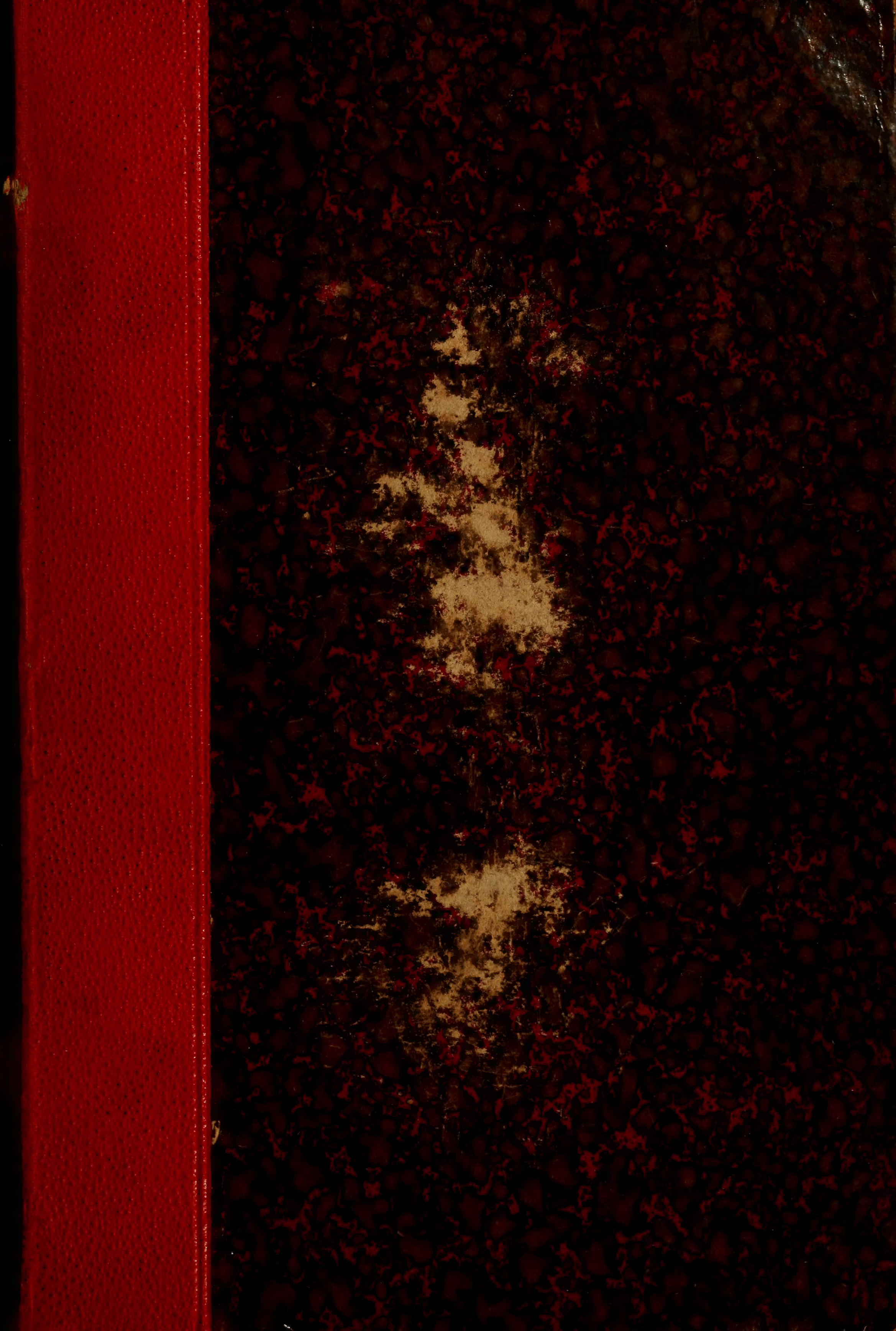

RAAD VAN STATE.

RAAD VAN STATE.

AFDEELING

VOOR DE

GESCHILLEN VAN BESTUUR.

ZESTIENDE DEEL.

1876.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.

1877.

Stoomdrukkerij van Gebrs. Belinfante.

ALPHABETISCH REGISTER.

VERGADERINGEN IN 1876.

KONINKLIJKE BESLUITEN.

Eerste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 5 *Januarij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van den 13 December 1875, n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van C. G. van der Heijden te Waalwijk, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, van* 2 *September* 1875, *strekkende tot handhaving van het besluit van den Raad van Waalwijk, waarbij genoemde van der Heijden niet is toegelaten als lid van den Raad.* (zie het verslag over deze zaak in jaargang 1875, bl. 582).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door C. G. van der Heijden te Waalwijk, bij ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 2 September 1875, strekkende tot handhaving van het besluit van den Raad van Waalwijk, waarbij genoemde van der Heijden niet is toegelaten als lid van dien Raad;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 November 1875, n°. 99;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 December 1875, n°. 14, 2de afd.

Overwegende, dat bij de op 20 Julij 1875 gehouden stemming ter benoeming van vier leden van den Raad van Waalwijk zijn ingeleverd 177 stembriefjes, waarvan 3 van onwaarde zijn verklaard als zijnde met drukletters opgeplakt, hetgeen door het stembureau in strijd geacht werd met art. 39 en art. 61 der kieswet; dat van de 174 als geldig beschouwde stemmen 141 zijn toegekend aan J. Timmermans, 125 aan P. van Es, 114 aan A. Zijlmans, 87 aan J. van Baal, 66 aan C. G. van der Heijden, en aan verschillende andere personen een kleiner aantal stemmen, weshalve de drie eerstgenoemden verkozen verklaard zijn en bepaald is, dat eene herstemming zou plaats hebben tusschen van Baal en van der Heijden;

dat bij de herstemming van der Heijden de meeste stemmen heeft verkregen;

dat deze door den Raad niet als raadslid is toegelaten, op grond dat de herstemming, waarbij hij verkozen was, niet had behooren plaats te hebben; dat toch bij de eerste stemming van Baal de volstrekte meerderheid zou verkregen hebben indien niet 3 briefjes, waarop zijn naam voorkwam, waren van onwaarde verklaard, en dat die briefjes niet van onwaarde verklaard hadden moeten worden, daar art. 61 der kieswet niet voorschrijft, van-onwaarde-verklaring van briefjes, die niet schriftelijk zijn ingevuld;

dat Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant dit besluit, waarvan de niet toegelatene bij hen in beroep is gekomen, hebben gehandhaafd; dat toch wèl volgens hen, de naam van *van Baal* op een der briefjes, dat meer dan vier namen bevatte, op grond van art. 64 der Kieswet, niet in aanmerking kon komen, doch dat, ook zonder de toekenning van die stem aan van Baal, deze de volstrekte meerderheid had verkregen, namelijk 89 van de 177 stemmen;

dat van deze uitspraak de niet toegelatene bij ons in beroep gekomen is, bewerende dat de 3 briefjes teregt van onwaarde verklaard zijn, en in het bijzonder opkomende tegen het als geldig aanmerken van één dier briefjes, waaraan een stukje papier, dat vier namen bevatte, door middel van een ouwel was vastgehecht;

Overwegende, dat bij een onderzoek van de drie stembriefjes, waarover geschil bestaat, is gebleken, dat van een dier briefjes het middelste gedeelte is ingenomen door vier onder elkander geplaatste gedrukte namen, waartoe behoort de naam van *van Baal*, welke namen op het stembriefje zijn aangebragt, doordat een stukje papier, waarop zij zijn afgedrukt, over zijne geheele oppervlakte aan het stembriefje is vastgehecht op zoodanige wijze, dat het er één geheel mede uitmaakt;

dat op het tweede stembriefje vier onder elkander geplaatste namen voorkomen, waarvan één is aangebragt door het opplakken van een strookje papier, waarop die naam is afgedrukt, en de drie andere op het stembriefje zijn geschreven, terwijl buitendien op den rand van het stembriefje nog andere gedrukte namen, waaronder die van *van Baal*, door het opplakken van strookjes papier zijn aangebragt;

dat van het derde stembriefje het middelste gedeelte is bedekt met een blaadje papier, dat er met een ouwel aan vastgehecht is en waarop de naam van *van Baal* en drie andere onder elkander zijn afgedrukt;

dat derhalve de invulling dezer stembriefjes voor het grootste gedeelte wel niet is geschied door dat de namen er op geschreven zijn, maar dat, terwijl bij art. 61 der Kieswet niet is bepaald, dat briefjes, anders dan door handschrift ingevuld, van

onwaarde zijn, art. 39 dier wet niet kan geacht worden in dien zin schriftelijke invulling voorteschrijven, dat briefje met drukletters ingevuld zoude moeten geacht worden, niet in aanmerking te komen; dat het in de derde plaats vermelde stembriefje, ofschoon het blaadje papier, dat de namen bevat, niet over zijne geheele oppervlakte daaraan vastgehecht is, toch ook moet beschouwd worden, als werkelijk ingevuld, en hier niet kan geacht worden te bestaan het geval, bedoeld in art. 61 der Kieswet, dat stembriefjes aan elkander zijn vastgehecht;

dat dus, zooals door Gedeputeerde Staten is aangenomen, 177 geldige stemmen zijn uitgebragt en *van Baal*, wiens naam op het in de tweede plaats vermelde stembriefje op grond van art. 64 der Kieswet niet in aanmerking kan komen, 89 stemmen heeft verkregen en dus de volstrekte meerderheid, zoodat geene herstemming had behooren plaats te hebben, en derhalve *van der Heijden*, die bij de herstemming benoemd is, niet kan worden toegelaten;

Gezien de Wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* N°. 85) en de Wet van 4 Julij 1850 (*Stbl.* N°. 37);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, van 2 September 1875, N°. 106, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 13 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 13 December 1875, n°. 13, houdende *beslissing omtrent het geschil over de kosten van overbrenging en verpleging van Deliana Brouwer.* (Zie het verslag van deze zaak in jaargang 1875, bl. 554).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil over de kosten van overbrenging en verpleging van Deliana Brouwer, die van 2 Februari tot 27 April jl. in het krankzinnigengesticht te Delft is opgenomen geweest;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur gehoord, advies van 30 November 1875, n°. 71.

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 December 1875, no. 18, 2e afd.

Overwegende:

dat Deliana Brouwer, geboren te Ter Aa, provincie Utrecht 3 September 1841, in 1871 in de gemeente *Polsbroek*, eenigen tijd als dienstbode gediend heeft bij de Weduwe J. van den Berg, bij wie zij inwoonde;

dat zij aldaar in het bevolkingsregister was ingeschreven, maar reeds in 1871 hare dienst heeft verlaten, en zich uit de gemeente heeft verwijderd, zonder zich uit het bevolkingsregister te laten afschrijven;

dat zij naar die gemeente slechts eenmaal is teruggekeerd, enkel met het doel om afschrijving van dat register te verkrijgen, waaraan zij echter geen afdoend gevolg heeft gegeven;

dat zij, na haar vertrek uit Polsbroek, zich naar Katendrecht, gemeente Charlois, heeft begeven, en aldaar bij J. de Reus als dienstbode heeft ingewoond van Julij 1871 tot Maart 1872, toen zij, door eenen val ongesteld geworden, korten tijd bij C. de Reus aldaar is verpleegd geworden en daarna die gemeente heeft verlaten en een zwervend leven heeft geleid;

dat zij van 18—30 November 1872 en van 7 December van dat jaar tot 22 Januarij d. a. v. is verpleegd geworden in het Ziekenhuis te Utrecht;

dat zij, van daar ontslagen, op nieuw een zwervend leven heeft geleid, trachtende als boeren-arbeidster op het platte land eene betrekking te vinden;

dat haar, aldus zwervende, onder Zoeterwoude een ongeval heeft getroffen, hetwelk na een tweedaagsch verblijf te Leiden hare opneming in het Ziekenhuis aldaar noodzakelijk maakte, en zij aldaar is verpleegd geworden tot aan hare overbrenging naar het krankzinnigengesticht te Delft.

Overwegende dat voor de dienstbetrekking der behoeftige in Katendrecht, gemeente Charlois, hare woonplaats in Polsbroek, zoo die niet reeds vroeger was afgebroken, ophield en ook haar ingeschreven blijven op de bevolkingsregisters van laatstgenoemde gemeente geen bewijs oplevert voor het al of niet bestaan van woonplaats in den zin der armenwet, daar dit naar de regelen van het Burgerlijk Wetboek moet beoordeeld worden;

dat de woonplaats te Charlois ophield, toen zij door een val ongesteld geworden, hare dienst moest verlaten, en geene zelfstandige woonplaats aldaar verkreeg, daar zij, na korten tijd aldaar te zijn verpleegd, een zwervend leven aanving;

dat dat zwervend leven, afgebroken door een tweemalig verblijf in het ziekenhuis te Utrecht, eerst eindigde toen zij op 28 Junij 1873 te Leiden in het academisch ziekenhuis is opgenomen;

dat zij vruchteloos getracht heeft als arbeidster op het platteland op nieuw in dienstbetrekking te treden;

dat ook haar tweedaagsch verblijf te Leiden, vóór hare opnemingen in het zieken huis aldaar, haar geene woonplaats aldaar heeft kunnen doen verkrijgen, daar zij er zich slechts geheel tijdelijk ophield met het doel om in de omstreken naar de door haar gewenschte betrekking van arbeidster om te zien;

dat derhalve geene gemeente als de woonplaats van Deliana Brouwer kan worden aangewezen, toen hare opneming in het krankzinnigengesticht werd bevolen;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (Stbl. n°. 100), zooals zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (Stlb. n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging naar en verpleging van Deliana Brouwer, die van 2 Februarij tot 27 April jl. in het krankzinnigengesticht te Delft is opgenomen geweest, zullen worden gekweten uit 's Rijks kas.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afd. voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer ter informatie.

Het Loo, den 13 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van 21 December 1875, n°. 9, houdende *beslissing betreffende een geschil tusschen de besturen der gemeenten Beers en Grave, omtrent het verleenen van onderstand aan J. Cobussen of Cobesen.* (Zie het verslag omtrent deze zaak in jaarg. 1875, bl. 463.

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende een geschil tusschen de Besturen der gemeenten *Beers* en *Grave* omtrent het verleenen van onderstand aan *J. Cobussen* of *Cobesen*;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 6 October 1875, N°. 60;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 December 1875, n°. 12, 2de Afd. B.;

Overwegende, dat *J. Cobesen* op 16 Junij 1833 is geboren te *Grave*, uit ouders, die, volgens het Gemeentebestuur van *Beers*, destijds te *Grave* woonplaats hadden, hetgeen echter door het Bestuur dezer laatste gemeente wordt betwist; dat hem in 1856 en ook in 1868 te *Beers*, waar hij na het overlijden zijner ouders bij zijnen oom, *Willem Cobesen*, gevestigd was, onderstand is verstrekt door het Bestuur der gemeente *Beers* voor rekening van *Grave*, als zijn onderstands-domicilie; dat hij later verscheidene jaren in *Pruissen* heeft doorgebragt, van waar hij op 13 October 1874 is teruggekomen, geheel ongeschikt om in zijn onderhoud te voorzien, daar hij het gebruik zijner beenen verloren had;

dat hij, op genoemden dag per spoortrein aangekomen te *Haps*, door de zorg van den Burgemeester dier gemeente met een voertuig is gebragt naar *Beers*; dat hij

daar tot den volgenden dag is gebleven bij zijnen oom en toen is vervoerd naar *Grave*, van waar hij een dag later door de politie gebragt is naar *Beers*; dat hij eenige dagen later weder gebragt is naar *Grave*, alwaar hij toen verscheidene weken, tegen betaling van kostgeld, in een logement is verbleven, tot dat hij op 12 December 1874, toen de betaling van kostgeld ophield, weder is gebragt bij zijnen oom te *Beers*;

dat door genoemden oom en door het Gemeentebestuur van *Beers*, die beweerden, dat de behoeftige te *Grave* gevestigd wilde zijn, de tusschenkomst van Gedeputeerde Staten van *Noord-Brabant* is ingeroepen, opdat hem te *Grave* onderstand zou verleend worden;

dat daarbij door het Gemeentebestuur van *Beers* is geklaagd over de zijns inziens willekeurige en niet te regtvaardigen handeling van de politie te *Grave*, die Cobesen op 15 October 1874 naar *Beers* heeft teruggebragt;

dat hetzelfde Gemeentebestuur beweert zelf volstrekt niet tot ondersteuning van Cobesen geroepen te zijn, op grond dat tusschen hem en de gemeente *Beers* geenerlei betrekking zou bestaan, en dat art. 22 der in 1870 gewijzigde armenwet, ook blijkens de oorspronkelijke redactie van het ontwerp der wijzigingswet, waarin stond: „de gemeente, waar de arme verblijft,” en de daarbij gevoegde toelichting zou bedoelen, dat tot het verleenen van onderstand zou geroepen zijn de gemeente, waar de arme zich ophoudt met het doel om er gevestigd te zijn;

dat daartegen het Gemeentebestuur van *Grave* beweert: dat alleen iemands aanwezigheid in eene gemeente op het oogenblik wanneer hij behoeftig wordt, zonder eenigen verderen band tusschen hem en die gemeente, voldoende is, om voor deze laatste de aanleiding tot het verleenen van onderstand te doen ontstaan; dat nu Cobesen behoefte aan onderstand had, toen hij zich te *Beers* bevond; dat hij bovendien dáár wilde blijven; dat men hem dus ook dáár onderstand had behooren te verleenen, in plaats van hem te brengen naar *Grave*; dat deze overbrenging kennelijk alleen geschied is met het doel om hem ten laste van *Grave* te doen komen, en dat hij teregt van daar naar *Beers* is teruggebragt;

dat Gedeputeerde Staten van *Noord-Brabant* als hun gevoelen te kennen geven, dat Cobesen ten gevolge van zijn verblijf in Pruissen niet meer geacht kan worden ingezeten des Rijks te wezen of in eenige Nederlandsche gemeente woonplaats te hebben en dus, voor zoover hij onderstand mogt behoeven en dien niet van eenige kerkelijke of bijzondere instelling van weldadigheid kunnen erlangen, voor rekening van het Rijk zou behooren ondersteund te worden;

Overwegende, dat bij de wijziging, welke de wet op het armbestuur in 1870 ondergaan heeft, is afgeschaft de destijds bestaande regel, dat ieder behoeftige voortdurend eene bepaalde gemeente, die, waar hij geboren was of geacht werd geboren te zijn, tot onderstands-domicilie had, en evenzeer de bepaling, dat, wanneer geene gemeente als zoodanig kon worden aangewezen, onderstand kon worden gevraagd van het Rijk;

dat in plaats daarvan bij art. 22 der gewijzigde armenwet tot het verleenen van onderstand, wanneer dit als politie-maatregel onvermijdelijk is, alleen geroepen wordt het bestuur der gemeente, waar de arme zich bevindt;

dat, al moge bij de toelichting van het ontwerp tot wijziging der wet er op

gewezen zijn, dat de plaats waar de arme zich bevindt of, zooals het ontwerp oorspronkelijk luidde, waar de arme *verblijft*, meestal tevens de woonplaats zal zijn, toch uit de woorden der wet zoowel als uit de toelichting duidelijk volgt, dat niet de woonplaats als zoodanig bedoeld is, maar alleen de gemeente, waar de arme aanwezig is op het oogenblik, wanneer hij onderstand vraagt;

Gezien de Wet op het armbestuur, zoo als die bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85) is gewijzigd.

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat, voor zooverre J. Cobesen geen onderstand van kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid kan erlangen, art. 22 der armenwet op hem toepasselijk is, met dien verstande, dat hij onderstand kan vragen aan het Bestuur van die gemeente, waar hij zich op het tijdstip zijner aanvrage bevindt.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 21 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van J. van der Wielen Gzn., te Druten, tegen een besluit van burgemeester en wethouders dier gemeente, waarbij hem de vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij en huidenzouterij op het perceel Sectie B, n°. 47.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Bij adres van 2 Julij 1875 heeft J. van der Wielen Gz., te Druten, aan het bestuur dier gemeente vergunning gevraagd om in een afgesloten gedeelte van het hem in eigendom toebehoorende nieuw gebouwde pand, aan den Boterdam aldaar, sectie B, n°. 47, op te rigten eene leerlooijerij en huidenzouterij op kleine schaal. Er zouden zijn drie looikuipen, een kalk-, een laaf- en een zoutkuip, twee in elkander uitkomende werkplaatsen, een droog- en bergzolder. Nadat het verzoek met de bijlagen, overeenkomstig art. 6 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), had ter visie gelegen, werd op 10 Augustus door Burg. en Weth. de in art. 7 der wet bedoelde zitting gehouden. Aan het daarvan opgemaakte proces-verbaal zijn gehecht twee bezwaarschriften, een onderteekend door W. F. Kelly, P. Bernuly, H. Elbers en 12 anderen en een van de weduwe Michielen. In het eerste wordt beweerd, dat de inrigting zal opleveren *gevaar*, namelijk gevaar van brand, wegens het werken met licht, en gevaar van ongelukken, die vooral aan kinderen zouden kunnen

overkomen, doordat het perceel voor ieder toegankelijk is en er bijtende stoffen gebruikt worden, voorts *schade aan eigendommen, bedrijven en gezondheid*, doordat de bijtende stoffen de naast aangelegen huizen zullen beschadigen en de vruchtbaarheid der aangrenzende erven verminderen, doordat de walgelijke uitdampingen het vleesch in eene nabij gelegen slagterij zullen bederven en voor de geheele omgeving ongezond zullen zijn. Eindelijk wordt beweerd, dat de stank ook zal veroorzaken *hinder van ernstigen aard*, wegens het ter bewoning ongeschikt maken van perceelen.

In het bezwaarschrift van de weduwe Michielen wordt beweerd, dat het zoute water uit de huidenzouterij zal vloeijen over haar daaraan bijna onmiddellijk grenzend perceel tabaksland en dit geheel onvruchtbaar zal maken. Voorts wijst ook deze adressante op de walgelijke uitdampingen eener huidenzouterij.

Bovendien hebben de drie eerste onderteekenaars van het eerste bezwaarschrift mondeling bezwaren ingebragt. Door Kelly, wonende schuins over de voorgenomen inrigting, werd de waardevermindering, die zijn huis door den stank dier inrigting zou ondergaan, op *f* 1000 à *f* 1500 gesteld; hij achtte hierop toepasselijk art. 11 lett. *b* der wet. Hij geloofde voorts, dat rijtuigen met paarden bespannen den weg langs de inrigting, een der grootste communicatie-middelen tusschen Noord-Brabant en de Betuwe, niet meer zouden passeeren, daar genoemde dieren een bepaalden afkeer hebben van den reuk van looi en gezouten huiden.

Bernuly gaf te kennen, dat hij op zijn land, grenzende aan de inrigting, een huis voor bakkerij en winkel wilde bouwen, maar hiervan zou moeten afzien, indien de leerlooijerij en huidenzouterij tot stand kwam; hij achtte hierop toepasselijk litt. *b* van art. 11 der wet.

Elbers beweerde, dat geen spijzen meer onbedorven zouden kunnen bewaard worden, dat voor den huurder van een gedeelte van zijn huis, handelende in kruidenierswaren, visch, vleesch enz., die nering onmogelijk gemaakt zou worden, en dat zijn land zou bedorven worden door het met looistoffen aangedane water dat uit de looikuipen zou vloeien.

Als een bewijs hoe een huidenzouterij en leerlooijerij de waarde der aangrenzende perceelen vermindert, werd aangevoerd dat een flink huis in de gemeente, in de nabijheid van zoodanige inrigting staande, ofschoon verscheidene malen te koop aangeboden, niet verkocht was, omdat òf geene koopers waren opgekomen, òf slechts een zeer geringe prijs geboden was.

De geneeskundige inspecteur, wiens advies gevraagd werd, deelde in hoofdzaak het volgende mede: De huiden die in eene huidenzouterij en leerlooijerij gebruikt worden, zijn òf droog, in welk geval zij moeten uitgeklopt worden, òf ze zijn nat en gezouten, in beide gevallen verspreiden zij stank. Het water waarin zij geweekt worden, wordt daardoor zeer verontreinigd en bederft drink- en ander water. De afval der huiden, zoo als pooten, ooren enz., begint spoedig te stinken en te rotten.

Het zoogenaamde zweeten, hetwelk dient om de huiden van de haren te ontdoen, is ook niet mogelijk zonder verspreiding van stank en verontreiniging van water. Het daarbij gebruikte kalkpræparaat neemt organische ontledingsstoffen op en de vloeistof kan dus in den bodem dringende het drinkwater bederven. Wordt zoogenaamde gaskalk gebruikt, dan kan dit bij de aanwezigheid van zure vloeistoffen, die

in leerlooijerijen in ruime mate voorhanden zijn, in een besloten ruimte gevaar opleveren voor de personen die er in ademhalen. De gebruikte run, die meestal op een open terrein wordt neergeworpen, bederft lucht en water. Leerlooijerijen behooren naar het oordeel van den Inspecteur slechts toegelaten te worden ver van woningen en wanneer men beletten kan dat het door die inrigtingen bedorven water in slooten, grachten of kanalen ontlast worde zonder voorafgaande reiniging. De Inspecteur adviseerde derhalve tot afwijzing van het verzoek van van der Wielen om eene leerlooijerij op te rigten op de door hem aangewezen plaats.

Burg. en Weth. van Druten hebben bij hunne beschikking van 2 September aangenomen dat de inrigting zou opleveren:

Schade aan eigendommen, bedrijven en de gezondheid.

Namelijk schade aan de eigendommen van Bermulij, doordat het spoelwater uit de kuipen in den grond zou dringen en den groei van planten en gewassen belemmeren;

Schade aan het bedrijf van den winkelier Gradussen, wiens winkelwaren door den stank, die bij het bereiden der huiden verspreid wordt, veel spoediger zouden bederven dan anders het geval zou zijn.

Schade aan de gezondheid der bewoners van aangrenzende perceelen, zoo als is af te leiden uit het berigt van den geneeskundigen inspecteur.

Voorts wordt ook door Burg. en Weth. aangenomen dat er hinder van ernstigen aard zou worden veroorzaakt, daar de aangrenzende woonhuizen onbewoonbaar zouden worden, en de weg langs de inrigting loopende, een der hoofdwegen van het dorp Druten, door den stank niet meer begaan of te berijden zou zijn.

Op deze gronden is het verzoek van Van der Wielen afgewezen.

Deze is daarop bij adres van 14 September in beroep gekomen bij Z. M. den Koning.

Hij voert aan dat regtstreeksche last van het overloopen van water uit de kuipen niet beweerd wordt en dat het wel overbodig zal zijn te bestrijden de bewering dat de plantengroei zou worden belemmerd; dat het evenzoo is met de vrees voor schade aan den winkel van Gradussen; dat toch in verschillende dorpen, bepaaldelijk in Noord-Brabant, in het voorste gedeelte van huizen, waarachter eene looijerij aangebouwd is, een winkel van koloniale waren gedreven wordt, waaronder wel zullen behooren de waren die Gradussen te koop heeft;

dat wat betreft de gevreesde schade aan de gezondheid, de ervaring leert dat in plaatsen waar in de bebouwde kom verscheidene uitgebreide leerlooijerijen in werking zijn, de gezondheidstoestand niet slechter is dan elders;

dat ook bij de bewering van hinder van ernstigen aard het ten onregte zoo wordt voorgesteld alsof eene leerlooijerij in eene bebouwde kom iets nieuws ware, terwijl in verschillende plaatsjes de eene na de andere wordt opgerigt.

Op dit adres zijn gehoord Gedep. Staten van Gelderland, die een berigt hebben ingewonnen van Burg. en Weth. van Druten. Hierin wordt gezegd dat de inrigtingen van Van der Wielen geheel langs den openbaren weg gelegen zijn en geen 20 meters van bestaande woningen of perceelen bij anderen in gebruik, dat het water voor de bereiding der huiden te bezigen zich niet kan ontlasten in andere wateren dan alleen in een waterloopje ter breedte van 1 à 1½ meter dienende tot waterlossing, en dat hiertegen met grond zou kunnen worden opgekomen daar die waterlossing

op korten afstand dient tot drenking van vee en somwijlen ook drinkwater voor menschen verschaft. Tot bewijs overigens van het schadelijke der inrigting leggen Burg. en Weth. over het hier-boven vermelde berigt van den geneeskundigen inspecteur.

Bij de mededeeling van dit berigt van Burg. en Weth. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, adviseren Gedep. Staten tot handhaving van de beschikking van het gemeentebestuur, daar het gebleken is dat de oprigting op het perceel n°. 47 schade aan eigendommen, bedrijven en gezondheid en hinder van ernstigen aard zal veroorzaken.

Omtrent het adres van appellant en de daaromtrent ingewonnen berigten is nog dit te vermelden: In eerstgenoemd stuk was door appellant opgemerkt dat de op te rigten leerlooijerij en huidenzouterij kon worden daargesteld minstens 60 meter van de naastbij gelegen woning en ongeveer 100 meter van den openbaren weg; tevens was in dat stuk sprake van het perceel Sectie B. n°. 47 en 48, terwijl in het vroegere adres van het gemeentebestuur alleen van B 47 gesproken was. In verband hiermede merken Burg. en Weth. op dat, indien adressant de inrigting op een ander punt mogt willen vestigen, zooals zij van ter zijde vernomen hebben dat hij ingeval van afwijzing van zijn verzoek voornemens zou zijn, dat eene andere zaak is, waarop hunne beschikking geene betrekking heeft. Ged. Staten wijzen op de vermelding van het tweede kadastrale nummer, op het verschil der afstanden van woningen en van den openbaren weg, door den appellant en door Burg. en Weth. opgegeven, en eindigen met te zeggen dat de oprigting op een ander punt dan waartoe de primitieve aanvrage strekte, zou kunnen leiden tot een nieuw onderzoek bij het gemeentebestuur.

Dit had ten gevolge dat het adres van appellant door den Minister van Binnenlandsche Zaken namens den Koning werd beantwoord bij eene beschikking van 23 October, waarin werd te kennen gegeven, dat, indien het adressants bedoeling was in beroep te komen van de beschikking ten opzigte van perceel n°. 47 genomen, zijn adres, hetwelk bij de beschikking gevoegd werd, door hem dienovereenkomstig gewijzigd en gewaarmerkt aan het Departement van Binnenlandsche Zaken behoorde teruggezonden te worden; terwijl voor het geval dat alsnog vergunning verlangd werd tot het oprigten der leerlooijerij en huidenzouterij op het perceel n°. 48, hij zich, op grond van art. 5 der Wet van 2 Junij 1875, Stbl. n° 95, met overlegging der daarbij bedoelde bescheiden, op nieuw tot het gemeentebestuur zou hebben te wenden.

Appellant heeft daarop in zijn adres n°. 48 doorgehaald en het aldus gewijzigd op nieuw ingezonden bij een schrijven, waarin hij te kennen gaf, dat de oorzaak van het noemen van perceel n°. 48 daarin bestond dat dit met n°. 47 slechts één pand uitmaakte.

De zaak is toen, krachtens 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van 19 November 1875.

Sedert zijn nog verschillende stukken bij de afdeeling ingekomen, namelijk:

eene verklaring, van den adressant, dat het perceel sectie B, n°. 47, met bijzijnd land ligt p. m. 800 meters van de kom van het dorp en wel 400 meters van het naastbijgelegen gemeentehuis; dat achter het land nog een arbeidershuis staat;

eene verklaring van verscheidene personen, waartoe behooren een hoofdonderwijzer en zeven neringdoenden of tabaksplanters, wonende binnen 180 meters van de eenige in de gemeente aanwezige huidenzouterij en looijerij, toebehoorende aan J. Schoenmakers, in welk stuk door de onderteekenaars verklaard wordt, dat zij tot nu toe niet hebben ondervonden, dat door de in hunne buurt gelegen huidenzouterij en leerlooijerij eenig artikel van hunnen handel minder goed zou zijn, veelmin bedorven;

dat hun ook niet bekend is, dat het drinkwater der belendende panden eenig nadeel zou hebben geleden, ook niet na eenige jaren;

dat de gevallen zeldzaam zijn, dat het water, bij eene overstrooming in eene huidenzouterij en looijerij ingestroomd, zich aan putten en bakken zou kunnen mededeelen;

dat uit niets en nergens gebleken is, dat door zulk eene inrigting de algemeene gezondheidstoestand zou lijden; dat indien het anders ware, het schoolgebouw te Druten reeds lang zou gesloten zijn;

Voorts memoriën van de weduwe van den overleden winkelier Gradussen, van Bernuly, van Burgemeester en Wethouders, van Elbers, van Kelly en van de wed. Michielen.

In eerstgenoemde memorie wordt gezegd, dat er in het perceel van van der Wielen reeds eenmaal huiden gezouten zijn en daardoor visch in den winkel van adressante bedorven is; dat bij het omleggen der huiden hare medebewoners van het huis waarin haar winkel gevestigd is, door den stank genoodzaakt geweest zijn het huis te verlaten. Dit laatste wordt bevestigd in de memorie van Elbers, den eigenaar, tevens bewoner van het niet verhuurde gedeelte van het hier bedoelde huis.

In de memorie van Burgem. en Weth. wordt aangevoerd, dat de inrigting geplaatst is aan een der grootste communicatie-wegen die er in de gemeente zijn, geheel bebouwd met huizen zoowel door particulieren als door neringdoenden bewoond, eene buurt die het eerst voor verderen aanbouw in aanmerking zal komen.

Voorts wordt gezegd, dat de appellant er zich misschien op zal beroepen dat de vleeschhouwer, die vlak tegenover appellants inrigting zijn slagtplaats en winkel heeft, geen bezwaar maakt, maar dat die persoon niet alleen woont in een huis van den appellant, maar voor dezen de huiden zal zouten.

In de memorie van Elbers wordt nog gezegd, dat de looijerij van Schoenmakers, die in een adres, waarvan sommige onderteekenaars noch lezen, noch schrijven kunnen, verklaard wordt aan de buren geen nadeel te veroorzaken, gevestigd is op een afgelegen en weinig bezochte plaats en op een hoogeren grond; terwijl zoowel Elbers als Kellij te kennen geven dat hun grond (boomgaard enz.) thans onder water staat, en dat die grond geheel bedorven zou zijn wanneer dit gebeurde, terwijl in de onmiddellijke nabijheid eene huidenzouterij en looijerij gevestigd was.

Overigens behelzen deze memoriën eene herhaling van vroeger aangevoerde bezwaren.

De heer Mr. D. van Eck, Advocaat bij den Hoogen Raad, treedt voor den belanghebbende op, en zegt hoofdzakelijk:

Mijne Heeren!

De belanghebbende is zelf tegenwoordig, zoo de Raad dus nopens de localiteit inlichtingen mogt verlangen, dan is hij zeer gaarne bereid die te geven. Eerst

gisteren ben ik door den belanghebbende uitgenoodigd deze zaak heden hier te behandelen. Na lezing van de stukken is het mij opgevallen, dat, als de bezwaren, die tegen de aanvrage van Van der Wielen worden ingebragt, gegrond worden geoordeeld, er eigenlijk in Nederland geen fabriek meer kan worden opgerigt.

De wet geeft in het algemeen het regt om fabrieken op te rigten. De wet veronderstelt echter, dat er gevaar of hinder van bijzonder ernstigen aard kan bestaan, die de oprigting eener fabriek kunnen beletten. Die gevaren van bijzonderen aard kunnen echter niet daarin gelegen zijn, dat door de oprigting der fabriek kinderen gevaar zouden kunnen beloopen, als zij zich op het terrein der fabriek begeven. Zulke gevaren zullen zich wel altijd kunnen voordoen; dan zou men met meer regt het gebruik van lucifers, petroleumlampen en dergelijke moeten verbieden, want ook daardoor kunnen gevaren te weeg gebragt worden, vooral voor kinderen.

Maar wat is dan de bedoeling met de gevaren waarop de wet wijst? Dat kunnen alleen zijn gevaren van bijzonderen, van buitengewonen aard. De wet moet toch zoodanig worden uitgelegd, dat hare uitvoering mogelijk is en dat tot de oprigting van fabrieken in den regel kan worden overgegaan.

Welke zijn nu de bezwaren die tegen de aanvrage zijn ingebragt? Zij zijn over het algemeen van zoodanig onbeduidenden aard, dat het mijn voornemen niet is ze allen te behandelen. Slechts de voornaamste wil ik aanstippen. Zoo heeft men beweerd, dat de huizen, die in den omtrek gekocht zijn, in waarde zullen verminderen. Ik vraag het: is dat nu een wettelijke grond? Als er in den omtrek van een heerenhuis arbeiderswoningen worden gebouwd, dan vermindert de waarde van het heerenhuis ook. Maar zal men daarom den bouw der arbeiderswoningen beletten? Evenzoo komt het mij voor, dat de bewering, dat de waarde van huizen zal verminderen door de oprigting van eene leerlooijerij, volstrekt geen afdoend betoog is.

Ook zegt men, dat, wordt het verzoek toegestaan, op het nabijgelegen land ook geen onkruid meer zal groeijen. Ik heb daar op zich zelf geen bezwaar tegen. Maar gelooft men nu dat een leerlooijerij aan de omliggende landen alle groeikracht zal ontnemen? Met zulke beweringen omtrent huizen en landerijen zou de oprigting van iedere fabriek eene onmogelijkheid worden. Mag men dan misschien eene fabriek alleen in de Zuiderzee oprigten, ten minste zoo lang die nog niet is droog gemaakt?

Men vreest voor gevaar van brand als er 's nachts wordt gewerkt, maar dan zou ik beginnen te vreezen voor de uitoefening van mijn eigen beroep, want het gebeurt dikwerf dat een advocaat des nachts moet werken met behulp van licht en vuur. Op die wijze zou men de lastige advocaten dan ook maar ter zijde moeten stellen.

Ook door den Inspecteur zijn eenige bezwaren geopperd. Ik heb veel achting voor het licht dat deskundigen ontsteken, maar als zij moeten adviseren over toestanden waarvan zij geene bijzondere studie hebben kunnen maken, dan verspreidt de wetenschappelijke studie niet altoos het ware licht. Ik behoef slechts te wijzen op den strijd gevoerd over de begraafplaatsen waaromtrent naar het oordeel der autoriteiten nog al eens werd misgetast. De bezwaren van den Inspecteur bestaan o. a. hierin, dat als de vellen versch in de looijerij komen, zij moeten worden gespoeld in een kuip en dat als zij droog inkomen, zij moeten worden geklopt, en dat dit stof verwekt. Dat wordt nu gevaarlijk geacht, maar als dat gevaarlijk is, dan moet men ook het kloppen van

tapijten beletten. De Inspecteur beweert verder, dat de bewerking van huiden ook in slagerijen veel stank veroorzaakt. Nu kan ieder, die in de nabijheid van eene leerlooijerij of slagerij woont, zich overtuigen of daar waarlijk zooveel stank wordt waargenomen. Ieder ondernemer van eene dergelijke inrigting zal wel zorgen in zijn eigen belang en in dat zijner familie dat die rottende stank, waarvoor men zoo bevreesd is, geen nadeeligen invloed op den gezondheidstoestand zal uitoefenen.

Men heeft opgemerkt, dat als er gaskalk voor de huiden wordt gebruikt, en die kalk komt in aanraking met zure stoffen, er dan zwavelwaterstof en cyaan ontstaat en dat is vergif. Maar aan die bedenking ontbreekt nog al wat. Vooreerst zou men moeten aantoonen, dat in de inrigting gaskalk moet worden gebezigd.

Ten andere zou er moeten worden aangetoond dat die gaskalk noodwendig met zure stoffen in aanraking zou komen. En ten derde, dat die zwavel-waterstof met het menschdom in aanraking moet komen, want anders is een vergif al heel onschadelijk. Maar van dat alles wordt niets betoogd. Er blijkt dus in geenen deele dat er vergif zal ontstaan, en zoo ja, dat dat schadelijk zal werken. De Inspecteur zegt verder, dat de bewerking der vellen rotting veroorzaakt. Maar als dat zoo was dan waren de vellen geen cent meer waard. Geen schoenmaker zou ze meer nemen.

Een hoofdbezwaar is, zoo als ik zeide, gelegen in de werking van de gaskalk Maar als er nu eens geen gaskalk wordt gebruikt, wat blijft er dan van het beweerde. nadeel over? En nu kan ik namens den belanghebbende verklaren, dat in deze fabriek geen gaskalk wordt gebruikt maar gewone metselkalk, en als deze nu schadelijk is voor den gezondheidstoestand, dan brengt ieder huis dat gevaar te weeg.

Men heeft er op gewezen, dat er vele klagten zijn opgegaan van den kant der buren. Opmerking verdient het, dat vier buren in den omtrek niet hebben geklaagd. Wel is waar, twee hunner wonen in huizen, die aan den belanghebbende toebehooren, maar ontstaat daardoor een zoodanige band dat die buren op dien grond de gevaren, die anderen vreezen, voor zich zelve over het hoofd zouden zien? Een van die bewoners is een slagter en diens huis grenst aan de woning van den belanghebbende. Die slagter, Meijer Meijer, zal die zoo gaarne zien, dat zijn vleesch wordt bedorven en zou hij, indien hij dit vreesde, dan ook niet tegen de oprigting der fabriek opkomen, of zou hij dat nalaten alleen omdat hij in een huis van den appellant woont? Is dat dan de eenige oorzaak waarom hij niet klaagt? Tegen de klagten van sommigen staan bovendien over eenige ingezetenen, die in een adres te kennen geven, dat zij in de nabijheid van eene andere leerlooijerij in de gemeente wonen, en dat zij daarvan geen bezwaar hebben ondervonden. In de nabijheid van die leerlooijerij bevindt zich eene school en eene kerk der Israëlieten, en in hun adres verklaren de adressanten nooit eenig nadeel van de leerlooijerij te hebben ondervonden. Hierbij doet zich nog een feit voor, dat vermelding verdient. Bij den appellant is er ruime speling van wind en lucht. Dat nu is bij de andere leerlooijerij het geval niet. Ik vraag het of dus bij afwijzing van het verzoek niet een zonderlinge maatschappelijke toestand zou ontstaan. Hier zou men de vergunning weigeren, terwijl men die aan anderen onder minder gunstige omstandigheden heeft verleend. Zou dat gelijkheid van regt zijn?

Welke zijn nu de gronden door Burg. en Weth. aangevoerd? Zij zeggen in hun

besluit, dat er wel degelijk nadeel zal ontstaan, en wel aan het land van een der klagers. Zij zeggen niet dat die schade werkelijk zal ontstaan, maar dat zij zou kunnen ontstaan. Dat kan gebeuren, het zou kunnen gebeuren, dat het water van de looijerij uit de kuipen op het land van Bernuly zou loopen. Maar in de kuipen wordt ongeveer geen water gebezigd, en er kan dus geen kwestie zijn van het overloopen van kuipen.

Zij zeggen verder dat de affaire van zouten visch en gerookten haring van den winkelier Gradussen nadeel zou kunnen lijden, maar daartegenover stel ik, dat de slager Meijer ten opzigte van zijn versch vleesch geen bezwaar tegen de oprigting der leerlooijerij maakt.

Verder beweert men, dat de gezondheid er bij zou lijden. Doch ieder bewijs ontbreekt. Die meening kan niet op eene vaste overtuiging rusten. Integendeel heeft men wel eens opgemerkt, dat door de vestiging of het bestaan van eene leerlooijerij de gezondheidstoestand niet wordt benadeeld. Men zie b. v. het gedrukt verslag uwer handelingen 1875, blz. 373, waaruit blijkt, dat Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, gesteund door de verklaring van negen burgemeesters, die zich op hunne ondervinding beriepen, hebben verklaard, dat eene leerlooijerij niet nadeelig is voor de gezondheid. Die bewering wordt dus niet wederlegd door de niet gemotiveerde meening van Burg. en Weth. van Druten. Ging hun gevoelen op dan hebben hunne voorgangers eene groote verantwoordelijkheid op zich geladen door de oprigting van de andere leerlooijerij toe te staan.

Een andere gewigtige grond die wordt aangevoerd is, dat de weg niet zal kunnen worden bereden daar de paarden een bijzonderen afkeer hebben van de looilucht Als de Drutensche paarden zooveel afkeer hebben van het looijen, dan moet ik vragen hoe de leerlooijers aldaar dan hun eigen paarden kunnen gebruiken?

Ik wensch u nu in het kort te wijzen op de werking van eene looijerij.

De vellen of huiden worden in een kuil gespoeld. Het weinig vuil dat daarvan afkomt zakt in den grond en wordt mest. Die afgespoelde huiden worden dan met zout ingewreven, ze komen in eene gemetselde zoutkuip. Maar welk kwaad kan daardoor worden veroorzaakt? Elke huismoeder is toch gewoon het vleesch in te zouten, en waarom? Omdat het zout het bederf keert. Ware dit het geval niet, men zou zich wel wachten om groenten of vleesch onder de pekel te zetten. Zout, hoorde ik eens beweren, is een zelfstandigheid die het eten bederft als men het er niet in doet. Nu is die zoutkuip zelfs geheel bemetseld. De pekel komt dus niet in den grond, want de zoutkuip moet waterdigt zijn, anders bederven de huiden. Maar al drong er eens wat zout in den grond zou dat dan bezwaar geven? Men behoeft dus geen deskundige te wezen om zich te overtuigen, dat de aangevoerde bezwaren ongegrond zijn en op niets hoegenaamd steunen. Mogt er nu nog onverhoopt eenig bezwaar bestaan, dan is de appellant bereid de huidenzouterij zoodanig in te rigten dat alle bezwaar moet vervallen. De belanghebbende heeft zich bereid verklaard om alle redelijke voorwaarden, die Burg. en Weth. mogten stellen, te eerbiedigen. Ik merk daarbij op, dat wat ik tot hiertoe schetste, nog alleen de bewerking is eener huidenzouterij en dat, wil men daar bezwaar tegen maken, dat hier ten minste niet mag gelden. Want als huidenzouterij bestaat die inrigting reeds. In dat opzigt kan hier dus alleen sprake zijn van de voortzetting van eene bestaande

zaak. De regtbank te Nijmegen heeft toch uitgemaakt, dat men hier ter plaatse volkomen regt heeft om daarmede voort te gaan, omdat de huidenzouterij reeds bestaat en de wet van 2 Junij 1875 van het beginsel uitgaat, dat de bestaande inrigtingen moeten worden geëerbiedigd. Men zie daaromtrent het *Weekblad van het Regt* van 23 December 1875, nº. 3923.

Verzoeker wenscht echter zijne zaak uittebreiden tot eene leerlooijerij. Alsdan zullen de huiden, als ze de zoutkuip verlaten, gebragt worden in de laafkuip, waar ze met metselkalk worden behandeld. Daar zal toch ook wel geen groot bezwaar in steken.

Daarna worden ze gebragt in de looikuip, dat is een houten kuip, die goed gesloten moet zijn en geheel waterdigt, want anders zouden de huiden bederven.

Zij worden daar vermengd met boomschors of run en alzoo gelooid. Dan zijn ze leder en als zoodanig zijn ze toch niet schadelijk voor de gezondheid. En wat die looikuip betreft, daar mag volstrekt geen water inkomen,

Het grootste bezwaar, dat men nu wil doen gelden, is gelegen in die looi of looizuur, maar dat is niet anders dan boomschors. En behoef ik het nu te herinneren dat in tal van tuinen de wandelpaden daarmede belegd worden. En die run zou dan zoo gevaarlijk zijn?

Wat de localiteit betreft, de leerlooijerij zal worden gevestigd 800 meters van de kom der gemeente. Er is daar veel strooming van lucht en er zijn weinige woningen in de buurt.

Opmerking verdient het, dat deze Raad, voor zooveel ik in den korten tijd die mij gegeven is, heb kunnen nasporen, nog nooit de oprigting van eene leerlooijerij om redenen van gezondheid heeft belemmerd. Zoo tref ik in het gedrukte verslag uwer Handelingen een besluit aan van 2 Februarij 1866, blz. 83, betrekkelijk de oprigting van eene huidenzouterij op de Heerengracht te Leiden.

Daar was zij, dus gevestigd in het midden van de stad. De Raad heeft het besluit van den Gemeenteraad tot goedkeuring van de vestiging gehandhaafd, maar eenige bepalingen aan de oprigting toegevoegd; eenige voorwaarden waaraan deze appellant zoo noodig zich gaarne wil onderwerpen. Voorts vind ik een besluit van 8 Maart 1867, bladz. 68, waarbij de oprigting werd geweigerd, omdat de bewerking zou geschieden onmiddellijk tegen een sloot, waaruit vee werd gedrenkt. Wijders een besluit van 21 Dec, 1868 (Zie verslag 1869, bladz. 1), waarbij wel is geweigerd de vellen te spoelen in het Westerdiep, maar dit geschiedde omdat de belanghebbende van ander water kon gebruik maken. Al verder een besluit van 30 April 1871 bladz. 131, waar het verbod tot oprigting van eene leerlooijerij werd gehandhaafd, omdat zij zonder vergunning was opgerigt en omdat de belanghebbende zich niet behoorlijk tot de bevoegde magt had gewend. Vervolgens een besluit van 20 October 1873, bladz. 374, waarbij een verzoek tot oprigting niet werd toegestaan omdat de werking van het looizuur op het loodwit van eene daarnaast bestaande loodwitfabriek van bedenkelijken aard geacht werd. De Raad van State heeft echter met geen enkel woord de bezwaren, uit het oogpunt van de gezondheid aangevoerd, gedeeld. Eindelijk vind ik in 1875, bladz. 337, eene zaak uit Breda. Daar zou eene leerlooijerij worden opgerigt op opengevallen vestinggronden, waarop vele deftige huizen worden gebouwd. Dat vond men lastig en bedenkelijk. Gedep. Staten hebben toen wel aan-

genomen, dat eene leerlooijerij altijd een zekere prikkelende, voor sommige reukorganen minder aangename lucht geeft, maar dat dit toch werkelijk niet zoo bezwarend is, en dit geen nadeel veroorzaakt. En dat is zoo waar, dat een oud minister te Breda zelfs tusschen twee leerlooijerijen is gaan wonen. Die leerlooijerij werd dan ook door den Raad van State gehandhaafd.

En resumé: Redenen van gezondheid hebben bij den Raad van State, ten opzigte van leerlooijerijen, nooit gegolden. Ik twijfel niet, of dit zal nu ook het geval niet zijn; maar subsidiair, zoo de Raad van State het noodig mogt oordeelen voorzigtigheidshalve eenige voorwaarden te stellen, zoo als dit ten opzigte van Leiden het geval is geweest, is de belanghebbende bereid zich daaraan te onderwerpen. Het komt mij echter voor dat hoeveel belang men ook in de wenschen van een deel der burgerij moet stellen, men toch ook niet te zwaartillend moet zijn. De appellant is volkomen bereid aan eenige voorwaarden te voldoen, die ik de vrijheid neem aan den Raad te onderwerpen. Hij wil zich verbinden om met zijne inrigting 100 meter van den openbaren weg en 50 meter van de woningen te blijven. Hij wil aannemen, dat er geen gaskalk in de looijerij zal worden gebruikt. Hij neemt de vrijheid den Raad over te leggen: 1°. eene teekening vande localiteit, die aan de stukken ontbrak, 2°. het *Weekblad van het Regt*, waarop ik gewezen heb; en 3°. de voorwaarden die hij bereid is aan te nemen Op al deze gronden hoopt hij, dat de Raad zal adviseren het besluit van Burg. en Weth. te vernietigen.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN:

Uit de stukken blijkt, dat Burg. en Weth. tweemalen hebben gewaarschuwd, dat men zonder vergunning eene bestaande fabriek had voortgezet, wat is daarvan?

De heer VAN ECK:

Onder het besluit van 1824 was het niet noodig vergunning te vragen tot oprigting van eene huidenzouterij. Deze bestond, en deze mogt volgens de wet blijven bestaan. Dat blijkt ook uit het vonnis, voorkomende in het *Weekblad van het Regt*.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN.

De aanvrage strekt tot oprigting van eene leerlooijerij in perceel n°. 47. Maar in sommige stukken wordt gesproken van de perceelen 47 en 48.

De Heer VAN DER WIELEN:

De aanvrage is voor perceel n°. 47. Maar het land is perceel n°. 48, en daar beide perceelen een geheel uitmaken, zoo is er gesproken van perceelen 47 en 48.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN:

De aanvrage slaat echter alleen op perceel 47.

De Heer VAN DER WIELEN:

Zooals ik zeide, is het huis gevestigd in perceel 47 en het land is perceel 48.

De vergadering wordt daarop gesloten.

Tweede vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 *Januarij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. C. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van 4 Januarij 1876, n°. 1, houdende beslissing op *het geschil tusschen de gemeenten Raamsdonk en Capelle over de woonplaats van Johannes Martinus Boeser* (zie het verslag in deze zaak jaargang 1875 blz. 634).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil tusschen de gemeenten Raamsdonk en Capelle over de woonplaats van Johannes Martinus Boeser, tijdens zijne opneming in het krankzinnigen-gesticht Coudewater te Rosmalen op 30 September 1873;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 22 December 1875, no. 95;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 31 December 1875, no. 15, 2de Afd.;

Overwegende:

dat Johannes Martinus Boeser, geboren te Amsterdam 19 Februarij 1844, tot in het jaar 1870 woonplaats heeft gehad te Raamsdonk, waar hij bij zijne moeder, die in tweede huwelijk met C. Spuijbroek, metselaar aldaar, was gehuwd, inwoonde;

dat hij alstoen te Waspik gehuwd, zich heeft gevestigd te Capelle, waar hij het ambacht van metselaar uitoefende;

dat hij in Mei 1873 zijn huishouden aldaar heeft opgebroken, en terwijl zijne vrouw zich naar Waspik terug begaf, zelf naar Raamsdonk is gegaan, waar hij een tijdelijk, dikwerf afgebroken onderkomen vond ten huize zijner moeder en haar echtgenoot, waar hij meestentijds in het hooi overnachtte;

dat hij gedurende dien tijd eenmaal enkele dagen bij anderen als niet inwonende metselaarsknecht is werkzaam geweest, meestentijds echter op den zolder lag bij zijn stiefvader en overigens rondzwierf;

dat de krankzinnigheid, waaraan hij reeds vroeger nu en dan lijdende was geweest, na zijn vertrek uit Capelle, in Mei 1873, sterk is toegenomen en in Augustus d. a. v. heeft genoodzaakt tot het aanvragen van magtiging om hem in een gesticht te plaatsen;

dat daaraan in September d. a. v., nadat eene nieuwe magtiging was verleend, is gevolg gegeven en hij op den 30 dier maand in het gesticht Coudewater te Rosmalen is opgenomen;

Overwegende, dat uit de boven medegedeelde feiten duidelijk blijkt dat de behoeftige, die nog in Mei 1873 woonplaats had te Capelle, sedert geene nieuwe standplaats heeft gevestigd;

dat toch Raamsdonk, waar hij ten huize zijner moeder soms overnachtte en waarheen hij na zwerftogten in omliggende gemeenten terugkeerde, blijkbaar door hem als een toevlugtsoord werd beschouwd gedurende den korten tijd, die verliep tusschen zijn vertrek uit Capelle en zijne opname in het krankzinnigen-gesticht;

dat dan ook uit het enkel feit, dat hij soms ten huize zijner moeder op den zolder den nacht doorbragt, niet kan worden afgeleid dat de behoeftige werkelijk te Raamsdonk woonplaats had;

dat hij alzoo moet geacht worden tijdens zijne opneming nog woonplaats te hebben gehad te Capelle, wijl geene verandering van woonplaats heeft stand gegrepen door werkelijke inwoning in eene andere plaats met het voornemen om van woonplaats te veranderen;

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* no. 100), zooals zij is gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* no 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Capelle (Noord-Brabant) aan te wijzen als de woonplaats van Johannes Martinus Boeser, toen hij op 30 September 1873 in het gesticht Coudewater te Rosmalen is opgenomen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit,

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, 4 Januarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2_o. van 9 Januarij 1876, no. 4, houdende beschikking op *het beroep van J. Feddes, te Kiel-Windeweer gemeente Hoogezand, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, van* 19 *Maart ll.*, no. 5, *waarbij zijne reclame tegen den legger der wegen en voetpaden in die gemeente is afgewezen* (zie het verslag van deze zaak jaargang 1875, bl. 610).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. Feddes, te Kiel-Windeweer, gemeente Hoogezand, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, dd. 19 Maart ll. n°. 5, waarbij zijne reclame tegen den legger der wegen en voetpaden in die gemeente is afgewezen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van Bestuur, gehoord, advies van 22 December 1875 n°. 91;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 6 Januarij 1876, n°. 11, 3de Afdeeling;

Overwegende, dat de Gemeenteraad van Hoogezand eenen gewijzigden legger heeft vastgesteld van de wegen en voetpaden in die gemeente en daarop onder no. 35 heeft gebragt zeker voetpad, gedeeltelijk loopende over landen, door J. Feddes, den appellant in deze, als eigenaar gebruikt wordende;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun voormeld besluit van 19 Maart ll., bedoelden legger hebben goedgekeurd en tevens op het daartegen gerigte bezwaarschrift van Feddes afwijzend hebben beschikt;

dat appellant bij Ons, even als vroeger bij den Gemeenteraad en Gedeputeerde Staten, heeft te kennen gegeven, dat het voetpad niet is publiek, als niet voor de openbare dienst bestemd, en derhalve niet op den legger behoort, en dat het in elk geval thans daar niet meer op gebragt had kunnen worden; dat toch wijziging van den legger alleen mag plaats hebben wegens verandering in bestaande wegen en hier geene verandering in het voetpad heeft plaats gegrepen;

Overwegende, wel is waar, dat, volgens art. 20 van het provinciaal reglement op

de wegen, bij elke verandering in de bestaande wegen de in het reglement voorafgaande voorschriften worden in acht genomen, waaruit evenwel niet kan worden afgeleid, dat wegen, die op den legger behooren, maar die bij de vaststelling daarvan bij verzuim er niet op geplaatst zijn, niet alsnog daarop zouden kunnen gebragt worden, mits slechts ook daarbij de formaliteiten, voor den primitieven legger voorgeschreven, worden in acht genomen;

dat toch de legger ten doel heeft te constateren den werkelijken toestand en dat doel niet volledig wordt bereikt, ten ware daarop alle zoodanige wegen en voetpaden gebragt zijn of worden, als vermeld in artt. 1 en 9 van het reglement;

dat de formaliteiten, voor de vaststelling van den primitieven legger voorgeschreven, ten deze allen zijn in acht genomen en er derhalve geen bezwaar kan bestaan tegen de wijziging van den legger, en het slechts de vraag blijft, of werkelijk het voetpad daarop behoort,

dat op den legger volgens art. 9 behooren alle wegen, in art. 1 omschreven;

dat art. 1 onder „wegen" verstaat alle rij- en voetpaden, die aan schouw onderworpen zijn, en voorts alle de rijwegen en voetpaden, tot gemeene dienst van allen bestemd;

dat voldoende blijkt, dat het bewuste voetpad tot gemeene dienst van allen bestemd is uit de tot tweemaal toe afgelegde verklaringen van bejaarde inwoners dier buurtschap en uit de omstandigheid, dat in dat voetpad een onder schouw staande wijksdraai wordt aangetroffen; dat derhalve het voetpad teregt op den legger gebragt is;

Gezien het provinciaal reglement op de wegen in Groningen, goedgekeurd bij Ons besluit van 2 Augustus 1854, n°. 52;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, van 19 Maart ll. n°. 5, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van Bestuur.

's Gravenhage, den 9 Januarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlamdsche Zaken.
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van 17 Januarij 1876, n°. 2, houdende beschikking op *het beroep, ingesteld door het Roomsch Katholiek Parochiaal Kerkbestuur van Berkel en Rodenrijs, tegen besluiten van den Burgemeester dier gemeente, waarbij de vergunning is geweigerd tot opgraving en vervoer van lijken.* (Zie het verslag over deze zaak jaargang 1875, bl. 616).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Roomsch Katholiek Parochiaal

Kerkbestuur van Berkel en Rodenrijs, tegen besluiten van den Burgemeester dier gemeente, waarbij de vergunning is geweigerd tot opgraving en vervoer van lijken;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van Bestuur, gehoord, advies van 5 Januarij 1876, n°. 100;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 14 Januarij 1876, n°. 9, 2de Afd. A;

Overwegende:

dat de adressant is eigenaar van en beheer voert over drie begraafplaatsen binnen de gemeente Berkel en Rodenrijs, de eerste gelegen op eenen afstand van ongeveer twee kilometer van de Roomsch Katholijke kerk, de tweede gelegen naast de parochiekerk, en de derde onmiddellijk aan deze tweede grenzende;

dat de eerstgenoemde begraafplaats in Maart 1874 gesloten is;

dat de adressant in Julij 1875 de vergunning heeft verzocht om de lijken van de tweede begraafplaats te mogen opgraven en vervoeren naar de derde begraafplaats, tot staving van zijn verzoek aanvoerende, dat zijne bedoeling was de twee eerstgenoemde begraafplaatsen, die geheel van den weg zigtbaar zijn, op te heffen en de lijken te verzamelen op de derde, die 80 meters van den openbaren weg is verwijderd en nu reeds door zes rijen hout voor het publiek onzigtbaar is gemaakt; dat voorts door het overbrengen der lijken zou worden te gemoet gekomen aan het verlangen van vele ingezetenen, die de lijken hunner overleden bloedverwanten daar wenschen te hebben, waar zij zelven eenmaal hopen te rusten;

dat de Burgemeester de verlangde vergunning heeft geweigerd;

dat toen door het Parochiaal Kerkbestuur is verzocht om de nog overige lijken van de in 1874 gesloten begraafplaats naar de nieuwe geopende te mogen overbrengen;

dat ook op laatstgenoemd verzoek eene afwijzende beschikking is gevolgd;

dat de adressant nu heeft verzocht, dat door ons de vergunning moge worden verleend om de lijken der twee eerstgenoemde begraafplaatsen naar de derde over te brengen;

dat de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* no. 65) in het belang der openbare orde en van den algemeenen gezondheidstoestand als regel heeft gesteld, dat lijken, reeds aan de aarde toevertrouwd, niet mogen worden opgegraven en vervoerd;

dat wel art. 12 dier wet, bij uitzondering op den regel, toelaat het verleenen van dispensatie, maar dat uit den aard der zaak van die bevoegdheid slechts uiterst zelden gebruik mag worden gemaakt en alleen in geval er zeer overwegende reden bestaan, die zwaarder moeten wegen dan die, welke den wetgever tot het algemeen verbod hebben geleid, en wanneer uit een hygiënisch oogpunt van het vervoer hoegenaamd geen nadeel te vreezen is;

dat de gronden, die adressant tot staving van zijn verzoek heeft aangevoerd, niet van dien aard zijn, dat zij het verleenen van dispensatie kunnen wettigen, en dat het vervoer van een zoo groot aantal, 80 à 90 lijken, als hier zou plaats hebben, tot bedenkelijke gevolgen voor de algemeene gezondheid aanleiding zou kunnen geven;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n_o. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat er geene termen zijn om des adressants verzoek in te willigen.

Onze Minister van Binnenlandsche zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage den 17 Januarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van A. Houtkamp, te Appeltern, tegen een besluit van Ged. Staten van Gelderland, waarbij hij als lid van den raad vervallen is verklaard.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Krachtens Zr. Mjs. magtiging, is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 9 December jl. n°. 15, Afd. II, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) ter overweging aangebragt het beroep ingesteld door H. Houtkamp te Appeltern tegen eene uitspraak van Gedep. Staten van Gelderland van 20 October 1875, waarbij hij van het lidmaatschap in den gemeenteraad is vervallen verklaard.

Henricus Houtkamp is sedert vele jaren lid van den Raad en Wethouder in de genoemde gemeente.

In September 1875 werd de Burgemeester dier plaats door het raadslid Donkers er over onderhouden, dat deze had bespeurd, dat Houtkamp aan de gemeente tegen hoogeren prijs, dan ze bij andere leveranciers te krijgen waren, steenkolen had geleverd, ten gebruike in de openbare scholen. Na ingesteld onderzoek bleek den Burgemeester, dat de leveringen van steenkolen door Houtkamp, tusschen October 1873 en 11 Februarij 1874, terwijl hij het Burgemeesterschap tijdelijk waarnam, hadden bedragen, voor de openbare lagere school te Appeltern, 20 hectoliter voor *f* 27, en voor de school te Altforst, 15 hectoliter voor *f* 20,25, beide welke betalingen in uitgaaf geleden zijn op de gemeenterekening van 1873, en nog voor de school te Appeltern, voor eene som van *f* 10,40, verantwoord in de rekening van 1874. — Die steenkolen waren geleverd uit zijn pakhuis, doch hij had het mandaat van betaling doen voor voldaan teekenen door zijn' neef Prinsen, die niet als koopman of winkelier gepatenteerd is.

Op de mededeeling hiervan aan den Commissaris des Konings ontving de Burgemeester van dezen ten antwoord, dat de zaak in den gemeenteraad moest worden gebragt, en uit het relaas, bij brief van 6 October ll. door den Burgemeester aan dien Commissaris

gegeven, blijkt, dat hij in de raadszitting van dien dag het voorstel gedaan heeft, om Houtkamp als lid van dien raad te schorsen, maar dat de raad dit voorstel had verworpen omdat de feiten der levering niet overtuigend waren bewezen, en, zoo door Houtkamp werkelijk in strijd met art. 24 der gemeentewet was gehandeld, men moest aannemen dat hij geheel ter goeder trouw had gehandeld. — De Burgemeester voegde er bij, dat hij in den Raad op de schorsing, doch vruchteloos, had aangedrongen, 1°. door de mededeeling, dat hij reeds in Augustus 1874 aan de Wethouders had voorgesteld, om de steenkolen, benoodigd tot verwarming der gemeentescholen, door den winkelier Smits te doen leveren, wat toen was goedgevonden met 2 stemmen tegen ééne, die van Houtkamp, en welk voorstel deze hem, Burgemeester, zeer euvel geduid had, — en voorts 2°. door overlegging eener verklaring van den karreman W. Mooren (waarvan nu een afschrift aan 's Konings Commissaris was toegezonden), houdende „dat door hem in 1873 en 1874 uit het pakhuis van Houtkamp naar de schoollokalen te Appeltern en Altforst steenkolen zijn vervoerd voor een loon van 5 en 7½ ct. per hectoliter, welk loon hem door Houtkamp is uitbetaald."

Houtkamp is daarop, krachtens besluit van Gedep. Staten van Gelderland, in hunne vergadering van 20 October ll. ontboden en gehoord, en daarna is door dat collegie ten zelfden dage genomen het navolgend besluit: Na opgave der feiten:

„Gelet op dezerzijds genomen besluit van 13 October ll. n°. 42, waarbij meergenoemde Wethouder H. Houtkamp is opgeroepen, om, ingevolge het derde lid van art. 26, in verband met art. 24 der gemeentewet, over de voormelde feiten te worden gehoord.

Overwegende dat meergenoemde Houtkamp, daartoe in de vergadering van 20 October ll. verschenen zijnde, op al de hem betreffende de bovenvermelde feiten gedane vragen alleen heeft geantwoord, van al die féiten niets te weten, en zich daarvan niets te kunnen herinneren, met uitzondering alleen van het feit vermeld onder B., welk feit hij heeft erkend, er echter bijvoegende dat hij tegen had gestemd, omdat hij wenschte de leverantie publiek te doen aanbesteden:

Gezien het bovenvermelde mandaat, alsmede de bovenvermelde schriftelijke verklaring van H. Mooren;

Overwegende dat uit de bovengemelde feiten, waarvan de waarheid niet kan worden ontzenuwd door eene verklaring van genoemden Houtkamp, „dat hij zich daaromtrent niets herinnert" overtuigend blijkt dat door genoemden Wethouder Houtkamp willens en wetens leverantiën aan de gemeente zijn gedaan, die bij art. 24 der gemeentewet zijn verboden;

Gelet op dat artikel en op het derde lid van art. 26 der genoemde wet;

Is besloten:

Hendrik Houtkamp, Wethouder van de gemeente Appeltern, te verklaren van zijn lidmaatschap van den Raad dier gemeente te zijn vervallen."

Daartegen is nu Houtkamp opgekomen bij adres aan Z. M. van 5 Nov., waarin hij voorop stelt, dat het besluit van Gedep. Staten van 20 October op 24 October hem is medegedeeld, — een punt, dat niet wordt tegengesproken, en van eenige beteekenis met het oog op art. 26, 4de lid der Gemeentewet. — In dat adres geeft de appellant te kennen, dat hij ook in den Raad en bij Gedep. Staten de leveringen heeft ontkend, en dat zij zijn onbewezen. Hij ontkent, dat de voor de schoollocalen geleverde brandstoffen

waren afkomstig uit zijn pakhuis, en dat hij de mandaten van betaling door zijn neef zou hebben laten kwiteren. Hij verklaart dat hij in Aug. 1874 in de vergadering van Burg. en Weth. gestemd heeft tegen het voorstel des Burgemeesters, om voortaan de steenkolen te doen leveren door den winkelier Smits, omdat hij was voor publieke aanbesteding. Hij ontkent ook de waarheid van het door W. Mooren verklaarde omtrent het vervoer uit het pakhuis van hem appellant en omtrent de van hem zelven ontvangen betaling. Hij wijdt daarna uit over het weinig vertrouwen, dat de broeders Mooren verdienen, en legt tot staving daarvan over een afschrift van een vonnis der regtbank te Nijmegen van 23 Sept. 1874, waarbij Willem Mooren, wegens rebellie en beleediging van een magistraatspersoon in functie, tot 3 maanden gevangenzetting is veroordeeld, er bijvoegende, dat nog drie broeders Mooren tot verschillende correctionnele straffen zijn veroordeeld geweest, om daaruit afteleiden, dat eene verklaring van W. Mooren geen geloof verdient en dat van zoo iemand door den Burgemeester gemakkelijk eene verklaring kan worden verkregen, waarvan hij de strekking niet begreep. Hij verklaart ten slotte, dat zijn zeggen aan Gedeputeerde Staten, »dat hij zich niets van 't gebeurde herinnerde,« niet sloeg op de leverancïën zelven, welke hij ontkend heeft, maar op kleine bijzonderheden met die zaak in verband staande, wat te meer begrijpelijk is, als men let op zijn talrijk gezin en drukke bezigheden. Hij verzoekt de vernietiging van 't besluit van Gedeputeerde Staten.

Dezen, op dat adres gehoord, achten het beroep geheel ongegrond en adviseeren dus tot handhaving hunner uitspraak, zich op de reeds gemelde stukken beroepende en op een nader berigt van den Burgemeester van Appeltern van 19 Nov. ll. Daarin komt o. a. eene nadere opgave voor van het gesprek door den Burgemeester met Houtkamp over die leveringen gevoerd, waarbij de laatste, ze herkennende, o. a. zich dus uitliet: »dat zeg ik je, als ik de steenkolen niet meer mag leveren, dan zal die Smits ze ook niet leveren!« De Burgemeester wijst er voorts op, dat de daden, waarvoor W. Mooren veroordeeld werd, niets afdoen tegen zijne geloofwaardigheid in deze zaak; die daden waren het gevolg van dronkenschap bij gelegenheid der dorpskermis en ook de Wethouder Houtkamp maakte zich herhaaldelijk daaraan schuldig.

De broeders Mooren, door Houtkamp met zoo zwarte kleuren geschilderd, zijn voortdurend voor hem werkzaam, hoewel er genoeg andere voerlieden in de gemeente wonen.

Nadat tot indiening van nadere memoriën of stukken eene verlenging van termijn op verzoek van Houtkamp's gemagtigde, Mr. J. J. Bergsma, was toegestaan, zijn op 6 Jan. jl. door dezen ingezonden:

1o. eene verklaring van W. Prinsen, dat de in dezen bedoelde leveringen van steenkolen *werkelijk door hem getuige gedaan zijn*;

2o. eene verklaring van den hoofdonderwijzer Smits, dat hij niet weet, wie de steenkolen voor de school geleverd heeft en dan ook aan niemand eene verklaring daarvoor heeft afgegeven; dat toen hij in 1873 aan den waarnemenden burgemeester Houtkamp om brandstoffen gevraagd heeft, deze onder schooltijd bezorgd zijn, wetende hij niet van waar;

3o. eene verklaring, door 50 personen, — leden van den raad, pastoors en andere notabelen der plaats, — onderteekend, omtrent het onbesproken zedig gedrag en de

eerlijkheid van Houtkamp, die als raadslid en Wethouder en Hoofdgeërfde van het polderdistrict Maas en Waal het algemeen vertrouwen geniet.

De Burgemeester heeft zijnerzijds ingezonden:

1°. afschriften van het raadsbesluit van 6 October ll., en van dat van 20 December ll., bij welke laatste met 5 stemmen tegen 1 besloten is, om aan den vice-president van den Raad van State, Voorzitter dezer Afdeeling, te kennen te geven:

1°. dat de Raad blijft volhouden bij de redenen opgegeven in zijn voormeld besluit van den 6 October 1875, no. 66, houdende dat bij hem geene bewijzen voorhanden of bekend zijn dat „Houtkamp kolengruis of steenkolen ten behoeve der gemeente geleverd heeft en dat, hoezeer daaromtrent in een nader onderzoek getreden zijnde, hij ook tot *hiertoe*, geene bewijzen heeft kunnen vinden, dat genoemde Houtkamp zoodanige leveringen ten dienste der openbare scholen van Appeltern en Altforst zoude gedaan hebben;

2°. dat integendeel nader wel is geïnformeerd geworden dat de karreman Willem Mooren, te Appeltern, eene onware verklaring afgegeven en geteekend zoude hebben, dat door hem indertijd steenkolen of kolengruis uit het pakhuis van Houtkamp, naar gemelde scholen getransporteerd zijn."

3°. eene verklaring van den Burgemeester zelven, opgemaakt op zijnen ambtseed, houdende dat de hoofdonderwijzer Smits hem op 19 Nov. ll. ten zijnen huize gezegd heeft, dat in 1873 en 1874 door Houtkamp steenkolen voor de school zijn geleverd; — dat Mooren ze vervoerd en eens 's avonds bij de school op den Maasbandijk heeft neergeworpen; dat hij Smits zich daarop bij Houtkamp heeft vervoegd, die dadelijk twee knechts zond, om ze naar binnen te dragen.

In den brief, waarbij hij die stukken toezendt, meldt de Burgem. nog, dat men het in de voltallige raadsvergadering, op 16 December gehouden, niet kon eens worden of iets en wat er zou worden gedaan door den raad op de kennisgeving, dat men eene Memorie aan deze Afdeeling kon inzenden, en dat daarop in de raadszitting van 20 December h[et] besluit is genomen hierboven vermeld. Hij geeft voorts op, hoe er over het voorst[el] tot dat besluit, zonder discussie, eenvoudig gestemd en hetzelve aangenomen is met 5 stemmen tegen 1, en hoe de woorden zóó zijn gekozen, dat men zoude meenen, dat de verklaring van Mooren omtrent het vervoer der steenkolen, ten eenemale onwaar was, terwijl de raad slechts heeft kunnen bedoelen, dat het onwaar was, dat hij verklaarde de steenkolen uit het pakhuis van Houtkamp te hebben vervoerd, daar hij ze vervoerd heeft uit de kolenschuit naar de scholen.

De heer Mr. J. J. Bergsma, advocaat te 's Gravenhage, brengt, als gemagtigde van H. Houtkamp, hoofdzakelijk het navolgende in het midden:

Bij artikel 24 van de Gemeentewet is het den leden van den gemeenteraad verboden deel te nemen aan leveringen ten behoeve der gemeente. De Heer Houtkamp, sedert jaren raadslid en Wethouder der gemeente Appeltern, wordt thans beticht en is werkelijk in eerste instantie veroordeeld wegens overtreding van dat artikel.

De beschuldiging gaat uit van één enkel persoon, den burgemeester, den heer Spruijt, die haar volhoudt tegenover de pertinente ontkentenis van den appellant, en tegen de uitdrukkelijke verklaringen van den geheelen raad van Appeltern. Van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hij vervallen is verklaard van het lidmaatschap,

is de heer Houtkamp gekomen in hooger beroep. Dat hooger beroep zal pleiter met een enkel woord toelichten en daarbij niet releveren alle punten in de acte van appel neêrgelegd, maar slechts enkele punten nader aandringen en, voor zooveel noodig, de acte van appel aanvullen.

Hij stelt op den voorgrond dat er geen quæstie kan zijn of het appèl is *tempore utili* ingesteld. Een vreemden indruk hebben bij hem teweeggebragt de zonderlinge houding van Gedeputeerde Staten van Gelderland en hun besluit tot vervallenverklaring. Zonderling is de houding omdat die Gedeputeerde Staten afstand doen van aller initiatief en zelfstandigheid, omdat zij opreken door den mond en zien (door de oogen van den Burgemeester den heer Spruit). Alle correspondentie met B. Z. en de Afdeeling gaat door den heer Spruijt. Gemagtigde meent dat in eene quæstie, waar de eer gemoeid is van een zeer geacht ingezetene van Appeltern, door Gedeputeerde Staten meer zelfstandigheid had kunnen betoond worden.

En nu het besluit, waarvan appèl. Gedeputeerde Staten stellen eenvoudig dat uit het onderzoek gebleken is dat dan en dan door Houtkamp geleverd is, zonder vooraf te zeggen waarin het onderzoek bestaan heeft, en komen dan op grond van die zoogenaamd bewezen feiten tot de conclusie, dat het overtuigend blijkt dat de heer Houtkamp willens en wetens leverancier is geweest van steenkolen ten behoeve van de gemeentescholen. Dat noemt pleiter eene gemakkelijke wijze van procederen.

Nu weet spreker wel dat voor de administratieve regtspraak geen formele regels van procesorde zijn voorgeschreven, zoo als bij het civiel en crimineel proces, maar men mag z. i. toch eischen eene procedure die niet indruischt tegen het gezond verstand. Men mag niet eenvoudig beginnen met de feiten voorop te stellen en daarop te veroordeelen. Indien Gedeputeerde Staten overwogen hadden wat tegen appellant was ingebracht en zich dan de vraag hadden gesteld of dat bewezen was, dan zouden zij tot de oplossing gekomen zijn dat er niet het minste bewijs voorhanden was en zou vrijspraak hebben moeten volgen.

Gesteld evenwel, men was gekomen tot de conclusie dat de feiten bewezen waren, dan nog zou in dit geval de vervallenverklaring van den appellant van zijn lidmaatschap niet hebben moeten worden uitgesproken. De wet zelve geeft daartoe aanleiding. Indien een raadslid in strijd handelt met artikel 24 van de Gemeentewet en de raad beveelt zijne schorsing, dan moeten Gedeputeerde Staten de vervallenverklaring uitspreken, als zij de beschuldiging gegrond bevinden. Maar zeer wijsselijk heeft de wetgever begrepen dat, wannneer de raad oordeelt dat er geen termen tot schorsing aanwezig zijn, Gedeputeerde Staten geene vervallenverklaring behoeven uit te spreken. En zeer teregt. Indien de locale regter meent dat de schorsing niet noodig is hetzij wegens gebrek aan kwade trouw, hetzij wegens de geringe afmeting der overtreding, dan gaat het niet aan dat een ver afwonend regter zich daarover steeds een ander oordeel aanmatigt, maar heeft hij te handelen naar omstandigheden. Hier, waar de Raad unaniem geen kwade trouw aanwezig oordeelt, dáár hadden Gedeputeerde Staten niet mogen komen tot vervallenverklaring van het lidmaatschap.

Daarbij komt de laatste alinea van artikel 26 der Gemeentewet, bepalende dat de van zijn lidmaatschap vervallen verklaarde slechts gedurende twee jaren, te rekenen van den dag der einduitspraak, niet tot lid van den Raad verkiesbaar is. De wetgever

zelf neemt dus aan, schier *expressis verbis*, een verjaring van twee jaar. En hier hebben wij te doen met feiten die zouden voorgevallen zijn van October 73 tot het begin van 1874, zoodat er twee jaar verloopen zijn.

In de derde plaats had vooral daarom wel veroordeeld mógen worden; omdat duidelijk blijkt dat 't niet de bedoeling is eene verstoorde orde van zaken te regt te brengen het niet betreft de amotie van een lid van den Raad, die ongeoorloofde handelingen pleegt, maar omdat men hier te doen heeft met eene speciale wraakoefening. Het is hier niet het algemeen belang tegen den heer Houtkamp, maar de burgemeester Spruit contra den heer Houtkamp. Hier herinnert gemagtigde eene andere handeling van den burgemeester, ten einde te wijzen op het verschil van zienswijze dat tusschen den burgemeester en den heer Houtkamp bestaan heeft.

Toen de Burgemeester den grooten Blaauwen of Sluisschen wal wilde laten hard maken en daarvoor *f* 6000 op de gemeentebegrooting wilde uittrekken, oordeelde de heer Houtkamp dat werk onnoodig en zag zijne zienswijze zegevieren. Dit was hinderlijk aan den heer Spruijt, dien niemand van heerschzucht zal vrijpleiten.

Die geaardheid en dien karaktertrek van den Burgemeester komt z. i. zeer duidelijk uit in de verschillende stukken in dit geding voorhanden. Ten bewijze daarvan vestigt gemagtigde de aandacht op een aantal bijzonderheden, o. a. op het gezegde dat de raadsleden tegen hunne overtuiging stemden en de bewering dat andersdenkenden dan hij, Burgemeester, hunne overtuiging ten beste geven aan andere motieven.

En nu heeft een Burgemeester, die zoo spreekt, een oordeel uitgesproken over den heer Houtkamp. Is die uitspraak te vertrouwen?

Vervolgens bespreekt gemagtigde het feit, dat er twee jaren verloopen zijn, alvorens de Burgemeester de beschuldiging tegen den heer Houtkamp inbragt. De heer Spruijt gevoelt zelf dat hij daardoor komt in een scheef daglicht.

Tot vergoelijking voert hij aan het medelijden met den heer Houtkamp en de zijnen. Maar dat medelijden heeft, sinds hij de zaak heeft doorgezet, plaats gemaakt voor eenen ijver, die bewonderenswaardig zou zijn, gold hij een goede zaak.

Pleiter gaat kortelijk de geschiedenis der zaak na tot het tijdstip van hare behandeling in den gemeenteraad, die het verzoek des Burgemeesters heeft afgestemd, omdat er geen bewijs was en bovendien in casu van geen kwade trouw sprake kon zijn. Dit geschiedde den 6 October en dienzelfden dag wordt door den Burgemeester aan den Commissaris des Konings de woedende brief geschreven, inhoudende dat de leden, die zich tegen zijn verzoek verklaarden, gestemd hebben tegen hunne overtuiging — een beweren dat ingang vindt bij Gedeputeerde Staten, die den wethouder Houtkamp vervallen verklaren van zijn lidmaatschap.

Spreker komt daarna tot de behandeling en nadere toelichting der acte van appel van den heer Houtkamp en wijst, in de eerste plaats, op eenen brief van den heer Spruijt van 19 November, waarin allerlei en de meest onwaardige insinuatiën tegen den heer Houtkamp zijn nedergeschreven. Men gaat daarin zelfs zoover van den heer Houtkamp te betichten van misbruik van sterken drank. Spreker vraagt of het veroorloofd is dat een Burgemeester zich zijnerzijds dergelijke opmerkingen vergunt zonder een enkel bewijs daarvoor bij te brengen.

De heer Houtkamp is te eenen male onverschillig voor de appreciatie van den heer

Spruijt, maar protesteert er tegen, dat op die appreciatie de veroordeeling gebouwd wordt van hem, die sedert jaren door het vertrouwen zijner mede-ingezetenen het lidmaatschap van den gemeenteraad bekleedt en de betrekking van wethouder vervult. Die aantijgingen hebben dan ook een kreet van verontwaardiging uitgelokt in de gemeente Appeltern en aanleiding gegeven tot de verklaring van 50 notabele ingezetenen van Appeltern, die daarin verzekeren, dat het zedelijk karakter van den heer Houtkamp bij niemand aan twijfel onderhevig is.

Nu vraagt gemagtigde of tegenover het vertrouwen, dat de heer Houtkamp geniet van Appeltern's ingezetenen, kunnen opwegen de verklaringen des Burgemeesters, dat de heer Houtkamp zich slecht gedragen heeft.

Eindelijk brengt pleiter het een en ander over de bewijsmiddelen in het midden, waardoor de heer Spruijt getracht heeft aan zijne, geheel op zich zelf staande, verklaringen eenigen schijn van waarheid te geven. En dan springt al dadelijk in het oog de zeer wonderlijke houding van den Burgemeester, die altijd bij de ten uitvoerlegging van de besluiten van den gemeenteraad een soort van brief voegt waarin polemiek gevoerd wordt tegen die besluiten.

Die houding komt pleiter voor zeer inconstitutionneel te zijn.

Het proces-verbaal van den Burgemeester op zijnen ambtseed opgemaakt, waarin de hoofdonderwijzer Smits verklaart, dat de heer Houtkamp steenkolen geleverd heeft, is z. i. ook geen bewijsmiddel, want tevens is ingekomen eene verklaring van denzelfden hoofdonderwijzer, mededeelende dat hij aan niemand eene verklaring heeft afgegeven, dat de heer H. steenkolen zou hebben geleverd, eene verklaring die hij bovendien niet zou hebben kunnen geven, omdat hij niet weet wie de kolen geleverd heeft.

Met andere woorden, de heer Smits verklaart, dat alles in het proces-verbaal, op den ambtseed opgemaakt van den heer Spruijt, neergelegd, van *a* tot *z* onwaar is.

Welke waarde nu nog te hechten aan de verklaring van den karreman Mooren, die de steenkolen naar de school vervoerd zou hebben en die, naar pleiter ter zijde vernomen heeft, onder bedreiging van anders zijn post als gemeente-vrachtrijder te zullen verliezen, tot het afleggen eener verklaring is genoopt. Zijne verklaring kan als onwaar worden aangemerkt, daar de raad uitdrukkelijk verklaard heeft, bij het raadsbesluit van 20 December jl., dat niets is gebleken van eenige leverantie door den heer Houtkamp, maar wel dat hem bij informatie gebleken is, dat Mooren eene *onware* verklaring heeft opgegeven.

Pleiter komt mitsdien tot de conclusie, dat de twee eenige bewijsmiddelen, door den Burgemeester aangevoerd, zijn *onwaar*. Waar dus de heer Spruijt staat tegenover al de aangevoerde feiten en de verklaring van den gemeenteraad, daar twijfelt hij geen oogenblik of het advies van deze Afdeeling zal strekken tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland en de heer Houtkamp zal worden gehandhaafd als lid van den raad en en wethouder van Appeltern.

De heer H. Spruit, Burgemeester van Appeltern, ter vergadering verschenen, licht de zaak nog kortelijk toe. Hij deelt aan de Afdeeling den inhoud mede van een proces-verbaal, drie dagen geleden door hem op zijnen ambtseed opgemaakt, waarin o. a. is gerelateerd de verklaring van J. Dirks, dat hij, in dienst van den wethouder Houtkamp, voor dezen brandstoffen heeft vervoerd; wijders dat hij, indien hij bij den Burgemeester mogt worden geroepen, moest zeggen, dat hij er niets van wist. Uit het verbaal blijkt wijders dat deze verklaring is afgelegd in tegenwoordigheid van den poldermeester en veldwachter.

Verder deelt belanghebbende nog mede, dat zich indertijd bij hem vervoegd heeft zekere Smits, met verzoek hem een zegel ter hand te stellen, ten einde zich bij Gedeputeerde Staten te beklagen over de levering der steenkolen door den heer Houtkamp; dat hij, Burgemeester, dat gevraagde zegel niet heeft verstrekt, maar den verzoeker beloofde de zaak te zullen onderzoeken; dat hij zich nog denzelfden dag vervoegd heeft bij den wethouder Houtkamp en hem heeft gewaarschuwd, eene mededeeling, die den heer Houtkamp minder welgevallig was en welke hij beantwoordde met te zeggen: „Jij bent een geus en daarom vertrouw ik je niet, wanneer ik niet lever dan zal Smits ze ook niet leveren„;

dat hij, Burgemeester, onmiddellijk daarna eene vergadering van B. en W. heeft belegd en dat verder de zaak onaangeroerd is gelaten totdat uit den boezem van den raad eene stem is opgegaan om de schorsing van den heer Houtkamp te provoceren, weshalve spr. het geraden achtte de meening van den Commissaris des Konings in te winnen.

De raad heeft daarna zijn voorstel tot vervallen-verklaring verworpen, om de redenen hierboven vermeld.

Als voorzitter van het collegie van zetters in de gemeente Appeltern geeft belanghebbende de verzekering dat Prinsen noch als koopman, noch als winkelier, is gepatenteerd.

Met nadruk komt hij op tegen het beweren, dat hij de vervallenverklaring als bewijs van partijdigheid zou hebben uitgelokt.

De *gemagtigde* van den appellant, replicerende, verzet zich tegen de overlegging van dat nieuwe proces-verbaal, dat de burgemeester op zijn ambtseed heeft opgemaakt, eene handeling waartoe gemagtigde niet bevoegd is. Nu is het straks gebleken, dat de verklaring van den hoofdonderwijzer Smits, eveneens geverbaliseerd, geheel onwaar is. Hoewel gemagtigde dat nieuwe verbaal niet kan beoordeelen, gelooft hij niettemin dat de termijn om stukken of bewijzen aan deze Afdeeling in te zenden zeer ruim is geweest. Hij verklaart zich dus tegen de overlegging.

Overigens meent hij, dat wat de vorige spreker hier in het midden heeft gebragt, reeds kernachtig in de stukken is omschreven, zoodat hij geene nieuwe gezigtspunten heeft geopend.

Eindelijk verduidelijkt hij zijn beweren omtrent het verschil van zienswijze tusschen den Burgemeester en den heer Houtkamp betreffende het harden van den Sluisschen weg.

Staatsraad Boot vraagt den gemagtigde of het hem ook bekend is, dat Prinsen het mandaat van betaling voor voldaan geteekend heeft ?

De *gemagtigde* antwoordt, dat hem slechts bekend is, dat Prinsen volhoudt leverancier te zijn geweest. Nu blijkt het, dat hij niet in het bezit van een patent was, zoo dat de voorzitter van het zetterscollegie hem had behooren aan te klagen ter zake van ontduiking der patentwet. Dat verzuim kan men z. i. niet verhalen op den heer Houtkamp.

Staatsraad BOOT. Welk is het beroep van Prinsen?

De heer SPRUIJT. Hij is tuinman bij den graaf van Rechteren.

Staatsraad BOOT. Drijft zijne vrouw soms eene winkelnering?

De heer SPRUIJT antwoordt ontkennend.

Staatsraad BOOT. Ten wiens huize woont hij?

De heer SPRUIJT. In het huis van den heer van Rechteren.

Hiermede is de behandeling van dit beroep afgeloopen.

III. *Het beroep van C. Kramer c. s., te Amsterdam, tegen een besluit van Burg. en Weth. dier gemeente, dd.* 23 *Sept.* 1875, *waarbij aan D. Kruijsmulder Czn., aldaar, vergunning is verleend tot het hebben van eene bergplaats voor petroleum.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Door D. Kruijsmulder Czn. is aan B. en W. van Amsterdam vergunning gevraagd om eene bergplaats van petroleum te hebben in het perceel Oudezijdsachterburgwal no. 65. Naar aanleiding van dit verzoek is op 8 September 1875 de zitting gehouden bedoeld bij art. 7 der wet van 2 Junij 1875, *Stbl.* n°. 95.

In die zitting is mededeeling gedaan van drie ingekomen bezwaarschriften, namelijk van C. M. Schnucke c. s., de wed. P. Somer en H. Kramer, en zijn voorts door verschillende personen mondeling bezwaren ingebragt. Door meerderen hunner werd tegen het vestigen van bewaarplaatsen van petroleum in de kom der gemeente opgekomen op grond van gevaar van brand en verhooging der assurantie-premie. Door een gemagtigde van den kerkeraad der Ned. Herv. gemeente werd opgemerkt, dat de afstand van de Oude Kerk niet zoo groot was of dat hooge gebouw zou ingeval van brand in de bewaarplaats van petroleum wel schade kunnen lijden. Kruijsmulder sprak dit tegen door er op te wijzen, dat de petroleumbrand op de Prinsengracht geene schade aan de overzijde had veroorzaakt.

Schnucke, handelaar in thee, beweerde dat zijne thee door den damp van de petroleum zou bederven; voorts dat de vereeniging van een magazijn en eene verkoopplaats en kantoor verboden was; dat de ligging der bergplaats achter in het perceel het bestuur zou verhinderen na te gaan of er 's nachts al of niet overgepompt werd; eindelijk dat het perceel zeer gebrekkig was, dat het aan weerszijden gemeene muren had en een daarvan een buik naar buiten had. Dit laatste werd bevestigd door Kramer.

Op het gevaar van brand werd nog in het bijzonder gewezen door Mej. v. Heezik, wier slaapkamer slechts 2 meters van de bewaarplaats verwijderd is en die met 22 anderen woont in twee huizen, welke een gemeenschappelijken trap hebben, alsook door Houtkooper, wonende boven het locaal waar de bergplaats zal komen, die bovendien vreesde dat zijne gezondheid zou benadeeld worden door de uitwaseming van de petroleum. Deze was volgens hem zoo sterk dat hij als kapitein geene lading aan boord kreeg

wanneer men wist dat hij petroleum in had. De verzoeker, Kruijsmulder, trachtte ook deze bezwaren te wederleggen, door aan te voeren, dat verdamping onderstelt warmte, die uit de bewaarplaats geweerd wordt, zoodat dan ook een vat petroleum dat niet lekt, na drie weken niet minder weegt dan te voren; dat met vuur of licht nooit in de bewaarplaats wordt omgegaan, en deze zóó is ingerigt dat daaruit geen petroleum kan wegvloeijen.

De verzoeker betwijfelde voorts of het perceel gemeenschappelijke muren had, en evenzeer of petroleumdampen schadelijk waren voor de gezondheid. Hij meende dat op het bezwaarschrift, in de eerste plaats onderteekend door Schnucke, namen voorkwamen van personen die met de zaak niets te maken hadden en in elk geval van eventuële verdamping van petroleum geen last konden hebben. Eindelijk leerde volgens hem de statistiek der branden, dat in petroleum-bergplaatsen slechts zeer zelden brand voorkomt.

Burgemeester en Wethouders hebben bij besluit van 23 September 1875 de gevraagde vergunning verleend, onder de volgende voorwaarden:

1°. dat het tot petroleum-bergplaats te bezigen gedeelte van het perceel van het overige gedeelte daarvan door een muur ter dikte van ten minste één steen, voorzien van eene lichtopening, gescheiden worde;

2°. dat de houten bekleeding, thans tegen de muren aangebragt, worde verwijderd;

3°. dat de bestraate vloer door een gemetselden vloer vervangen of met ijzeren platen, vormende eene voor petroleum ondoordringbare dekking, voorzien worde;

4°. dat de zoldering met ijzeren platen worde bekleed;

5°. dat de deurdrempel eene hoogte van 0,35 meter verkrijge;

6°. dat de voorschriften van Hoofdstuk XI der Algemeene politieverordening in het algemeen en die van art. 294 in het bijzonder nageleefd worden;

7°. dat van de vergunning binnen den tijd van een jaar na hare dagteekening gebruik zij gemaakt en de bewaarplaats niet in gebruik worde genomen voordat aan de sub 1—5 genoemde voorwaarden is voldaan, daarvan aan de Bouwopzigters der gemeente kennis zij gegeven, en deze zich hebben overtuigd dat de gestelde bepalingen zijn nagekomen.

Van deze beschikking is bij Z. M. den Koning beroep ingesteld bij een adres van 6 October 1875, onderteekend door Kramer, Schnucke, Houtkooper en Dirk van Heezik, eigenaren en bewoners van het perceel op den O. Z. Achterburgwal n°. 63.

In dit adres wordt herhaald de inhoud van het bezwaarschrift, indertijd door adressanten aan B. en Weth. ingediend. Daarin wordt gezegd dat eene bergplaats van petroleum gevaar, schade en hinder veroorzaakt. Het gevaar dat er aan verbonden is volgt, naar het oordeel der adressanten, uit den aard der zaak, de bewaring en opslag, de verplaatsing en verwerking, de verkoop ook in het klein van petroleum. De aanwijzing van plaatsen, door hare ligging meer bijzonder geschikt, is volgens adressanten een bewijs van de noodzakelijkheid om inrigtingen als de hier bedoelde te weren uit de kom eener volkrijke stad of buurt, vooral wanneer, gelijk zij beweren dat hier het geval is, handel en nijverheid aan het bestaan van zulk eene inrigting daar ter plaatse geen behoefte hebben.

Schade wordt volgens adressanten veroorzaakt door de vermindering van verkoop- en huurwaarde, ten gevolge van het gevaar en de verhooging der assurantiepremie.

Ook hinder zal volgens adressanten de inrigting veroorzaken, daar de scherpe en alles doordringende lucht van den petroleum het wonen naast zulk eene inrigting niet

alleen onaangenaam, maar bijna ondragelijk maakt, en op vele tijden van het jaar ook schadelijk voor de gezondheid.

Bij de verwijzing naar den inhoud van hun vroeger bezwaarschrift wordt door adressanten nog aangevoerd, dat zich op een afstand van 10 of 12 meters van het perceel n°. 65 een roetpakhuis en op een afstand van 60 meters nog een of twee petroleumbewaarplaatsen bevinden.

Op dit adres zijn gehoord Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, die bij hun berigt van 8 December 1875 overleggen een berigt van B. en Weth. van Amsterdam. In dit berigt zeggen B. en Weth. hetgeen volgt:

Noch de bezwaren ontwikkeld in het adres van den heer C. Kramer, dat in zijn geheel in het adres aan Z. M. is opgenomen, noch de bedenkingen medegedeeld ter zitting, gehouden ingevolge art. 7 der wet van den 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), en vermeld in het overgelegde afschrift van het proces-verbaal dier zitting, noch de omstandigheid, dat zich binnen een afstand van 10 meters eene roetbergplaats bevindt, hebben ons aanleiding doen vinden op het adres van Kruijsmulder afwijzend te beschikken.

Art. 12 van genoemde wet zegt wel uitdrukkelijk dat „indien door het stellen van voorwaarden aan het bezwaar van gevaar, schade of hinder kan worden te gemoet gekomen, de vergunning voorwaardelijk wordt verleend."

Het is ons geen oogenblik twijfelachtig voorgekomen, dat door het stellen van voorwaarden, alle bezwaren konden worden ondervangen.

Immers door de eerste voorwaarde der in afschrift overgelegde vergunning, wordt het locaal, tot bergplaats bestemd, van het overige gedeelte van het gebouw geïsoleerd;

de tweede schrijft voor het daarin voorhanden brandbaar materieel te verwijderen;

de derde voorziet in het dringen van petroleum in den bodem;

de vierde waakt tegen het opstijgen van petroleumdampen in het overige gedeelte van het gebouw;

de vijfde voorkomt uitstrooming van petroleum buiten de bergplaats, zelfs dan wanneer alle vaten hunnen inhoud mogten uitstorten;

de zesde verwijst naar de mede overgelegde verordening op den aanvoer, het bewaren en vervoeren van petroleum waarin, onder meer, voorgeschreven wordt het hebben van eene goede luchtverversching, het weren van fustaadje, vuur, licht en gloeijende voorwerpen, het voorhanden hebben van bluschmiddel (zand) enz.;

terwijl, eindelijk, door de zevende voorwaarde gezorgd wordt dat de inrigting niet in gebruik worde genomen vóór dat deskundigen zich van de nakoming der gestelde bepalingen hebben overtuigd.

Mogt dus al in de kille, van steen en ijzer omgeven bergplaats, petroleum verdampen, de luchtververschingsmiddelen zijn daar om den damp af te voeren; lekken de vaten, de uitgelekte petroleum kan noch in den bodem, noch naar buiten vloeijen, elke directe aanleiding tot het ontstaan van brand in de bergplaats is geweerd, en brand buiten de bergplaats ontstaande zal het geïsoleerde locaal zeer waarschijnlijk niet deren.

Mogt er niettemin een begin van brand ontstaan dan is het bluschmiddel bij de hand, terwijl de nabijheid van het kantoorlokaal grond geeft tot het vermoeden dat door belanghebbenden zelven toezigt kan en zal worden gehouden en, in geval van nood, hulp kan worden verleend.

Wanneer de kansen voor gevaar, door het nemen van zooveel voorzorgsmaatregelen als de genoemde, zoo aanzienlijk zijn beperkt, dan is het niet waarschijnlijk dat de belendende perceelen aanmerkelijk in waarde zullen verminderen; in elk geval gaat het, meenen Burgemeester en Wethouders, niet aan, op grond van zulk eene hypotetische waardevermindering, de gevraagde vergunning te weigeren.

Bij de overlegging van dit berigt geven Gedeputeerde Staten van Noordholland te kennen, dat zij het in het algemeen niet wenschelijk vinden bewaarplaatsen van petroleum binnen de bebouwde kom eener gemeente te vestigen, maar dat, mogt deze beschouwing niet worden gedeeld, het hun voorkomt dat in dit geval door Burgemeester en Wethouders al die voorwaarden aan de vergunning verbonden zijn, welke geacht kunnen worden zooveel mogelijk hinder en nadeel voor belendenden te voorkomen.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging, bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche zaken van 22 December 1875.

Sedert hebben enkele der opgeroepen belanghebbenden berigt geene of geene overwegende bezwaren tegen de vestiging der petroleum-bergplaats te hebben; een hunner, H. P. J. Curtz, zegt dat hij er persoonlijk geene bezwaren tegen heeft, maar meent in het belang der openbare veiligheid zich met het protest van Kramer te moeten vereenigen.

Voorts is door Kruijsmulder eene memorie ingediend, waarin hij in hoofdzaak opmerkt:

dat de vergunning door het gemeentebestuur, dat het best in staat was de plaatselijke omstandigheden te beoordeelen, verleend is nadat een groot aantal belanghebbenden zijn gehoord, velerlei bezwaren zijn ingebragt en een ernstig onderzoek is ingesteld;

dat art. 290 en volgg. der algemeene politie-verordening van Amsterdam de oprigting van bergplaatsen van petroleum toelaten onder de daar gestelde bepalingen, en dat wanneer men op grond van gevaar of hinder de oprigting er van konde beletten, zeker geene enkele zoodanige bergplaats meer mogelijk zou zijn, in strijd met de bevoegheid bij die verordening verleend;

dat de voorschriften bij de oprigting van zoodanige bergplaats gegeven van dien aard zijn, dat alle gevaar of hinder wordt uitgesloten;

dat ook de landsregering bergplaatsen van petroleum in de gemeente wenscht toe te laten, hetgeen blijkt uit de Koninklijke besluiten van 29 April 1864, *Stbl.* n°. 39, en 22 Mei 1868 *Stbl.* n°. 69;

dat reeds aan onderscheidene handelaren eene vergunning is verleend tot het hebben eener bewaarplaats, zonder dat sedert lang klagten zijn vernomen of gevaar is ontstaan;

dat zoo de bergplaatsen van petroleum geweerd werden, ook de handel in dat artikel zou worden verdreven, hetgeen tegen het algemeen belang zou zijn;

dat hij de hierbedoelde bergplaats voor zeven jaren heeft gehuurd en voor de inrigting er van reeds veel uitgaven gedaan heeft.

Als belanghebbende is opgekomen C. M. Schnucke, theehandelaar en bewoner van een perceel op den Oudezijds-achterburgwal te Amsterdam. Hij zet de bezwaren tegen het verleenen der vergunning nader uiteen. De petroleumbergplaats is achter in het gebouw gelegen en om deze te bereiken moet men het terrein van de verkoopplaats passeren, zoodat in geval van brand in de verkoopplaats, de bergplaats niet kan worden binnengetreden. Naar zijne meening bedoelt de wet eenen ingang van buiten. Bij het minste on-

geluk voorziet hij gevaar van brand, dat vermeerderd wordt door de andere brandbare speciën, die in het huis aanwezig zijn, zoodat de twee huisgezinnen, die er naast wonen, in groot gevaar zullen verkeeren. Hij wijst er op, dat de meeste bewaarplaatsen van petroleum buiten de kom der stad zijn gelegen en dat het geene moeijelijkheden oplevert om ieder oogenblik van daar petroleum te halen. Ook vestigt hij de aandacht op de mogelijkheid van misbruik, vermits van politiewege geen toezigt kan worden uitgeoefend dan alleeen van buiten.

IV. *Het beroep van den raad der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1876.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgend verslag uit:

Bij besluit van 22/27 Nov. jl. hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland hunne goedkeuring onthouden aan de begrooting der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht voor 1876, omdat de Raad op die begrooting, onder volgnummer 64, hoofdstuk VIII, artikel 7, heeft uitgetrokken eene subsidie van f 1000 aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar.

Dat besluit is gebouwd op de volgende gronden:

1°. dat op de begrooting van het Burgerlijk Armbestuur voor 1876, onder hoofdstuk I, volgnummer 4 der uitgaven, is geraamd voor bedeeling in geld f 1300, terwijl blijkens de rekening van dat Armbestuur in 1874 op dien post slechts f 870.57 ½ is uitgegeven;

dat op die begrooting hoofdstuk III der uitgaven is geraamd op een bedrag van f 90, terwijl de uitgaven daarop in 1874 slechts bedroegen f 34.50;

dat op hoofdstuk VII voor onvoorziene uitgaven is geraaamd f 34, hoewel in 1874 daarvoor niets noodig was.

2°. dat ingevolge de bepalingen der armenwet, de volstrekte noodzakelijkheid der subsidie uit de gemeentekas aan armbesturen, moet worden bewezen, o. a. door de rekening en verantwoording der inkomsten en uitgaven van het betrokken bestuur, over het laatst afgeloopen dienstjaar 1874.

3°. dat bij de raming der uitgaven niet mag worden gerekend op geheel onzekere gebeurtenissen.

4°. dat de ondersteuning der armen, door een Burgerlijk Armbestuur, zich niet verder mag uitstrekken, dan als politiezorg wordt gevorderd, en die ondersteuning verder moet worden overgelaten aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid.

Tegen dat besluit is de Raad der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht bij adres van 4 December ll. bij Z. M. gekomen in hooger beroep.

Bij dat adres en meer uitvoerig in eene aan 's Raads afdeeling ingediende memorie van 8 Januarij ll. worden de motieven van Gedeputeerde Staten achtervolgens bestreden.

Wat het *eerste* punt hiervoren vermeld betreft, merkt app. ten aanzien van het onvoorzien (hoofdstuk VII der begrooting van het Burgerlijk Armbestuur) al dadelijk op, dat, indien er in 1874 van het onvoorzien geen gebruik is gemaakt, daarvoor geene andere reden bestaat, dan dat in genoemd, voor armenzorg zoo gunstig, jaar, daaraan geene behoefte zich opdeed.

Wijders deelt app. mede de sommen, die van 1869 tot en met 1875 op hoofdstuk I. (onderstandskosten) en hoofdstuk III (kosten van geneeskundige dienst) der voormelde begrooting, jaarlijks zijn uitgegeven, ten gezamenlijke bedrage van f 9244.18 en f 480.20, of gemiddeld over ieder der zeven jaren f 1320.60 en f 80.03.

App. constateert tevens, dat het jaar 1874, met eene uitgave op voormelde hoofdstukken ten bedrage van f 870.57½ en f 34.50, van die zeven jaren het gunstigste is geweest, terwijl daarentegen in 1875 op hoofdstuk I is uitgegeven f 1303.00½ — weshalve eene raming voor 1876 van f 1300 en f 90 voor die hoofdstukken niet overdreven is.

Wat betreft het *tweede* motief van Ged. Staten, merkt app. op, dat volgens art. 60, der Armenwet, ter bepaling van het voor een volgend dienstjaar te verstrekken subsidie, niet alleen met de laatst afgeslotene rekening behoeft noch behoort te worden te rade gegaan, maar tevens met de loopende of de eerstvolgende begrooting, — en dat, zoo Ged. Staten niet uitsluitend waren blijven stilstaan bij de rekening van 1874, die, gelijk gezegd, bij uitzondering gunstig was, zij, Ged. Staten, met het oog op de begrooting van 1875 tot geheel andere uitkomsten zouden gekomen zijn, daar voor 1875 geraamd was voor hoofdstuk I eene som van f 1256, doch is *uitgegeven* eene som van f 1303.00[5], met welk laatste bedrag de raming voor 1876 ad f 1300 overeenkomt.

In de *derde* plaats weerspreekt app., dat bij de raming voor 1876 op geheel onzekere toekomstige gebeurtenissen zou zijn gerekend. De mislukking van den vlasoogst door ingevallen vorst in het voorjaar van 1875, en de daaruit voortvloeijende geldelijke nadeelen voor den arbeidenden stand te Hendrik-Ido-Ambacht, zijn feiten reeds in 1875 geconstateerd, welker gevolgen ook in de wintermaanden van 1876 zich ruimschoots zullen doen gevoelen.

In verband met het *vierde* punt van bezwaar van Ged. Staten legt app. over de, op 2 December ll. gedurende de toen heerschende strenge vorst, vastgestelde lijst van bedeeling om te doen zien dat de ondersteuning der armen te Hendrik-Ido-Ambacht op geene ruime schaal plaats heeft.

Als tweede bewijs voor de rigtige naleving van de wet op het Armbestuur, doet app. eene opgave van het bedrag der subsidiën aan het Burgerlijk Armbestuur sedert 1870, jaarlijks uitgekeerd, welk subsidie in 1870 bedragende f 2000, in 1875 was gedaald tot f 1000, terwijl in 1874, toen het subsidie geraamd was op f 1200, slechts beschikt werd over f 800.

Dat het subsidie voor 1876 slechts f 600 zou mogen bedragen, gelijk Ged. Staten oordeelen, acht app., met het oog op vorenstaande daadzaken en cijfers en ook op den toestand der gemeente, onaannemelijk.

Op eene bevolking van 2669 zielen, telt men er meer dan 2000, die van handenarbeid moeten leven, onder welken een 1800 tal, dat in de vlasbereiding zijn middel van bestaan vindt, een arbeid voor de gezondheid nadeelig, en dien ten gevolge vele invaliden en ook vele weduwen en weezen, in de gemeente veroorzakende, welke allen ten laste van de openbare of bijzondere liefdadigheid komen. Tegenover deze allen staat een beperkt getal vlasbouwers, landbouwers en steenbakkers, door welke weinigen al de gemeentelasten moeten gedragen en liefdadigheid gepleegd kan worden. Die liefdadigheid wordt naar vermogen, volgens app., binnen de gemeente uitgeoefend.

Wat de kerkelijke liefdadigheid aangaat, deelt app. mede, dat daar slechts éene kerkelijke gemeente bestaat, die der Ned. Hervormden, welker diaconie slechts f 400 aan inkomsten van bezittingen heeft, terwijl de liefdegaven bij de godsdienstoefening f 850 opbrengen, met welke gezamenlijke gelden de diakonie de arme lidmaten harer kerkelijke gemeente en de kinderen van dezen onderhoudt.

Het Burgerlijk Armbestuur heeft aan jaarlijksche inkomsten uit bezittingen slechts f 112.50, terwijl het batig slot van 1874 — ad f 327.125 — reeds voor een belangrijk deel in 1875 is moeten uitgegeven worden, zoodat met 1°. Januarij 1876 nog slechts f 100 daarvan beschikbaar bleef. App. komt alzoo tot de conclusie:

1°. dat de armenwet te Hendrik-Ido-Ambacht behoorlijk wordt nageleefd, blijkbaar uit de vermindering van het subsidie, dat uit de gemeentekas aan het burgerlijk armbestuur in de laatste jaren achtervolgens verstrekt is, blijkbaar ook uit de overgelegde lijst van bedeeling, in verband met de onmagt der kerkelijke en bijzondere liefdadigheid om meer te doen, dan zij nu verrigt;

2°. dat het burgerlijk armbestuur over 1876 met geen minder subsidie dan f 1000 volstaan kan.

App. voegt er de opmerking bij, dat, daar de gemeentelasten te Hendrik-Ido-Ambacht drukkend zijn, de Gemeenteraad niets meer zou wenschen dan het subsidie aan het burgerlijk armbestuur te verminderen, indien daartoe de mogelijkheid bestond.

Ged. Staten in hun ambtsberigt van 14/15 December ll. volharden bij hun besluit van 22/27 Nov. te voren. Onder herinnering aan 's Konings besluit van 30 April 1874, no. 2 (1), merken zij alsnog op, dat niet alleen in vergelijking met de rekening van 1874, maar ook met die van 1873, de raming van 1876 hooger is. De beweerde mislukking van den vlasoogst achten Ged. Staten geen voldoende reden voor zoodanige verhooging, ook omdat door zoodanige verhooging van het subsidie uit de gemeentekas, de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid zal worden verlamd.

V. *Het beroep van J. Collee te Echt tegen een besluit van Ged. Staten van Limburg, waarbij de beslissing van den gemeenteraad om hem als lid toe te laten wordt vernietigd.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings den 30 Dec. jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

Bij de verkiezing voor een lid van den gemeenteraad te Echt op den 27 Aug. jl. werden ingeleverd 172 kiesbriefjes, zijnde 5 meer dan het getal der kiezers, die stemden. Vijf briefjes werden van onwaarde verklaard, als niet ingevuld zijnde.

De adressant J. Collee verkreeg 88 stemmen, P. W. van Veer 79 stemmen. Het stembureau verklaarde dat de vijf briefjes te veel in de bus gevonden van invloed hadden kunnen zijn op de door den adressant verkregen meerderheid en beval eene herstemming tusschen beide genoemde personen, hoezeer één lid van het stembureau van meening was, dat eene vrije stemming moest plaats hebben.

Bij de herstemming werd de adressant verkozen en daarna door den gemeenteraad

(1) *Raad van State* XIV, 224 en 225.

als lid toegelaten; doch bij hun besluit van 19 Nov. jl. hebben Ged. Staten van Limburg ambtshalve dit besluit tot toelating, door den gemeenteraad genomen, vernietigd, op grond, dat, volgens art. 70 der kieswet, steeds eene vrije stemming moet plaats hebben, wanneer een stembureau heeft verklaard, dat te veel in de bus bevonden stembriefjes van invloed hebben kunnen zijn op eene verkregen meerderheid.

Adressant is van dit besluit gekomen in beroep bij den Koning, geen anderen grond aanvoerende, dan dat Ged. Staten in eene gelijksoortige zaak van J. A. Sevriens, gekozen raadslid te Echt, op den 10 Sept. jl. eene geheel tegenovergestelde uitspraak hebben gedaan.

Die Staten, over het beroep gehoord, berigtten op den 16 Dec. jl., dat de beide zaken niet gelijksoortig zijn, omdat in deze zaak door het stembureau de verklaring is gedaan bij art. 70 der kieswet bedoeld, omtrent den invloed van te veel in de bus bevonden stembriefjes; terwijl die verklaring niet was afgelegd door het stembureau in de zaak van Sevriens.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Derde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 9 *Februarij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1o. van den 30 Januarij jl., no. 12, houdende beslissing in het *geschil over de woonplaats van Petronella Fransen, toen zij op* 6 *November* 1874 *in het gesticht Coudewater, te Rosmalen, werd opgenomen.* (Zie het verslag over deze zaak in jaargang 1875, bl. 660).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het geschil over de woonplaats van Petronella Fransen, toen zij op 6 November 1874 in het gesticht Coudewater, te Rosmalen, werd opgenomen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Januarij 1876, no. 98;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Januarij 1876, no. 23, Afd. 23;

Overwegende:

dat Petronella Fransen, op 13 April 1843 te Heesch geboren en tot na het bereiken van haren meerderjarigen leeftijd gewoond hebbende te Haren, achtereenvolgens in dienstbetrekking is verbleven eerst te Vlijmen en daarna te 's Bosch, bij welke verplaatsing zij van het bevolkingsregister te Vlijmen is afgeschreven;

dat zij na hare dienst in laatstgemelde gemeente, waar zij op het einde van 8873 en het begin van 1874 verbleef, te hebben verlaten, korten tijd schijnt te hebben vertoefd in verschillende gemeenten, waar zij kortstondige dienstbetrekkingen gehad heeft, doch waaromtrent geene nauwkeurige opgaven zijn kunnen worden ingewonnen; dat zij daarna echter naar Vlijmen is teruggekeerd en in die gemeente, nu eens hier, dan daar, een onderkomen verzocht, dat haar aanvankelijk werd toegestaan, maar later geweigerd;

dat in dien toestand de veldwachter der gemeente haar als *landloopster* wilde medenemen, toen het bleek, dat haar gezondheidstoestand opneming in een krankzinnigen gesticht noodzakelijk maakte, waaraan dan ook, na verkregen regterlijke magtiging, is gevolg gegeven;

Overwegende, dat het wettelijk domicilie te 's Bosch ophield, toen zij hare dienst verliet en zij in die gemeente geen zelfstandig domicilie erlangde, daar zij tegelijker tijd die gemeente verliet;

dat zij gedurende haar daarop gevolgd zwerven geen nieuwe woonplaats heeft verkregen; dat zij toch in Vlijmen wel korten tijd vóór haar opneming in het gesticht heeft vertoefd, maar aldaar geen vaste woonplaats had, veeleer haar zwervend leven voortzette, daar zij nu eens bij den een, dan bij den ander, een onderkomen voor den nacht zocht, en toen haar dit werd geweigerd als *landloopster* zou zijn aangehouden, toen hare krankzinnigheid zich openbaarde;

dat derhalve geen gemeente binnen het Rijk als de woonplaats dezer behseftige is aan te wijzen;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (Stbl. n°. 100), zooals zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging van Petronella Fransen naar en harer verpleging in het geneeskundig gesticht Coudewater, te Rosmalen, zullen worden gekweten uit 's Rijks kas.

Onze Minister van Biunenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waavan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.

's Gravenhage, den 30 Januarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2_o. van den 30 Januarij 1876, n_o. 13, houdende beslissing in het *geschil over de woonplaats van de krankzinnige Johanna Theodora Ockhorst.* (Zie het verslag over deze zaak in jaargang 1875, bl. 667).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Johanna Theodora Ockhorst;

Den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 18 Januarij 1876, no. 105;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Januarij 1876, no. 24, 2de afd.;

Overwegende, dat Johanna Theodora Ockhorst, geboren te Heteren, den 21 Junij 1834, in het begin van het jaar 1872 zich met der woon heeft gevestigd te Etten, gemeente Gendringen, en aldaar omstreeks een jaar heeft gewoond; dat op 28 December 1872 in de genoemde gemeente, voor haar is afgegeven een getuigschrift van woonplaatsverandering naar 's Hertogenbosch; dat zij op 7 Jannarij 1873 is opgenomen in het krankzinnigen-gesticht te 's Bosch, krachtens eene beschikking der arrondissements-regtbank te Zutphen van 2 Januarij 1873; dat zich tot de betaling der verplegingskosten heeft verbonden haar schoonbroeder, P. J. Willemsen, wonende te Silvolde, gemeente Wisch, ten wiens huize zij in de laatste dagen vóór hare opneming in het gesticht schijnt geweest te zijn, daar zij, in de overeenkomst met het bestuur van het gesticht voor de betaling der verplegingskosten aangegaan, is opgegeven als wonende te Silvolde;

dat de krankzinnige zelve onbemiddeld is en noch haar schoonbroeder, noch hare overige verwanten, in staat zijn langer in de betaling der kosten van hare verpleging te voorzien, zoodat het noodig is de gemeente aan te wijzen, die tot de betaling daarvan verpligt is;

Overwegende, dat art. 26 der in 1870 gewijzigde wet op het armbestuur de kosten der verpleging van arme krankzinnigen brengt ten laste der gemeente, waar zij woonplaats hebben, en dat, blijkens de geschiedenis van het artikel, daarmede bedoeld is de gemeente, waar de woonplaats gevestigd was, toen de opneming in een krankzinnigengesticht noodig werd;

dat de dagteekening der regterlijke magtiging tot hare opneming in een krankzinnigengesticht, 2 Januarij 1873, het hoogst waarschijnlijk maakt, dat de aanvrage van een bewijs van woonplaats-verandering van Gendringen naar 's Bosch, op 28 December 1872, in verband zal gestaan hebben met de overige maatregelen tot hare plaatsing in het gesticht te 's Bosch, door hare verwanten genomen, en hare krankzinnigheid dus reeds zal begonnen zijn, terwijl zij te Gendringen woonde;

dat met deze beschouwing der zaak geheel overeenstemt de inhoud van een adres om voorziening in de betaling der verplegingskosten, in December 1874 door haren vader en haren bovengenoemden schoonbroeder aan Gedeputeerde Staten van Gelderland ingediend;

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* N°. 100), zoo als zij is gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Gendringen aan te wijzen als de gemeente, waar Johanna Theodora Ockhorst woonplaats had tijdens hare opneming in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen, op 7 Januarij 1873.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 30 Januarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *Het beroep van den gemeenteraad van Wassenaar tegen een besluit van Ged. Staten van Zuidholland van* 14/18 *Sept.* 1875, *waarbij is bevolen, dat de buurtwegen, zich uitstrekkende van den Schouwweg n°. 7 langs Blankenburg en de Roggewoning tot aan de Waalsdorpslaan, van den legger moeten worden afgenomen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, ingevolge 's Konings magtiging, den 15 Nov. jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

De gemeenteraad van Wassenaar bragt bij besluit van 21 April 1874 op den legger der wegen, onder n°. 9, de Stoeplaan, buurtweg en Waalsdorperlaan, als zandweg 2e klasse, rigting van den grooten weg der 1e klasse tot den Schouwweg onder n°. 7, van daar de buurtweg langs Blankenburg, de Roggewoning en Waalsdorperlaan tot den grooten weg der 1e klasse; onderhouds-pligtigen de verschillende aangelanden ter halverwege, voor zoover ieders grond strekt.

De heer Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen, eigenaar van het landgoed Voorlinden, gem. Wassenaar, vond zich door de plaatsing dier wegen op den legger bezwaard. Hij deelde bij adres zijne bedenkingen aan Ged. Staten der provincie Zuidholland mede. Hoofdzakelijk kwamen die hierop neder, dat de buurtweg, nu als schouwbaar gebragt, vroeger nooit aan schouw onderworpen was, als zijnde slechts een gedeelte van het oude-rijslag, loopende van de Waalsdorperlaan naar het dorp Wassenaar, over de gronden van Voorlinden, Blankenburg en Groot-Hazebroek, welke gronden vroeger grensden aan den zoogenaamden schouwweg, die voor het publiek verkeer bestemd was;

dat het rijslag door de eigenaren is verlegd, verbreed en verbeterd, geheel naar welgevallen en ten hunnen eigen behoeve, zonder de toestemming van iemand;

dat in den jare 1836 een gedeelte daarvan, loopende door Groot-Hazebroek, door den toenmaligen eigenaar dier hofstede is afgesloten, en dat, toen tegen die afsluiting

bij het hoogheemraadschap van Rijnland bezwaren werden ingebragt, de klagers door het bestuur werden verwezen naar den burgerlijken regter, op grond dat de weg geen schouwweg, ook niet een particuliere heerweg, maar een louter particuliere weg was, dat, toen in 1841 de eigenaar van Blankenburg, tevens eigenaar van Voorlinden laatstgemeld landgoed had verkocht, in het koopcontract ten behoeve van den verkooper, voor zijn landgoed Blankenburg uitdrukkkelijk werd bedongen de vrije passage zoo te voet als met wagen en paarden, over het rijslag ten zuiden van de hofstede Voorlinden;

dat in eene overeenkomst, den 19 Mei 1866 voor den tijd van 10 jaren tusschen de eigenaren van Groot-Hazebroek, de hofstede Blankenburg, de boerderij de Roggewoning en de hofstede Voorlinden, over het onderhoud van den weg gesloten, door den eigenaar van Voorlinden, met erkenning van het regt van de hofstede Blankenburg, ook aan den eigenaar van Groot-Hazebroek en aan dien van de Roggewoning de vrije passage werd toegekend voor alle voer- en rijtuigen, die zich van en naar hunne eigendommen langs den weg wilden begeven.

De heer van Reenen trok daaruit de conclusie, dat de buurtweg nimmer als voor publiek verkeer bestemd is beschouwd en ook daarvoor niet noodig was, omdat voor het pnbliek verkeer tusschen Wassenaar, Waalsdorp en 's Gravenhage was aangewezen de van oudsher bestaande schouwweg. Die schouwweg — zoo gaat de heer van Reenen in zijn adres voort — ondervond in het jaar 1849 een gewigtige verandering toen een gedeelte daarvan, zoover het liep van *de Zijde* tot *Waalsdorp*, door de gronden der hofstede Duindigt, door den eigenaar dier hofstede werd afgesloten en alzoo ontviel als schakel aan den communicatieweg tusschen 's Gravenhage en Wassenaar, waardoor het maken van een omweg achter Duindigt langs de zoogenaamde Nieuwe Laan of den weg door Voorlinden, den zoogenaamden buurtweg, beide niet voor het publiek verkeer bestemd, noodzakelijk werd om den schouwweg weder te bereiken.

De heer van Reenen gaf verder in zijn adres te kennen, dat de hier bedoelde wegen vroeger weinig werden gebruikt, maar dat het gebruik zeer is toegenomen, inzonderheid door de liefhebbers van paardrijden uit 's Gravenhage, nadat die wegen door de eigenaren zijn hard gemaakt. Hij erkent dat die wegen feitelijk open liggen en langen tijd gelegen hebben.

Ten aanzien van het gedeelte weg, de Zandslag, loopende van Hazebroek naar den grooten straatweg, bragt de heer van Reenen dezelfde bedenking in het midden, als betreffende den Buurtweg.

De heer van Reenen bestreed ook de opgelegde verpligting tot onderhoud, indien de wegen als openbaar op den legger moesten geplaatst blijven, omdat ze dan, krachtens art. 231 der gemeentewet, door de gemeente moeten onderhouden worden, tenzij de verpligting van anderen daartoe wettig, d. i. overeenkomstig met art. 2 van het Provinciaal Reglement op de wegen en de bestaande jurisprudentie, door overeenkomst of andere bescheiden bewezen worden.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland hebben over dat adres gehoord het gemeentebestuur en den gemeenteraad van Wassenaar, die op den 22 Julij 1875 hoofdzakelijk hebben berigt: dat volgens art. 1 van het Provinciaal Reglement op den legger der wegen moeten gebragt worden alle wegen en voetpaden liggende *ten dienste van het*

algemeen; — dat de hier bedoelde wegen sedert onheugelijke tijden ten dienste van het algemeen zijn liggende geweest, zonder dat de eigenaars van aanbelendende gronden ooit daartegen zijn opgekomen of door afsluiting van den weg of een gedeelte daarvan hun particulier regt hebben willen bewijzen;

dat de openbaarheid dier wegen blijkt uit de kaarten, die, op last van het bestuur van het hoogheemraadschap van Rijnland, in 1647 zijn uitgegeven en in de jaren 1687 en 1746 zijn geamplieerd en gecorrigeerd, zoodat zij niet kunnen beschouwd worden als eenvoudige rijslagen; — dat, zoo die wegen van den legger werden geradieerd, de openbare communicatie tusschen Wassenaar en 's Gravenhage zou zijn verstoord, nu de oude Schouwweg in 1849 met consent van het hoogheemraadschap van Rijnland is afgesloten over het landgoed Duindigt, — welk consent, hoezeer voor het verleenen daarvan kerkgebod was gedaan, geen tegenstand van iemand heeft ondervonden.

Wat het onderhoud aangaat, merkten zij op, dat de wegen steeds tot heden door de belendende eigenaars zijn onderhouden, ook vóór de invoering der gemeentewet; dat bij die wet niet is bedoeld in den onderhoudspligt eenige verandering te brengen; dat in geen geval de gemeente zou kunnen verpligt worden om het hard gemaakte gedeelte dier wegen te onderhouden; — dat dit hard maken enkel is geschied ten behoeve van den adressant en andere eigenaren van buitenplaatsen, maar niet noodig was voor het gewone verkeer tusschen Wassenaar en 's Gravenhage, dat ook nu nog moet plaats hebben, voor het grootste gedeelte over wegen, waarvan de hierbedoeld, hard gemaakte gedeelten slechts een klein gedeelte uitmaken, terwijl het overige gedeelte zandweg is.

Op den 2 Augustus jl. hebben Gedeputeerde Staten aan Burgemeester en Wethouders van Wassenaar gevraagd of de Buurtweg vroeger bij het Ambacht schouwbaar is geweest en hoe die weg op de kadastrale registers voorkomt. Daarop werd den 12 Augustus berigt, dat op mondeling bescheid van drie personen, die vroeger bij het Ambacht geschouwd hebben, de bedoelde weg niet schouwbaar is geweest; voorts dat hij voorkomt onder sectie F, n_o. 1200, als boschhakhout.

In eene nota, aan Gedeputeerde Staten ingeleverd, heeft de heer van Reenen er op nieuw op gewezen, dat de Buurtweg door Rijnland, gelijk gezegd is, uitdrukkelijk verklaard is te zijn particuliere weg en dat aanbelendende eigenaren zich toen uitdrukkelijk hebben voorbehouden om ook hunne gronden af te sluiten, in navolging van hetgeen de eigenaar van Groot Hazebroek had gedaan. Voorts voerde hij in die nota aan, dat de bedoelde aanduiding op de kaarten van Rijnland, zoo die bestond, (hetgeen hem was onbekend) niets bewees voor de publieke bestemming der wegen; dat daarop ook particuliere wegen konden voorkomen, zoo als overduidelijk bleek; dat het bestuur van Rijnland zelf, op wiens last de kaarten zijn opgemaakt, in 1836 — gelijk hiervoor gezegd is — uitdrukkelijk verklaard heeft, dat de Buurtweg geen openbare, maar een geheel particuliere weg was; dat er ook niet blijkt, dat de hier bedoelde wegen ooit door of van wege het ambacht zijn geschouwd; dat de afsluiting van den Schouwweg door de buitenplaats Duindigt, door het bestuur van Rijnland toegelaten, doch zonder praejudicie ten aanzien van bestaande regten van derden, niet regtens het gevolg mag hebben om den last van openbaren weg over te brengen op een particulieren weg

dat juist het bestuur van Wassenaar geroepen was om voor de instandhouding van den Schouwweg te waken en de afsluiting daarvan tegen te gaan.

In de nota betoogt de heer van Reenen verder, dat volgens de Gemeentewet deze wegen, zoo zij als openbare moeten beschouwd worden, moeten worden onderhouden door de gemeente, omdat er geen bewijs is geleverd, dat hier wettelijke verpligting bestaat tot onderhoud door derden.

Bij besluit van 14/18 September jl., zeer uitvoerig gemotiveerd, hebben Gedeputeerde Staten bevolen, dat de bedoelde wegen van den legger moeten worden geradieerd.

In dat besluit worden vermeld de beweringen, gronden en feiten, door partijen gedaan en gevoerd en vooropgesteld.

Ten aanzien van het regtspunt werd overwogen, dat art. 3, in verband met art. 1 van het reglement op de wegen, medebrengt, dat de wegen, liggende ten dienste van het algemeen, op den legger moeten worden gebragt, behoudens de bevoegdheid in art. 3, 7e lid, aan de belanghebbenden toegekend; dat de Gemeentebesturen derhalve niet behoeven te bewijzen, dat die wegen bestemd moeten zijn voor het publiek verkeer, maar dat het voldoende is, dat zij als publieke wegen gebruikt worden, behoudens echter het regt van de belanghebbenden om aan te toonen, dat zoodanig gebruik slechts bij gedoogen geschiedt en dat mitsdien diergelijke weg niet kan gezegd worden een openbare weg te zijn, hoedanige wegen alleen op de leggers moeten voorkomen; dat dit karakter van gedoogen kan voortvloeijen uit bepaalde feiten, of uit het bewijs dat er geen titel of grond bestaat, dat de weg een publiek karakter heeft;

dat in casu blijkt, dat deze wegen steeds open hebben gelegen ten gebruike van iedereen, maar dat de heer van Reenen beweert, dat dit plaats had bij louter gedoogen; dat die bewering is gegrond: 1o. omdat niet is gebleken, dat eenig publiek gezag zorg en toezigt uitoefende op die wegen; en 2o. door de gemeente Wassenaar wordt erkend, dat de Buurtweg niet aan schouw was onderworpen; dat het ook zeer aannemelijk is, dat de Buurtweg niet was openbare weg, omdat op korten afstand daarnaast liep de Schouwweg, zijnde een openbare weg, in 1849 over het landgoed Duindigt afgesloten; dat het besluit van Rijnland, in 1836 genomen, duidelijk uitmaakt, dat de Buurtweg geen openbare weg was; dat door dit besluit van het Hoog Heemraadschap van Rijnland ook feitelijk is uitgemaakt, dat niet alle wegen, die op de kaarten van Rijnland voorkomen, openbare zijn; dat de bewering, door de gemeente Wassenaar gevoerd, dat na de afsluiting van den Schouwweg in 1849, de publieke communicatie zoude zijn verlegd, o. a. over de in quaestie zijnde wegen, onjuist is, omdat door die afsluiting aan andere wegen geen publiek karakter kon worden gegeven, dat zij vroeger niet hadden; en dat, bijaldien door die afsluiting de publieke communicatie tusschen Wassenaar en 's Gravenhage zoude zijn verbroken, dit te wijten zou zijn aan gebrek van toezigt van het openbaar gezag, waarvoor particuliere belanghebbenden niet behoeven te boeten; dat het verder niet waarschijnlijk is, dat behalve de regtstreeksche verbinding tusschen de beide voormelde gemeenten langs den straatweg en den schouwweg, nog een derde publieke weg zou hebben bestaan; dat de quaestieuse wegen dan ook zijn aangeduid bij het kadaster, als boschhakhout; en dat alzoo het er voor moet gehouden worden, dat die wegen waren particuliere rijslagen, hetgeen nog bevestigd wordt door de bijzondere

overeenkomsten, gesloten tusschen eigenaren van landgoederen in die streek, waarop de heer van Reenen zich heeft beroepen.

Tegen dit besluit heeft de gemeenteraad zich in beroep voorzien. Tot adstructie van dat beroep is aan de Afdeeling ingezonden eene uitvoerige memorie. Daarin wordt onder letters A. B. C. D. E. breedvoerig omschreven de toestand van vijf wegen, zoo als die vroeger tot communicatie dienden tusschen 's Gravenhage en Wassenaar en verder de toestand zooals die nu is toegelicht door eene schetsteekening, onder de stukken voorhanden.

In die memorie wordt verder in het breede betoogd, dat vermits niet wordt betwist het open liggen dier wegen ten gebruike van iedereen en het feitelijk gebruik als zoodanig, daaruit mag worden opgemaakt dat hier sprake is van openbare wegen en dat, wil men dit karakter aan die wegen ontzeggen, het bewijs moet geleverd worden, dat het openbaar gebruik was precair, — welk bewijs door den heer van Reenen niet is geleverd; — dat het openbaar karakter bovendien wordt gestaafd door het feit, dat zij voorkomen als wegen op de kaarten van Rijnland van 1647, 1687 en 1746 en in het kaartboek van 1610, door Floris Balthasar vervaardigd; — dat het openbaar karakter van de Stoeplaan regtstreeks blijkt uit een document van 1727, waarbij aan Schout en Ambachtsheeren door Hoogheemraden van Rijnland vergunning wordt verleend tot tijdelijke afsluiting van den Stoepweg.

De memorie treedt vervolgens in eene wederlegging van de gronden, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten berust. Daarbij wordt opgemerkt: 1°. dat gebruik zonder titel niet altijd is gebruik bij gedoogen; 2°. dat de bijzondere overeenkomsten tusschen belanghebbenden gesloten, niet te kort kunnen doen aan de openbaarheid van den weg, zoo hij dat karakter heeft, evenmin als de te boekstelling bij het kadaster; 3°. dat, aangenomen — hetgeen niet zeker is — dat de *Schouwweg* schouwbaar was, daaruit niet volgt, dat de *Buurtweg* dat *niet* was, enkel omdat die „Buurtweg" en geen „Schouwweg" heette; — dat bovendien op de oude kaarten beide wegen voorkomen onder den naam van: heerewegen; — 4°. dat het besluit van het Hoogheemraadschap in 1836 genomen niet veel afdoet, omdat de betrokken belanghebbenden den weg verklaarden als particulieren weg en Rijnland zich daarom verklaarde incompetent; en dat daarbij ook in aanmerking komt, dat het Hoogheemraadschap, waarvan de regtsmagt en de bevoegdheid destijds zeer werd betwist, misschien te schroomvallig zich gedragen heeft en te weinig zorg heeft gedragen voor het behoud der publieke wegen; — 5°. dat, toen in 1849 de afsluiting van den Schouwweg plaats had, Gedeputeerde Staten evenzeer geroepen waren als de gemeenteraad van Wassenaar om te waken, dat daardoor het publiek verkeer niet wederregtelijk werd benadeeld; — 6°. dat gebrek van toezigt der openbare overheid in geen geval een openbaren weg kan veranderen tot particulieren weg; 7°. dat uit de niet-schouwing van den Buurtweg Gedeputeerde Staten een onjuist gevolg trekken, vooreerst omdat de schouwingen zeer ongeregeld plaats hadden, maar ook omdat blijkt dat vele wegen, gelijk de Korte Kerklaan, de Stoeplaan, de Zijdeweg, het grootste gedeelte der Waalsdorperlaan en de Bezuidenhoutsche weg, ook niet werden geschouwd, hoezeer die bepaald waren openbare wegen, gelijk wat de Stoeplaan en den Zijdeweg betreft afdoende blijkt uit het document van 1727 en de resolutie van Rijnland van 5 Augustus 1613.

Ten slotte wordt er in de memorie op gewezen dat bij het besluit van Gedeputeerde Staten aan den heer van Reenen meer wordt toegewezen, dan hij bij zijn adres had geeischt.

Bij de memorie is gevoegd eene briefwisseling tusschen de gemagtigden van de gemeente Wassenaar en het bestuur dier gemeente, over de bedoelde schouwing, waaruit schijnt te blijken dat wel de Schouwweg, *niet* de Buurtweg werd geschouwd.

De heer van Reenen heeft zijnerzijds ook nog eene uitvoerige memorie aan de Afdeeling ingediend, waarin hij betoogt, dat het ten deze niet genoeg is, dat de wegen open liggen ten gebruike van iedereen, maar dat zij bestemd moeten zijn voor dat gebruik; — dat toch volgens Grondwet en wetten Gedeputeerde Staten en die van de Provincie enkel geroepen kunnen zijn om reglementen te maken of toe te passen op publieke wegen en zij niet geroepen zijn om naar hunne zienswijze te omschrijven wat een publieke weg is en wat géén publieke weg is.

Voorts dat onmogelijk alle wegen die open liggen, jure, behoudens tegenbewijs, moeten beschouwd worden als publieke wegen; — dat anders tal van wegen en voetpaden, die wezenlijk bijzondere zijn, zouden moeten beschouwd worden als openbare; — dat dan ook een groot aantal zoodanige open liggende wegen onder Wassenaar zijn, die toch niet op den legger worden gebragt.

Ten aanzien van hetgeen is aangevoerd door de gemeente Wassenaar wordt in de memorie herhaald en nog breeder toegelicht hetgeen voorkomt in het adres van den heer van Reenen en in de nota door hem overgelegd, en ten slotte wordt door hem nog aangevoerd, dat uit de overgelegde stukken duidelijk blijkt, dat de Buurtweg niet schouwbaar was, maar wel de Schouwweg, die diende, in die streek, als publieke weg; — dat, de questieuse wegen altijd zijn behandeld als bijzondere wegen; dat dit laatste karakter ook blijkt uit het besluit van Rijnland van 1836, uit het koopcontract van Voorlinden, van 1 November 1841, uit de overeenkomst van 19 Mei 1866 en uit de kadastrale vermelding.

In die memorie zegt voorts de heer vanReenen, dat hij nimmer bemoeijelijkt heeft het openbaar gebruik der quæstieuse wegen door het Haagsche publiek of voor het verkeer tusschen 's Gravenhage en Wassenaar, en dat het hem dus voorkomt dat het zeer twijfelachtig is of het van de gemeente Wassenaar wel goed gezien is om dezen strijd te openen over het regt van het gebruik in een geval als dit, waarin dat gebruik niet werd belemmerd.

De gemagtigde van den gemeenteraad van Wassenaar, Mr. B. M. Vlielander Hein, advocaat te 's Gravenhage, geeft, het beroep nader toelichtende, eene beknopte beschouwing van den localen toestand. Als gevolg van de toewijzing der reclame van den heer van Reenen, wijst hij op de afsnijding der communicatie binnen door tusschen 's Gravenhage en Wassenaar. Ondanks de welwillende verklaring van den heer van Reenen om de communicatie bij gedoogen toe te laten, gelooft pleiter, dat het hier echter de quæstie geldt over het al of niet publiekregtelijke karakter van den weg. Ter beantwoording dezer vraag gaat pleiter in de eerste plaats de verschillende argumenten van Gedeputeerde Staten na; hij treedt in eene wederlegging van de gronden waarop dat besluit steunt en tracht het fautieve der door hen aan het reglement op de wegen gegeven interpretatie in het licht te stellen.

Het publieke karakter van den weg betoogende wijst pleiter tot staving daarvan o. a. op het feit dat die weg sedert onheugelijke tijden door het publiek gebruikt is zonder dat ooit belanghebbenden hebben beweerd dat dit gebruik plaats had bij gedoogen, dat de weg voorkomt op de oudste kaarten, terwijl uiterlijke teekenen het private niet aanwezen, waaruit pleiter afleidt dat iets, dat sedert onheugelijke tijden heeft gegolden, een vermoeden van waarheid oplevert.

De heer jhr. Mr. G. C. J. van Reenen, als belanghebbende tegenwoordig, geeft hoofdzakelijk het navolgende te kennen:

Hoog Edel Gestrenge Heeren!

Ik heb altijd geleerd, dat men zijne eigene zaak niet bij den regter moet bepleiten.

Indien ik niettemin zelf hier verschijn, dan is het omdat ik de behandeling van zaken voor deze Afdeeling niet gelijk stel met een regtsgeding, en omdat ik, welligt beter dan een ander, door mijne locale kennis, in staat ben de noodige inlichtingen te geven. Ook is het mijn voornemen niet een bepaald pleidooi te voeren. Ik meen naar de door mij ingediende memorie te kunnen verwijzen, en wensch thans alleen eenige aanmerkingen mede te deelen, waartoe de memorie van het Gemeentebestuur, aan de mijne posterieur, aanleiding geeft, en die ik zoo vrij zal zijn schriftelijk aan de Afdeeling over te leggen.

In de Memorie, die ik de eer heb gehad over te leggen, heb ik betoogd, dat de woorden van art. 1 van het Provinciaal Reglement: *„liggende ten dienste van het algemeen"* niet anders mogen worden opgevat, dan in den zin van: *jure* liggende ten dienste van het algemeen, dat is, met andere woorden, die ten publieken dienst bestemd zijn.

Met genoegen heb ik gezien, zoowel uit de bestrijding van het besluit van Gedeputeerde Staten, als uit de verdediging zijner stellingen, dat de geachte vertegenwoordiger van het Gemeentebestuur in mijn gevoelen deelt.

Indien hij toch van meening ware geweest, dat door die woorden *alle* wegen, die niet afgesloten en dus voor het publiek feitelijk beschikbaar liggen, onderworpen zijn aan het Reglement, had hij zich zijne taak veel ligter gemaakt. In dat geval toch had hij alleen zich te beroepen op het niet tegengesproken feit, dat de weg in geschil open ligt en door het publiek kan worden gebruikt.

Dan had hij geen beroep behoeven te doen op het sedert *jaren*, ja *eeuwen*, bestaan van den weg, want in die opvatting van art. 1, is het geheel onverschillig of een weg honderd jaren of één dag ten dienste van het publiek heeft gelegen. Het Provinciaal Reglemeut toch, stelt geen tijdperk hoegenaamd, gedurende hetwelk een weg, om als openbare weg te worden aangemerkt, feitelijk door het publiek moet zijn gebruikt en de tijd, waarin *publiek en privaat* regt werd verward, en de verjaring bij het Burgerlijk Wetboek geregeld ook op publiekregtelijke zaken werd toegepast, is gelukkig voorbij. Ik ben geen oogenblik bevreesd, dat de Raad van State, door zijn advies, zal medewerken om dien tijd te doen herleven.

Het betoog, namens het Gemeentebestuur gevoerd, komt dan ook hier op neder, dat de weg in geschil, sedert onheugelijke jaren een *openbare* weg is geweest en *zonder verzet* als zoodanig is gebruikt.

Maar zeer te regt begrijpende, dat het feit dat de weg *niet schouwbaar* was, doodend is voor zijn betoog, heeft de gemagtigde van het bestuur het onmogelijke gedaan om het bestaan daaavan te wederleggen en te ontkennen.

Ik heb als bijlage bij mijn adres aan Gedeputeerde Staten overgelegd eene beslissing van het Bestuur van het Hoogheemraadschap van Rijnland, in d°. 13 Junij 1836, waarbij door dat Collegie, waaronder de weg moest ressorteren en dat in het bezit was van al de stukken en documenten noodig ter beoordeeling van de zaak, verklaard wordt dat de weg *niet schouwbaar*, maar een *zuiver particuliere* weg is.

Het daarin voor ieder onbevooroordeelde m. i. afdoend bewijs tracht men te ontzenuwen door te beweren, dat het niet blijkt dat de beschikbing van het Bestuur van Rhijnland is genomen, na een behoorlijk onderzoek der zaak.

Ik zal over dat beweren niet veel zeggen, maar vraag alleen waar men zou heengaan, indien men niet aannam dat een autoriteit, die een beslissing geeft in een zaak tot hare bevoegdheid behoorende, die zaak behoorlijk heeft onderzocht, en indien aan die beslissing, alleen op grond van een los weg geopperden, door niets gestaafden twijfel omtrent de deugdzaamheid van het voorafgegaan onderzoek, haar kracht werd ontzegd?

De Gedeputeerde Staten halen aan een brief van het Gemeentebestuur van Wassenaar in d°. 12 Augustus ll., waarin uitdrukkelijk wordt verklaard dat de weg *niet schouwbaar* is geweest.

Ook aan die verklaring hecht de gemagtigde van dat bestuur zelf geen waarde omdat hij meent dat het onderzoek naar de schouwbaarheid, ook hier wederom niet behoorlijk is geschied.

Maar waarom heeft de raadgever van dat bestuur dan niet later de *wijze* aangegeven waarop het onderzoek zou moeten plaats hebben? Waarom heeft hij dat onderzoek niet *zelf* ingesteld? Of is dat wel geschied, maar heeft het onderzoek geen resultaat opgeleverd *in den zin door hem verlangd?*

Ik heb mij beroepen op *de algemeene bekendheid.* — Vraagt men aan de bewoners der streek, waar de weg loopt, of hij *schouwbaar* is, ieder eenigzins met de zaak bekend zal *ontkennend* antwoorden. Bij niemand bestaat daaromtrent twijfel. En nu ben ik van meening dat, in zaken als deze, aan de algemeene bekendheid, de overlevering, van vader op zoon overgegaan, groote waarde moet worden gehecht. Zij bedriegt zelden, en haar juistheid wordt meestal door een naauwgezet onderzoek bewezen.

Tot bewijs van de *niet-schouwbaarheid* van den weg heb ik verder gewezen op zijne geschiedenis en op hetgeen te zijnen opzigte heeft plaats gehad. — Het is in confesso dat hij is een zeer klein gedeelte van een veel langeren weg, die zelfs volgens de schets, door den gemagtigde van het gemeentebestuur overgelegd, zou hebben geloopen van de grens van 's Gravenhage tot bij het dorp Wassenaar. *Verreweg het grootste gedeelte* is, zonder tegenspraak of verzet van het bestuur van Rijnland, waarbij het toezigt moest hebben berust, *voor het publiek gebruik geheel opgeheven* en er bestaat geen schijn van grond waarop zou kunnen worden beweerd, dat het kleine overblijvende gedeelte meer dan al de andere met den last van openbaren weg zou zijn bezwaard. — Werd het vroeger niet afgesloten, zooals de bevoegdheid daartoe in 1836 uitdrukkelijk werd voorbehouden, dan is het toe te schrijven aan de vrijgevigheid van den eigenaar en aan zijn verlangen om de buren te gerieven, maar vooral

daaraan, dat de afsluiting van den weg die toegang verleent tot zijn eigen woning voor hem zelven lastig zou zijn geweest.

Met die feiten, waarvan het bestaan niet ontkend wordt, voor oogen, begrijp ik niet hoe door den gemagtigde van het gemeentebestuur op het *openbaar karakter* en het *ongestoord publiek gebruik* wordt gewezen, te minder omdat hij zelf zich beijvert aan te wijzen dat de weg in geschil slechts een zeer klein gedeelte uitmaakt van een veel langeren weg. Wat beteekent toch het ongestoord gebruik van dit kleine gedeelte, wanneer het vaststaat dat, sedert tal van jaren, *al het overige* van den weg voor het publiek gebruik *geheel is opgeheven?* Het komt mij voor dat grooter stoornis in het vrij gebruik niet wel denkbaar is.

Maar kunnen de feiten zelve niet geloochend worden, de mogelijkheid van hun bestaan wordt toegeschreven niet aan de eenvoudige, voor de hand liggende reden dat de weg *niet schouwbaar* was, maar aan gebrekkige uitoefening van het toezigt dat, ofschoon er nergens eenig bewijs van zij te vinden, toch, volgens den gemagtigde van het gemeentebestuur, wel zal hebben bestaan.

Ten betooge der stelling dat het niet geregeld schouwdrijven over een weg, geen bewijs is van de *niet-schouwbaarheid,* worden verscheiden wegen opgenoemd, die volgens de verklaring van het gemeentebestuur, ofschoon zonder twijfel ten openbaren dienst bestemd, in den regel *niet* worden *geschouwd.*

De juistheid der verklaring heb ik niet kunnen onderzoeken, evenmin de wijze waarop het gemeentebestuur tot de wetenschap van hetgeen het verklaart gekomen is, en toch heeft de geachte verdediger van het gemeentebestuur ten opzigte van eene andere verklaring geleerd dat men daarop niet onvoorwaardelijk mag afgaan. Maar ofschoon ik de juistheid van de verklaring niet kan bevestigen noch tegenspreken, wil ik aannemen dat over de genoemde wegen geen geregelde jaarlijksche schouw gedreven wordt, maar om daaruit gevolgtrekkingen af te leiden ten opzigte van den weg in geschil, moeten ook de geschiedenis van- en de bijzonderheden betreffende de genoemde wegen bekend zijn. De toestand moet dezelfde wezen, en dat is hij hier niet.

Ik zal mij bepalen tot twee der genoemde wegen, omdat zij de eenige zijn, die met den weg in geschil in dadelijk verband staan: de *Zijdeweg* en de *Stoeplaan.*

Uit de als bijlagen overgelegde documenten, welke, zoo ik mij niet bedrieg, nog door andere, ok van lateren tijd, zouden kunnen worden aangevuld, blijkt duidelijk, en zij zijn tot dat einde overgelegd, dat, al moge de schouw niet geregeld zijn gedreven, beide wegen stonden onder het toezigt van het Ambacht, en dat in voorkomende gevallen, dat toezigt werd erkend en uitgeoefend. Is het nu niet hoogst opmerkelijk dat het den verdediger van het gemeentebestuur, waarschijnlijk zonder veel moeite gelukt is, ten opzigte van de genoemde wegen, waarvan, voor zoover ik weet, het openbaar karakter niet wordt tegengesproken, stukken over te leggen, waaruit blijkt dat zij stonden onder toezigt van het openbaar gezag, en dat hij daarentegen in gebreke blijft om eenig document te produceren, waardoor de gronden, die voor het *particulier karakter* van den weg in geschil zijn aangevoerd, slechts eenigermate worden wederlegd? Had er werkelijk eenig toezigt bestaan, dan zou daarvan in den loop van de honderd jaren, waarvan wordt gewaagd, toch wel eenig blijk zijn te vinden.

De gemagtigde van het gemeentebestuur beweert dat de schouwbaarheid van het

gedeelte van den weg, loopende van den "Schouwweg" tot het hek van "Hazebroek" bewezen wordt door het betoog, dat de Stoeplaan, in 1739, bleek te staan onder het toezigt van het Ambacht en van Hoogheemraden van Rijnland.

Hij verkeert hier blijkbaar in dwaling.

De Stoeplaan, even als de Zijdeweg, loopt niet verder dan tot den Schouwweg. Het zandspoor van den Schouwweg tot bij het hek van Hazebroek, behoort niet tot die laan en heeft daartoe nooit behoord. Ook dit is van algemeene bekendheid en bij het gemeentebestuur zelf schijnt daaromtrent toch geen twijfel te bestaan. Ook dat bestuur laat de Stoeplaan bij den Schouwweg eindigen, en brengt het genoemde Zandspoor, onder den naam van "Buurtweg" als een onderdeel van den overigen onder dien nieuwen naam aangeduiden weg op den legger.

Ik geloof niet dat het noodig is lang stil te staan bij de opmerking dat, wat er ook zij van vroeger toezigt, de weg in elk geval sedert 1851, waarschijnlijk sedert de invoering der gemeentewet, gestaan heeft onder het toezigt van Burgemeester en Wethouders.

Van de uitoefening van het toezigt door het gemeentebestuur is nooit iets gebleken, en het ware ook nog al vreemd geweest, dat, terwijl alle andere wegen, tot vóór zeer weinige jaren, ressorteerden onder het Ambacht van Rhijnland, dit kleine eind wegs aan het toezigt van het gemeentebestuur onderworpen zou zijn geweest; maar de gemeentewet heeft het ook daaronder *niet* gebragt.

Het is hier eigenlijk een *petitio principii*; want niet *alle* wegen zijn aan het toezigt van Burgemeester en Wethouders onderworpen, maar volgens art. 179, alleen die, welke "tot gemeene dienst van allen bestemd zijn," en juist de vraag moet beantwoord worden of de weg in quaestie die bestemming heeft.

Maar, zelfs in het geval dat hij in 1851 die bestemming hadde gehad, zou hij, bij de economie van zaken, die nog twintig jaren lang daarna bestond, niet gekomen zijn onder het toezigt van het gemeentebestuur, omdat hij zou gestaan hebben onder het Ambacht van Rhijnland, en dus de zorg daarover niet van Burgemeester en Wethouders zou hebben afgehangen.

Thans nog een enkel woord over een paar punten, die in de stukken reeds zijn behandeld, maar op nieuw ter sprake zijn gebragt.

De kaarten. Bij nader onderzoek is mij gebleken dat de weg in geschil werkelijk daarop voorkomt, zoodat ik dat feit niet wil tegenspreken; maar mijne argumenten voor het betoog dat het in casu niets afdoet, blijven van volle kracht.

Ik kan het den geachten gemagtigde van het Gemeentebestuur niet toegeven dat het bewijs van de schouwbaarheid van een weg of van den daarover gedreven schouw zoo moeijelijk te leveren zou zijn; van den schouw geschiedt meestal openbare afkondiging, en daaruit volgen processen-verbaal, bekeuringen en vervolgingen voor den regter. Met betrekking tot den schouwweg heb ik dat, eenigen tijd geleden, zelf ondervonden.

De communicatie. Reeds in mijn adres aan Gedeputeerde Staten heb ik gezegd, dat, indien de weg in geschil werd afgesloten, de communicatie eenigermate zou worden belemmerd; maar het zou alleen zijn ten gevolge van de afsluiting van het gedeelte van den schouwweg door "Duindigt". Die afsluiting heeft echter het karakter van den weg in geschil niet kunnen veranderen. Mogt het algemeen belang

herstel der communicatie noodig maken, dan behoort op de toestemming tot die afsluiting terug te worden gekomen.

Ten slotte wensch ik nog de aandacht te vestigen op de vraag of het Gemeentebestuur geacht kan worden, *tempore utili*, in beroep te zijn gekomen. Het mij geworden besluit van Gedeputeerde Staten draagt de dagteekening van 14/17 September. Wanneer ik het oog vestig op dien datum, bestaat er bij mij twijfel of het beroep binnen den bepaalden tijd is aangeteekend.

Ik heb de eer te concluderen dat, voor zooveel het dispositief betreft, het besluit van Gedeputeerde Staten zal worden bevestigd.

De gemagtigde van den gemeenteraad repliceert en verklaart de quæstie, of het appel *tempore utili* is ingesteld, over te laten aan de prudentie der afdeeling, onder opmerking evenwel dat Gedeputeerde Staten geene aanmerking hebben gemaakt.

De heer van Reenen voerde nog kortelijk het woord.

De Staatsraad Meeussen, die het terrein heeft opgenomen, deelt belanghebbende mede dat de leden der afdeeling het verlangen te kennen hebben gegeven het terrein te zien en aanwijzing te verkrijgen.

De heer van Reenen verklaart zich bereid hen op het terrein rond te leiden en hun aanwijzing te geven, waarmede de gemagtigde van het gemeentebestuur zich vereenigt, kunnende hij echter niet de verzekering geven daarbij tegenwoordig te zijn.

III. Het beroep ingesteld door *den Raad der gemeente Oud-Beijerland tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de Gemeentebegrooting voor* 1876.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Bij besluit van $\frac{\text{29 November}}{\text{3 December}}$ ll. hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland geweigerd goed te keuren de begrooting der gemeente Zuid-Beijerland voor 1876, en zulks op grond dat in die begrooting een subsidie aan het burgerlijk armbestuur aldaar wordt toegekend ten bedrage van *f* 1350.—, zijnde *f* 180.— hooger dan voor de dienst van 1875 was toegestaan.

Gedeputeerde Staten overwogen bij dit hun besluit, dat, volgens het besluit van den Gemeenteraad van 1 Augustus ll., waarbij bedoeld subsidie verleend wordt, uit de overgelegde begrooting en rekening van het Armbestuur moest blijken, dat ten behoeve van het Armbestuur op eene billijke wijze is bijgedragen door hen, van wie overeenkomstig den aard der instelling in den regel bijdragen kunnen worden verwacht; dat deze verklaring echter onjuist is, aangezien de daartoe betrekkelijke ontvangstpost dier begrooting voor 1876, voor memorie, en in de rekening van 1874, voor nihil is uitgetrokken;

dat op die begrooting, in vergelijking met de begrooting voor 1875, hoofdstuk I der uitgaven *Onderstandskosten* met p. m. *f* 100 is verhoogd; en dat ook het totaal bedrag der geraamde uitgaven hooger is, dan blijkens de rekening over 1874 destijds werd gevorderd, zonder dat voor de gemelde verhoogingen voldoende redenen zijn aangevoerd.

dat ook de uitgaven, gebragt onder hoofdstuk V, *Kosten van beheer en jaarwedden*, te hoog zijn in verhouding tot het gering geldelijk beheer;

dat het niet aannemelijk is, dat in de gemeente Zuid-Beijerland, waar twee kerkelijke instellingen van weldadigheid bestaan, en waar de bevolking, op zeer geringe uitzondering na, behoort tot de godsdienstige gezindten, waarvoor die instellingen bestemd zijn, de ondersteuning der armen niet grootendeels zou kunnen worden overgelaten aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid, overeenkomstig het hoofdbeginsel der Wet op het Armbestuur;

dat onder deze omstandigheden het verleenen, zonder afdoenden grond, van een subsidie aan het Burgerlijk Armbestnur tot een bedrag van *f* 180, hooger dan voor 1875 werd toegestaan, niet voldoende gewettigd is te achten, en in strijd met voormeld hoofdbeginsel der wet op het Armbestuur;

dat het collegie van Gedeputeerde Staten, krachtens art. 61 der wet op het Armbestuur, geroepen om alle maatregelen te nemen die kunnen strekken tot vermindering der subsidiën uit de fondsen van burgerlijke gemeenten aan besturen van instellingen van weldadigheid verleend, waartoe het bevoegd is, mitsdien niet kan gedoogen, dat zonder overwegende redenen tot vermeerdering, in plaats van vermindering van het in deze betrekkelijk subsidie, wordt overgegaan.

Het is tegen voormeld besluit van Gedeputeerde Staten dat de Raad der gemeente Zuid-Beijerland bij Z. M. is gekomen in hooger beroep onder dagteekening van 10 Dec. ll.

Appellant geeft daarbij te kennen, dat hij zich met de geopperde bedenkingen van Gedeputeerde Staten niet kan vereenigen, om reden:

1°. op eene billijke wijze is bijgedragen door hen van wie overeenkomstig den aard der instelling in den regel bijdragen kunnen worden verwacht; — 't oog hebbende op de ontvangsten, verantwoord onder Hoofdstuk IV (buitengewone en onvoorziene inkomsten) art. volgn^rs. 6 en 9 der rekening van bedoeld armbestnur over het jaar 1874, te zamen uitmakende een bedrag van f 95,85, waaronder eene som van f 69,39 als liefdadige giften; — dat wel is waar op de betrekkelijke begrooting voor de dienst van 1876 slechts voor de ontvangen giften is uitgetrokken de som van f 20 onder Hoofdstuk IV, doch dit eerder moet geprezen dan gelaakt worden, daar hierdoor geene ligtvaardige raming geschiedt en de gelegenheid tot geven geenszins wordt benomen;

2°. de verhoogde raming met p. m. *f* 100.— van hoofdstuk I der uitgaven (*f* 1725) steunt op de in de rekening van 't laatst afgeloopen jaar verantwoorde som (ad *f* 1719.94½). Dat deze som van *f* 1725.— niet is opgedreven, gelijk te meer blijkt uit eene mededeeling van genoemd Armbestuur, dat de uitgaven, gebragt onder Hoofdstuk I. over het jaar 1875, vermoedelijk ruim f 1700 zullen bedragen, waartoe bereids de noodige magtiging tot af- en overschrijving is verleend.

Het totaal bedrag der geraamde uitgaven voor 1876 ad f 2040, na aftrek der uitgetrokken som voor onvoorziene uitgaven ad f 60, in plaats van *boven*, nog bijna f 10 onder de totale uitgaafsom van 1874 blijft, terwijl de jaarwedden, hoofdposten van Hoofdstuk V, in verhouding tot het geldelijk beheer en daaraan verbonden werkzaamheden, niet te hoog zijn, te rekenen, b. v. met de jaarwedden van de gemeenteontvangers dezer en naburige gemeenten;

3°. de alhier bestaande twee kerkelijke instellingen van weldadigheid, zooveel in

haar vermogen is, de ondersteuning der armen op zich nemen, doch door de ontoereikendheid harer fondsen, welke bijna uitsluitend gevoed moeten worden door liefdadige giften, verpligt zijn veel voor het Burgerlijk Armbestuur over te laten, over welken toestand appellant naar zijne bescheiden meening beter kan oordeelen dan Heeren Gedeputeerde Staten.

Voorts meent appellant er op te moeten wijzen dat de met f 180 verhoogde subsidie-voordragt niet alleen het gevolg is der door het Burgerlijk Armbestuur hooger geraamde posten van uitgaaf, maar in vergelijking met de begrooting van 1875 grootendeels voortvloeit uit eene verminderde uittrekking met f 125.22 van den eersten post van ontvang, namelijk het batig saldo der laatst afgesloten rekening.

Overtuigd derhalve van de noodzakelijkheid van het toegekend subsidie ad f 1350 heeft hij gemeend aan de door Heeren Gedeputeerde Staten gedane uitnoodiging tot vermindering met f 180 geen gevolg te kunnen geven, en nu bij onthouding der goedkeuring aan de gemeentebegrooting, zich tot Z. M. gewend met verzoek in dien zin te beslissen, dat de begrooting der inkomsten en uitgaven dezer gemeente voor het dienstjaar 1876, zooals zij door hem is vastgesteld, bewijs van goedkeuring erlange.

Bij hun ambtsberigt van 21/24 Dec. ll. hebben Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 3 Dec. te voren volhard, en de daarbij aangevoerde beweegredenen nader aangedrongen en toegelicht.

Zij deelen daarbij o. a. alsnog mede: dat bij eene bevolking van 1824 zielen, waarvan 1638 zielen tot de Hervormde en 181 zielen tot de Christelijke afgescheidene gemeente behooren, — voor welke beide gezindten een afzonderlijk kerkelijk armbestuur in de gemeente bestaat — door het Burgerlijk Armbestuur van Zuid-Beijerland in 1874 voor onderstand is uitgegeven f 1719.94, waaronder f 1311.60 voor bedeeling in geld.

Naar hun inzien wordt door deze uitgebreide bedeeling verder gegaan dan volgens art. 21 der Armenwet geoorloofd is.

Memoriën zijn er niet ingediend en ik vermeen derhalve met dit kort verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vierde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 23 *Februarij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, het oudste aanwezige lid, Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE (ten gevolge van ongesteldheid van den Voorzitter, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN).

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 14 Februarij jl., n°. 7, op het beroep van H. Houtkamp, te Appeltern, tegen *een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van* 20 *October* 1875, n°. 37, *waarbij hij van het lidmaatschap van den Gemeenteraad is vervallen verklaard* (zie het verslag in deze zaak jaargang 1876 blz. 22).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van H. Houtkamp, te Appeltern, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 20 October 1875, n°. 37, waarbij hij van het lidmaatschap van den Gemeenteraad is vervallen verklaard;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 1 Februarij 1876 no. 108;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 Februarij 1876, no. 16, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland Hendrik Houtkamp vervallen hebben verklaard van het lidmaatschap van den Gemeenteraad, op grond, dat uit de overgelegde stukken en uit een mondeling verhoor van genoemden Houtkamp gebleken is, dat sedert October 1873 tot 1 Februarij 1874, ten tijde dat de Wethouder H. Houtkamp als waarnemend Burgemeester van Appeltern heeft gefungeerd, door hem de navolgende brandstoffen aan die gemeente zijn geleverd, als:

1o. voor de openbare school te Appeltern 20 hectoliters steenkolen, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 27.—, welke som in de rekening over 1873 in uitgaaf is verantwoord onder Hoofdstuk VI, art. 1, volgnummer 8;

2o. voor de openbare school te Altforst, 15 hectoliter steenkolen, ten bedrage van *f* 20.25, in de rekening over 1873 in uitgaaf geleden onder hetzelfde Hoofdstuk, art. en volgnummer 3;

3o. voor de openbare school te Appeltern, ten bedrage van f 1040, in de rekening over 1874 verantwoord onder hetzelfde Hoofdstuk, artikel en volgnommer;

dat appellant van dit besluit bij ons gekomen in beroep ontkent die steenkolen te hebben geleverd en beweert, dat ze geleverd zijn door W. Prinsen;

dat terwijl appellant zelf eenen steenkolenhandel drijft, deze W. Prinsen, een neef van appellant, geenen handel drijft en ook niet als zoodanig is gepatenteerd, hoewel hij de mandaten van betaling voor die leveringen voor *voldaan* heeft geteekend;

dat niet mag worden aangenomen, dat gedurende geruimen tijd herhaalde leveringen aan de gemeente zouden zijn gedaan door een persoon, die geen handelaar is, maar deze gehouden moet worden de mandaten voor voldaan te hebben geteekend ten gerieve van zijnen bloed- of aanverwant, den steenkolenhandelaar, fungerenden Burgemeester Houtkamp, daar geen ander als leverancier dier steenkolen is genoemd;

dat deze veronderstelling hare bevestiging vindt in de verklaring van Willem Mooren, inhoudende dat hij in 1873 en 1874 uit het pakhuis van H. Houtkamp naar de openbare scholen te Appeltern en Altforst steenkolen heeft gebragt;

dat wel in eene onvoltallige gemeenteraadszitting is besloten deze verklaring als onwaar te bestempelen, doch dat er, in verband met de overige gebleken omstandigheden, geene reden is om niet de waarheid van de verklaring van Mooren in hoofdzaak aan te nemen;

dat derhalve het er voor moet gehouden worden, dat de voornoemde leveringen aan de gemeente zijn geschied door Hendrik Houtkamp;

Gezien art. 24 en 26 der gemeentewet,

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 20 October 1875, no. 37, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan

afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, 14 Februarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van 14 Februarij jl., no. 9, houdende beschikking op *het beroep, ingesteld door E. H. Meursing te Alblasserdam, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 13 *Julij* 1875, *no.* 10/754, *waarbij hem is verboden met het stoken van eenen veldsteenoven voort te gaan,* (zie het verslag van deze zaak jaargang 1875, bl. 663.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door E. H. Meursing, te Alblasserdam, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 13 Julij 1875, no. 10/754, waarbij hem is verboden met het stoken van eenen veldsteenoven voort te gaan:

Den Raad van State, Afdeelling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Januarij 1876 no. 104;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 Februarij 1876 no. 73, 12de Afdeeling.

Overwegende:

dat de adressant eigenaar is van de vroeger aan de firma D. en P. Smit toebehoord hebbende steenbakkerij te Alblasserdam;

dat hij in Junij 1873 zich heeft gewend tot Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, te kennen gevende dat hij in het belang zijner fabriekzaak behoefte had aan eene tijdelijke uitbreiding daarvan, en verzoekende mitsdien, voor zooveel noodig, dat hem vergunning mogt worden verleend om eenen hulp- of veldoven te stoken;

dat Gedeputeerde Staten hem daarop hebben te kennen gegeven dat hij voor de oprigting van bedoelden oven geene vergunning noodig had;

dat hij toen dien veldoven heeft opgerigt en, na afgestookt te zijn, weder van het terrein heeft verwijderd;

dat hij in Mei 1875 weder begonnen is eenen veldoven te plaatsen, ditmaal op een ander gedeelte van zijn terrein en zonder daarvoor vergunning te vragen;

dat hij den 7 Julij 1875, dus na het in werking treden der wet van 2 Junij 1875, (*Stbl.* no. 95) begonnen is dien veldoven te stoken;

dat Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam, bij wie klagten waren ingekomen over het brandgevaar, dat door het stoken van den oven op die plaats werd veroorzzakt, hem eerst hebben gewaarschuwd en later bij hun bovenvermeld besluit hebben verboden met de werkzaamheden aan den oven voort te gaan;

dat door het in werking brengen van eenen nieuwen oven bij eene bestaande steenfabriek, de inrigting wordt uitgebreid;

dat, zoowel volgens de bepalingen van het Koninklijk Besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19), als volgens die der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), voor die uitbreiding eene nieuwe vergunning na gehouden onderzoek de commodo et incommodo noodig was;

dat de verklaring, in 1873 door Gedeputeerde Staten gegeven, het verzuim van appellant niet kan goed maken, noch kan te weeg brengen, dat de naburen zouden verliezen hun regt om hunne bezwaren tegen de uitbreiding der fabriek te doen kennen,

dat daarenboven die verklaring betrof eene andere zaak, den oven, die in 1874 is opgeruimd;

dat art. 21 der wet van 2 Junij 1875 uitdrukkelijk voorschrijft, dat het voortzetten der werkzaamheden in eene inrigting, die zonder de vereischte vergunning in werking is, moet worden verboden;

Gezien het Koninklijk Besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19) en de art. 14 1°., 29 en 21 der Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95),

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam van 13 Julij 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 Februarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlamdsche Zaken.

(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep ingesteld door den *Gemeenteraad van Monster, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van* 5/13 *October* 1875, *no.* 1, *waarbij de oprigting is bevolen eener school voor openbaar lager onderwijs te Quintsheul.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, den 15 Jannari jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In de gemeente Monster, provincie Zuidholland, bestaan drie openbare scholen voor lager onderwijs, eene in het dorp Monster, eene te Poeldijk en eene te Terheijden.

Op den 29 Mei 1875 verzochten een twintigtal ingezetenen van het gehucht Quintsheul, behoorende tot de gemeente Monster, aan den Raad dier gemeente, dat eene vierde school in gezegd gehucht zou worden opgerigt; dat toch de afstand tusschen gezegd gehucht en de school te Poeldijk te groot is, zijnde ruim een uur gaans voor de jeugdige kinderen, die de school aldaar zouden willen bezoeken; terwijl bovendien het bezwaar bestaat, dat de kinderen een aantal gevaarlijke plankjes en bruggetjes moeten passeren om te Poeldijk te kunnen komen; dat het getal kinderen, die te Quintsheul woonachtig zijn, circa 65 bedraagt, die geheel of gedeeltelijk van onderwijs zijn verstoken.

Bij bovenstaand adres was gevoegd een stuk papier, waarop geschreven stond: "Door bij tusschenkomende omstandigheden verzoeken onderstaande, hunne namen als niet op het request geteekend zullen beschouwd worden." (geteekend) "B. Kouwenhoven, J. Strik, C. van Bommelen, J. Duivestein, J. A. C. van der Knaap, P. van der Doef, B. Middendorp."

Op den 14 Junij kwam bij den Raad een adres in van den pastoor van Wateringen en leden van de parochie van den H. Johannes den Dooper, wonende te Quintsheul, ten getale van 60. In dat adres werd gezegd: dat twee leden van de Hervormde eeredienst op eigen gezag zich veroorloofd hadden aan de Catholieken van het gehucht Quintsheul, onderdeel der R. C. parochie Wateringen, een verzoekschrift aan te bieden, strekkende, dat ten gerieve der kinderen te Quintsheul, aldaar eene openbare school zou worden opgerigt; dat sommigen op dat verzoekschrift hebben geteekend, zonder te weten wat zij deden, door de twee bedoelde leden in dwaling gebragt, maar dat zij, nu beter ingelicht, hunne adhaesie aan dat verzoekschrift hadden teruggenomen. Voorts, dat al de ondergeteekenden de voorkeur gaven aan de bijzondere school en hunne kinderen nooit naar de openbare school zouden zenden; dat te Quintsheul eene bijzondere school zou worden opgerigt, waarvoor reeds eene commissie was benoemd; dat het getal kinderen, dat de openbare school zou bezoeken, slechts een 12tal zou bedragen; dat de kosten voor het oprigten der school of van het schoollocaal en die van het onderwijzend personeel te zwaar zouden drukken op de geldmiddelen der gemeente, zonder evenredig nut; en dat zij daarom protesteerden tegen de aanmatiging der twee bedoelde leden van de Hervormde gemeente, die zich aangematigd hadden een verzoek tot het oprigten eener vierde openbare school uit te lokken.

Op den 12 Augustus werd over deze beide adressen beraadslaagd in de vergadering van den gemeenteraad.

Blijkens het proces-verbaal daarvan gehouden, onder de stukken voorhanden, werden ook door den schoolopziener van het betrokken district, ter vergadering toegelaten, en door den voorzitter beschouwingen ingebragt ten betooge, dat de oprigting der vierde school noodzakelijk was, terwijl van de zijde van sommige raadsleden de noodzakelijkheid bestreden werd en door hen werd gewezen op de omstandigheid, dat de gemeente-geldmiddelen niet veroorloofden om de voor de school noodige uitgaven te kunnen bestrijden. De redenen voor het een en ander gevoelen aangebragt, zullen blijken uit de mededeeling, hierna te doen, van den inhoud van latere stukken, waarin die gronden ook omstandig voorkomen.

De Gemeenteraad kwam niet tot eene beslissing en de behandeling der zaak werd

uitgesteld tot 28 Augustus. Inmiddels kwam op den 17 Augustus bij den Raad een verzoekschrift in van een 35tal personen uit Quintsheul, thans zonder den pastoor, strekkende, dat geene openbare school zou worden opgerigt, omdat die school onnoodig is, dewijl de meisjes de bijzondere school te Wateringen bezoeken en nooit door hunne ouders naar eene openbare school zouden gezonden worden, en wat de jongens aangaat, deze zullen geplaatst worden op de bijzondere school, die te Quintsheul zal opgerigt worden, waarvoor reeds eene commissie is benoemd, zoodat op de openbare school naauwelijks 16 kinderen zouden komen; dat in de naburige gemeente Naaldwijk is gebleken, dat bij het bestaan van bijzondere scholen, waar godsdienstig onderwijs wordt gegeven, de openbare school bijna niet wordt bezocht; en dat het dus, daar dit te Quintsheul zeker ook het geval zijn zou, geheel verkeerd zou zijn voor dergelijke openbare school zoo groote offers van de financiën der gemeente te eischen.

In de vergadering van den 28 Augustus werd het voorstel tot oprigting der vierde school met 9 tegen 2 stemmen verworpen.

Op den 30 Augustus gaf de voorzitter van den gemeenteraad kennis van dit besluit aan Gedeputeerde Staten. In zijn schrijven van dien dag zeide hij, dat men in den Raad het vraagstuk van de kosten luid had doen klinken, maar dat de eigenlijke beweegreden voor de verwerping was het kerkelijk drijven; dat de verwerping was onjuist, omdat er 65 kinderen te Quintsheul zijn, die volgens de te Monster bestaande verordening in de termen der schooljaren vallen; dat voor de opneming dier kinderen de scholen te Terheijden en te Poeldijk onvoldoende zijn en te ver afgelegen, zooals door hem in de raadsvergadering is betoogd; dat de tegenstanders der school eigenlijk de behoefte daaraan niet ontkennen, maar wenschen dat de school zal zijn een bijzondere, voor de oprigting waarvan reeds eene commissie zou zijn benoemd; dat echter niet blijkt, dat dit laatste waarheid is of dat er iets is gedaan tot oprigting van eene bijzondere school.

Bij besluit van den 5/13 October jl., besloten Gedeputeerde Staten, dat eene openbare school zal worden opgerigt in het gehucht Quintsheul.

Dit besluit bevat de vermelding der feiten hierboven medegedeeld en voorts de overwegingen, dat, blijkens een door eene commissie uit hun midden ingesteld plaatselijk onderzoek, de weg van Quintsheul naar de openbare school te Poeldijk moet gerekend worden door kinderen in niet minder dan $1^1/_4$ uur te kunnen worden afgelegd, terwijl blijkens datzelfde onderzoek de plaatselijke gesteldheid het begaan van den weg voor kinderen inderdaad gevaarlijk maakt; — dat daaruit volgt de noodzakelijkheid van eene school te Quintsheul, in overeenstemming met de meening van den inspecteur in de provincie Zuidholland; — dat de bewering, dat men eene bijzondere school zou willen oprigten te Quintsheul, juist bewijst, dat er behoefte aan eene school is en dat het daarom noodig is eene openbare school op te rigten, — welke oprigting niet afhankelijk kan worden gesteld van de vraag, of er later welligt eene bijzondere school zal worden gesticht, maar enkel van de vraag, of de toestand van het oogenblik voorziening eischt, om in de behoefte van het onderwijs behoorlijk te voorzien.

De Raad der gemeente Monster heeft met zes tegen twee stemmen besloten om van dit besluit van Gedeputeerde Staten voorziening bij den Koning te vragen. In het adres wordt na mededeeling van voormelde feiten gezegd, dat de Raad niet onge-

neigd zoude zijn om voor kinderen, die in de naburige gemeenten ter school wenschen te gaan, door de gemeente schoolgeld te doen betalen;

dat de raad zich met het besluit van Gedeputeerde Staten bezwaard blijft gevoelen, omdat de afstand van Quintsheul tot Poeldijk slechts 40 minuten en tot Wateringen slechts 1/4 uur bedraagt en de planken over de slooten, als kunstwerken in een publiek pad, aan het toezigt van het gemeentebestuur zijn onderworpen en dus geen bezwaar kunnen opleveren.

Aan den Koning is nog ingediend, op den 11den November jl., een adres onderteekend door een 14 tal ingezetenen van Quintsheul, waarin wordt aangedrongen op de handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten, op grond dat te Quintsheul 65 kinderen zijn die den leeftijd bereikt hebben om ter school te gaan; dat de afstand naar Poeldijk ruim 1 uur bedraagt en het pad langs het water gevaarlijk is;

dat de kinderen, grootendeels tot de behoeftige klasse behoorende, door dien grooten afstand, tusschen de schooluren genoodzaakt zijn te Poeldijk te vertoeven zonder warm of behoorlijk voedsel.

Gedeputeerde Staten hebben over dit adres gehoord den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie, die op den 22 December jl., na een overzigt te hebben gegeven van al hetgeen in deze zaak is voorgevallen, berigtte, dat, wanneer men de quaestie van al de bijkomende omstandigheden en bijzaken ontdoet, zij hierop nederkomt: is het noodig, met het oog op art. 16 der wet op het lager onderwijs, in eene buurt, waar geconstateerd is, dat thans 65 kinderen wonen tusschen de 6 en 14 jaren, en waar geene andere gelegenheid bestaat om hun onderwijs te geven dan aan eene school op een afstand van 1 1/4 uur gaans, deels langs water en gevaarlijke wegen, eene openbare school op te rigten?

dat het antwoord op dergelijke vraag niet anders dan bevestigend kan zijn.

Gedeputeerde Staten hebben op 3 Januarij jl. in hun ambtsberigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, ten stelligste verzekerd, dat de weg van Quintsheul naar Poeldijk, door kinderen in geen korteren tijd dan 1 1/4 uur kan worden afgelegd;

dat toch de commissie uit de Gedeputeerde Staten, die een plaatselijk onderzoek instelde, daarvoor ruim een uur noodig had; voorts dat de planken en bruggetjes over de slooten voor kinderen gevaarlijk zijn; dat Wateringen digterbij ligt, maar toch nog op 1/2 uur afstand, maar dat de kinderen uit Quintsheul in die gemeente geen regt hebben om de openbare school te bezoeken, omdat er tusschen de gemeenten Monster en Wateringen geen overeenkomst bestaat tot het hebben van gemeenschappelijke scholen; dat de school te Wateringen ook te klein is om de kinderen uit Quintsheul daarin op te nemen; dat eigenlijk niet wordt betwist, dat er behoefte is aan eene school te Quintsheul, maar dat men, de openbare scholen willende weren, hoog opgeeft van het plan om aldaar eene bijzondere school te stichten; dat echter aan dit plan nog geenerlei uitvoering is gegeven en dus daarmede niet te rekenen valt, zooals uitgemaakt is in het Koninklijk Besluit van 25 December 1860 n°. 108, *Gemeentestem* n°. 484; dat bovendien dergelijke bijzondere school niet voldoet, wanneer de ouders van kinderen verlangen dat die kinderen deelachtig zullen zijn aan het openbaar Staatsonderwijs; dat, wat de bezwaren betreft, uit de kosten geput, daarin zoo noodig kan worden voorzien door subsidie uit 's Rijks en uit de Provinciale kas.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van den gemeenteraad van Monster. Daarin wordt betoogd, dat de school onnoodig is, omdat de school te Poeldijk slechts 40 minuten verwijderd is en die te Wateringen slechts 20 minuten; dat het getal kinderen tusschen 6 en 13 jaar te Quintsheul, allen te zamen genomen, daar onder gerekend zij die thans de bijzondere scholen bezoeken, slechts een 60 tal bedraagt; dat de kosten van eene openbare school te bezwarend zouden zijn, zullende jaarlijks bedragen ongeveer f 1300;

dat te Monster toch nu betaald wordt 10 opcenten op de grondbelasting der ongebouwde, 40 der gebouwde eigendommen en 86 op het personeel; terwijl er ook nog een hoofdelijke omslag wordt geheven van f 5000 's jaars van eene bevolking van nog geen 4000 zielen; dat dit bezwaar voor Monster zou wegvallen indien Staat en Provincie zich met al de onkosten van eersten aanleg en van onderhoud zouden willen belasten.

De Burgemeester van Monster, als belanghebbende ter vergadering aanwezig, vestigt daarop de aandacht van de Afdeeling, dat hij in beroep is gekomen van het raadsbesluit; dat de Raad later in beroep is gekomen van het besluit van Gedeputeerde Staten en dat hij beide stukken in zijne hoedanigheid van Burgemeester heeft onderteekend, het laatste evenwel alleen als Voorzitter van den Gemeenteraad. Hij kan zich niet vereenigen met de gronden daarin uiteengezet, vermits hij bepaald van gevoelen is en blijft dat de noodzakelijkheid voor de oprigting der school bestaat.

Daarna treedt Mr. A. F. A. Leesberg op als gemagtigde van eenige ingezetenen van Quintsheul, nl. de onderteekenaren, en zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren!

De bezwaren van J. Duivesteijn c. s. tegen het thans in behandeling zijnde besluit der Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij het oprigten van eene openbare school te Quintsheul, gemeente Monster, is bevolen, zijn in hoofdzaak dezelfde als door den Gemeenteraad van Monster in zijn adres aan Zijne Majesteit den Koning zijn geformuleerd.

Ook zij, die ik de eer heb te vertegenwoordigen, zijn van oordeel, dat eerst wanneer de noodzakelijkheid eener nieuwe school duidelijk was gebleken, gemeld besluit wettig zoude zijn, en juist die noodzakelijkheid wordt twijfelachtig als men bedenkt, dat de gemeente Monster reeds 3 openbare scholen bezit, te Monster, Poeldijk en Terheijden; dat de kinderen van Quintsheul van de gemeenteschool te Poeldijk kunnen gebruik maken of zoo dit hun te ver is (gelijk de meeste thans doen) de openbare school te Wateringen bezoeken. Over dit laatste feit is de opmerking gemaakt, dat de gemeente Wateringen die kinderen slechts gedoogde en door geen overeenkomst dienaangaande gebonden was, zoodat die kinderen wel eens verpligt zouden kunnen zijn die school te Wateringen te verlaten. Werkelijk bestaat er geen overeenkomst tusschen de gemeenten Wateringen en Monster om hunne kinderen voor gezamenlijke rekening openbaar onderwijs te doen geven, feitelijk echter bestond die zelfde toestand in het geheele Westland door de uitgebreidheid der verschillende gemeenten.

Als voorbeelden noem ik slechts een 40tal kinderen uit Naaldwijk, die niet de openbare school te Hondsholredijk, welke tot hunne gemeente behoort, maar die van Poeldijk bezoeken; hetzelfde heeft plaats met vele kinderen uit de gemeente Loosduinen, die ook de gemeenteschool te Monster bezoeken. Wat is derhalve billijker dan dat de gemeente Monster hetzelfde voorregt voor een klein aantal kinderen geniet. Het gewone schoolgeld wordt door die kinderen betaald alwaar zij ter school gaan, terwijl voor minvermogenden hun gemeente zorgt. Nimmer heeft die toestand eenig bezwaar opgeleverd en ook de afstand van Quintsheul tot Wateringen, ruim 20 minuten, kan, met het oog op de gewone afstanden ten platten lande, niet overwegend genoemd worden. Mogt men beweren, dat een nieuwe school voor de kinderen te Quintsheul gemakkelijker zal zijn, dan moet ik dit ten volle toestemmen, maar zal hier een grooter gemak de noodzakelijkheid uitmaken? Ik zou nog kunnen wijzen op het klein getal kinderen, dat de nieuwe school zou bezoeken, door het bestaan eener bijzondere school voor meisjes te Wateringen, (die door alle R. K. meisjes van Quintsheul wordt bezocht), zoodat de belangen, door van der Plas c. s. voorgestaan, alleen die van een 15tal kinderen betreffen, waarom dan ook Duivestein c. s. hun eerste onderteekening van het adres hebben ingetrokken en een contra-adres hebben opgesteld, maar ik laat liever dit punt hier in het midden.

Wat men intusschen van die noodzakelijkheid moge denken, de tweede vraag is gewigtiger. Wie zal de nieuwe school betalen en onderhouden? De belastingen in Monster zijn reeds bovenmatig hoog: 10 pCt. op de ongebouwde, 40 pCt. op de gebouwde, 86 pCt. op het personeel en een hoofdelijke omslag van *f* 5000, ziedaar cijfers, die aanwijzen dat verhooging niet wel mogelijk is. De moeijelijkheid zal dus zijn om geld te vinden. Tenzij nu het Rijk en de Provincie zoo overvloedig subsidie geven, dat de school er van zal kunnen worden opgerigt en onderhouden, komt de last op de burgers van Monster en deze moeten ernstig bezwaar maken nog hooger belastingen op te brengen, dan zij nu reeds betalen.

Vervolgens treedt Mr. W. J. Wintgens ook als gemagtigde op van eenige ingezetenen van Quintsheul en zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren!

Quintsheul is gelegen in het Westland en behoort onder de gemeente Monster.

Wat zijne ligging betreft, is het stiefmoederlijk bedeeld, want het is met Monster en Poeldijk alleen verbonden door een smal pad, voor het grootste gedeelte langs een vaart, terwijl men, om het gehucht van dien kant te bereiken, tal van bruggetjes moet passeren.

Is de ligging van Quintsheul ongunstig, nog in een ander opzigt is dit plaatsje misdeeld.

Het heeft nl. geene eigene school, zoodat de inwoners verpligt zijn hunne kinderen naar Poeldijk te sturen om daar onderwijs te genieten.

Dit levert bepaald groote bezwaren op.

Vooreerst loopt het pad langs een vaart en over vele bruggetjes, hetgeen voor kinderen, en vooral voor kinderen van jeugdigen leeftijd, natuurlijk zeer gevaarlijk is.

Vervolgens is de afstand tusschen beide plaatsen van dien aard, dat een volwassen man ruim een uur noodig heeft om dien af leggen. Jonge kinderen hebben dus minstens 5 kwartier daarvoor noodig.

Het gevolg hiervan is natuurlijk, dat bij slecht weder, vele ouders hunne kinderen moeten te huis houden en dat deze dus daardoor van onderwijs verstoken blijven.

Een ander gevolg is, dat de kinderen tusschen de schooluren niet naar huis kunnen gaan.

Zij zijn dan verpligt, gedurende dien tijd, die voor de laagste klasse niet minder dan 2½ uur en voor de hoogste klasse 1½ uur bedraagt, hetzij in de school te blijven zitten, of op straat den tijd door te brengen.

Dien ten gevolge zijn die kinderen ook niet in de gelegenheid hun middageten te huis te gebruiken.

Al de bezwaren springen duidelijk in het oog, en werden te Quintsheul natuurlijk diep gevoeld.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat de inwoners van genoemd plaatsje van harte verlangden, dat daarin eene verandering werd gemaakt, zoodat nu onlangs eenige ingezetenen besloten hebben een verzoek tot den Raad der gemeente Monster te rigten, om eene afzonderlijke openbare school op te rigten te Quintsheul.

Dienovereenkomstig werd een adres, door verscheidene inwoners onderteekend, aan den Raad ingediend; daarin waren alle bezwaren duidelijk uiteengezet en men koesterde daaromtrent de beste verwachtingen. Maar al zeer spoedig zouden deze verwachtingen worden teleurgesteld en wel van eene zijde waarop men niet had gerekend.

Quintsheul nl. is een tweeslachtig wezen, want behoort het tot de burgerlijke gemeente Monster, kerkelijk ressorteert het onder de R. C. Parochie van Wateringen, en nu wilde het ongeluk, dat het plan, om te Quintsheul eene openbare school te stichten, volstrekt niet viel in den geest van den pastoor van Wateringen.

Op het adres aan den Raad hadden verscheidene R. Catholieken geteekend, overtuigd als zij waren, even als de andere inwoners, van de wenschelijkheid, ja noodzakelijkheid van het oprigten eener afzonderlijke openbare school.

Dit kon de pastoor niet goedvinden en hierin moest verandering worden gebragt.

Nog vóór dat de Raad van Monster tijd en gelegenheid had gehad om het ingekomen adres te behandelen, werd een tweede adres ingediend, onderteekend door den pastoor en vele anderen, waarbij de R. Catholieken, die op het eerste adres geteekend hadden, verklaarden zulks in te trekken en op hoogen toon geprotesteerd werd tegen de aanmatiging van hen, die het eerste adres hadden ingezonden. Tevens werden allerlei bezwaren tegen de nieuwe school ingebragt.

In de zitting van 21 Aug. ll. werden die beide adressen door den Raad van Monster behandeld. De burgemeester was overtuigd van de noodzakelijkhied van de op te rigten openbare school; de schoolopziener, die bij deze zitting expresselijk tegenwoordig was, beval haar zeer aan. De Burgemeester drukte zijn ongenoegen uit over den opgewonden toon, waarin het tweede adres was gesteld, en — de zitting werd verdaagd.

In de Raadszitting van 28 Aug. ll. zou over het voorstel van den burgemeester, strekkende tot een besluit tot het bouwen van de nieuwe school, worden gestemd.

Inmiddels was een nieuw adres ingekomen, door dezelfde personen als het vorige

onderteekend, maar ditmaal kwam hier de naam van den pastoor niet voor. Ook dit adres had de strekking om het oprigten der nieuwe school tegen te houden.

Het voorstel van den burgemeester werd daarop verworpen met 9 tegen 2 stemmen.

Van dit besluit kwam de burgemeester in hooger beroep bij de Gedeputeerde Staten en na een naauwkeurig onderzoek maakten deze gebruik van het regt, hun door artikel 17 al. 2 Wet Lager Onderwijs gegeven, en bevalen de oprigting van eene nieuwe school te Quintsheul.

Hierop zijn gevolgd twee requesten aan den Koning ingediend, één van den Raad van Monster tot vernietiging van dit besluit van de Gedeputeerde Staten, en een ander van de inwoners van Quintsheul om de bevestiging daarvan te verzoeken.

Zoo is de toedragt dezer zaak geweest, nu zij aan uw oordeel wordt onderworpen.

De voorname grieven nu, die de pastoor van Wateringen, want hij is eigenlijk de moteur van het geheele verzet, en op zijne instigatie eenige inwoners van Quintsheul tegen de school inbrengen, zijn: (zie het adres).

De toon is vooreerst al zeer onaangenaam. Maar bovendien is het al zeer bespottelijk dat hier zoo sterk wordt afgegeven en geprotesteerd tegen de *aanmatiging vvn twee leden der Hervormde Eeredienst enz.* Ik voor mij zie hierin niet de minste aanmatiging; hier is van niets anders sprake dan van twee belanghebbenden, inwoners van eene plaats waar geene school is, die wenschen dat hunne kinderen onderwijs zullen kunnen genieten, zonder verpligt te zijn, zulks op een afstand van 5 kwartier gaans, te gaan zoeken, en dus dagelijks 2½ uur te loopen, langs een bovendien gevaarlijken weg. Zij hebben een adres, daartoe strekkende, aangeboden aan andere belanghebbenden, die daarop geheel vrijwillig hunne namen geteekend hebben. Iets waartoe zij volkomen regt hadden. Ik verklaar dan ook, niet te begrijpen wat de uitdrukking *„op eigen gezag„* hier beteekent; het is mij niet duidelijk op wiens gezag dan zoo'n dergelijk verzoek had moeten geschieden.

Wanneer men van aanmatiging wil spreken, dan zou ik veeleer de zaak omkeeren en die qualificatie toepassen op het gedrag van den eerst ondergeteekende van het contra-adres. Hij toch behoort tot de gemeente Wateringen en heeft dus geen belang bij het al of niet stichten van een school in de gemeente Monster, waartoe hij niet behoort. Bovendien heeft hij personen, die geheel vrijwillig, uit eigen overtuiging, hunne namen onder het adres aan den Gemeenteraad hadden geteekend, overgehaald om die onderteekening te herroepen en eene eens gegevene vrijwillige verklaring terug te nemen. Dit nu geschiedde zeker niet op eigen gezag, maar op zijn gezag.

Verder verklaren de onderteekenaars van dat contra-adres, dat zij de voorkeur geven aan eene bijzondere school, en hunne kinderen nooit naar de openbare school zullen sturen; voorzeker eene zeer vreemde verklaring in den mond van personen, die tot nu toe hunne jongens steeds op de openbare school onderwijs hebben laten genieten.

Het adres geeft ook te kennen dat te Quintsheul eene bijzondere school zal worden. opgerigt, waarvoor reeds eene commissie benoemd is.

Het is wel vreemd, dat van dat plan tot oprigting eener bijzondere school, evenmin als van het zamenstellen der commissie, iets gebleken is; de burgemeester van Monster heeft zulks in de zitting van den Raad aldaar verklaard. Maar zou de vraag wel gewaagd zijn, of dit welligt een middel is om deze zaak, de stichting van een

nieuwe school op de lange baan te schuiven? Als zoodanig is dat middel niet kwaad. Maar er staat tegenover, dat zij, die zich tegen de openbare school verzet hebben, juist door die verklaring en die belofte van eene bijzondere school te zullen tot stand brengen, zoo sterk mogelijk het adres vóór de openbare school ondersteunen. Want zij verklaren daardoor bepaald, dat ook zij noodzakelijk achten dat het getal scholen in de gemeente Monster vermeerderd wordt. Ook zij zijn van oordeel dat er geen voldoend onderwijs kan worden gegeven, op de wijze waarop het nu geschiedt.

Men kan dus aannemen dat er behoefte aan eene vermeerdering van scholen aldaar bestaat. Maar gesteld nu dat het plan tot het stichten van eene bijzondere school werkelijk bestond, waarvan niet blijkt, dan nog zou daarmede niet voldaan zijn aan de voorschriften van de wet op dit gebied. Zie art. 194 al. 3 Grondwet, juncto art. 16 al. 1 Wet Lager Onderwijs. Hieruit blijkt dat de regering verpligt is hiervoor te zorgen en wanneer dus de behoefte daaraan blijkt, dan mag het voldoen aan die bestaande behoefte, niet worden afhankelijk gesteld van eventueel later op te rigten bijzondere scholen; wanneer de behoefte aan eene school daar is, dan moet daarin door de gemeente worden voorzien.

Een ander bezwaar, dat men tegen de school aanvoert, zijn de kosten, die zulks mede zou slepen, en die voor de gemeente te drukkend zouden zijn. Maar daartegen wil ik opmerken, dat het gehucht voor een som van f 2000 in de belastingen draagt en dat van den anderen kant maar zeer weinig van gemeentewege voor Quintsheul wordt uitgegeven, want er is geene politie, alleen verlichting en ook een brandspuitje. Wie de lasten draagt, moet ook in de lusten deelen, dat is niet meer dan billijk. Dus kunnen ook wel eenige kosten worden gemaakt voor Quintsheul. En bovendien wanneer het mogt blijken dat de uitgaven voor eene vierde school voor de gemeente te drukkend mogten worden, dan blijft haar nog over de bevoegdheid, haar door art. 36 Wet Lager Onderwijs geschonken. Dus dit bezwaar is geen afdoend bezwaar.

De gemeenteraad van Monster geeft in zijn adres aan den Koning een ander middel aan de hand; daar wordt gezegd: de kinderen behoeven niet ter school te gaan te Poeldijk, zij kunnen veel gemakkelijker de school bezoeken te Wateringen, dat slechts op een afstand van ½ uur gelegen is; dan verklaart de gemeenteraad zich bereid om voor hen aan Wateringen het schoolgeld te voldoen. Maar vooreerst gaat dit niet aan, want gesteld al dat er tusschen beide gemeenten een dergelijke soort van overeenkomst werd gesloten omtrent het schoolgeld, dan nog zouden de kinderen daaraan geen regt ontleenen om op die vreemde school te worden toegelaten. Het zou een puur gunstbetoon zijn, zij zouden daar slechts worden geduld.

In dit geval is dit voorstel echter even onaannemelijk als onmogelijk, want het aantal kinderen tusschen 6—14 jaren, te Quintsheul woonachtig, die dus in de termen vallen om de school te bezoeken, bedraagt 65, en de school te Wateringen is veel te klein om dat surplus nog te kunnen bevatten.

Het besluit van de Gedeputeerde Staten luidt geheel in denzelfden geest als het oorspronkelijk adres. Zij hebben de plaats zelf naauwkeurig opgenomen; zij hebben den afstand tusschen Quintsheul en Poeldijk geconstateerd en verklaard dat zij zelve

meer dan een uur noodig hebben gehad om dien af te leggen, zij hebben ook het aantal van 65 schoolgaande kinderen, tusschen 6—14 jaren, geconstateerd.

Daaromtrent bestaat dus de grootst mogelijke zekerheid.

Uit de beide adressen blijkt, dat de inwoners van Quintsheul de wenschelijkheid van eene nieuwe school erkennen.

De Raad van Monster, die het voorstel van den burgemeester verwierp met 9 tegen 2 stemmen, schijnt ook niet geheel bij zijne meening daaromtrent te volharden, want van die 9 leden hebben slechts 6 zich voor het requæst aan den Koning verklaard.

In de zitting van den gemeenteraad van Monster heeft de heer schoolopziener, het oprigten van eene vierde school aangeraden.

Het advies van den Inspecteur van het Lager Onderwijs, bij de stukken overgelegd, luidt geheel in denzelfden geest en dringt ten sterkste op het stichten van eene nieuwe school aan.

Ten slotte wensch ik de vraag te stellen: Is het noodig, met het oog op artikel 16 van de Wet op het Lager Onderwijs, in eene buurt, waar geconstateerd is, dat thans 65 kinderen wonen, tusschen 6—14 jaren, en waar geene andere gelegenheid bestaat, om hun onderwijs te geven, dan aan eene school op 1¼ uur afstand, en alleen te bereiken langs een voor kinderen gevaarlijken weg, eene openbare school op te richten?

En dan twijfel ik geen oogenblik, of uw advies zal luiden in bevestigenden zin.

III. *Het beroep van den Gemeenteraad van Dirksland, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, die hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting voor* 1876 *hebben onthouden.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

De Gemeenteraad van Dirksland had op de begrooting voor het dienstjaar 1876 onder de uitgaven gebragt een post van *f* 250, als subsidie voor het Algemeen Armbestuur. Door Gedeputeerde Staten van Zuidholland werd de Raad aangespoord om dien post te doen wegvallen, doch deze verklaarde aan dat verlangen niet te kunnen toegeven. Gedeputeerde Staten hebben toen, bij hun besluit van 7/11 December 1875, hunne goedkeuring aan de begrooting onthouden. Dat besluit steunt op de volgende overwegingen: „dat de volstrekte noodzakelijkheid van dat subsidie geenszins voldoende is gebleken; dat toch in de begrooting van het Algemeen Armbestuur voor 1876 de uitgaven op Hoofdstuk I geraamd zijn op *f* 1750, en in de toelichting gewezen wordt op de uitgaven op dat Hoofdstuk, dienst 1874, ad *f* 1465.76⁵, zonder opgave waarom voor 1876 een hooger bedrag wordt noodig geacht; en dat in de begrooting de uitgaven, die volgens de rekening over 1874 *f* 78.40 bedroegen, onder hoofdstuk III, nu waren geraamd op *f* 180; dat als de raming dier posten ware gedaan naar de in 1874 gedane uitgaven, die raming p. m. *f* 385 minder had kunnen zijn en de inkomsten van het Algemeen Armbestuur de uitgaven konden dekken zonder eenig subsidie uit de gemeentekas.” Gedeputeerde Staten wijzen voorts op de pligten, ten aanzien van subsidie aan Armbesturen, hun opgelegd bij de artt. 60 en 61 der

Armenwet, en dat bij ongeneigdheid van den Gemeenteraad om dat subsidie te doen vervallen, geen ander middel voor hun collegie, om de uitkeering er van te beletten, overblijft, dan onthouding van goedkeuring aan de gemeentebegrooting.

Bij adres aan den Koning van 21 December 1875, is de Gemeenteraad van Dirksland daartegen in beroep gekomen, verzoekende dat, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, de gemeentebegrooting, door hem vastgesteld, alsnog zal worden goedgekeurd. Als gronden voor dat appèl voert de Raad hoofdzakelijk het volgende aan: „Ten aanzien van het *eerste* bezwaar, gerigt tegen de raming van hoofdstuk I. Eene raming op hetzelfde bedrag, als de laatste rekening aantoont te zijn uitgegeven, zoude tot teleurstelling en noodige suppletoire subsidien leiden. De cijfers zijn even hoog gesteld als voor 1875, toen er geene aanmerking op gevallen is, en dit, niettegenstaande te voorzien is, dat voor 1876 de burgerlijke armenzorg niet dan met moeite binnen dezelfde grenzen zal kunnen beperkt worden. Dat is te voorzien wegens de minder voordeelige uitkomsten van den landbouw. De werkzaamheden der arbeidende klasse zijn verre minder dan in vorige jaren, er is 's winters bepaald gebrek aan werk. Hoewel het armbestuur streeft naar inkrimping der bedeeling, gelijk straks zal worden aangetoond, is eenige noodzakelijke uitbreiding daarvan toch stellig te verwachten. De eenige posten van Hoofdstuk I, die, hoewel gelijk aan de raming voor 1875, hooger zijn dan het werkelijk daarvoor uitgegevene in 1874 zijn: bedeeling in geld *f* 80, — huishuren *f* 74, — bestedingskosten *f* 90. Is dat nu een belangrijk bedrag in eene gemeente van 2300 zielen? Onlangs is een man van 72 jaren, die geheel invalide is en onmogelijk bedeeling van kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid kon bekomen, uitbesteed moeten worden voor *f* 1.70 per week.” „Ten aanzien der bezwaren, geopperd tegen Hoofdstuk III,” daarin is de raming voor medicijnen *f* 50 meer dan het daarvoor in 1874 uitgegevene, doch *f* 180 minder dan het daarvoor in 1875 geraamde. Lager mogt het Armbestuur niet gaan. Daarvoor was werkelijk uitgegeven in 1871 *f* 509.20, in 1872 *f* 401.30, in 1873 *f* 281, in 1874 *f* 69.90 Door nu enkel dat laatstgemeld allergunstigst jaar tot leiddraad te nemen, zoude men eene misrekening maken. Eigenlijk is de raming nog te laag, gelijk ook die van slechts *f* 60 voor begrafeniskosten. Maar de Raad wil niet enkel de geopperde bezwaren van Gedeputeerde Staten wederleggen, hij gaat verder en wil aantoonen, dat het Armbestuur handelt in den geest der wet. Het subsidie, sedert de invoering der Armenwet door de gemeente verleend, bewijst dit. Dat subsidie bedroeg

in 1848	*f* 3494	in 1853	*f* 2180
„ 1849	- 2950	„ 1854	- 2450
„ 1850	- 3489	„ 1855	- 2135
„ 1851	- 2900	„ 1856	- 2100
„ 1852	- 2597		

en daalde zoo vervolgens, b. v. in 1866 tot *f* 1600, in 1867 tot *f* 1400, in 1868 tot *f* 1200, totdat het voor 1875 op *f* 350 en voor 1876 op *f* 250 kon worden geraamd. Om dit resultaat te kunnen bereiken, kromp men met vaste hand de burgerlijke armenzorg in; alleen als kerkelijke of bijzondere liefdadigheid geheel ontbrak, werd uit de burg rlijke armenfondsen bedeeling gegeven, in geringe mate slechts, zoodat de hoogste

toelage per week was van *f* 1 aan eene weduwe met 4 jeugdige kinderen; 75 Cts. aan eene vrouw van 81 jaren enz.; welke geringe bedeelingen zelfs des winters niet worden verhoogd. Niet toestaan der nu op *f* 250 ingekrompen toelage uit de gemeentekas zoude de administratie kunnen belemmeren. De Raad wijst voorts op het Koninklijk besluit van 26 April 1873, n°. 13, op voordragt dezer afdeeling van den Raad van State in een geheel gelijksoortige zaak genomen, toen het besluit van Gedeputeerde Staten tot niet goedkeuring der begrooting van Dirksland voor 1873, omdat daarop toen voorkwam een post van *f* 600, als subsidie aan het Algemeen Armbestuur, is vernietigd en die begrooting door Z. M. is goedgekeurd.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, geven in hunnen brief van 6 Januarij jl. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen, dat hunne bezwaren tegen het voorgestelde subsidie door den Raad niet zijn opgelost; dat de ramingen, te Dirksland gedaan wordende, weinig betrouwbaar zijn, leiden Gedeputeerde Staten daaruit af, dat b. v. van het voor 1873 toegekend subsidie van *f* 600 slechts *f* 300, en van de voor 1874 daarvoor toegestane som van *f* 500 slechts 100 is benoodigd geweest, terwijl de rekeningen over die jaren toch nog sloten met batige saldo's van *f* 1072.81[5] en *f* 1078.64. Vervallen de tot subsidie voorgedragen *f* 250, dan kunnen de uitgaven toch nog *f* 2530 bedragen, hooger dus dan uit de rekeningen blijkt over de drie laatste jaren te zijn noodig geweest. De vrees, dat het jaar 1876 voor de Armenkas ongunstiger dan vorige jaren kan zijn, mag geen reden zijn om niet te letten op het beginsel van *bewezen* noodzakelijkheid, gelijk beslist werd bij Zr Mjs. besluit van 30 April 1874 (Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, 1874, blz. 224).

Nadat de heer J. J. van Kerkwijk als gemagtigde van het Kerkbestuur van Dirksland, verzocht en verkregen had een uitstel tot het indienen eener memorie, is zoodanig stuk, op 1 Februarij jl., door den Raad dier gemeente vastgesteld en door Burgemeester en Wethouders, bij brief van den 2 Januarij jl., aan den Voorzitter dezer Afdeeling ingezonden, waarin zij wijzen op het onjuist stelsel van Gedeputeerde Staten, om het totaal der werkelijk gedane uitgaven eenvoudig te vergelijken met het totaal der raming voor de verschillende artikelen. „Het springt toch in het oog," (dus gaat de Raad voort) „dat dit laatste altijd uit den aard der zaak hooger zal zijn dan het eerste."

De uitgaven zijn toch in verschillende onderdeelen gesplitst en waar nu, zooals hier, de werkelijke uitgaven steeds zooveel mogelijk worden ingekrompen, daar is het een vereischte, om de ramingen voor ieder onderdeel iets hooger te nemen, wil men zich niet aan suppletoire aanvragen om subsidie bloot stellen.

En dit zou zeer zeker het gevolg zijn, indien het totaal der werkelijke uitgaven ongeveer zou moeten overeenstemmen met het totaal van de raming der verschillende posten, want die raming zou dan uitsluitend gebaseerd zijn op het in alle opzigten zoo voordeelige jaar 1874 en het wordt toch ook door heeren Gedeputeerde Staten erkend, dat die bedragen in de voornaamste plaats dus niet uitsluitend tot maatstaf moeten worden genomen.

Nu schijnen ook de betrekkelijk groote batige saldo's der rekeningen aan te duiden, dat er grond bestaat voor het verminderen van het subsidie.

Hierbij dient evenwel in aanmerking te worden genomen dat de meeste ontvangsten van het Algemeen Armbestuur bestaan in landpachten, dat die eerst worden ontvangen bij het einde van het jaar, dat de uitgaven daarentegen het geheele jaar door plaats hebben en dat het dus een vereischte is, dat de rekening met een eenigzins belangrijk batig saldo sluit of dat anders het Armbestuur gedurende een gedeelte van het jaar geen gelden beschikbaar zal hebben, om de loopende uitgaven te dekken.

Er wordt ook gewezen op het feit, dat van het toegestane subsidie van f 600 voor 1873, slechts f 300 uitbetaald zijn en van de f 500, die in 1874 zijn verleend, slechts f 100.

Waar zijn die mindere uitgaven door veroorzaakt?

Door niets anders dan door strenge toepassing der armenwet en zooveel mogelijk inkrimping der burgerlijke armenzorg.

Dat toonen de eindcijfers der werkelijke uitgaven in 1872, 1873 en 1874, die in de missive van heeren Gedeputeerde Staten zijn opgegeven, maar dat komt nog meer uit wanneer men die over de drie daaraanvoorafgaande jaren daarnaast legt. Zij bedroegen over: 1869 *f* 2917,32½, 1870 *f* 2608,24, 1871 *f* 2885,01½.

Is het nu te verwonderen, dat bijv. in 1873 f 300 van het subsidie onbeschikt is gebleven, wanneer men ziet, dat de uitgaven over dat jaar ruim f 500 minder bedragen dan over 1871, welk dienstjaar bij de raming voor 1873 tot maatstaf moet dienen?

In ieder geval blijkt, naar het oordeel van den gemeenteraad, ook hieruit dat het Algemeen Armbestuur zich steeds heeft beijverd, om niet meer te gebruiken dan hoog noodig is, ook al waren er gelden beschikbaar.

Nu is de dienst van 1874 de voordeeligste, die men hier tot nog toe gehad heeft; de vooruitzigten voor 1876 zijn veel ongunstiger en daarmede moet rekening worden gehouden.

Dit drukt te meer bij een toestand, waar, zooals hier, sedert jaren met de uiterste zorg naar inkrimping is gestreefd. Bij zulk een toestand moet het voorkomen, dat nu en dan de uitgaven die van een vorig jaar overtroffen, en ook de in het adres aan Z. M. den Koning opgenomen lijst toont aan, dat zelfs nu en dan verhooging van het subsidie niet is kunnen worden vermeden.

De gemeenteraad meent eindelijk, „dat de beslissing bij Koninklijk besluit van 30 April 1874, nº. 2, een geval betreft, dat met het onderhavige niet gelijk mag worden gesteld.”

Na dit te hebben aangetoond, vervolgt de Raad aldus: „Omtrent de verhooging van f 70 van de volgnummers 19 en 20: „Onderhoud van gebouwen” kan nog worden medegedeeld, dat die heeft plaats gehad naar aanleiding van een rapport van den gemeente-architect en dat de voorgenomen reparaties dringend noodig zijn en omtrent geldelijke bedeeling, dat in 1875 in ondersteuning is moeten worden opgenomen een weduwenaar met 4 kinderen van 8, 6, 3 en ½ jaar met f 0,80 per week en met het begin van 1876 eene weduwe van 67 jaar, die bijna geheel invalide is, en eene ziekelijke weduwe van 58 jaar, beiden met f 0.50 per week, zoodat daardoor reeds ruim de meerdere raming voor 1876 boven de uitgaaf van 1874 wordt ingenomen.”

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 *Maart* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, het oudste lid, Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. De tijdelijke Voorzitter zegt, na het openen van de Vergadering, het volgende:

Alvorens onze werkzaamheden aan te vangen, wensch ik een oogenblik stil te staan bij het overlijden van onzen hoog gewaardeerden Vice-President, tevens Voorzitter dezer Afdeeling voor geschillen van bestuur, Mr. Æneas Baron Mackaij.

Het is noch de tijd, noch de plaats, en het ligt ook niet in mijne bedoeling, om hier in het breede te bespreken, wat de overledene in zijn leven geweest is als mensch, als burger in den Staat, als geloovig Christen. Maar het zal niet ontijdig, noch misplaatst genoemd worden, wanneer ik in deze zaal, waar de overledene gedurende bijna 14 jaren het openbaar onderzoek der zaken leidde, en ook in Raadkamer bij onze beraadslagingen voorzat, met een enkel woord hulde toebreng aan de nagedachtenis van hem, in wien wij, leden van en ambtenaren bij den Raad van State, in de gelegenheid waren, gedurende dien tijd, zoovele en goede hoedanigheden op te merken en hoog te schatten; zijn vlug verstand, zijn vernuftige geest, zijn onvermoeibare ijver en naauwgezette trouw in het volbrengen der inderdaad veel omvattende taak, welke de Wet den Vice-President van dezen Raad, tevens Voorzitter dezer, met zoo vele werkzaamheden belaste, Afdeeling, oplegt, zijne gemakkelijkheid in het behandelen van al die zaken, en niet het minst zijne gemakkelijkheid in den omgang met menschen van geheel uiteenloopend karakter of rigting, ziedaar even zoo vele hoedanigheden, om van anderen te zwijgen, die we voortdurend in hem mogten waarnemen en waarderen.

Kortom, Mijne Heeren! wij mogen het zonder vleijerij zeggen, verliest des overledenen geëerde familie in hem een liefhebbend echtgenoot en vader, de Koning mist in Mackaij eenen trouwen dienaar, en, waar hij geroepen werd, eenen trouwen en zelfstandigen raadsman, het Vaderland verliest in hem een zijner wakkere zonen, de Raad van State eenen voorganger, die nog vele jaren in eervolle herinnering bij hem zal voortleven.

II. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van den 19 Februarij 1876, n°. 28, houdende beschikking op het beroep van *C. Kramer c. s., te Amsterdam, tegen een besluit van burgemeester en wethouders dier gemeente, dd.* 23 *Sept.* 1875, *waarbij aan D. Kruijsmulder Czn. aldaar vergunning verleend is tot het hebben eener bergplaats voor petroleum.*(Zie het verslag in jaarg. 1876, blz. 30.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van C. Kramer c. s., te Amsterdam, van een besluit van burgemeester en wethouders dier gemeente dd. 23 Sept. 1875, waarbij aan D. Kruijsmulder Czn. aldaar vergunning verleend is tot het hebben eener bergplaats voor petroleum;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 9 Febuarij 1876, n°. 109;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Februarij 1876, n°. 56, 12e afd.;

Overwegende:

dat, naar aanleiding van het verzoek van D. Kruijsmulder Czn., om eene bergplaats voor petroleum te mogen hebben in het perceel Oude Zijds Achterburgwal n°. 65, op 8 Sept. 1875 de zitting gehouden is, bedoeld bij art. 7 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

dat in die vergadering door belanghebbenden tegen het toestaan der vergunning verschillende bezwaren zijn geopperd, ontleend aan het brandgevaar verbonden aan de aanwezigheid en de verwerking van petroleum, alsmede aan de sterke lucht welke die vloeistof verspreidt; dat burgemeester en wethouders van Amsterdam, na die bezwaren te hebben overwogen, de gevraagde vergunning hebben verleend onder voorwaarde:

1°. dat het tot petroleum-bergplaats te bezigen gedeelte van het perceel van het overige gedeelte daarvan door een muur ter dikte van ten minste één steen, voorzien van eene lichtopening gescheiden worde;

2°. dat de houten bekleeding, thans tegen de muren aangebragt, worde verwijderd;

3°. dat de bestraatte vloer door een gemetselden vloer vervangen of met ijzeren platen, vormende een voor petroleum ondoordringbare dekking, voorzien worde;

4°. dat de zoldering met ijzeren platen worde bekleed;

5°. dat de deurdrempel eene hoogte van 0.35 meter verkrijge;

6°. dat de voorschriften van hoofdstuk XI der algemeene politie-verordening in het algemeen, en die van art 294 in het bijzonder, nageleefd worden;

7°. dat van de vergunning binnen den tijd van één jaar na hare dagteekening zij gebruik gemaakt, en de bewaarplaats niet in gebruik worde genomen, voordat aan de sub 1—5 gestelde voorwaarden is voldaan, daarvan aan de bouwopzigters der gemeente kennis zij gegeven, en deze zich hebben overtuigd dat de gestelde bepalingen zijn nagekomen;

dat de appellanten, van dit besluit bij Ons in beroep gekomen, dezelfde bezwaren aanvoeren als door hen aan burgemeester en wethouders van Amsterdam waren medegedeeld, daarbij alleen nog voegende dat zich in de nabijheid van het besproken perceel een roetpakhuis en twee petroleum-bewaarplaatsen bevinden;

Overwegende, dat door de opgelegde voorwaarden, die zullen moeten zijn nagekomen, vóórdat de bergplaats in gebruik mag worden genomen, voldoende schijnt te zijn voorzien zoowel tegen brandgevaar als tegen overmatigen hinder voor de naburen en er onder die omstandigheden te minder reden bestaat om de vergunning voor deze bewaarplaats te weigeren nu er andere inrigtingen van dezelfde soort in de nabijheid zijn toegelaten;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van burgemeester en wethouders van Amsterdam van 23 September 1875, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Min. v. Binn. Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 19 Februarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

2o. van 20 Februarij 1876, no. 5, houdende beschikking *op het beroep door J. van der Wielen Gzn., te Druten, ingesteld tegen het besluit van Burgemeester en Wethouders van Druten, van* 21 *Septembe*r 1875, *waarbij is afgewezen zijn verzoek om vergunning tot oprigting eener leerlooijerij en huidenzouterij in een nieuw gebouwd pand aan den Boterdam aldaar, sectie B, n*o. 47. (Zie het verslag van deze zaak in jaarg. 1876, blz. 7).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door J. van der Wielen Gzn., te Druten, bij Ons ingesteld van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Druten, van 2 September 1875, waarbij is afgewezen zijn verzoek om vergunning tot oprigting eener leerlooijerij en huidenzouterij in een nieuw gebouwd pand aan den Boterdam aldaar, Sectie B, n°. 47.

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 9 Februarij 1876, n°. 106;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Februarij 1876, n°. 56, Afd. XII;

Overwegende, dat van der Wielen aan Burgemeester en Wethouders van Druten vergunning gevraagd heeft voor de oprigting eener leerlooijerij en huidenzouterij in het genoemde perceel, daarbij overleggende eene beschrijving, volgens welke in de verlangde inrigting zullen zijn drie looikuipen, een kalk-, een laaf- en een zoutkuip, twee in elkander uitkomende werkplaatsen, een droog- en bergzolder;

dat de gevraagde vergunning door Burgemeester en Wethouders van Druten, na kennisneming van de bezwaren van verscheidene belanghebbenden, geweigerd is, op grond dat het water uit de kuipen den plantengroei zou belemmeren op den aan het perceel van van der Wielen grenzenden grond van P. Bernuly; dat de winkelwaren van den nabij wonenden winkelier N. Gradussen, door den stank der huiden spoediger zouden bederven, dan anders het geval zou zijn; dat de gezondheid der bewoners van naburige perceelen zou worden benadeeld; en dat in die huizen en op den openbaren weg, langs de inrigting loopende, hinder van ernstigen aard door stank zou ondervonden worden;

dat de verzoeker van dit besluit bij Ons in beroep gekomen is; dat bij de behandeling van dit beroep onderscheidene belanghebbenden de vroeger geopperde bezwaren op nieuw hebben ingebragt en door sommigen hunner nog is aangevoerd, dat hun nabij de verlangde inrigting gelegen grond bij hoogen waterstand zou kunnen bedekt worden met water, dat met den inhoud der kuipen in aanraking geweest was, en die grond daardoor geheel ongeschikt zou worden voor cultuur;

Overwegende, dat het perceel, waarin van der Wielen de verlangde inrigting wil vestigen, niet gelegen is in eene digt bebouwde buurt; dat de naaste woonhuizen op verscheidene meters afstand van dat perceel verwijderd zijn;

dat in zoodanige omgeving geen belangrijke schade of hinder door stank, bij de bewerking der huiden ontstaande, kan verwacht worden en dat bovendien op de dampen, welke zich bij die bewerking vormen, van invloed kan zijn de soort van den te bergen kalk, waaromtrent eene voorwaarde bij de vergunning kan gesteld worden;

dat de nadeelen, welke zouden kunnen worden veroorzaakt door water uit de kuipen of door water dat met den inhoud der kuipen in aanraking geweest was,

grootendeels kunnen worden voorkomen door het stellen van voorwaarden omtrent de plaatsing en inrigting van de kuipen;

Gezien de Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Druten, van September 1875, alsnog aan J. van der Wielen Gzn., te Druten, vergunning te verleenen voor de oprigting eener leerlooijerij en huidenzouterij op den door hem opgegeven voet, in het perceel der gemeente Druten, Sectie B, n°. 47, onder de volgende voorwaarden:

dat de kuipen waterdigt zullen zijn:

dat de kuipen zoo hoog gesteld worden, dat het kwelwater de huiden en de schors niet kunnen bereiken;

dat geen kuip geplaatst worde op minder dan 15 meters afstand van den grond, toebehoorende aan P. Bernuly;

dat in de inrigting geen gaskalk gebezigd worde;

dat de inrigting voltooid en in werking gebragt zij binnen zes maanden na de dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 20 Februarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van 29 Februarij 1876, no. 5, houdende beschikking op het beroep *van den Raad der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van* 22 *November ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1876. (Zie het verslag van deze zaak in jaarg. 1876, blz. 34).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht, bij Ons ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van den 22 November ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor 1876;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 9 Februarij 1876, no. 110;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Februarij 1876, no. 14, 2e Afd.;

Overwegende, dat op de begrooting der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht voor het dienstjaar 1876 in uitgaaf is uitgetrokken eene som van ƒ 1000, wegens uit te keeren subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar, en zulks in verband met een besluit van den Raad dier gemeente, op 4 Augustus ll., ingevolge art. 59 der Wet tot regeling van het Armbestuur, genomen;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun voornoemd besluit van 22 November ll., hebben geweigerd goed te keuren de begrooting der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht, op grond, dat een subsidie van ƒ 1000, bepaaldelijk met het oog op de rekening van het Burgerlijk Armbestuur over het laatst afgeloopen dienstjaar 1874, te hoog is en verminderd behoort te worden;

Overwegende, wel is waar, dat de rekening voornoemd eene mindere uitgave over 1874, wegens armenverzorging, aanwijst, dan voor 1876 op de begrooting van het Burgerlijk Armbestuur is geraamd; dat echter het jaar 1874 een voor de armverzorging, immers te Hendrik-Ido-Ambacht, voordeelig jaar blijkt geweest te zijn, en alzoo de rekening over dat jaar, op zich zelve en afzonderlijk genomen, geenen volledigen maatstaf ter beoordeeling der behoeften voor het jaar 1876 kan opleveren; dat art. 60 der Wet op het Armbestuur, de volstrekte noodzakelijkheid van een subsidie niet alleen aan de laatst afgeslotene rekening wil getoetst hebben, maar evenzeer aan de begrooting voor het loopend of eerstvolgend dienstjaar; dat in 1875 almede een subsidie van ƒ 1000 uit de gemeentekas aan het Burgerlijk Armbestuur is verstrekt, en het bedrag der door dat bestuur over 1875 geraamde en werkelijk gedane uitgaven genoegzaam aantoont, dat het voor 1876 toegestaan subsidie, groot ƒ 1000, als niet overdreven te beschouwen is; dat niet voorbij mag gezien worden, hoe van 1870 tot 1875 het subsidie uit de gemeentekas van ƒ 2000 tot ƒ 1000, en alzoo met 50 pCt. is gedaald, en evenmin, dat de gedeeltelijke mislukking van den vlasoogst, in het voorjaar van 1875 ook in de eerste maanden van 1876, nadeelig op den arbeidenden stand te Hendrik-Ido-Ambacht zal terugwerken, zoodat vermindering van bedoeld subsidie voor laatstgenoemd jaar redelijkerwijs niet kan worden gevorderd;

dat wel is waar, zooveel mogelijk het verleenen van onderstand aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid behoort te worden overgelaten, doch dat niet gebleken is, dat deze te Hendrik-Ido-Ambacht, naar hare krachten, daaraan niet zoo voldoen;

Gelet op art. 209 der Wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* no. 85);

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* no. 100), gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 22 November 1875, de begrooting der gemeente Hendrik-Ido-Ambacht voor 1876, zooals die door den Gemeenteraad is vastgesteld, alsnog goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 29 Februarij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

Aan de orde is:

III. Het beroep van *het Roomsch Katholiek parochiaal Kerkbestuur te Rijsenburg, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 25 November* 1875, no. 10, *waarbij vergunning is geweigerd tot bebouwing van een gedeelte van het kerkhof aldaar.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Reeds in 1874 heeft het R. C. parochiaal kerkbestuur van Rijsenburg zich gewend tot Gedeputeerde Staten van Utrecht, met het verzoek om zijn kerkgebouw te mogen uitbouwen op den grond zijner begraafplaats.

Een daarop ontvangen afwijzend antwoord gaf aanleiding tot een adres van het kerkbestuur aan den Koning, waarop, na behandeling der zaak bij deze Afdeeling, beschikt werd bij het Koninklijk besluit van 18 Augustus 1875, nº. 8, hetwelk den adressant niet-ontvankelijk verklaarde.

Het kerkbestuur heeft zich daarop bij adres van 17 October 1875 op nieuw gewend tot Gedeputeerde Staten van Utrecht. Het gaf daarbij te kennen dat de bedoeling van zijn vroeger verzoek aan den Koning eigenlijk niet geweest was het instellen van een formeel beroep, als hoedanig dat verzoek was behandeld en niet-ontvankelijk verklaard.

Het kerkbestuur verklaarde voorts op nieuw dat de ruimte der kerk onvoldoende was voor de behoefte, dat vergrooting der bestaande kerk het eenige middel was om in de behoefte te voorzien, met behoud van de fondsen voor het onderhoud van de kerk en verschillende andere daarmede in verband staande doeleinden bestemd, omdat die fondsen juist aan het bestaan van de kerk ter plaatse waar zij staat zijn verbonden; voorts dat de plaatselijke gesteldheid geene vergrooting der kerk op andere wijze toelaat dan door uitbouw op de aangrenzende begraafplaats.

Verder houdt het adres in dat de grond voor de uitbouwing bestemd in Julij 1863 als begraafplaats buiten gebruik gesteld is, dat het gemeentebestuur de wenschelijkheid der vergrooting van de kerk heeft erkend, dat zoowel de heer Dr. Snellen te Zeist als de adjunct-inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt verklaard hebben dat er

uit het sanitair oogpunt niets aan in den weg staat en dat men bereid is de door laatstgenoemden voorgeslagen voorzigtigheidsmaatregelen te nemen.

Omtrent het regtspunt wordt in dit adres gezegd, dat de begraafplaats niet formeel gesloten is, en uit twee gedeelten bestaat, waarvan het eene sedert Julij 1863, het andere sedert drie jaren, niet meer gebruikt wordt;

dat de begrafenis-wet uitsluitend het graven en bouwen binnen zekeren afstand van de begraafplaatsen, niet het oprigten van gebouwen op die terreinen verbiedt, zoolang ze niet „gesloten" zijn;

dat deze voorwaarde in dit geval vervuld en art. 25, al. 2, der wet, derhalve niet toepasselijk is;

dat, al ware die wet *in casu* van toepassing, zij evenwel geen verbod tegen de geprojecteerde vergrooting der kerk bevat;

dat toch voor de invoering der begrafeniswet van 1869, formele sluiting van begraafplaatsen niet voorgeschreven was; dat het evenwel onder vigeur der vorige wettelijke verordeningen op de begraafplaatsen even goed mogelijk moest zijn en is geweest om begraafplaatsen buiten gebruik te stellen, of, gelijk de tegenwoordige wet zich uitdrukt, te sluiten; dat mitsdien de toenmalige feitelijke buiten gebruikstelling eener begraafplaats geacht moet worden met de tegenwoordige formele sluiting te aequivaleren of voor haar te subintreren; dat nu het respectief gedeelte der begraafplaats te Rijsenburg buiten gebruik is gesteld den 11 Julij 1863, en dus, aangenomen dat de wet toepasselijk mogt zijn, de termijn van art. 25, al. 1, reeds in Julij 1873 verstreken is;

dat deze beschouwing is aangenomen door de Staten van Gelderland en toegepast op het te Arnhem opgerigt kerkgebouw, daar dit is gebouwd op terrein van een kerkhof, dat voor circa 20 jaren niet gesloten, maar ook eenvoudig buiten gebruik gesteld is.

Het adres eindigt met het verzoek: 1°. dat adressant opzigtens de sluiting van de respectivelijk sedert 11 Julij 1863 en 1872 niet meer gebruikte gedeelten der begraafplaats voor diligent gehouden moge worden;

2°. dat hij gemagtigd moge worden op het overige gedeelte van die begraafplaats zijn plan tot vergrooting der bestaande kerk, met inachtneming der door den adjunct-inspecteur aangegeven voorzigtigheidsmaatregelen, uit te voeren, hetzij dat de begrafeniswet als niet toepasselijk beschouwd worde, hetzij het verlof krachtens art. 25, al. 2, gegeven worde;

Gedeputeerde Staten hebben omtrent dit tweeledig verzoek overwogen:

dat het bouwen op eene niet gesloten begraafplaats verboden is, daar bij sluiting de begraafplaats tien jaren daarna onaangeroerd moet blijven liggen;

dat eene diligent-verklaring tot sluiting, art. 24, al. 2, onnoodig is, daar de wetgever het aan de besturen van bijzondere begraafplaatsen overgelaten heeft, al is het verbod tot begraving uitgevaardigd, van de sluiting kennis te geven;

dat na de officiele mededeeling van sluiting, voorgeschreven bij de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* no. 65), niet dan tien jaren daarna vergravingen mogen plaats hebben, en alsdan alleen met toestemming van Gedeputeerde Staten tot eene meerdere diepte dan 0.5 meter;

dat aan de vereischten der wet tot heden niet is voldaan. Op deze gronden hebben Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 25 November 1875 n°. 10 het verzoek om vergunning tot bouwen op de niet gesloten begraafplaats van de hand gewezen, als in strijd met de bepalingen der wet van 10 April 1869, en aan het kerkbestuur te kennen gegeven dat eene diligentverklaring, zooals verzocht werd, niet kon noch behoefde te worden verleend.

Het kerkbestuur is bij adres van 20 December 1875 van het eerste gedeelte dezer beschikking, de afwijzing van het verzoek om te mogen bouwen, in beroep gekomen bij den Koning.

Het bestuur voert aan, dat de eenige dit gedeelte der beschikking betreffende overweging van Gedeputeerde Staten gebouwd is op de meening dat het bedoelde gedeelte der begraafplaats in den wettigen zin des woords niet gesloten zou zijn. Intusschen is dit naar de meening van het bestuur juist het tegendeel van hetgeen in zijn adres aan Gedeputeerde Staten grondig is aangetoond.

Bovendien is naar het oordeel van het kerkbestuur de redenering van Gedeputeerde Staten onjuist; uit het feit toch dat de wet verbiedt om den grond eener begraafplaats binnen de eerste tien jaren na hare sluiting te roeren, volgt, naar het oordeel van het kerkbestuur, in geenen deele dat gelijk wettig verbod zou bestaan voor den tijd aan die sluiting voorafgaande; verbodsbepalingen mogen toch niet analogisch gecreëerd worden.

Appellant verzoekt derhalve vernietiging van het eerste gedeelte der beschikking van Gedeputeerde Staten en vergunning om het sedert 11 Julij 1863 in 't geheel niet meer gebruikte, of met andere woorden gesloten, gedeelte der begraafplaats tot den uitbouw der kerk te gebruiken, met inachtneming van al zoodanige hygienische voorzorgsmaatregelen als van Rijkswege noodig kunnen worden geoordeeld.

Gedeputeerde Staten, omtrent het adres gehoord, hebben berigten ingewonnen van het gemeentebestuur en van den adjunct-inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt. Burgemeester en wethouders geven als hun gevoelen te kennen, dat, ofschoon de artt. 24 en 25 der begrafeniswet kunnen worden toegepast, het echter voor het kerkbestuur wenschelijk is dat het kerkgebouw vergroot worde. De adjunct-inspecteur zegt dat tegen de inwilliging van het verzoek uit een sanitair oogpunt geene bedenkingen zijn, wanneer gezorgd wordt voor eene behoorlijke uitgraving van de door ontbindingsproducten verontreinigde bodemlagen.

Gedeputeerde Staten verwijzen naar de gronden waarop hun besluit rust. Zij merken alleen nog op, dat, terwijl de wet verlangt dat na de sluiting eener begraafplaats de grond tien jaren en zelfs dertig jaren onaangeroerd zal blijven liggen, men naar het oordeel van het kerkbestuur, voor de sluiting, met schending van den eerbied aan de dooden verschuldigd, tot bouwen zou kunnen worden toegelaten en dat men, indien deze opvatting van het kerkbestuur werd aangenomen, door eene nalatigheid in gunstiger toestand zou komen. Naar hun oordeel zijn de artt. 24 en 25 der begrafeniswet te duidelijk dan dat het noodig zou zijn de onjuistheid dezer opvatting nader aan te toonen.

Dit geschil is bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, krachtens 's Konings magtiging aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 Januarij 1876, n°. 11, afd. 2.

Voor den belanghebbende, het Roomsch-Catholiek Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg, treedt op de heer Mr. ARRIENS, advocaat te Utrecht, die hoofdzakelijk het volgende aanvoert:

Bij introduct rekwest van 17 Oct. 1875 heeft 't R.-K. Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg de heeren Gedeputeerde Staten van Utrecht verzocht om een in Junij 1863 in onbruik gesteld en sedert niet meer gebezigd gedeelte van zijn oud kerkhof tot de onvermijdelijke vergrooting zijner kerk te mogen aanwenden.

Het heeft hiertoe, behalve de feitelijke volstrekte noodzakelijkheid en de onmogelijkheid om in deze behoefte op eene andere wijze te voorzien, aangetoond en, zijns inziens, overtuigend bewezen, dat geene wet aan de vervulling van dat plan in den weg stond.

Doch dat alles heeft niets uitgerigt.

De heeren Staten hebben dat verzoek, bij besluit van 25 Nov. 1875 n°. 10, als strijdig met de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), van de hand gewezen en dus het Kerkbestuur in de verpligting gebragt zijn verzoek in beroep aanhangig te maken. Van daar 't request van appèl in de onderhavige zaak van de maand December jl., dat ik mij te liever de eer geef kortelijk te komen adstrueëren, wijl ik reeds vroeger 't voorregt heb gehad voor dezen appellant, wegens soortgelijke poging, vóor uwen Raad op te treden.

't Gold toen hetzelfde onderwerp, maar regtens was de *casus positie* geheel verschillend.

In 1874 heeft de huidige appellant de heeren Gedeputeerde Staten van Utrecht met een gelijk verzoek om magtiging geadieerd. Daarop is toen door dat Collegie geen besluit genomen en eenvoudig, namens hetzelve, door burgemeester en wethouders aan appellant te kennen gegeven, dat appellant, volgens het gevoelen van den toenmaligen heer Minister van Binnenlandsche Zaken, eerst, volgens art. 24 der begrafeniswet, de sluiting der begraafplaats moest provoceren en, na tien jaren, zijn verzoek om de zoo dringend gewenschte magtiging konde indienen.

Doch spoedig daarna trad de heer Geertsema als Minister af en verbeeldde zich het Kerkbestuur, dat de administratie, welke deze zaak tot dien tijd zoo heel huishoudelijk behandeld had, ze op de eene of andere wijze in de goede plooi brengen zoude.

Met die gedachte en tot dat doel adresseerde 't zich bij request tot Z. M. den Koning en was zeer verwonderd eenige maanden later te vernemen, dat zijn request aan Z. M. den Koning als voorziening in hooger beroep beschouwd en dienvolgens aan uwe beoordeeling onderworpen was geworden.

Onder die omstandigheden door den huidigen appellant vooreerst geconsulteerd, heb ik niet mogen weigeren om in zijn belang aan uwen Raad hetgeen mij destijds in zijn belang dienstig scheen voor te houden, doch wil volstrekt niet ontveinzen, door 't besluit der niet-ontvankelijk-verklaring in 't minst niet getroffen te zijn geweest.

Ik heb mij verpligt gerekend de historie van het eerste betrekkelijk request van den appellant vooraf bloot te leggen om te doen uitkomen, dat deze zaak thans daadwerkelijk voor 't eerst aan Z. M. den Koning in beroep onderworpen is.

Tot de behandeling der zaak zelve overgaande, kan ik mij, opzigtens de feiten, tot een paar woorden bepalen.

In 1809 heeft de Ambachtsheer van Rijsenburg een kerkgebouw voor de Roomsch Katholieken dier gemeente opgerigt, ter zijde en achter hetzelve een begraafplaats voor hen gesticht, een pastorie doen bouwen en de noodige revenuen tot onderhoud van een en ander, evenals van de Roomsch Katholieke armen en ter tegemoetkoming van den heer pastoor, tegen zekere patronaatsregten voor zich en zijne regtsopvolgers, verzekerd.

Van deze regten is reeds tot stichting van familiegraven in en achter die kerk gebruik gemaakt, en feitelijk en regtens bezit de Roomsch Katholieke Parochie van Rijsenburg nagenoeg niets dan hetgeen aan het voortdurend bestaan harer bedoelde kerk op dezelfde plaats verbonden is.

Maar die kerk, tijdens de stichting in 1809 betrekkelijk ruim, is door het toenemen der bevolking te Rijsenburg en omstreken sedert een tal van jaren schier onbruikbaar.

Inzonderheid drukt dat gebrek des zomers, wanneer te Rijsenburg en omstreken eene menigte stedelingen voor korter of langer tijd verblijf houden en, evenals een aantal vaste ingezetenen, schier niet in staat zijn hun godsdienstpligten, bij gebrek aan ruimte in de kerk, waar te nemen.

Reeds vóór nagenoeg 13 jaren heeft derhalve het Kerkbestuur besloten om 't kerkgebouw naar achteren uit te breiden, wijl de belendende wegen elke andere vergrooting verhinderen, en hiertoe den noodigen grond der begraafplaats buiten gebruik gesteld, in afwachting dat men het geld, vereischt tot dat werk, zoude hebben verkregen.

Toen eindelijk in 1874 dit grootste aller middelen verkregen was, heeft men 't Kerkbestuur, gemagtigd door zijne overheid en naar wensch gesteund door het gemeentebestuur, vergunning tot de volvoering van dit plan van de heeren Staten verzocht.

Bij 't dienvolgens ingesteld onderzoek is zoowel door de verklaring van de geneeskundige sommiteit dier streken, den heer Dr. Snellen uit Zeijst, als door die van den heer adjunct-inspecteur van 't Geneeskundig Staatstoevoorzigt gebleken, dat er geene sanitaire bezwaren bestonden, althans niet, bijaldien appellant, volgens zijn voorstel, de door laatstgenoemden heer voorgeslagen voorzorgsmaatregelen zoude aanwenden.

Door de beide antwoorden der heeren Staten mag ik deze feiten al te gaar als *in confesso* beschouwen. Dit collegie heeft toch zijn gemis aan een besluit even als zijn opgevolgde weigering alleen door een vermeenden regtsgrond gemotiveerd. Zoodoende heeft het de geposeerde feiten erkend en is het slechts ten allen overvloede dat ik het kerkbestuur bereid verklaar om elken twijfel, die nog bij uwen Raad opzigtens de feiten bestaan of oprijzen mogt, afdoende op te lossen.

Bij de beoordeeling der regtsquaestie zelve zij 't mij geoorloofd in herinnering te brengen, dat appellant van zijnen grond en zijne middelen tot zijn doel met de vereischte kerkelijke magtiging gebruik wil maken en dat de locale burgerlijke autoriteit dat plan allezins aanbevolen heeft.

Het is mitsdien bij uitsluiting de vraag, of er eene algemeene wet of verordening is, die de uitvoering volstrekt verhindert, argo art. 625 en 626 Burg. Wetboek en 147 Grondwet.

Bij zijn introd. request en dat aan Z. M. heeft appellant die vraag pertinent ontkend en het komt mij nog steeds voor met allen grond. (Zie de begrafeniswet).

Het besluit van 25 Nov. 1875, n°. 10, waarvan beroep, verheft m. i. de juistheid van dit gevoelen boven elken twijfel.

In stede toch van eenige wetsbepaling in te roepen of aan te halen, constateert het besluit het volslagen gemis aan dezelve en tracht in dit gebrek door eene redenering uit den veronderstelden geest des wetgevers te voorzien. (Zie 1e const. besl. 25 Nov. 1875, n°. 10.)

De redenering:

1°. is zoo mank, als 't immer kan;

2°. kan in geen geval doel treffen arg°. *a* 625 en 626 Burg. Wetb. en 147 Grondw.;

3°. is 't een feit, dat de begrafeniswet wel het oprigten van gebouwen binnen zekeren afstand van dezelven, niet het bouwen op de begraafplaatsen verbiedt.

't Besluit, waarvan beroep, heeft derhalve feitelijk en regtens hoegenaamd geenen grond.

Daaruit volgt, dat de heeren Staten appellants verzoek, ofschoon door het gemeentebestuur ten sterkste geschraagd, in een onbewaakt oogenblik, zonder reden, afgewezen hebben en hun besluit, in 't bijzonder belang der Roomsch Katholieke bevolking en, in 't algemeen, aan 't belang der burgerlijke gemeente van Rijsenburg te kort doende, behoort te worden vernietigd.

Deze zaak levert intusschen, gelijk onze respectieve requaesten reeds aantoonen, nog stof voor eene andere beschouwing, die evenzeer, bij de beoordeeling der onderwerpelijke zaak, als in 't algemeen, de aandacht hoogelijk verdient. Een aantal, ja het grootst getal oude kerken, is in den regel van begraafplaatsen omgeven en schier al deze kerkhoven zijn sints min of meer jaren in onbruik, zonder, volgens *a* 24 der huidige begrafeniswet, formeel „gesloten" te zijn.

Mogt nu het gevoelen van den voormaligen heer Minister van Binnenlandsche Zaken opgaan, gelijk dit in de missive van burgemeester en wethouders van Rijsenburg aan den app., van 15 Julij 1874, n°. 24, is blootgelegd, zoo zouden de besturen van al die sedert min of meer langen, vaak onheugelijken tijd ongebruikte begraafplaatsen haar sluiting, volgens *a* 24 der tegenwoordige begrafeniswet, moeten provoceren, en eerst daarna zouden de termijnen van *a* 25 eodem beginnen te loopen.

Hadde de wetgever zulks gewild; hadde hij in deze of op eene andere wijze het grondwettig regt van beschikking over de opgehevene begraafplaatsen in dier voege willen vernietigen, hij hadde het uitdrukkelijk moeten doen en hiertoe de vereischte bepalingen maken.

De wetgever heeft dit edoch niet gedaan: rationeel moet men dus aannemen, dat hij dusdanige retroactive kracht niet aan de bepalingen der *a* 24 en 25 der huidige wet heeft willen geven, daargelaten, dat wettige verbodsbepalingen legaal gecreëerd en niet door fictie of de verbeelding of redenering tot 't leven geroepen kunnen worden.

De beschikking over de bijzondere begraafplaatsen, die onder vroegere begrafeniswetten in onbruik gesteld of, naar de huidige legale uitdrukking, gesloten worden, is derhalve thans aan het algemeen regt overgelaten.

Met dien verstande deel ik de opmerking van Mr. Hoog ad *a* 24 § 8, dat dit *a* op de oude begraafplaatsen evenzeer toepasselijk is als op de nieuwe, wanneer ze, onder de huidige wet, in onbruik gesteld worden. In onze zaak zoude daarvan dus met grond spraak kunnen zijn, bijaldien appellant gevraagd had om tot de vergrooting zijner kerk van dat gedeelte zijner begraafplaats te mogen gebruik maken, hetwelk hij pas in 1873 buiten gebruik gesteld heeft.

Dan, gelijk 't u bekend is, wil de appellant niet over dat stuk zijner oude begraaf-

plaats beschikken, maar over het ander, dat hij in 1863, ter vergrooting van zijn kerkgebouw, als begraafplaats buiten gebruik gesteld heeft en derhalve sedert dat jaar als gesloten moet worden beschouwd. Formele sluiting was toch, onder de vorige wetgeving, niet bekend: derhalve moet het buiten gebruik stellen en ongebruikt laten eener begraafplaats onder de vorige wet, met de sluiting der huidige worden geach gelijk te staan of met de laatste te equivaleren.

Ik acht dit betoog boven elken twijfel verheven en herhaal ten deze nog slechts het gewigtig punt, dat feitelijk de sluiting of 't buiten gebruik stellen van het respectief gedeelte begraafplaats in 1863 tusschen de Staten en appellant *in confesso is.*

Acht men derhalve de bestaande begrafeniswet op deze zaak van toepassing, waartoe ik toegeven wil, dat nog al termen bestaan, zoo kan dit uitsluitend *a* 25, al. 2, der wet betreffen en is mitsdien de grond in quaestie tot op de diepte van een halven meter, zonder eenige vergunning, ter algeheele beschikking van het kerkbestuur voor bezaaijing en bepoting, doch voor de volvoering van appellants plan alleen met vergunning van het administratief gezag te gebruiken.

Welnu, deze magtiging is behoorlijk verzocht, doch, ten gevolge van een schrikbeeld der heeren Staten van Utrecht, geweigerd, ofschoon wij er hen nog op gewezen hadden, dat hun Geldersche collega's ons systeem in de hoofdplaats der provincie zelve, onbeschroomd hebben toegepast.

IV. het beroep van *C. van Druten, te Tiel, tegen een besluit van burgemeester en wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener smederij.*

De *Staatsraad* de Jonge geeft het tijdelijk voorzitterschap over aan den *Staatsraad* Meeussen.

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende rapport uit:

Op 16 October jl. hebben burgemeester en wethouders der gemeente Tiel — na gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* — het verzoek van Cornelis van Druten om vergunning tot het oprigten eener grofsmederij in het huis, staande in het Jodenstraatje aldaar, kadastraal bekend sectie E n°. 476, en zulks tot het vervaardigen en bewerken van al wat tot het vak van een gewonen grofsmid behoort, — gewezen van de hand.

Burgemeester en wethouders overwogen daarbij dat het straatje of steegje, waarin de requestrant de bedoelde smederij wenscht op te rigten, slechts eene breedte heeft van ongeveer 4½ meters, dat het huisje van zeer kleinen omvang is, eenen vlakte-inhoud heeft van slechts 57 centiaren, zonder eenig open terrein, en onmiddellijk ingesloten door andere panden, dat het voornemen bestaat om in het voorste gedeelte van dat huisje die smederij uit te oefenen en er dus groot brandgevaar te duchten is;

dat het gedruisch en de uitwasemingen voortkomende uit het uitoefenen der smederij in zulk een gebouwtje zonder eigen luchtverversching, in zoodanig naauw steegje zulk een hinder van ernstigen aard zal veroorzaken, dat de in de nabijheid staande huizen daardoor ter bewoning ongeschikt worden gemaakt, zooals trouwens ook blijkt

uit het opgemaakt proces-verbaal *de commodo et incommodo* en uit het geannexeerd afschrift van een bezwaarschrift van C. van Doesburg en anderen, welke te kennen geven, dat nu reeds door de huurders, voor het geval naast hen eene smederij wordt opgerigt, de huur is opgezegd;

dat bedoeld straatje, slechts eene breedte hebbende van 4½ meters, eene communicatie uitsluitend voor voetgangers daarstelt tusschen de Westluidensche straat en de Weerstraat; dat wegens de groote drukte en de naauwte der passage het noodzakelijk is geoordeeld om door het plaatsen van palen aan den ingang het doorrijden van voertuigen te beletten, en dat in zulk naauw straatje en zoo bekrompen woning, als waarin de smederij zoude worden opgerigt, deze niet zal kunnen worden uitgeoefend zonder voor het nederleggen en gedurig vervoer van voorwerpen, het beslaan van paarden, het voortdurend in- en uitrijden, af- en opladen van voertuigen, van het straatje gebruik te maken en de passage te belemmeren; dat de bezwaren ontleend aan vrees voor gevaar en hinder van ernstigen aard, vermeld bij art. 11 van de bovengenoemde wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), in dit geval aanwezig zijn.

Na ontvangst dezer afwijzende beschikking wendde van Druten zich andermaal tot burgemeester en wethouders onder te kennengeving, dat hij, bij zijn eerste verzoek verzocht hebbende de smederij uit te oefenen in het voorste gedeelte van zijn huis, zich thans bereid verklaarde zijn bedrijf uit te oefenen in het achterhuis; — tevens gaf adressant te kennen, dat het niet in zijne bedoeling lag de hoef-, karren- en wagensmederij uit te oefenen, maar integendeel om zijn bedrijf te beperken tot de kleine kagchels, sloten en fijne smederij.

Bij beschikking van 1 Dec. ll. overwogen burgemeester en wethouders dienaangaande dat dezelfde bezwaren, waarop zijn eerste verzoek den 16 October jl. is afgewezen, ook gelden tegen dit verzoek; dat ten overvloede ook omtrent het bovengenoemde verzoek de belanghebbenden in de gelegenheid zijn gesteld om bezwaren tegen het oprigten der inrigting in te brengen, en deze op nieuw dezelfde bezwaren hebben ingebragt;

dat om deze redenen de beperking, welke de rekwestrant in bovengenoemd rekwest thans opgeeft, op de beslissing van geen invloed kan zijn, en er dus ook geene termen bestaan om het verzoek voorwaardelijk in te willigen.

Tegen dit besluit kwam appellant den 19 December ll. in hooger beroep.

Appellant maakt al dadelijk de opmerking dat zijn *tweede* verzoek was een geheel nieuw verzoek, wel in verband staande met het eerste, maar naar strekking en inhoud daarvan geheel toch verschillend; dat het tweede onderzoek *de commodo et incommodo* dan ook niet gehouden is *ten allen overvloede*, gelijk Burgemeester en Wethouders beweren, maar omdat de wet niet toelaat dat tweede onderzoek achterwege te laten; dat de beschikking van 1 December, in strijd met de wet, is ongemotiveerd, daar zij zelve geene nieuwe motieven bevat, en de motieven der beschikking van 16 October, waarnaar in die van 1 December verwezen wordt, op het tweede verzoek van adressant niet toepasselijk zijn; dat bij de kleine smederij, waarvoor laatstelijk alleen vergunning gevraagd is, versperring van het bewuste straatje ondenkbaar, en brandgevaar geheel denkbeeldig te noemen is, daargelaten dat in het achterhuis een steenen vloer ligt; dat het door flinke steenen muren van de belendende perceelen is afgescheiden en

met een tot adressants woning behoorend open plaatsje in verbinding staat; dat indien er al gedruisch en uitwasemingen te duchten zijn, deze volgens art. 11 der Wet geen grond van weigering kunnen opleveren, sprekende dit artikel alleen van „walgelijke uitdampingen," die hier wel niet te wachten zijn. Ten slotte verklaart appellant zich bereid, des noodig, zich aan daarbij opgenoemde voorwaarden te onderwerpen, en verzoekt hij, dat het Z. M. behage, met tenietdoening der beschikking van 1 December, de gevraagde vergunning alsnog te verleenen.

Burgemeester en Wethouders van Tiel, in hun ambtsberigt van 8 Januarij ll., geven aan Gedeputeerde Staten van Gelderland te kennen, dat adressant ten onregte beweert, dat het hier een nieuw (in den zin van een ander) verzoek zoude gelden, hetgeen uit eene vergelijking van beide verzoeken gemakkelijk kan blijken; dat toch beide verzoeken strekken om eene smederij op te rigten in hetzelfde huisje, in hetzelfde straatje;

dat het eenige verschil is, dat adressant bij zijn tweede verzoek opgeeft in welk gedeelte van het gebouwtje hij die smederij wil uitoefenen, en dat hij niet voornemens is hoef-, karren- of wagensmederij uitteoefenen;

dat het wel zou zijn nategaan of adressant paarden besloeg, maar niet of hij ijzerwerk voor karren of wagens zou gereed maken;

dat echter al die beweringen en beschrijvingen in geen enkel opzigt zijn verzoek veranderen, en buitendien niets afdoen, daar het verzoek is afgewezen, op grond van de bezwaren tegen het *uitoefenen eener smederij in dat huisje*, hetzij dan in het voorste of in het achterste gedeelte van het gebouwtje, hetzij met of zonder beslaan van paarden;

dat dus dit tweede verzoek *in de hoofdzaak*, in datgene waar het hier op aankomt, namelijk eene *smederij op die plaats*, precies hetzelfde is als het vorige, dat afgewezen werd op de gronden daarbij vermeld, en welke gronden dus ook precies passen op dit herhaald verzoek, welke moeite adressant zich ook geven mag *om door eene nadere omschrijving* van *hetzelfde verzoek* er den schijn van een nieuw verzoek aan te geven, blijkbaar omdat hij in de afwijzing van het eerste berust heeft;

dat ook de opmerking, als of de tweede afwijzing van zijn verzoek niet met redenen omkleed zij, van allen grond is ontbloot, daar adressant verwezen wordt naar de gronden, omschreven in het besluit van 16 October 1875, welke gronden derhalve moeten geacht worden woordelijk in laatstgemeld besluit opgenomen te zijn;

dat adressant dan ook, zoowel door den inhoud van zijn tweede adres aan Burgemeester en Wethouders, als in dat aan Z. M. den Koning, getoond heeft volkomen bekend te zijn met die gronden, daar hij ze in laatstgemeld adres opnoemt en weergeeft en tracht ze te weerleggen;

dat dan ook de gebruikers en eigenaren der aangrenzende perceelen inderdaad *wel ten overvloede* nog eens zijn gehoord, daar zij dezelfde bezwaren tegen het herhaald verzoek hebben ingebragt;

dat, wat aangaat de poging tot weerlegging, en wel:

ad 1m., dat het al of niet hinderlijke der *smederij* in dit geval niet afhangt van de voorwerpen welke de smid vervaardigt, of waarop of waaraan hij zijn bedrijf uitoefent (daargelaten dat dit niet te controleren zou zijn), dewijl de arbeid, die aan kagchels,

sloten en fijne voorwerpen door een smid worden verrigt, noodwendig het aanwezig zijn van dezelfde inrigting in hoofdzaak veronderstelt en vereischt, als wanneer die arbeid verrigt wordt aan hoefijzers of paardbeslag of aan het ijzerwerk, dat voor karren of wagens vereischt wordt.

ad 2m., dat de mededeeling, dat adressant zijn bedrijf wil uitoefenen niet in het voorste, maar in het achterste gedeelte van zijne zeer kleine woning (blijkens het overgelegde kadastraal extract), slechts 57 centiaren, 57 vierkante meters, met inbegrip van het plaatsje, groot, terwijl blijkens de teekening, de breedte slechts *drie* meters bedraagt) zou willen uitoefenen, de zaak niet verbetert, dewijl daardoor de hinder voor zijne achterburen vergroot, en voor zijne voorburen niet verminderd wordt.

ad 3m., dat het aanwezig zijn van een steenen vloer in de werkplaats, zeker niets ter zake afdoet, terwijl alle huizen in Tiel van steen zijn opgetrokken en hunne muren alle, en in den regel ook alle binnenmuren, van steen zijn vervaardigd, eene zoo gewone omstandigheid, dat zij zeker niets ten gunste van het verzoek kan bijbrengen.

ad 4m., dat wat het versperren of belemmeren van de passage betreft, adressant dit bezwaar tracht te wederleggen door de erkende omstandigheid, dat het straatje niet door rijtuigen kan gepasseerd worden, maar dat hij verzwijgt:

1°. dat het wel van ééne zijde toegankelijk is voor rijtuigen om zijne woning te kunnen bereiken; 2°. dat het wel toegankelijk en te passeren is door allerlei hand- en kruiwagens en handkarren, die onvermijdelijk ieder oogenblik het straatje zouden moeten passeren om zijne smederij te bereiken, daar korteren of langeren tijd voor zijne woning zouden moeten vertoeven om de kagchels en andere voorwerpen, zooals ook de steenkolen, het gruis, de asch en de sintels af- en aantevoeren, en eene, vooral bij avond, hoogst gevaarlijke belemmering zouden teweegbrengen, hetgeen zelfs door geen extra-politietoezigt of extra tegen hem te maken verordening (waarnaar adressant verwijst, blijkbaar dit bezwaar beseffende) omdat het beletten van het stilstaan van handkarren, ten einde af- en opteladen, gelijk zou staan met het beletten van de uitoefening van zijn bedrijf.

ad 5m., dat de steenen muur, waardoor het voorste gedeelte van zijne woning van de straat zou afgescheiden zijn, bestaat uit eenige weinige steenen, welke zich onder zijne twee ramen bevinden, welke twee ramen met de (openstaande) deur het geheel voorgeveltje van drie meters (blijkens de teekening) innemen.

ad 6m., dat al moge de uitdampingen eener smederij niet tot de *walgelijkste* behooren, en wat men onder dat woord moge verstaan, zij zeker tot de zoodanige behooren, welke een gevoel van afkeer en walging verwekken;

ad 7m., dat daarenboven en in allen geval hier, ook blijkens de processen-verbaal van verhoor der aangrenzende eigenaars en gebruikers, bestaat:

a. gevaar, en wel voor brand en gevaarlijke belemmering van passage;

b. schade en waardeverminderingen van eigendommen, bedrijven en gezondheid;

c. hinder van ernstigen aard, door het voortdurend geklop, gehamer, het vijlen en ander geraas, van eene smederij onafscheidelijk;

ad 8m. dat adressant zeer ligtzinnig of onvoorzigtig gehandeld heeft, indien hij dit huisje enkel gekocht heeft om er eene smederij, en wel, zooals hij in zijnen brief aan

Burgemeester en Wethouders van 7 September opgeeft: „er eene grofsmederij op te rigten, tot het vervaardigen en bewerken van alles wat tot het vak van een gewonen grofsmid behoort;

ad 9m., dat hij thans, blijkbaar om zijn verzoek er maar door te krijgen en maar eerst zijne smederij opgerigt te hebben, wijst op voorwaarden, welke hem zouden kunnen gesteld worden, doch dat het duidelijk is

a. dat daar de bezwaren gelegen zijn in:

1o. het oprigten eener smederij (welke ook); 2o. in dat straatje; 3o. in dat huisje, deze door geenerlei voorwaarden kunnen weggenomen worden;

b. dat al ware dat mogelijk (des neen) het onmogelijk zou zijn die voorwaarden te handhaven, de nakoming daarvan steeds te controleren, daargelaten de twisten en vervolgingen, welke daarvan het gevolg zouden zijn.

Overigens zou een inspectie van localiteit en gelegenheid ieder dadelijk overtuigen, dat het toegeven van dit (bijna grillig) verlangen van een enkel particulier, de grootste inbreuk zoude maken op het algemeen belang, en op het belang van een groot aantal particulieren, en dat adressant in geheel de stad Tiel bijna geen ongeschikter plaats kan uitkiezen om zijn voorgenomen bedrijf uitteoefenen.

Gedeputeerde Staten, in hun schrijven van 18 Januarij ll., vereenigen zich met de zienswijze van Burgemeester en Wethouders.

Appellant heeft aan de Afdeeling overgelegd eene verklaring van twee inwoners van Tiel, zich noemende *brandmeesters*, waarbij verklaard wordt, dat geenerlei brandgevaar uit de smederij van van Druten te duchten is.

Burgemeester en Wethouders in een schrijven van 19 Februarij deelen mede, dat deze twee personen belast zijn met de behandeling der brandspuiten bij het ontstaan van brand in de gemeente, hetgeen hun aanleiding schijnt gegeven te hebben zich zelven als *brandmeesters* te bestempelen; als *deskundigen* in deze meenen Burgemeester en Wethouders hen echter niet te kunnen erkennen, terwijl zij, wat het brandgevaar betreft, blijven volharden bij hunne beschikkingen van 16 October en 1 December.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zesde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 5 *April* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen. (*)

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1o. van 4 Maart 1876, no. 18, houdende beschikking op het beroep van *J. Collée, te Echt, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van* 19 *November* 1875, la. 7869/3 *M*, 1e *afd. A., waarbij is vernietigd het besluit van den Gemeenteraad aldaar, tot zijne toelating als raadslid, en is bevolen, dat alsnog eene vrije stemming ter verkiezing van een raadslid moet plaats hebben.* (Zie het verslag over deze zaak jaarg. 1876 blz. 36).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van J. Collée, te Echt, tegen een besluit van Ged. Staten van Limburg van 19 November 1875 la. 7869/3 M. 1e Afd. A, waarbij is

(*) Bij Z. M. besluit van 13 Maart 1876, No. 17, is benoemd tot Vice-President van den Raad van State, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

vernietigd het besluit van den Gemeenteraad aldaar tot zijne toelating als raadslid en is bevolen, dat alsnog eene vrije stemming ter verkiezing van een raadslid moet plaats hebben;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 23 Februarij 1876, No. 111;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Maart 1876, No. 15, 2e afd.;

Overwegende dat den 27n Augustus 1875 in de gemeente Echt eene stemming heeft plaats gehad ter verkiezing van een lid van den Gemeenteraad; dat blijkens het proces-verbaal van opening van stembriefjes, in de bus zijn gevonden 172 stembriefjes, zijnde 5 meer dan het getal kiezers, die briefjes hadden ingeleverd; dat 5 briefjes niet waren ingevuld en dus van onwaarde zijn verklaard; dat van de 167 geldig verklaarde briefjes 88 zijn toegewezen aan J. Collée;

dat het stembureau heeft verklaard, dat de 5 te veel in de bus gevonden briefjes op de verkiezing van J. Collée van invloed kunnen zijn geweest, en eene herstemming heeft bevolen:

dat bij die herstemming J. Collée de meeste stemmen op zich heeft vereenigd en dat hij dus tot gekozen raadslid is geproclameerd en daarna door den Gemeenteraad als zoodanig is toegelaten;

dat Ged. Staten, ambtshalve uitspraak doende, dit besluit tot toelating hebben vernietigd, op grond dat steeds eene vrije stemming moet plaats hebben, wanneer een stembureau heeft beslist, dat te veel in de bus bevonden stembriefjes van invloed hebben kunnen zijn op eene verkregen meerderheid;

Overwegende dat werkelijk in het tweede lid van Art. 70 der Kieswet, duidelijk is voorgeschreven dat andermaal eene vrije stemming moet plaats hebben, wanneer het bureau van stemopneming heeft beslist dat een tusschen het getal der in de bussen gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stemden, bestaand verschil, op eene verkregen meerderheid van stemmen van invloed heeft kunnen zijn;

dat dus Gedep. Staten zeer teregt hebben beslist, dat de herstemming, waarbij de appellant de meeste stemmen heeft verkregen, is geweest onwettig;

Gezien de artt. 66 en 70 der Wet van 4 Julij 1850 (*Stbl.* no, 37).

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het bovenvermeld besluit van Ged. Staten van Limburg van 19 November 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 4 Maart 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van 4 Maart 1876, no. 19, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der Gemeente Zuid-Beijerland van een besluit van Gedep. Staten van Zuidholland dd.* 29 *November,* 3 *December* 1875, no. 22, *waarbij goedkeuring is onthouden aan de Gemeente-begrooting voor* 1876, (Zie het verslag over deze zaak, jaargang 1876, bl. 51.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der Gemeente Zuid-Beijerland, van een besluit van Ged. Staten van Zuid-Holland dd $\frac{\text{29 November}}{\text{3 December}}$ 1875, no. 22, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor 1876;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies, van den 23en Februarij 1876, No. 1;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Maart 1876, No. 17, 2de Afd.

Overwegende:

dat de gemeenteraad van Zuid-Beijerland op de begrooting dier gemeente voor 1876, onder Hoofdstuk VIII, art. 4, volgnummer 77, der uitgaven, heeft uitgetrokken eene som van *f* 1350 als subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar;

dat Ged. Staten van Zuid-Holland op grond van voormeld subsidie, hetwelk aldus voor 1876 tot een bedrag van *f* 180 hooger gesteld werd dan vroeger, bij besluit van $\frac{\text{29 November}}{\text{3 December}}$ hunne goedkeuring aan die begrooting hebben geweigerd;

dat, blijkens de bepalingen der armenwet, onderstand door een burgerlijk bestuur slecht wordt verleend bij volstrekte noodzakelijkheid;

dat Ged. Staten, krachtens art. 61 der armenwet, hebben toetezien, dat niet dan bij volstrekte onvermijdelijkheid subsidien verleend worden;

dat door het gemeentebestuur van Zuid-Beijerland de volstrekte noodzakelijkheid van een subsidie van een tot *f* 1350 verhoogd bedrag aan het algemeen armbestuur geenszins is aangetoond, en veeleer uit de laatst afgesloten rekening, in verband met de begrooting over 1875 van het armbestuur, de strekking zou kunnen worden afgeleid om het bedrag voor bedeeling te verhoogen, waarvan het gevolg zou kunnen zijn dat voor de kerkelijke en bijzondere weldadigheid de aanleiding tot armenverzorging wordt ontnomen of verzwakt;

Gezien art. 209 der Gemeentewet en art. 60 en 61 der Armenwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland van $\frac{\text{29 November}}{\text{3 December}}$ 1875 te bekrachtigen en het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan

afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 4 Maart 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlamdsche Zaken.
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van 14 Maart 1876, no. 18, houdende beschikking op het beroep *van den Raad der gemeente Dirksland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 7/11 December jl., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeente-begrooting voor* 1876. (Zie het verslag over deze zaak jaargang 1876, bl. 66.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Dirksland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 7/11 December jl., waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeente-begrooting voor 1876;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 29 Februarij 1876 no. 3;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 Maart 1876, no. 71, 2de Afdeeling.

Overwegende:

dat op de begrooting der gemeente Dirksland, voor het dienstjaar 1876, in uitgaaf is uitgetrokken een som van *f* 250, wegens uittekeeren subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar, en zulks in verband met een besluit van den Raad dier gemeente, op 12 Augustus ll., ingevolge art. 59 der Wet tot regeling van het Armbestuur, genomen;

dat Gedeputeerde Staten bij hun voornoemd besluit van 7/11 December jl. hunne goedkeuring aan de begrooting der gemeente Dirksland hebben onthouden, op grond dat een subsidie van *f* 250, bepaaldelijk met het oog op de rekening van het Burgerlijk Armbestuur over het laatst afgeloopen dienstjaar 1874, geheel onnoodig is, en zonder bezwaar kan worden gemist;

Overwegende, wel is waar, dat de rekening voornoemd eene mindere uitgave over 1874, wegens armenverzorging, aanwijst, dan voor 1876 op de begrooting van het Burgerlijk Armbestuur is geraamd; dat echter het jaar 1874 een voor de armenverzorging, immers te Dirksland, voordeelig jaar blijkt geweest te zijn, en alzoo de

rekening van dat jaar, op zich zelf en afzonderlijk genomen, geenen volledigen maatstaf ter beoordeeling der behoeften voor het jaar 1876 kan opleveren; dat art. 60 der Wet op het Armbestuur de volstrekte noodzakelijkheid van een subsidie niet alleen aan de laatst afgeslotene rekening wil getoetst hebben, maar evenzeer aan de begrooting voor het loopend of eerstvolgend dienstjaar;

dat in 1875 een subsidie ten bedrage van *f* 350, en derhalve *f* 100 meer dan thans, wordt voorgedragen, uit de gemeentekas aan het Burgerlijk Armbestuur is verstrekt en uit de inlichtingen door het gemeentebestuur ingezonden blijkt, dat slechts in de uiterste noodzakelijkheid wordt bedeeld, daar toch van het toegestane subsidie van *f* 600 voor 1873 slechts *f* 300 is uitbetaald en van de *f* 500, die voor 1874 zijn verleend, slechts 100; dat eveneens uit de opgaven omtrent de bedeelden en het hun toegekend bedrag, blijkt, hoe slechts in gevallen van onvermijdelijkheid uitkeering plaats heeft en dan nog van gering bedrag voor elken bedeelde;

dat eindelijk niet mag worden voorbijgezien, hoe van 1870 tot 1875 het subsidie uit de gemeentekas van *f* 800 tot *f* 250, en alzoo met ruim 2/3, is afgenomen;

Gelet op art. 209 der Wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* n_o. 85);

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 100), gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n_o. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 7/11 December 1875, de begrooting der gemeente Dirksland voor 1876, zooals die door den Gemeenteraad is vastgesteld, alsnog goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 14 Maart 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van 24 Maart 1876, n_o. 14, houdende beschikking op *het beroep, ingesteld door Cornelis van Druten te Tiel, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van* 1 *December* 1875, *no,* 4, *waarbij hem de vergunning is geweigerd om in het perseel sectie E, no.* 476, *aldaar, eene smederij op te rigten.* (Zie het verslag in deze zaak, jaargang 1876, bl. 82).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Cornelis van Druten te Tiel, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van 1 December

1875, n°. 4, waarbij hem de vergunning is geweigerd om in het perseel sectie E n°. 476 aldaar, eene smederij op te rigten;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 14 Maart 1876, no. 6;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche zaken van 21 Maart 1876, no. 48, 12e afd;

Overwegende:

dat C. van Druten, in September 1875, aan het gemeentebestuur van Tiel vergunning heeft verzocht om in een perceel, Sectie E n°. 476, in het Jodenstraatje, te mogen oprigten eene smederij tot het vervaardigen en bewerken van al wat tot het vak van een gewonen grofsmid behoort;

dat Burgemeester en Wethouders, bij besluit van 16 October d. a. v., dat verzoek hebben afgewezen, op grond dat het huisje, waarin de smederij zou worden uitgeoefend, van zeer kleinen omvang is, zonder eenig open terrein en onmiddellijk ingesloten door andere panden, en dat de passage in het genoemde straatje, dat slechts eene breedte heeft van 4½ meters, te veel zou belemmerd worden;

dat de adressant daarop zijn verzoek heeft herhaald, daarbij aanbiedende om het bedrijf alleen uit te oefenen in het achterste gedeelte van het huis en om het bedrijf te beperken tot de kleine kagchel, sloten- en fijne smederij;

dat Burgemeester en Wethouders, na de belanghebbende, te hebben gehoord, bij besluit van 1 December 1875, hebben verklaard dat dezelfde bezwaren, waarop het verzoek in October was afgewezen, ook golden tegen het gewijzigd verzoek; dat de belanghebbenden op nieuw dezelfde bezwaren hadden ingebragt; dat om deze redenen de beperking, waartoe adressant zich wilde verbinden, op de beslissing van geen invloed kon zijn, en dat er dus geen termen bestonden om het verzoek in te willigen;

dat de adressant van Ons de vernietiging dezer beschikking heeft gevraagd, bewerende dat het besluit, in strijd met art. 11 der wet, niet de redenen zou behelzen die tot de weigering geleid hebben; voorts dat, waar het slechts geldt eene smeederij als waarvoor hij nu laatstelijk vergunning heeft gevraagd, en die uitgeoefend zal worden in het afgesloten achtergedeelte van zijn huis, voor de naburen daarvan geen hinder te vreezen is;

Overwegende dat het eerstgenoemd beweren is onjuist, daar Burgemeester en Wethouders in hun besluit van 1 December duidelijk hebben opgegeven dat dezelfde gronden, die in October tot de weigering hadden geleid, zich ook toen tegen de inwilliging verzetten;

dat uit het ingesteld onderzoek gebleken is, dat het perceel, waarin de smederij zou worden uitgeoefend, voor een dergelijke inrigting ongeschikt is; dat het gebouwtje, met inbegrip van de open plaats, slechts 57 centiaren groot is, en dat het onmiddellijk door andere panden is ingesloten; dat het tot stand komen der smederij, al werd zij dan ook op meer beperkte schaal uitgeoefend, noodwendig ten gevolge zou hebben het voor korteren of langeren tijd stationeren van handkarren of kruiwagens voor het vervoer van kagchels en steenkolen, hetgeen in dat naauwe straatje de passage zou belemmeren;

dat onder die omstandigheden er gegronde vrees moet bestaan, dat de smederij tot

hinder van ernstigen aard zal aanleiding geven en dat door het stellen van voorwaarden aan dien hinder niet kan worden te gemoet gekomen;

Gezien de Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Tiel, van 1 December 1875, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 24 Maart 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van 27 Maart 1876, n°. 10, houdende beschikking op het beroep van den *Gemeenteraad van Monster, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van* 5/13 *October ll.*, *n°.* 1, *waarbij de oprigting eener school voor openbaar lager onderwijs in het gehucht Quintsheul der gemeente Monster, is bevolen.* (Zie het verslag over deze zaak in jaargang 1876, blz. 57).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Monster, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 5/13 October ll., n°. 1, waarbij de oprigting eener school voor openbaar lager onderwijs, in het gehucht Quintsheul der gemeente Monster, is bevolen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 14 Maart 1876, n°. 2;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Maart 1876 n°. 43, 5de Afdeeling;

Overwegende, dat de Gemeenteraad van Monster, naar aanleiding van bij hem ingekomen verzoekschriften, in zijne vergadering van 28 Augustus ll., besloot, het voorstel tot oprigting eener vierde school, welke te Quintsheul zou gevestigd worden, niet aan te nemen;

dat Gedeputeerde Staten, na door den burgemeester met dit besluit te zijn bekend gemaakt, en een plaatselijk onderzoek te hebben ingesteld, bij besluit van 5/13 October ll., de oprigting eener openbare school in het gehucht Quintsheul bevalen;

dat de Gemeenteraad van Monster, van dit besluit bij Ons in beroep gekomen, aanvoert, dat de oprigting eener nieuwe openbare school te Quintsheul in hunne gemeente onnoodig is, omdat eerlang welligt eene bijzondere school aldaar zal verrijzen en overigens de kinderen uit Quintsheul, hetzij te Wateringen, hetzij te Poeldijk, de school kunnen bezoeken;

Overwegende, dat het aantal kinderen te Quintsheul, dat den leeftijd bereikt heeft om ter school te gaan, 65 bedraagt;

dat de gemeenteschool van Wateringen de naastbijgelegene is en door de kinderen uit Quintsheul in een half uur kan bereikt worden;

dat dat schoolbezoek aldaar echter niet berust op eene gemeenschappelijke regeling tusschen Wateringen en Monster, als in art. 121 der Gemeentewet genoemd, of op eenige verbindtenis, en daarenboven de plaatsruimte aldaar onvoldoende is voor het aantal kinderen uit Quintsheul, dat behoefte heeft aan onderwijs;

dat de gemeenteschool van Poeldijk meer dan één uur gaans van Quintsheul gelegen is en de weg daarheen, voor kinderen van jeugdigen leeftijd ongeschikt en gevaarlijk is, daar hij toch loopt over naauwe paadjes langs weteringen en over tal van enge plankjes en bruggetjes;

dat dan ook de behoefte aan eene school te Quintsheul algemeen wordt erkend en ook blijkt uit het beweren, dat het voornemen bestaat een bijzondere Roomsch Katholieke school aldaar opterigten; dat echter van de uitvoering van dat voornemen niets is gebleken, en dat de voorziening in de behoefte aan voldoend lager onderwijs niet kan worden afhankelijk gesteld van later opterigten bijzondere scholen, maar bij de beoordeeling van het al of niet voldoende van het getal der openbare scholen, alleen mag worden acht gegeven op hetgeen werkelijk in de gemeente bestaat; dat derhalve geen voldoende gronden aanwezig zijn om te voldoen aan het verzoek van den Gemeenteraad van Monster;

Gezien art. 17 der wet van 13 Augustus 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan;

met handhaving van het hierboven vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, het verzoek van den Raad der gemeente Monster aftewijzen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 Maart 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK,

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *Het geschil tusschen de gemeenten Arnhem en Ede, over de woonplaats van de arme krankzinnige, Anna Wetters.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Onder dagteekening van 7 Augustus ll. gaven B. en W. van Utrecht aan den Commissaris des Konings in de provincie van dien naam kennis, dat zekere Anna Wetters op dien dag, ofschoon niet in de gemeente Utrecht woonachtig, wegens dringende noodzakelijkheid, voorloopig voor rekening dier gemeente in het gesticht voor krankzinnigen aldaar ter verpleging was opgenomen.

Voormelde Anna Wetters is geboren den 7 Maart 1842 te Ede (prov. Gelderland.) Den 25 Maart 1872 vertrok zij uit Ede met een getuigschrift van woonplaatsverandering naar Arnhem. Den 12 Julij daaraanvolgende verliet zij, voorzien van gelijk getuigschrift, Arnhem, en vestigde zij zich te Valburg, welke gemeente zij wederom verliet op 12 December van dat jaar, vertrekkende alstoen naar Hemmen, alwaar zij verbleef tot 30 April 1873. Toen keerde zij terug naar Ede. Zij trad daar in dienst bij de weduwe Bakker, landbouwster aan de Ginkel (gem. Ede), bij wie zij zich bevond als dienstbode, toen zij in Nov. 1874 die dienst, en tevens de gemeente Ede, verliet, zich, na eenigen tijd nog te Valburg en elders te hebben rondgezworven, naar Arnhem begevende ten huize harer zuster, de weduwe Kerkhof, zonder echter destijds zich te laten afschrijven uit het bevolkingsregister te Ede of te doen inschrijven te Arnhem. De reden van haar toenmalig vertrek uit Ede schijnt geweest te zijn, dat zij zich in zwangeren toestand bevond, en, zoo het heette, bij hare zuster minder zwaar werk zou hebben, dan aan de Ginkel. De weduwe Kerkhoff, onder eede gehoord even als eene andere zuster te Ede (de weduwe Bakker) verklaarde echter dat zij hare zuster slechts uit medelijden bij zich had ingenomen, totdat deze naar Utrecht zou kunnen gaan om hare kraam uit te leggen.

Het schijnt dat Anna Wetters, tijdens haar verblijf bij hare zuster, de weduwe Kerkhoff, die courantenbezorgster is, als zoodanig almede is werkzaam geweest. In de tweede helft van Januarij 1875 te Arnhem aangekomen, vertrok zij in het begin van April van dat jaar naar Utrecht. Aldaar werd zij op 15 April in het ziekenhuis kosteloos opgenomen, sedert verpleegd en beviel zij vervolgens op 8 Julij. In Augustus ll., gelijk gezegd is, werd zij in het gesticht voor krankzinnigen aldaar geplaatst. Haar zielstoestand heeft verhinderd, haar over het aanhangig geschil met vrucht te hooren.

Alle de tot dusverre door mij genoemde gemeenten ontkennen, dat Anna Wetters, bij het ontstaan harer krankzinnigheid, woonplaats aldaar zou gehad hebben.

De gemeente Ede beweert, dat door het vertrek naar Arnhem in November 1874 hare woonplaats te Ede is komen te vervallen, zonder dat de niet-afschrijving destijds van het bevolkingsregister van Ede daarbij van invloed kunne zijn.

De gemeente Arnhem beschouwt het verblijf van A. Wetters aldaar van Januarij tot April 1875 slechts als een tijdelijk oponthoud bij hare zuster, maar niet als eene vestiging van domicilie.

Gedeputeerde Staten van Gelderland zijn van oordeel, dat Ede als de laatste wettelijke woonplaats van A. Wetters moet beschouwd worden.

Memorien zijn er niet ingediend en ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

III. Het beroep van den *Gemeenteraad van Koudekerke tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de uitbreiding der vakken van het openbaar lager onderwijs is bevolen.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 10 Febr. jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In de gemeente Koudekerk, provincie Zuidholland, is eene openbare school op de daguren bestemd voor het geven van gewoon lager onderwijs. Des avonds wordt in die school meer uitgebreid lager onderwijs gegeven in de beginselen der Fransche en Hoogduitsche talen en in die der wiskunde. Reeds langen tijd geleden verzochten een aantal ingezetenen uit Koudekerk, zoowel aan den Gemeenteraad als aan Gedeputeerde Staten, dat het onderrigt in het meer uitgebreid lager onderwijs zou worden gegeven in de dagschool, in plaats van des avonds. Tegen dit verzoek kantte zich aan, behalve eenige leden van den Gemeenteraad, een tal ingezetenen van Koudekerk. De Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland hebben daarop vermeend te moeten benoemen eene commissie uit hun midden, om in loco een onderzoek in te stellen.

Die commissie heeft zich naar de bedoelde gemeente begeven. Zij heeft, onder geleide van Burgemeester en Wethouders, het schoollokaal opgenomen, vervolgens geconfereerd over de quaestie met Burgemeester en Wethouders, met een viertal ingezetenen, die zich aan het hoofd hadden gesteld van de verzoekers om uitbreiding van het onderwijs, met alle die leden van den Gemeenteraad, die zich, even als de Wethouders, tegen de verlangde uitbreiding hadden verzet en met den hoofdonderwijzer. De uitslag van hun onderzoek kwam hierop neder: 1°. dat er in casu behoefte bestaat aan uitbreiding van het lager onderwijs; 2°. dat die uitbreiding allezins mogelijk is en 3°. dat het verzet tegen die uitbreiding, zoo al niet uitsluitend, dan toch in de voornaamste plaats, te wijten is aan een motief, dat bij onpartijdige en meer ontwikkelde raadsleden geen ingang zou hebben gevonden.

Tot staving van het eerste punt werd aangevoerd, dat er te Koudekerk reeds gelegenheid bestaat tot het verkrijgen van meer uitgebreid lager onderwijs; dat daarvan wel zeer spaarzaam gebruik wordt gemaakt, maar dat daaruit niet mag worden afgeleid, dat er geene behoefte aan zou bestaan; dat het spaarzaam gebruik te wijten is aan de omstandigheid, dat dit onderwijs gegeven wordt des avonds, zoodat de ouders er bezwaar tegen hebben om hunne meestal jeugdige kinderen, als zij reeds van 9 tot 12 en van 2 tot 4 ure ter school geweest zijn, nog ten derdenmale, en dat voor een goed deel van het jaar, in het duister langs open buitenwegen ter schole te zenden; dat het geven van meer uitgebreid lager onderwijs op de dagschool blijkbaar wenschelijk is, omdat 1°. de hoofdonderwijzer iederen dag zijne vrije tusschenuren gebruikt om daarin

onderwijs te geven bij particulieren; 2o. de verzoekers voor uitbreiding van onderwijs met name hebben opgegeven een 20tal kinderen, waarvan naar hun oordeel onmiddellijke deelneming aan meer uitgebreid lager onderwijs kon worden verwacht, een getal dat de hoofdonderwijzer, wiens geldelijk belang, met het oog juist op zijne privaatlessen, de uitbreiding van het onderwijs niet medebrengt, niet zoo hoog schatte, maar toch op een 16tal raamde; dat wanneer de gerezen animositeit over dit geschilpunt zou zijn bedaard, velen, die nu gekant zijn tegen de bedoelde uitbreiding, hunne kinderen ook deelachtig zouden willen maken aan de vruchten van het meer uitgebreid lager onderwijs, op de dagschool te geven.

Wat het tweede punt, de mogelijkheid der uitbreiding, betreft, werd aangevoerd: dat bedoeld onderwijs behoorlijk kan worden gegeven door bijbenoeming van een tweeden hulponderwijzer, die wel te vinden zou zijn op eene bezoldiging van *f* 600; dat men dan het schoolgeld voor gezegd onderwijs zou kunnen bepalen op *f* 3 per maand en dat dan de meerdere kosten schier geheel uit dat schoolgeld zouden kunnen worden teruggevonden.

Ten aanzien van het derde punt, het eigenlijk motief van het verzet der raadsleden tegen de gewenschte uitbreiding, wordt gezegd, dat het daarin gelegen is, dat thans de kinderen te Koudekerk reeds op 5jarigen leeftijd op de school worden toegelaten en wel kosteloos, waardoor die school feitelijk — en men mag het aannemen, met goede bedoeling — ten behoeve van vele ingezetenen ten deele wordt gemaakt tot eene kostelooze bewaarschool; dat wanneer men tot de uitbreiding overgaat, de ruimte in het schoollokaal te beperkt zou zijn, tenzij men de kinderen van 5 jarigen leeftijd, die eigenlijk op de school niet passen, daaruit verwijdere, hetgeen men niet durft te doen wegens vrees van ontevredenheid te wekken onder de bevolking.

Naar aanleiding van dat verslag der commissie, waarvan de slotsom in overeenstemming was met de meening van het schooltoevoorzigt, hebben Gedeputeerde Staten pogingen aangewend bij den Gemeenteraad, om hem te bewegen het meer uitgebreid lager onderwijs te doen geven op de dagschool, en toen die pogingen tot geene uitkomst leidden, hebben zij bij besluit van 9/18 November 1875 bevolen, dat het onderwijs op de dagschool voor openbaar lager onderwijs te Koudekerk ook zal omvatten dat in de beginselen der Fransche en Hoogduitsche talen en der Wiskunde.

Dit besluit is gegrond op de motieven, aangevoerd door de Commissie uit Gedeputeerde Staten, voorts op de daarmede overeenstemmende meening van den Burgemeester der gemeente, van den betrokken schoolopziener en van den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie.

Van dit besluit is de gemeenteraad van Koudekerk op den 1n December jl. in beroep gekomen bij den Koning, krachtens besluit van dien raad op den 24 November bevorens met 6 van de 7 stemmen genomen. In het adres van beroep wordt gezegd, dat op de gewone dagschool ongeveer 190 kinderen komen, dat er gelegenheid bestaat voor het verkrijgem van meer uitgebreid lager onderwijs op de avondschool, dat tegen het overbrengen van dat onderwijs op de dagschool bezwaar bestaat, omdat het gewoon lager onderwijs eigenlijk hoofdzaak moet zijn en bedorven zou worden door gezegde overbrenging, omdat de hoofdonderwijzer de eenige is van het onderwijzend personeel die bevoegd is meer uitgebreid lager onderwijs te geven en dit op de dag-

school doende, het geven van gewoon lager onderwijs zou benadeelen; dat dergelijke maatregel nergens in de omstreken van Koudekerk is toegepast, alhoewel ook daar zeker eenige behoefte aan meer uitgebreid lager onderwijs bestaan zal; dat intrekking der avondschool ten nadeele zou zijn voor personen uit den ambachtsstand, die de dagschool zijn ontwassen en wegens hun beroep enkel gelegenheid hebben om van de avondschool gebruik te maken; dat het gelijktijdig geven van beide soorten van onderwijs niet goed werkt; dat de geschiedenis der wet op het lager onderwijs leert, dat geen meer uitgebreid onderwijs moet gegeven worden ten behoeve van slechts weinigen, maar enkel dan, wanneer een aanmerkelijk deel der bevolking van de gemeente belang heeft en stelt in het genieten van meer uitgebreid lager onderwijs. Voorts wordt in het adres gezegd, dat het spaarzaam gebruik van de avondschool daaraan te wijten is, dat slechts enkele ouders voor hunne kinderen meer uitgebreid lager onderwijs verlangen, maar geenszins aan de omstandigheid, dat de kinderen 's avonds langs buitenwegen en nog wel voor de derde maal zich naar het schoollocaal moeten begeven; dat dit slechts het geval is met de kinderen van een 4 tal huisgezinnen, waarvan drie rijtuig houden, dat de hoofdonderwijzer slechts één uur per dag particulier onderwijs geeft, dat geen 20 kinderen gebruik zullen maken van het uitgebreid onderwijs, dat de hoofdonderwijzer met het oog op de geschiktheid en de ontwikkeling der jeugd in de gemeente dat getal slechts raamt op 100, dat burgemeester en wethouders geen voorstel hebben gedaan om het onderwijs uit te breiden op de dagschool; dat die dagschool aan alle redelijke eischen beantwoordt, en schade zou lijden indien het onderwijs daar meer werd uitgebreid.

Bij den Koning is nog ingekomen een adres van den heer van der Chijs en een 18 tal ingezetenen van Koudekerk, waarin adhaesie wordt betuigd aan het besluit van Gedeputeerde Staten. Daarin wordt voorts nog opgemerkt, dat de kinderen, om de avondschool te bezoeken, een afstand soms van een uur moeten doorloopen langs den Rijn, veelal in het duister, over moeijelijk begaanbare wegen, dat de dagschool zooals zij die wenschen behoorlijk kan worden onderhouden mits slechts een tweede hulponderwijzer worde aangesteld.

Ook is bij den Koning ingekomen een adres van W. Kranenburg en een 100 tal andere ingezetenen van Koudekerk, waarin zij betuigen het geheel eens te zijn met het beroep van den gemeenteraad. In hun adres wordt ook o. a. beweerd, dat de kinderen, die om meer uitgebreid lager onderwijs te genieten op de dagschool zullen komen, slechts een 10-tal zal bedragen, en dat, wegens de zorgen aan dat tiental te besteden door het onderwijzend personeel, het onderwijs aan de 190 kinderen, die op de school enkel komen om gewoon lager onderwijs te genieten, zal worden benadeeld.

Deze adressen zijn gesteld in handen van Gedeputeerde Staten voor consideratie en advies. Deze hebben daarop nogmaals het gevoelen ingewonnen van den schoolopziener in het betrokken schooldistrict en van den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie. Die ambtenaren hebben daarop den 9n en den 11n Januarij jl. van berigt gediend.

Hunne eenstemmige meening was geheel in overeenstemming met het besluit van Gedeputeerde Staten. Tot staving werd o. a. aangevoerd, dat het gewoon lager onderwijs in de dagschool niet zal lijden door het geven van meer uitgebreid, omdat er

dan twee hulponderwijzers zullen zijn, zoodat de hoofdonderwijzer zich veel meer dan thans het geval is met alle klassen zal kunnen bemoeijen en door het weren van de school van 5-jarige kinderen, die voor het ontvangen van onderwijs nog niet rijp zijn-door de vermeerdering der onderwijskrachten, en de vermindering van leerlingen, het gehalte van het gewoon lager onderwijs ook zal verbeteren; dat de avondschool zou kunnen worden behouden, indien men dit noodig acht, voor jeugdige ambachtslieden, die door hunne beroepsbezigheden zouden belet worden de dagschool te bezoeken; dat te Oudshoorn, Aarlanderveen, Alphen, Bodegraven enz. gelegenheid bestaat om meer uitgebreid lager onderwijs te genieten en niet wordt betwist, dat te Koudekerk behoefte aan dergelijk onderwijs bestaat; dat daaraan wel zullen deelnemen dadelijk een 20 tal kinderen en denkelijk spoedig meer; dat het onderwijs niet kosteloos behoeft te zijn; dat het getal der ingezetenen, die voor de uitbreiding van het onderwijs zijn, wel veel kleiner is dan het getal dergenen, die er tegen zijn, maar dat dit met het gehalte omgekeerd is, daar toch de eersten tot den meer ontwikkelden stand behooren, de laatsten tot de mingegoeden en arbeidersklasse;

Onder de stukken is voorhanden eene missive van den burgemeester van Koudekerk aan den inspecteur van het lager onderwijs, waarin wordt gezegd, dat ook kinderen van ouders, wonende aan den hoogen Rijndijk, gemeente Hazerswoude, de dagschool zullen bezoeken, om meer uitgebreid lager onderwijs te genieten; en dat een 60 tal der adressanten tegen de uitbreiding kinderloos zijn, of slechts kinderen hebben boven de schooljaren, en dat onder die adressanten er vele zijn, door stand en opvoeding geheel ongeschikt om over de queastie, hier ter sprake, eenig redelijk gevoelen te uiten.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun ambtsberigt van 25/29 Januarij jl., zich hoofdzakelijk gerefereerd aan de gronden, ontwikkeld in het rapport van de commissie uit hun midden, welk rapport in dat berigt woordelijk is opgenomen; en voorts aan de ambtsberigten van den schoolopziener en van den inspecteur.

Bij de afdeeling is nog ingekomen eene memorie van H. Kranenburg en vier anderen, waarin wordt gezegd, dat de Burgemeester in de Raadsvergadering, te Koudekerk gehouden op 27 Januarij 1875, zelf heeft te kennen gegeven, dat aan het meer uitgebreid lager onderwijs denkelijk slechts een getal van 7 á 8 kinderen zou deelnemen; dat de benoeming van een tweeden hulponderwijzer niet veel zou baten, omdat de hulponderwijzers gestadig afwisselen; dat zij adressanten zijn landbouwers, werkbazen, neringdoenden, arbeiders en particulieren, belangstellende in het gewoon lager onderwijs, dat onderwijs beschouwen als de hoofdzaak in eene gemeente als Kondekerk; dat zij de adressen vrijwillig hebben ingediend en onderteekend, daartoe niet gedwongen, door wien ook; dat zij dit hebben gedaan met volle wetenschap en om te voorkomen, dat door het geven van meer uitgebreid lager onderwijs op de dagschool, ten behoeve van slechts weinige kinderen, zou worden benadeeld het gewoon lager onderwijs, dat tegenwoordig goed gegeven wordt aan niet minder dan ongeveer 190 kinderen.

Ook zijn nog ingekomen twee verklaringen, van den adressant van der Chijs en van den Burgemeester van Koudekerk, dat zij zich geheel vereenigen met de zienswijze van Gedeputeerde Staten en van het schooltoevoorzigt.

De heer E. ZIRCKZEE treedt als gemagtigde van den Raad op en verdedigt in het breede het ingesteld beroep.

De Burgemeester van Koudekerk, de heer J. WALLER, kan in de bestrijding van het beroep kort zijn. Hij zou toch slechts in herhalingen moeten treden van hetgeen door Gedeputeerde Staten, den Inspecteur en den Schoolopziener breedvoerig is uiteengezet en in het uitgebragte rapport vermeld. Daaruit is toch voldoende gebleken, dat er behoefte aan uitbreiding van het onderwijs bestaat. Het is gebleken, dat de avondschool onvoldoende is, vooral ten gevolge van den grooten afstand, die er tusschen sommige gedeelten der gemeente en de school bestaat. Uit de ingediende adressen is dan ook wel degelijk gebleken, dat de uitbreiding der dagschool wordt gewenscht en er valt niet aan te twijfelen, dat die behoefte dagelijks stijgen zal. Het valt ook niet te betwijfelen of vele andere gemeenten, b. v. Hazerswoude, zullen van de uit te breiden school gebruik maken. De burgemeester meent zich te kunnen bepalen tot een beroep op de overgelegde stukken en op het verslag, zoo even door den rapporteur uitgebragt, waarin een en ander volledig is uiteengezet.

De heer VAN DER CHIJS, een der onderteekenaren van het adres tot oprigting der school, bepaalt zich met te zeggen: Wij vertrouwen op den Raad van State, in het belang en voor het lot van onze kinderen.

IV. *Het beroep van Mevrouw de Weduwe Hartogh Heys, van de Lier, tegen een besluit van den Burgemeester van Delft, waarbij haar vergunning is geweigerd tot vervoer van lijken uit een haar toebehoorenden grafkelder naar eene andere begraafplaats.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

De weduwe Hartogh Heijs van de Lier, geboren Suseck, heeft aan den Burgemeester van Delft verlof doen vragen om lijken of overblijfselen, aanwezig in haren familiegrafkelder op eene begraafplaats te Delft, die met 1 Julij 1875 gesloten is, daaruit naar elders te doen overbrengen. Haar voornemen was grafruimte te verkrijgen op de begraafplaats Eikenduinen onder de gemeente Loosduinen en daarin de bedoelde overblijfselen te plaatsen. De burgemeester heeft het verlangde verlof geweigerd, op grond, dat volgens art. 25 der Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) eene gesloten begraafplaats gedurende tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen. Deze aanvrage en weigering zijn mondeling geschied.

De verzoekster heeft zich daarop gewend tot den Commissaris des Konings in Zuidholland, die haar heeft verwezen naar art. 12 der genoemde Wet, waarna zij bij een adres, gedagteekend 21 December 1875, hooger beroep heeft ingesteld bij den Koning.

Op dit adres zijn gehoord Gedeputeerde Staten van Zuidholland, die als hun gevoelen hebben te kennen gegeven, dat art. 12 der Wet, dat opgraving en vervoer van een lijk met verlof van den Burgemeester, toelaat, geene verandering kan brengen in het stellige verbod van art. 25, volgens hetwelk eene gesloten begraafplaats gedurende

tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen. Naar hun oordeel heeft de wetgever, door in art. 25 geene uitzondering aan te geven voor het geval vermeld in art. 12, getoond eenmaal gesloten begraafplaatsen ongeschonden te willen laten, waartoe huns inziens ook wel eenige reden bestond, aangezien — waar toepassing van art. 12 op nog gebruikte begraafplaatsen van zelf wel steeds uitzondering zal blijven, — niet geheel ten onregte kon worden geducht dat, als art. 12 ook op gesloten begraafplaatsen kon worden toegepast, alligt eene vrij algemeene opgraving van lijken kon plaats hebben. Gedeputeerde Staten verwijzen ook naar bl. 151 van het werk van Mr. Hoog, over de begrafeniswet.

Later is nog door Gedeputeerde Staten overgelegd een berigt van den burgemeester van Delft, waarin wordt opgegeven dat in den grafkelder drie lijken zijn begraven, een op 16 Januarij 1838, een op 16 Maart 1861 en een op 24 Januarij 1870.

In eene latere door de appellante aan deze afdeeling ingezonden verklaring van den bewaarder der begraafplaats wordt ook opgegeven dat er lijken zijn begraven op 16 Maart 1861 en 24 Januarij 1870; van eene begraving op 16 Januarij 1838 wordt in die verklaring geene melding gemaakt, doch wel van de overbrenging van een lijk uit een ander graf op 15 Februarij 1867.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft ook een berigt ingewonnen van den geneeskundigen inspecteur in Zuidholland. Deze meent dat uit een hygienisch oogpunt, omdat in een kelder de kisten gewoonlijk lang in haar geheel blijven, het verzoek welligt zou kunnen worden toegestaan, ofschoon er toch vooral wegens het in 1838 begraven lijk wel bedenking tegen zou zijn.

Maar de wet verzet zich volgens den inspecteur ten stelligste tegen het toestaan van het verzoek. Hij beroept zich ook in de eerste plaats op het voorschrift der eerste alinea van art. 25 en bovendien op het slot van het artikel, waar gezegd wordt: „Eigen graven op eene gesloten begraafplaats worden, voor zoover in hun onderhoud behoorlijk wordt voorzien, onaangeroerd gelaten." Van uitzonderingen op het gebod van art. 25, zegt de inspecteur, van bevoegdheid des Konings om te vergunnen er van af te wijken, is geen sprake, hoewel in hetzelfde artikel dergelijke bevoegdheid ten aanzien van eene andere bepaling den Koning wordt toegekend. De wetgever heeft hier, en teregt geene uitzondering gewild. Ware roering toegelaten, wat den een werd vergund zou den ander bezwaarlijk kunnen worden geweigerd, en op de begraafplaats, die onaangeroerd moet blijven, zouden al ligt voortdurend, tot overbrenging van lijken naar de nieuwe begraafplaats, opgravingen geschieden, die toch altijd gevaarlijk zijn en eigenlijk nimmer behoorden plaats te hebben.

De inspecteur merkt op dat het beroep op den Koning, bij art. 12 gegeven, alleen open staat in die gevallen waarin de burgemeester verlof mag geven, d. i. volgens hem alleen voor begraafplaatsen die in gebruik zijn.

Naar het oordeel van den inspecteur is hier geen sprake van een verlof door een burgemeester geweigerd in een geval waarin hij het ook had kunnen geven, van welke weigering beroep bij den Koning zou openstaan, maar heeft men hier te doen met een stellig gebod der wet om eene gesloten begraafplaats onaangeroerd te laten, waarvan door niemand afwijking kan worden toegestaan. Hij meent dus dat de adressante **niet-ontvankelijk is in haar beroep.**

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Februarij 1876.

Daarna is bij deze Afdeeling ingekomen eene memorie van de appellante met de boven reeds vermelde verklaring van den bewaarder der begraafplaats en een bewijs van eigendom van den grafkelder. In de memorie wordt opgemerkt dat indien ten aanzien van een verzoek, zoo als door haar gedaan is, art. 25 toepasselijk was, het overbrengen van eenig lijk of overblijfsel hoegenaamd onmogelijk gemaakt zou zijn, en dat dit de bedoeling van den wetgever toch wel niet zal geweest zijn bij het vaststellen van het voorschrift, dat eene gesloten begraafplaats gedurende tien jaren onaangeroerd blijft liggen.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Zevende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 12 *April* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

Aan de orde is:

I. *Het beroep van de weduwe N. van Siebergen, te Breda, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij haar vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Op een verzoek van Antoinette Petronella van Genk, weduwe van Nicolaas van Siebergen te Breda, aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente, ter bekoming van vergunning tot oprigting eener leerlooijerij achter hare woning op de Veemarkt, wijk D, n°. 187, is, nadat op 23 Maart 1875 een onderzoek *de commodo et incommodo* gehouden was, en zoowel de commissaris van politie en stads-architect, als de provinciale inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg, waren gehoord, door Burgemeester en Wethouders, bij hun besluit van 22 April 1875, en dus onder de werking van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19), afwijzend beschikt en wel op deze gronden: „dat het perceel, waarin de adressante de leerlooijerij wenschte op te rigten, gelegen is in een digt bebouwd gedeelte der stad, omgeven door woningen, waaronder eene school, waarin ruim 250 kinderen een groot gedeelte van den dag verpligt zijn door te brengen, en waar geene gelegenheid

bestaat tot afvoer van het afgewerkt, met rottende vleeschdeelen bezwangerd water; dat, gelijk alle werkplaatsen, waar dierlijke zelfstandigheden worden verwerkt, walgelijke reuk verspreiden leerlooijerijen, met betrekking tot een groot deel van het daarin te verrigten werk, als brandpunten te beschouwen zijn, waaruit ondragelijke en voor de gezondheid van menschen schadelijke uitwasemingen oprijzen, welke bij geen voldoenden luchtstroom, een gevolg der dicht bij elkander gelegen huizen, in de omgeving blijven hangen en de lucht voortdurend door in ontbinding zijnde dierlijke zelfstandigheden verontreinigen; dat de bewerking, welke de huiden in leerlooijerijen ondergaan, niet zonder lucht-, bodem- en waterbederf kan plaats hebben, en bovendien een zeer sterke rottende lucht verspreid wordt door de in ontbinding zijnde huiden, en het droogen der vleeschdeelen aan zonnewarmte blootgesteld; dat niet in het eigenlijk gezegd *looijen*, dat is in het met looizuur doorwerken der dierlijke huiden," maar "in de bewerking met de gevolgen," de reden gelegen is, waarom leerlooijerijen buiten de bebouwde kom moeten worden opgerigt; dat zij dus, aan geen sterk stroomend water gelegen, zooals in dit geval in eene bebouwde kom eener gemeente, zonder voldoenden luchtstroom, lucht, bodem en water, kunnen bederven, drie hoofdbronnen, voor de volksgezondheid, met betrekking tot hunne zuiverheid, van overwegend gewigt, ja onontbeerlijk."

Uit de door deze afdeeling opgevraagde stukken, t. w. het proces-verbaal van het gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* en de berigten der bovengenoemde autoriteiten, blijkt dat op de openbare aankondiging van Burgemeester en Wethouders ingekomen zijn 2 bezwaarschriften, 1 van Mr. A. M. Sassen, de Beer Poortugaal, van Ooyen en Boham en 1 van Graaf van Hogendorp en nog zes andere bewoners uit de buurt, zich alle verzettende tegen de gevraagde vergunning, uit vrees voor grooten hinder door de onaangename geur van zulk eene fabriek; dat de gemeente-architect en commissaris van policie, met overlegging eener situatie-teekening, de inwilliging van het verzoek hebben ontraden, daar er op de geslechte vestinggronden terrein genoeg is, beter geschikt om daar deze soort van fabrieken op te rigten; en dat de provinciale inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezigt ten sterkste tegen het vestigen eener leerlooijerij, ter plaatse door de adressante verlangd, te velde is getrokken, daar die plaats is omgeven door vele woningen, zonder goede gelegenheid tot afvoer van het vuile water, met rottende vleeschdeelen bezwangerd, en er dus te duchten is een voortdurend bederf van den bodem.

De weduwe van Siebergen kwam later in beroep bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, doch deze verklaarden zich, bij besluit van 11 November 1875, onbevoegd om van de zaak kennis te nemen, op grond, dat de aanvrage om vergunning was gedaan krachtens het Kon. besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19), en onder de werking van dat besluit de beslissing van Burgemeester en Wethouders genomen was, en dat de adressante, had ze in beroep willen komen bij Gedeputeerde Staten, zulks had moeten doen vóór het tijdstip der in werking treding van de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95).

Zij heeft zich toen bij adres, gedateerd December 1875, tot den Koning gewend, en die zaak is, op 's Konings magtiging, thans bij deze afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt bij brief van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Februarij jl., n°. 54, afdeeling XII.

In dat adres voert de appelante aan, dat zij opzettelijk niet vroeger in beroep was gekomen, omdat zij wilde afwachten 's Konings beslissing in de zaak van mr. J. L. de Grez. c. s.; dat zij, toen bij Z. M. besluit van 21 Augustus 1875, n°. 29, bekrachtigd was de beslissing van Gedeputeerde Staten, waarbij, met vernietiging der afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Breda, de oprigting der looijerij van C. van Siebergen was toegestaan, ook bij Gedeputeerde Staten is in beroep gekomen doch daarop de gezegde onbevoegdverklaring heeft ontvangen; dat zij die uitspraak strijdig acht met art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95); dat mogt dit evenwel anders worden begrepen, zij toch meent, dat het invoeren dier wet niet kan ten gevolge hebben, dat de beslissing van Burgemeester en Wethouders geweest is in het hoogste ressort, en dat voor haar een regt van beroep is verloren gegaan, dat én volgens het besluit van 31 Januarij 1824, én volgens de wet van 1875, openstaat; dat zij, voor het geval dat het gevoelen van Gedeputeerde Staten door Z. M. mogt aangenomen worden, hare bezwaren aanvoert tegen de beschikking van Burgemeester en Wethouders. Daartoe overgaande, verklaart zij, dat, in strijd met het daarin aangevoerde omtrent het niet bestaan van gelegenheid tot waterafvoer uit de fabriek, er wel degelijk langs haar perceel een riool loopt van bijzonder groote capaciteit; dat de buren geen meerderen last zullen hebben van eene looijerij, dan van de affaire der huidenzouterij, welke reeds 60 jaren in haar pand wordt gedreven; dat de door Burgemeester en Wethouders aangevoerde hygiënische bezwaren tegen leerlooijerijen, als lucht, bodem en water bedervende, zeer overdreven zijn; dat er in vele gemeenten, ook te Breda zelf, in de bebouwde kommen vroeger zulke inrigtingen zijn vergund en gemaakt, en dat de ondervinding die theorie logenstraft, daar doorgaans, en bepaaldelijk ook in tijden van besmettelijke ziekten, de buurt bij looijerijen niet erger, dan andere buurten, wordt geteisterd. Zij verzoekt, op alle deze gronden dat de zaak terug worde gewezen naar Gedeputeerde Staten, om regt te doen op het bij hen ingesteld appél, en, subsidiair, voor het geval dat Gedeputeerde Staten geoordeeld mogten worden zich teregt te hebben onbevoegd verklaard, dat Z. M. alsdan, met vernietiging der beschikking van burgemeester en wethouders, aan adressante alsnog de verlangde vergunning zal verleenen, onder zoodanige voorwaarden als noodig mogten bevonden worden.

Bij dit adres is gevoegd eene verklaring van F. P. J. Spies en 20 anderen, dat zij in de buurt der weduwe van Siebergen wonende, geene bezwaren hebben tegen de oprigting der leerlooijerij. Voorts heeft de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Breda in een adres aan den Koning het verzoek der appellante ondersteund. Die Kamer noemt daar het door burgemeester en wethouders thans aangenomen stelsel onhoudbaar; dat de hygienische bezwaren tegen de looijerijen overdreven zijn, en het werkvolk in die inrigtingen er geen nadeel van ondervindt; dat slechts twee of drie malen 's jaars, meest 's winters, bij het openen der putten een onaangename reuk ontstaat; dat wel onlangs vergunning is verleend aan den heer Segers voor eene dergelijke fabriek op eene plaats die bij epidemiën het meest wordt bezocht; dat de ondervinding te Oosterhout, Waalwijk en overal, waar vele looijerijen zijn, de theorie der hygiene wederlegt, en dat het stelsel van burgemeester en wethouders de belangen der industrie benadeelt.

Gedeputeerde Staten, op het adres van appèl nader door den minister gehoord, leggen bij hunnen brief van 3 Februari jl., over 't door hen ingewonnen berigt van Burgemeester en Wethouders van Breda, die, hunne beschikking verdedigende, er op wijzen, dat het huis der Wed. van Siebergen ligt in een voornaam en digt bebouwd gedeelte der stad, waar wel een overdekt riool is tot afvoer van regenwater naar de Oude Vest, doch niet bestemd tot afvoer van vuil water en dierlijke stoffen, wat zelfs bij verordening verboden is; en dat de vergunde fabriek van Segers ligt aan het uiteinde der stad, aan een sterk stroomend water. Gedeputeerde Staten, de zaak *au fond* verder niet behandelende, adviseren tot niet-ontvankelijk-verklaring der appellante. Zij zelven hadden zich onbevoegd verklaard, omdat tegen het besluit van 22 April 1875 eerst op 25 October, dus nà de in werking treding der Wet van 2 Junij 1875, bij hen was geappelleerd, doch — zoo vervolgen zij — wij betwijfelen of de appellante ook in haar beroep op den Koning wel ontvankelijk is, omdat het adres binnen 14 dagen na het in werking treden der Wet van 2 Junij 1875 had behooren te zijn ingediend. Zij was met de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van April, die volgens 't besluit van 1824 niet openlijk behoefde te worden afgekondigd, behoorlijk bekend gemaakt. Het kan des wetgevers bedoeling niet zijn geweest, dat nog over jaren in beroep kan worden gekomen tegen beschikkingen, genomen vóór de Wet van Junij 1875, terwijl men nà de invoering dier Wet slechts veertien dagen heeft om in beroep te komen.

Er is bij de Afdeeling nog ingekomen een brief van Spies, die reeds vroeger eene verklaring ten gunste van het verzoek der appellante teekende en alsnog de inwilliging wenschelijk acht; een memorie van den Directeur der Breda'sche Departementale school „Tot Nut van 't Algemeen," Vethake, waarmede de Commissie van bestuur dier school instemt, aandringende op afwijzing van 't verzoek in het belang der school, die op 25 à 30 meters afstand van de plaats ligt, waar de fabriek zoude komen, wier stinkende geur beletten zou de ramen te openen, enz.; voorts brieven van C. de Haan en den Beer Poortugaal, tegen het verzoek gerigt op de bekende gronden; eindelijk eene verzameling van stukken, overgelegd door Mr. van Andel, als gemagtigde der appellante, t. w. 4 verklaringen van Burgemeesters van Noordbrabandsche gemeenten over de onschadelijkheid van leerlooijerijen voor de nabijgelegen scholen; 5 door Burgemeester en Wethouders van Breda tusschen 1857 tot 1872, voor de oprigting van zulke fabriek gegeven vergunningen; 8 attesten van geneeskundigen, ter bestrijding dat leerlooijerijen, noch voor het volk dat in de fabrieken pleegt te werken, noch voor de bewoners der buurt waarin zij gevestigd zijn, schadelijke gevolgen voor de gezondheid hebben; drie dier geneeskundigen, uit Dongen, Oosterhout en Etten, verklaren de lucht, welke die fabrieken van zich geven, blijkbaar heilzaam ter wering van epidemiën; en ten slotte, 13 verklaringen van Burgemeesters, dat er nimmer geklaagd wordt over hinder, door de ook in hunne gemeenten bestaande looijerijen veroorzaakt; 't zijn de Burgemeesters van Eindhoven, Kaatsheuvel, waar 48 zulke fabrieken zijn, Oosterhout, Tilburg, met 40 looijerijen; Terheijden, Leur, Cappelle, Alphen Gilze en Rijen,

Dongen, waar zelfs 100 looijerijen bestaan, Waspik, 's Gravenmoer en Besoijen.

Nadere memorien zijn niet ingediend, ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

De gemagtigde der appellante Mr. H. M. VAN ANDEL, advocaat te 's Gravenhage, licht de zaak voor de weduwe van Siebergen kortelijk toe. Hij herinnert dat de afwijzende beschikking op het verzoek om vergunning tot oprigting der leerlooijerij, door burgemeester en wethouders van Breda genomen is bij hun besluit van 22 April 1875, zoomede dat kort te voren een zoon van de wed. van Siebergen, op een gelijksoortig verzoek, eveneens eene afwijzende beschikking had ontvangen; maar merkt op dat de beide leerlooijerijen overigens geheel afgescheiden zaken zijn.

De afwijzende beschikking op het verzoek van den zoon, den heer Charles van Siebergen — vervolgt gemagtigde — was vernietigd door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant. De tegenpartij kwam daarvan in beroep bij den Koning, en daarom besloot de wed. van Siebergen met haar appél te wachten, totdat in de andere zaak door den Koning eene beslissing zou genomen zijn. Die maatregel even voorzigtig als rationeel dreigt nu voor de verzoekster zeer noodlottig te worden, want er is toch geen quæstie dat, bij dadelijk appel, door Gedeputeerde Staten dezelfde gunstige beschikking zou zijn genomen.

Tot vereenvoudiging van het geschil is met het instellen van beroep evenwel gewacht, want had de Koning het besluit van Gedeputeerde Staten in zake het verzoek van den heer Ch. van Siebergen vernietigd, dan zou appellante in de tegenwoordige beschikking van burgemeester en wethouders hebben berust.

De wed. van Siebergen kwam dus, na de voor haren zoon gunstige beslissing des Konings van 21 Augustus 1875, in appél bij Gedeputeerde Staten en den 11den November 1875 heeft dat collegie beslist dat de adressante in haar beroep niet-ontvankelijk was, omdat het appel vóór het in werking treden der nieuwe wet op de fabrieken had moeten zijn ingesteld.

Ten aanzien van deze beslissing merkt gemagtigde op, dat Gedeputeerde Staten daarbij over het hoofd hebben gezien 1°. de algemeene beginselen van transitoir regt en 2°. de bijzondere bepaling van art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95).

Het staat vast dat er, volgens de oude wet (het Kon. Besluit van 31 Januarij 1824 *Stbl.* n°. 19) van de beschikking van burgemeester en wethouders beroep openstond. Hoevele instantien doorloopen konden worden was onzeker. Dit was afhankelijk van de provincie waar het introductief request was ingediend. In Zuid-Holland b. v. moest men van burgemeester en wethouders dadelijk op den Koning appelleren, maar in Noord-Brabant heeft men altijd behouden het stelsel van 3 instantien, eerst appel op Gedeputeerde Staten, en van daar op den Koning; ten bewijze daarvan beroept hij zich op de zaak van den heer Charles van Siebergen.

Ook staat pleiter stil bij een ander punt van het besluit van 1824, nl. dat het appel aan geen termijn gebonden was. Ten gevolge van het niet bepaald zijn van termijnen was de beschikking van 22 April 1875 dus niet gegaan in kracht van gewijsde toen de nieuwe wet in werking trad en naar het regtsbeginsel dat de wet geene

terugwerkende kracht heeft, kan het regt van appel bij de nieuwe wet niet zijn ontnomen, tenzij zij dit uitdrukkelijk mogt bepaald hebben.

Is nu bij de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) van dat beginsel afgeweken? Zijn antwoord luidt: *neen*. Hangende verzoeken moeten volgens art. 28 beslist worden door de oudtijds bevoegd zijnde magt, zijnde dus hier het beginsel van niet-terugwerking gehuldigd. Eene andere bepaling van transitoir regt op dit punt bevat de wet van 1875 niet. Bepaaldelijk wordt nergens ontnomen het regt op een ongelimiteerden termijn van appel. Daarom gelooft pleiter dat Gedeputeerde Staten op dat punt zeer hebben gedwaald. Nergens in de wet wordt de dag van hare inwerkingtreding bepaald als te zijn de sluitdag van den termijn van het regt van appel.

Nergens wordt ook geleerd, dat, als de verzoekster in appel had willen komen bij den Koning, zij dit had moeten doen binnen 14 dagen na het in werking treden dier wet, zooals Gedeputeerde Staten ook zeggen. Gedeputeerde Staten wijzen daaromtrent naar art. 15 der wet, maar dat art. 15 slaat alleen op de verzoeken gedaan onder vigueur der nieuwe wet, gelijk uit dat artikel zoo duidelijk mogelijk blijkt.

Zijns inziens kan men ook niet zeggen, dat de termijn van art. 15 begonnen is te loopen, want de afkondiging, waarvan art. 15 spreekt als aanvangspunt, heeft nooit plaats gehad. Dit blijkt uit de stukken. Die afkondiging behoefde ook, volgens de oude wet, niet plaats te hebben.

Zijne conclusie is derhalve, dat de beschikking omtrent de niet-ontvankelijk-verklaring onhoudbaar is. Wat de transitoire quaestie betreft, daaromtrent is alleen deze onderscheiding te maken dat de oude verzoeken beoordeeld worden volgens de oude, de nieuwe volgens de nieuwe wet. De dagteekening van het introductieve request moet ten deze beslissen.

Mogt nu de Raad van State met spreker van oordeel zijn, dat Gedeputeerde Staten bevoegd waren om van de zaak kennis te nemen, dan gelooft spreker dat alsdan de meest legale weg zou worden ingeslagen, indien renvooi naar Gedeputeerde Staten plaats had om van dat collegie eene beslissing *au fond* te verkrijgen. Te meer wenscht hij op renvooi aan te dringen, omdat Gedeputeerde Staten, niettegenstaande de duidelijke bedoeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat zij subsidiair *au fond* zouden adviseren, over de quaestie *au fond* niet geadviseerd hebben.

Al geven echter Gedeputeerde Staten geen advies in de zaak *au fond*, toch gelooft pleiter dat hun gevoelen niet geheel onbekend is, ten bewijze de beslissing in de zaak van den heer Ch. van Siebergen, waarbij Gedeputeerde Staten de beschikking van burgemeester en wethouders van Breda hebben vernietigd. De Koning heeft toen de argumenten van Gedeputeerde Staten en van de Kamer van Koophandel gewogen tegen die van burgemeester en wethouders en andere autoriteiten en de argumenten van de laatsten te ligt bevonden.

(Zie het Kon. besluit van 21 Aug. 1875 n°. 29, Verzameling n°. 450)

Overgaande tot de behandeling van de bezwaren der tegenstanders, wijst gemagtigde er op, dat die bedenkingen geheel dezelfde zijn als die, ingebragt tegen het verzoek van den heer Ch. van Siebergen, welke den toets van een naauwkeurig onderzoek niet hebben kunnen doorstaan, zoowel bij Gedeputeerde Staten als bij den Koning.

In het algemeen refereert gemagtigde zich daaraan. Verder wijst hij op het feit, dat in 15 jaren (van 1857—1872) nooit eene aanvrage tot oprigting eener leerlooijerij te Breda is afgewezen en nimmer eene klagt daaromtrent is vernomen; zoomede op de verklaring van bevoegden, dat leerlooijerijen niet schadelijk voor de gezondheid zijn.

Tegen het groote bezwaar der in de nabijheid zijnde school, stelt gemagtigde de verklaringen van de Burgemeesters van gemeenten waar leerlooijerijen bij scholen zijn gelegen. Deze logenstraffen dat bezwaar.

Ten slotte vestigt gemagtigde er de aandacht op 1_o. dat de leerlooijerij niet in een digtbebouwde buurt zal worden opgerigt, zooals blijken kan uit het overgelegde kaartje; 2o. dat er geene voortreffelijker gelegenheid tot afvoer van vuil water is als ter plaatse van de opterigten leerlooijerij, zijnde de zoo ruime Mosselkreek, waarin (of dit al of niet in strijd is met eenige politieverordening, weet spreker niet) de privaten uitloozen, o. a. de riolen der huizen van de heeren den Beer Poortugaal en den Wethouder ngenhousz; 3_o. dat in hetzelfde perceel, waarin de voorgenomen looijerij zal worden ingerigt, sedert 60 jaren wettig heeft bestaan en uitgeoefend is eene slagterij en huidenzouterij, zonder aanleiding te geven tot eenige klagt; 4_o. dat de verspreid wordende reuk niet schadelijk voor de gezondheid, integendeel heilzaam is, ten bewijze waarvan hij zich beroept op het bevel der autoriteiten in eene stad in Frankrijk, om in tijden van besmettelijke ziekte (cholera) wagens met run te laten rondrijden, als middel tot stuiting der epidemie.

Nog wijst hij op de art. 17 en 29 der nieuwe fabriekwet, waarin bepaald is, dat het nemen van voorzieningen, bij eventuele bezwaren, ook toepasselijk is op inrigtingen volgens het Koninklijk besluit van 1824 tot stand gekomen. In zooverre heeft de Wet van 1875 terugwerkende kracht.

Hiermede meent gemagtigde te hebben bewezen, dat in werkelijkheid Burgemeester en Wethouders van Breda (zooals de Kamer van Koophandel het uitdrukt) zich bevinden op eenen weg waarvan zij nogmaals behooren te worden teruggebragt en dat Burgemeester en Wethouders een belangrijken tak der industrie moeijelijkheden in den weg leggen zonder voldoenden grond. Hun systeem is inderdaad onhoudbaar.

Met vertrouwen zal hij 's Konings beslissing afwachten.

De heer Vethake, directeur der Breda'sche school „Tot Nut van het Algemeen," als belanghebbende tegenwoordig, beweert dat het oprigten der leerlooijerij, op 25 à 30 meters afstand van de school, deze inrigting van onderwijs zal belemmeren. Hij vreest, dat de ondragelijke stank, ontstaan uit een verrottings-proces, in de uit twee gebouwen bestaande school, waar de kinderen dagelijks 6 uren moeten doorbrengen, dringen zal, zoowel door de schoolramen als langs het onder het locaal aangebragte ventilatietoestel, zoodat het begrijpelijk is, dat de ouders hunne kinderen niet meer naar de school zullen zenden, waarvan het gevolg zou zijn, dat deze geheel bijzondere inrigting, na een 40 jarig bestaan, te niet zou gaan.

In het belang der 250 kinderen, die deze school bezoeken, beveelt hij deze zaak aan 's Raads oordeel aan.

De heer Mr. VAN ANDEL, replicerende, meent dat de heer Vethake de bezwaren zeer overdreven heeft voorgesteld.

De heer VETHAKE houdt zijne bezwaren vol.

De heer F. VAN SIEBERGEN geeft omtrent de technische bereiding van de huiden in de leerlooijerij enkele inlichtingen, ten einde de onschadelijkheid van leerlooijerijen voor de omgeving te doen uitkomen.

II. Het beroep van *J. Freseman Gratama, te Hoogeveen, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan B. van Oosten aldaar, vergunning is verleend tot oprigting eener grof- en hoefsmederij.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens magtiging des Konings, op den 23 Februarij jl., aanhangig gemaakt bij deze Afdeeling.

Berend van Oosten, grofsmid te Hollandsche veld, gemeente Hoogeveen, provincie Drenthe, verzocht op den 30 November 1875 aan het plaatselijk bestuur te Hoogeveen, vergunning tot oprigting eener grof- en hoefsmederij in het door hem gehuurde huis, wijk A, n°. 4, zijnde de kadastrale perceelen sectie A. n^rs. 1990 en 1994.

De adressant, Freseman Gratama, heeft, als eigenaar en bewoner der perceelen n°. 1876 en 2194, tegen de inwilliging van het gedaan verzoek bezwaren ingediend aan het plaatselijk bestuur te Hoogeveen, op den 8 December jl. Die bezwaren kwamen hierop neder, dat in de grof- en hoefsmederij van 's morgens tot 's avonds laat zal gehamerd worden, dat dit geen uitzondering maar regel zijn zal, omdat in de nabijheid nog wordt opgerigt een scheepstimmerwerf, dat die beide inrigtingen voor de aangrenzende perceelen een aanhoudenden last, ja zelfs een aanhoudend burengerucht, zullen veroorzaken; dat zijn woonhuis, wegens den geringen afstand van de opterigten smederij, daardoor ten eenenmale onbewoonbaar zal worden gemaakt en, nu vrij van lasten zijnde, in koopwaarde zal verminderen.

Niemand anders heeft bezwaren ingebragt tegen het gedaan verzoek, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, bij gelegenheid van het ingesteld onderzoek *de commodo et incommodo.*

Bij besluit van burgemeester en wethouders von Hoogeveen van den 27 December jl. is de oprigting van de grof- en hoefsmederij toegestaan en de reclame van den adressant alzoo afgewezen, op grond, dat bij eene opneming van het terrein is gebleken, dat de plaats waar de grof- en hoefsmederij zal worden opgerigt, 6,5 meter van het erf en 8 meters van het woonhuis van den adressant is verwijderd, bij welken afstand geen vrees bestaat voor hinder van zulk een ernstigen aard, dat zij het woonhuis van den adressant geheel of gedeeltelijk ter bewoning ongeschikt zou maken; dat de bezwaren van den adressant alzoo overdreven moeten worden geacht en geen grond opleveren om de verlangde vergunning te weigeren.

De adressant is op den 7 Januarij jl. van dit besluit bij den Koning gekomen in beroep. Hij heeft toen overgelegd eene schetsteekening van zijn woonhuis, waaruit blijkt, dat zijne voorkamer, slaap- en ontvangkamer zijn gelegen aan de zijde waar de smederij zal worden opgerigt, dat aan de andere zijde van het huis zijn eene keuken, eene logeerkamer en eene kantoorkamer. De adressant zegt, dat de slaapkamer niet kan worden overgebragt ter plaatse waar nu het kantoor is, dat het kantoor dan te klein zou worden en ook ongeschikt wegens de nabijheid der slaapkamer, dat die slaapkamer evenmin kan overgebragt worden naar de keuken en de keuken naar de slaapkamer, wegens de groote kosten daaraan verbonden, dat dit evenmin kan geschieden met de logeerkamer, omdat die als slaapkamer voor zijn gezin te klein is, dat de afstand tusschen adressants woonhuis en het te plaatsen aanbeeld slechts 7 meters is.

Het adres van den adressant is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten van Drenthe, om daarover te dienen van consideratien en advies. Zij hebben daarover gehoord burgemeester en wethouders van Hoogeveen, die op 28 Januarij jl. hebben berigt, dat deze vergunning onder de gunstigste plaatselijke omstandigheden is verleend, vermits de op te rigten smederij 8 meters van het woonhuis van den adressant verwijderd zal zijn, eene ruimte die schier op geen enkel punt tusschen twee woningen in de digt aangebouwde kom der gemeente Hoogeveen wordt aangetroffen; dat wanneer onder deze omstandigheden des adressants bezwaar gegrond mogt worden beschouwd, de vestiging van geene der fabrieken of inrigtingen, waarop de wet van 2 Junij 1875 (*Stbt.* n°. 95) toepasselijk is, binnen de kom dier gemeente mogelijk zou zijn, eene belemmering der nijverheid welke toch niet in de bedoeling der wet kan liggen; dat bij den bedoelden afstand van 8 meters zelfs van geen gedeeltelijk ongeschikt worden van des adressants woonhuis sprake kan zijn.

Gedeputeerde Staten hebben op den 8sten Februarij jl. berigt in te stemmen met de zienswijze van het gemeentebestuur, omdat de afstand tusschen den noordelijken muur der smederij en den zuidelijken muur van adressants woning bedraagt 8 meters, terwijl de aanbeelden waarop het bedrijf, dat de hinder zal moeten veroorzaken, nl. het hameren, zal plaats hebben, nog een tweetal meters verder van gemelden zuidelijken muur zoude verwijderd zijn. Verder zeggen Gedeputeerde Staten dat men het hameren in adressants woning wel zal kunnen hooren, dat dit wel niet aangenaam is, maar toch niet bepaald hinderlijk, zóó weinig zelfs, dat men na eenig tijdsverloop dermate er aan gewoon geraakt, dat men het bijna niet meer hoort; dat dreuning op bedoelden afstand ook niet zal plaats hebben, te minder omdat de aanbeelden op den vasten grond zullen gefundeerd worden, hetgeen ook het eigenbelang van den fabriekant medebrengt; dat alzoo des adressants woonhuis niet voor zijne bestemming geheel of gedeeltelijk ongeschikt zou worden; dat de bewering van het Gemeentebestuur, ten aanzien van de plaatselijke gesteldheid te Hoogeveen met betrekking tot deze zaak juist is, en dat smederijen zooveel mogelijk door de gemeente verspreid moeten zijn.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van Berend van Oosten, waarin hij zegt, ter bestrijding van het ingesteld beroep, dat hetgeen in de welvarende, sterk aangebouwde kom der gemeente Hoogeveen zeldzaam wordt aangetroffen, hier bestaat

namelijk een open plein van niet minder dan 8 meters tusschen het huis van den heer Gratama en de op te rigten smederij, bij welken afstand geen ernstig sprake kan zijn van onbruikbaarheid, waardevermindering of hinder in den zin der wet; dat er te Hoogeveen in de kom zijn acht smederijen, die alle onmiddellijk aan twee zijden verbonden zijn aan de belendende woningen, zonder dat dit aan de vergunning heeft in den weg gestaan, of eenig verzet van de belendende eigenaars heeft uitgelokt; dat de wet bedoelt werkelijke schade aan eigendom, niet vermoedelijke of slechts gevreesde depreciatie; dat bij een afstand van 8 meters, vrees voor depreciatie denkbeeldig is; dat indien bezwaren van dien aard, als door appellant aangevoerd, aannemelijk werden geacht, de industrie groote belemmering zou ondervinden en bepaaldelijk te Hoogeveen geene inrigting zou kunnen worden gevestigd en geen bedrijf worden uitgeoefend, waarop de wet van 2 Junij 1875 van toepassing is.

De belanghebbende, B. van Oosten, het beroep kortelijk bestrijdende, doet opmerken, dat te Hoogeveen eene smederij grenst aan de openbare school, en dat er nimmer klagt en zijngerezen.

III. Het beroep van *het R. K. Kerkbestunr te Veendam, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, van 17 December* 1875, n$_o$. 101, 1*ste afdeeling, waarbij is afgewezen zijn verzoek tot aanleg eener begraafplaats.*

De *staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

In deze zaak hebben Burgemeester en Wethouders der gemeente Veendam, onder dagteekening van 5 Julij 1875, genomen de navolgende beschikking:

„Gelezen het adres van het R. K. Kerkbestuur der parochie Veendam, van den 24 Mei 1875, verzoekende vergunning tot het aanleggen van eene begraafplaats aan den zuidkant van de Kleine Laan, op de kadastrale perceelen, sectie D, no. 1089 en 1090.

Gezien de ten gevolge het besluit dezer vergadering van den 24 Mei jl. n$_o$. 2, door het Kerkbestuur, bij missive van den 2 Junij 1875, ingezonden schetsteekening;

Gelet op het berigt van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor Friesland en Groningen, van den 30 Junij jl. n°. 2852;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Overwegende, dat volgens de duidelijke letter van art. 16 der evengenoemde wet geene begraafplaats wordt aangelegd, dan op den afstand van ten minste 50 meters van (of buiten) elke bebouwde kom eener gemeente;„

Overwegende, dat de perceelen sectie D, n°. 1089 en 1090, niet voldoen aan de eischen bij art. 10 gesteld, daar zij liggen *in* de kom der gemeente en wel in de digtst bebouwde kom;

Is goedgevonden:

aan het R. K. Kerkbestuur te Veendam te weigeren vergunning tot het aanleggen eener begraafplaats op de kadastrale perceelen, sectie D. nos. 1089 en 1090, te Veendam.

Het Kerkbestuur der R. K, gemeente te Veendam stelde den 14 September jl. tegen deze beschikking beroep in bij Gedeputeerde Staten van Groningen, in een adres waarin het te kennen gaf: dat het voornemen is eene bijzondere begraafplaats aan te leggen en wel op de perceelen bij het kadaster der gemeente Veendam bekend, sectie D, nummers 1089, 1090 en 1894, zijnde het laatste nummer abusivelijk onvermeld gebleven in de aanvraag om vergunning aan Burgemeester en Wethouders ingezonden; dat het daartoe overeenkomstig het voorschrift van art. 14 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) den 24 Mei ll. van Burgemeester en Wethouders dier gemeente verlof heeft verzocht en in antwoord daarop heeft ontvangen hun besluit van 5 Julij 1875, n°. 7, waarbij de gevraagde vergunning is geweigerd, op grond dat de aangewezen plaats niet zou voldoen aan het voorschrift van art. 16 der evengenoemde wet; dat de plaats voor de begraafplaats bestemd, is gelegen op meer dan 50 meter van de naastbijgelegen gebouwen, en ten Oosten, ten Westen en ten Noorden geheel is omsloten met gronden aan genoemde kerk behoorende; dat het bezwaar is weggenomen, gemaakt door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, door den buitenrand om de begraafplaats binnen de gracht nu te rekenen als tot de begraafplaats te behooren, gelijk dit blijkt uit de bij de stukken overgelegde situatie-teekening; dat de bewering van Burgemeester en Wethouders, en waarop de grond der afwijzing van het verzoek in hoofdzaak berust, dat namelijk de drie genoemde perceelen liggen in de kom der gemeente, allezins onjuist is, daar de gemeente Veendam geen kom heeft in de ware beteekenis van dat woord, terwijl adressant vermeent, dat genoemd collegie in 1869 eene gelijke zienswijze was toegedaan.

Adressant zich dus over de ontvangene weigering tot oprigting der door hem gewenschte begraafplaats bezwaard gevoelende, verzocht Gedeputeerde Staten over de toepassing van de 1e alinea van art. 16 der meergemelde wet eene beslissing te nemen.

De uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen, op het door het Kerkbestuur ingesteld beroep, volgde bij resolutie van den 17 December 1875, n°. 101. Zij luidde:

Gelezen het vorenbedoelde besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Veendam, dd. 5 Julij jl., n°. 7, en het daarbij aangehaald en in afschrift overgelegd advies van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor Friesland en Groningen, dd. 30 Junij jl. n°. 2852;

Voorts gelezen het nader schrijven van Burgemeester en Wethouders dd. 27 September jl., n°. 15, en het daarop ingekomen antwoord van voornoemd Kerkbestuur, dd. 30 November jl.;

Gehoord onze gecommitteerden in hun mondeling rapport, betrekkelijk de door hen verrigte plaatsopneming, en tevens gelet op de bij de stukken voorhanden authentieke schetsteekening van het terrein;

Overwegende, dat volgens art. 16 der wet van 16 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) geen begraafplaats wordt aangelegd op den afstand van ten minste 50 meter van elke bebouwde kom der gemeente, waaruit volgt, dat eene begraafplaats in de bebouwde kom zelve niet kan gezegd worden minstens 50 meter van de kom te zijn verwijderd.

O. dat, naar de opvatting van het kerkbestuur, de wet een afstand van 50 meter vordert, te rekenen van den buitenmuur der meest nabij zijnde woning tot den buitensten rand van de begraafplaats;

O. echter, dat het resultaat van eene zoodanige meting alleen dan in aanmerking komt, wanneer het vaststaat, dat de begraafplaats ligt of zal worden gelegd buiten eene bebouwde kom, doch dat het in casu juist de vraag geldt, of de perceelen der gemeente Veendam, sectie D nº. 1089, 1090 en 1894, waarop de bijzondere begraafplaats zou worden aangelegd, zijn gelegen in of buiten eene bebouwde kom der gemeente Veendam;

O., ten aanzien van deze vraag, dat genoemde perceelen aan twee zijden worden ingesloten door — althans gelegen zijn tusschen — eene reeks onmiddellijk naast elkander gelegen huizen en erven, oostelijk aan het Oosterdiep en westelijk aan het Westerdiep; dat het onderwerpelijk gedeelte van de gemeente Veendam, gelegen tusschen het Oosterdiep en het Westerdiep, en aan de Noordzijde begrensd door het zoogenaamde „kleine Laantje", kennelijk uitmaakt zoodanige bebouwde kom der gemeente, als bedoeld wordt bij art. 16 der aangehaalde wet, waaruit volgt dat de aanleg eener begraafplaats ter aangeduide plaats zoude zijn in strijd met de wet;

Gezien art. 16 der aangehaalde wet;

Hebben goedgevonden:

te besluiten, gelijk geschiedt bij deze, het besluit van burgemeester en wethouders der gemeente Veendam, dd. 5 Julij jl., nº. 7, houdende weigering der aangevraagde vergunning, te handhaven.

Van dit besluit is het kerkbestuur in hooger beroep gekomen bij Z. M. den Koning bij verzoekschrift van 15 Januarij 1876.

Aan de bij voormeld verzoekschrift gedane toezegging omtrent het indienen van nadere stukken is door appellant niet voldaan, maar de gronden, waarop voormeld appel berust, treft men reeds aan in een schrijven van 30 November ll., door het R. K Kerkbestuur aan Gedeputeerde Staten over deze zaak gerigt.

Het tracht daarbij de bedenkingen te weerleggen in de volgende orde en bewoordingen:

1º. Het terrein, voor begraafplaats bestemd, mist volgens burgemeester en wethouders de vereischten, voorgeschreven bij art. 16 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* nº. 65).

Wat zegt de wet? „Geene begraafplaats wordt aangelegd dan op den afstand van „ten minste 50 meters van elke bebouwde kom der gemeente."

De inzage der officiele kaart toont aan, dat alle gebouwen, die het terrein der toekomstige begraafplaats omgeven, daarvan 50 en meer meters zijn verwijderd. De meening over de juiste beteekenis van *kom eener gemeente* kan verschillen, maar eene meening mag geen invloed hebben wanneer de letter der wet duidelijk spreekt; de wet vordert een afstand van 50 meters en de regering heeft gezegd „dat de afstand schijnt berekend te moeten worden van den buitenmuur der meest nabij zijnde woning tot den buitensten rand van de begraafplaats."

2º. Wat het gezondheidsbelang der ingezetenen betreft wijst het gemeentebestuur op het schrijven van den geneeskundigen inspecteur voor de provincien Friesland en Groningen van 30 Junij 1875, mede bij de stukken gevoegd, en voegt er bij, dat zich in de onmiddellijke nabijheid van het voor de begraafplaats bestemd terrein twee kerken en twee scholen bevinden.

De geneeskundige inspecteur treedt in eene beschouwing over de beteekenis van *kom* der gemeente en van *bebouwde kom* der gemeente, om ten slotte zijne overtuiging uit te spreken, dat het vestigen eener begraafplaats als in dezen wordt gewenscht, volstrekt tegengegaan behoort te worden.

De interpretatie der wet ligt naar appellants oordeel niet op den weg van den inspecteur; zijne bewering, zoo ver appellant die vatten kan, is zijns inziens ook onjuist. De inspecteur had te bewijzen, of de begraafplaats, ter plaatse waar zij wordt gewenscht, nadeelig of niet nadeelig voor de sanitaire belangen der gemeente Veendam zal zijn; hij heeft het niet gedaan en over dit punt is hij los heengegleden; persoonlijke beschouwingen en meeningen, zie daar alles. Ook het gemeentebestuur schijnt het onbeteekenende van des inspecteurs advies te hebben gevoeld.

Wanneer men de gevoelens van leden der Staten Generaal ter gelegenheid van de behandeling der begrafeniswet leest, blijkt daaruit dat men de meening, als zoude de nabijheid der begraafplaatsen nadeelige gevolgen voor de gezondheid hebben, niet als bewezen is aan te nemen en dat die gevolgen niet zouden zijn te vreezen, als men de lijken maar diep genoeg begroef, en het getal der begraven wordende maar niet al te groot was. Welnu, de wet bepaalt de diepte der graven, en als appellant er nu op wijst dat het middelgetal der te begraven lijken, namelijk van hen van wie men mag veronderstellen dat zij op de aan te leggen begraafplaats zouden zijn ter aarde besteld, in de laatste vijf jaren slechts 21 per jaar bedraagt, dan is de vrees voor overbevolking en de daaruit vloeijende gevolgen overdreven of beter gezegd ze is ongegrond.

't Gemeentebestuur zegt, dat in de onmiddellijke nabijheid der aan te leggen begraafplaats twee kerken en twee scholen zijn. Waar is het bewijs dat de nabijheid der begraafplaats voor de bezoekers dier localiteiten nadeelig zou zijn? Men raadplege toch de overal bestaande toestanden en vorme geen bezwaren waar die niet bestaan. Bovendien de omschrijving van de nabijheid is ondoordacht en geheel onjuist. Staan die gebouwen niet veel meer dan 50 meters van het aangewezen terrein verwijderd, een afstand dien de wet wil? Waartoe het woord „onmiddellijk" te gebruiken?

3o. De laatste opmerking van het Gemeentebestuur, dat, werd de begraafplaats aangelegd waar appellant dit wenschte, de omliggende eigenaren al dadelijk vallen in de beperkende bepalingen der 3e alinea van art. 16 der wet, is, wat de uitbreiding van gebouwen betreft, overdreven en, wat het graven van putten aangaat, gezocht, zoo al niet ongerijmd.

Is de uitbreiding van gebouwen en het graven van putten verboden? Neen, 't kan worden toegestaan.

De opmerking van Burgemeester en Wethouders zou kunnen doen denken, dat zij na den aanleg der begraafplaats geene uitbreiding der gemeente meer verwachten en dat zij geheel voorbijzien, dat de uitbreiding der enkele gebouwen, die nu 50 meters van het terrein zijn verwijderd, juist niet naar die zijde behoeft plaats te hebben, waardoor zij binnen den kring geraken.

Het graven van putten. Appellant weet het niet met juistheid, maar hij gelooft, dat bij de perceelen, die de geprojecteerde begraafplaats omringen, misschien op eene

enkele uitzondering na, putten aanwezig zijn, en kunnen, niet bij ieder perceel, zoo ze er niet zijn, putten worden gegraven buiten den aangewezen kring?

De teekening wijst aan dat een en ander uitvoerbaar is.

Gedeputeerde Staten, over de zaak door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, zijn in hun berigt van 11 Februarij jl. van oordeel, dat het hooger beroep op Z. M. is niet-ontvankelijk, als zijnde eerst den 20 Januarij 1876 het daartoe strekkende verzoekschrift van wege 's Konings Kabinet aan den Minister van Binnenlandsche Zaken toegezonden.

Nadere memoriën zijn er niet ingediend.

IV. *Het beroep van A. Roolvink, te Hengelo, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, dd.* 10 *Februarij* 1876, n°. 260, 4e *Afd., waarbij hij, zonder loting voor de dienst der Nationale Militie is aangewezen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Albert Roolvink, volgens extract uit de registers van den Burgerlijken Stand te Lonneker, in de provincie Overijssel, op 31 Maart 1856 in de gezegde gemeente geboren, heeft verzuimd zich in Januarij 1875 ter inschrijving voor de Nationale Militie aan te geven. Zijn vader woonde nog te Lonneker en is daar ingezeten volgens de wet van 28 Julij 1850 (*Stbl.* n°. 44).

Gedeputeerde Staten van Overijssel hebben, op deswege ontvangen berigt van Burgemeester en Wethouders van Lonneker, den nalatige opgeroepen om op 1 Februarij jl. voor hun collegie te verschijnen. Deze gaf als reden van verontschuldiging voor zijn gepleegd verzuim op, dat hij in den waan verkeerde, en in dien waan gebragt is door de vermelding op een in Julij 1874 van den Burgemeester van Lonneker ontvangen binnenlandsch paspoort, dat hij was geboren op 31 Maart 1857 en dat hij zich dus eerst in 1876 voor de Nationale Militie heeft aangegeven.

Daar hij geene reden tot vrijstelling had en door de deskundigen voor de dienst geschikt werd bevonden, is hij door Gedeputeerde Staten, ingevolge art. 163 der wet op de Nationale Militie, bij hun besluit van 10 Febrnarij jl. zonder loting voor de dienst aangewezen. Blijkens ontvangen bewijs is die beschikking op 13 Februarij jl. hem ter hand gekomen, en hij heeft zich bij adres tot Z. M. gewend, met verzoek om, daar zijn verzuim geheel onwillekeurig was, en een gevolg van fautieve invulling op een officieel stuk, uit een oogpunt van billijkheid, volgens art. 164, in verband met art. 103 der Militiewet, alsnog met de in het jaar 1857 geborenen tot de loting te worden toegelaten.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, hebben op 9 Maart jl. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken berigt, dat zij, door de wet verpligt, doch noode, den adressant tot de dienst hebben aangewezen, daar des adressants vergissing

omtrent zijnen ouderdom, een gevolg is geweest van eene onjuiste opgave in een openbaar geschrift; dat er geen sprake kan zijn van kwade trouw, en er, huns inziens, daarom wel termen bestaan om hem gedeeltelijke ontheffing van den werkelijke dienst te verleenen, krachtens art. 127 der Militiewet.

Door den requirant is aan deze Afdeeling nog ingezonden èn het binnenlandsch paspoort, waarin de opgave voorkomt, welke hem ten aanzien van het jaar zijner geboorte in dwaling heeft gebragt, èn eene verklaring van zijnen 80 jarigen vader, dat deze ten vorigen jare verzuimd heeft zijn' zoon te waarschuwen, dat hij zich toen voor de militie moest aangeven.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Achtste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 19 *April* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt opgemerkt, dat hij geen bezwaar vindt in de voorlezing van een ingekomen Koninklijk Besluit in eene zaak, waarin hij zelf betrokken is, omdat, toen de zaak bij deze vergadering werd behandeld, hij nog geen deel uitmaakte van den Raad van State.

Hij doet hierop voorlezing van het volgende besluit:

van den 6 April 1876, no. 7, houdende beschikking op het beroep van *den Gemeenteraad van Wassenaar tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van* 14/18 *September* 1875, *n*o. 69, *tot wijziging van den legger van wegen en voetpaden in genoemde gemeente.* (Zie het verslag in jaargang 1876, blz. 41).

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den gemeenteraad van Wassenaar, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 14/18 September 1875, no. 69/1, tot wijziging van den legger van wegen en voetpaden in genoemde gemeente;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 8 Maart 1876, n°. 107;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 April 1876, n°. 16, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Wassenaar op den legger der wegen en voetpaden in die gemeente, vastgesteld den 27n September 1871, en nader gewijzigd vastgesteld den 21n April 1874, onder anderen heeft geplaatst: de Stoeplaan, buurtweg, en Waalsdorperlaan, zandweg, loopende van den grooten weg der 1e klasse tot den Schouwweg onder n°. 7, van daar de buurtweg langs Blankenweg, de Roggewoning en Waalsdorperlaan tot aan den grooten weg der 1e klasse; onderhoudspligtigen: de verschillende aangelanden ter halverwege, voor zoover ieders grond strekt.

dat de eigenaar van het landgoed Voorlinden, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen, bij Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland bezwaren heeft ingebragt tegen den aldus opgemaakten legger, bewerende, dat de zoogenaamde buurtweg loopende van het hek van Groot Hazebroek, langs Blankenburg en de Roggewoning tot aan de Waalsdorperlaan, en het eind zandweg loopende van af het hek van Groot-Hazebroek tot aan den Schouwweg bij de Stoeplaan, ten onregte daarop zijn gebragt, en voorts dat ten onregte de eigenaars der gronden, waarover die wegen loopen, als onderhoudspligtigen daarvan zijn vermeld."

dat Gedeputeerde Staten, bij hun bovenvermeld besluit van 14/18 September 1875, hebben bevolen dat de op den legger voorkomende buurtweg, zich uitstrekkende van af den Schouwweg, vermeld onder n°. 7, langs Blankenburg en de Roggewoning tot aan de Waalsdorperlaan, daarvan zou worden afgevoerd;

dat de Gemeenteraad van Wassenaar, bij adres, gedagteekend 16 October 1875, dus binnen den bij het Reglement daarvoor gestelden termijn, van die beslissing bij Ons in beroep is gekomen, hoofdzakelijk bewerende:

dat de weg in quaestie sedert onheugelijke tijden is geweest ten dienste van het algemeen; dat de heer van Reenen het bewijs niet heeft geleverd, dat het openbaar gebruik van dien weg heeft plaats gehad „bij gedoogen"; dat het openbaar karakter van den weg bovendien wordt gestaafd door het feit, dat hij voorkomt, als weg, op de kaarten van Rijnland van 1647, 1687 en 1746 en in het kaartboek van 1610 door Floris Balthazar vervaardigd; dat wel geen bewijs kan worden overgelegd dat de weg ooit is geschouwd, maar dat daaruit niet is afteleiden, dat hij niet schouwbaar was, daar gebleken is dat vele andere wegen, gelijk de korte Kerklaan, de Stoeplaan, de Zijdeweg, het grootste gedeelte der Waalsdorperlaan en de Bezuidenhoutsche weg, waarvan het openbaar karakter erkend wordt, evenmin werden geschouwd; dat daarenboven het gebrek van toezigt der openbare overheid in geen geval een openbaren weg kan veranderen tot particulieren weg; dat aan het karakter van openbaarheid evenmin kan te kort doen de omstandigheid dat sommige aangelanden bijzondere overeenkomsten hebben gesloten over het gebruik van den weg; dat wel in 1836 het gedeelte van den weg dat loopt over Groot Hazebroek, is afgesloten door den toenmaligen eigenaar van voormelde hofstede, zonder dat het bevoegd gezag zich destijds daartegen heeft verzet, maar dat die omstandigheid in deze niets kan bewijzen daar, blijkens het overgelegd

extract uit het register van het verhandelde bij commissarissen-Hoogheemraden van Rijnland, het Hoogheemraadschap zich onbevoegd heeft verklaard om van de zaak kennis te nemen en de belanghebbenden naar den burgerlijken regter heeft verwezen; dat eindelijk de weg niet aan het publiek gebruik kan worden onttrokken, zonder dat een schakel verloren gaat van de communicatie tusschen 's Gravenhage en Wassenaar.

dat de eigenaar van Voorlinden die beweringen heeft tegengesproken en daartegen heeft aangevoerd, dat de buurtweg in oude tijden niet anders is geweest dan een rijslag dienende tot uitweg voor de eigenaars der huizen en landerijen daaraan gelegen; dat van dien weg wel gebruik is gemaakt door het publiek, maar dat dit slechts bij gedoogen is geschied; dat vroeger meer dergelijke buurtwegen tusschen 's Gravenhage en Wassenaar hebben bestaan, die alle zijn opgeheven zonder dat iemand zich daartegen heeft verzet; dat de aanduiding op de kaarten van Rijnland niets kan bewijzen voor de publieke bestemming der wegen, aangezien daarop ook particuliere wegen voorkomen; dat de omstandigheid dat over den Schouwweg wel van wege het openbaar gezag toezigt is uitgeoefend, maar over den buurtweg niet, ten duidelijkste aantoont dat die beide wegen een verschillend karakter hadden; dat een zeer afdoend bewijs voor het niet openbaar karakter van den buurtweg daarin is gelegen, dat de eigenaars der aangrenzende goederen in vroegeren en lateren tijd, zich bij contracten het vrij gebruik van den weg hebben verzekerd, en dat de aanbelendende eigenaars, die in 1836 zich hebben verzet tegen het afsluiten van het eind weg loopende over Groot Hazebroek, hebben erkend dat die weg geen schouwbare, ook niet een particuliere Heerweg, maar een loutere particuliere weg was; dat zeker door het onttrekken van den buurtweg aan het publiek gebruik de directe communicatie tusschen 's Gravenhage en Wassenaar zal verbroken worden, maar dat dit het gevolg zal zijn van het afsluiten van het eind van den Schouwweg dat over Duijnzigt loopt, en dat dit niet ten gevolge kan hebben dat de buurtweg nu wederregtelijk als openbaren weg op den legger zou moeten gebragt worden; dat geen titel of openbare bescheiden zijn overgelegd, ten bewijze, dat de hier bedoelde weg is een openbare weg; dat echter niet wordt betwist dat hij open ligt en gebruikt wordt ten dienste van het algemeen; dat dit een vermoeden oplevert dat hij is openbaar; dat echter het bedoeld vermoeden wegvalt, indien van elders blijkt, dat de weg, hoezeer open liggende ten dienste van het algemeen, niet is een openbare weg en het gebruik daarvan door het publiek gemaakt, plaats had bij gedoogen en was precair.

dat van oudsher onderscheiden wegen hebben bestaan, die binnen door van 's Gravenhage naar Wassenaar, en omgekeerd, leidden, waaronder de Schouwweg en de weg thans in geschil; dat beiden op de oude kaarten van Rijnland voorkomen als heerwegen, maar de laatste op de kaart van 1746 als buurweg, onder welken naam hij thans nog is bekend; dat de benaming en de omstandigheid, dat de weg het eigendom is der belendende eigenaren, door hen aan weerszijden met boomen wordt beplant en noodig is om toegang te verleenen tot de talrijke buitenverblijven en boerenwoningen in die streek gelegen, het aannemelijk maken dat de weg een zoogenaamde buurweg is, ten dienste van de omliggende landgoederen, maar omdat hij voor die dienst onafgesloten werd gelaten, ook voor af- en toegang van anderen, dat is het publiek, werd gebruikt;

dat, wat er ook zijn moge van het privaat-regterlijk karakter van den weg, waarover

in dit geschil niet te beslissen valt, het zeker is dat die weg het karakter niet heeft van openbaren weg;

dat toch, toen in het jaar 1836 de weg door den toenmaligen eigenaar van Groot Hazebroek geheel werd afgesloten en daarover klagten waren ingebragt bij het Hoog Heemraadschap van Rijnland, dat collegie, hetwelk het oppertoezigt over alle openbare of schouwbare wegen en wateren binnen het gebied van Rijnland uitoefende, bij resolutie van 13 Junij 1836 heeft verklaard, dat die weg geen schouwbare, ook geen particuliere heerweg, maar een louter particuliere weg is, dat die weg niet aan het toevoorzigt van het hoogheemraadschap is onderworpen en het geschil over de afsluiting geen heemraads-zaak is;

dat door appellant daartegen wel wordt aangevoerd, dat alle de bij de afsluiting betrokken eigenaren zelve den weg als particulieren weg beschouwden, dat echter die opmerking ten deze niet afdoet, omdat het bestuur van Rijnland, geroepen om te waken voor het behoud der openbare wegen, wist en weten moest of de weg was een openbare onder het toezigt van het bestuur staande;

dat volgens de keuren en verordeningen van Rijnland alle de binnen het gebied gelegen heer- en schouwbare wegen en wateren op gezette tijden, door beambten daartoe aangewezen moesten geschouwd worden; dat wel gebleken is dat voor den schouwweg, maar niet dat ooit over den buurweg schouw is gevoerd; en dat hier alzoo ontbreekt een der voornaamste kenmerken van een openbaren weg;

dat appellant daaromtrent opmerkt dat de Stoepweg, hoezeer stellig een openbare weg, mede niet werd geschouwd; dat echter het openbaar karakter van dien weg van elders, namelijk door het consent van 1727, was bewezen, waaruit volgt dat men daar nalatig was in schouwen, doch dat niet is gebleken, dat de niet-schouwing van den buurweg aan nalatigheid te wijten was;

dat al verder de belendende eigenaars, reeds lang vóór dat er sprake was van het plaatsen van den weg op den legger, verschillende overeenkomsten hebben gemaakt over het gebruik van den weg als bijzonderen weg; dat door appellant daaromtrent wordt aangevoerd dat bijaldien de weg is openbaar, particuliere overeenkomsten dat karakter niet kunnen wegnemen; dat echter aan die overeenkomsten groot gewigt te hechten is, nu zij niet zijn strijdig met eenig gebod of verbod of handeling van het openbaar gezag, maar integendeel geheel in overeenstemming met de verklaring door het hoogheemraadschap in 1836 gegeven en met het feit dat de weg niet werd geschouwd;

dat de schouwweg, evenwijdig loopende met den buurweg en op geringen afstand daarvan, was en nog is een openbare weg, blijkens de schouw daarover steeds gevoerd en het consent tot afsluiting door het hoogheemraadschap van Rijnland op 6 October 1849 gegeven, hetgeen door appellant ook niet wordt betwist; dat daardoor de buurweg niet als openbare noodig was en het ook niet aannemelijk is, dat er twee openbare wegen zouden zijn geweest, op naauwelijks 250 meters afstand in gelijke rigting loopende;

dat wel na die afsluiting in 1849 het verkeer over den buurweg zal zijn toegenomen, maar dat daardoor het karakter van den weg niet kan veranderen; dat bij gemeld consent dan ook niet is noch kon worden bepaald, dat de weg door de bui-

tenplaats Duindigt zou worden verlegd langs den buurweg, maar enkel verlof werd gegeven tot afsluiting van den schouwweg, en dit nog wel zonder *prejudice* van de regten van derden;

dat de buurweg als zoodanig is een ondeelbaar geheel en dus over zijne geheele uitgestrektheid van den legger moet worden afgenomen, als nergens een openbare weg zijnde;

dat alzoo het besluit van Gedeputeerde Staten teregt is gewezen;

Gezien de artt. 1 en 3 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland (Provinciaal blad 1870 n°. 103), goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870, n_o. 16.

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van $^{14}/_{18}$ September jl. den adressant te verklaren ongegrond in zijne daartegen ingebragte bezwaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 6 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *den Gemeenteraad te Alkemade, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan een besluit van gemelden Gemeenteraad, betrekkelijk de jaarwedden der onderwijzers.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

In de gemeente Alkemade, waar de verspreide ligging van vele gehuchten de vestiging van meerdere openbare scholen, dan in andere gemeenten van een gelijk zielental meestal bestaan, heeft noodzakelijk gemaakt, is de schoolregeling in 1860 gemaakt en door Gedeputeerde Staten goedgekeurd en later is zij onder gelijke goedkeuring herhaaldelijk gewijzigd.

Aan eene regeling, zooals die gemaakt was op 10 Julij 1875 (waarbij voor een der onderwijzers de jaarlijksche toelage van *ƒ* 100 gevoegd was bij zijne wedde van *ƒ* 600 en aan anderen *ƒ* 50 tractementsverhooging was toegekend) werd door Gedeputeerde Staten van Zuidholland de goedkeuring onthouden, en de Gemeenteraad van Alkemade werd door dat collegie uitgenoodigd, om de jaarwedden der onderwijzers te verhoogen.

Niettegenstaande den aandrang van den Burgemeester, dat de Raad aan het ver-

langen van Gedeputeerde Staten mogt voldoen, heeft de Gemeenteraad op 14 October 1875 een gelijk besluit genomen, als het door Gedeputeerde Staten afgekeurde van Junij te voren, waaruit hij slechts de bepaling wegliet, dat de regeling was *tot wederopzeggens toe*; ook dat besluit bepaalde, als het vorige, de jaarwedde van de hoofdonderwijzers, als volgt: voor de school te Roelofarendsveen op *f* 700, te Oude Wetering op *f* 600, te Rijp Wetering op *f* 650 en voor de school te Nieuwe Wetering op *f* 550; voorts voor elk het genot van vrije woning, met tuin, $^3/_5$ gedeelte van 't bedrag der vergoeding voor de toelating van kinderen uit andere gemeenten, en teruggave van 't bedrag der 3 eerste grondslagen van hunnen aanslag in de personele belasting.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van 29 November 1875 goedkeuring aan die regeling onthouden, omdat, ofschoon de bezoldigingen wel hooger gesteld waren, dan bij de oorspronkelijke, toen goedgekeurde, regeling van September 1860, die verbetering echter geenszins gelijken tred hield met de steeds toegenomen behoefte n der onderwijzers, als gevolg der stijging van de prijzen der eerste levensbehoeften. Tenzelfden dage namen Gedeputeerde Staten een met gemeld besluit zamenhangend zelfstandig besluit waarbij zij overwogen, „dat, moge ook al welligt in vroeger jaren voor hunne vergadering genoegzame aanleiding hebben bestaan om zich bij de door den Raad van Alkemade zoo karig bepaalde jaarwedden nederteleggen, zij in elk geval thans, na de inlichtingen door den Inspecteur van het lager onderwijs verstrekt, en na het in loco ingesteld onderzoek eener commissie uit hunne vergadering, de verantwoordelijkheid niet wenscht te dragen, welke voor haar uit een bij voortduring *blijven* goedkeuren van die regeling zoude voortvloeijen;

dat het eenige middel, om zich tegen die verantwoordelijkheid te vrijwaren, voor haar daarin is gelegen, om, naar den publiekregtelijken aard zelven van de vroeger verleende goedkeuringen, thans bij veranderde omstandigheden en behoeften, hare goedkeuring aan de thans bestaande regeling der jaarwedden te onttrekken, ten gevolge waarvan alsdan de Raad verpligt zal zijn eene nadere regeling te ontwerpen, die voor het tegenwoordige de goedkeuring hunner vergadering zou kunnen verwerven.” Op die gronden besloten zij hunne vroegere besluiten tot goedkeuring der door den Raad vastgestelde regeling van onderwijzersbezoldigingen in te trekken, met uitnoodiging aan den Raad van Alkemade, om nu eene nieuwe regeling op dat stuk te maken, welke kon worden goedgekeurd.

Op 7 December ll. werd dit onderwerp dienvolgens op nieuw in den Gemeenteraad van Alkemade behandeld, en blijkens extract uit de notulen, is, hoewel de Burgemeester aandrong om de jaarwedden hooger te stellen, door de raadsleden besloten, ten aanzien der hoofdonderwijzers geheel hetzelfde te bepalen, als laatstelijk was gedaan (en zoo even door mij is medegedeeld) en de jaarwedde van den hulponderwijzer, die te Kaag aan het hoofd der school staat, te bepalen op *f* 400, met nog *f* 100 vergoeding voor het gemis van vrije woning, en de bovengezegde veranderlijke toelage van $^3/_5$ der opbrengst van vergoeding voor uit andere gemeenten schoolgaande kinderen. Aan Gedeputeerde Staten zoude daarbij worden te kennen gegeven: „dat, wel is waar, dit besluit *hetzelfde* bedrag aanwijst, als dat, waarop die jaarwedden zouden zijn geregeld, wanneer het besluit van 14 October ll. ware goedgekeurd, maar dat de Raad op reeds

vroeger aangevoerde gronden, geene vrijheid heeft gevonden om de gemeente in deze zaak meer te bezwaren, en vermeent het belang der betrokken onderwijzers op behoorlijke wijze te hebben in het oog gehouden.„

Het gevolg was, dat Gedeputeerde Staten aan die op 7 December vastgestelde regeling bij hun besluit van 18 December 1875 goedkeuring onthielden, wat de jaarwedden der 4 hoofdonderwijzers betreft, op de reeds in hun besluit van 29 November aangevoerde gronden, terwijl zij, ten aanzien van den hulponderwijzer, die aan het hoofd der school te Kaag geplaatst is, overwogen, „dat diens jaarwedde evenmin geacht kon worden voldoende te zijn, om dezen in staat te stellen naar behooren in zijne behoeften te voorzien.„

Daartegen nu is gerigt 's Raads beroep op den Koning, ingesteld bij adres van 30 December ll., 't welk op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 9 Maart jl., n°. 38, afd. V, bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt.

De Raad voert daarin aan, dat de door hem bepaalde jaarwedden genoegzaam zijn, gerekend naar de positie der onderwijzers in eene landelijke gemeente, waar de levenswijze over 't algemeen eenvoudig is, en vooral voor een' onderwijzer niet anders dan eenvoudig behoort te zijn; dat slechts ééns een onderwijzer geklaagd had over te karige bezoldiging, en aan diens verlangen bij de laatste regeling was tegemoet gekomen; dat de Raad nooit vernomen heeft, dat de onderwijzers *al zuchtende* hun werk deden (welke uitdrukking door den Burgemeester in een brief aan Gedeputeerde Staten vroeger was gebezigd); dat van 18 gemeenten in Zuidholland, met gelijke of schier gelijke bevolking, Alkemade het meest voor het onderwijs uitgeeft; dat de Raad van een persoonlijk of schriftelijk onderzoek, door den prov. inspecteur of den schoolopziener ingesteld, nooit iets heeft vernomen; dat de uitbreiding van uitgaven zou moeten worden gevonden door meerdere belasting van hen, die meestal door zwaren handenarbeid hun matig bestaan moeten vinden, en die reeds veel moeten opbrengen voor een kunstweg en voor waterwerken, zoodat er 40 opc. voor de gemeente op de personele belasting geheven worden. Hij wijst er ten slotte op, dat, wordt de Gemeenteraad in dezen door Z. M. in het ongelijk gesteld, hij dan tegenover de onderwijzers zijn *prestige* zal verliezen.

Toen dit adres aan Gedeputeerde Staten was toegezonden om berigt, hebben dezen nader gehoord den Inspecteur van het lager onderwijs in Zuidholland, die het advies vroeg van den Schoolopziener in het 4de district. Deze laatstgenoemde acht de onderwijzers te Alkemade te laag bezoldigd, en keurt af, dat de Raad hunne levensbehoeften gelijk stelt met die van arbeiders; de lage bezoldiging was oorzaak, dat tusschen 1871 en 1873 drie dier scholen een poos vacant zijn gebleven, dat drie der onderwijzers, die geene eigene middelen hebben, gebrek lijden en één ongehuwd is moeten blijven. Meermalen heeft hij dan ook op verhooging dezer bezoldigingen aangedrongen.

De Inspecteur herinnert er aan, dat hij sedert bijna 10 jaren dienzelfden aandrang gebezigd heeft, doch vruchteloos. Hij wijst op het onvoldoende van de laatstelijk bepaalde jaarwedden, en schat het veranderlijk inkomen, de $^3/_5$ der bijdragen voor kinderen uit andere gemeenten, op niet meer dan *f* 25 voor elken onderwijzer. De vergelijkende

staat, door den appellant overgelegd, ten betooge, dat te Alkemade veel aan 't onderwijs wordt ten koste gelegd, bewijst niets, daar de berekening op verkeerde grondslagen steunt. Zoo heeft Alphen b. v. wel slechts éene openbare school, doch die kost evenveel als de 5 scholen van Alkemade te zamen, en de hoofdonderwijzer heeft er *f* 1200; op nog meerdere punten toont de Inspecteur aan dat juist de vergelijking met andere gemeenten aantoont, dat de tractementen te Alkemade bijzonder laag zijn. Zijns erachtens moest den hoofdonderwijzer te Roelofsarendsveen *minstens f* 900 worden toegelegd, aan dien te Rijpwetering *f* 850, aan dien te Oude Wetering *f* 800, dien te Nieuwe Wetering *f* 750 en dien te Kaag *f* 700. Kan de gemeente die kosten niet dragen, dan vrage zij subsidie. Men zegge niet (voegt de Inspecteur er bij) dat de voorgestelde bezoldigingen *boven* hetgeen de Wet tot *minimum* stelt zijn, en *dus moeten* worden goedgekeurd, immers, de wet wilde kennelijk de magt van Gedeputeerde Staten niet aldus beperken. De wetgever wilde, dat geene jaarwedden, die *beneden* dat minimum werden gesteld, mogten worden goedgekeurd, doch liet overigens aan Gedeputeerde Staten de magt, om ze, waar noodig, te verhoogen.

Gedeputeerde Staten geven eerst een verslag van den loop hunner bemoeijingen te dezer zake met den Raad van Alkemade, en doen daarna opmerken, dat het beroep *niet* gerigt is tegen hun besluit van 29 November ll., waarbij zij hebben *ingetrokken* alle vroegere besluiten van goedkeuring op regelingen der jaarwedden van de onderwijzers in die gemeente, en dat in dat besluit door den Raad niet slechts is berust, maar hij *zelfstandig*, met intrekking zijner eigene vroegere raadsbesluiten op dit onderwerp, de jaarwedden op nieuw heeft geregeld bij besluit van 7 December jl.; zoodat de eenige vraag in appel nu deze is, of die nieuwe, door Gedeputeerde Staten niet goedgekeurde, regeling al of niet voldoende is. Gedeputeerde Staten toonen vervolgens aan, dat te Alkemade *niet* aan het openbaar lager onderwijs wordt ten koste gelegd, wat billijkerwijze mag worden gevorderd.

En (zeggen zij) dat zulks inderdaad het geval is, speciaal wat betreft de behoorlijke individueele bezoldiging der hoofdonderwijzers (en daarop alleen komt het hier aan) — blijkt afdoende uit de opgave die de heer inspecteur in zijn hier bijgaand rapport heeft opgenomen, en die wij hier, door aanvulling met het genoten aandeel in de schoolgelden en de verstrekte restitutie voor personeele belasting over de drie eerste grondslagen, nog eenigzins verbeterd laten volgen, met de rekeningen der respectieve gemeenten over 1874 voor ons.

Deze namelijk toonen aan, dat in gezegd jaar, het laatst afgeslotene, door ieder onderscheiden hoofdonderwijzer per vol jaar als bezoldiging is genoten; — te Alkemade n°. 1 (Roelofsarendsveen) *f* 667.51, benevens *f* 100.— als jaarlijksche gratificatie; n°. 2 (Rijpwetering) *f* 623.45; n°. 3 (Oude wetering) *f* 579.65[5]; n°. 4 Nieuwe wetering) *f* 515.68[5] en n°. 5 (hulponderwijzer aan het hoofd der school te Kaag) *f* 420.80, mitsgaders *f* 100 voor gemis van vrije woning met tuin; Alphen *f* 1214; Ter Aar *f* 875; Aarlanderveen n°. 1 *f* 950; n°. 2 was slechts eenige maanden in betrekking, zijn jaarwedde alleen beliep *f* 900.—

Alblasserdam *f* 1325.57; Bodegraven n°. 1, 2 en 3 ieder *f* 1102.32; 's Gravendeel n°. 1 *f* 1000; n°. 2 *f* 750; 's Gravesande *f* 1000; Hazerswoude n°. 1 en 2 ieder *f* 1110; Leiderdorp *f* 1122.33; Noordwijk n°. 1 *f* 1000; n°. 2 (Noordwijk a/zee) *f* 700.

Overschie *f* 952; Voorburg *f* 1041.83⁵; Vianen no. 1, *f* 1020.42; no. 2 *f* 857.72; Waddinxveen *f* 1225.—; Wassenaar *f* 1085.80; Zoeterwoude (een school met slechts 20 leerlingen) *f* 800; Naaldwijk no. 1 *f* 1140; no. 2 *f* 850; en no. 3 (een buurtschool) *f* 700 en te Zwijndrecht *f* 1282.50.

Juist derhalve bij vergelijking met die gemeenten, die de Raad van Alkemade „uitgekozen" heeft om mee vergeleken te worden — wordt de protestatie van dien Raad omtrent zijn milde gezindheid jegens onderwijs en onderwijzers gelogenstraft.

En niet anders is het gesteld met 's Raads voorgeven alsof de gemeente reeds nu ten deze te zwaar zou worden gedrukt — en alsof, om de eigen woorden van het adres over te nemen — „eed en pligt zouden verbieden „vooralsnog meer geld voor het onderwijs toe te staan" terwijl „de opbrengst daarvan gevorderd moet worden van belastingschuldigen, die meestal door zwaren handenarbeid hun matig bestaan moeten vinden. Integendeel — daargelaten, dat dat alles, gesteld het ware even waar als het is onwaar, nooit zou kunnen wettigen een onvoldoenden toestand van het onderwijs; doch alleen zou kunnen regtvaardigen een beroep op ondersteuning van Staat en Provincie, — wij schroomen geenszins om te verklaren, dat juist Alkemade in een, boven verreweg de meeste gemeenten, gunstige finantieele positie verkeert.

Dit wordt verder aangetoond uit de bijna geheele aflossing der schulden, en uit het gedurende 6 jaren ontvangen door de gemeente van *f* 13.837.77 voor in 1873 verkochte slikken onder Haarlemmermeer, — zoodat men in dat jaar van de restantschulden à *f* 16000 niet minder dan *f* 14000 in eens kon aflossen en dan nog den hoofdelijken omslag van *f* 3500 op *f* 3000 kon verminderen. Zij dringen ten slotte zeer aan op ongegrondverklaring van 's raads beroep.

Er zijn nog memoriën aan deze Afdeeling toegezonden:

1o. van den hoofdonderwijzer te Roelofarendsveen, die zijne bezoldiging van *f* 700 te gering acht en er op wijst, dat hij ± 170 leerlingen heeft en meestal gebrekkig hulppersoneel.

2o. van H. Waarle, hoofdonderwijzer te Rijpwetering, die verklaart, de luttele jaarwedde van *f* 600 's jaars nu al meer dan 15 jaren, gedurende welken tijd hij die betrekking vervult, zonder eenige verhooging te hebben gehad, en dat hij, op verzoek om verhooging, door den raad verwezen is naar eene latere verhooging, welke hij nog steeds is wachtende.

3o. van H. Smit, hoofdonderwijzer te Nieuw-Wetering, die aantoont: dat van zijne jaarwedde van slechts *f* 500 noodwendig aan belastingen en verpligte contributiën *f* 63 af moet gaan en dat de tuin bij zijn huis onvermijdelijk *f* 16.20 's jaars voor onderhoud vordert; zoodat hij, echtgenoot en vader, onmogelijk kan leven als in zijn stand betaamt en met angst voor de toekomst vervuld is.

4o. van G. J. Diepenhorst, hoofdonderwijzer te Oude-Wetering, die schetst, hoe hij dikwerf gaarne een noodig werk over *opvoeding* of *onderwijs* zoude willen koopen, doch dit als voor hem onbereikbaar moet laten, omdat vrouw en kinderen eten moeten en eenig kleedingstuk aangeschaft; zoodat alle poëzie des levens door het koude proza wordt uitgedoofd.

5o. eindelijk van den hulponderwijzer de Groot, aan 't hoofd der buurtschool te Kaag, die gaarne zoude zien, dat zijne wedde op ƒ 600 werd gebragt, met vrije woning of wel vergoeding voor het gemis daarvan.

Eindelijk ook de Gemeenteraad zelf heeft eene memorie ingediend, waarin het doet uitkomen, dat den Inspecteur en schoolopziener de onderwijzersbelangen van Alkemade zoo weinig ter harte gaan, dat zij in vele jaren de gemeentescholen niet hebben bezocht; dat de onderwijzers waarschijnlijk tot hunne memoriën vol klagten door anderen zijn opgezweept, daar slechts één hunner aan den raad zelf vermeerdering van tractement heeft verzocht; ofschoon hij niet wil ontkennen, dat de burgemeester meermalen op zulk eene vermeerdering heeft aangedrongen; dat diens uitdrukking, eenmaal gebezigd, dat de onderwijzers al zuchtende hun werk doen, te veel wordt geëxploiteerd; dat de hulpschool aan de Kaag met slechts 30 kinderen aan de gemeente is opgedrongen geworden; dat de door Gedeputeerde Staten geschetste gunstige toestand der gemeente-finantiën fictief is, daar men oeverwerken aan de oude Wetering zal moeten maken, die circa ƒ 20,000 zullen vorderen; ook zullen herstellingen noodig worden aan eenen weg; eindelijk dat de bepaling der onderwijzersjaarwedden is eene huishoudelijke zaak voor de gemeente, grondwettig tot de bevoegdheid van den Raad alleen behoorende.

De Wethouder van Klink betreurt zeer het geschil, dat met Gedeputeerde Staten is ontstaan. Als gemagtigde van den Gemeenteraad treedt hij op en ontwikkelt breedvoerig de gronden van het beroep. Gaarne wenschte hij dat het prestige van den Gemeenteraad kon worden bewaard. De Raad houdt zich overtuigd, dat het tractement van de onderwijzers naar de krachten der gemeente billijk is. Neemt men dat aan, dan moeten alle magten in den Staat zamenwerken tot handhaving van de orde en het gezag. De tractementen van de onderwijzers zijn wel niet te hoog. Dat erkent hij, maar daartegen staat over dat het hier eene bevolking betreft, waarbij de bevordering der wetenschap minder noodig is. Naar zijne meening kan uit de ondervinding worden aangetoond dat hoogere opleiding tot de wetenschap, zeer treurige gevolgen kan opleveren. De Raad van Alkemade heeft ten opzigte der jaarwedden van de onderwijzers getoond, dat hij langzamerhand het lot der hoofd- en hulponderwijzers wil verbeteren. Dat zoetjes aan verhoogen geeft, naar de meening van den Gemeenteraad een spoorslag aan de onderwijzers, om met ijver hunne taak te volbrengen. In Alkemade moeten de meeste ingezetenen met handenarbeid den kost verdienen. De Gemeenteraad is tegenover de onderwijzers niet onwillig of onbillijk geweest, maar die Raad heeft zich ten doel gesteld, om de positie der onderwijzers zachtjes aan te verbeteren. Hij vertrouwt dat de Raad van State zal medewerken, om het prestige van den Gemeenteraad te handhaven. Aan verzoeken om als onderwijzers geplaatst te worden heeft het in deze gemeente nooit ontbroken. En wat nu het bedrag of de verhooging van de jaarwedden der onderwijzers betreft, is het beter dat de Gemeenteraad die regele en dat Gedeputeerde Staten daarop geen invloed uitoefenen. Met vertrouwen ziet de Gemeenteraad 's Konings beslissing te gemoet.

De heer Los ondersteunt hetgeen de vorige spreker heeft gezegd en merkt op, dat,

in tegenspraak met hetgeen de inspecteur van het lager onderwijs beweert, de sollicitatiën, om als onderwijzers te Alkemade te worden geplaatst, overvloedig waren.

De Onderwijzer te Alkemade komt op tegen eene bewering van den eersten spreker dat de onderwijzers in die gemeente op lauweren rusten. Als men let op het getal kinderen die ter schole gaan en de resultaten, die het onderwijs heeft opgeleverd, dan mag men niet zeggen, dat de onderwijzers gedurende 14½ jaar op laauweren hebben gerust. Integendeel zal men moeten erkennen dat zij op de hoogte gebleven zijn. Het was op aandrang van den burgemeester, dat spreker er zich op heeft toegelegd, om kweekelingen te vormen, daar men geen kweekeling kon krijgen. De burgemeester drong daarop aan en zeide: „men moet leven en laten leven.” De burgemeester dacht dat spreker wel jongelieden voor hulp-onderwijzers zou willen bekwamen. Hij heeft dan ook op zich genomen jongelingen tot dat einde kosteloos op te leiden. Daaruit blijkt dus, dat de onderwijzers, die eene zware taak hebben te volbrengen en bovendien kosteloos onderwijs aan jongelingen verstrekken, wel aanspraak mogen maken op verbetering van hun lot.

De Wethouder van Klink ontkent te hebben gezegd wat de vorige spreker heeft aangevoerd.

De Onderwijzer te Alkemade meent het te hebben gehoord.

De Onderwijzer aan de Nieuwe Wetering wijst er op, dat het hier eene quaestie geldt van het bestaan of niet bestaan der onderwijzers. De burgemeester van Alkemade verklaarde steeds al het mogelijke te willen doen, om de jaarwedden der onderwijzers op een goeden voet te brengen. Deze dachten dus ook dat hun lot wel zou verbeteren. Een gepast eergevoel en eerbied voor den gemeenteraad deed hen het stilzwijgen bewaren, maar nu het blijkt dat de meerderheid van den gemeenteraad geene verhooging van jaarwedde wil toestaan, wenschen de onderwijzers dat Zr. Mjs. beslissing zoo moge uitvallen dat het besluit van Gedeputeerde Staten worde gehandhaafd.

III. Het beroep van *Burgemeester en Wethouders van Angerlo tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 23 *November* 1875, *n*o. 56, *tot wijziging van den legger B der wegen en voetpaden in die gemeente.*

De *Staatsraad* van Vladeracken brengt het volgende verslag uit:

In September 1875 is aan Gedeputeerde Staten van Gelderland door burgemeester en wethouders van Angerlo ingezonden een door hen opgemaakten staat van wijzigingen in den legger B der wegen en voetpaden van de genoemde gemeente. De wijzigingen bestonden in het volgende:

Tot nu toe kwam onder no. 20 voor een voetpad, waarvan de overschrijving in hoofdzaak vermeldde dat het, aanvangende bij den grindweg van Doesburg naar Angerlo, liep langs de kerk te Angerlo, den weg naar Eldrik sneed, vervolgens liep naar zeker punt nabij het perceel sectie B 224, en zich van daar zuidwaarts rigtte naar de grens

der gemeente Wehl. Deze omschrijving werd zoo gewijzigd dat alleen vermeld werd het eerste gedeelte van het pad, van den weg naar Doesburg tot den weg naar Eldrik, waarmede het gezegd werd zich te vereenigen.

Daarentegen werd onder een nieuw nummer (23) op den legger opgenomen een voetpad aanvangende op een punt nabij de bouwplaats de Koppel, insgelijks snijdende den weg naar Eldrik, op een punt ten noordoosten van dat waar het vroeger vermelde voetpad er op uitkomt, van daar zich rigtende naar het boven vermelde perceel sectie B 224 en verder zuidwaarts loopende naar de grens der gemeente Wehl. Het laatste gedeelte van dit pad, van het genoemde kadastrale perceel n°. 224 af, is hetzelfde dat tot nu toe het laatste gedeelte uitmaakte van het pad, onder n°. 20 op den legger voorkomende.

Tegen de plaatsing op den legger van dit pad n°. 23 zijn voor zooveel betreft het eerste gedeelte, van het begin tot den grindweg naar Eldrik, bezwaren ingebragt door H. J. Ketjen, zoo voor zich zelven als voor zijnen broeder.

Die bezwaren waren hierop gegrond dat het bedoelde gedeelte van het pad liep over een stuk land dat tot voor korten tijd toebehoorde aan reclamants vader, die het gaan over dat stuk land steeds bij wijze van gedoogen had toegelaten, daar hij zich niet gaarne daartegen wenschte te verzetten wegens zijne hooge jaren, en die tevens de vonder had gelegd over de waterleiding die door het pad loopt.

Door het gemeentebestuur werd hiertegen aangevoerd dat het pad wel nimmer door het gemeentebestuur was onderhouden of beheerd, maar nog thans ten allen tijde ongestoord aan de publieke dienst was overgegeven geweest, en het gemeentebestuur voegde er bij dat velen belang bij het pad hadden, namelijk zij die beesten in de stads weiden van Doesburg hadden loopen, daar zij door dit pad een aanmerkelijk kortere verbinding met die weiden hadden.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben omtrent deze beweringen bij hun besluit van 23 November 1875, no. 56, overwogen, dat om de openbaarheid van een weg of pad te kunnen aannemen, meer gevorderd wordt dan een langdurig, ongestoord gebruik door het publiek en het belang dat genoemd publiek bij de openbaarheid van dit communicatie-middel heeft;

dat, tegenover de bezwaren van de eigenaren der gronden waarover het betrokken pad loopt en die de openbaarheid daarvan betwisten, de juistheid van de plaatsing op den legger niet kan worden erkend, zoolang het gemeentebestuur in gebreke blijft de openbaarheid van zoodanig pad door krachtiger bewijzen aan te toonen.

Tegen het op den legger brengen van het tweede, het zuidelijk gedeelte van het pad no. 23, waren geene bezwaren ingebragt. Gedeputeerde Staten hebben echter de wijziging van den legger ook wat dit gedeelte betreft niet voor vaststelling vatbaar geacht. Voor dit gedeelte was in de omschrijving opgegeven eene breedte van een meter. Nu hebben Gedeputeerde Staten overwogen, dat een groot gedeelte er van gebleken is te zijn een rij- of uitweg voor landerijen en bouwmanswoningen, ter breedte van 2—5 meter, en dat het bezwaarlijk is aan te nemen dat de kleinste helft der breedte van een rijweg als voetpad van publiekregtelijken aard zou zijn en de andere grootere helft belast zou zijn met een servituut.

In de overwegingen van het besluit van Gedeputeerde Staten omtrent dit gedeelte

komt verder voor, dat de geheele weg zoo noodig door particulieren wordt onderhouden zonder dat eenige openbare magt zich daaraan ooit heeft laten gelegen liggen. Gedeputeerde Staten zijn van oordeel dat dit gedeelte wegs meer te beschouwen is als een uitweg aan buren gemeen, en dat bovendien de omschrijving er van op den legger, als vermeldende eene breedte van slechts één meter, abusief is, als niet den werkelijken toestand constaterende.

Aangezien dus de wijziging van den legger, wat de beide gedeelten van het voetpad n°. 23 betreft, aan Gedeputeerde Staten voorkwam niet voor vaststelling vatbaar te zijn, terwijl tegen de overige wijzigingen geene bezwaren waren ingebragt en de voorgeschreven formaliteiten waren in acht genomen, hebben zij de wijzigingen volgens den opgemaakten staat, met uitzondering van n°. 23, vastgesteld.

Van dit besluit hebben burgemeester en wethouders van Angerlo, zich grondende op art. 14 van het reglement op de wegen, voetpaden enz. in Gelderland, hooger beroep ingesteld bij den Koning.

Hun adres is van 9 December 1875. Daarbij bestrijden zij in de eerste plaats de bewering dat de heer Ketjen Sr. het gaan over het door den reclamant bedoelde stuk land bij wijze van gedoogen zou hebben toegelaten, daar hij zich niet gaarne daartegen wenschte te verzetten wegens zijne hooge jaren; eene bewering, zeggen burgemeester en wethouders, niet alleen geenszins te bewijzen, daar de bedoelde persoon overleden is, maar bovendien zeer te betwijfelen, daar de heer Ketjen in zijne jonge jaren genoegzaam tijd gehad heeft dit voetpad te beletten, aangezien het, volgens reclamants eigen bewering, op zijn minst genomen 60 of 70 jaren bestaat. Burgemeester en wethouders achten het daarenboven bezwaarlijk aan te nemen dat een grondeigenaar een misbruik, dat men van zijne gronden maakt, nog zou aanmoedigen door het leggen van een vonder met leuning over de waterleiding, welke bij gemis daarvan niet zou zijn te passeren.

Daar het pad nimmer door het gemeentebestuur is onderhouden is iets dat het volgens burgemeester en wethouders met alle voetpaden in de gemeente volgens oud gebruik gemeen heeft.

Eene ongestoorde overgave aan de publieke dienst is naar hunne meening wel het grootste, om niet te zeggen het eenige bewijs dat in het algemeen voor alle publieke wegen en voetpaden kan geleverd worden; echter wordt nog overgelegd eene verklaring van vijf bejaarde personen dat zij van het voetpad loopende van de Koppel in de rigting van het goed Mardel steeds ongehinderd gebruik gemaakt hebben en dat het, voor zoo ver hun bekend is, ten allen tijde aan de publieke dienst is overgegeven geweest.

Dat een voetpad ter breedte van één meter gedeeltelijk zou loopen over een uitweg van ruim 2.5 meter breedte, is volgens burgemeester en wethouders eene omstandigheid gemeen aan meerdere voetpaden, voorkomende op den vroeger door Gedeputeerde Staten goedgekeurden legger B. Dergelijke toestand, zeggen burgemeester en wethouders, kan, waar hij niet bestaat, ten allen tijde door aangrenzende eigenaars worden daargesteld en hieruit is het te verklaren dat de kleinste helft der breedte van een rijweg als voetpad van publiek-regtelijken aard is te beschouwen, en de andere grootere helft met een servituut is belast; art. 19 van het reglement laat de bepaling van

de breedte der voetpaden in den legger B geheel over aan de beslissing der gemeentebesturen.

Verder voeren burgemeester en wethouders aan dat, door de wijziging van den legger, wat betreft de beide gedeelten van het voetpad no. 23, niet voor vaststelling vatbaar te verklaren, en dit terwijl tegen het op den legger brengen van het zuidelijk deel geene bezwaren waren ingebragt, Gedeputeerde Staten eigendunkelijk hebben opgeheven een gedeelte voetpad op den bestaanden legger, voorkomende als vervolg op no. 20, hetwelk is eene wijziging ambtshalve van den legger B volgens art. 14 van het reglement, op welke wijziging het gemeentebestuur niet is gehoord.

Volgens Burgemeester en Wethouders bestond tusschen de twee door het gemeentebestuur voorgestelde wijzigingen een zeer naauw verband, dat de aanneming of verwerping van beiden vorderden.

Burgemeester en Wethouders verzoeken derhalve dat het Z. M. moge behagen,

1°. het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen wegens het niet opvolgen der voorschriften van art. 14 van het reglement;

2°. alsnog te gelasten de wijziging van den legger B overeenkomstig den door het gemeentebestuur vastgestelden staat.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, merken in de eerste plaats op, dat alleen die wegen en voetpaden als openbare kunnen beschouwd worden die tot publieke dienst bestemd en dienende zijn; dat het op de bestemming vooral aankomt, want dat zelfs een langdurig publiek gebruik op zich zelf niets meer bewijst dan een eenvoudig gedoogen, hetwelk ieder oogenblik kan eindigen. Daarom bewijst dan ook de overgelegde verklaring naar het oordeel van Gedeputeerde Staten niets, en de leden uit hun Collegie, aan wie het instellen van een plaatselijk onderzoek is opgedragen geweest, hebben gemeend geen gebruik te moeten maken van eene verklaring door een 70jarig persoon in tegenovergestelden zin voor hen afgelegd.

De eigenaren van betrokken gronden, zeggen Gedeputeerde Staten verder, hebben veelal oorspronkelijk gedoogd dat voetpaden over die gronden liepen en wanneer dan het Gemeentebestuur later — zonder dat de eigenaren van den grond daartegen reclameerden — die voetpaden op den legger bragt en daaraan op die wijze eene openbare bestemming gaf, terwijl het die voetpaden tevens als openbare voetpaden in beheer nam, verkregen zij een publiekregtelijk karakter. Van zoodanig voor openbare voetpaden noodzakelijk beheer door het Gemeentebestuur blijkt ook in het onderwerpelijk geval niet alleen niets, maar zelfs het tegenovergestelde is uitdrukkelijk door Burgemeester en Wethouders erkend. Gedeputeerde Staten wijzen er nog op, dat bij de eerste opmaking van den legger het in de reclame van den heer Ketjen bedoelde pad er niet op gebragt was en dus toen dat pad door Burgemeester en Wethouders niet onder de openbare gerangschikt werd.

Volgens Gedeputeerde Staten ontbreken dus de hoofdkenmerken om het pad als een openbaar pad te beschouwen; langdurig gebruik is het eenige waarop Burgemeester en Wethouders zich beroepen, en dit vestigt op zich zelf geene openbaarheid.

De bewering dat van een uitweg ter breedte van ongeveer 2.5 meter slechts een gedeelte van één meter voor publieke dienst bestemd zou zijn, kan naar het oordeel van Gedeputeerde Staten niet worden aangenomen zonder dat daarvoor een regtsgrond wordt aangevoerd.

Volgens Gedeputeerde Staten bestaat er geen verband tusschen de voetpaden n°. 20 en 23. Was er verband, dan zouden huns inziens Burgemeester en Wethouders beter gedaan hebben het pad n°. 20 niet op den grindweg bij perceel n°. 373 te doen eindigen, maar het gedeelte van daar tot perceel 224 op den legger te behouden. Dat men gebruik makende van het pad n°. 20 (volgens de nieuwe omschrijving) en vervolgens den grindweg naar Eldrik langs gaande het laatste gedeelte van het pad n°. 23 kan bereiken, levert naar het oordeel van Gedeputeerde Staten geen grond op voor het beweren dat tusschen de beide paden zoodanig verband zou bestaan dat het eene als het vervolg van het andere zou zijn aan te merken.

Geheel ongegrond achten Gedeputeerde Staten het beweren, dat zij in strijd met het reglement ambtshalve eene wijziging in den legger zouden hebben aangebragt, daar toch Burgemeester en Wethouders wijzigingen hebben voorgesteld in twee voetpaden, tegen een van welke slechts is gereclameerd, zoodat deze reclame, overeenkomstig de bepalingen van het reglement, moest behandeld en het voetpad in zijn geheel in behandeling genomen worden.

Indien wij, zeggen Gedeputeerde Staten, één gedeelte van dat voetpad van den legger geschrapt en het andere daarop gelaten hadden, dan zoude eene uitspraak gedaan zijn, die tot moeijelijkheden aanleiding had kunnen geven, doch door het geheele voetpad n°. 23 te roijeren is het als één geheel beschouwd overeenkomstig de omschrijving van Burgemeester en Wethouders zelven.

Bij de stukken zijn gevoegd eene schetsteekening, de legger B der gemeente Angerlo en de staat van wijzigingen in dien legger.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van Bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Maart 1876, Afd. II n°. 16.

Sedert zijn door den gemagtigde van H. J. Ketjen ingezonden twee stukken, namelijk:

eene verklaring van M. Jansen te Doesburg, dat zijn vader in vroeger jaren, wonende op het goed Tersteeg te Angerlo, vergunning verleende aan diegenen die beesten op de weide de Koppel en Ooi hadden, om over zijn land te gaan en dat zij zich verbonden om daarvoor jaarlijks een dag op zijn land voor hem werkzaam te zijn; eene verklaring van vijf ingezetenen van Angerlo en Doesburg, dat het vonder over de Wetering van de Groote Saay-koppel steeds door den heer P. C. Ketjen is gelegd en niet door anderen, en dat het voetpad alleen is gebruikt geworden bij vergunning van den eigenaar voor diegenen die beesten op de weide de Koppel en Ooi hadden, om zoodoende die weide langs korteren weg te bereiken, en dat zij nooit hebben gehoord dat het voetpad loopende over bovengemelden Koppel een publiek voetpad is.

De Burgemeester van Angerlo, Jhr. C. M. Brantsen, acht zich verpligt in het kort de gronden van het beroep nog nader uiteen te zetten. Dat beroep is ingesteld door Burgemeester en Wethouders, tot verkrijging der wijziging van een nummer van den legger B der wegen en voetpaden in de gemeente Angerlo en toevoeging van een nieuw nommer aan denzelven. Deze zaak heeft hare aanleiding gevonden in de klagten die bij het bestuur zijn ingekomen en die bij onderzoek bleken gegrond te

zijn, namelijk dat een voetpad, loopende van af den Koppel in de rigting van het goed Mardel, niet op den legger was geplaatst en daarop had moeten voorkomen. Tot voor een jaar geleden werd er een ongestoord gebruik van dezen weg gemaakt en de toen plaats gehad hebbende afsluiting heeft het verzuim aan het licht gebragt, welligt te wijten aan eene te groote omzigtigheid bij de eerste opmaking van den legger. In het rapport van Gedeputeerde Staten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken wordt gezegd en op den voorgrond geplaatst, dat het hier niet is eene puaestie van openbaren weg, maar van gedoogen. Dit is echter niet aan te nemen, *gedoogen* is geen *aanmoedigen*, en kan hier van gedoogen sprake zijn, waar men door het leggen van een vonder het gebruik van een voetpad mogelijk maakt. Verder maken Gedeputeerde Staten er opmerkzaam op, dat het onderhoud van voetpaden van wege het Gemeentebestuur moet blijken, maar daartegen moet worden aangevoerd, dat voetpaden in kleine gemeenten niet altijd in feitelijk onderhoud zijn bij het Gemeentebestuur en vooral niet wanneer het zooals in deze gemeenten kleipaden zijn, des winters onbruikbaar en des zomers kolfbanen gelijk. De bedenking van Gedeputeerde Staten tegen de opname als publiek voetpad van de kleinste helft der breedte van eenen weg is eene omstandigheid aan vele voetpaden gemeen, maar opmerkelijk is het, dat hetzelfde collegie vroeger geene bezwaren heeft ingebragt tegen het brengen op den legger van voetpaden in *geheel denzelfden toestand* verkeerende. De redenering over het verband, dat er tusschen de voetpaden n°. 20 en 23 bestaat, is geheel en al onjuist. Er is beweerd en wordt nog beweerd, dat er een onmiddellijk verband tusschen de *voorgestelde wijsigingen* bestaat. Derhalve zal van de aanneming of verwerping van de eene het gevolg moeten zijn, dat dit met de andere eveneens geschiede. Het kan dus nooit in de bedoeling van het Gemeentebestuur hebben gelegen, om alles over te laten aan de beslissing van Gedeputeerde Staten. Licht was in deze zaak wel noodig, maar de commissie uit Gedeputeerde Staten is te laat gekomen om dat licht te verkrijgen. Zij heeft dus niet blijkens eigen onderzoek (zooals in het rapport staat) de rigting nagegaan of dezelve uit eigen oogen kunnen zien, maar met de oogen des geestes. Hij gelooft niet, dat de wijziging, door Gedeputeerde Staten in den legger gebragt, kan opgaan, maar is integendeel overtuigd, dat eene naauwkeurige inzage der schetsteekening de schending van art. 14 van het reglement op de wegen in Gelderland voldoende zal aantoonen. Nu is er wel een adres ten voordeele van die wijziging ingebragt, maar de vraag is, door welke personen dat stuk geteekend is. Hij zou zich gaarne overtuigen, wie de onderteekenaren zijn, ten einde over de waarde, die daaraan gehecht moet worden, te kunnen oordeelen.

De Voorzitter der Afdeeling ziet geen bezwaar in de mededeeling van dat adres.

De Burgemeester gaat daarop de handteekeningen, die daaronder gesteld zijn, na, bestrijdt de kracht die daaraan gegeven moet worden en laat gerust aan het oordeel van den Raad over, of deze handteekeningen eenig gewigt in de schaal kunnen leggen.

Op de vraag van den Voorzitter, of de Burgemeester nog eenige uitlegging geven wil op de schetsteekening, verklaart de Burgemeester zich daartoe bereid en wijst hij den

Raad aan, waarin het verschil bestaat, dat nu aan het oordeel van dit Collegie is onderworpen, alsmede die gedeelten van het voetpad, die door de eigendunkelijke handeling van Gedeputeerde Staten aan de publieke dienst zijn onttrokken.

De heer Mr. J. J. Bergsma, advocaat te 's Gravenhage, zal zich bepalen tot eene korte uiteenzetting van het goed recht van zijn client, den heer Ketjen. De bedoeling van het opmaken van een legger is duidelijk, maar aan het brengen op den legger, zijn belangrijke gevolgen van publiekregterlijken aard verbonden, en nu mag niet wat van mij is, zoo maar zonder meer op een legger worden gebragt. Onwillekeurig doet deze zaak denken aan onteigening, maar die men langs een omweg tracht te bereiken. Het Gemeentebestuur heeft de bestaande wetten, speciaal ook art. 7 van het Reglement op de wegen en paden enz. in Gelderland, geheel over het hoofd gezien. Ten ernstigste moet hij opkomen tegen de voorstelling als of het pad in quaestie zou zijn de verbinding van de eene gemeente met eene andere, zelfs van het eene deel eener gemeente met een ander deel.

Wat is de zaak? Het bedoelde voetpad loopt over den grond van den heer Ketjen. De heer Ketjen had dat pad laten leggen in het belang van zijne arbeiders. De velden liggen ten deele ten noorden en ten andere deele ten zuiden van het water. Nu heeft Ketjen stilzwijgend toegelaten, dat men gebruik maakte van dat pad, speciaal die bewoners van Angerlo, welke vee hadden in de Doesburgsche weide. Hij heeft er geen bezwaar tegen gemaakt, dat de menschen over dat pad gingen. Maar, zoo als het dikwijls gaat, geeft men den vinger, dan neemt men de geheele hand. De boertjes van Angerlo liepen er druk over, maar niet alleen over het voetpad, maar langzamerhand ook over de gezaaide landen. Ketjen Jr. drong er toen op aan, dat het pad zou worden afgesloten, maar de oude heer Ketjen, een man van 80 jaren, zag tegen alle moeijelijkheden op en verlangde dat men, zoo lang hij leefde, de zaak maar onveranderd zou laten. Toen de oude heer was overleden, heeft de heer Ketjen Jr., van zijn regt gebruik gemaakt en den weg afgesloten. En toen men desniettegenstaande er toch over heen kwam, hebben de overtreders te regt gestaan voor den Kantonregter te Doesburg en zijn door dezen veroordeeld. Zooals het dikwerf gaat, heeft ook deze quaestie langzamerhand eenige meerdere uitbreiding gekregen. Het is geworden eene quaestie tusschen Angerlo en Doesburg. Het Gemeentebestuur heeft gemeend, dat het den eigenaar toch wel krijgen zou, maar dat Gemeentebestuur is naar mijne meening wat te ver gegaan, door het brengen van het voetpad op den legger, en nu is de heer Ketjen tegen den legger B opgekomen en Gedeputeerde Staten hebben de zaak onderzocht en hem in het gelijk gesteld. De slotsom van dat onderzoek was toch, dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 23 November 1875, die wegen weder van den legger hebben afgebragt. En het is tegen dat besluit, dat het Gemeentebestuur nu in beroep is gekomen.

Wat ik tot bestrijding van het beroep zou meenen te moeten aanvoeren, is mij in deze zitting zeer gemakkelijk, gemaakt, want het is eigenlijk geen quaestie meer, vooral nadat ik heden morgen heb hooren voorlezen het Koninklijk besluit in eene andere, dergelijke zaak genomen.

Maar laten wij kortelijk nagaan, wat er staat in de acte van appèl, welke grie-

ven, welke argumenten daarin worden aangevoerd? Eigenlijk heb ik ze er niet in kunnen vinden.

In de acte van appèl beroepen Burgemeester en Wethouders zich op het *gedoogen* door den ouden heer Ketjen. Men voert aan, dat de oude heer Ketjen in zijne jonge jaren de boeren van Angerlo had kunnen verjagen. Ik begrijp de kracht van dit argument niet, of het moet zijn, dat men een gunst nooit verwachten kan van de jeugd, deze altijd met alle scherpte op het uiterste van haar regt staat. Dat is wel eene pessimistische wereldbeschouwing van het Gemeentebestuur van Angerlo, eene beschouwing, die, naar ik vertrouw, door deze Afdeeling niet zal worden gedeeld.

Voorts wordt aangevoerd, dat die weg is een publieke weg, want de heer Ketjen heeft daar een vonder gelegd.

Als Burgemeester en Wethouders zorg hadden gedragen voor het onderhoud van den weg, en de kunstwerken, dan had dit eene aanwijzing kunnen zijn voor het publekregtelijke van den weg. Wij hebben echter dat vondertje gelegd, tot verbinding van twee akkers; wij hebben dat gedaan ten behoeve van onze arbeiders en men kan zich daarop niet beroepen om ons regt en onzen eigendom te ontnemen.

Men zegt: de weg is overgegeven aan en bestemd voor den openbaren dienst. Als het Gemeentebestuur dat kan bewijzen, dan geef ik de zaak gewonnen, maar op mijne beurt zeg ik: dat moet gij bewijzen. En nu hebt gij niets geproduceerd. Met de eenvoudige bewering kunt gij niet volstaan.

Nu hebt gij een adres overgelegd, waarop 5 namen van oude heeren voorkomen, die eene verklaring afleggen: „voor zooveel hun bekend is." Aan zoodanige verklaring hecht ik niet veel. Als men nu bedenkt, dat onder die adressanten zich bevindt een man van 83 jaren en dat zij alleen zeggen: „voor zooveel hun bekend is," dan meen ik te mogen vragen: wat weten zij er van? En zou het niet mogelijk zijn, dat de Burgemeester, of eenig ander persoon, hun die mededeeling heeft gedaan.

Leest men nu het Koninklijk besluit van 27 November 1863 (zie Verslag deel III, blz. 320) dan zal men moeten toestemmen, dat dergelijke verklaring van de oude heertjes niet veel te beduiden heeft. Nu heeft men laag neergezien op het adres, dat tot onze ondersteuning is ingezonden. Maar gij hadt een adres met 5 handteekeningen voorzien. Wij komen ook met een adres van 5 personen. Gij zegt: de een is een pachter, de andere is ook pachter en de derde is wederom pachter. Maar dergelijke verklaringen moeten natuurlijk in eene plattelands gemeente altijd ontleend worden aan pachters of aan mindere lui.

Nu mogen er op sommige personen iets aan te merken vallen, dit zal wel hetzelfde zijn aan beide zijden, maar dit is zeker: uwe verklaring wordt in alle gevallen geneutraliseerd door onze verklaring. Wij hebben bovendien voor ons eene verklaring van Jansen, te Doesburg. En ten overvloede, wijzen wij op eene kadastrale kaart, waarop de geheele weg met juistheid is aangeteekend. Daaruit blijkt, dat Jansen eigenaar is geweest van het goed „Ter Steeg."

Uit dit een en ander kan worden afgeleid, dat het regt onbetwistbaar aan onze zijde is, want aan te nemen, dat het pad in quaestie voor een deel van privaatregterlijken, voor een deel van publiekregterlijken aard is, is onzin.

Nu zegt men wel, dat Ketjen zich nooit voor den overgang heeft laten betalen.

Dit is volkomen waar, hij behoort tot den maatschappelijken stand, die niet voor elke gunst geldelijke vergoeding eischt. Maar daardoor kan de natuur, de aard van den weg toch niet veranderen.

Evenmin als in de acte van appèl, heb ik een enkel argument gevonden in de toelichting van dat appèl. Het komt mij voor, dat het brengen van den weg op den legger B, eigenlijk is eene handeling van zuiver willekeur, eene niet-eerbiediging van regterlijke uitspraken, eene miskenning van het beginsel: eerbiediging van den eigendom. Ik vertrouw dan ook, dat deze Afdeeling zal handhaven het eenmaal genomen besluit van Gedeputeerde Staten en in dien geest den Koning adviseren.

Eindelijk wordt een goed deel der acte van appél gewijd aan een quaestie, welke ons eigenlijk niet aangaat. Toch zij het mij vergund er een enkel woord over in 't midden te brengen. Wij hebben slechts gereclameerd tegen het noordelijk gedeelte van het pad, dat onder volgnummer 23 op den legger is gebragt. Nu hebben Gedeputeerde Staten bevolen het geheele pad, ook het zuidelijk gedeelte, van den legger te nemen. Appellanten noemen dit eene ambtshalve wijziging, in strijd met art. 14 van het Reglement. Ik wil nu niet beslissen of het werkelijk is aan te nemen, dat Burgemeester en Wethouders niet zouden gehoord zijn. Maar in elk geval komt het mij voor, dat een pad een ondeelbaar geheel is, waar het de vraag geldt of het al of niet op een legger thuis hoort.

Appellant voert nu wel aan, dat dat gedeelte van volgnummer 23 eigentlijk behoort bij volgnummer 20, maar ik antwoord, dat men het dan ook onder n_o. 20 had moeten brengen. Nu men het gebragt heeft tot n°. 23 moet het ook het lot deelen van dat nummer, en dat dit niet hoort op den legger, voor zoover het ons eigendom is, daarvan hoop ik u voldoende overtuigd te hebben.

De Burgemeester van Angerlo komt op tegen hetgeen de vorige spreker gezegd heeft over het platteland, alsmede over de weigering tot legalisatie der handteekeningen van de genoemde adressanten en beweert geheel te hebben gehandeld zooals hij bevoegd en verpligt was. Hij gelooft dat men bij behoorlijke inzage van den legger B, tot de ontdekking zoude zijn gekomen, dat alle vonders ten laste des grondeigenaars zijn en dus het onderhoud van het vonder door den heer Ketjen niets bewijst tegen het publiekregterlijk karakter van het voetpad.

Het Gemeentebestuur is van oordeel, dat als de legger niet volgens de voorgestelde wijzigingen kan worden goedgekeurd, alsdan de ongewijzigde nummers moeten blijven bestaan en dat ook in dat geval het besluit van Gedeputeerde Staten moet worden vernietigd.

Nadat de heer Mr. Bergsma nog kort had gedupliceerd werd de behandeling van deze zaak gesloten.

IV. Het beroep van *G. Roza, T. K. Los en A. Bloemer, te Haarlemmermeer, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd.* 23 *Februarij* 1876, *in zake de loting voor de Nationale Militie in die Gemeente.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Tegen de loting voor de nationale militie, op 10 Februarij 1876 te Haarlemmermeer gehouden, is door G. Roza, T. K. Los en A. Bloemer, vaders van lotelingen uit de genoemde gemeente, bij Gedeputeerde Staten van Noordholland het bezwaar ingebragt dat in die loting begrepen was Johannes Hinselaar, die reeds op 7 Februarij te voren was overleden. De reclamanten vroegen op dien grond vernietiging der loting. Gedeputeerde Staten hebben bij beschikking van 23 Februarij het verzoek afgewezen, op grond dat, volgens art. 27 der militiewet, de loting jaarlijks geschiedt over de in het vorige jaar *ingeschreven* jongelingen; dat volgens art. 32 en 33 dier wet door den militiecommissaris in het openbaar zooveel nummers of loten worden geteld en in de lotingsbus gedaan als het getal *ingeschrevenen* bedraagt en dat de *ingeschrevenen* in alphabetische orde voor de trekking der nummers worden opgeroepen; dat het derhalve geheel is geweest overeenkomstig met de wet, dat voor den bedoelden loteling, wiens naam zich alsnog onder de *ingeschrevenen* bevond, aan de loting is deel genomen.

Van deze beschikking van Gedeputeerde Staten zijn de drie bovengenoemde reclamanten in hooger beroep gekomen bij den Koning. In de adressen der twee eerstgenoemden wordt aangevoerd dat het niet de bedoeling kan zijn van art. 27 der wet, dat overledenen in de loting worden begrepen, daar dit in strijd zou zijn met art. 33, in 't bijzonder het eerste gedeelte (dat de ingeschrevenen zelve hunne nummers trekken), en dat ook art. 5 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862, (*Stbl.* n°. 46) voorschrijft dat, indien ingeschrevenen overlijden, hunne namen in de registers worden doorgehaald, voorts dat de zoons der adressanten en allen die na Hinselaar tot het trekken van een nummer werden opgeroepen, niet hebben kunnen trekken het voor hem getrokken niet dienstpligtige nummer 80, zoodat het op den uitslag der loting van invloed geweest is dat Hinselaar in de loting is begrepen.

In het adres van Bloemer wordt enkel gezegd dat op grond van art. 5 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862, *Stbl.* n°. 46, Hinselaar niet op het inschrijvingsregister had moeten voorkomen.

De beschikking van Gedeputeerde Staten is uitgereikt aan den eersten appellant op 26 Februarij, aan den tweeden op 29 Februarij, aan den derden op 3 Maart; hunne adressen waren bij 's Konings kabinet ontvangen op 1 Maart, op 2 Maart, op 6 Maart.

Op deze adressen is gehoord de Commissaris des Konings in Noordholland, die heeft berigt dat het inschrijvingsregister en de alphabetische lijst overeenkomstig art. 26 der wet van 11 tot 19 Januarij ter lezing hebben gelegen en dat er geene bezwaren tegen zijn ingebragt.

De Commissaris des Konings zegt verder dat Johannes Hinselaar volgens art. 5 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 van het register en de lijst had kunnen afgeschreven worden, doch nu dit niet geschied is, hierin geen grond gelegen is voor vernietiging der loting; dat indien de meening der adressanten opging, er jaarlijks verscheidene vernietigingen van lotingen zouden kunnen uitgesproken worden; dat dit voor de gemeente Amsterdam bij herhaling zou kunnen geschieden.

De Commissaris des Konings deelt nog mede dat hem van het overlijden was kennis gegeven, zelfs per telegram, maar te laat om de afschrijving nog te doen plaats hebben. De loting had plaats ten half elf ure en het telegram werd ten half twaalf ure ontvangen.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Maart jl., no. 33, afd. IV.

Sedert zijn door de twee eerste appellanten memoriën ingezonden, waarin zij hunne bezwaren herhalen. Daarbij wordt door den tweeden gewezen, behalve op het 1ste lid van art. 33 der wet, ook op het laatste lid, hetwelk zegt, dat de getrokken nummers aan de lotelingen worden teruggegeven. Voorts wijzen beiden er op, dat C. de Jong, die in 1875 op het register der gemeente Haarlemmermeer was ingeschreven, voor de ligting van 1876, krachtens magtiging van den Commissaris des Konings, den 24 April 1875 is doorgehaald, als zijnde hij op 21 April 1875 overleden, en dat voor hem niet is geloot. De tweede appellant doet de vraag: als Hinselaar (die volgens art. 5 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 had behooren te worden geroyeerd) volgens de artt. 27, 32 en 33 der wet, bij de loting toch onder het getal lotelingen moest worden begrepen, waarom dan niet C. de Jong, op wien gemeld Koninklijk besluit niet toepasselijk is, als zijnde hij reeds in April 1875 overleden? Appellant meent, dat de genoemde artikelen niet consequent zijn toegepast.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Negende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 *April* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

Aan de orde is:

I. Het beroep van den *Gemeenteraad van 's Gravenhage, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Znidholland, over het onderhoud van de laan van Nieuw Oosteinde.*

De Voorzitter. Op verzoek van deu gemagtigde van den appellant, wordt de behandeling van deze zaak 14 dagen uitgesteld.

II. Het beroep van *den Gemeenteraad te Nieuwkoop, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan een besluit van dien Gemeenteraad, waarbij aan het Polderbestuur van Nieuwkoop vergunning was verleend tot het houden van zijne vergaderingen en het bewaren van zijn archief in het Raadhuis dier gemeente.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland namen den 25/27 Januarij ll. het volgende besluit:

„Gezien het besluit van den Raad der gemeente Nieuwkoop, dd. 19 Januarij ll., strekkende sub. n°. 2, om aan het bestuur van den polder Nieuwkoop en Noorden, bij voortduring te vergunnen om op den van oudsher tot nu toe gevolgden voet van het Raadhuis der gemeente gebruik te maken tot het houden van zijne vergaderingen en zitdagen, tot het ter visie leggen van stukken en tot het bergen van zijn archief in de twee daarvoor bestemde kasten;

Overwegende, dat het hier geldt eene handeling, vallende onder het bereik van art. 194, litt. *e*, der Gemeentewet, onverschillig of het Raadhuis aan voorzegd Polderbestuur wordt verhuurd, dan wel in gebruik gegeven, en dat het mitsdien betreft eene daad, aan de goedkeuring van het collegie onderworpen;

Overwegende, dat niet kan worden toegelaten, dat, zooals in casu zoude geschieden, het Raadhuis tot bovengenoemd einde op bestemde dagen, gedurende een groot deel van den vóór- en namiddag, en wel van ongeveer 10—3 ure, aan meergemeld Polderbestuur worde afgestaan; dat toch de geregelde gang der gemeente-administratie daardoor zonder eenigen twijfel wordt benadeeld; dat dit ook zoude strekken, om den Secretaris te beletten de verpligtingen na te komen, hem opgelegd in art. 6 zijner instructie;

Hebben besloten: hunne goedkeuring aan het in de premisse dezes bedoelde besluit van den Raad der gemeente Nieuwkoop te onthouden.

Dit besluit te zenden aan den Raad der gemeente Nieuwkoop, tot informatie."

De gemeenteraad van Nieuwkoop voorzag zich tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, den 12n Februarij ll. in hooger beroep bij den Koning, daarbij te kennen gevende:

dat van oudsher, althans voor zoover men dit kan nagaan langer dan een halve eeuw, door het bestuur dezer gemeente aan het bestuur van den Polder Nieuwkoop en Noorden is toegestaan het gebruik van het Raadhuis der gemeente tot de hiervoren omschreven doeleinden;

dat die polder voor dat gebruik jaarlijks aan de gemeente betaalt een bedrag van *ƒ* 50;

dat jaarlijks op de begrooting dezer gemeente, ook op die voor 1876, een post van ontvangst ad *ƒ* 50 voorkomt en steeds door heeren Gedeputeerde Staten is goedgekeurd;

dat de Burgemeester dezer gemeente, bij eene missive van 31 December ll., no. 49, zonder dat de Raad een daartoe strekkend besluit had genomen, en zelfs zonder medewerking of medeweten van het collegie van Dagelijksch Bestuur der gemeente, en ook zonder opgave van redenen, aan het Polderbestuur heeft te kennen gegeven: „dat voortaan de Secretarie door hem niet meer zal worden afgestaan tot het houden van vergaderingen van het bestuur van den polder Nieuwkoop en Noorden;"

dat echter de Raad daarop bij zijn besluit van 19 Januarij ll. heeft verklaard:

1°. dat de Raad zich niet vereenigt met, en mitsdien alle verbindende kracht ontzegt aan het voormelde schrijven van den Burgemeester, dd. 31 December 1875, n°. 49; en

2°. dat het aan het bestuur van dien genoemden polder vergund zal blijven om, op den van oudsher tot nu toe gevolgden voet, van het Raadhuis gebruik te maken;

dat de Burgemeester, tegen den uitdrukkelijk uitgesproken wil van den Gemeenteraad en de beide Wethouders, het bedoelde Raadsbesluit aan de goedkeuring van heeren Gedeputeerde Staten heeft onderworpen;

dat de Raad in geenen deele zich kan vereenigen met den inhoud vnn het daarop gevolgd besluit van heeren Gedeputeerde Staten van 25/27 Januarij ll.;

dat toch de daarin voorkomende bewering, dat het gedeelte n°. 2 van 's Raads besluit geldt eene handeling vallende onder het bereik van art. 194, litt. *e* der Gemeentewet, niet zoo gaaf opgaat, omdat de strekking daarvan niet is het in gebruik *geven* van gemeente-eigendom, maar slechts ten doel heeft om te doen uitkomen, dat het sub n°. 1 ongeldig en onverbindend verklaarde verbod des Burgemeesters geenerlei verandering heeft gebragt in de voortdurende vergunning aan het Polderbestuur, tot het gebruik maken van het Raadhuis;

dat bovendien de kennelijke bedoeling, waarmede de wetgever in art. 194, litt. *e*, der Gemeentewet aan het oordeel van heeren Gedeputeerde Staten onderwierp de Raadsbesluiten tot het onderhands verhuren enz., niet verder gaat dan om dat collegie te doen waken dat door bevoorregting bij *onderhandsche huur*, pacht of in gebruik geving, de gemeente niet zoude worden benadeeld;

dat heeren Gedeputeerde Staten echter bij het beoordeelen van het gemelde raadsbesluit zich daarbij niet hebben bepaald, maar ook, of eigenlijk alleen, hunne beslissing hebben doen afhangen van de beantwoording der vraag of de bedoelde in gebruik-geving zelve, afgescheiden van de vraag of deze *onderhands* of *publiek* plaats heeft, *al dan niet* met het belang der gemeente overeenkomt;

dat heeren Gedeputeerde Staten hierdoor zijn getreden op het gebied, hetwelk volgens art. 138 der Gemeentewet tot dat van den Gemeenteraad behoort;

dat de Raad, toegegeven al eens dat de tot hiertoe bestreden meening van heeren Gedeputeerde Staten juist ware, dan nog in geenen deele kan berusten in de weigering van H. Ed. G. A., om het gedachte raadsbesluit goed te keuren, als missende deze ook overigens allen redelijken grond;

dat toch die weigering slechts steunt op de bloote veronderstelling, dat het gebruik door het Polderbestuur van het Raadhuis gemaakt wordende, de gemeente-administratie zoude benadeelen en den Secretaris beletten de verpligtingen na te komen, hem opgelegd bij art. 6 zijner instructie, volgens welk artikel „hij, de Secretaris, zorgt dat de secretarie van des morgens 9 tot 's namiddags 2 ure geopend zij. Hij is dáár tegenwoordig, tenzij hij in ambtsbetrekking of met verlof afwezig zij;"

dat de Raad tegenover deze consideratie van heeren Gedeputeerde Staten de stellige verklaring kan afleggen, bevestigd door die van het collegie van Dagelijksch Bestuur der gemeente, dat de jarenlange ondervinding heeft doen zien, dat het gebruik door het Polderbestuur van het Raadhuis steeds gemaakt, den geregelden gang der gemeente-administratie nimmer in het minst heeft benadeeld, of den Secretaris belet de verpligtingen, hem bij zijne instructie opgelegd, naar behooren na te komen;

dat de ruime localiteit van het Raadhuis, vergeleken bij de Secretariën van verreweg

de meeste plattelands gemeenten, ook gelegenheid te over geeft, voor het aan den polder toegestane gebruik;

Om deze en andere redenen, breeder bij het verzoekschrift omschreven, wendt appellant zich tot Z. M., uit krachte van art. 200 der Gemeentewet, in deze voorziening vragende en Z. M. eerbiediglijk verzoekende, dat het H. D. moge behagen, aan 's Raads voormeld besluit van 19 Januarij jl., met vernietiging van het aangehaalde besluit van heeren Gedeputeerde Staten van 25/27 Januarij ll., n°. 15, alsnog goedkeuring te verleenen en de uitvoering daarvan te bevelen."

Onder de stukken komt ook voor een adres van den Burgemeester van Nieuwkoop, onder dagteekening van 19 Februarij ll. tot Z. M. gerigt, waarbij hij de beweringen van den Gemeenteraad, in hooger beroep gevoerd, wederspreekt, en met name ontkent, dat de localiteit van het Raadhuis ruime gelegenheid zou geven om aan het Polderbestuur voornoemd het bewuste gebruik te blijven toestaan.

Ook Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 7/11 Maart jl., bestrijden in het breede de door appellant aangevoerde feiten en regtsbeschouwingen.

Memoriën zijn niet ingekomen.

Ik meen met dit kort verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. A. F. A. Leesberg treedt als gemagtigde voor den belanghebbende op en zegt hoofdzakelijk:

De zaak, die het hier geldt, is door den heer Rapporteur in het breede uiteengezet. Sedert menschengeheugen was het Polderbestuur gewoon in het Raadhuis zijne vergaderingen te houden en er zijn archief te bewaren. Nooit heeft dit eenig bezwaar veroorzaakt. Integendeel, het was voor de beide administratiën, die elkander dikwerf noodig hebben, zeer gemakkelijk dat alles in een locaal vereenigd was, voornamelijk daar vele leden van den Gemeenteraad tevens in het polderbestuur zitting hadden. Die goede harmonie, die steeds tusschen beide administratiën heeft bestaan, is op eemaal door den Burgemeester op eigen gezag verbroken door aan het Polderbestuur het gebruik der localen, zonder de Wethouders daarin te kennen, op te zeggen. Het Polderbestuur heeft zich tot den Gemeenteraad gewend om het voortdurend genot van het locaal te mogen erlangen. De Raad behandelde die zaak in het openbaar en besliste, dat er een brief zou worden gezonden aan het Polderbestuur, houdende mededeeling, dat de Burgemeester van zijne bevoegdheid misbruik had gemaakt en dat het Polderbestuur werd gemagtigd zijne zittingen ten Raadhuize voort te zetten. Dat er werkelijk zoo groote hinder niet wordt toegebragt door het houden van de vergaderingen van het Polderbestuur op het Raadhuis, kan daaruit blijken, dat zich de vergaderingen bepalen tot het houden van zes zittingen in het jaar en tot bewaring van het archief, waarvoor genoegzame ruimte aanwezig is.

Dit besluit van den Raad zond de Burgemeester, tegen den zin van alle leden op één na, ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten, en hierop volgde een besluit van dat collegie, waarbij het zijne goedkeuring onthield aan het besluit van den Gemeenteraad om de vergunning te verleenen.

De Gemeenteraad kwam van dit besluit in hooger beroep bij den Koning. Intusschen heeft de Burgemeester het Polderbestuur, alweder eigenmagtig, door middel van veldwachters, van het Raadhuis doen verdrijven.

Ziedaar de feiten.

Nu worden van de zijde van den Burgemeester en door Gedeputeerde Staten eenige bezwaren aangevoerd, die ik kortelijk wensch te bespreken.

Ten eerste de localiteit van het Raadhuis is te klein. Hiertegen moet ik doen opmerken, dat feitelijk de localiteit voldoende is. Achter de gewone raadkamer bevindt zich nog eene ruime kamer, die allezins geschikt is tot het houden van vergaderingen, en nu zeggen Gedeputeerde Staten, in hun besluit van 25/27 Januarij jl., dat het hun uit eigen onderzoek gebleken is, dat er geen voldoende ruimte bestaat, maar het verdient opmerking, dat het locaal onderzoek eerst den 29 Januarij jl. heeft plaats gehad, derhalve twee dagen vóór het onderzoek gedateerd.

Nu zegt men, dat Nieuwkoop genoeg localen bezit waar vergaderingen kunnen worden gehouden. Dit is zoo, maar nergens bevinden zich zoovele geschikte kasten tot bewaring van het archief, als juist op het Raadhuis. zoodat dit uit dien hoofde voor een Polderbestuur ver de voorkeur verdient.

Ten tweede heeft men aangemerkt, dat er eigenlijk geen hooger beroep zou te pas komen. Hieromtrent moet ik doen opmerken, dat hier sprake is van eene bloote vergunning, van een gedoogen, van eene constante gewoonte. Die toestand is blijven voortduren en de Gemeentewetgever heeft voorzeker niet gewild, dat aan zoodanigen toestand noodeloos een einde zou worden gemaakt.

Uit de memorie van toelichting van de Gemeentewet blijkt dan ook, dat het de bedoeling van den Gemeentewetgever niet was, dat elke vergunning aan Gedeputeerde Staten zou worden onderworpen. Daardoor zou de autonomie van de Gemeentebesturen aanmerkelijk worden verkort. Integendeel, er werd alleen bedoeld, het onderhandsch verpachten of verhuren te beletten, daar de gemeente bij publieke verhuring misschien meer voordeel zoude kunnen bedingen.

Men zal toch wel niet beweren, dat *f* 50 een huurprijs is voor het gebruik van het Raadhuis gedurende een geheel jaar wanneer, gelijk Gedeputeerde Staten meenen, het hier eene onderhandsche verhuring geldt. Neen, veeleer een bijdrage tot onderhoud.

Op de gemeentebegrooting komt dan ook voor een bedrag van *f* 50 voor het gebruik von het Gemeentelocaal. Zoo Gedeputeerde Staten dat niet hadden goedgevonden, dan hadden zij consequent dien post sedert lang op de begrooting moeten schrappen. Nu zegt men verder, dat het hooger beroep eigenlijk niet te pas komt. Het tegendeel is veeleer waar. En de appellant is van meening, dat de beslissing altijd ten voordeele van den Gemeenteraad moet uitloopen. Wordt het besluit als niet behoorende bij Gedeputeerde Staten vernietigt, dan blijft natuurlijk het aangehaald Raadsbesluit van kracht. Wordt de zaak onder art. 194 *e* der Gemeentewet gebragt, dan zijn de argumenten van Gedeputeerde Staten onvoldoende.

Men verlieze daarbij niet uit het oog, dat de Gemeenteraad met 6 tegen slechts 1 stem de voortdurende vergunning tot het gebruik van het locaal heeft verleend, als bewijs dat er geen spoor van de aangehaalde bezwaren omtrent zittingen en bemoeijingen van den Secretaris is waar te nemen.

Ten derde merkt men op, dat het eene zaak betreft buiten den handel; maar Gedeputeerde Staten vergeten, dat het hier was eene bloote vergunning en er dus geen *vinculum juris* bestaat, dat er dus geen sprake was van het Raadhuis qua talis tot voorwerp eener overeenkomst te maken. Ging dat stelsel van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland op, dan zouden overal, waar vergunningen verleend zijn tot het houden van vergaderingen op het raadhuis, die vergunningen eigendunkelijk door den burgemeester kunnen worden ingetrokken, en zeer zeker door Gedeputeerde Staten vele besluiten dienaangaande moeten zijn vernietigd; als voorbeelden stip ik aan dat te Amsterdam vergunning is verleend aan een polderbestuur om van een der localen van het raadhuis gebruik te maken. Zoo is te 's Gravenhage toegestaan op het raadhuis te houden de vergaderingen van de hulpbank.

Van welke zijde ook beschouwd, komt het mij voor dat het beslnit van Gedeputeerde Staten in allen gevalle behoort te worden vernietigd en het oorspronkelijke Raadsbesluit gehandhaafd.

De heer VAN WEIJDEN ondersteunt namens het polderbestuur het ingestelde beroep. Men wendt voor, dat het polderbestuur andere belangen heeft voor te staan dan die van de gemeente. Ik ken, zegt spreker, geen andere belangen dan die van de gemeente en van den polder. En ik acht het onbehoorlijk de bedoelingen verdacht te maken, zonder dat men opgeeft waarop dat gegrond is. Men heeft ook in de stukken gezegd, dat door de aanwezigheid van het polderbestuur op het raadhuis, de gemeente-administratie zou worden benadeeld. Dat is volstrekt het geval niet. Het tegendeel is waar. De secretaris van de gemeente is toch betrokken bij het polderbestuur en de oud-burgemeester, die ook deel van het polderbestuur uitmaakt, is ambtenaar van den burgerlijken stand.

Het gevolg daarvan is, dat uit de aanwezigheid van bestuur en archief van het polderbestuur op het raadhuis, het belang van de gemeente wel degelijk wordt bevorderd,

Een ander lid van het polderbestuur komt op tegen de bewering dat de kasten op het raadhuis niet voldoende zouden zijn. Er zijn vijf groote kasten die ledig zijn, waarin niets wordt gevonden. Er bestaat dus ruimte in overvloed.

III. Het beroep van *F. H. Zürhake te Amsterdam, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Des appellants zoon, met name Fransz Wilhelm, Carl Maria Zürhake heeft verzuimd zich in 1874, voor de ligting der nationale militie van 1875, binnen de gemeente Amsterdam te doen inschrijven. Naar aanleiding van art. 161 der wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72) is hij door Gedeputeerde Staten der provincie Noordholland voor de dienst aangewezen bij hunne uitspraak van 1 Maart ll. n°. 64, en zulks met afwijzing der door hem aangevoerde reden van vrijstelling ter zake van broederdienst.

Gedeputeerde Staten hebben, bij hunne voormelde uitspraak, overwogen dat de nalatige

de tweede van 5 broeders, waarvan de oudste, Ferdinand Franz Wilhelm Maria, geboren den 2 September 1850, als loteling van de ligting 1870, op den 9 Mei 1870 is ingedeeld bij het regement grenadiers en jagers en den 6 April 1874 als soldaat is overgegaan bij het koloniaal werfdepôt met eene vrijwillige verbindtenis voor zes jaren bij de koloniale troepen;

dat hij den 16 Mei 1874 te Nieuwediep is overgegaan aan boord van het stoomschip "*Conrad*," met bestemming naar Oost-Indië;

dat hem den 13 Januarij 1875 het paspoort, model plaatsvervanging, in Nederlandsch Indie is toegestaan;

dat hem den 15 Januarij 1875 te Batavia als soldaat-schrijver het paspoort is uitgereikt; en dat den 16 Januarij 1875 te Batavia bij de O. I. troepen is in dienst getreden Jacob Schiffmann, als plaatsvervanger voor den soldaat-schrijver, Ferdinand Franz Wilhelm Maria Zürhake, oudsten broeder van den vorengenoemden nalatige, wiens derde, vierde en vijfde broeder, als geboren in 1857, 1862 en 1870, nog niet den voor de Militie bestemden leeftijd hebben bereikt, en de oudste van dezen evenmin vrijwillig dient;

dat de oudste broeder van den nalatige uit de dienst is ontslagen na een diensttijd van 4 jaren, 8 maanden en 6 dagen te hebben volbragt;

dat hij alstoen is ontslagen van zijne vrijwillige verbindtenis, onder gehoudenheid eenen anderen vrijwilliger in zijne plaats te stellen;

dat dit volkomen blijkt uit het certificaat van dienst door den Minister van Koloniën omtrent genoemden Jacob Schiffmann afgegeven, alzoo daarbij uitdrukkelijk is verklaard, dat de dienst van dezen Schiffmann zal eindigen den 16 Mei 1880, datum waarop de verbindtenis van Ferdinand Franz Wilhelm Maria Zürhake, oudsten broeder van den nalatige, zou eindigen;

dat de wet, betrekkelijk de Nationale Militie, slechts vrijstelling wegens broederdienst verleent, behalve in de gevallen sub 1, 4, 5 en 6 van art. 50 voorzien, wanneer de broeder gedurende vijf jaren, hetzij bij de militie te land, hetzij als vrijwilliger bij de zeemagt, bij het leger hier te lande, of bij het krijgsvolk in 's Rijks overzeesche bezittingen, heeft gediend, of wel gedurende vier jaren bij de Zeemilitie, of dat hij zijne vijfjarige dienst heeft doen volbrengen of aanvullen door plaatsvervanging, of eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die in een van de gevallen verkeert, sub 1, 4, 5 en 6 van art. 50 omschreven;

dat de oudste broeder wel, toen hij den 15 Januarij 1875 uit de dienst is ontslagen, een anderen vrijwilliger in zijne plaats heeft gesteld, maar dat de wet alleen vrijstelling verleent, wanneer een andere broeder zijn *vijfjarigen* diensttijd, waaronder alleen verstaan kan worden de diensttijd, krachtens de wet op de Nationale Militie van hem gevorderd, in persoon heeft volbragt of door plaatsvervanging heeft doen volbrengen of aanvullen;

dat echter het in dienst treden van eenen nieuwen vrijwilliger, om zich van zijne vrijwillige verbindtenis te doen ontslaan, niet kan gezegd worden te zijn plaatsvervanging in den zin der wet op de Nationale Militie, en dat aan zoodanige vervanging voor de toepassing der wet, geene gevolgen kunnen worden toegekend.

Weshalve Gedeputeerde Staten, gelet op de artt. 48, 49, 50, 51, 53, 161—165 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), hebben goedgevonden:

met afwijzing van het verzoek om vrijstelling wegens broederdienst, volbragt bij plaatsvervanging, den nalatige, Franz Wilhelm Carl Maria Zürhake, aan te wijzen voor de dienst bij de Nationale Militie.

Hiervan is in hooger beroep gekomen de vader, Franz Hendrich Zürhake, te Amsterdam, bij verzoekschrift, gedagteekend 4 Maart jl.

Appellant vermeent, dat, zoo de plaatsvervanger van appellants oudsten zoon niet gelijkertijd diens militiedienst heeft vervangen, die oudste zoon deze militiedienst zou hebben moeten ten einde brengen, daar toch geene kwijtschelding van militie-diensttijd is, noch, naar appellants meening, kon worden verleend.

Reden waarom hij verzoekt, dat, zoo door Zijne Majesteit geene vrijstelling wordt verleend, het H. D. moge behagen *zijn tweeden zoon ontheffing te verleenen van de werkelijke dienst.*

De Commissaris des Konings in de provincie Noordholland heeft in zijn ambtsberigt van 23 Maart ll. zich vereenigd met de uitspraak van Gedeputeerde Staten van 1 Maart te voren, doch ondersteunt het verzoek om ontheffing, krachtens art. 127 der wet.

Zijns inziens toch, is aan den oudsten broeder, in strijd met het *eerste lid* van art. 146 dier wet, op 15 Januarij 1875 het paspoort uitgereikt, aangezien diens vijfjarige dienst eerst den 8 Mei van dat jaar zou zijn volbragt geweest.

Memoriën zijn niet ingediend.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Tiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 *Mei* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 24 April 1876, no. 13, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door den *Gemeenteraad van Koudekerk tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van* 9/18 *November* 1876, n°. 59, *waarbij is bevolen dat het onderwijs op de dagschool in die gemeente zal omvatten dat in de beginselen der Fransche en Hoogduitsche talen en der Wiskunde.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaarg. 1876, blz. 96).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Koudekerk, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9/18 November 1875, n°. 59, waarbij is bevolen, dat het onderwijs op de dagschool voor openbaar lager onderwijs

in die gemeente ook zal omvatten dat in de beginselen der Fransche en Hoogduitsche talen en der Wiskunde;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 12 April 1876, nº. 7;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 April 1876, no. 39, 5de Afdeeling ;

Overwegende, dat de Gemeenteraad van Ons de vernietiging van gezegd bevel heeft verzocht op grond dat in de bestaande school voor openbaar lager onderwijs van gemeentewege de gelegenheid is geopend om des avonds, tegen betaling van een matig schoolgeld, onderwijs in de bedoelde vakken te ontvangen; dat van die gelegenheid slechts door acht leerlingen wordt gebruik gemaakt; dat geen twintig kinderen zouden zijn aan te wijzen, waarvan onmidellijk deelneming aan het meer uitgebreid lager onderwijs op de dagschool kan worden verwacht; dat de invoering van het meer uitgebreid lager onderwijs nadeelig zou zijn voor het gewoon lager onderwijs; dat de opheffing der avondschool veel bezwaar zou opleveren voor de kinderen uit den ambachtsstand; dat in de gemeente Koudekerk, die slechts ongeveer 1300 inwoners telt, aan de wettelijke voorschriften ruimschoots is voldaan; en dat er geene termen zijn om nog uitbreiding van het onderwijs te bevelen;

Overwegende, dat een aantal ingezetenen der gemeente Koudekerk hun verlangen hebben te kennen gegeven, dat het onderwijs op de openbare lagere school mogt worden uitgebreid;

dat de Burgemeester heeft verklaard die uitbreiding zeer wenschelijk te achten en dat zoowel de schoolopziener als de inspecteur van het lager onderwijs krachtig daarop hebben aangedrongen;

dat het geringe bezoek van de tegenwoordige avondschool klaarblijkelijk alleen is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de ouders bezwaar maken hunne meestal jeugdige kinderen, nadat zij reeds gedurende vijf uren de dagschool voor gewoon lager onderwijs hebben bezocht, ten derden male, in den avond, langs open buitenwegen, ter school te zenden;

dat de behoefte aan uitbreiding van het openbaar lager onderwijs verder blijkt uit de omstandigheid, dat de hoofdonderwijzer reeds nu in zijne vrije uren privaat onderrigt in de vakken van meer uitgebreid lager onderwijs geeft, en in het algemeen ook uit de daadzaak, dat werkelijk ook thans meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven, doch slechts op de avondschool, waardoor velen belet worden daarvan gebruik te maken;

dat niet is gebleken, dat die uitbreiding onmogelijk zou zijn;

dat Gedeputeerde Staten, op wie de verpligting rust om in dat geval de uitbreiding te bevelen, zeker ook de bevoegdheid hebben om voor te schrijven de wijze waarop aan de behoefte moet worden te gemoet gekomen, daar anders een Gemeentebestuur het in zijne magt zou hebben om het bevel doelloos te maken;

dat de overige bezwaren van den appellant evenzeer ongegrond zijn;

dat uit het bevel van Gedeputeerde Staten toch niet behoeft voort te vloeijen, dat de gelegenheid om des avonds meer uitgebreid lager onderwijs te ontvangen, moet worden opgeheven en dat het schooltoezigt heeft verklaard, dat bij de invoering der

regeling, zooals die door Gedeputeerde Staten wordt verlangd, het gehalte van het gewoon lager onderwijs, wel verre van te verminderen, vermoedelijk zal verbeteren;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9/18 November 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 24 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

2o. van 25 April 1876, n°. 4, houdende beschikking op het beroep van *A. Roolvink, te Hengelo, van eene uitspraak van Gedeputeeerde Staten van Overijssel, dd.* 10 *Februarij* 1876, *n°.* 260/239, 4*e Afd., in zake de Nationale Militie.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaaagang 1876, blz. 116).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van A. Roolvink, te Hengelo, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel, dd. 10 Februarij 1876, n°. 260/239, 4e Afd., in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 19 April 1876, n°. 15;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 April 1876, L^a. L., 4e Afd.;

Overwegende:

dat Albertus Roolvink, geboren te Lonneker den 31 Maart 1856, verzuimd heeft zich ten jare 1875 te laten inschrijven voor de Nationale Militie;

dat dit verzuim, volgens zijne opgave, een gevolg was der omstandigheid, dat de Burgemeester van Lonneker in een binnenlandsch paspoort, hem appellant afgegeven den 15 Julij 1874, invulde, dat deze op 31 Maart 1857 was geboren, en de appellant

zelf, met het jaartal zijner geboorte onbekend, vermeend heeft werkelijk in 1857 te zijn geboren en dus eerst in 1876 verpligt te zijn zich voor de Militie te doen inschrijven;

dat Gedeputeerde Staten, toen dit verzuim was geconstateerd, Albertus Roolvink voor zich hebben doen verschijnen, en nadat bleek dat hij geen reden van vrijstelling had en voor de dienst geschikt was bevonden, hem voor de dienst hebben aangewezen;

dat appellant, van dit besluit bij Ons in beroep komende, verzoekt alsnog met de lotelingen van 1876 ter naloting te worden toegelaten;

Overwegende:

dat hoewel het verzuim van inschrijving schijnt ter goeder trouw te hebben plaats gehad, en het gevolg te zijn geweest van de vergissing, in het gezegd paspoort voorkomende, de wet geene uitzondering toelaat maar de aanwijzing beveelt zonder loting, en naloting alleen toestaat wanneer een verzuim der betrokken overheid oorzaak is van de niet-deelneming aan de loting; dat daarvan in dit geval geene sprake is, daar de datum van geboorte door een uittreksel uit de registers van den burgerlijken stand moet blijken, en niet uit de vermelding in een binnenlandsch paspoort, welk stuk tot de inschrijving voor de Nationale Militie in geenerlei verband staat;

dat er derhalve geene termen aanwezig zijn om aan het door appellant gedaan verzoek te voldoen en hem alsnog ter naloting toe te laten;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, het daartegen ingesteld beroep van Albertus Roolvink ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 25 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlamdsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van 26 April 1876, nº. 19, houdende beschikking op het beroep ingesteld door *Mevrouw de weduwe Hartogh Heys van de Lier, te 's Gravenhage, van eene beschikking van den Burgemeester van Delft, waarbij haar verlof geweigerd is om de lijken of overblijfselen, aanwezig in haren familiegrafkelder op eene begraafplaats te Delft, die met* 1 *Julij* 1875 *gesloten is, daaruit te doen overbrengen naar de begraafplaats Eikenduinen, onder de gemeente Loosduinen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 100).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep ingesteld door de Wed. Hartogh Heys van de Lier, te 's Gravenhage, van eene beschikking van den Burgemeester van Delft, waarbij haar verlof geweigerd is om de lijken of overblijfselen, aanwezig in haren familiegrafkelder op eene begraafplaats te Delft, die met 1 Julij 1875 gesloten is, daaruit te doen overbrengen naar de begraafplaats Eikenduinen onder de gemeente Loosduinen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 12 April 1876, No. 9;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 April 1876, n°. 16, 2de Afd.;

Overwegende:

dat het verlangde verlof door den Burgemeester van Delft geweigerd is op grond dat volgens art. 25 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) eene gesloten begraafplaats gedurende tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen;

dat deze bepaling strekt tot aanwijzing van den tijd, die verloopen moet alvorens een terrein, dat tot begraafplaats gediend heeft, voor andere doeleinden mag gebruikt worden, maar evenmin als het verbod van art. 23 derzelfde wet, om op begraafplaatsen die in gebruik zijn binnen zekeren tijd de graven te roeren, in den weg staat aan het verleenen van het bij art. 12 bedoelde verlof tot opgraving en vervoer van enkele lijken, wanneer daarvoor overigens termen aanwezig zijn;

dat de aanleiding tot het verzoek kennelijk bestaat in den wensch om bij latere sterfgevallen in de familie der verzoekster te kunnen begraven in hetzelfde graf, dat de thans te Delft geplaatste lijken van vroeger gestorven leden dier familie bevatten zal, hetgeen niet zou kunnen geschieden, indien deze lijken in den grafkelder op de gesloten begraafplaats te Delft geplaatst bleven, omdat daar niet meer begraven wordt;

dat in den bedoelden grafkelder drie malen, het laatst op 24 Januarij 1870, een lijk geplaatst is;

dat tegen de verlangde verplaatsing dezer lijken door het Geneeskuudig Staatstoezigt uit het oogpunt der hygiëne geene zoodanige bedenkingen zijn ingebragt, dat de inwilliging van het verzoek daarop zou moeten afstuiten;

dat bovendien tot bescherming der volksgezondheid het nemen van zekere voorzorgsmaatregelen kan worden voorgeschreven;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovenvermelde beschikking van den Burgemeester van Delft, aan de appellante verlof te verleenen om de lijken of overblijfselen, aanwezig in haren familie-grafkelder op de gesloten gemeente-begraafplaats te Delft, daaruit te doen overbrengen naar de begraafplaats Eikenduinen, onder de gemeente Loosduinen,

met inachtneming van zoodanige voorschriften, als Onze Minister van Binnenlandsche Zaken in het belang der volksgezondheid vermeenen zal te moeten geven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 26 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

4o. van 26 April 1876, n°. 20, houdende beslissing omtrent het *geschil tusschen de gemeenten Arnhem en Ede, over de woonplaats van de krankzinnige, Anna Wetters, tijdens hare opneming in het Krankzinnigengesticht te Utrecht, op 7 Augustus* 1875. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 95).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Anna Wetters, tijdens hare opneming in het Krankzinnigengesticht te Utrecht, op 7 Augustus 1875;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 April 1876, no. 4;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 April 1876, n°. 21, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat Anna Wetters, geboren te Ede, provincie Gelderland, den 7 Maart 1842, van daar in Maart 1872 is vertrokken naar Arnhem, welke gemeente zij in Julij daaraanvolgende weder heeft verlaten om zich achtereenvolgens te Valburg en te Hemmen te gaan vestigen; dat zij te Hemmen is verbleven tot 30 April 1873, toen zij naar Ede terugkeerde, waar zij vervolgens in dienst trad bij de weduwe Bakker, landbouwster aan de Ginkel aldaar; dat zij, in November 1874 die dienst en tevens de Gemeente verlaten hebbende, gedurende eenigen tijd te Valburg en elders rondgezworven en vervolgens in Januarij 1875, bij hare zuster, de weduwe Kerkhoff, te Arnhem, een onderkomen gevonden heeft, totdat hare zwangerschap zooverre gevorderd was, dat zij in het gasthuis te Utrecht kon worden opgenomen; dat zij, aldaar op 15 April opgenomen en den 8 Julij daaraanvolgende bevallen zijnde, van daar op 7 Augustus 1875 is overgebragt naar het gesticht voor krankzinnigen te Utrecht;

Overwegende, dat Anna Wetters in 1873 en 1874 woonplaats heeft gehad te Ede, krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek; dat die op voormeld wetsartikel gegronde woonplaats echter ophield, toen zij hare dienst verliet, zonder dat zij alstoen te Ede eene zelfstandige woonplaats vestigde, daar zij gelijktijdig uit die gemeente vertrok; dat haar verblijf te Arnhem van Januarij tot April 1875 haar geene woonplaats in die gemeente heeft doen vestigen, daar dat verblijf ten huize harer zuster slechts van tijdelijken aard was, in afwachting, dat zij in het ziekenhuis te Utrecht kon worden opgenomen; dat zij uit den aard der zaak gedurende hare verpleging in voormeld ziekenhuis te Utrecht geene zelfstandige woonplaats aldaar heeft kunnen vestigen;

dat derhalve deze behoeftige, op het tijdstip dat regterlijke magtiging werd verkregen tot hare plaatsing in een gesticht voor krankzinnigen, in geene gemeente des Rijks woonplaats had in den zin van het Burgerlijk Wetboek en dientengevolge de kosten harer overbrenging naar en verpleging in een gesticht voor krankzinnigen moeten worden gekweten uit 's Rijks kas;

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* no. 100), zooals die is gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar en verpleging van Anna Wetters in een gesticht voor krankzinnigen van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.

Amsterdam, den 26 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

5o. van 30 April 1876, no. 6, houdende beschikking op het beroep van *J. Freseman Gratama, te Hoogeveen, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan B. van Oosten aldaar, vergunning is verleend tot oprigting eener grof- en hoefsmederij op de kadastrale perceelen, sectie A, No.* 1990 *en* 1994, *staande aan de Oostzijde van 't Kanaal streek de Huizen, wijk A, No.* 4, *aldaar.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 110).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. Freseman Gratama, te Hoogeveen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan B. van Oosten,

aldaar, vergunning is verleend tot oprigting eener grof- en hoefsmederij op de kadastrale perceelen sectie A, n°. 1990 en 1994, staande aan de Oostzijde van 't kanaal, streek de huizen wijk A, n°. 4, aldaar;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 19 April 1876, n°. 10;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 27 April 1876, n°. 75, 12e Afdeeling;

Overwegende:

dat de bezwaren, door adressant aangevoerd, van geen genoegzaam gewigt zijn te achten, om te dier zake de vereischte vergunning te weigeren;

dat toch de bewering van adressant, dat de op te rigten grof- en hoefsmederij, waar van 's morgens tot 's avonds gehamerd en gesmeed zal worden, een aanhoudenden last, ja zelfs een aanhoudend burengerucht, zal veroorzaken, waardoor zijn woonhuis, zoo niet geheel dan voor de helft grenzende aan de smederij, ten eenenmale onbewoonbaar wordt gemaakt, zeer overdreven is;

dat toch de afstand tusschen zijn woonhuis en de op te rigten smederij 8 meters bedraagt, een ruimte, die schier op geen enkel punt tusschen twee woningen in de digt aaneengebouwde kom der gemeente Hoogeveen wordt aangetroffen; dat de vestiging van schier geene der fabrieken of inrigtingen, waarop de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) toepasselijk is, binnen de kom der gemeente moeijelijk zou zijn, indien een afstand van 8 meters tusschen de op te rigten fabriek en het naastbij gelegen woonhuis in den regel onvoldoende moest worden geacht;

dat bij gemelden afstand het hameren in de smederij niet op hinderlijke wijze in het woonhuis van den adressant zal worden gehoord;

dat de dreuning, die uit het hameren op de aanbeelden welligt zou kunnen ontstaan, door het funderen der aanbeelden, die 10 meters van adressants woonhuis verwijderd zullen zijn, op steenen grondslagen op den vasten grond, dermate zal worden weggenomen, dat de dreuning niet in het woonhuis zal worden bespeurd; dat derhalve van geen ongeschikt worden van een gedeelte van adressants woonhuis sprake kan zijn;

Gezien de Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met afwijzing van adressants verzoek, de door Burgemeester en Wethouders verleende vergunning te handhaven, onder voorwaarde, dat de aanbeelden op den vasten grond zullen moeten gefundeerd worden op gemetselde steenen grondslagen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 30 April 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *den Gemeenteraad van 's Gravenhage tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, over het onderhoud van de laan van Nieuw Oosteinde.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 9 Maart jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den legger der wegen onder de gemeente 's Gravenhage, op nieuw vastgesteld door den gemeenteraad aldaar op den 3 Maart 1874, komt voor: de Laan van Nieuw-Oosteinde, rijweg, bestraat, 1e klasse, rigting van den Bezuidenhoutschen weg tot aan de Schenksloot in eene regte lijn zuidwaarts; eigenaars en beheerders, de heeren Willem en Johannes Petrus Koens. Het overige gedeelte van dien straatweg ligt onder de gemeente Voorburg en leidt naar het dorp van dien naam.

In October van het jaar 1872 werden Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage door de Gedep. Staten der provincie uitgenoodigd, om ten aanzien van het gedeelte van den weg, voorkomende op bedoelden legger der wegen onder 's Gravenhage, te handelen gelijk bij art. 5 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland is voorgeschreven. Dien ten gevolge hebben Burg. en Weth. bij missive van 23/27 December 1872 de eigenaren der laan van Nieuw-Oosteinde aangemaand om, voor zooveel die onder 's Gravenhage lag, de bestrating daarvan in de jaren 1873 en 1874 in behoorlijken staat te brengen.

Toen die eigenaren aan die aanmaning niet voldeden, zonden Burg. en Weth. bij brief van 14 Mei 1875 aan Gedep. Staten in het proces-verbaal van bevinding, voorgeschreven bij art. 5, 2e lid, van het aangehaald reglement.

In dat proces-verbaal wordt gezegd, dat de bedoelde weg in zeer slechten staat verkeert, vol gaten en oneffenheden is; dat die wel is waar bestraat is, doch de passage met rijtuigen daarover hoogst onaangenaam is en bij hard rijden zonder twijfel gevaar doet ontstaan voor het breken der veeren; dat de bedoelde weg alzoo dringend voorziening vordert, over de *geheele* oppervlakte moet worden verstraat en dat daarbij voor *geheele* vernieuwing op één derde zal moeten gerekend worden.

Gedep. Staten hebben toen bij missive van 7/12 Junij d. a. v. Burg. en Weth. uitgenoodigd, voor het herstel van den weg zorg te dragen, behoudens hun regt om de kosten op de onderhoudspligtigen te verhalen.

Burg. en Weth. berigtten daarop den 21 Junij, dat naar hunne zienswijze het provinciaal reglement medebrengt, dat, wanneer, — gelijk met de Laan van N.-Oosteinde het geval was, — aan den last van Burg. en Weth. om den weg te herstellen niet is voldaan, de zorg voor dat herstel is opgedragen aan Gedep. Staten.

Over dit geschilpunt had eene breede briefwisseling plaats tusschen Gedep. Staten en het collegie van Burg. en Weth. Dit collegie bragt die briefwisseling ter tafel van den gemeenteraad, omdat met de kosten van het onderhoud van de dikwerf genoemde laan de gemeentebegrooting in verband kon komen. De gemeenteraad stemde met het gemeentebestuur in en stelde de gemeentebegrooting voor 1876 vast zonder daarop een post te brengen voor de kosten van herstel van den gemelden weg.

Krachtens art. 212, 1e lid, der gemeentewet, hebben Gedep. Staten bij besluit van 7/14 December 1875 de begrooting voor 1876 met een uitgaaf van f 4.300 bezwaard, ter bestrijding der kosten van herstel, en toen de raad weigerachtig bleef om op de gemeentebegrooting nieuwe middelen voor te dragen tot dekking van die uitgaaf, hebben Gedep. Staten op den 27 December d. a. v., met toepassing van art. 212, 2e lid, der gemeentewet, hunne goedkeuring aan de begrooting gegeven, behoudens vermindering van den post voor onvoorziene uitgaven met f 4.300.

Dit besluit komt voor in het Prov. blad van Zuidholland, onder no. 85 en is uitgegeven den 29 December 1875; het is toegezonden aan het gemeentebestuur, ter uitvoering en mededeeling aan den gemeenteraad en aan den ontvanger.

Blijkens de stukken had de hoofdingenieur van den provincialen waterstaat in Zuidholland op den 29 Mei en 1 Junij van het jaar 1875 aan Gedep. Staten berigt, dat de bedoelde Laan van Nieuw-Oosteinde over hare geheele lengte in een slechten toestand verkeerde en begrootte hij de kosten voor herstel benoodigd op f 4.301.

Op den 1en Febr. jl. heeft de gemeenteraad zich gewend tot den Koning, krachtens art. 148 der Provinciale wet, waarbij aan den Koning is voorbehouden de beslissing der geschillen over het onderhouden van werken en van alle andere geschillen van bestuur tusschen de provincie en eene gemeente gerezen.

Volgens den gemeenteraad bestaat er namelijk geschil of de provincie dan wel de gemeente belast is met de zorg voor het herstel van gedachte laan, behoudens verhaal der kosten op den beheerder of eigenlijken onderhoudspligtige.

Na mededeeling der feiten, hiervoren vermeld, zegt de gemeenteraad in de memorie aan den Koning ingediend hoofdzakelijk: dat art. 179 1a *h* der gemeentewet aan het gemeentebestuur opdraagt de zorg voor de bruikbaarheid en veiligheid der publieke wegen, doch alleen *voor zoover van hen afhangt*; welke laatste woorden, volgens 's Konings besluit van 20 April 1875, no. 13, beteekenen: "voor zoover die zorg niet krachtens het publiek regt aan een ander openbaar gezag is opgedragen"; dat, nadat het plaatselijk bestuur de noodzakelijkheid van het herstel heeft geconstateerd, de zorg voor het herstel, krachtens het Provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland, goedgekeurd bij Kon. besluit van 21 November 1870, No. 16, in die provincie is opgedragen aan Gedep. Staten; — dat toch volgens art. 5 van dat reglement het plaatselijk bestuur, wanneer een weg niet behoorlijk wordt onderhouden, in geval — gelijk in casu — dat bestuur zelf het beheer daarover niet uitoefent, last moet geven tot herstel aan den onderhoudspligtige: en wanneer aan dien last niet wordt voldaan, proces-verbaal van bevinding moet opmaken, vermeldende het bestaande gebrek en de vereischte voorziening, — welk proces-verbaal aan Gedep. Staten moet worden ingezonden, die dan herstel van het gebrekkige kunnen gelasten; — dat Gedep. Staten echter dien last niet kunnen geven aan het gemeentebestuur, omdat art. 6 van het reglement zegt: "Betreft de last van Gedep. Staten tot herstel, een werk, *waarvan het beheer of de verpligting tot onderhoud is bij eene gemeente*, dan zorgen Burg. en Weth. voor de uitvoering van dien last.

"Is het beheer of de verpligting tot onderhoud bij een waterschapsbestuur enz."

"In alle andere gevallen kunnen Gedep. Staten, namens de provincie, het herstel

van het gebrekkige voor rekening van de daartoe verpligten aanbesteden en uitvoeren en de kosten op hen verhalen«;

dat alzoo de zorg voor het herstel der Laan van Nieuw-Oosteinde, waarover het gemeentebestuur het beheer niet uitoefent, volgens publiek regt is opgedragen aan Gedep. Staten en niet afhangt van het gemeentebestuur; dat voorzeker de bedoelde artikelen aan Gedep. Staten de vrijheid laten om al dan niet te handelen, doch dat uit die vrijheid niet voortvloeit de bevoegdheid van Gedep. Staten om het gemeentebestuur in hunne plaats handelend te doen optreden; — dat Ged. Staten kunnen stil zitten of handelen, maar dat zij niettemin uitsluitend zijn geroepen om handelend op te treden indien handeling noodzakelijk wordt geacht; — dat de Raad de vraag in het midden laat, of de aangehaalde artikelen en bepalingen van het Prov. reglement in strijd zijn met art. 179 la. *h* der gemeentewet; doch dat zeer zeker die bepalingen, zoolang zij niet zijn ingetrokken, verbindend zijn zoowel voor het gewestelijk als voor het gemeentebestuur; — dat alzoo de gemeente 's Gravenhage ten onregte verpligt wordt tot herstel van een gedeelte van de Laan van N.-Oosteinde.

De memorie eindigt met het eerbiedig verzoek, dat het den Koning moge behagen, met toepassing van art. 148 der prov. wet, te verklaren, dat de zorg voor de bruikbaarheid der Laan van Nieuw-Oosteinde niet afhangt van Burg. en Weth. van 's Gravenhage.

Het adres van den gemeenteraad is gesteld in handen van Gedep. Staten. Bij hun uitvoerig berigt van 22/25 Februarij jl. hebben zij daarop gediend van consideratie en advies. In dat berigt komen hoofdzakelijk voor de navolgende beweringen:

Het is meer dan twijfelachtig, of de gemeenteraad hier teregt heeft ingeroepen uitvoering en toepassing van gemeld art. 148 der provinciale wet.

Wel is het aannemelijk, dat gezegd artikel wordt ingeroepen wanneer tusschen het eene openbaar bestuur of gezag en het andere over zaken van bestuur geschil bestaat, b. v. wanneer eene provincie als zoodanig tegenover eene gemeente staat. Een voorbeeld van dergelijke tusschenkomst krachtens art. 148 is te vinden in het Kon. besluit van 24 Mei 1865, houdende beschikking op het geschil tusschen Gedep. Staten van Friesland en het gemeentebestuur van Leeuwarderadeel, over de verpligting tot onderhoud van den trekweg tusschen Leeuwarden en Dokkum.

Tegen de toepasselijkheid van gezegd art. 148 op het onderwerpelijk geval valt met zeer veel grond te zeggen, dat het alleen geldt voor geschillen tusschen *de provincie* en eene of meer gemeenten: dat de provincie zelve alzoo partij moet zijn in het geschil, hetgeen hier het geval niet is, omdat de provincie Zuidholland of hare eenige wettige vertegenwoordiging, de Staten-Vergadering van dat gewest, hoegenaamd geen geschil heeft met de gemeente 's Gravenhage, hetgeen niet wordt betwist.

Gedep. Staten, optredende, krachtens de gemeentewet, als zelfstandig administratief bestuursligchaam, vertegenwoordigden niet de provincie, of beter gezegd háár regt of háre verpligting als zoodanig.

De handeling van Gedeputeerde Staten valt niet onder die, waarvoor zij volgens art. 163 der provinciale wet verantwoording schuldig zijn aan de Staten der provincie, kennelijk omdat in een dusdanig geschil of handeling de provincie nooit is gemoeid en er dus geene partij in zijn kan.

Eene tweede bewering was, eens aangenomen dat art, 148 hier toepassing kon vinden in het algemeen, dat die toepassing in dit speciale geval niet meer kan worden gevraagd, nu door Gedeputeerde Staten art. 212 der gemeentewet op de gemeentebegrooting voor 1876 bereids was toegepast. Tegen die toepassing van art. 212 kon de Raad, volgens art. 209 der gemeentewet, bij den Koning komen in beroep, waarbij dan van zelf door den Koning omtrent het al dan niet op de gemeente rusten der verpligting tot onderhoud of herstel zou worden beslist. Bij tal van Koninklijke besluiten, nl. van 7 November 1869, 14 Junij 1870, 20 April 1875, 24 Julij van het zelfde jaar, is telkens waar eenmaal van art. 212 der gemeentewet door Gedeputeerde Staten was gebruik gemaakt, door den Koning beslist, bij wijze van uitspraak omtrent het al dan niet juiste der toepassing van art. 212.

Deze opvatting, wordt gezegd, volgt uit den aard der zaak en is ter voorkoming van verwarring onvermijdelijk. *Uit den aard der zaak*, omdat, wanneer door Gedeputeerde Staten eene beslissing is genomen ter uitvoering van art. 179 1ª h en als dwangmiddel art. 212 is toegepast, alsdan die beslissing regtstreeks moet worden aangevallen, maar niet art. 148 der provinciale wet ingeroepen, omdat daardoor de beslissing van Gedeputeerde Staten niet wordt vernietigd en ook niet wordt gehandhaafd, maar in de lucht zou blijven hangen.

Verwarring zou ontstaan, omdat beroep op art. 148 aan geen termijn is gebonden, terwijl wel een termijn bestaat, wanneer men wil opkomen tegen de toepassing van art. 212 der gemeentewet.

Derhalve zouden er bijaldien de termijn verstreken was, gesteld bij art. 209 der gemeentewet voor het beroep tegen de toepassing van art. 212, strijdige beslissingen kunnen ontstaan en blijven bestaan, wanneer ook nog art. 148 der provinciale wet kon worden ingeroepen.

Gedeputeerde Staten resumeren aldus hunne meening omtrent de toepassing van art. 148, dat in dit geval, nu art. 212 is toegepast, de vraag, of die toepassing juist was, door den Koning alleen, volgens art. 209 der gemeentewet. kan worden beslist, op de wijze en onder de voorwaarden voor hooger beroep, krachtens art. 209, in de gemeentewet gesteld.

Gedeputeerde Staten zeggen verder, dat de termijn voor zoodanig beroep is verstreken, omdat hunne beslissing viel op 27 December 1875 en het adres aan den Koning is van 1 Februarij jl.

Zij geven echter te kennen, dat zij geen grond van niet-ontvankelijkheid voorstellen, maar gaarne wenschen, dat er een middel moge bestaan, om de zaak au fond te beslissen.

In het berigt wordt verder gezegd, dat het voldoende is bewezen, dat de Laan van Nieuw-Oosteinde niet in voldoenden staat van veiligheid en bruikbaarheid verkeert en alzoo herstel eischt; dat derhalve art. 179 1a *h* der gemeentewet moest worden toegepast en het Gemeentebestuur zich aan den pligt tot herstel niet vermag te onttrekken door de bewering, dat dat herstel of de zorg voor den weg niet van hen afhangt; dat toch uit de Memorie van Beantwoording op art. 179 1a *h* voortvloeit, dat eene gemeente zich enkel aan de bedoelde zorg mag onttrekken, wanneer de weg behoort tot de huishouding van het Rijk, eene provincie of een waterschap

m. a. w. wanneer die zorg voor een weg krachtens het publiek regt aan een ander gezag is opgedragen en alzoo niet afhangt van de gemeente.

Gedeputeerde Staten beroepen zich omtrent dit punt op een besluit van 14 Junij 1870, betreffende een geschil tusschen Gedeputeerde Staten van Zeeland en het Gemeentebestuur van Kloetinge.

Gedeputeerde Staten merken op, dat zeer zeker de Laan van Nieuw Oosteinde niet staat onder het beheer der provincie en het beheer daarover niet afhangt van de provincie.

Verder merken zij op, dat een beroep op de artt. 5 en 6 van het meergemeld provinciaal reglement op de wegen enz., in geenen deele kan opgaan. Volgens het provinciaal reglement hebben Gedeputeerde Staten wel de *bevoegdheid* om een weg ten koste van den onderhoudspligtige te doen herstellen; maar zij zijn niet *verpligt* tot dat herstel. Zij kunnen daartoe overgaan, wanneer er gevaar bestaat, onverwijlde voorziening noodig is en een gemeentebestuur onwillig is of te traag om, ter wegneming van het gevaar, onmiddellijk de noodige maatregelen te nemen; welke bevoegdheid zij Gedeputeerde Staten ook hebben, krachtens art. 6, 1e lid, van het provinciaal reglement, indien eenig werk onbetwistbaar in beheer of onderhoud is bij eene gemeente.

Ten opzigte van dit punt wordt verwezen naar het K. K. besluit van 24 Mei 1865 en naar art. 9 van het destijds vigerend reglement op de wegen in Friesland, goedgekeurd bij K. K. besluit van 28 Augustus 1821.

Ten slotte zeggen Gedeputeerde Staten, dat alzoo het Provinciaal Reglement niet in strijd is met art. 179 1a *h* der Gemeentewet, maar daarnaast kan staan; dat het Provinciaal Reglement, door aan Gedeputeerde Staten zekere bevoegdheden te geven, om zelven noodig herstel te laten doen, wanneer zij dit noodzakelijk achten, de Gemeentebesturen niet heeft ontheven van den pligt bij art. 179 1a *h* opgelegd, en de Laan van Nieuw Oosteinde niet heeft gemaakt eene zaak van provinciale huishouding; dat volgens de bestaande wetgeving de Gedeputeerde Staten het regt uitoefenen van toezigt en moeten waken, dat Gemeentebesturen, in opvolging van art. 179, behoorlijk zorg dragen voor de bruikbaarheid en het onderhoud der wegen voor de openbare dienst bestemd.

De heer Mr. J. Kappeyne van de Coppello treedt voor den appellant, den Gemeenteraad van 's Gravenhage, op en zegt hoofdzakelijk:

De Raad zal mij voorzeker vergunnen mijnen dank te betuigen voor het uitstel van 14 dagen, dat hij tot de behandeling van deze zaak heeft gegeven en waardoor ik in de gelegenheid ben geweest nog eenige inlichtingen over deze zaak in te winnen.

Ik geloof dat ik deze zaak het best kan behandelen door mijne rede in vier deelen te splitsen: 1o. eenige inlichtingen te geven nopens den loop der zaak; 2o. behandeling van het eigenlijk geschilpunt, en dus uiteenzetting van de meening van Gedeputeerde Staten en van den Gemeenteraad; 3o. welken invloed art. 212 der Gemeentewet op deze zaak uitoefent; en 4o. in hoe ver art. 148 der Provinciale wet hier van toepassing is. Deze beide laatste punten zijn eigenlijk als exceptief te beschouwen, maar juist daarom meen ik ze het laatst te moeten behandelen.

Ad I. Over de laan zelve heb ik eigenlijk weinig meer te zeggen. Die laan is tot den Bezuidenhoutschen weg op den legger gebragt. Als eigenaar is aangewezen de heer Koens, maar in de kolom der titels is de titel ten deze niet ingevuld. De laan dagteekent reeds van het jaar 1658. Zij liep toen tot den zoogenaamden Schenk.

De inwoners van Voorburg en van de Geestbrug moesten langs den Rijswijkschen weg, om naar 's Gravenhage te komen. In den zomer was dit hun daar te lastig door de „gullichheit" en in den winter gevaarlijk. Toen heeft het Ambachtsbestuur zich tot den eigenaar van het huis *Werve* gewend en met dezen eene overeenkomst getroffen. De heer van Werve zou eene brug leggen over het Schenkwater en den weg doortrekken tot den Bezuidenhoutschen weg. Daarentegen zou hij een tol mogen heffen om in de kosten van aanleg en onderhoud te voorzien. Toen werd tevens bepaald, dat het onderhoud geheel ter discretie van den eigenaar zou blijven. Er werd echter bijgevoegd, dat die doortogt naar den Bezuidenhoutschen weg niet in perpetuum zou behouden blijven, maar zoo lang hij of zijne erfgenamen dat mogten goedvinden. Derhalve stond het hem of zijne erfgenamen volkomen vrij om de laan ieder oogenblik voor de passage te sluiten. Dat contract werd den 6 Augustus 1658 door de Staten van Holland geapprobeerd en toen hebben de eigenaren daaraan gevolg gegeven. De laan is steeds particulier eigendom gebleven en niemand heeft ooit regt gehad den weg te schouwen. In 1811 waren de heeren Jan Brouwer Joachimszoon en Theodor Aaninch heeren van Werve en alzoo eigenaren van het bedoelde gedeelte der laan. Zij hebben het regt tot tolheffing bij de Fransche regering moeten justificeeren. Zij hebben uit eigen beweging de laan bestraat en vier bruggen gelegd. Dat geschiedde eenige jaren voor 1813. Stonden wij nu voor den burgerlijken regter, dan zouden wij zeggen, dat het niet bewezen kan worden, dat eene verpligting om den weg bestraat te houden bestaat. Maar voor een paar jaren hebben Gedeputeerde Staten, de provinciale ingenieur en de gemeente-architect geconstateerd, dat het gedeelte van de laan, liggende onder den Haag, niet behoorlijk bestraat en onderhouden is en Gedeputeerde Staten meenen, dat de gemeente daarin moet voorzien. Zoo dat werkelijk het geval ware, zou die herstelling *f* 4300 kosten, waarop zij is geraamd. De eigenaar heeft tot hiertoe geen lust gehad dat te doen. Daarom wordt de vraag gedaan of de gemeente of de provincie zich met de herstelling moet belasten, terwijl het dan eene nadere quaestie kan uitmaken in hoe ver men welligt later tegen den onwilligen eigenaar kan procederen.

De zaak der wegen in deze provincie wordt beheerscht door het reglement van 21 November 1870. Men zie *van den Bogaard*, 7e vervolg, blz. 50. Dat reglemenr handelt over het onderhoud en het toezigt. Daarin komen bepalingen voor over werken, waarvan de gemeente noch onderhoud, noch beheer heeft. Wordt aan den last tot herstel niet voldaan, dan bepaalt het reglement, dat Gedeputeerde Staten een zekeren termijn stellen, binnen welken de eigenaren aan hunne verpligtingen moeten voldoen, zal niet het werk ten hunnen koste worden uitgevoerd. Nu hebben Gedeputeerde Staten nooit aan de belanghebbenden dien last gegeven. Hadden zij dit gedaan, dan hadden zij de administratieve procedure, als ik die zoo noemen mag, dadelijk op den regelmatigen weg gebragt. Art. 36, 2e lid, schrijft dan voor, hoe men tegen zoodanig besluit van Gedeputeerde Staten bij den Koning in beroep kan komen. Op die wijze

had de Raad van State langs den wettigen weg den onderhoudspligt van de eigenaren kunnen onderzoeken. Maar Gedeputeerde Staten hebben dat niet gedaan, hebben dien weg niet gevolgd. En waarom niet? Zij beweerden, dat de artt. 126 en 127 der Gemeentewet hier van toepassing waren. Volgens art. 6 van het reglement moesten Gedeputeerde Staten het werk namens de provincie aanbesteden en de kosten op de eigenaren verhalen. Gedeputeerde Staten hadden dus zelve voor de herstelling moeten zorgen. Gedeputeerde Staten hebben echter dien last niet gegeven, maar eene missive gerigt tot het Gemeentebestuur, met aanschrijving om voor de kosten tot herstel een post op de begrooting te brengen. Dat nu, hebben Burgemeester en Wethouders en de Raad geweigerd. Toen is gevolgd een tweede besluit van Gedeputeerde Staten, van 7/14 December, waarbij een post op de begrooting gebragt wordt voor het onderhoud van dien weg. Gedeputeerde Staten hebben den Raad te gelijk uitgenoodigd voor die meerdere kosten middelen op de begrooting aan te wijzen. De Raad heeft echter gedifficulteerd aan dat besluit te voldoen. En toen is gevolgd het Provinciaal Blad van 29 December jl. De hoofdzaak was echter gelegen in het besluit van 7/14 December. Het Provinciaal Blad was slechts een accessorium. Toen heeft de Gemeenteraad het geschil van bestuur opgeworpen, dat nu aan uw beoordeeling is onderworpen. De Gemeenteraad is begonnen met het ontwerpen van een request, waarbij hij kwam in hooger beroep van gezegde besluiten, maar dat is gewijzigd en de Raad heeft een geschil opgeworpen op grond van art. 148 der provinciale wet, zoodat de toepassing die aan art. 212 der Gemeentewet is gegeven, ondergeschikt is.

Ad II. Het komt dus aan op de verklaring van art. 179, litt. *a*, Gemeentewet. Dat artikel behelst de bekende woorden: „Voor zoo verre die zorg niet aan anderen behoort.” Die tekst heeft een commentaar verkregen. Eerst bij het Koninklijk besluit van 7 November 1869, zie Verzameling IX, blz. 105, en daarna zijn nog andere besluiten gevolgd, zooals van 20 April 1875 en van 24 Julij 1875. Die besluiten zijn alle in de memorie van Gedeputeerde Staten aangehaald. Daarbij is beslist, dat die woorden eigenlijk willen zeggen: „Voor zooverre dit niet krachtens publiek regt aan een ander gezag is opgedragen. Tegen die uitlegging, aan het geschil gegeven, komt eigenlijk geen der partijen op, maar het is eene andere vraag hoe in het gegeven geval dat beginsel moet worden toegepast. Volgens Gedeputeerde Staten moet de gemeente zorgen, wanneer de onderhoudpligtige niet is het Rijk, de provincie of een waterschap. En Gedeputeerde Staten gronden zich, tot staving van hun gevoelen, op het besluit van 13 Julij 1870 (Verzameling X, blz. 190). Daar betrof het eeu gesshil tegen Gedeputeerde Staten van Zeeland en toen werd er beslist, dat het onderhoud rustte op de provincie. In het besluit wordt gezegd, dat de onderhoudspligt steeds aan de provincie was opgelegd geweest. Op zich zelf is die beslissing zeer juist, maar volgt daaruit nu, dat de leer der aangehaalde besluiten zoo moet worden opgevat en beperkt, als nu door Gedeputeerde Staten wordt beweerd.

Bedrieg ik mij niet, dan moet het criterium elders liggen. Art. 232 der Gemeentewet handelt over het onderhoud van gemeentelijke wegen in het algemeen. Het stelt als regel, dat het onderhoud komt ten laste der gemeente en dat Burgemeester en Wethouders daarvoor moeten zorgen. Het neemt echter de mogelijkheid aan, dat die

onderhoudspligt op anderen rust en dan kan het gebeuren, dat Burgemeester en Wethouders zorgen moeten, dat de onderhoudspligt, zoo noodig, ook door derden vervuld worde. Burgemeester en Wethouders moeten dus ook zorgen voor het onderhoud, wanneer derden onderhoudspligtig zijn, maar zij moeten het slechts dan doen, wanneer niet daardoor het onderhoud wordt een gemeentelast. Derhalve, zijn er wegen waarvan derden onderhoudpligtig zijn, dan moet het gemeentebestuur slechts dan handelen, als het de kosten, zoo noodig, op de nalatigen verhalen kan. Anders zou men, wat niet een gemeentelast is, tot een gemeentelast maken. Maar bij wien moet het Gemeentebestuur met het verhaal der kosten komen? Bij den burgerlijken regter Daar, zoo er geene actie uit burgerlijk contract is, zal dan het verhaal, volgens art. 720 B. W., op verordeningen moeten steunen. De Burgemeester dus, die de kosten wil terugvorderen, moet bewijzen, dat hij het regt van verhaal op den onderhoudpligtige heeft. Maar waar dat regt aan Gemeentebesturen is gegeven, b. v. in art. 180 der Gemeentewet, moet het zijn gegeven uitdrukkelijk in de wet. Wel heeft men getracht strafbepalingen tegen de nalatigen vast te stellen en art. 180 Gemeentewet toe te passen, maar volgens de aanteekening in de Gemeentewet van Oosterwijk mag dat niet. Men moet bij den civielen regter de teruggave vragen van hetgeen men heeft ten koste gelegd aan werken waarvoor derden onderhoudspligtig zijn. De zorg berust bij het gezag, dat volgens wet of reglement het regt van verhaal heeft; heeft hij het niet, men kan de gemeente niet verantwoordelijk stellen. Hier zou men dit zeker niet kunnen doen, want hier zou integendeel de gemeente zich blootstellen aan eene possessoire actie van den onderhoudpligtige. Het reglement op de wegen, van 1870, bevat andere regelen en voorschriften dan de vorige en het is volstrekt noodzakelijk, dat men de verschillende bepalingen vergelijke. In het oorspronkelijke reglement van 1852 kwam in art. 10 voor: dat bij gebreke der onderhoudpligtigen tot herstelling van wegen of werken, onder beheer der gemeente staande, op verzoek van het Gemeentebestuur, Gedeputeerde Staten tusschen beiden konden treden, behoudens beroep bij den Koning.

En dan volgde art. 11, volgens hetwelk, wanneer eigenaren of beheerders niet aan den last van Gedeputeerde Staten voldeden, de Gemeentebesturen het werk konden doen uitvoeren, met bevoegdheid, om, bij niet nakoming, de kosten op de nalatige eigenaren te verhalen. Daar werden dus de Gemeentebesturen bepaald aangewezen. Dat heeft echter in de toepassing bezwaren ondervonden en daarin is verandering gekomen, blijkens het Provinciaal Blad van 1859, n°. 137. Volgens het gewijzigd reglement kon het Gemeentebestuur weigeren zich hiermede te belasten. Men heeft dus daar reeds het geval voorzien, wat hier is ontstaan. Gedeputeerde Staten zouden dan magtiging aan de Prov. Staten vragen, om het werk voor rekening der provincie te doen uitvoeren. In 1870 is men echter een stap verder gegaan en werden uitsluitend Gedeputeerde Staten gemagtigd, om, zoo noodig, het werk ten koste der provincie te doen aanbesteden of uitvoeren. Daardoor is de verpligting voor de Gemeentebesturen vervallen. Nu heeft men het alternatief niet meer, zooals vroeger, wie het werk moet uitvoeren. Neemt men het stelsel van Gedeputeerde Staten aan, dan zou echter het bestaande reglement niets meer beteekenen. Ik zou dan echter vragen uit welken regtstitel het Gemeentebestuur bij den burgerlijken regter zal ageren. Het regt dat

het Gemeentebestuur zou willen doen gelden, zou het bij eene openbare verordening moeten gegeven zijn. En nu geeft het bestaand reglement alleen het regt aan Gedeputeerde Staten om het werk uit te voeren. Gedeputeerde Staten zeggen wel, dat het werk door het Gemeentebestuur moet worden uitgevoerd, maar wijzen niet aan van waar het Gemeentebestuur de bevoegdheid zal ontleenen tot verhaal. Art. 179 litt. *h* Gemeentewet is dus niet toepasselijk, want het is alleen de vraag of er eene andere magt bestaat, die verpligt is de zorg op zich te nemen. Zijn Burgemeester en Wethouders publiekregtelijk aangewezen om voor het onderhoud te zorgen? Zoo neen, dan kunnen Gedgputeerde Staten ook niet het aan de gemeente gelasten. Hier toch is wel degelijk eene opdragt bij eene wettige verordening op eene andere magt. En daarom is het beroep van Kloetinge juist in het voordeel van den appellant, want daardoor wordt het bewezen, dat er uitzonderiugen kunnen zijn en zoodanige uitzondering bevat hier de bepaling van het Provinciale reglement. Gedeputeerde Staten hebben, door den tegenwoordigen weg te volgen, juist onmogelijk gemaakt, wat zij hadden kunnen en moeten doen. Art. 720 van het Burgerlijk Wetboek verwijst naar de verordeningen, en zoodanige bestaat hier.

Men heeft tegen de meening van den Gemeenteraad ingeroepen hetgeen voorkomt in de *Verzameling* van 1865, blz. 209 en 21, maar al dadelijk moet ik doen opmerken, dat het daar bedoeld provinciaal reglement werd gemaakt toen de provinciale wet nog niet bestond. In *van den Bogaard* vind ik het en daar in art. 9 de verpligting aan de Gemeentebesturen opgelegd. Maar nu is de zaak omgekeerd. Bij het reglement van 1870 is de zorg opgedragen aan Gedeputeerde Staten. Het Friesche reglement bevat juist eene aanwijzing van het Gemeentebestuur als de bevoegde autoriteit. Bij ons reglement wordt de provincie als de bevoegde magt aangewezen.

Ad III. De strekking van het beroep. Gedeputeerde Staten beweren, dat alles aankomt op art. 212 der Gemeentewet. Nu stellen zij het dilemma: of de Gemeenteraad komt op tegen ons besluit, dan komt hij te laat; of niet, en dan is er gewijsde zaak en daarom het beroep niet ontvankelijk. Aangenomen dat de Gemeenteraad had moeten opkomen tegen het besluit, krachtens art. 212, dan ontstaat de vraag: had hij dat vroeger moeten doen? Ja, zeggen Gedeputeerde Staten, dan zijt gij onderworpen aan art. 209 der Gemeentewet; dan had ge u moeten houden aan den daarbij vastgestelden termijn. Verwijzing naar art. 209 vindt men in art. 213, alsmede in art. 227 der Gemeentewet, maar niet in art. 212. De wetgever heeft dus uitdrukkelijk de zaak geregeld bij artt. 209, 213 en 227, en dat mag men niet aanvullen buiten de wet. Art. 209 slaat op een bijzonder geval, waarvan in deze geen sprake is. Art. 210 zegt dan ook, dat die besluiten anders zijn dan die van art. 209. Of de begrooting is goedgekeurd, dat staat volstrekt niet in den weg. Indien men had moeten opkomen tegen eenig besluit, dan is het tegen dat van 14 December. Het andere besluit is slechts een accessorium, zooals ik hierboven zeide. Waar staat echter geschreven, dat het appel alleen openstond binnen 30 dagen? Te minder kan ik dat lezen in art. 212, omdat men daar spreekt van besluiten, die kunnen genomen worden ten opzigte eener loopende begrooting en slechts aan de begrooting zelve in art. 209 is gedacht. Ik geloof dus, dat de gansche bewering, dat men gebonden is aan

den tijd van 30 dagen, moet vervallen, daar die termijn nergens is voorgeschreven.

Ad IV. Heeft men zich beroepen op de quaestie van gewijsde zaak en heeft men gezegd: indien gij u aan ons besluit, uit kracht van art. 212, niet behoeft te storen, dan wordt de eenheid in de administratie verbroken. Wat zegt echter art. 148 provinciale wet? Door geene besluiten van Gedeputeerde Staten kan de regtsmagt, daar gegeven, den Koning worden ontnomen. Nooit kan een besluit van Gedeputeerde Staten eene gewijsde zaak zijn, met het oog op art. 148 der provinciale wet. Nu zeggen Gedeputeerde Staten wel, dat is dwaas, maar ik kom hier niet om de wijsheid van hun besluit te prijzen. Gedeputeerde Staten hebben het zich zelven te wijten zoo zij niet den goeden weg bewandelden. In plaats van de middelen, die de wet of de reglementen aan de hand gaven, hebben zij een anderen weg gevolgd. Dat is onze schuld niet; maar dit is zeker, dat de Koning, waar hij als regter in eerste instantie optreedt, niet gebonden kan zijn door een besluit van Gedeputeerde Staten.

Wat art. 212 betreft, de quaestie is: òf de provincie òf de gemeente moet betalen. Het is mogelijk, dat de Koning het Gemeentebestuur in het gelijk stelt, en dan is de post door Ged. Staten ook ten onregte op de begrooting gebragt. Het is evenzeer mogelijk dat de eigenaar alle verdere geschillen wil afwenden en liever den weg zelf in orde wil brengen. Dan zal weder het besluit van Gedeputeerde Staten van zelf zonder gevolg zijn. Het besluit van Gedeputeerde Staten heeft geen ander regtsgevolg, dan dat de post op de begrooting staat. Die post zal worden gebruikt of niet gebruikt, maar de toepassing van art. 212 prejudiceert ons geschil niet. De gemeente geeft de verpligting tot onderhoud niet toe en beweert, dat zij rust op de provincie. Daardoor is het tegenwoordig geschil ontstaan.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten, wat er ook zij van art. 212, in allen gevalle is art. 148 der provinciale wet wel van toepassing. Eigenlijk geeft hunne meerderheid toe. Men zie trouwens het besluit van 24 Mei 1865, *Verzameling* blz. 208 en 209. Ik doe echter opmerken, dat bij Gedeputeerde Staten eene minderheid was, die redeneert als of de civiele procedure ook toe te passen ware op het administratief regt. Daar heeft de eerstgemelde partij niets anders te bewijzen, dan het corpus delicti. De Gemeenteraad wendt zich tot den Koning; of de Raad daartoe bevoegd was, moet worden onderzocht; maar is hij het, dan hing het van de provincie zelve af, als partij op te komen. Ik kan niet anders aantoonen, dan dat het een geschil geldt, dat aan 's Konings beslissing is onderworpen. Ik begrijp dus niet, dat mijn regt kan afhangen van de vraag: of de provincie zich partij stelt? Ik beroep mij op art. 148 en daarmede heb ik de provincie tot partij gemaakt.

Welke eischen stelt art. 148 der provinciale wet? Er moet zijn geschil over den aanleg en het onderhoud van werken. Wat is nu het ligchaam, ten welks naam of kosten het onderhoud hier moet geschieden? De Gemeenteraad zegt: wij niet; wij moeten niets doen, want wij hebben geen zekerheid van verhaal. Gedeputeerde Staten zeggen: wij niet, want dat kan, maar behoeft niet te geschieden ten name der provincie. Wel zeggen Gedeputeerde Staten, wilde de provincie partij zijn, dan hadden de Provinciale Staten dat moeten bevelen. Maar ik zeg op mijne beurt: *à qui la faute?* Wij roepen de Provinciale Staten niet op, maar dat hadden de Gedep. Staten

dan moeten doen. In de Friesche zaak werden de Provinciale Staten dan ook geraadpleegd; maar een besluit van de Provinciale Staten werd er niet gevorderd. Hoe komt het echter, dat de Provinciale Staten buiten de zaak zijn? Bij de wijziging van het reglement, in 1859, werd wel degelijk gezegd, dat Gedeputeerde Staten in dergelijke gevallen de Provinciale Staten moesten raadplegen; maar de Provinciale Staten hebben bij het reglement van 1870 de taak eens voor altijd aan Gedeputeerde Staten opgedragen. Zij hebben in art. 6, lett. 3, van het reglement, hunne toestemming eens voor altoos gegeven. Voorts zeggen Gedeputeerde Staten: wij zijn hier op een terrein waarop wij geen verantwoording schuldig zijn. Maar men zie dan art. 163 der provinciale wet in, waarin duidelijk gezegd wordt, dat Gedeputeerde Staten verantwoording schuldig zijn, wegens de uitvoering gegeven aan provinciale reglementen en men leze ook art. 152 dier wet. Hoe kan men dan zeggen, dat Gedeputeerde Staten geen verantwoording zouden schuldig zijn. Ik geloof dus, dat ook die bezwaren, wel beschouwd, geen kracht hebben. Mij dunkt, dat het niet kan worden ontkend, dat de Koning, als regter in eersten aanleg, eene beslissing behoort te nemen, als er een geschil blijkt te bestaan over de vraag: uit welke kas, die der provincie of der gemeente, het werk zal worden uitgevoerd, als de eigenaren nalatig blijven?

De duidelijke zin van art. 125 der Gemeentewet is, dat dergelijke geschillen *door Ons*, dat is door den Koning, moeten worden beslist. Men heeft daarbij het geval van art. 148 der provinciale wet wel degelijk op het oog gehad. Gedeputeerde Staten hebben echter het geval omgekeerd. Wat zij moesten doen hebben zij overgedragen aan het Gemeentebestuur. Maar ik geloof, dat de regtsmagt des Konings daardoor niet kan worden gepraejudiceerd Ik meen dus, dat hier wel degelijk een geschil van bestuur in den zin van art. 148 der provinciale wet bestaat. Wie is de magt die beslissen kan, wie de kosten, behoudens verhaal op den nalatigen onderhoudspligtige, zal betalen. De regtstitel tegen Burgemeester en Wethouders, tegen den Gemeenteraad ontbreekt. Daardoor vervallen alle redeneringen van Gedeputeerde Staten, dat het reglement van 1870 hun de keus gelaten heeft óf de provincie óf de gemeente met die kosten te belasten, behoudens verhaal. Neen, het komt mij voor, dat het hier duidelijk is bepaald, dat de gemeente met die taak niet kan worden belast.

III. *Geschil over de woonplaats van den behoeftige, Gerardus van Eenhuizen.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 31 Maart jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige, Gerardus van Eenhuizen, is op den 3 December jl. wegens krankzinnigheid overgebragt en geplaatst in het gesticht voor krankzinnigen te Deventer.

De vraag is, waar had hij op dat tijdstip zijne woonplaats? Volgens de overgelegde stukken is het niet met zekerheid te zeggen waar de behoeftige geboren is en welken ouderdom hij heeft.

Volgens die stukken oefende hij in den laatsten tijd het beroep uit van binnenlandsch

marskramer en werd hij, kort vóór zijne overbrenging, geregtelijk vervolgd wegens bedelarij, doch buiten vervolging gesteld omdat het bleek, dat hij krankzinnig was.

Het blijkt uit de overgelegde stukken, en het wordt ook niet betwist, dat hij heeft gewoond in de gemeente Nijkerk; dat op den 5 Januarij 1874 het Gemeentebestuur van Enschedé dat van Nijkerk heeft uitgenoodigd op te zenden een getuigschrift van woonplaatsverandering van den behoeftige van Nijkerk naar Enschedé, en dat dat getuigschrift is opgezonden.

Het Gemeentebestuur van Nijkerk zegt, dat de behoeftige toen reeds de gemeente had verlaten en daar nimmer teruggekeerd zijnde, alzoo, tijdens zijne opneming in het gesticht, geen woonplaats meer had te Nijkerk.

Het Gemeentebestuur van Enschedé zegt, dat de behoeftige zich in Januarij 1874 met eene vrouw, evenmin te Enschedé woonachtig, heeft vervoegd aan het bureau van den Burgerlijken Stand, ten einde met die vrouw een huwelijk aan te gaan; dat dit huwelijk niet kon worden voltrokken, omdat hij, noch de vrouw, te Enschedé hadden gewoond; dat toen het getuigschrift van woonplaatsverandering uit Nijkerk is ingekomen; dat hij toen op den 7n Januarij 1874 in het bevolkingsregister te Enschedé is ingeschreven, als verblijvende bij een slaapsteehouder; dat zijn naam op het bevolkingsregister is doorgehaald op den 7 Januarij 1875, omdat hij eigenlijk te Enschedé niet woonde, maar een zwervend leven leidde; dat de behoeftige zich eerst op den 29 December 1873 heeft vervoegd aan het Bureau van den Burgerlijken Stand om voorschreven huwelijk aan te gaan; dat hij verder geene pogingen heeft aangewend om dat huwelijk te doen voltrekken; dat hij volgens het nachtregister, in de slaapstee gehouden, reeds den 7 Januarij 1874 die slaapstee heeft verlaten; dat hij toen ook de gemeente heeft verlaten en daar nimmer is teruggekeerd.

Het Gemeentebestnur beweert, op grond van deze feiten, dat bij den behoeftige eigenlijk geen plan heeft bestaan om zich te Enschedé met der woon te vestigen; dat het verhuisbillet is ingeleverd, toen hij nog plan scheen te hebben om in het huwelijk te treden; maar dat hij reeds op denzelfden dag toen hij werd ingeschreven, op 7 Januarij 1874, de gemeente heeft verlaten, zonder aan het plan om in het huwelijk te treden gevolg te geven; dat hij slechts tien dagen heeft vertoefd te Enschedé, van 29 December 1873 tot 7 Januarij 1874, in eene slaapstede; dat uit dit alles voldoende volgt, dat hij geen woonplaats heeft of op het tijdstip der opneming in het gesticht had te Enschedé.

Blijkens de stukken, heeft de behoeftige op den 25 Mei 1875 te Arnhem nog patent genomen als inlandsch marskramer en gaf toen op woonachtig te zijn te Enschedé.

Later is hij, op den 17 September, met eene hem vergezellende vrouw, nog te Arnhem geweest, doch slechts gedurende één nacht, in het logement de Molen.

Het Gemeentebestuur van Zutphen heeft berigt, dat de behoeftige op zijne doorreis wel een enkelen nacht in een passantenhuis heeft doorgebragt, doch dat hij aldaar nooit in het bevolkingsregister is ingeschreven geweest en er ook nooit gewoond heeft.

Gedeputeerde Staten van Gelderland zijn van meening, blijkens hun ambtsberigt

van 25 Januarij jl., dat de behoeftige geen woonplaats had, tijdens zijne opneming in eene gemeente van Gelderland.

Gedeputeerde Staten van Overijssel zijn, volgens hun ambtsberigt van 9 Maart jl., van oordeel, dat de behoeftige, tijdens zijne opneming in het gesticht, in geene gemeente van het Rijk woonplaats had.

Er zijn geene memoriën ingeleverd aan deze Afdeeling, maar enkel eenige afschriften van origineele ambtsbrieven, die onder de stukken van het dossier reeds voorhanden waren.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Elfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 24 *Mei* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 3 Mei 1876, n°. 24, houdende beschikking op het beroep ingesteld door *G. Roza, F. K. Los en A. Bloemer, te Haarlemmermeer, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd.* 23 *Februarij* 1876, n°. 64, *in zake de loting voor de Nationale Militie in die gemeente.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 136).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door G. Roza, F. K. Los en A. Bloemer, te Haarlemmermeer, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, dd. 23 Februarij 1876, n°. 64, in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 26 April 1876, n°. 17;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 April 1876, no. 29, 4e Afd.;

Overwegende:

dat adressanten, naar aanleiding van art. 36 der wet op de Nationale Militie, de vernietiging vragen der loting, die op 10 Februarij 1876 heeft plaats gehad in de gemeente Haarlemmermeer, omdat huns inziens daarbij eene onregelmatigheid zou gepleegd zijn, die op den uitslag der loting van invloed heeft kunnen zijn;

dat die onregelmatigheid daarin zou hebben bestaan, dat in die loting begrepen was J. Hinselaar, die tijdens de loting reeds was overleden;

dat echter de naam van genoemden loteling voorkwam op het register en de alphabetische naamlijst van de gemeente Haarlemmermeer in 1875 opgemaakt;

dat volgens art. 27 der Militiewet de loting jaarlijks geschiedt over de in het vorige jaar ingeschreven jongelingen;

dat volgens art. 32 en 33 dier wet door den militie-commissaris in het openbaar zooveel nummers of loten worden geteld en in de lotingsbus gedaan, als het getal ingeschrevenen bedraagt; en dat de ingeschrevenen in alphabetische orde voor de trekking der nummers worden opgeroepen;

dat het derhalve geheel is geweest overeenkomstig met de wet, dat voor den bedoelden loteling, wiens naam zich alsnog onder de ingeschrevenen bevond, aan de loting is deelgenomen;

dat mitsdien de loting is geweest regelmatig en te regt door Gedeputeerde Staten is gehandhaafd;

Gezien artt. 27, 32, 33, 36 en 37 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door adressanten aan Ons gedaan verzoek van de hand te wijzen.

Onze Min. v. Binn. Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 3 Mei 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van 12 Mei 1876, no. 69, houdende beschikking op het beroep door *het Roomsch Katholiek parochiaal Kerkbestuur, van Rijsenburg, van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 25 November* 1875, no. 10, *in zoover daarbij is afgewezen het verzoek van het Kerkbestuur om zijn Kerkgebouw te mogen uitbouwen op een gedeelte zijner aangrenzende begraafplaats.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 76).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door het Roomsch Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg, bij Ons ingesteld, van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 25 November 1875, n°. 10, in zoover daarbij is afgewezen het verzoek van het Kerkbestuur om zijn Kerkgebouw te mogen uitbouwen op een gedeelte zijner aangrenzende begraafplaats;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 21 Maart 1876, n°. 5;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 9 Mei 1876, L^a^ P, 2de Afd. A;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten het verzoek hebben afgewezen, als in strijd met de bepalingen der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65), daar de begraafplaats niet gesloten is;

dat het Kerkbestuur hiertegen opkomt, bewerende, dat, indien de begraafplaats als niet gesloten moest beschouwd worden, het niet verboden is er op te bouwen, daar art. 25 der wet alleen in den weg staat aan het bouwen op gesloten begraafplaatsen;

dat echter, indien de wet toepasselijk mogt geacht worden, aan den eisch van art. 25 zou zijn voldaan en de daarbedoelde vergunning (waartegen uit het sanitaire oogpunt geene bezwaren bestaan) zou kunnen verleend worden, daar het gedeelte der begraafplaats, dat men voor den uitbouw der kerk wenscht te bezigen, in Julij 1863, en dus meer dan 10 jaren geleden, buiten gebruik gesteld is, en dat, zoo er toen geene formele sluiting heeft plaats gehad, dit alleen daaraan is toe te schrijven, dat een voorschrift daaromtrent, zooals de tegenwoordige wet inhoudt, in de destijds geldende verordeningen niet voorkwam;

Overwegende, dat de buiten gebruikstelling van het bedoelde gedeelte der begraafplaats, welke het kerkbestuur met eene sluiting in den zin der wet wil gelijk gesteld hebben, aangenomen dat zij door de bloote opgave van het Kerkbestuur, zonder eenig nader bewijs, genoegzaam geconstateerd kon geacht worden, toch alleen hierin zou bestaan, dat op dat gedeelte gedurende verscheidene jaren geene lijken ter aarde besteld zijn, zonder dat het op eenige wijze van de in gebruik blijvende begraafplaats was afgescheiden of door eenige andere handeling was gebleken, dat er voor altijd het karakter van begraafplaats aan ontnomen was;

dat het evenwel meermalen voorkomt, en zelfs kan gerekend worden tot de gewone wijze van begraafplaatsen te gebruiken, dat nu in het eene, dan in het andere gedeelte een tijd lang niet wordt begraven, zonder dat zoodanig gedeelte daardoor geacht wordt minder tot de begraafplaats te behooren dan de overige gedeelten, waar gedurende dien tijd wel begraven wordt;

dat derhalve de R. K. begraafplaats te Rijsenburg, moet gezegd worden, met inbegrip

van den grond waarop men thans bouwen wil, bij het in werking treden der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) in gebruik geweest te zijn;

dat sedert door het Kerkbestuur ten aanzien van deze begraafplaats niet is verrigt, wat volgens art. 24 tot sluiting eener bijzondere begraafplaats vereischt wordt;

dat zoo min op eene niet gesloten begraafplaats als binnen zekeren afstand van zoodanige begraafplaats mag worden gebouwd, zooals duidelijk blijkt uit de uitzondering, bij art. 16 der wet gemaakt, voor zekere soorten van gebouwen, welke tot de begraafplaats zelve behooren en dan ook binnen haren omtrek plegen gesteld te worden;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 25 November 1875, n°. 10, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 12 Mei 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *den Gemeenteraad van Middelburg, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der vroeger verhoogde jaarwedden van een drietal onderwijzers aan de openbare lagere scholen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 30en Maart jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

De gemeenteraad van Middelburg heeft bij besluit van 1 October j.l. op nieuw geregeld de jaarwedden der hulponderwijzers en hulponderwijzeressen op de scholen voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs en daarbij o. a. bepaald, dat de jaarwedden van den 2en en 3en hulponderwijzer op de school *C* zouden bedragen voor den eersten f 600 en voor den tweeden f 550 's jaars en die van den 1en hulponderwijzer op de school *D* f 550 's jaars.

Dat besluit werd door Gedeputeerde Staten goedgekeurd.

Op den 22en December j.l. nam de gemeenteraad een besluit, waarbij de drie bedoelde jaarwedden werden verminderd op f 575, f 525 en f 475. Dit besluit werd ter goedkeuring opgezonden aan Gedeputeerde Staten. In de begeleidende missive werd gezegd, dat deze laatste cijfers het bedrag uitmaken der jaarwedden aan die onderscheiden betrekkingen verbonden geweest vóór 's raads besluit van 1 October voormeld; — dat de verhoogingen der jaarwedden bij dat besluit bepaald niet konden genoten worden door de betrokken hulponderwijzers en hulponderwijzeressen, tenzij zij zich verbonden geen verzoek om ontslag te zullen indienen dan tegen het einde van eenen cursus, uitgezonderd in het geval van eene benoeming tot hoofd eener school; — dat de hiervoor bedoelde drie hulponderwijzers bezwaar hadden gemaakt zich aan die voorwaarde of verpligting te onderwerpen en dat er alzoo gronden bestonden om die jaarwedden, wat die drie hulponderwijzers betrof, terug te brengen tot het vorige minder bedrag.

Gedeputeerde Staten hebben over dit besluit ingewonnen het advies van den schoolopziener in het betrokken district en van den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie Zeeland. De eerste berigtte op den 8en Januarij j.l., dat in het organiek besluit van 1 October niets voorkomt betreffende de bedoelde voorwaarde of verpligting; — dat bij de beraadslaging over het ontwerp van besluit een lid van den gemeenteraad een amendement heeft voorgesteld om die voorwaarde in het besluit op te nemen; dat dit amendement is aangenomen, maar in het besluit niet is geïnsereerd en voor Gedeputeerde Staten verzwegen: zoodat Gedeputeerde Staten, op den 8en October het besluit van 1 October goedkeurende, niet wisten dat dergelijke voorwaarde was gesteld; — dat naar zijn inzien die voorwaarde, hoezeer welligt niet strijdig met de wet, echter was nadeelig voor het onderwijs, vermits in dezen tijd van grooten onderwijzersnood die voorwaarde, in plaats van tot blijven aan te sporen, alleen dienen zou om hen tot vertrek te nopen, daar onder den schijn van verhooging toch het tractement door de uiterst bezwarende voorwaarde eerder werd verlaagd; dat de hulponderwijzers daardoor in de verzoeking werden gebragt om de aangegane verbindtenis te verbreken, indien zij elders eene betere betrekking konden erlangen; — dat het besluit van den gemeenteraad van 1 October berust op de overtuiging dat de toenmalige tractementen te laag waren, zoodat verhooging er van, afgescheiden van de bedoelde voorwaarde, noodzakelijk was; en dat die overtuiging ook bij hem is gevestigd.

De inspecteur stemde, blijkens zijn ambtsberigt van den 15 Januarij j.l., in met dit advies. Hij voegde er nog bij, dat voorzeker gestadige verandering van personeel, vooral wanneer dit voorvalt in den loop van een schooljaar, nadeelig is voor het onderwijs; maar dat men daaraan te gemoet kon komen door het toekennen van gratificatiën, of door periodieke verhooging van de jaarwedden, wanneer de titularis gedurende een bepaalden tijd in functie is geweest; — dat de hier gestelde voorwaarde echter niet alleen voor de belanghebbenden hoogst bezwarend is, maar ook in alle opzigten bedenkelijk, daar toch de vrijheid van andere rijks- of gemeente-ambtenaren niet op die wijze aan banden wordt gelegd en de wet op het lager onderwijs het vragen van ontslag door de onderwijzers door geenerlei bepaling beperkt of belemmerd wil hebben.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 21/28 Januarij 1876 hunne goedkeuring

aan het besluit van den gemeenteraad van 22 December bevorens onthouden, op grond, dat de meergemelde voorwaarde niet was opgenomen in het besluit van 1 October en dus door de Gedeputeerde Staten niet was goedgekeurd; — dat die voorwaarde bovendien, zoo zij al niet bepaaldelijk in strijd is met de wet, dan toch ongetwijfeld niet in het belang van het onderwijs is te achten, omdat zij voor de belanghebbende titularissen de waarde der verhooging hunner door burgemeester en wethouders en den gemeenteraad zelven te laag geoordeelde jaarwedden aanmerkelijk vermindert; voorts omdat, vooral in den tegenwoordigen tijd van groot gebrek aan hulponderwijzers, die voorwaarde hen nopen zou die betrekking te Middelburg te verlaten en anderen zou terughouden om naar openvallende betrekkingen in die gemeente te dingen.

De gemeenteraad is op den 18 Februarij jl. van dit besluit gekomen in beroep bij den Koning. Als algemeenen grond van beroep voert de raad aan, dat in het besluit van 22 December de bedoelde voorwaarde niet voorkomt en dat Gedeputeerde Staten dus eigenlijk hadden moeten aantoonen, dat de daarbij bepaalde tractementen van f 575, f 525 en f 475 te laag waren. Verder wordt in het adres van beroep gezegd, dat volgens art. 19 der wet op het lager onderwijs niet verboden is huishoudelijke voorwaarden te stellen, verbonden aan het genot van het tractement, b.v. die van het getal uren gedurende welke onderwijs moet gegeven worden, die betreffende het houden der avondschool of de vrijheid om privaat-onderwijs te geven en andere; dat de voorwaarde is in het belang van het onderwijs, omdat voor het onderwijs niets nadeeliger is, dan het voortdurend heen en weder trekken van hulponderwijzers van de eene naar de andere gemeente, soms midden in den cursus; dat, om dit te Middelburg te voorkomen, de voorwaarde is opgelegd; dat die voorwaarde ook aan de hulponderwijzers te Middelburg niet onbillijk is voorgekomen; dat toch zeventien, die in functie waren, er zich aan hebben onderworpen en daarna nog zeven onder die voorwaarde in functie zijn getreden.

Gedeputeerde Staten, over dit adres gehoord, hebben daarop den 3 Maart jl. berigt, dat de verhooging der tractementen, die op den 1 October plaats vond, noodig was, zooals door den Gemeenteraad ook niet wordt ontkend en dat alzoo de vermindering ten aanzien der drie hulponderwijzers, bij besluit van 22 December vastgesteld, onjuist was, als enkel gegrond op het feit, dat zij zich niet wilden onderwerpen aan de dikwerf vermelde voorwaarde; dat die voorwaarde onraadzaam is en voorzeker door den Gemeenteraad niet zonder goedkeuring van Gedeputeerde Staten kon worden opgelegd; dat dit laatste ook wordt gevoeld door den Gemeenteraad, omdat, zoo die raad werkelijk vermeende, dat bij niet-onderwerping de hulponderwijzers slechts aanspraak zouden hebben op de tractementen, zooals die bestonden vóór het besluit van 1 October, het dan onnoodig ware geweest het besluit van 22 December, de laatste tractementen behoudende, ter goedkeuring in te zenden. In dit berigt wordt verder volhard bij de meening, dat de voorwaarde zamenhangt met het tractement en nadeelig is voor de belangen van het lager onderwijs.

III. Het beroep van *Pastoors en Kerkmeesters der R. K. Parochiën van O. L. V. Hemelvaart, te Nieuwkoop, en O. L. V. Geboorte, van de Bodegraafsche Meije en*

Zegveld, van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 31 *Januarij* / 7 *Februarij* 1876, n°. 20, *oan het verzoek tot afvoering van het Meije Kerkpad van den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Nieuwkoop.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Krachtens magtiging van Z. M. werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 2 April 1876, n°. 25, Afd. III, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) ter overweging toegezonden een adres van Pastoor en Kerkmeesters der R. K. parochie van O. L. V. Hemelvaart, te Nieuwkoop, houdende beroep van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zuidholland.

Op den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Nieuwkoop komt, onder de nrs. 4, 5 en 6, voor een pad, genaamd het Meije Kerkpad, loopende van den Zuideindschen weg tot aan het water de Meije, welke de grensscheiding is tusschen die gemeente en Bodegraven. Het eerste gedeelte van dat pad is aangeduid als zandvoetpad, ter lengte van ruim 750 meter, het tweede gedeelte, ruim 900 meter lang, als *puin*-voetpad, tot aan het bruggetje over de Maassloot; het derde gedeelte, lang ruim 759 meter, weder als *zand*pad, loopende van het genoemde bruggetje tot aan de Meije. Als eigenaren, beheerders en onderhoudspligtigen van het geheele pad, zijn aangewezen de R. K. parochiën van Nieuwkoop en de Meije of hare besturen.

Dat pad, reeds voorkomende op den eersten legger van 1854, is bij de wijziging van dien legger na 1870 er op gebleven. In het najaar van 1875 evenwel, is door Pastoors en Kerkmeesters der genoemde Parochiën aan Gedeputeerde Staten bij adres verzocht, dat dit voetpad van den legger worde afgevoerd. De aanleiding tot dit verzoek blijkt daarin te liggen, dat, terwijl de parochianen, van de Meije en Zegveld er over gaande naar Nieuwkoop, of uit Nieuwkoop naar de kerk van de Meije, *gratis* er gebruik van maakten, van de *andere gebruikers* van dat pad tolgeld werd gevorderd, in vroegere jaren een *oordje*, later, sinds de duiten door centen vervangen zijn, $2^1/_2$ cent voor heen en terug, en dat Gedeputeerde Staten het betrokken Kerkbestuur hebben doen aanzeggen, dat het met de heffing van dat tolgeld, als zijnde nimmer daartoe magtiging verleend, ingevolge het Keizerlijk decreet van van 21 October 1811, voortaan moest ophouden.

Vóór dat zij op dit beroep beslisten, wonnen Gedeputeerde Staten van Zuidholland het gevoelen in van het Gemeentebestuur van Nieuwkoop, waarop de Gemeenteraad, na gehouden discussiën, welke blijken uit een ingezonden extract uit de notulen der zitting van 24 November jl., bij meerderheid van stemmen (5 tegen 1, terwijl de Burgemeester, geen raadslid zijnde, buiten stemming bleef) zijn advies formuleerde in een besluit, waarin, na opgave van den stand der zaak, het volgende gezegd wordt:

Overwegende:

dat de bewering van de adressanten, dat het gemelde voetpad ten onregte zou zijn geplaatst op den voormelden legger, steunt op de navolgende gronden:

dat de R. K. Parochie van Nieuwkoop, welke tot aan hare splitsing, in 1871, waarbij uit een gedeelte daarvan de R. K. Parochie van de *Bodegraafsche Meije en*

Zegveld werd gevormd, in het bezit was van twee kerkgebouwen, waarvan het eene tot aan het jaar 1852 in het Zuideinde van Nieuwkoop en alstoen vervangen door eene nieuwe kerk in het dorp Nieuwkoop, en het andere, de Bijkerk, in de Meije, belast was met het onderhouden van een voetpad" zijnde het hier bedoelde Meije kerkpad, ten einde hare parochianen van de Meije in de gelegenheid te stellen om te Nieuwkoop, die van Nieuwkoop om in de Meije, te kerk te komen;

"dat dit kerkpad, zoowel als de stukken land waar langs het loopt en waaraan het verheeld ligt, reeds lang vóór deze eeuw, tot aan gemelde splitsing toe, het eigendom was van de R. K. Parochie van Nieuwkoop en daarna, tot nu toe, het eigendom van die Parochie en de R. K. Parochie van de *Bodegraafsche Meije en Zegveld* gezamenlijk;"

dat degenen, die tot de R. K. Parochie van Nieuwkoop behoorden, van dit pad steeds *gratis* gebruik maakten, doch dat aan hen, die niet tot die Parochie behoorden, de passage daarover slechts werd toegestaan tegen betaling, in vroeger dagen van een oordje, — van daar den naam *Oordjespad* — en van af de invoering der centen, tegen betaling van 2½ cents voor *heen en terug*.

dat het bedoelde pad, ofschoon het eigenlijke doel daarvan, nu de kerkgangers het niet meer behoeven, is vervallen, tot nu toe evenwel door de beide parochiën is in stand gehouden en op de zoo even gemelde wijze in gebruik gelaten;

dat het bedoelde pad is het volle eigendom hunner Parochie, door haar sedert onheugelijke jaren, ja, langer dan eene eeuw, onafgebroken beheerd en onderhouden, zonder daaromtrent ooit eenige overeenkomst of verbindtenis te hebben aangegaan;

Overwegende:

dat die beweringen geheel in overeenstemming zijn met alles wat men bij het onderzoek naar den oorsprong en de geschiedenis van het Meije-kerkpad is kunnen te weten komen en ook bevestigd worden door de getuigenis van verschillende van hunne kindsheid af alhier gewoond hebbende oude lieden;

dat uit niets blijkt, dat het gemelde pad ooit aan eenigen schouw is onderworpen geweest of dat door het publiek gezag immer eenig beheer daarover is uitgeoefend geworden;

dat dit pad steeds op het, mede de R. K. Parochie van Nieuwkoop toebehoorende, huis en erf in het Zuideinde, van welk erf het pad uitgaat, was afgesloten door eene houten schutting met eene deur, welke voor de leden der Parochie *gratis* doch voor niet-leden slechts tegen betaling van 2½ cents voor heen en terug, werd geopend;

dat uit een en ander blijkt, dat het Meije-kerkpad uit zijnen aard niet is een voor de publieke dienst bestemd voetpad, maar slechts bij *toelating* of *gedoogen* door het publiek gebruikt werd;

Overwegende:

dat het bloot *toelaten* of *gedoogen* van het gebruik van een weg of voetpad door den eigenaar daarvan geen *voortdurend regt op zoodanig gebruik* kan geven;

dat dit nog minder het geval kan zijn, wanneer dit toelaten of gedoogen slechts voorwaardelijk geschiedde, zooals ten opzigte van het Meije-kerkpad, voor het gebruik

maken waarvan men toch *lid der R. K. Parochie van Nieuwkoop* moest zijn, of 2½ *cents betalen*;

dat men evenmin, ja minder nog, mag aannemen, dat uit een voorafgaand onderhoud van een weg of voetpad, gedurende langer of korter tijd, een *onderhoudspligt voor de toekomst* zou geboren worden;

Overwegende:

Wat betreft de behoefte voor het publiek aan het Meije-kerkpad:

dat dit pad, eene kortere verbinding tusschen het Zuideinde van Nieuwkoop en de Meije daarstellende, evenwel geen onmisbare schakel in de algemeene communicatie uitmaakt;

dat de passage daarover van weinig beteekenis is en de meeste personen, die van Nieuwkoop naar de Meije of omgekeerd gaan, dit per vaartuig doen, als kunnende zij, die niet in de nabijheid van het pad wonen, dit ook gemakkelijker doen;

Overwegende:

dat de aanleiding bij Burgemeester en Wethouders tot het plaatsen van het Meije-kerkpad op den legger bestond in feitelijk gebruik, dat daarvan door het publiek gemaakt werd, in de vermelding van de R. K. Parochie van Nieuwkoop en de Meije als onderhoudspligtigen en het feitelijk onderhouden daarvan door die Kerkgemeenten;

dat, aangezien voor de vaststelling van den legger geen bezwaren door de belanghebbenden tegen de plaatsing daarop van het Meije-kerkpad bij den Raad waren ingebragt, deze dan ook bij die vaststelling geene termen heeft gevonden om te beslissen of het Meije-kerkpad al dan niet teregt op den legger gebragt was;

Overwegende:

dat de R. K. gemeente van Nieuwkoop onlangs door Burgemeester en Wethouders, op uitnoodiging van heeren Gedeputeerde Staten, is aangeschreven om met het heffen van tolgelden voor de passage over het Meije-kerkpad niet voort te gaan, omdat zoodanige heffing, volgens decreet van 21 October 1811, niet mag geschieden zonder magtiging van het hoofd van den Staat, van welke magtiging in casu geen bewijs was geleverd;

dat de omstandigheid, dat adressanten, niettegenstaande het Meije-kerkpad reeds sedert het jaar 1854 op den legger voorkomt en zij eerst nu bezwaren daartegen inbrengen, doet vermoeden, dat het evengemelde verbod om tol te heffen daartoe aanleiding heeft gegeven;

dat hieruit, in verband met de omstandigheid dat adressanten het pad van het jaar 1871 tot nu toe, ofschoon de kerkgangers het niet meer behoefden, zijn blijven in stand houden en voor het publiek in gebruik laten, is af te leiden — hetgeen ook door de geruchten wordt bevestigd — dat zij voornemens zijn het pad, als het van den legger is afgevoerd, tegen betaling als vroeger ook in het vervolg voor het publiek in gebruik te laten;

dat men evenwel met allen grond mag veronderstellen, dat adressanten, wanneer het pad wel op den legger vermeld bleef en een voortdurend verbod, om voor de passage daarover eenige betaling te vorderen, daarvan het gevolg zou zijn, hetzelve ongetwijfeld zouden doen vervallen;

Overwegende:
onder mededeeling der bovenstaande deliberatie aan heeren Gedeputeerde Staten voornoemd, te kennen te geven, dat naar 's Raads meening het *Meije-kerkpad ten onregte* op den legger der wegen en voetpaden dezer gemeente voorkomt, en HEd. Gr. Achtb. mitsdien te adviseren om te besluiten, dat dit pad, met de daarin gelegen kunstwerken, van dien legger zal worden afgevoerd.

Gedeputeerde Staten hebben, nadat eene commissie uit hun midden op 24 Januarij jl. een plaatselijk onderzoek gedaan en met eene commissie uit het Kerkbestuur gesproken had, op 31 Januarij jl. de volgende beslissing genomen:

dat het Meije-kerkpad, strekkende van den Zuideindschen weg tot aan het water, genaamd de Meije, reeds in het jaar 1854 voorkwam op den legger der wegen en voetpaden van de gemeente Nieuwkoop en daarop sedert bij de verschillende wijzigingen van dien legger en ook bij de gewijzigde vaststelling daarvan in 1874 behouden is gebleven, zonder dat daartegen door de reclamanten eenig bezwaar is ingebragt, staande op laatstbedoelden legger als eigenaars en onderhoudspligtigen daarvan vermeld: "*de R. K. Parochiën van Nieuwkoop en de Meije.*"

dat dit te meer de aandacht verdient, wanneer men let op de omstandigheid, dat de Gemeenteraad van Nieuwkoop bij zijn besluit van 5 April 1870 den legger heeft gewijzigd uitsluitend en alleen met betrekking tot het bedoelde pad en dat het derhalve bezwaarlijk is aan te nemen, dat de reclamanten of hunne voorgangers van de plaatsing van dit pad op den legger onkundig zouden zijn geweest;

dat integendeel uit de omstandigheid, dat zij vroeger tegen dien legger nimmer eenig bezwaar hebben ingebragt, in dit bijzonder geval behoort te worden afgeleid, dat destijds ook door hen dit pad als een ten dienste van het publiek liggend pad is aangemerkt en erkend;

Overwegende:

dat de aanleiding, waarom de adressanten thans tegen dien legger bezwaar inbrengen, blijkbaar is gelegen in een aanschrijving van deze vergadering aan het Gemeentebestuur van Nieuwkoop, waarbij dat bestuur werd uitgenoodigd om inlichting te verzoeken omtrent den titel, krachtens welken op het *Meije Kerkpad* door het R. K. Kerkbestuur tol werd geheven en, om indien het bleek dat voor die heffing overeenkomstig het keizerlijk decreet van 21 October 1811 geene magtiging was verleend, het Kerkbestuur aan te manen niet langer met die heffing voort te gaan;

dat toch het Kerkbestuur, dienvolgens aangemaand, om — daar van een titel tot heffing niet bleek — die heffing te staken, daaraan heeft voldaan en tevens het bovenvermelde adres aan deze vergadering heeft ingezonden;

dat alzoo niet wel kan worden aangenomen, dat de aanleiding, waarom juist thans door adressanten tegen het geplaatst blijven van bedoeld pad op den legger wordt opgekomen, zou gelegen zijn in het bewustzijn, dat dit pad uit zijnen aard daarop niet behoort, doch daartoe thans een bijzondere reden voor hen bestond, afgescheiden van de vraag, welk karakter aan dat pad zij toe te kennen;

Overwegende:

dat, blijkens het door de commissie uit deze vergadering ingesteld onderzoek, het

Meije-kerkpad op de kadastrale kaart der gemeente Nieuwkoop, onder no. 1201, als openbaren weg voorkomt;

dat deze vermelding bij het kadaster in verband met den vrijdom van polderlasten bij art. 8 van het Bijzondere Reglement voor den polder Nieuwkoop en Noorden aan openbare wegen en paden toegekend, er krachtig voor pleiten het *Meije-kerkpad* als een openbaar voetpad aan te merken;

Overwegende verder:

dat bij Koninklijk besluit van 15 Junij 1850, n°. 64, voor de herstelling van het *Meije-kerkpad* een subsidie van *f* 300 uit de Rijksfondsen en door de Gedeputeerde Staten, ingevolge hun besluit van 24 Mei 1850, n°. 15, uit de provinciale fondsen een subsidie van *f* 500 werd toegekend;

dat bij de over dit te verleenen subsidie gevoerde correspondentie wel uitdrukkelijk werd onderzocht en geconstateerd, dat dit pad niet uitsluitend strekte in het belang der R. K. gemeente, maar ook in dat der ingezetenen in het algemeen;

dat bepaaldelijk in den brief van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 10e district van 2 Mei 1850, n°. 909, wordt gedoeld op het belang van dit pad ten aanzien der communicatie en wordt vermeld, dat de afstand van Nieuwkoop en Woerden door dit pad een uur gaans wordt verkort; dat derhalve bij het verleenen van bovenvermelde subsidien wel degelijk is acht geslagen op de belangen der communicatie en dat onder deze omstandigheden het vragen en verleenen van subsidie voor de instandhouding van het voetpad regtstreeks leidt tot de stelling, dat deze zaak werd beschouwd als een zaak niet alleen van kerkelijk maar ook van algemeen belang en dat het pad derhalve was liggende ten dienste van het algemeen;

Overwegende:

dat de belangen der communicatie eischen, dat dit pad als openbaar voetpad gehandhaafd blijve, daar het — gelijk reeds werd vermeld — een veel kortere verbinding tusschen Nieuwkoop en Woerden daarstelt, dan de overige bestaande wegen, en ook voor de communicatie in de gemeente Nieuwkoop zelve van overwegend belang is;

Overwegende mitsdien dat uit al het bovenstaande voldoende valt af te leiden, dat het hier bedoeld voetpad behoort onder die welke, volgens art. 1 van het Reglement op de wegen en voetpaden in dit gewest, op de leggers moeten voorkomen;

Gelet op de artt. 1 en 3 van meergemeld Reglement op de wegen en voetpaden in deze provincie;

Hebben besloten:

het verzoek der adressanten te wijzen van de hand.

Daartegen nu zijn Pastoors en Kerkmeesters in appel gekomen bij adres van 6 Maart jl., waarin zij verzoeken, dat Z. M., met vernietiging van het gemeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, zal bevelen dat het *Meije-pad* van den legger van Nieuwkoop zal worden afgevoerd. Zij voeren, na opgave der reeds bekende feiten, aan: dat het pad, zoowel als de grond, waarover het loopt, reeds vóór den aanvang dezer eeuw eigendom was en nog is van de R. C. parochie van Nieuwkoop; dat, ofschoon het eigenlijk doel van dit kerkpad vervallen is, dewijl de kerkgangers *nu* het niet meer behoeven, het evenwel tot nu toe in stand gehouden en in gebruik gelaten is; dat zij onlangs door tusschenkomst van B. en Weth. eene aanschrijving

hebben ontvangen tot staking der tolheffing; dat van tolheffing in den zin van het decreet van 1811 geene sprake kan zijn, daar het *niet* een pad is voor *publieke* dienst; dat de reden dier aanschrijving waarschijnlijk daarin ligt, dat het pad ten onregte op den legger is geplaatst; dat het daarvan behoort te worden afgenomen.

Gedeputeerde Staten, op dit adres gehoord, verdedigen hunne beslissing en voeren daartoe nog aan in hunnen brief van 20 Maart j.l. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken: „Het geldt hier een pad, dat reeds in 1854 op den legger voorkwam, en dat dus volgens het provinciaal reglement van 1870 (*Prov. Blad* n°. 103) gedurende meer dan 20 jaren als ter openbare dienst bestemd is aangemerkt. De omstandigheid, dat de belanghebbenden stilzwijgend berust hebben in de plaatsing van het pad op den legger en nu op de afvoering daarvan aandringen, om daardoor in de gelegenheid te zijn voor de passage van het pad zonder titel tolgeld te kunnen heffen, schijnt daarom inderdaad tegen inwilliging van hun verzoek te pleiten. Het *publiek belang* van het voetpad wordt overigens door het schrijven van den Hoofdingenieur van 2 Mei 1850 voldoende aangetoond, terwijl ook het publiek *karakter* daaraan niet kan worden ontzegd, waar het op de kadastrale kaart als *openbaren weg* voorkomt, en, in verband daarmede, sinds jaren vrijdom van polderlasten daarvoor werd genoten."

Dat schrijven vau den Hoofdingenieur, waarop Gedeputeerde Staten hier doelen, wordt door hen overgelegd. De zaak was deze: Door den buitengewoon hoogen waterstand, in het begin van 1850, was het Meijepad zeer beschadigd en bijna onbegaanbaar geworden; het Kerkbestuur vroeg een rijkssubsidie tot herstel van het pad aan het departement voor de zaken der R. K. Eeredienst; dit stelde de zaak in handen van het Provinciaal Bestuur, met dit gevolg, dat, nadat de kosten van herstel op *f* 863.50 waren geraamd, Gedeputeerde Staten besloten een subsidie van *f* 500 te verleenen uit de provinciale kas, uit den post „subsidiën aan R. K. kerken en pastorijen," oordeelende, dat deze zaak van geheel kerkelijken aard moest worden beschouwd; de Minister van de R. K. Eeredienst kende *f* 300 subsidie toe uit de begrooting van zijn departement en provoceerde daartoe het Koninklijk besluit van 15 Junij 1850. In het rapport over den gebrekkigen toestand van het pad, en waarin de herstellingskosten op *f* 863.50 waren geraamd, zegt de Hoofdingenieur van den Waterstaat, Beijerinck, „dat het voetpad, behalve dat het noodig is voor de beide R. K. kerken, ook van nut is voor de passage van de ingezetenen in het algemeen, omdat door hetzelve de afstand tusschen Woerden en Nieuwkoop een uur gaans wordt verkort.

Nadere memoriën zijn niet ingekomen.

De heer Mr. A. F. A. Leesberg treedt voor de belanghebbenden op.

Na het uitgebragt verslag kan hij over de geschiedenis der zaak, over de feiten, zeer kort zijn. Slechts enkele punten zal hij, tot toelichting der zaak, daarbij voegen. Het bedoelde pad was indertijd, toen het land was uitgeveend, open gebleven voor de parochianen en desservanten, om van de eene kerk naar de andere te gaan, daar de parochie van Nieuwkoop destijds met die van Meije—Zegveld was vereenigd en

in de Meije slechts een bijkerk bestond. Dat was de oorsprong van het pad. Behalve de parochianen, die het pad hielpen onderhouden en dan gratis overgang hadden, maakten nog enkele andere personen er van gebruik en betaalden daarvoor een oortje.

Dat dit gebruik echter gering was en geenszins voor het onderhoud voldeed, kan daaruit blijken, dat de jaarlijksche opbrengst van die oortjes geen *f* 10 bedroeg tusschen 1847 en 1861.

Deze toestand duurde voort tot in het vorig jaar, toen de beide Kerkbesturen (in 1871 toch, was de parochie gesplitst maar bleef, hoewel toen niet meer noodzakelijk, het pad onderhouden) eensklaps de aanschrijving ontvingen om, krachtens een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, de oortjesheffing te staken, op grond van het Keizerlijk decreet van 21 October 1811.

Het Kerkbestuur vernam nu eerst dat het Gemeentebestuur goedgevonden had het voetpad op den legger te brengen. De Gemeenteraad gaf, op de bezwaren van het Kerkbestuur, een toestemmend antwoord tot afvoering van den legger. Gedeputeerde Staten namen echter eene tegenovergestelde beslissing. Van daar dit geschil van bestuur.

Intusschen is het zeker, dat het Kerkbestuur geen grond behoeft af te staan zonder schadevergoeding. Door den weg op den legger te plaatsen, zooals door het Gemeentebestuur is geschied, kan geen private eigendom een publieke weg worden, en toch, Gedeputeerde Staten meenen, dat het daardoor onder de routes impériales, départementales of communales van het aangehaald decreet is gevallen.

Pleiter bestrijdt de verschillende argumenten, door Gedeputeerde Staten aangevoerd. Hoe weinig het beduidt, dat het pad op den legger voor het kadaster is geplaatst, kan daaruit blijken, dat vroeger een gedeelte op het kadaster voorkwam als rietland en nu als in 1868 eensklaps voetpad wordt genoemd. Voorts wijst hij op een besluit, in 1868 genomen (voorkomende in Deel VIII bl. 319), waarbij beslist werd dat kadastrale registers geen bewijs opleveren omtrent de bestemming van den grond. Daardoor vervalt het argument, uit de plaatsing op den legger van het kadaster getrokken, over den vrijdom van belasting voor den polder, daar alle gronden, die op het kadaster *als weg* voorkomen, volgens Art. 8 Bijzonder Reglement, polder Nieuwkoop, vrij van grondlasten zijn en de eerste fout nu de tweede omvat.

Wat nu het karakter, de aard van dit pad betreft, is het ontegenzeggelijk, dat het alleen is tot stand gebragt in het kerkelijk belang. 't Koninklijk besluit van 15 Juni 1850, n°. 64, waarbij *f* 300 subsidie werd verleend tot herstel van dit pad, zegt het ondubbelzinnig en Gedeputeerde Staten hebben reeds in 1850 eene beslissing in deze genomen, toen er een subsidie van *f* 500 tot herstel van den weg werd verleend, en in welk besluit Gedeputeerde Staten te kennen gaven, dat zij het geheel van kerkelijken aard beschouwden. Ook het Gemeentebestuur werd destijds over dat subsidie gehoord en toen heeft het verklaard, dat het zich met het herstel van het voetpad niet kon inlaten, omdat het geheel eigendom van de kerkelijke gemeente was, waarbij het Gemeentebestuur nog voegde, dat de opbrengst van deze zaak gering is, kan daaruit blijken, dat huis en tol jaarlijks voor *f* 20 worden verpacht. Gedeputeerde Staten droegen derhalve reeds in 1850 kennis van de betaling der oortjes. Waarom zij nu van gevoelen zijn veranderd over den aard van het voetpad, is nog niet gebleken.

Men zegt: het belang van de communicatie brengt mede, dat het pad een publieke weg zij; intusschen nooit is er van wege de overheid eenig gezag op uitgeoefend, het werd dan ook nooit geschouwd. Wil men er een publieken weg van maken, dan staat de weg tot onteigening daartoe open. Het is het kerkbestuur niet te doen, om jaarlijks eenige weinige guldens van het pad te trekken, maar om zijn eigendomsregt ongeschonden te handhaven. Op grond van een en ander concludeert spreker, dat de Raad van State moge adviseren tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten en dat de bedoelde weg alzoo van den legger zal worden afgevoerd.

IV. Het beroep van *D. Ailkema, te Rottum, gemeente Kantens, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan K. Hoekzema c. s. vergunning is verleend tot oprigting eener steenfakriek.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 25 April jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Bij besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kantens, provincie Groningen, werd aan Cornelis Hoekzema en Klaas Switters vergunning verleend tot het oprigten van een steenfabriek met aanhoorige droogschuren, te werken met eene stoommachine van 14 paardekracht op de perceelen onder Kantens onder sectie *A* n°. 385 en 359.

Tegen het verzoek dier heeren heeft de adressant bij gelegenheid van het onderzoek de commodo et incommodo bezwaren ingebragt; hetgeen mede werd gedaan door den landbouwer Biwenga, op grond, dat de rook uit de fabriek, wanneer die niet op vrij grooten afstand van hunne landerijen werd geplaatst, nadeel zou toebrengen aan de veldgewassen op die landerijen.

De adressant is van gemeld besluit van Burg. en Weth. gekomen in beroep bij den Koning, hetzelfde bezwaar aanvoerende, en daarenboven bewerende dat de oven en droogschuur op grooter afstand van zijne landerijen kan worden geplaatst, dan die van 40 meters, die slechts bestaan zal wanneer aan het bestaande plan zal worden gevolg gegeven.

Het adres van den adressant is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten, die daarover hebben gehoord Burgemeester en Wethouders. Deze berigtten, dat, volgens de kaart onder de stukken voorhanden, het terrein niet toelaat de fabriek op te rigten op een afstand van 110 meters, zooals door Biwenga werd verlangd en nog minder op een afstand van 150 meters, die nu nog door den adressant wordt geëischt; dat het bezwaar van den adressant onjuist is, want dat een lid van het collegie, die ook steenbakker is, nooit eenigen nadeeligen invloed van den rook bemerkt heeft op de veldvruchten; dat bovendien gemeenlijk de wind uit noordelijke rigting waait tijdens den bloei van het koolzaad en de boonen, zoodat de adressant, wiens landerijen ten noorden van de fabriek liggen, geen last van rook hebben zal; dat de adressant daarvan ook wel overtuigd is en dat het hem eigenlijk slechts te doen is om een overweg te verkrijgen over het land der fabriekanten.

Bij de afdeeling is dan ook ingekomen eene verklaring van den adressant, van den 4 Mei jl., houdende dat hij zijne bezwaren voor vervallen zal beschouwen, indien de fabriekanten hem vergunnen het regt van overweg over hun land, wanneer geen grindweg mogt worden gemaakt; dat hij alsdan ook aan hen gelijk regt van overweg zal geven over zijn land.

Mede is bij de Afdeeling ingekomen eene verklaring, gedagteekend 6 Mei jl., houdende dat de fabriekanten genoegen nemen met het voorstel van den adressant; doch desniettemin blijven aandringen op eene spoedige beslissing door den Koning van dit geschil van bestuur.

V. Het beroep van *P. Biersteker, te Obdam, tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Noordholland, in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Klaas Beers, loteling der gemeente Obdam voor de loting van 1876, is de jongste zoon van een gezin, waartoe behoord hebben zes zoons.

De oudste, geboren in 1828, heeft in 1847 bij de loting voor de Militie een nummer getrokken, dat buiten oproeping is gebleven.

De tweede, geboren in 1834, is op 2 Mei 1854 als milicien ingedeeld bij het 4de regiment infanterie en is op 15 Mei 1859, wegens volbragte werkelijke dienst, ontslagen.

De derde, geboren in 1836, heeft bij de loting voor de ligting van 1855 een nummer getrokken, dat buiten oproeping is gebleven. Hij is op 7 November 1875 overleden.

De vierde, geboren in 1841, is op 27 April 1860 als milicien ingedeeld bij het regiment grenadiers en jagers, en is gedurende zijn diensttijd, 8 Mei 1863, overleden.

De vijfde, geboren in 1845, is in 1865 van de dienst vrijgesteld, wegens gemis der bij de wet gevorderde lengte.

Het een en ander blijkt uit een bij de stukken gevoegd getuigschrift van den Burgemeester van Obdam, en daaraan gehechte extracten uit de stamboeken der corpsen, waarbij de tweede en de vierde zoon hebben gediend.

Klaas Beers is door den Militieraad voor de dienst aangewezen. Hij is evenwel in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten in Noordholland en door deze bij hunne beslissing van 5 April 1876 van de dienst vrijgesteld. Gedeputeerde Staten hebben daarbij aangenomen, dat de loteling, vroeger behoord hebbende tot een gezin van zes broeders, thans met betrekking tot de Nationale Militie de vijfde is van een gezin van vijf broeders, waarvan een vijf jaren heeft gediend en een ander gedurende zijn diensttijd is overleden. Omtrent den in 1836 geboren en in 1875 overleden broeder, wordt in de beslissing gezegd, dat deze niet is medegeteld in het aantal tot het gezin behoorende broeders, omdat hij in 1855, bij de loting voor de Nationale Militie, een nommer getrokken heeft, dat buiten oproeping is gebleven en aan hem alzoo

niet op grond van de dienst van een zijner broeders vrijstelling van de militiedienst is verleend.

Van deze uitspraak is bij den Koning in hooger beroep gekomen Pieter Biersteker, insgelijks loteling der gemeente Obdam, wiens nummer, ten gevolge dezer uitspraak, moest worden opgeroepen.

Zijn adres was den 11 April bij Z. M. kabinet ingekomen. Hij zegt er geen genoegen mede te kunnen nemen, dat de in 1836 geboren en in 1875 overleden broeder om de daarvoor in het besluit aangevoerde redenen niet is medegerekend in het aantal der tot het gezin behoorende broeders.

De Commissaris des Konings in Noordholland, omtrent dit adres gehoord, adviseert tot afwijzing van het ingestelde beroep.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 2 Mei 1876, n_o. 36, Afd. IV.

Sedert heeft Klaas Beers de zaak nog uiteengezet in eene aan deze Afdeeling gerigte memorie. Hij zegt daarin, dat bij den Militieraad te Alkmaar de meening schijnt bestaan te hebben, dat al de zes broeders als tot het gezin behoorende moesten worden aangemerkt, waarvan zijne aanwijzing voor de dienst het gevolg is geweest; dat hij echter gemeend heeft daartegen bij Gedeputeerde Staten te moeten opkomen, omdat de derde (in 1836 geboren) broeder ten onregte was medegerekend; dat deze toch niet is vrijgesteld geweest door de dienst van een ouderen broeder, maar door zijn getrokken nummer buiten oproeping is gebleven, zoodat hij na zijn overlijden aan het gezin is ontvallen en niet in aanmerking kan komen om tot nadeel van opvolgende broeders te kunnen strekken; dat het gezin dus moet geacht worden te bestaan uit vijf broeders.

Hij meent dus, dat de beslissing van Gedeputeerde Staten, waarbij hij van de dienst is vrijgesteld, op de bedoeling der wet gegrond is en in overeenstemming met de toelichting door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven, en vertrouwt dat zij zal gehandhaafd blijven.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Twaalfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 31 *Mei* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgende Koninklijke besluit:

Van 18 Mei 1876, no. 11, houdende beschikking op het beroep *van den Raad der gemeente Alkemade, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van* 18 *December* 1875, *n°.* 59, *waarbij goedkeuring is onthouden aan de door dien Raad, bij besluit van* 7 *December jl., vastgestelde nieuwe regeling der jaarwedden van de onderwijzers aan de openbare scholen in die gemeente.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaarg. 1876, blz. 122).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op een adres van den Raad der gemeente Alkemade, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 18 December 1875, n°. 59, waarbij goedkeuring onthouden is aan de door dien

Raad bij zijn besluit van 7 December jl. vastgestelde nieuwe regeling der jaarwedden van de onderwijzers op de openbare lagere scholen in die gemeente.

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 4en Mei 1876, no. 13;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Mei 1876 n°. 25, 5e Afd.;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad, nadat de vroeger bestaan hebbende regeling der onderwijzers-jaarwedden door Gedeputeerde Staten onvoldoende was verklaard, met het oog op de toegenomen behoefte en de gestegen prijzen der noodzakelijke middelen van bestaan, op 7 December 1875 eene nieuwe regeling heeft gemaakt, weinig verschillende van eene vorige, welke als onvoldoende is beschouwd, en volgens welke als jaarwedde werd toegekend: aan de hoofdonderwijzers te Roelofarendsveen *f* 700, te Rijpwetering *f* 650, te Oude Wetering *f* 600, te Nieuwe Wetering *f* 550; voorts aan ieder hunner teruggave van het bedrag van hunnen aanslag in de Rijks personele belasting, voor zooveel de drie eerste grondslagen betreft, het genot van vrije woning met tuin en eene veranderlijke toelage, bestaande uit drie vijfde van het bedrag der vergoeding voor toelating van nabijwonende kinderen uit andere gemeenten, en aan den hulponderwijzer, ingevolge art. 20 der wet op het lager onderwijs staande aan het hoofd eener kleine openbare lagere school, aan de Kaag, *f* 400, benevens *f* 100 voor het gemis van vrije woning, en dezelfde veranderlijke toelage van drie vijfde der zoo even genoemde vergoeding;

dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland, geheel in overeenstemming met het gevoelen van den provincialen Inspecteur van het lager onderwijs en van den Schoolopziener in het 4e district, aan deze regeling, wegens het onvoldoende bedrag der alzoo bepaalde jaarwedden, de vereischte goedkeuring hebben onthouden;

dat de door den Raad vastgestelde bezoldigingen in den tegenwoordigen tijd bij de gestegen prijzen der noodigste levensbehoeften, werkelijk geacht moeten worden niet in verhouding te staan tot de maatschappelijke stelling der onderwijzers en het werkdat van hen gevorderd wordt, zijnde die bezoldigingen dan ook minder, dan zij bepaald zijn voor onderwijzers aan openbare lagere scholen in de meeste gemeenten van Zuidholland, welke ten opzigte dier jaarwedden met de gemeente Alkemade vergeleken mogen worden, terwijl toch de financiële toestand dezer laatstgenoemde gemeente gunstig te noemen is;

dat de Gemeenteraad derhalve alsnog eene zoodanige regeling met verhooging der onderwijzers-jaarwedden behoort te maken, dat daarop billijkerwijze de goedkeuring van hooger gezag mag worden verwacht;

Gezien art. 13 der wet van 13 Augustus 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 18 December 1875, het daartegen ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Alkemade ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 Mei 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *J. J. van den Hurk, te Veldhoven, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd.* 6 *April* 1876, *G n*o. 97, 1e *Afd., in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 6 Mei jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant, Jacobus Johannes van den Hurk, loteling van 1876 der gemeente Veldhoven, provincie Noordbrabant, behoort tot een gezin, dat vroeger bestond uit vier zonen, waarvan de oudste, Johannes Sebastianus van den Hurk, op den 6 Mei 1868 als loteling is ingeschreven bij het 2e regiment infanterie en op den 12 Februarij 1870, nog in dienst zijnde, in de gemeente Veldhoven is overleden, de tweede, Hendricus, in 1870 wegens de dienst van zijn voormelden ouderen broeder is vrijgesteld en in 1873 overleden is, de derde is de adressant en de vierde is een zoon, die den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt.

De adressant, die aan de loting van de Nationale Militie deelnam, heeft wegens de dienst van zijn oudsten broeder vrijstelling van de dienst gevraagd, doch zijn verzoek is door den Militieraad te Eindhoven afgewezen. Van die afwijzende beschikking is hij in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant, die bij hun besluit van 6 April jl. de uitspraak van den Militieraad hebben bevestigd, op grond, dat, o. a. volgens art. 50, n_o. 4 der Militiewet, vrijstelling wegens broederdienst wordt verleend, wanneer de broeder gedurende zijn diensttijd overleden is; dat op grond daarvan indertijd teregt aan Hendricus van den Hurk vrijstelling wegens broederdienst is toegekend; dat dit eenmaal geschied zijnde, deze broederdienst, volgens de duidelijke bedoeling der wet, in het aanwezig geval niet andermaal als reden van vrijstelling gelden kan; dat er dus geen redenen zijn om bij de beoordeeling der vraag, of de adressant op vrijstelling wegens broederdienst aanspraak heeft, te letten op de twee oudste overleden broeders; dat het gezin derhalve moet geacht worden te bestaan uit twee zonen, waarvan er geen gediend heeft.

De feiten, in dit besluit vermeld, zijn overeenkomstig aan die, welke zijn omschreven in de verklaring van den Burgemeester van Veldhoven, opgemaakt volgens model no. 10.

De adressant is van dit besluit, op den 15 April jl., gekomen in hooger beroep bij den Koning, als gronden aanvoerende, dat bij art. 54 der wet van den 19 Augustus 1861 (*Stbl.* no. 72) is bepaald, dat elke reden van vrijstelling moet bestaan op het tijdstip waarop zij wordt aangevraagd, zoodat de positie van het gezin, waartoe de loteling behoort, naar des adressants inzien moet worden beoordeeld naar den toestand waarin het zich bevindt op het oogenblik, dat de Militieraad omtrent hem uitspraak doet en zulks met inachtneming van het model van het attest no. 10, voorgeschreven bij Koninklijk besluit van den 17 Februarij 1870 (*Stbl.* no. 34);

dat in dat attest behooren te worden vermeld de in leven zijnde zoons, benevens zoodanige overleden zoons, die gedurende hun diensttijd zijn overleden of die in een der overige gevallen, vermeld in no. 2—7 van art. 50 der wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* no. 72), hebben verkeerd; dat dus niet daarin had behooren te worden opgenomen de tweede zoon, Hendricus, vrijgesteld wegens broederdienst van den oudsten, doch overleden broeder;

dat het toch, wanneer de toestand van het gezin moet beoordeeld worden zooals die is tijdens de Militie-Raad uitspraak doet, niets ter zake doet of de tweede zoon (overleden) òf wegens ligchaamsgebreken, òf wegens broederdienst, is vrijgesteld, òf te wel door zijn getrokken nommer buiten oproeping is gebleven, daar de oudste zoon, die gediend heeft, met den volgenden zoon, die wegens ligchaamsgebreken is vrijgesteld, of ten gevolge van zijn getrokken nommer buiten oproeping is gebleven, zoowel eene *reeks* uitmaakt als met den volgenden zoon, die wegens broederdienst is vrijgesteld, zoodat, ware de tweede zoon niet wegens broederdienst vrijgesteld, maar vrijgeloot of afgekeurd wegens ligchaamsgebreken, de adressant, volgens den Militieraad, evenzeer voor de dienst zou hebben moeten zijn aangewezen, hetgeen echter lijnregt in strijd zou zijn o. a. met het Koninklijk besluit van den 13 Junij 1874 (*Gemeentestem* no. 1212);

dat, zoo deze uitspraak van den Militieraad overeenkomstig de wet zou zijn, er ongetwijfeld menig attest is en nog zal worden afgegeven, waarop eene uitspraak is gevolgd of nog zal volgen, die aan lotelingen vrijstelling zal verleenen, waarop zij geen aanspraak hebben, dewijl in gevallen als het onderhavige zelden of nooit in het attest melding zal worden gemaakt van den tweeden overleden zoon, waartoe het attest ook trouwens geen aanleiding geeft;

dat adressants zienswijze strookt met die van de Redactie van de *Gemeentestem* no. 1279 (van 3 April 1876), van welk nommer de adressant zoo vrij is een uittreksel, voor zooveel dit onderwerp betreft, hierbij over te leggen;

dat, ware het attest overeenkomstig het model, gegeven bij Koninklijk besluit van 17 Februarij 1870 (*Stbl.* no. 34), opgemaakt, de adressant ongetwijfeld zou zijn vrijgesteld geworden.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Dertiende Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 7 *Junij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgende Koninklijke besluit:

van 22 Mei 1876, no. 20, houdende beschikking op het beroep *van den Gemeenteraad van Nieuwkoop, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd.* 25/27 *Januarij ll.*, no. 15, *waarbij goedkeuring is onthouden aan een op* 19 *Januarij ll. te voren genomen raadsbesluit.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 139).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Nieuwkoop van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 25/27 Januarij ll., no. 15, waarbij goedkeuring is onthouden aan een op 19 Januarij ll., te voren genomen raadsbesluit;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 10 Mei 1876, No. 16;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Mei 1876, no. 11, 2de Afd.;

Overwegende, dat de Burgemeester van Nieuwkoop, bij schrijven van 31 December ll., aan het Polderbestuur van Nieuwkoop c. a. heeft te kennen gegeven, dat voortaan de Gemeente-Secretarie niet meer zal worden afgestaan tot het houden der vergaderingen en zitdagen, tot het ter visie leggen van stukken en tot het bergen van het archief van voormeld Polderbestuur;

dat het Polderbestuur zich daarop heeft gewend tot den Gemeenteraad, ten einde diens beslissing ter zake in te roepen;

dat de Gemeenteraad in zijne zitting van 19 Januarij ll. heeft besloten, dat het aan het bestuur van genoemden polder vergund zal blijven om op den van oudsher tot nu toe gevolgden voet, en alzoo tegen betaling eener jaarlijksche som van f 50, van het Raadhuis gebruik te maken;

dat de Burgemeester dit besluit in den zin van art. 194*e* der Gemeentewet ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten heeft opgezonden;

dat dit Collegie, na door eene Commissie uit zijn midden een plaatselijk onderzoek te hebben doen instellen, zijne goedkeuring aan voormeld raadsbesluit heeft onthouden;

dat de Gemeenteraad, van dit besluit in beroep komende, van Ons verzoekt, om, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, alsnog Onze goedkeuring aan het besluit van den Gemeenteraad te verleenen, daarbij betoogende dat de Burgemeester onbevoegd was het verbod te doen, vervat in zijn schrijven van 31 December ll.;

dat de beslissing daaromtrent bij den Gemeenteraad behoort krachtens art. 138 der Gemeentewet; dat het raadsbesluit van 19 Januarij ll. niet valt onder artikel 194*e* der Gemeentewet, dewijl daarbij niet wordt beslist omtrent het in gebruik geven van gemeente-eigendom, maar alleen de vergunning aan het polderbestuur om van het Raadhuis gebruik te maken wordt bestendigd;

Overwegende, dat, wat er ook zij van de beweerde bevoegdheid des Burgemeesters in deze, in het hier aanwezig geschil de Gemeenteraad, door te bepalen, dat het aan meergenoemd Polderbestuur vergund zal blijven om op den van oudsher gevolgden voet van het raadhuis gebruik te maken, een besluit nam, dat door zijnen aard en strekking in de termen van art. 138 in verband met art. 194*e* der Gemeentewet viel en, als daarstellende het op vormelijke wijze onderhands in gebruik geven van een gemeente-eigendom, de goedkeuring behoefde van Gedeputeerde Staten, zonder dat het vroeger gebruik bij gedoogen de toepasselijkheid van laatstgenoemd wetsartikel doe vervallen;

dat Gedeputeerde Staten teregt hunne goedkeuring in deze hebben onthouden, daar de gesteldheid van het Raadhuis zóó beperkt is, dat door de bestendiging der vergunning ten behoeve van het Polderbestuur de ordelijke en regelmatige gemeente-administratie zou belemmerd worden;

Gezien de Wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 25/27 Januarij ll., het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 22 Mei 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep *van D. Dhont, te Eede, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland, in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

De appellant in deze, Desiderius Dhont, loteling der ligting van de Nationale Militie van dit jaar, binnen de gemeente Eede (Zeeland), acht zich bezwaard met eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie, dd. 31 Maart jl., waarbij aan Augustinus Coene, die door den Militieraad voor de dienst was aangewezen, alsnog vrijstelling van de dienst is verleend.

De bedoelde uitspraak van Gedeputeerde Staten luidt als volgt:

Overwegende, dat de familie van den loteling bestaat uit 4 zonen, waarvan de oudste een plaatsvervanger heeft gesteld, die nog in dienst is, de tweede en derde tweelingen zijn, die dit jaar hebben geloot, en de vierde nog niet militiepligtig is;

dat bij de loting aan genoemden Augustinus Coene was ten deel gevallen No. 8, terwijl zijn tweelingbroeder, Eduard, No. 7 had getrokken;

dat laatstgenoemde heeft opgegeven gebreken te hebben en, na door den Militieraad onderzocht te zijn, uit dien hoofde ook is vrijgesteld;

dat de tweelingbroeders onderling, omtrent de aanwijzing tot, of de vrijstelling van de dienst niet zijn overeengekomen en het laatste lid van art. 49 der Militiewet alzoo hier van toepassing is;

dat derhalve de algemeene regel, in de wet opgenomen, geldt, dat bij tweelingbroeders hij, die het laagste nummer trok, aangewezen en hij, die het hoogste nummer bekwam, vrijgesteld moet worden;

dat op dien regel geene uitzondering is gemaakt en mitsdien Augustinus Coene, aan wien No. 8, en alzoo het hoogste nummer, ten deel viel, moest zijn vrijgesteld.

dat daartegen niets afdoet, dat Eduard Coene, die het lager nummer bekwam, uit hoofde van gebreken werd vrijgesteld; omdat, gelijk reeds gezegd is, de wet geene uitzondering bevat op den hiervoren vermelden algemeenen regel en zij derhalve niet uitdrukkelijk bepaalt, dat, in dit geval, zijn tweelingbroeder het regt op vrijstelling zoude verliezen;

dat alzoo de loteling Augustinus Coene, ten onregte tot de dienst is aangewezen;

Gezien artikelen 49, 52 en 100 der wet van den 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Besluiten:

De uitspraak van den Militieraad in Zeeland, waarbij Augustinus Coene, loteling der gemeente Eede, ligting 1876, tot de dienst is aangewezen, te verbeteren en hem alsnog, krachtens art. 49 der wet, van de dienst vrij te stellen.

Door D. Dhont werd den 2 April ll. van die uitspraak bij den Koning in beroep gekomen.

App. geeft daarbij te kennen, dat ten gevolge der door Gedeputeerde Staten aan Augustinus Coene verleende vrijstelling, hij app., aan wien bij de loting het nummer 11 ten deel viel, voor de dienst zal worden opgeroepen. Hij deelt mede dat in de zitting van den Militieraad de lotelingen behandeld werden in de volgorde der getrokken nummers, zoodat eerst omtrent Eduard, en daarna ten aanzien van Augustinus Coene uitspraak gedaan werd. Hij vermeent, dat Ged. Staten het art. 49 der wet verkeerdelijk hebben toegepast, aangezien zijns inziens dat art. in deze niet toepasselijk is, daar het blijkbaar doelt op het geval dat de broeders beide voor de dienst geschikt zijn. Immers de duidelijke bewoordingen van het laatste lid van dat artikel toonen volgens app. aan, dat eerst moet onderzocht worden of er van de in hetzelfde jaar geboren broeders een of meer volgens artikel 52 moet vrijgesteld worden, daartoe zal de zaak der broeders te zamen en gelijktijdig behandeld, en de uitspraak omtrent den eenen van de bevinding ten aanzien des anderen afhankelijk behooren gesteld te worden, en dat alzoo hij die het hoogste nummer heeft, niet altijd mag worden vrijgesteld, daar hij die het laagste nummer trok, vooral bij gebleken ongeschiktheid, voor de dienst niet kon aangewezen worden.

De Burgemeester van Eede, gehoord, is van hetzelfde gevoelen als appellant.

De Commissaris des Konings in de provincie vereenigt zich in zijn ambtsberigt dd. 2 Mei ll. met de uitspraak van Ged. Staten en meldt, dat, met het oog op art. 105 der Militiewet, Dhont nog niet is opgeroepen.

Mr. D. van Eck, advocaat te 's Gravenhage, treedt voor den belanghebbende, Coene, op en zegt:

Hoog Ed. Gestrenge Heeren!

Voor dat ik de aanhangige zaak bespreek, gevoel ik behoefte om tot u, Mijnheer de Voorzitter, het woord te rigten.

Ik acht mij gelukkig onder uw Praesidiaat de zaak van mijn cliënt te mogen behandelen. Vele jaren achtereen mogt ik het genoegen smaken met u werkzaamheden van een anderen aard te vervullen, en ook daar viel het mij te beurt om onder het gezag van uwen

Praesidialen hamer het woord te mogen voeren. Als ik nu van uwe overige verdiensten zwijg, wat mij thans minder gepast zou voorkomen, dan mag ik mij hier toch herinneren de bewijzen van regtvaardigheid en groote welwillendheid die ieder, die met u in aanraking is geweest, van u steeds heeft ondervonden. Welwillendheid, en streven om, waar men mag, het anderen aangenaam te maken, is eene groote verdienste, vooral in een Voorzitter, en ik mag daarom de belanghebbenden in administratieve geschillen geluk wenschen, dat onder uwe leiding hun strijd zal worden gevoerd.

Ik kan mij hierbij niet onthouden van een weemoedig herdenken aan den hooggeachten man die vóór u den voorzitterstoel bekleedde. Ook tot hem stond ik vele jaren in de aangenaamste verhouding, en bragten zijne veelvuldige verdiensten mede eene algemeene vereering, zijn welwillend karakter maakte het insgelijks ieder gemakkelijk die zijnen steun behoefde, en er zal wel niemand worden gevonden onder hen, die hier hun regt kwamen zoeken, die daarvan niet met erkentelijkheid getuigenis zullen geven.

Ook in dat opzigt, Mijnheer de Voorzitter, zien wij in u den geachten opvolger van eenen waardigen voorganger.

Ik ga thans tot de aanhangige zaak over, en dan zou ik meenen, M. H. H.! dat er voor u alle redenen zijn om u te vereenigen met de beslissing van Gedeputeerde Staten, die, in strijd met de uitspraak van den Militieraad, is gegeven.

Art. 49, lid 1, van de Militiewet stelt als regel, dat van broeders de helft dient.

De regeling, hoe dat zal geschieden, bepaalt de tabel, waarvan het 2e lid van dat artikel spreekt.

Als van een huisgezin van vier zonen, zooals hier, A dient, dan wordt volgens de tabel B. vrijgesteld.

In casu dient A., volgens art. 50 no. 7.

Derhalve moet B. worden vrijgesteld.

Maar als nu twee broeders te gelijk loten, zooals hier, wie is dan B. en wie C.?

De tabel kan dat niet uitmaken, maar dat wordt gedaan in het laatste lid van art. 49, dat zegt, dat, behalve dat men onderling anders is overeengekomen, hij die het laagste nummer trok, voor den dienst wordt aangewezen.

Dergelijke overeenkomst is niet gemaakt. Augustinus Coene trok No. 8, Eduard Coene No. 7; de laatste moest dus voor den dienst worden aangewezen, en Augustinus worden vrijgesteld.

Maar nu heeft Eduard ligchaamsgebreken, en moet uit dien hoofde worden vrijgesteld.

Doch geeft dat nu regt om Augustinus, die door de wet is vrijgesteld, voor den dienst aantewijzen?

Immers neen, de wet is daaromtrent zoo duidelijk, dat over dat punt geene discussie bij de vaststelling der wet is geweest.

Welke zijn nu de bedenkingen tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten?

De Burgemeester van Eede beweert, dat Augustinus had moeten worden aangewezen, omdat de regel geldt, dat, als de eerste zoon heeft gediend, niet tot den vierden zoon wordt gewacht om dien voor den dienst aan te wijzen, wanneer door den tweeden of derden zoon een verpligtend nummer wordt getrokken.

Het betoog is juist, maar niet toepasselijk.

Want er is niet gewacht tot n°. 4. De derde zoon is aangewezen, maar hij wordt vrijgesteld, omdat hij gebreken heeft.

De appellant D. Dhondt, brengt in zijne memorie een andere bedenking voor.

Hij zegt, dat art. 49 niet toepasselijk is, omdat dat art. doelt op het geval dat beide broeders voor den dienst geschikt zijn.

Maar, is dit zoo, volgens welke bepaling is dan Augustinus dienstpligtig.

A. heeft gediend, of dient, dus is volgens de tabel B. vrij, maar C. dienstpligtig.

Als nu art. 49 niet toepasselijk is, dan zou, zal Augustinus dienstpligtig zijn, door de wet moeten zijn bepaald, dat Augustinus volgens de tabel moet worden beschouwd als C. en niet als B.

Maar buiten art. 49 regelt de wet dat nergens. Al ging nu de redenering van den appellant op, het zou hem toch niet baten, want hij zou toch nergens eene bepaling kunnen vinden, die Augustinus dienstpligtig maakt.

Bovendien, het betoog mist den wettelijken grondslag. Art. 49 is algemeen en kent geene uitzondering, ook niet de uitzondering, die de appellant daarin wil doen opnemen.

Even algemeen is art. 52, dat, worden twee broeders in hetzelfde jaar dienstpligtig, wil dat de aanwijzing voor den dienst zal plaats hebben volgens den regel, gesteld in de laatste zinsnede van art. 49.

Ik heb dus de eer te concluderen, dat de Raad aan den Koning een besluit gelieve voor te dragen tot verwerping van het ingestelde beroep en bevestiging van de beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland.

II. Het beroep *van W. Bauchmuller c. s., te Houthem (Limburg), tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hun vergunning is geweigerd voor het oprigten eener papierfabriek gedreven door een stoomwerktuig.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Bij adres van 15 November 1875 hebben W. Bauchmuller en W. Nagelschmidt aan Burgemeester en Wethouders van Houthem vergunning gevraagd tot oprigting eener inrigting, zijnde een papierfabriek, waarin van een stoomwerktuig zou worden gebruik gemaakt, op het terrein genaamd de Kruidmolen, sectie C, n°. 331—345, van genoemde gemeente.

Zij deelden daarbij mede, dat binnen een kring van 200 meters van het locaal hunner inrigting geene der gebouwen of localen, genoemd in art. 5, 3°. der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95), noch eenige gebouwen aan anderen toebehoorende, gelegen waren. Zij legden tevens over de stukken genoemd in hetzelfde artikel, 1° en 2°.

In de beschrijving der inrigting werd gezegd dat daarin zouden worden verzameld al de benoodigde stoffen om daaruit bij middel van geschikte toestellen papier te fabriceeren en dat de beweegkracht zou bestaan in een stoomwerktuig van 12 paardenkrachten met 5 atmospheren.

De aanvragers deelden voorts in hun adres mede dat zij in Januarij 1875 aan Gedep. Staten van Limburg vergunning gevraagd hadden tot oprigting eener papierfabriek op de genoemde perceelen; dat Gedep. Staten bij besluit van 2 Julij dat verzoek hadden afgewezen; dat zij (de aanvragers) daarop hooger beroep hadden ingesteld bij den Koning, doch dat daarop door den Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe door den Koning gemagtigd, eene beschikking was genomen, van 6 Augustus, door de aanvragers overgelegd, waarin gezegd werd, dat voor het oprigten eener papierfabriek geene vergunning, krachtens de wet van 2 Junij 1875, vereischt werd, doch dat requestanten zich op grond van art. 2 no. 1 dier wet met hun verzoek tot het gemeentebestuur van Houthem behoorden te wenden indien zij voornemens waren de te stichten fabriek door een stoomwerktuig te doen drijven.

De beschikking van Gedep. Staten van 2 Julij 1875 is later door dit collegie overgelegd. Er blijkt uit dat door de aanvragers vergunning verzocht was tot oprigting eener papierfabriek op de genoemde perceelen, tot het plaatsen van een stoomketel om den lompenmolen in beweging te brengen, eindelijk tot het verdiepen van den linker of zuidelijken Geulstroom met één meter over eene lengte van 185 meter; terwijl de aanvragers als hunne bedoeling hadden te kennen gegeven het afvalwater der fabriek in de rivier de Geul te laten afvloeijen.

Ged. Staten hadden te dezer zake een berigt ontvangen van Burg. en Weth. van Houthem met het proces-verbaal der gehoudene informatiën de commodo et incommodo en met een bezwaarschrift tegen de oprigting der fabriek van ingezetenen van het gehucht Geulen, gemeente Berg en Terblijt, waarmede Burg. en Weth. van Houthem zich vereenigden, alsmede eene verklaring van den Burgemeester en den Secretaris der gemeente Bunde, dat naar hun beste weten het water van de Geul dikwijls bedorven werd door hetgeen daarin werd afgevoerd uit de papierfabriek te Weert. Voorts waren nog bij Gedep. Staten ingekomen een brief van Burg. en Weth. van Meerssen, een uittreksel uit de notulen der vergadering van den Raad van Berg en Terblijt van 25 Februarij 1875, en een schrijven van ingezetenen dier gemeente, in alle welke stukken gehandeld werd over het te verwachten bederf van het water in de Geul indien de papierfabriek, waarvoor vergunning gevraagd was, daarin haar afvalwater mogt laten afloopen.

Ook was door Gedep. Staten ingewonnen een advies van den geneeskundigen inspecteur.

Gedep. Staten overwogen in hunne beschikking dat uit de gemelde stukken bleek:

dat het water der rivier de Geul gedronken moet worden door een groot aantal huisgezinnen, wonende stroomafwaarts, enkele op slechts 400 tot 500 meter van den zoogenaamden kruidmolen, in het gehucht Geulem, het dorp Berg en het gehucht Vilt, gemeente Berg en Terblijt, benevens door eenige ingezetenen van de gemeente Houthem en door vee dat zich bevindt op de weilanden naast de Geul gelegen;

dat te Geulem noch waterput noch pomp gevonden wordt en de twee waterputten

te Berg en te Vilt des zomers uitgedroogd zijn, zoodat de ingezetenen van eerstgenoemd gehucht, even als dit met de bedoelde ingezetenen van Houthem het geval is, verpligt zijn het water der Geul voortdurend, en die van Berg en Vilt gedurende dat gedeelte des jaars, wanneer de stand der rivier het laagste is, als drinkwater te bezigen.

Voorts kwamen in de beschikking van Gedeputeerde Staten de volgende overwegingen voor:

dat het advies van den geneeskundigen staatsambtenaar, uitgebragt na een door hem ingesteld plaatselijk onderzoek, strekt tot afwijzing van het verzoek, omdat

bij het vervaardigen van papier eene groote hoeveelheid afgewerkt fabriekwater, bezwangerd met in ontbinding verkeerende stoffen van organischen aard, welligt met anorganische stoffen vermengd, in zwevenden en opgelosten toestand moet worden verwijderd, en

op het tegenwoordig standpunt der wetenschap geen middel bekend is om het afgewerkte water van papierfabrieken te zuiveren, althans niet in een toestand te brengen, die het weder geschikt maakt om te dienen tot drinkwater voor menschen en vee;

dat de verzoekers dan ook, hoewel daartoe door den geneeskundigen Staatsambtenaar uitgenoodigd, in gebreke zijn gebleven de middelen aan te wijzen, die door hen zouden gebezigd worden, om het afvalwater der fabriek, alvorens het in de rivier de Geul te laten afvloeijen, van alle nadeelige bestanddeelen te ontdoen, en dat zij evenmin hebben toegezegd dat die middelen door hen zouden aangewezen worden, maar zich vergenoegd hebben met de bewering, dat het water door het gebruik in de fabriek niet bedorven wordt en zijn afvoer in de Geul het water dezer rivier niet onbruikbaarder maakt, dan het tot nu toe geweest is.

Op deze gronden hadden Gedeputeerde Staten besloten, de gevraagde vergunning tot oprigting eener papierfabriek af te wijzen en de verder gedane verzoeken buiten beschikking te houden.

Nadat de hierboven vermelde aanvrage, in November 1875 aan Burgemeester en Wethouders van Houthem gedaan, met de daarbij behoorende stukken was ter inzage gelegd, kwamen bij het Gemeentebestuur in, een bezwaarschrift van 29 ingezetenen der gemeente en een ander van den heer Rüijs, te Luik, eigenaar van gronden langs de Geul. In beide stukken werd aangevoerd, dat het afvalwater uit de fabriek in de rivier de Geul vloeijende, het water van die rivier, dat niet alleen door het vee gedronken, maar ook door menschen als drinkwater en tot bereiding van spijzen gebezigd werd, zou bederven. In het eerste bezwaarschrift werd er op gewezen, dat het water der genoemde rivier het meest gebruikt werd bij droogte, wanneer poelen en putten uitgedroogd waren; dat dan tevens de waterstand in die rivier zoo laag was, dat slechts eenige plassen op het rivierbed aanwezig waren, zoodat dan het vuile water niet werd afgevoerd, maar zich in die plassen verzamelde, tot groot gevaar voor de algemeene gezondheid.

In de zitting op 13 December 1875, door Burgemeester en Wethouders van Houthem naar aanleiding van art. 7 der wet van 2 Junij 1875 gehouden, verscheen niemand.

Burgemeester en Wethouders hebben nog een berigt ingewonnen van den genees-

kundigen inspecteur. In dit berigt wordt met verwijzing naar een vroeger aan Gedeputeerde Staten uitgebragt advies gezegd, dat blijkens een ingesteld onderzoek op het terrein der fabriek niet de minste inrigting gemaakt is tot zuivering van het afvalwater, waaruit volgt, hetgeen ook door een gesprek, bij het onderzoek met een deelgenoot der onderneming gehouden, werd bevestigd, dat de fabriekanten hun voornemen om het afvalwater in de rivier te laten afvloeijen, niet hebben gewijzigd.

De Inspecteur voegt er bij, dat het vaststaat, dat het afvalwater van papierfabrieken, al worden ook geene scheikundige stoffen gebruikt, zeer vuil is en rijk aan vreemde bestanddeelen van organischen en anorganischen aard, waardoor de openbare waterloopen, waarin het afvloeit, in hooge mate verontreinigd en tot drinkwater geheel ongeschikt gemaakt worden, vooral wanneer de waterloop klein is, zoo als het riviertje de Geul, dat in den zomer op vele plaatsen menigmaal doorwaadbaar is en waarvan het water juist in dat jaargetijde het meest noodig is tot drank voor menschen en vee.

Burgemeester en Wethouders hebben op 31 December 1875 eene beschikking genomen.

Zij hebben daarbij in hoofdzaak overwogen:

dat volgens de beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Augustus, door de aanvragers overgelegd, papierfabrieken niet vallen onder het bereik der wet van 2 Junij 1875; dat echter volgens een nader berigt van genoemden Minister, van 13 December 1875, die inrigtingen, wanneer daarin lompen worden verzameld en verwerkt, wel degelijk behooren tot die, voor welker oprigting voorafgaande vergunning wordt vereischt, als zijnde aangewezen sub VII van art. 2 dier wet.

dat in de beschrijving der inrigting door adressanten enkel is vermeld, dat er zullen worden verzameld al de benoodigde stoffen om daaruit, bij middel van geschikte toestellen, papier te fabriceren; dat daaruit moet worden afgeleid, dat er lompen zullen worden verzameld, dewijl de grondstof, waaruit gewoonlijk papier wordt vervaardigd, uit zoogenaamden lompen-afval bestaat; dat ook door eene mededeeling der verzoekers aan den Geneeskundigen Inspecteur wordt geconstateerd dat onder *alle benoodigde stoffen* lompen zijn begrepen, en dat ook op het overgelegde grondplan is aangeduid een molen om lompen te malen;

dat uit de vermelding der afwijzende beschikking van Ged. Staten door adressanten in hun verzoekschrift gedaan, zonder dat daarbij van eenige wijziging in de te gebruiken stoffen sprake is, moet worden afgeleid dat het hier geldt dezelfde inrigting, waarop de beschikking van Gedep. Staten betrekking heeft;

dat het perceel waarop men de inrigting wil vestigen ligt aan de rivier de Geul; dat door eene mededeeling van een der verzoekers aan Gedep. Staten geconstateerd is dat de aanvragers voornemens zijn het afgewerkte fabriekwater in die rivier te laten afloopen, terwijl uit de ligging van het perceel blijkt dat het fabriekwater niet anders dan door den Geulstroom kan worden verwijderd;

dat zij in hunne reeds vermelde mededeeling aan den Geneeskundigen Inspecteur hebben beweerd dat het water van die rivier door de fabriek niet zal worden bedorven, doch dat dit beweren niet wetenschappelijk wordt toegelicht en wordt

weerlegd door de adviezen van den inspecteur en door de verklaring van den burgemeester en den secretaris der gemeente Bunde, in de beschikking van Gedep. Staten aangehaald;

dat de bezwaren in die beschikking vermeld nog in hun geheel bestaan en de aanvragers zelfs niet beproefd hebben ze als ongegrond te bestrijden.

Burg. en Weth. vermelden voorts de stukken waarin ook na de beschikking van Ged. Staten de bekende bezwaren zijn uiteengezet, namelijk deliberatien van de raden der gemeenten Berg en Terblijt en Meerssen, gehouden toen het bekend werd dat de aanvragers van de beschikking van Gedep. Staten beroep hadden ingesteld, en de hierboven vermelde bezwaarschriften thans bij hen (Burg. en Weth. van Houthem) ingekomen, en zij wijzen er op dat, ofschoon die bezwaarschriften ter inzage gelegen hebben, de adressanten niet gepoogd hebben de bezwaren te weerleggen.

Op grond dat er derhalve zeer gegronde vrees bestaat dat door de verlangde inrigting de openbare gezondheid zou worden benadeeld en groote hinder zou ontstaan voor de gebruikers van de boomgaarden en weilanden binnen de gemeente langs den Geulstroom gelegen, hebben Burg. en Weth. besloten het gedane verzoek af te wijzen.

Bij adres van 11 Januarij 1876 hebben de aanvragers aan Z. M. den Koning verzocht, te vernietigen de beslissing van het gemeentebestuur, afwijzend beschikkende op het verzoek der requestranten tot het oprigten eener inrigting waarbij stoom gebezigd wordt, en de gevraagde vergunning alsnog toe te staan.

Gedep. Staten van Limburg, omtrent dit adres gehoord, stellen bij hun berigt van 24 Maart 1876 op den voorgrond, dat het geldt plaatsing van een stoomwerktuig in der appellanten in aanbouw zijnde inrigting voor papierfabricatie.

Er is naar hun oordeel grond voor inwilliging van het verzoek van appellanten.

Inderdaad, zoo zeggen zij in hoofdzaak, het gemeentebestnur verzwijgt, in strijd met art. 11 al. 1 der wet, de redenen van weigering. Het toont niet aan dat art. 12 al. 1 geene toepassing kan vinden. Althans kunnen zijne overwegingen de tegenwoordige aanvraag niet treffen. Wat het aanvoert, is de reproductie der bezwaren die geleid hebben tot afwijzing van de vroeger onder de werking van het Kon. besluit van 31 Jan. 1824 aan ons collegie gevraagde vergunning tot oprigting eener papierfabriek, waarvoor nu geene concessie meer vereischt wordt. Het overige heeft betrekking tot de niet uitdrukkelijk gevraagde en alzoo ten onregte in de instructie begrepen vergunning tot verzameling, bewaring en verwerking van lompen.

Gedep. Staten zeggen verder, dat de overweging van het gemeentebestuur, dat de appellanten het voornemen hebben hun afgewerkt fabriekwater op de Geul te storten, thans niet in aanmerking kan komen; dat zij eerst zal kunnen gelden wanneer appellanten zullen vragen vergunning tot berging en verwerking van lompen in verband met afvoer van het daarvan afkomende vuil en afvalwater, terwijl *casu quo* buitendien nog door hen zal moeten worden aangevraagd, overeenkomstig art. 33 van het reglement op de waterlossingen in Limburg (*Prov. blad* n°. 105 van 1854) opheffing van het verbod om water bedervende of vervalschende stoffen in de rivier te laten loopen. Immers, zeggen Gedep. Staten, zoolang zij die ontheffing niet hebben verkregen, mogen zij hun afvalwater noch direct noch indirect in de Geul

laten vloeijen, zonder zich bloot te stellen aan de toepassing van de strafbepalingen en middelen van uitvoering van dat reglement.

Gedep. Staten zijn dus van oordeel dat de vergunning tot plaatsing van den stoomketel kan verleend worden, onder uitdrukkelijke voorwaarde evenwel dat zij niet insluite de vergunning tot het bewaren en verwerken van lompen; dat daartoe behoort nadere aanvrage en opzettelijk onderzoek, hoofdzakelijk naar aanleiding van art. 11 lett. *c* in fine der wet.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 April 1876.

De heer Mr. D. van Eck, advocaat te 's Gravenhage, treedt voor de appellanten op en zegt:

Verzoekers dienden den 23 Januarij 1875, ingevolge het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19), een request in aan Gedeputeerde Staten van Limburg ter bekoming van toestemming tot het oprigten eener papierfabriek op de goederen, genaamd de Kruidmolen. Bij besluit van 2 Julij 1875, besloten Gedeputeerde Staten dat verzoek buiten beschikking te houden.

Op het daartegen ingesteld beroep overwoog de Minister van Binnenlandsche Zaken, bij beschikking van 6 Augustus 1875, dat, daar intusschen de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) in leven was getreden, en die wet geene vergunning vorderde voor het oprigten van eene papierfabriek, de reden voor het verzoek was vervallen, maar dat verzoekers, op grond van art. 2, n°. 1, der wet, zich tot het Gemeentebestuur van Houthem konden wenden, indien zij de fabriek door een stoomwerktuig wenschten te drijven.

Bij verzoekschrift van 15 November 1875 werd daaraan voldaan.

Burgemeester en Wethouders van Houthem wezen echter dat verzoek af bij beschikking van 31 December 1875, waarop verzoekers zich bij request van 11 Januarij 1876 tot den Koning hebben gewend, vragende vernietiging van de beschikking van 31 December 1875.

De gronden tot weigering moeten van overwegend gewigt zijn. Het belang van de nijverheid brengt mede, dat het fabriekwezen worde gesteund. De memorie van toelichting van de tegenwoordige wet zeide daarom, dat met het verleenen van vergunning vrijgevig moest worden te werk gegaan.

Welke zijn nu de bezwaren van Burgemeester en Wethouders?

Eigenlijk geene. Gedeputeerde Staten zeggen teregt: „Inderdaad, het Gemeentebestuur verzwijgt, in strijd met art. 11, al. 1 der wet, de redenen van weigering.

En Gedeputeerde Staten beklagen zich daarbij, dat de zaak met weinig welwillendheid is behandeld, hetgeen daaruit blijkt, dat Burgemeester en wethouders niet eens hebben onderzocht of, bestonden er bezwaren, daaraan door het stellen van voorwaarden volgens art. 12, lid 1, had kunnen worden te gemoet gekomen.

Artt. 1 en 2 der wet bepalen, dat vergunning moet worden gevraagd voor oprigting van eene inrigting waarbij stoom wordt gebezigd.

Kan er nu eenig bezwaar liggen in het gebruik van het stoomwerktuig? Neen, daartegen bestaat geen bezwaar. Verzoekers toonen in hun request aan, dat er geen enkel gebouw, van welken aard ook, binnen een kring van 200 meters van de fabriek is gelegen.

Het bezwaar van Burgemeester en Wethouders ligt in de inrigting, die volgens hen schade aan de gezondheid of hinder zal toebrengen. Immers zeggen zij, dat de bedoeling is om lompen te verzamelen en aan te wenden tot het maken van papier, en dat het daarvan afvloeijende water het riviertje de Geul, dat aan menschen en vee drinkwater verschaft, zal bederven.

Gedeputeerde Staten antwoorden daarop tweeledig. Zij zeggen:

1°. Burgemeester en Wethouders mogen niet redeneren uit het bergen en verwerken van lompen, want daarover loopt de aanvraag niet; dat bezwaar kan dus alleen te pas komen, als daartoe vergunning wordt gevraagd.

2°. Zij mogen niet redenerên uit bezwaren aan het water van de Geul toe te brengen, want die beschouwing ligt buiten hunne bevoegdheid.

Ad 1um. In dit opzigt ben ik het niet eens met Gedeputeerde Staten. Art. 2, n°. 7, zegt: de inrigtingen *die bestemd zijn* tot bewaring en verwerking van afval, met name lompen enz.

Art. 2, n_o. 7, spreekt dus alleen van die inrigtingen, wier hoofdbestemming is, bewaren en verwerken van afval enz., waarbij men natuurlijk aan groote massas denkt, en dus niet bedoelt dien afval enz,, die alleen een gevolg is van het drijven van eene inrigting van anderen aard.

Anders zou men b. v. in zake van slagterijen twee vergunningen behoeven, eene voor de slagterij, volgens art. 1, n°. 10, en eene voor het bewaren van bloed, beenderen enz., volgens art. 1, n°. 7.

En iedere fabriek door stoom gedreven, zou dan ook eene afzonderlijke vergunning behoeven voor het bewaren van asch.

Als het besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* n°. 19) vergunning vorderde voor de oprigting van papierfabrieken, dan is dat het geval niet geweest met het oog op het papier dat zou gemaakt worden, maar met het oog op al datgene wat tot de fabricage werd vereischt.

Als dergelijke vergunning thans niet meer noodig is, dan vloeit daaruit voort, dat de papierfabriekant vrijelijk zooveel lompen mag bijeenbrengen als hij noodig heeft om zijn papier te maken.

Bovendien hadden Burgemeester en Wethouders altoos regt om hunne aandacht te wijden aan het bijeenbrengen van lompen.

Al wil men eens, dat daarvoor *in casu* ook vergunning noodig was, dan hadden verzoekers er op gewezen, dat dit in hun doel lag.

Dat is zoo duidelijk, dat de adj. Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in zijn brief van 30 December 1875 dat erkent.

In de beschrijving, behoorende tot de aanvraag om vergunning, staat: „in deze inrigting zullen worden verzameld al de benoodigde stoffen, om daaruit bij middel van geschikte toestellen, papier te fabriceren.”

In de daarbij gevoegde verklaring van de gebouwen leest men: *a.* molen om lompen te malen;

En in het situatieplan staat die molen aangewezen.

Dit is voldoende. Art. 1 zegt alleen, dat de aanvraag moet strekken voor „de inrigting." Meer niet, voor al de onderwerpen, die tot die inrigting behooren, behoeft geene afzonderlijke magtiging te worden gevraagd. Mogt men nu meenen, dat bij het beoordeelen der inrigting, men tevens moet weten of daarin ook lompen zullen worden vervaardigd, welnu dat is zoo duidelijk mogelijk te kennen gegeven.

Ik meen den Raad te mogen verzoeken, in zijn advies daarvan wel melding te willen maken, op zoodanige wijze, dat als de fabriek in werking wordt gesteld, dan aan de verzoekers geen nieuwe moeijelijkheden worden aangedaan, op grond dat ze alsdan nog een nieuwe vergunning zouden behoeven om de noodige lompen voor hun bedrijf te verzamelen.

Ad. 2um. Hierin ben ik het geheel eens met Gedeputeerde Staten.

Het eenige bezwaar van Burgemeester en Wethouders is, dat het van de lompen afkomende water de rivier de Geul zal bederven.

De opmerking van Gedeputeerde Staten is juist, namelijk dat die redenering ligt buiten de bevoegdheid van Burgemeester en Wethouders.

Art. 192 Grondwet, draagt de zorg daarover op aan Provinciale Staten, en art. 32 van de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95) doet dit evenzeer.

Van toepassing is dus hier alleen het Reglement van Provinciale Staten van Limburg, van 8 Julij 1854 (*Prov. Blad* no. 105), artt. 2, 6, 7 en vooral 33 *b.* Uit dit laatste art. blijkt zoo stellig mogelijk, dat alleen Gedeputeerde Staten bevoegd zijn.

Mogt dus in strijd met dat reglement nadeel aan de Geul worden toegebragt, dan moet het aan Gedeputeerde Staten worden overgelaten om daartegen te waken.

Zie ten bewijze, dat, ofschoon toezigt op de verontreiniging van water *in het algemeen* onder de wet van 1875 is begrepen, dat toezigt door die wet niet is geregeld, wanneer het aan andere autoriteiten is opgedragen (art. 32);

Bijbl. 1874/75, Beraadsl., blz. 1249, *Kappeijne.* Waterschappen behouden het regt om over verontreiniging van polderwater te beslissen.

Blz. 1250, *Minister.* De bevoegdheid der waterschappen wordt onaangeroerd gelaten.

Blz. 1251. *Van den Berch* en *de Bieberstein* trekken hunne wijzigingen, om verontreiniging van polderwater onder het toezigt van de wet van 2 Junij 1875 te brengen, na bestrijding door den Minister in.

Blz. 252. *Kappeijne* constateert dat de bevoegdheid der waterschappen door de wet van 1875 niet is beperkt.

Ten overvloede zij er nog op gewezen, dat, zooals Gedeputeerde Staten opmerken, met zoo weinig welwillendheid is te werk gegaan, dat niet in het minste is onderzocht of aan de vooral ambtshalve gerezen bezwaren niet konde worden te gemoet gekomen;

dat het eenig wetenschappelijk stuk, in dit geding voorkomende, is dat van den adj. Inspecteur, zijnde zijn brief van 30 December 1875 aan Burgemeester en Wethouders van Houthem, waarin alleen wordt aangemerkt, dat het water, van de bewerking van lompen afkomende, zeer vuil en rijk aan vreemde bestanddeelen van organischen en anorganischen aard is, waardoor de openbare waterloopen, waarin het

afvloeit, in hooge mate verontreinigd en tot drinkwater geheel ongeschikt gemaakt worden, vooral wanneer de waterloop klein is, zooals het riviertje de Geul;

dat echter daarbij had behooren in overweging te worden genomen, of dat bezwaar weg te nemen ware, door den fabriekant te verpligten dat water te doen bezinken, alvorens hij dat in de Geul deed afloopen, waartoe hij altoos bereid is geweest;

of het bezwaar niet evenzeer weggenomen kan worden door een verbod om het water over dag in de rivier te voeren;

of dat bezwaar wel weegt bij een rivier, die per minuut 90.000 liters water afvoert;

en eindelijk, of de ondervinding niet heeft geleerd, dat dat bezwaar in het geheel geen regt van bestaan heeft, omdat nu reeds op de Geul een aantal fabrieken werken, die daarin bestanddeelen brengen van vrij wat ernstigeren aard, dan de papierfabriek van adressanten zou doen, en dat desniettemin Burgemeester en Wethouders, blijkens hun betoo g, het water van de Geul zeer drinkbaar achten.

Ten bewijze leg ik over de verklaringen van den landbouwer Prickaarts en van den Burgemeester van Wittem.

Mogt dit alles nog niet voldoende zijn, dan kan ik mededeelen, dat er geen droppel water in de Geul zal worden afgevoerd.

Appellanten hebben eene groote kom laten graven op hun terrein; daarin zal het water worden afgevoerd en het zal in den grond zakken, waar geen bezwaar uit zal ontstaan, omdat die grond uit mergel bestaat, die, poreus zijnde, het water spoedig doorlaat.

Eindelijk vraag ik, of het niet hoogst onregtvaardig zou zijn, om, terwijl reeds een groot aantal fabrieken magtiging hebben bekomen om op de Geul haar water te loozen, aan deze fabriek, die als alleen voor het maken van emballage-papier ingerigt de meest onschuldige van allen is, het bestaan te ontzeggen.

Uit het bestaande redenerende, hebben verzoekers hunne fabriek, ter waarde van *f* 30.000, reeds geheel afgebouwd; weigering om te werken zou dus zijn voor hen noodlottig en schadelijk voor de industrie in Nederland. Die fabriek zou nu reeds kunnen werken, maar staat stil ten gevolge der vertraging, ontstaan eensdeels door de verandering in de wetgeving, anderdeels door de langzame handelingen van het Gemeentebestuur van Houthem, zooals Gedeputeerde Staten dat aantoonen.

Eene spoedige beslissing is dus zeer gewenscht en ik dring daarop beleefdelijk aan.

Ik heb derhalve de eer den Raad te verzoeken, aan den Koning een besluit voor te dragen tot vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders te Houthem, van 31 December 1875, en tot inwilliging van het verzoek van appellanten van 15 November 1875, met verlenging van den door appellanten gestelden termijn van 1 Julij 1876 tot in werking stelling der fabriek, ingevolge art. 13 der wet, en welke verlenging noodzakelijk is geworden ten gevolge van den langen duur die het onderzoek heeft gevorderd.

De heer Mr. B. M. Vlielander Hein treedt als gemagtigde op voor den Burgemeester van Houthem. Hij merkt op, dat de vorige spreker zijne doorwrochte rede geëindigd

heeft met een beroep te doen op het hart van den Raad, en dat hij verzachtende omstandigheden heeft gepleit. Hij gelooft dat daartoe alle termen bestonden, want dat er wel degelijk schuld bij de appellanten is, daar deze den Raad voor een *fait accompli* hebben gesteld. Pleiter heeft den wensch geuit, dat de termijn van beslissing zou worden verlengd, maar is dat wel noodig, want de appellanten maken reeds papier en hunne fabriek is reeds in werking. Nu reeds is het stoomwerktuig in beweging, de lompen zijn aanwezig om papier te maken. Zoo onschuldig zijn de appellanten dus niet. De hoofdzaak is hier echter: heeft men de bezwaren, die tegen het verzoek zijn ingebragt, wederlegd? Ja of neen. Tot juiste beoordeeling van deze zaak een enkel woord over de antecedenten. Gedeputeerde Staten hebben het verzoek niet buiten beschikking gehouden, zooals gepleit werd, maar hebben het verzoek afgewezen. Dien ten gevolge zijn de verdere verzoeken buiten beschikking gelaten. Het verzoek werd op afdoende gronden afgewezen en wel voornamelijk op dien grond, dat door de inwilliging van het verzoek, en dus door de oprigting van de fabriek, het drinkwater zou bederven. Hoe toegevend men ook voor de industrie moge zijn, hoe veel geluk de industrie ook moge verspreiden, wat geeft dat alles als men geen drinkwater heeft. Papier is eene zeer nuttige en schoone zaak, maar goed drinkwater staat bij allen toch op den voorgrond. Eene der eerste levensbehoeften van den mensch behoeft niet bedorven te worden omdat men goedvindt eene papierfabriek op te rigten. Dat was hier het geval. Men had het plan om het water, dat van de fabriek afvloeide, in het riviertje de Geul te laten wegloopen. En nu was er een alles afdoend rapport van den adjunct Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, die uitdrukkelijk zegt, dat daardoor het drinkwater in den omtrek bedorven wordt. Nu hebben de adressanten niets aangevoerd om dat bezwaar weg te nemen. Toen meenden de appellanten tegen die uitspraak van Gedeputeerde Staten in hooger beroep te moeten komen bij den Koning, maar de Minister van Binnenlandsche Zaken gaf hun ten antwoord, dat volgens de nieuwe wet geene toestemming wordt vereischt tot oprigting van papierfabrieken. Het kwam pleiter voor, dat die zaak zeer onregelmatig was behandeld. Z. i. had die zaak vroeger wel degelijk bij den Raad van State moeten gebragt zijn. De Koning was wel degelijk de bevoegde magt om in appel te dien opzigte uitspraak te doen. Maar toen hebben de appellanten vergunning verzocht tot oprigting van een papierfabriek, voorzien van een stoomwerktuig. Zij vroegen dus eigenlijk dezelfde zaak, oprigting van dezelfde papierfabriek, maar nu met een stoomwerktuig. Nu is het eene waarheid, dat men voor de oprigting van eene papierfabriek volgens de nieuwe wet geene vergunning noodig heeft, maar men heeft die wel noodig voor de oprigting van stoomwerktuigen en ook voor bewaarplaatsen van lompen enz. En in dat opzigt valt men dus wel degelijk in de termen der wet.

Dat in de papierfabriek lompen worden verwerkt tot vervaardiging van papier, dat is in confesso; daarover is dus tusschen partijen geen geschil. En het gevolg daarvan is, dat volgens de wet vergunning gevorderd wordt voor plaatsen waar lompen bewaard of bewerkt worden.

Ten gevolge van deze nieuwe aanvrage van appellanten werd er een onderzoek *de commodo et incommodo* ingesteld, waarbij dezelfde bezwaren over het bederf van het drinkwater als vroeger werden ingebragt. Appellanten hebben die bezwaren niet weder-

legd en volstrekt niet beproefd om iets te doen of iets voor te stellen om aan die bezwaren te gemoet te komen of ze uit den weg te ruimen. Burgemeester en Wethouders hebben daarop op nieuw het advies gevraagd van den adjunct-Inspecteur en deze heeft toen nog meer pertinent verklaard, dat het hoogst schadelijk was voor de gezondheid het water uit de fabriek in het riviertje de Geul te laten loopen. Daarop hebben Burgemeester en Wethouders het verzoek afgewezen. Gedeputeerde Staten zijn van oordeel, dat men verzuimd heeft aan hun besluit te gemoet te komen en dat Burgemeester en Wethouders alleen de vraag te beslissen hadden of zij vergunning wilden verleenen tot oprigting van een stoomwerktuig. Als pleiter het wel begrijpt, dan hadden Burgemeester en Wethouders, volgens Gedeputeerde Staten, blindemannetje moeten spelen. Gedeputeerde Staten hadden dus verlangd, dat Burgemeester en Wethouders de appellanten stil hadden laten loopen en dat zij dan later tegen de appellanten hadden moeten ageren. Zou dat fatsoenlijk, ordentelijk geweest zijn? Was dat eene ordelijke wijze van handelen? Neen, de handelwijze van Burgemeester en Wethouders was veel ordentelijker dan Gedeputeerde Staten schijnen aan te raden.

Tegen de oprigting van een stoomwerktuig bestaat op zich zelf geen bezwaar, maar als men het oprigt zonder vergunning van de bevoegde magt, dan zouden Burgemeester en Wethouders verpligt zijn het zegel op de fabriek te leggen. En al krijgt men vergunning tot oprigting van het stoomwerktuig, dan nog zouden Burgemeester en Wethouders, op den tweeden dag na het in werking brengen daarvan, het zegel op de fabriek leggen, omdat het een ongeoorloofde bewaarplaats van lompen is. Men mag met geen lompen werken, men mag geen papier maken met lompen zonder vergunning, en doen de appellanten dit, wij zeggen het vooruit, dan komt het zegel op de fabriek.

Men zeide, wat de hoofdzaak betreft, dat wij de redenen van weigeren zouden hebben verzwegen. Dat is niet zoo. Wij hebben die redenen niet verzwegen. Die weigering is daarop gegrond, dat er gevaar bestaat, dat het drinkwater zal worden bedorven. En pleiter voor de appellanten heeft zelf gezegd, dat hij dat bezwaar kende, want hij heeft het trachten te wederleggen. En dat appellanten het bezwaar kenden blijkt ook daaruit, dat pleiter getracht heeft middelen tot herstel aan de hand te geven. Nu blijkt het uit de verklaringen van den adjunct-Inspecteur, dat er in den tegenwoordigen toestand der wetenschap geen middel bekend is om het afvloeijend water uit de fabriek vóór de storting in de rivier de Geul van schadelijke stoffen te zuiveren.

Nu heeft pleiter natuurlijk bezwaren ontleend uit de Grondwet. Dat is eene soort van manie van hem. Men kan echter van de beste zaken misbruik maken. Daarom is het beter het argument, dat pleiter uit art. 192 der Grondwet heeft getrokken, maar stil te laten rusten. Men zeide: het staat in de wet van 1875, de papierfabrieken zijn vrij. Maar omdat papierfabrieken nu vrij zijn, vloeit daaruit dan ook voort, dat ge een bewaarplaats van lompen moogt hebben; zijn lompen een onvermijdelijk sequeel van eene papierfabriek. Waar heeft men dat van daan gehaald? De wet vordert, dat, onverschillig waar zich ook lompen bevinden, voor alle bewaarplaatsen van lompen vergunning gevorderd wordt. Dat zijn de inrigtingen, bestemd voor afval, lompen enz.,

waarvoor volgens de wet vergunning noodig is. En dat heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken ook zoo begrepen en ook noodig geacht. Wat nu de vraag betreft, of een bestanddeel meer of min schadelijk is voor de gezondheid, daaromtrent hecht spreker meer aan het gevoelen van den adjunct-Inspecteur, dan aan dat van zijn geachten confrère. Nu heeft deze wel gezegd, dat het gemakkelijk was de bezwaren uit den weg te ruimen. Maar als dat zoo gemakkelijk was, waarom heeft men dat dan vroeger niet opgegeven? Als leek zou spreker zeggen, dat het niet zoo gemakkelijk is om schadelijke bestanddeelen, die uit de fabriek in de rivier vloeijen, onschadelijk te maken. Pleiter heeft wel gezegd, dat men het water gedurende den nacht welligt zou kunnen doen ontsmetten, het is mogelijk, maar spreker kan niet inzien, dat dit zoo gemakkelijk vallen zou.

Zeker is het echter, dat appellanten zich nooit bereid hebben verklaard of iets hebben gezegd om die bezinkingstheorie in toepassing te brengen. In den ganschen loop der zaak hebben appellanten geen enkele maal een middel aan de hand gegeven om de bezwaren uit den weg te ruimen. Eerst nu, bij pleidooi, wordt er van gesproken, dat daartoe welligt middelen bestaan. Wel heeft men zich beroepen op de oprigting van leerlooijerijen, waarvan de oprigting in den laatsten tijd is toegestaan, niettegenstaande de daartegen ingebragte bezwaren, maar de ondervinding heeft geleerd, dat daardoor het water niet bedorven wordt. Men heeft een tal van andere fabrieken bijgebragt, die in denzelfden omtrek, waar men de papierfabriek wil vestigen, bestaan. De Burgemeester van Houthem is op mijn verzoek hier zelf tegenwoordig en zal den Raad, zoo noodig, op de hoogte stellen wat daarvan is.

Het is sprekers overtuiging, dat noch de verklaring van zijn geachten confrère, noch de verklaring van een boer, dien men heeft bijgebragt, hier iets kunnen afdoen omtrent de vraag of het drinkwater zal worden bedorven. Had men de zaak serieus willen behandelen, dan had men met rapporten, verklaringen of adviezen van deskundigen, van achtbare autoriteiten, voor den dag moeten komen. Dan had de Raad van State beter kunnen oordeelen en welligt, zooals meermalen geschied is, een onderzoek in loco kunnen doen.

Pleiter heeft dus niets geleverd, dat tot bewijs strekken kan, dat aan de gemaakte bezwaren te gemoet zal worden gekomen en daarom meent spreker, dat het appel moet worden afgewezen en de aanvrage geweigerd.

De heer Mr. D. van Eck repliceert en zegt o.a., dat Gedeputeerde Staten aan appellanten geen afschriften hebben willen geven van het rapport en het advies van den adjunct-inspecteur, welke behooren tot de vroegere aanvraag om eene papierfabriek in werking te brengen. Daar appellanten dat stuk niet hadden, konden zij daarop ook niet antwoorden, wat echter ook niet noodig is, want in *deze* zaak is dat stuk niet overgelegd, en mag men er dus niet uit redeneren. Hij houdt vol dat, als appellanten in hunne papierfabriek lompen enz. moeten gebruiken, zij geen afzonderlijke vergunning noodig hadden om lompen te mogen verwerken. Ging dat stelsel op, dan zouden b. v. de slagers wel eene afzonderlijke vergunning noodig hebben voor eene bewaarplaats van bloed als anderzins. Naar zijne overtuiging vormen al de bestanddeelen. die tot eene inrigting behooren, ééne inrigting. Zoodat, wanneer

men voor die eene inrigting geene vergunning noodig heeft, men dit evenmin behoeft voor alle onderdeelen en, als men vergunning heeft voor de inrigting, die vergunning dan uit den aard der zaak alles omvat wat tot die inrigting behoort. Nu beweert de vorige spreker, dat wij eene afzonderlijke vergunning voor lompen zouden behoeven, maar hij is in tegenspraak met zijn eigen betoog, want waarom anders bestrijdt hij het advies van Gedeputeerde Staten, dat op dezelfde redenering is gebouwd. Hij hechtte meer aan het oordeel van den adjunct-Inspecteur, dan van mij. Het spijt mij zeer. Ik hoopte op meer genegenheid zijnerzijds. Maar ik zeg op mijne beurt: de adjunct-Inspecteur brengt geen enkelen grond bij voor zijn bezwaar. Welke wetenschappelijke waarde kunt ge dan ook aan dergelijk advies hechten? Ik betwist dus, dat dit rapport van dien ambtenaar een wetenschappelijk betoog is. En als men zegt, dat de adjunct-Inspecteur het beter weet dan de landbouwer, of papierfabrieken het water van de Geul voor de beesten bederven, dan antwoord ik, dat een adjunct-Inspecteur nog geen veearts is, en dat een boer, die daarvan gedurende langen tijd de uitwerking op zijn eigen beesten heeft nagegaan, daar beter over kan oordeelen dan een adjunct-Inspecteur, en daarom hecht ik waarde aan de door mij overgelegde verklaring van den boer. Arator de bobus.

Opmerking verdient het, dat op het eigenlijk betoog, dat ik heb geleverd, dat namelijk Burgemeester en Wethouders onbevoegd waren om het verzoek te weigeren, op grond van het nadeel aan de rivier de Geul toe te brengen, omdat het oordeel daarover alleen aan Gedeputeerde Staten toekomt, geen woord werd geantwoord; dat niets daartegen werd aangevoerd en daarvan hangt toch de geheele waarde van de beslissing af. Ik ben volstrekt geen dweeper met de Grondwet, maar ik ben een man van orde. Ik wensch dus handhaving van de wet, en wil hare uitvoering zoolang zij bestaat. Wil men dat *mania constitutionalis* noemen, zooals men gedaan heeft, ik kan het niet helpen. Maar ik wijs niet alleen op de grondwet, maar ook op art. 32 der wet van 1875. Het is bovendien mijne overtuiging, dat als het verzoek wordt toegestaan, Gedeputeerde Staten geen bezwaar hoegenaamd meer in den weg zullen leggen. En dit des te minder, omdat verzoekers eene verandering in hun oorspronkelijk verzoek hebben gemaakt en een put hebben gegraven, waarin het water zal afloopen en in den grond zakken, en dat te zekerder omdat de grond uit mergel bestaat, en dus gemakkelijk het water zal doorlaten, zoodat er in het geheel geen water meer komen zal in de Geul. Ik heb dat werk gezien, en zou dus, is het noodig, daarvan bewijs kunnen leveren. Het is de taak van Gedeputeerde Staten daarop toe te zien; maar dat is een bezwaar, dat eerst later te pas komt.

De heer Mr. B. M. Vlielander Hein dupliceert. Hij laat de grondwettige quaestie rusten. Iedereen weet, dat de grondwettige orde van zaken scheiding van magten met zich brengt, maar, zooals hij zeide, hij laat dat rusten. De hoofdzaak is hier deze, zal het drinkwater door de inwilliging van het verzoek worden bedorven? Ja dan neen, daarop komt het aan. Al hetgeen daarover te zeggen valt zal hij nu maar in het midden laten. Slechts een enkel punt meent hij te moeten releveren. Pleiter voerde aan, dat appellanten nooit iets van de bezwaren hadden vernomen. Hoe kan men dat

volhouden? Waartoe strekt dan het onderzoek de commodo et incommodo. Droeg men geen kennis van het besluit van Gedeputeerde Staten, waarin het bezwaar duidelijk stond vermeld. Hebben Burgemeester en Wethouders niet op nieuw een onderzoek de commodo et incommodo uitgeschreven? Andere stukken waren in het dossier, men had ze kunnen lezen en zich van de bezwaren kunnen overtuigen.

De Burgemeester van Houthem geeft hierop eenige inlichtingen van technischen aard omtrent de fabrieken die er in den omtrek bestaan, alsmede omtrent de fabriek die men wil stichten. Ook hij beroept zich op het oordeel van den Adjunct-Inspecteur, die het onmogelijk acht, dat de bezwaren op voldoende wijze worden uit den weg geruimd.

III. Het beroep *van J. van Luijk Jzn, te Monster, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Maarten Pakvis, loteling der gemeente Monster voor de ligting van 1876, is de vierde van de acht zonen welke geboren zijn uit het huwelijk zijner ouders. De oudste heeft vijf jaren gediend; de tweede is wegens de dienst van zijn ouderen broeder vrijgesteld; de derde is op 12 Mei 1873 als militien in dienst gesteld en gedurende zijnen diensttijd, op 1 Augustus 1875, overleden; de vijfde, zesde, zevende en achtste zijn nog beneden den leeftijd van militiepligtigheid.

Maarten Pakvis is door den Militieraad wegens broederdienst vrijgesteld, en op het beroep van die beslissing, bij Gedeputeerde Staten van Zuidholland ingesteld door den vader van den loteling Johannes van Luijk, wiens nummer ten gevolge dier vrijstelling dienstpligtig werd, is door Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 4/8 April 1876, n°. 59, eene uitspraak gedaan, waarbij de verleende vrijstelling is gehandhaafd.

Het beroep bij Gedeputeerde Staten was daarop gegrond, dat de derde broeder niet was overleden ten gevolge van ziekelijke gesteldheid of gebreken door de dienst bekomen, zooals volgens appellant art. 50, n°. 4, der wet op de Nationale Militie zou vorderen, om de dienst van een gedurende zijn diensttijd overleden broeder als reden van vrijstelling van een anderen broeder te doen gelden.

Gedeputeerde Staten overwogen, dat de in n°. 4 van art. 50 voorkomende woorden: „wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken door de dienst bekomen” uitsluitend betrekking hadden op het ontslaan en niet op het overlijden, en dat derhalve de loteling Maarten Pakvis, als de vierde van eene familie van acht broeders, waarvan de oudste vijf jaren heeft gediend en de derde in dienst is overleden, teregt was vrijgesteld.

Bij een adres, gedagteekend 21 April 1876, dat blijkens het renvooi aan het Departement van Binnenlandsche Zaken op 24 April bij Z. M. Kabinet was inge-

komen, is de vader van den loteling Johannes van Luijk van deze uitspraak van Gedeputeerde Staten in hooger beroep gekomen bij den Koning.

Appellant zegt dat naar het hem voorkomt art. 50 n°. 4 wel degelijk, als voorwaarde voor de daar bedoelde vrijstelling wegens broederdienst, stelt dat de broeder moet zijn òf ontslagen òf overleden wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken door de dienst bekomen; en dat de broeder van Maarten Pakvis, wiens dienst als reden van vrijstelling is aangenomen, wel gedurende zijn diensttijd is overleden, maar dat dit overlijden niet het gevolg is geweest van ziekelijke gesteldheid of gebreken door de dienst bekomen.

De Commissaris des Konings in Zuidholland, omtrent dit adres gehoord, oppert de vraag of de appellant, aan wien blijkens een afgegeven reçu de beschikking van Gedeputeerde Staten op 11 April is uitgereikt, wel kan geacht worden den termijn van art. 103 der wet op de nationale militie te hebben in acht genomen.

De Commissaris des Konings vereenigt zich overigens, ook in verband met het beginsel daaromtrent steeds gehuldigd, met de wijze waarop de wet door Gedeputeerde Staten is opgevat.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Mei 1876 N°. 34, afd. IV.

Sedert is nog bij deze afdeeling ingekomen een schrijven van den appellant, waarbij worden overgelegd een afschrift van het reeds bij de stukken gevoegde getuigschrift van den burgemeester van Monster, waaruit blijkt het getal der tot het gezin Pakvis behoorende zonen, de geboorte-acten van de vier oudste zoons, de acte van overlijden van den derden zoon en eene verklaring van een geneesheer, dat die derde zoon is overleden aan typhus abdominalis.

IV. Het beroep van *J. J. Giesen, te Kerkrade, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener leerlooijerij.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Door Jan Joseph Giesen, te Kerkrade, is aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente vergunning gevraagd tot oprigting eener leerlooijerij op een perceel tuingrond aldaar, kadaster sectie B. n°. 3324.

Door overburen is een bezwaarschrift daartegen gerigt, waarin wordt aangevoerd, dat het gezegd perceel, liggende in de kom van het dorp, langs den rijksweg, geen afloop voor het vuile fabriekwater aanbiedt, hetwelk dus in den grond moet dringen en het drinkwater zal bederven, en dat de looijerij, waarvoor nu vergunning wordt gevraagd, ofschoon ze reeds lang bestaat, zulke walgelijke uitdampingen heeft, dat die nadeelig moet zijn voor den openbaren gezondheidstoestand en de buren noodzaken om, zelfs in den zomer, deuren en vensters gesloten te houden.

Een tegenverklaring, waarin gezegd wordt, dat de inrigting 12 meter van den

Rijksweg verwijderd is; dat het perceel *niet* ligt in de kom der gemeente; en dat het vuile water in gesloten zinken bakken wordt opgevangen; en dat de afval, hoornen, haar, enz., in gesloten kuipen tot buiten den bebouwden kring der gemeente vervoerd wordt, is, behalve door Giesen zelf, nog van 54 naamteekeningen voorzien.

Burgemeester en Wethouders hebben op 29 Januarij jl. de vergunning geweigerd op de volgende gronden; "dat bij eene leerlooijerij noodig is, dat het menigvuldige vuil daarvan afloop hebbe, bij gebreke waarvan deze bedorven stoffen in den grond dringen en op den waterspiegel nadeelig moeten werken; — dat zulk een afloop hier hoegenaamd niet bestaat, maar alle afval der huiden op dat klein perceeltje moet verblijven, hetwelk, midden in de kom van het dorp gelegen, ligtelijk de naburige putten zou kunnen besmetten, welke in de aangegeven diepte (van 9 M.) reeds hun water vinden; — dat requestrant wèl opgeeft, dat hij op datzelfde perceel reeds eene looijerij drijft, maar er niet bijvoegt, dat tot dit bedrijf nooit eene vergunning heeft bestaan, maar slechts is aangevraagd, welke bij besluit van het gemeentebestuur van 10 October 1871 is afgewezen; welk besluit door Gedeputeerde Staten bij uitspraak van 5 Jan. 1872 is gehandhaafd; zoodat er overtreding der wet bestond, waarvoor hij door de regterlijke collegien is gestraft, en dat de opponenten zich teregt beklagen over walgelijke uitdampingen, welke die inrigting verspreidt, waarvan het gemeentebestuur dikwijls gelegenheid gehad heeft zich te overtuigen, en welke voor de openbare gezondheid nadeelig moeten zijn."

Op 9 Februarij is door Giesen een stuk opgezonden aan 's Konings Kabinet, waaruit blijkt, dat hij zich bezwaard acht met dat besluit van het gemeentebestuur, en waarin hij den stank, waarover de buren klagen, toeschrijft aan eene aan de overzijde der straat gelegen slagerij. Dat stuk, aan niemand gerigt, is nader door hem opgevolgd door een adres van appel, aan den Koning gerigt in dato 10 Maart ll.

Uit het berigt, dat daarop van Gedeputeerde Staten van Limburg gevraagd en bekomen is, en uit de daarbij overgelegde stukken, blijken de volgende omstandigheden:

Op 10 October 1871 werd door het Gemeentebestuur van Kerkrade afgewezen Giesen's verzoek om vergunning tot plaatsing van vier looijerskuipen op hetzelfde terrein.

Hij is destijds daartegen in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten van Limburg. Deze wonnen het advies in van den Provincialen Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, en de Adjunct-Inspecteur Verspijck gaf, na eene uitvoerige plaatsbeschrijving, zijn gevoelen te kennen, dat Burgemeester en Wethouders de vergunning, zooals die was gevraagd geworden, teregt geweigerd hadden, doch dat aan Giesen concessie zoude kunnen verleend worden op de volgende voorwaarden: *a.* dat de huiden, die hij daar zal bereiden, niet zullen worden gedroogd, noch gezouten, maar dat dit, zoo noodig, gedaan worde buiten de bebouwde kom der gemeente, in eene overdekte loods; *b.* dat de huiden op het perceel terstond in de kuipen geplaatst worden, te voren tot de looijing gereed gemaakt; *c.* dat de looikuipen moeten zijn waterdigt en door deksels gesloten; *d.* dat het bereiden der huiden geschiedde in een loods of overdekt gebouw; *e.* dat de bodem van dat gebouw moet zijn waterdigt, afhellende, het vuile water voerende naar een riool, waardoor

het afloopt naar een waterdigte en gesloten kuip; *f.* dat het vuile water, de afval, haren, enz, dagelijks worden vervoerd in gesloten vaten naar buiten de kom der gemeente en niet worden geledigd in beken, dienende tot gebruik voor mensch of vee; terwijl *g.* de meest mogelijke reinheid in de inrigting bewaard moet worden. Gedeputeerde Staten hebben op 5 Januarij 1872 het verzoek, zooals het was liggende, afgewezen.

Inmiddels schijnt Giesen aan eenige wenken van den geneeskundigen Inspecteur gevolg te hebben gegeven en daarna op nieuw vergunning te hebben gevraagd, die evenwel door Burgemeester en Wethouders van Kerkrade zonder nieuw onderzoek werd geweigerd, welke weigering op 9 October 1874 is bekrachtigd, op grond, dat gebleken was, dat die nieuwe aanvrage in hoofdzaak onder dezelfde omstandigheden, als de afgewezene, was gedaan. Ook nu hebben Gedeputeerde Staten, alvorens zij op het request aan den Koning den Minister berigt gaven, het Gemeentebestuur gehoord. Dit meldde op 24 Maart jl., dat nog dezelfde bezwaren bestaan, als tijdens de afwijzing in October 1871 en Januarij 1872.

De Adjunct-Inspecteur Verspijck daarentegen meldt, dat de toestand sedert September 1874 zeer is veranderd. Hij heeft op het bedoeld terrein een woonhuis laten zetten, waarachter zich de looijerij bevindt, op ongeveer 13 meter van den openbaren weg. Die inrigting bestaat volgens de inspectie van het terrein op 3 April jl., uit een overdekt, door een muur in twee gedeelten gescheiden gebouw, waarvan het zuidelijke dient tot werkplaats en waarin de leerkuipen, gesloten door behoorlijk sluitende, van omgebogen randen voorziene deksels, geplaatst zijn, terwijl de vloer is bekleed met aan elkander gevoegde zinken platen; het aangrenzende grootere gedeelte, dat door eene deur met het eerste, en door eene andere deur met zijnen tuin gemeenschap heeft, bevat twee in cement gemetselde, langwerpige vierkante putten, waarvan de eene dient tot verzamelplaats voor het regenwater, de andere tot het opvangen van het vuile water, hetwelk door middel van eene zeer korte looden goot door den tusschenmuur, van uit de werkplaats daarin afvloeit; de sluiting van de laatste put door middel van opgelegde planken, werd niet voldoende geacht, terwijl de vloer in dit gedeelte van het gebouw niet volkomen waterdigt mogt genoemd worden; de eigenaar, door den Adjunct-Inspecteur hierop gewezen, was evenwel genegen om hierin binnen twee dagen de noodige verbetering aan te brengen.

Op den uithoek eener van alle zijden opene weide, heeft de requestrant ten noordoosten van de gemeenteschool, van wier uitersten noordoosten hoek zij omstreeks 50 meters is verwijderd, de overdekte loods tot het droogen en zouten der huiden daargesteld, terwijl hij met G. Jos. Scherer, te Kerkrade, eene overeenkomst heeft aangegaan om op eene met vruchtboomen beplante weide, ten noorden der gemeente, op behoorlijken afstand buiten de kom gelegen, zijn vuil, gebruikt water en afval neder te werpen; genoemde G. Jos. Scherer, hierop gehoord, verklaarde aan den adjunct-Inspecteur, in tegenwoordigheid van den Burgemeester, dat hij zulks toestond en, zoo noodig, genegen was zich bij notariële acte hiertoe te verbinden.

Aangezien hem den 6 April uit een nieuw ingesteld onderzoek is gebleken, dat de requestrant de vloer van het 2e gedeelte van het gebouw, voor zoover noodig, waterdigt heeft gemaakt, en in de gecementeerde put tot opvangen van het vuile water, een metalen reservoir, met metalen, goed sluitenden deksel heeft aangebragt, komt het dien amb-

tenaar voor, dat J. J. Giesen geheel en al voldaan heeft aan de hem gestelde voorwaarden, en dat er uit een hygiënisch oogpunt geene reden meer bestaat om hem de gevraagde concessie langer te weigeren, mits ook door hem worde voldaan aan de andere, in zijne missive dd. 7 December 1871, n°. 3278, gestelde voorwaarden, wier naleving uitsluitend door de plaatselijke politie kan en moet worden gecontroleerd.

Gedeputeerde Staten zijn thans van oordeel, dat alsnog vergunning aan Giesen zoude kunnen verleend worden, onder de verschillende voorwaarden door den gezegden deskundige, zoowel vroeger als thans, voorgesteld.

De beslissing des Konings is, op voorstel van den Minister van Binnenlandsche Zaken, met het oog op art. 15, al. 3, der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) met 2 maanden, en alzoo tot 9 Julij e. k., verlengd.

Eene gunstige beschikking wordt verzocht door een vijftal der personen, die reeds vroeger Giesen's verzoek bij het Gemeentebestuur hebben ondersteund. Giesen zelf verklaart in een ingezonden memorie, dat hij de bepalingen van den Geneeskundigen Inspecteur betracht heeft en bereid is de voorwaarden na te komen, welke men hem bij het toestaan der vergunning mogt opleggen, terwijl Bergstein, de naaste buurman, bij een ingezonden brief, op de afwijzing aandringt, waarin hij door twee andere ingezetenen wordt ondersteund.

V. Het beroep *van E. Bloemendal, te Groningen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener slagterij in de Zwanenstraat.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Door Emanuel Bloemendal, te Groningen, is aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente, op 31 Januarij jl., vergunning gevraagd om in een perceel, kadaster sectie K, n°. 66, in de Zwanenstraat aldaar, eene slagterij op te rigten. Hij gaf op, dat tot slagtplaats zoude dienen het achtergedeelte van dat perceel; het voorhuis zou tot winkel worden ingerigt, alle bloed en afval zou ten spoedigste worden weggevoerd.

Een vijftal bewoners van belendende huizen bragt bezwaren daartegen in, waartegen Bloemendal voorstelde, dat dit perceel ruimer was dan dat, waarin hij thans dezelfde affaire uitoefende, zonder aan iemand overlast aan te doen; dat hij enkel *schapen* slagt, en dat hij zorg zal dragen voor de onmiddellijke wegneming van den afval.

De gemeente-bouwmeester, gaf als zijn gevoelen te kennen, „dat dit pand hem zeer ongeschikt voorkwam voor zulk een bedrijf en, overeenkomstig zijn advies, hebben Burgemeester en Wethouders bij besluit van 13 Maart jl. de gevraagde vergunning geweigerd, op de overweging, dat uit het advies van den bouwmeester blijkt, dat de adressant zijn bedrijf wenscht uit te oefenen in het bekrompen achtergedeelte van het perceel, waarachter zich een mandeelige gang bevindt, en dat het vuil, bloed en andere afval van het door hem te slagten vee zal moeten worden afgevoerd door de daar zijnde afwatering, zoodat het, met het oog ook op den gezondheidstoestand, voor de bewoners der perceelen, die met die afwatering in aanraking komen, niet geraden is de vergunning te verleenen."

Daartegen nu is de belanghebbende in beroep gekomen bij een adres aan den Koning van 20 Maart jl., waarin hij opgeeft dat deze woning, die veel ruimer is dan die, waarin hij tot nu toe datzelfde bedrijf met vergunning uitoefent, door hem voor een tijdvak van drie jaren gehuurd is tegen f 312 's jaars, en dat, wordt de weigering gehandhaafd, hij geheel broodeloos zal zijn.

Gedeputeerde Staten, op dit adres gehoord, gaven in hun berigt van 21 April jl. te kennen, dat bedoeld perceel eene gemeenschappelijke uitwatering heeft met onderscheidene andere perceelen, terwijl die uitwatering bestaat in eene smalle, ondiepe goot, welke door tien dwarsgaatjes het vuile water enz. van al die perceelen ontvangt om het dan langs een dwarsgang in 't riool der Zwanenstraat te loozen; dat, daar Bloemendal's perceel het bovenste is van de gemeenschappelijke uitwatering, het bloed en de afval langs alle volgende perceelen zoude moeten worden afgevoerd. De weigering van Burgemeester en Wethouders komt hun dus gegrond voor.

Bij deze Afdeeling zijn nog ingekomen twee Memoriën, eene van R. van Ravenstein Hoitsema en nog acht andere buren, die hunne bezwaren doen gelden, daar de gezondheidstoestand zal benadeeld worden door het aanhoudend doorloopen der urine van het vee in het achterdeel van het huis, welke in een smal, ondiep gootje langs hunne woningen naar het stadsriool moet worden gevoerd; die goot is slechts 15 cM. breed, 8 cM. diep, en dat over eene lengte van 58 M., zoodat het vocht niet geheel door die goot zal gaan, maar evenzeer er langs, wat vooral bij vriezend weder ongerief zal geven, en 's zomers verpestenden stank zal veroorzaken; waardoor de achtergedeelten hunner woningen ter bewoning ongeschikt zullen worden, terwijl het aanhoudend doordrijven van vee die passage voor menschen ondoenlijk zal maken. De andere Memorie is van Bloemendal. Hij drukt daarin zijn leedwezen uit, dat de bouwmeester hem niet vooraf gehoord en zijne bezwaren medegedeeld heeft, daar hij ze dan had kunnen oplossen en een ongunstig advies en opvolgende afwijzingen had kunnen voorkomen. Hij verklaart enkel te beoogen de oprigting eener schapen-slagterij en zegt, dat, mogt men al vroeger in die soort van inrigtingen bloed en afval hebben doen wegloopen, dit thans niet meer geschiedt; dat een slagter, die zijn vak verstaat, thans bloed en ingewanden bewaart, en die verkoopt, daar dit een handelsartikel is geworden; het eigenbelang brengt mede, die stoffen ten spoedigste te verwijderen. Heeft er alzoo geene afvloeijing van bloed plaats en wordt daarvan geene verzameling gemaakt, hoe kan dan daardoor de afwatering worden verontreinigd? hoe kan er hygiënisch nadeel uit ontstaan? Één jaar heeft hij die zelfde zaak gedreven in een veel bekrompener huis in de Stoeldraaijerstraat, te Groningen. Destijds waren de buren aldaar er ook tegen, maar werd hem de vergunning toch verleend en nu legt hij eene verklaring over van de zes medegeregtigden tot het plaatsje, dat dààrachter hunne woningen ligt, houdende, „dat zij niet den minsten last van zijn bedrijf hebben ondervonden noch door 't stallen van de schapen, noch van den afval der slagerij, van bloed als anderzins."

De tegenwoordige ruimte in zijn nieuw perceel overtreft 20 malen die van het vroegere; zijne opene plaats is van de gemeenschappelijke gescheiden door een muur en eene daarin aanwezige deur. Waarom heeft men hem geene vergunning verleend onder voorwaarden? Als voorwaarden, die allen hinder wegnemen, en welker opvolging hij aanneemt, noemt hij:

1°. dat enkel schapen geslagt zullen worden;

2°. zij zullen door zijn huis naar de slagtplaats gebragt worden;

3°. alle bloed, vuil, mest, huiden en stoffen zullen onmiddellijk na iedere slagting worden verwijderd en niets mag daarvan in de slagtplaats of op de open plaats worden bewaard en het vervoer daarvan moet geschieden door zijn huis;

4°. het vervoer van schapen en afval mag in geen geval plaats hebben door den mandeeligen gang.

Hij is voorts bereid op zijn terrein een zinkput te laten maken, waarin, zoo er waterafvoer mogt plaats hebben, dat water zal afvloeijen. Hij gelooft, dat onder die voorzorgen, zijn verzoek allezins voor inwilliging vatbaar is, met het oog op art. 11 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95).

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Veertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 14 *Junij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgende Koninklijk besluit:

Van 31 Mei 1876, n°. 14, houdende beslissing in het geschil *over de woonplaats van B. van Geenhuizen, toen hij in het gesticht voor krankzinnigen, te Deventer, ter verpleging werd opgenomen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 165).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beslissende het geschil over de woonplaats van B. van Geenhuizen, toen hij op 6 December ll. in het gesticht voor krankzinnigen, te Deventer, ter verpleging werd opgenomen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 16 Mei 1876, n°. 18;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Mei 1876, n°. 17, 2e Afd.;

Overwegende:

dat B. van Geenhuizen, die voor 12 jaren in Nijkerk woonde, sints het beroep van marskramer uitoefende en als zoodanig het land doortrok en een zwervend leven leidde,

tot hij, ter zake van bedelarij, te Kampen aangehouden, te Zwolle teregtstond, maar buiten vervolging werd gesteld, daar hij bleek te lijden aan stompzinnigheid, die zijne plaatsing in een krankzinnigengesticht noodzakelijk maakte;

dat hij opgegeven heeft te Enschedé woonplaats te hebben; dat uit bekomen inlichtingen blijkt, dat hij aldaar op 29 December 1873 in eene slaapstede zijn intrek heeft genomen en, het plan opvattende zich in het huwelijk te begeven, zich ter ondertrouw aanmeldde op het gemeentehuis aldaar; dat, daar geen der beide aanstaande echtgenooten in die gemeente woonplaats hadden, daaraan niet onmiddellijk kon worden gevolg gegeven, maar op zijn verzoek een bewijs van woonplaatsverandering uit Nijkerk is opgevraagd; dat hij inmiddels zijn voornemen om in het huwelijk te treden schijnt te hebben opgegeven, daar hij reeds op 7 Januarij, denzelfden dag waarop het aangevraagde stuk te Enschedé aankwam, die gemeente verliet, daar nimmer terugkeerde maar zijn zwervend leven voortzette, terwijl later door hem geene enkele poging werd gedaan om zijn huwelijk te doen voltrekken; dat uit deze omstandigheden voldoende blijkt, dat hij niet voornemens geweest is zich te Enschedé te vestigen, waar hij in het geheel slechts 10 dagen in eene slaapstede verblijf hield;

dat hij wel ingeschreven is geweest in het bevolkingsregister te Nijkerk en aldaar ook verblijf heeft gehad bij eenen aldaar wonenden oom; dat hij echter reeds in December 1873 die gemeente heeft verlaten en aldaar nimmer is teruggekeerd, maar reeds op den 5 Januarij 1874 uit het bevolkingsregister is afgeschreven, zoodat hij niet geacht kan worden aldaar nog woonplaats te hebben gehad, toen hij op 6 December 1875 in het gesticht voor krankzinnigen te Deventer opgenomen werd.

dat hij ook in Arnhem, Zutphen, Zwolle en andere plaatsen slechts doortrekkend reiziger was en er, telkens een of twee nachten in slaapsteden of logementen vertoevende, geen woonplaats vestigde;

dat derhalve Bernardus van Geenhuijzen niet kan geacht worden woonplaats te hebben gehad binnen eene gemeente des Rijks, tijdens regterlijke magtiging verleend werd tot zijne opneming in een krankzinnigengesticht;

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 100), zooals die is gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar en verpleging van B. van Geenhuijzen in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen zullen worden gekweten uit 's Rijks kas, uit de fondsen tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.

Het Loo, den 31 Mei 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep *van P. J. Eggen, te Schimmert, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd.* 7 *April* 1876, *2e Afdeeling, litt.* 2658/4 *X, in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Pieter Joseph Eggen, loteling voor de ligting der Nationale Militie voor dit jaar, uit de gemeente Schimmert, in Limburg, is door den Militieraad in het 1e district in die provincie voor de dienst aangewezen, niettegenstaande zijn beroep op broederdienst als reden tot vrijstelling. Volgens de verklaring, model n°. 10, afgegeven door den Burgemeester van Schimmert, is hij de derde van een gezin, waarvan de oudste broeder, Jan Matthijs, in 1869 bij de Nationale Militie ingelijfd, op 9 Mei 1875 is gepasporteerd wegens volbragten 5jarigen diensttijd; de tweede, Johannes Hubert, in 1872 van de dienst vrijgesteld, wegens de toen nog loopende dienst van zijn' ouderen broeder, daarna, op 5 Februarij 1874, is overleden; terwijl de vierde of jongste nog is beneden den militiepligtigen leeftijd. De reclamant beweerde, dat hem vrijstelling toekomt wegens de volbragte 5jarige dienst van den oudsten, zijnde hij, toen hij den dienstpligtigen leeftijd bereikte, de *tweede* van het toen uit *drie* broeders bestaand gezin.

Op zijn bezwaarschrift tegen de uitspraak van den Militieraad hebben Gedeguteerde Staten van Limburg, bij hun besluit van 7 April jl., een beslissing genomen, waarbij zij, na opgave der reeds bovenvermelde omstandigheden, hebben overwogen: „dat, alhoewel het getal in leven zijnde zonen der familie Eggen, tijdens de afgifte van het certificaat model n°. 10, slechts *drie* bedroeg, de tweede zoon, die overleed een tiental maanden nadat hij op grond van de dienst van den oudste was vrijgesteld, evenwel moet worden medegerekend, zoodat het gezin moet geacht worden te bestaan, niet uit *drie* zonen, gelijk adressant beweert, maar uit *vier* zonen, waarvan de derde militie pligtig is volgens het 1e geval, voor eene familie van vier personen voorgesteld in de tabel, behoorende bij art. 49 der wet op de Nationale Militie; dat met de aanwijzing tot en het volbrengen van de dienst des oudsten en de vrijstelling, op grond daarvan van den tweeden zoon, de eerste serie van het viertal broeders is afgeloopen, en de reclamant, derde zoon, nu de eerste is der tweede serie en als zoodanig tot de dienst moet worden aangewezen; dat met die beschouwingen volkomen overeenstemmen de missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 28 Februarij 1876, n°. 35, 4e Afdeeling, en Zr. Mjs. besluit van 21 Julij 1875, n°. 19, waarbij o. a. is uitgemaakt: 1°. dat *al* de broeders, die tot het gezin behooren of behoord hebben, in het getuigschrift model 10 moeten vermeld worden, wat de laatste betreft, voor zoo verre zij niet overleden zijn vóór het bereiken van hun militiepligtigen leeftijd; en 2°. dat de dienst van een' broeder, op grond waarvan eenmaal vrijstelling is verleend, niet nog eens als reden van vrijstelling kan gelden ten behoeve van een broeder, die tot eene nieuwe reeks behoort. Op die gronden is door Gedeputeerde Staten de uitspraak van den Militieraad bevestigd. Die uitspraak van Gedeputeerde Staten was geheel in overeenstemming met het gevoelen van den Militieraad uitgedrukt in diens berigt aan Gedeputeerde Staten van 28 Maart ll.

Nadat het besluit van Gedeputeerde Staten van 13 April jl. aan den belanghebbende was uitgereikt, is deze bij den Koning in beroep gekomen bij adres van 17 April jl. In dat adres zijn uitvoerig uiteengezet de gronden ter bestrijding van de door Gedeputeerde Staten voorgestane leer, welke gronden aldus luiden:

Bij evengemeld besluit van heeren Gedeputeerde Staten is in aanmerking genomen:

1o. met ter zijdestelling van de uitdrukkelijke bepaling van de art. 49 en 54, 1e lid; dat alhoewel de adressant behoort tot eene familie *van slechts drie zonen*, hetgeen de adressant, volgens het in aanmerking genomene in het besluit van heeren Gedeputeerde Staten, ten onregte zou beweren, hij evenwel moet geacht worden te behooren tot eene familie van vier zonen;

2o. dat de dienst van een broeder, op grond waarvan eenmaal vrijstelling verleend is, niet nog eens als reden van vrijstelling kan gelden ten behoeve van een broeder, die tot eene nieuwe reeks behoort;

3o. dat met die beschouwing volkomen overeenstemt de missive van Z.Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 28 Februarij 1876, no. 35, 4e Afd., en Zr. Mjs. besluit van 21 Julij 1875, no. 9, waarbij o. a. is uitgemaakt, dat al de broeders, die tot het huisgezin *behooren* of *behoord hebben*, in het model no. 10 moeten *vermeld* worden;

4o. dat met de aanwijzing tot het overbrengen van de dienst van den oudsten zoon en de vrijstelling op grond van die dienst van den tweeden, die reeds twee jaren overleden is, verleend, de eerste serie afgeloopen is.

En dan volgt, de beslissing, dat de adressant, de derde zijnde, nu de eerste is van de tweede serie, die als zoodanig tot de dienst behoort te worden aangewezen.

Tegen het in aanmerking genomene sub 1o., vermeldt adressant de bepalingen van de artt. 49 en 54, 1e lid, der Militiewet.

In volkomen overeenstemming met deze wetsartikelen werd bij Koninklijk besluit van 6 Julij 1866, no. 5*b*, overwogen;

„dat volgens art. 50 der Militiewet de broeder, na volbragten diensttijd overleden, geacht moet worden regt op vrijstelling aan een volgenden broeder te blijven geven, zoodat een aldus overleden broeder wordt medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, hetwelk uit een gezin tot de dienst kan worden verpligt;

dat, behoudens deze uitzondering, de wet, voor zooverre zij niet het tegendeel bepaalt, gelijk in art. 50, no. 4, bij de berekening van het getal broeders gerekend moet worden het oog te hebben gehad op den staat, *waarin het gezin van dien loteling zich bevindt, tijdens de Militieraad omtrent dien loteling uitspraak doet,* zoodat broeders, welke zijn overleden, hetzij vóór zij den militiepligtigen leeftijd hebben bereikt, hetzij nadat zij zijn vrijgeloot of van dienst vrijgesteld, bij de toepassing van art. 49 der wet *niet meer kunnen in aanmerking worden gebragt.*

dat toch eene andere opvatting zou kunnen ten gevolge hebben, dat in een gezin waarin de oudere broeders zouden zijn overleden, de overgeblevene allen tot de dienst zouden kunnen worden verpligt, in strijd met hetgeen de wet in art. 49 klaarblijkelijk heeft bedoeld."

Het aangemerkte sub 2o., de gevallen uitgezonderd, die bij het daar aangehaalde Koninklijke besluit en de Ministeriële missive behandeld werden, is insgelijks strijdig

met het beginsel in de artt. 49 en 51 der Militiewet nedergelegd en gehandhaafd, niet alleen bij het daar aangehaald Koninklijk besluit van 6 Julij 1866, maar ook bij dat van 21 Julij 1875, n°. 9, waarop heeren Gedeputeerde Staten zich beroepen, en waarbij evenwel hetzelfde beginsel overwogen is.

Bij laatstgemeld Koninklijk besluit wordt verder overwogen, dat het bij uitzondering mederekenen van overleden broeders alleen een gevolg is van het in aanmerking nemen hunner dienst als reden tot vrijstelling en dus niet te pas komt wanneer die dienst als reden van vrijstelling niet meer kan gelden. Met het oog op deze overwegingen, in volmaakte overeenstemming met de wet, behoeft men geen scherp begrip om daaruit al aanstonds af te leiden, dat wil of kan men de dienst van overleden broeders niet doen gelden, er dan ook geen sprake kan zijn van niet gediend hebbende overleden broeders in het getal mede te rekenen. De gegrondheid dezer zienswijze blijkt overigens overtuigend uit de bewoording van het certificaat model n°. 10, hetwelk de verklaring wil van het aantal uit het huwelijk geboren en in leven zijnde zonen. Ook de tolichting, welke voor de opmaking van het bij Koninklijk besluit dd. 17 Februarij 1870 (*Staatsblad* no. 34) gewijzigd model no. 10, gegeven is, bevestigt haar nog meer. Daar toch leest men, dat in voormeld certificaat behooren te worden vermeld zoodanige overleden broeders, die gedurende hun diensttijd zijn overleden, of die in een der overige gevallen, vermeld in 2°., 7°., van art. 50 der Militiewet, hebben verkeerd. Het is waarschijnlijk, dat op grond van deze toelichting, zonder acht te geven op de uitdrukking: „die gediend hebben," de Burgemeester van Schimmert aanleiding heeft gevonden in het op den 3 Maart dezes jaars, ten behoeve van den adressant afgegeven model n°. 10, de vreesselijkste ongerijmdheid te verklaren, namelijk deze: De Burgemeester van Schimmert verklaart, enz., dat uit het huwelijk van N. N., geboren en in leven zijn vier zonen; de namen der vier zonen zijn vervolgens vermeld; achter den naam van den tweeden zoon laat hij evenwel zeer naïf volgen, dat hij bereids den 5 Februarij 1874 overleden is. Onverklaarbaar is het evenwel, dat de Militieraad te Maastricht en heeren Gedeputeerde Staten zulks voor goede munt aangenomen en hunne uitspraak gedaan hebben alsof er werkelijk vier zonen in leven waren. Beide collegiën schijnen die uitspraak voornamelijk te hebben gegrond op de sub 3° hierboven vermelde ministeriële missive van 23 Februarij 1876, n°. 35, 4e Afd., waarbij zoude zijn uitgemaakt, dat al de broeders, die tot het gezin behooren of behoord hebben, in het model n°. 10 moeten vermeld worden. Dat ze daarin vermeld worden kan voor de juiste beoordeeling van enkele gevallen zijn nut hebben, doch dat het 's Ministers bedoeling geweest is, die allen bij de berekening van het aantal broeders onvoorwaardelijk mede te rekenen, is noch met de wet, noch met de aangehaalde besluiten, te rijmen. Bij deze opvatting toch zouden de artt. 49 en 54 eerste lid der Militiewet, geheel ontzenuwd, geheel krachteloos worden.

Om deze bewering met enkele voorbeelden te staven, diene het volgende:

a. Van eene familie van twee zonen wordt de oudste vrijgesteld wegens ligchaamsgebreken. Deze overlijdt. De tweede is eenige wettige zoon. Hij zal evenwel tot de dienst worden aangewezen, als de tweede eener familie, waarvan geen gediend heeft.

b. Van eene familie van drie zonen dient de oudste een jaar en wordt ontslagen door de inlijving van een nalatige; de tweede blijft buiten oproeping: deze beiden

overlijden. De derde is eenige wettige zoon als hij voor den Militieraad verschijnt, Hij zal evenwel voor de dienst worden aangewezen, als of hij behoorde tot een gezin van 3 zonen, waarvan niemand gediend heeft.

c. Van eene familie van vier zonen worden de twee oudsten vrijgesteld wegens ligchaamsgebreken, beiden overlijden voor dat de 2 opvolgenden militiepligtig worden; deze laatsten zullen beide tot de dienst worden aangewezen.

In deze drie gevallen zouden de artt. 47 3o., 49 en 54, 1e lid, der Militiewet doode letters zijn.

• Behalve het vorenstaande bestaat er tegen de aangevallen opvatting van den Militieraad en van heeren Gedeputeerde Staten van Limburg nog een overwegend bezwaar, voor wat betreft gelijke toepassing der wet.

In gelijke positie waarin de adressant zich ten aanzien zijner militiepligten bevindt, zijn zeer zeker dit jaar en welligt door den Militieraad te Maastricht meerdere vrijstellingen toegekend door de afgifte van het certificaat model n°. 10, waarin niets meer dan de feitelijke toestand der familie, wat het getal zonen betreft, verklaard is. Het al of niet verleenen der vrijstelling in gelijke gevallen zal derhalve slechts af hangen van den vorm waarin het certificaat model, n°. 10, naar het oordeel of de willekeur van den Burgemeester, die het afgeeft, gesloten wordt.

En is nu vrijstelling toegekend op grond van een certificaat, dat in de sub *a—c* vermelde gevallen slechts den feitelijken toestand der familie bevatte, dan zal het wel bij niemand opkomen te beweren, dat die vrijstelling verleend werd op overlegging van een valsch attest en art. 78 der Militiewet op den vrijgestelden toepasselijk te achten.

Door den appellant wordt, in eenen aan deze Afdeeling ingezonden brief, gezegd, dat er ongelijkheid van toepassing bestaat omtrent de quaestie die het hier geldt; want dat, in een geheel gelijksoortig geval, de derde broeder, na overlijden van den tweeden, die wegens dienst des oudsten was vrijgesteld geweest, wegens broederdienst is vrijgesteld, omdat in het getuigschrift van den Burgemeester van Venlo ('t gold den loteling J. A. de Swart) die overleden 2de broeder, zijns erachtens teregt, *niet* was opgenomen geworden.

Ten aanzien der vraag, of in het getuigschrift model 10 al of niet vermeld moeten worden overledenen, die reeds met de toepassing der Militiewet in aanraking zijn geweest, met de vermelding daarbij of zij gediend hebben, of, om welke reden dan ook, vrijgesteld zijn geweest, is eene briefwisseling overgelegd tusschen Burgemeester en Wethouders van Amsterdam en den Minister van Binnenlandsche Zaken, welke laatstgemelde die vraag toestemmend beantwoord heeft *tegen* het gevoelen van gezegd Gemeentebestuur.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijftiende Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 28 *Junij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1o. Van 4 Junij 1876, nº. 29, houdende beschikking op het door *W. Ailkema, te Rottum, aan den Koning ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Z. M. zal worden vernietigd het besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kantens, provincie Groningen, in dato* 21 *Februarij ll., waarbij aan K. Hoekzema en K. Switters vergunning is verleend tot het oprigten van eene steenfabriek met aanhoorige droogschuren, te werken met eene stoommachine van* 14 *paardenkracht, op de perceelen gelegen te Rottum, kadastraal bekend, gemeente Kantens, sectie A, No.* 385 *en* 359. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 181).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het door W. Ailkema, te Rottum, aan Ons op den 29 Februarij ll. ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons zal worden vernietigd het besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kantens, provincie Groningen, in dato

21 Februarij ll., waarbij aan Kornelis Hoekzema en Klaas Switters vergunning is verleend tot het oprigten van eene steenfabriek met aanhoorige droogschuren, te werken met een stoommachine van 14 paarden-kracht, op de perceelen gelegen te Rottum, kadastraal bekend, gemeente Kantens, sectie A, no. 385 en 359.

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 24en Mei 1876, no. 24;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Junij 1876, no. 106, 12e Afd.;

Overwegende:

dat tegen het verzoek, door gemelde fabriekanten gedaan, om vergunning te verkrijgen tot het oprigten van gemelde fabriek, door den adressant bij het Gemeentebestuur bezwaren zijn ingebragt, hierop nederkomende, dat de rook uit de fabriek nadeel zou toebrengen aan de veldgewassen zijner landerijen, in den omtrek van de fabriek gelegen;

dat het Gemeentebestuur, dit bezwaar ongegrond achtende, de verlangde vergunning bij evenvermeld besluit van 21 Februarij ll. heeft verleend;

dat de adressant daarvan bij Ons is gekomen in beroep, dezelfde gronden van bezwaar aanvoerende;

dat de ondervinding niet medebrengt, dat de rook uit eene steenfabriek nadeel in beduidende mate kan toebrengen aan veldgewassen;

dat bovendien in den bloeitijd dier gewassen de wind gewoonlijk uit eene noordelijke rigting waait, zoodat de rook uit de fabriek alsdan naar het zuiden wordt afgevoerd en alzoo niet bereikt de landen van den adressant, die ten noorden der fabriek zijn gelegen;

dat de hierbedoelde fabriek, op ruime schaal ingerigt, welvaart kan verspreiden onder de arbeidende klasse en bovendien zoo is ingerigt, dat de vuren worden gestookt niet in de open lucht, maar in twee gemetselde ovens;

dat er in deze omstandigheden geen voldoende grond bestaat om de oprigting der fabriek te beletten, waartegen zich ook geene andere eigenaars van landerijen, in den omtrek van de fabriek gelegen, hebben verzet;

Gezien de wet van den 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kantens, in dato 21 Februarij 1876, den adressant te verklaren ongegrond in zijne daartegen ingebragte bezwaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 4 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

2o. van 8 Junij 1876, no. 4, houdende beschikking op het door *F. H. Zürhake, te Amsterdam, bij den Koning op* 4 *Maart ll. ingesteld beroep tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, van* 1 *Maart te voren, no.* 64, *waarbij zijn tweede zoon, Franz Wilhelm Carl Maria, voor de dienst bij de Nationale Militie is aangewezen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaarg. 1876, blz. 144.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschihkende op het door Franz Heinrich Zürhake, te Amsterdam, bij Ons op 4 Maart ll. ingesteld beroep, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, van 1 Maart te voren, n°. 64, waarbij zijn tweede zoon, Franz Wilhelm Carl Maria, voor de dienst bij de Nationale Militie is aangewezen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 24 Mei 1876, no. 19;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Junij 1876, *la F*, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat appellants voornoemde zoon, geboren den 3 Julij 1855, krachtens art. 161 en volgg. der wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72) door Gedeputeerde Staten van Noordholland bij hunne voormelde uitspraak voor de dienst is aangewezen, met ongegrondverklaring der aangevoerde redenen van vrijstelling wegens broederdienst;

Overwegende, dat appellants oudste zoon, met name Ferdinand Franz Wilhelm Maria, als loteling van de ligting 1870 heeft gediend bij het regiment grenadiers en jagers, totdat hij in 1874 zich als soldaat-vrijwilliger heeft verbonden bij het leger in Nederlandsch Oost-Indie, voor den tijd van zes jaren, ingaande den 16 Mei van dat jaar, zijnde de dag der inschrijving;

dat hem op 15 Januarij 1875 te Batavia als soldaat-schrijver het paspoort uitgereikt en hij van zijne vrijwillige verbindtenis ontheven is, onder voorwaarde, eenen anderen vrijwilliger, voor den tijd, aan zijne vrijwillige dienst nog ontbrekende, in zijne plaats te stellen, aan welke voorwaarde is voldaan;

Overwegende, dat eene, bij bijzondere vergunning plaats gehad hebbende vernietiging van de aangegane vrijwillige verbindtenis niet ontheft van den uit kracht der wet te vervullen militiediensttijd; dat appellants oudste zoon, Ferdinand, van zijne vrijwillige verbindtenis is ontslagen, alvorens hij den gevorderden vijfjarigen diensttijd bij de Nationale Militie had vervuld, als hebbende deze slechts 4 jaren 8 maanden en 6 dagen als loteling en later als vrijwilliger gediend, zonder dat gebleken zij, dat hij in een der gevallen verkeerde, welke zoodanig vervroegd ontslag zouden hebben gewettigd;

Overwegende, wel is waar, dat appellants zoon Ferdinand, bij ontvangst van zijn paspoort, eenen anderen vrijwilliger in zijne plaats heeft gesteld, doch dat het stellen van zoodanigen plaatsvervanger, ter aanvulling van nog niet volbragten militiepligt,

niet anders mag geschieden dan na bekomen vergunning, overeenkomstig art. 70 en met inachtneming van de overige op de plaatsvervanging betrekkelijke bepalingen der wet; dat mitsdien de door Ferdinand gestelde vrijwilliger niet gerekend kan worden hem met opzigt tot de dienst der Nationale Militie op wettige wijze te hebben vervangen, noch den tijd, die aan zijnen vijfjarigen militiepligt ontbrak, te hebben aangevuld;

dat onder die omstandigheden, appellants tweede zoon, Franz Wilhelm Carl Maria, geene aanspraak kan maken op vrijstelling wegens broederdienst, hetzij in persoon, hetzij bij wege van plaatsvervanging, door zijnen broeder Ferdinand volbragt;

Gelet op artt. 9, 50, 70, 146 eerste lid en 164 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), alsmede op de artt. 6 en 7 van Ons besluit van 17 December 1861 (*Staatsblad* n°. 127);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, van 1 Maart ll., n°. 64, het daartegen door den verzoeker ingesteld hooger beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 8 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

3°. van 8 Junij 1876, n°. 5, houdende beschikking op het *door P. Biersteker, loteling der gemeente Obdam, bij den Koning ingesteld beroep van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van* 5 *April* 1876, *waarbij K. Beers, loteling derzelfde gemeente, van de dienst der Nationale Militie is vrijgesteld wegens broederdienst.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bl. 182).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door P. Biersteker, loteling der gemeente Obdam, bij Ons ingesteld beroep van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 5 April 1876, waarbij K. Beers, loteling derzelfde gemeente, van de dienst bij de Nationale Militie is vrijgesteld wegens broederdienst;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 31 Mei 1876 nº. 26;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Junij 1876, nº. 35, 4e Afd.;

Overwegende dat K. Beers, loteling der gemeente Obdam, voor de ligting van 1876, is de jongste zoon van een gezin, waartoe behoord hebben zes zoons;

dat de oudste, geboren in 1828, in 1847 een nummer heeft getrokken, dat buiten oproeping is gebleven; de tweede, geboren in 1834, op 2 Mei 1854 als milicien is in dienst gesteld en op 15 Mei 1859 wegens volbragte werkelijke dienst is ontslagen; de derde, geboren in 1836, in 1855 een nummer heeft getrokken, dat buiten oproeping is gebleven en op 7 November 1875 is overleden; de vierde, geboren in 1841, op 27 April 1860 als milicien is in dienst gesteld en gedurende zijnen diensttijd, op 8 Mei 1863, is overleden; de vijfde, geboren in 1845, in 1865 van de dienst is vrijgesteld wegens gemis der bij de wet gevorderde lengte;

dat K. Beers door den Militieraad voor de dienst is aangewezen, doch in beroep gekomen is bij Gedeputeerde Staten van Noordholland en door dezen bij hunne uitspraak van 5 April 1876 van de dienst is vrijgesteld, als zijnde te beschouwen als de vijfde van een gezin van vijf broeders, waarvan één vijf jaren heeft gediend en een ander gedurende zijnen diensttijd is overleden;

dat Gedeputeerde Staten namelijk al de broeders hebben medegerekend behalve den derden, omtrent welken in de uitspraak wordt gezegd dat hij niet is medegeteld in het aantal tot het gezin behoorende broeders, omdat hij in 1855 een nummer heeft getrokken, dat buiten oproeping is gebleven, en aan hem alzoo niet op grond van de dienst van eenen zijner broeders vrijstelling van de militiedienst is verleend;

dat van deze uitspraak hooger beroep bij Ons is ingesteld door P. Biersteker, insgelijks loteling der gemeente Obdam, voor de ligting van dit jaar, wiens nummer ten gevolge van deze uitspraak moest worden opgeroepen;

dat appellant zegt er geen genoegen mede te kunnen nemen, dat de in 1836 geboren en in 1875 overleden broeder, om de daarvoor in het besluit aangevoerde redenen, niet is medegeteld;

Overwegende dat de wet op de Nationale Militie bij de berekening van het aantal broeders tot toepassing van art. 49 geacht moet worden in den regel het oog te hebben op den staat, waarin het gezin zich bevindt, wanneer de vrijstelling overeenkomstig de wet bij den Militieraad wordt aangevraagd en dus op het getal der op dat tijdstip in leven zijnde broeders;

dat evenwel, omdat de broederdienst, die volgens art, 50 der wet in aanmerking komt, niet ophoudt te gelden al is de broeder, wiens dienst het is, overleden, de aldus overleden broeder dan ook moet worden medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, waaruit het gezin bestaat, daar de wetgever niet kan bedoeld hebben in hetzelfde geval eenen overledene af te trekken van het aantal broeders, maar tevens mede te rekenen als hebbende aan den militiepligt voldaan;

dat om die reden de in 1841 geboren broeder van het gezin, waartoe K. Beers behoort, ofschoon overleden, moet worden medegerekend in het aantal broeders dat thans geacht moet worden tot het gezin te behooren;

dat er daarentegeu geen reden is waarom, voor zooveel den in 1836 geboren broeder betreft, van den gewonen regel zou worden afgeweken;

dnt dus tot het gezin moeten gerekend worden te behooren vijf broeders; waarvan twee hebben gediend en de vijfde derhalve teregt is vrijgesteld;

Gezien de wet betrekkelijk de Nationale Militie van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72),

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 5 April 1876 het daar tegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling, voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 18 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

4°. van 14 Junij 1876, n°. 7, houdende beschikking op het beroep van *het R. K. Kerkbestuur te Veendam, om voorziening tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij afwijzend is beschikt op het verzoek tot aanleg eener begraafplaats.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 112).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van het Roomsch Catholijk Kerkbestuur te Veendam, om voorziening tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Groningen waarbij afwijzend is beschikt op het verzoek tot aanleg eener begraafplaats;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 31 Mei 1876, n°. 11;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Junij 1876, n°. 12, 2e Afdeeling;

Overwegende:

dat het Roomsch Catholijk Kerkbestuur der parochie Veendam vergunning wenscht te erlangen tot het aanleggen eener begraafplaats aan den Zuidkant van de Kleine Laan, op de kadastrale perceelen Sectie D, n°. 1089, 1090 en 1094;

dat Burgemeester en Wethouders die vergunning hebben geweigerd op grond, dat genoemde perceelen gelegen waren in de kom der gemeente, en wel in de digtst bebouwde kom;

dat het Kerkbestuur van deze weigering van Gedeputeerde Staten in beroep komende dit ontkent en daarentegen beweert, dat de ontworpen begraafplaats zal gevestigd worden op eenen afstand van meer dan 50 meters van de haar omringende woonhuizen;

dat Gedeputeerde Staten bij hunne uitspraak van 17 December jl. het besluit van Burgemeester en Wethouders handhaafden op grond, dat de afstand van 50 meters van bewoonde huizen slechts in aanmerking komt buiten de kom der gemeente; dat echter genoemde perceelen aan twee zijden worden ingesloten door — althans gelegen zijn tusschen — eene reeks onmiddellijk naast elkander gelegen huizen en erven, en dat het onderwerpelijk gedeelte van de gemeente Veendam, gelegen tusschen het Oosterdiep en het Westerdiep en aan de Noordzijde begrensd door het zoogenaamde Kleine Laantje, kennelijk uitmaakt zoodanige bebouwde kom der gemeente, als bedoeld bij art. 16 der wet;

Overwegende, dat uit eene sedert door den Hoofdingenieur ozergelegde nadere situatiekaart, een en ander alsnog is verduidelijkt en bevestigd, en er derhalve geen twijfel kan bestaan of de ontworpen begraafplaats zou gevestigd worden midden in de bewoonde kom der gemeente Veendam; dat echter de wet het aanleggen van begraafplaatsen binnen de kom eener gemeente niet toelaat;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, van 17 December jl., het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, 14 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

5°. Van 14 Junij 1876, no. 8, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *A. B. van Genk, weduwe van N. van Siebergen, te Breda, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van* 22 *April* 1875, *waarbij haar de vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij op de Veemarkt, in het gebouw, kadastraal bekend, Sectie B, No.* 1277. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 103).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. B. van Genk, weduwe N. van Siebergen, te Breda, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 22 April 1875, waarbij haar de vergunning geweigerd is tot oprigting eener leerlooijerij, op de Veemarkt, in het gebouw, kadastraal bekend, Sectie B, nº. 1277;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 31 Mei 1876, nº. 8;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Junij 1876, nº. 67, 12ᵉ Afd.;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders van Breda het verzoek der adressanten hebben afgewezen op grond dat de leerlooijerij zou opgerigt worden in een perceel, gelegen in een digt bebouwd gedeelte der stad, omgeven door woningen, waaronder eene school, waarin ruim 250 kinderen een groot gedeelte van den dag verpligt zijn door te brengen, en waar geene gelegenheid bestaat tot afvoer van het afgewerkte, met rottende vleeschdeelen bezwangerd water; dat de looijerij op die plaats te veel nadeel zou kunnen veroorzaken aan de volksgezondheid;

dat de adressante, wenschende eerst Onze beslissing te vernemen in eene andere soortgelijke zaak, eerst in December 1875, dus ongeveer zes maanden na het in werking treden der nieuwe wet, die het onderwerp regelt en die den termijn van beroep op veertien dagen bepaalt, hare bezwaren tegen deze afwijzende beschikking bij Ons heeft ingebragt;

dat zij daartoe volkomen bevoegd was, aangezien de nieuwe wet, die alleen eene regeling inhield voor de toekomst en die den ouden toestand niet aan den nieuwen heeft verbonden door overgangsbepalingen, haar het regt niet heeft ontnomen, dat zij aan het Koninklijk besluit van 1824 ontleende, om Onze voorziening in te roepen tegen beschikkingen, krachtens dat besluit genomen;

dat het Koninklijk besluit van 1824 ook toeliet een direct beroep op Ons, met voorbijgaan van het College van Gedeputeerde Staten;

dat de adressante dus ontvankelijk kan geacht worden in haar beroep;

dat het ingesteld onderzoek echter heeft bevestigd de verklaring van Burgemeester en Wethouders, dat de woning der adressante voor de uitoefening eener leerlooijerij ten eenenmale ongeschikt is, als zijnde die gelegen in eene te beperkte ruimte, van alle kanten omgeven door andere huizen, op korten afstand eener druk bezochte school, ontoegankelijk voor voldoende luchtstroomen en verwijderd van een stroomend water;

dat de eenige gelegenheid, waardoor het werkwater van de looijerij zou kunnen afgevoerd worden, is door een riool, loopende naar de oude Vest, waar tot heden geene goede gelegenheid tot waterverversching bestaat;

dat een groot aantal naburen, en in het bijzonder de Directeur eener groote, nabijgelegen school, waar ongeveer 250 kinderen onderwijs ontvangen, zich met nadruk tegen de inwilliging van het verzoek hebben verzet;

dat het niet blijkt, dat aan de gevreesde bezwaren door het stellen van voorwaarden kan worden tegemoet gekomen;

Gezien het Koninklijk Besluit van 31 Januarij 1824 (*Stbl.* no. 19) en art. 28 der Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de bovenvermelde afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Breda, van 22 April 1875, en het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren;

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 14 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

6°. van 19 Junij 1876, n°. 6, houdende beschikking op het beroep van *J. van Luijk Jzn., te Monster, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd.* 4/8 *April ll. no.* 59, *in zake de Nationale Militie.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bl. 206).

Dit besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. van Luijk Jz., te Monster, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland dd. 4/8 April ll., n°. 59, in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 9 Junij 1876, n°. 30;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Junij 1876, n°. 48, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat Johannes van Luijk Jz., winkelier te Monster, wiens zoon Johannes, loteling van dit jaar voor die gemeente, dienstpligtig werd ten gevolge der

uitspraak van den Militieraad, waarbij de loteling derzelfde gemeente Maarten Pakvis van de dienst werd vrijgesteld wegens broederdienst, van die uitspraak in beroep gekomen is bij Gedeputeerde Staten van Zuidholland en, nadat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 4/8 April ll. n°. 59, de uitspraak van den Militieraad hadden gehandhaafd, van deze beslissing van Gedeputeerde Staten bij Ons hooger beroep heeft ingesteld;

Overwegende, dat Maarten Pakvis behoort tot een gezin van 8 broeders, waarvan de oudste zijnen militiepligt heeft vervuld, de tweede wegens broederdienst is vrijgesteld, de derde op 12 Mei 1873 is ingedeeld als loteling van de ligting van 1873 uit de gemeente Monster en op 1 Augustus 1875, nog in dienst zijnde, aldaar is overleden, de vierde, de loteling van dit jaar, wegens broederdienst is vrijgesteld, en de jongere broeders den militiepligtigen leeftijd nog niet hebben bereikt;

dat appellant beweert, dat de vierde broeder ten onregte wegens de dienst van den derden is vrijgesteld, daar vrijstelling wegens de dienst van eenen broeder, in dienst overleden, alleen kan verleend worden wanneer dit overlijden is veroorzaakt door ziekelijke gesteldheid of gebreken door de dienst bekomen, hetgeen hier niet blijkt het geval te zijn;

dat dit beweren van den appellant is ongegrond;

dat toch kennelijk de slotwoorden van art. 50 n°. 4, der Militiewet niet in verband staan met hetgeen daaraan onmiddellijk voorafgaat, en dat uit de geschiedenis van het wetsartikel duidelijk blijkt, dat het de bedoeling van den wetgever is geweest te behouden de bepaling van art. 22 der Wet van 27 April 1820 (Stbl. n°. 11), en vrijstelling te verleenen, onverschillig welke de oorzaak van het overlijden moge geweest zijn;

Gelet op de Wet van 19 Augustus 1861 (Stbl. n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der bovengemelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 19 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

7°. van 19 Junij 1876, n°. 5, houdende beschikking op het beroep van *J. J. van den Hurk, te Veldhoven, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd.* 6 *April* 1876, *waarbij hij voor de dienst der Nationale Militie is aangewezen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bl. 186).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. J. van den Hurk, te Veldhoven, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 6 April 1876, waarbij hij voor de dienst bij de Nationale Militie is aangewezen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 7 Junij 1876, n°. 28;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 15 Junij 1876, n°. 47, 4de Afd.;

Overwegende, dat het gezin, waartoe Jacobus Johannes van den Hurk behoort, vroeger bestond uit vier zonen, waarvan de oudste Johannes Sebastianus van den Hurk, op den 6 Mei 1868 als loteling is ingedeeld bij het 2de regement infanterie en op den 12 Februarij 1870, nog in dienst zijnde, is overleden, de tweede, Hendrikus, in 1870 wegens de dienst van zijnen voormelden ouderen broeder is vrijgesteld en in 1873 overleden is, de derde, de loteling, is van dit jaar, en de vierde den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt;

dat appellant, nà door den Militieraad voor de dienst te zijn aangewezen, in beroep is gekomen bij Gedeputeerde Staten, die echter het besluit van den Militieraad hebben gehandhaafd;

Overwegende, dat de Wet bij de berekening van het aantal broeders tot toepassing van art. 49 geacht moet worden in den regel het oog te hebben op den staat, waarin het gezin zich bevindt, wanneer de vrijstelling overeenkomstig de Wet bij den Militieraad wordt aangevraagd, en dus op het getal der op dat tijdstip in leven zijnde broeders;

dat er evenwel gevallen zijn, waarin overleden broeders moeten worden medegeteld;

dat toch volgens art. 50 4°. der wet een gedurende zijn diensttijd overleden broeder aanspraak op vrijstelling geeft aan eenen anderen broeder, en dat broeders, wier diensttijd wordt in aanmerking genomen tot vrijmaking van andere, natuurlijk bij de bepaling van het aantal broeders niet worden medegerekend;

dat dit bij uitzondering mederekenen van overleden broeders alleen een gevolg is van het in aanmerking nemen hunner dienst als reden tot vrijstelling en dus niet te pas komt, wanneer die dienst niet meer als reden van vrijstelling kan gelden;

dat nu in dit geval de oudste broeder in dienst is overleden; dat zijne dienst, toen de tweede broeder dienstpligtig werd, destijds teregt geoordeeld is dien tweeden broeder vrij te maken; dat echter, dit eenmaal geschied zijnde, die dienst volgens de duidelijke bedoeling der wet niet nog eens als reden tot vrijstelling kan gelden ten behoeve van eenen broeder die tot eene nieuwe reeks behoort;

dat er dus geene reden is om den oudsten overleden broeder nu nog te rekenen als tot het gezin behoorende, en er evenmin reden bestaat om den tweeden, insgelijks overleden broeder mede te tellen;

dat het gezin derhalve geacht moet worden te bestaan uit twee zonen, waarvan de loteling van dit jaar de oudste is en waarvan er geen dient of gediend heeft;

dat die loteling derhalve teregt tot de dienst is aangewezen;

Gezien de wet op de Nationale Militie van 19 Augustus 1861 (Stbl. no. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 6 April 1876, den loteling van dit jaar voor de gemeente Veldhoven, Jacobus Johannes van den Hurk, aan te wijzen voor de dienst bij de Nationale Militie.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 19 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *l. d.*

Aan de orde is:

II. Het beroep van *Y. L. Brouwers, te Franeker, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, voor zoo verre daarbij voorwaarden zijn verbonden aan de hem verleende vergunning om eene stoomoliefabriek op te rigten.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Door het Gemeentebestuur van Franeker is bij zijne beschikking van 23 Februarij jl. aan Y. L. Brouwers, koopman aldaar, vergunning verleend tot oprigting eener stoomoliefabriek aan het Westvliet te Franeker, op het erf achter de huizing, kadastraal bekend, Sectie D, n°. 1120, en zulks onder voorwaarde, „dat in die fabriek nimmer mogen worden geplaatst of gebruikt gedruisch makende stampers om de olie uit het zaad te persen, maar dat daartoe ten allen tijde moet worden aangewend eene hydraulische pers.”

Y. L. Brouwer voornoemd, heeft zich onder dagteekening van 7 Maart ll. bij verzoekschrift gewend tot Z. M., daarbij tegen deze voorwaardelijke vergunning bij H. D. in hooger beroep komende.

Appellant geeft daarbij te kennen, dat hij zich door de boven omschrevene voorwaarde zeer bezwaard acht, „daar toch, behalve dat het aanwenden eener hydraulische pers niet alleen oneindig veel kostbaarder, maar daarenboven de werking derzelve

voor den fabriekant veel schadelijker is, en nimmer die gunstige uitkomsten oplevert, welke eene stoomoliefabriek, met stampers werkende, kan opleveren."

Appellant weerspreekt vervolgens in bedoeld verzoekschrift de bij het onderzoek *de commodo et incommodo* door eenige buren aangevoerde bezwaren, als het rumoer, ook des nachts, uit de werking der fabriek te wachten, het gevreesde brandgevaar, de overlast, uit rook zullende voortvloeijen, enz.

Ten slotte verzoekt appellant van Z. M. alsnog vergunning te mogen erlangen om in zijne op te rigten oliefabriek te werken met stampers.

Burgemeester en Wethouders van Franeker hebben de hiervoren vermelde bezwaren, door de buren ingebragt, meerendeels, blijkens hunne beschikking van 23 Februarij en hun ambtsberigt van 20 Maart daaraanvolgende, ongegrond geoordeeld, doch de verbinding der voorwaarde, hiervoren vermeld, aan het verleenen der vergunning, hebben zij noodzakelijk geacht in het belang van de talrijke bewoners van de volkrijke buurt het Vliet, die ten bate van één persoon, den verzoeker in deze, volgens Burgemeester en Wethouders veel hinder, schade en nadeel zouden ondervinden door de oprigting van eene stoomoliefabriek met gedruischmakende stampers.

Gedeputeerde Staten van Friesland, in hun berigt van 6 April jl., aan den Minister van Binnenlandsche Zaken gerigt, vereenigen zich met de zienswijze van het Gemeentebestuur. Tot eene afwijzing van het verzoek van den heer Brouwers bestaat, huns erachtens, geen aanleiding. De daartegen ingebragte bezwaren zijn òf overdreven, óf op iedere fabriek in meerdere of mindere mate toepasselijk, terwijl sommige daarvan allen redelijken grond missen.

De beperkende voorwaarde, waardoor appellant zich bezwaard acht, wordt door Gedeputeerde Staten daarntegeen hoogst nuttig geoordeeld.

Onder de werking van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) is door Gedeputeerde Staten meermalen eene zoodanige voorwaarde opgelegd.

Aan de vergunning zouden zij bovendien nog de volgende voorwaarden verbonden willen zien, gelijk die vroeger in den regel door hen in dergelijke gevallen werden opgegeven, dat nl. de schoorsteen der fabriek eene bepaalde hoogte boven den beganen grond, b. v. 12 a 14 meter, zou moeten hebben, en dat, wanneer later na het in werking brengen der fabriek mogt blijken, dat daaraan, in het belang der belendende perceelen, alsnog bijzondere voorwaarden zouden moeten worden verbonden, adressant, nu appellant, zich daaraan, overeenkomstig art. 17 der tegenwoordige wet, zal behooren te onderwerpen.

Alvorens dit bestuursgeschil aan de orde wierd gesteld is, op verzoek dezer Afdeeling van den Raad van State, alsnog een meer bepaald onderzoek, door tusschenkomst van den Minister van Binnenlandsche Zaken, ingesteld, omtrent de werking der hydraulische persen, in vergelijking met de wijze van bewerking door stampers of heijen.

Bij Koninklijk besluit van 28 Mei jl., n°. 17, is inmiddels, met het oog op art. 15 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* no. 95), 's Konings beslissing in deze met twee maanden verdaagd.

De uitkomsten nu van het verlangd nader onderzoek zijn de navolgende:

De Hoofdingenieur van 's Rijks Waterstaat in Friesland berigt, onder dagteekening

van 8 Junij ll., dat de stoomoliefabriek met hydraulische pers, van H. W. Brouwer, te Bolsward, sedert eenigen tijd niet meer werkt, dewijl er thans geen vraag naar koeken bestaat, en dat het nog geruimen tijd zal aanhouden, eer zij weder in werking zal komen.

De bedoelde stoommachine te Bolsward is, na locaal onderzoek van den voormelden Hoofdingenieur, overigens gebleken van 9 paardenkrachten te zijn, de zwaar gefundeerde pers vordert eene uitgaaf van *f* 4000 en is veel kostbaarder dan gewoon werk. Het werktuig, dat weinig ruimte inneemt, is vervaardigd door den Ingenieur Rose, te Hull.

Bij gebrek aan het werktuig is de schade grooter dan bij een gewonen oliemolen.

Uitbreiding bij een voldoend stoomwerktuig kan niet plaats hebben zonder het aanbrengen van een tweede pers en toebehooren; daarentegen kan die bij een gewonen stoomoliemolen gemakkelijk en betrekkelijk min kostbaar geschieden.

De zoogenaamde haren, voor den voorslag en de pers, waartusschen de koeken worden gevormd, zijn zeer kostbaar en slijten sterk. Die van den voorslag kosten *f* 52 per stuk en in één winter vorderen die haren alléén een uitgaaf van *f* 250.

Het aantal arbeiders is gelijk aan dat van een gewoon stoomoliewerk, doch de productie staat in verhouding van 50 tot 65.

De pers kan grof en minder verwarmd meel tot koekvorming bezigen dan de gewone stoomoliemolen, doch die koeken houden meer olie en zijn daardoor ook iets hooger in prijs.

Verwarmt men het meel te veel, dan wordt de koek te hard voor het gebruik.

De pers is 8 jaren zonder schade gebruikt, en zij werkt zonder eenig gedruisch.

De heer Brouwer heeft te kennen gegeven, dat hij, de voor- en nadeelen wegende, liever geen pers zou begeeren.

Een gelijk onderzoek, door 's Rijks Waterstaat ingesteld, ten aanzien van de oliefabriek van L. Vliegenthart, te Dordrecht, en van nog twee andere Dordsche olieslagerijen, heeft slechts doen zien, dat in die inrigtingen geene hydraulische pers, maar de gewone Hollandsche molen, met stampers en heijen, in gebruik is.

Van de fabriek der firma H. Guljé en Zn., te Breda, berigt de Hoofdingenieur van 's Rijks Waterstaat, te 's Hertogenbosch, bij schrijven van 30 Mei jl., dat aldaar de hydraulische pers sedert tien jaren niet meer in gebruik is.

Als reden der opruiming en het vervangen er van door het gewone stelsel van stampers en heijers werd opgegeven:

1°. het meerder arbeidsloon, dat de hydraulische pers vereischt om dezelfde hoeveelheid zaad te breken;

2°. de minder deugdelijke en minder zekere werking der pers;

De pers werkt namelijk minder regelmatig en minder zuinig in dien zin, dat somwijlen door te hevige persing de oliedeelen uit de zakken spatten en verloren gaan, indien daartegen geene bijzondere voorzorgen worden genomen, door het bedekken met lappen en dergelijke, terwijl toch steeds eenig verlies aan olie blijft bestaan.

Ook is een nadeel van het gebruik der pers, het somwijlen te hard worden der koeken, waardoor zij als veevoeder minder aftrek vinden, vooral

in het noorden des lands, waar de zachte koeken het meest gewild zijn.

3°. De meerdere moeijelijkheid om de noodige herstellingen te verrigten en de grootere kosten daarvan;

Voor de herstellingen, bij de pers vereischt, moet meestal toevlugt worden genomen tot de beste fabriekarbeiders. die soms moeijelijk te verkrijgen zijn, en niet dan tegen hoog loon; voor die aan de gewone stampers en heijen kunnen de herstellingen in het algemeen door gewone werklieden, molenmakers, timmerlieden, smeden, enz., als het ware de eerste de beste, die in de nabijheid woont, verrigt worden.

4°. De veel grootere kosten van aanleg, die door den heer Guljé op het viervoudige van die der stampers en heijen worden geschat.

Het eenige voordeel, waardoor de pers de voorkeur zoude verdienen boven het werken met stampers en heijen, bestaat, volgens genoemden fabriekant, in het niet aanwezig zijn van eene fundeering bij de eerste, zoodat geene trillingen in den bodem ontstaan, en wijders het daarbij niet voorkomen van het geraas door de stampers en heijen te weeg gebragt.

Dit geraas wordt ook door den heer Guljé erkend als zeer hinderlijk voor de bewoners der aangrenzende perceelen; het heeft zelfs bij hem een punt van overweging uitgemaakt om voor die bewoners den hinder zooveel mogelijk weg te nemen, door over dag met de stampers en heijen, en des nachts met hydraulische pers te werken.

Bovengenoemd voordeel der pers boven de stampers en heijen heeft voor den fabriekant geen directe waarde; deze geeft dan ook aan het tweede stelsel onvoorwaardelijk de voorkeur, wegens het daardoor voortgebragte betere werk, gepaard aan minder arbeidsloon.

De firma Guljé en Zoon is daarvan zoo doordrongen geweest, dat zij niet hebben geaarzeld hunne pers op te ruimen en daarvoor het stelsel van stampers en heijen in de plaats te stellen.

Memoriën zijn niet ingekomen.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

III. Het beroep van *A. Verduijn, te Oudshoorn, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting van een stoomwerktuig.*

De *Staatsraad* van Vladeracken brengt het volgende verslag uit:

Door A. Verduijn, grutter te Oudshoorn, is bij Z. M. den Koning beroep ingesteld van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem geweigerd is de gevraagde vergunning om in zijn perceel, sectie C, n°. 1565, een stoomwerktuig op te rigten.

Daar in de stukken, welke deze zaak betreffen, meermalen verwezen wordt naar hetgeen is aangevoerd bij de behandeling van een dergelijk verzoek door A. Verduijn

in 1875 gedaan, zal het niet overbodig zijn vooraf melding te maken van dit vroeger verzoek en de daarop genomen beslissing.

Bij adres van 26 Februarij 1875 wendde de tegenwoordige appellant zich tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland, of eigenlijk tot den Voorzitter van dat collegie, met het verzoek om in zijne grutterij, in het bovengenoemd perceel, een stoomwerktuig te mogen plaatsen tot het in beweging brengen van eenige maalsteenen. Het stoomwerktuig werd in het adres in bijzonderheden omschreven. Er werd ook in gezegd, dat de schoorsteen eene hoogte zou hebben van 10 meters. Bij een nader adres, van 25 Maart 1875, gaf hij te kennen den schoorsteen niet hooger te willen optrekken dan 7 meters, uit hoofde van eene op zijn perceel rustende erfdienstbaarheid.

Inmiddels was op 22 Maart het onderzoek *de commodo et incommodo* gehouden, waarbij door van der Sluijs Wildt, eigenaar van een nabij de grutterij staanden korenmolen, bezwaar was ingebragt wegens gevaar van brand, door het vliegen van vonken uit den schoorsteen van het stoomwerktuig op den met riet gedekten molen, welk gevaar eerst zou ophouden te bestaan, indien de schoorsteen tot boven de kap van den molen werd opgetrokken.

Genoemde korenmolenaar had ook nog als bezwaar aangevoerd, dat hij eene hoogere assurantiepremie zou moeten betalen en dat de schoorsteen de gereede toestrooming van den wind tot zijn molen zou belemmeren. Later had hij nog opgegeven, dat de rook uit den schoorsteen hem somtijds zou verhinderen zijne werkzaamheden buiten aan den molen, zooals het aanbrengen en verminderen van zeilen, te verrigten, en schade zou toebrengen aan het meel.

In het proces-verbaal was ook vermeld de uitslag van een door Burgemeester en Wethouders ingesteld onderzoek. Volgens hunne bevinding zou er groot gevaar van brand ontstaan door de stichting van het stoomwerktuig met een schoorsteen van geringe hoogte in de nabijheid van een houten korenmolen, met riet gedekt. Ten aanzien van den afstand werd opgegeven, dat de hartlijnen van den schoorsteen en van den molen tien meters van elkander verwijderd zouden zijn en bij den nadeeligsten stand van den molen het uiteinde der wieken op 2 meters van den schoorsteen zou blijven. Voorts zou er, volgens de bevinding van Burgemeester en Wethouders, gevaar zijn van instorting van den schoorsteen, tenzij door inheijing van stevige palen en merkbare versterking der waterschoeijing een sterkere grondslag gemaakt werd.

De aanvrager had verklaard omtrent het laatste punt de noodige voorzorgen te zullen nemen en voorts het gevaar van brand niet groot te achten, daar de afstand van het vuur tot de kruin van den schoorsteen 25 meters zou bedragen.

De Hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat in Zuidholland, schreef de bezwaren van van der Sluijs Wildt gedeeltelijk toe aan de vrees, dat de stoomgrutterij aan zijn bedrijf schade zou toebrengen en wees er op, dat indien het hooger optrekken van den schoorsteen werd voorgeschreven, zooals genoemde opposant verlangde, dit met eene weigering gelijk zou staan, daar eene erfdienstbaarheid, juist ten behoeve van den korenmolen gevestigd, het hooger optrekken verhinderde.

Volgens den Hoofdingenieur werd eene meerdere hoogte van den schoorsteen in het belang der veiligheid niet geboden, wanneer slechts de schoorsteen zoo werd ingerigt, dat geene vonken daaruit konden ontsnappen. Zoowel om het ontsnappen van

vonken tegen te gaan, als om te voorkomen, dat er hinder of schade zou kunnen veroorzaakt worden door rook uit den schoorsteen, of dat de schoorsteen als gebouw gevaar zou kunnen opleveren voor de naburige erven, gaf de Hoofdingenieur eenige voorwaarden op, waaronder de vergunning zijns inziens, behoudens regten van derden, zou kunnen verleend worden.

Bij beschikking van Gedeputeerde Staten van 26 April 1875, werd de gevraagde vergunning geweigerd, uit overweging, dat de plaats, waar adressant het stoomwerktuig wilde plaatsen, onmiddellijk belendde aan een houten korenmolen met rieten kap, voor welken molen door den geringen afstand, waarop de schoorsteen van het stoomwerktuig er van verwijderd zou zijn, groot brandgevaar zou ontstaan, welk gevaar nog zou worden vermeerderd door de geringe hoogte tot welke de adressant den schoorsteen zou willen optrekken, terwijl, volgens zijne verklaring, eene erfdienstbaarheid op zijn pand rustende verbood den schoorsteen hooger op te trekken.

Bij adres van 17 Februarij 1876, deed A. Verduijn aan Burgemeester en Wethouders van Oudshoorn het verzoek om in het reeds genoemde perceel een stoomtuig te mogen oprigten. In de daarbij gevoegde beschrijving werd gezegd, dat het gebouw voor het stoomtuig van de belendende en aanhoorige gebouwen geheel was afgescheiden door een zoogenaamden brandgevel; dat het was opgetrokken van en bevloerd met steen; dat het stoomtuig, waarvan de juiste plaats in het gebouw op de plattegrondteekening werd aangeduid, zou gebezigd worden tot het vervaardigen van meel en grutten en zou zijn van p. m. 12 paardenkrachten.

In de op 17 Maart 1876 gehouden zitting, bedoeld bij art. 7 der wet van 2 Junij 1875, werden door A. van der Sluijs Wildt mondeling en schriftelijk bezwaren ingebragt, in hoofdzaak overeenkomende met die welke hij vroeger had aangevoerd, namelijk gevaar van brand door den geringen afstand van den schoorsteen, die, naar mate hij minder hoog of hooger werd opgetrokken, of tot nabij het houten vlak of tot nabij de rieten kap van den molen zou reiken, terwijl zoowel de molen als het daarbij behoorende huis voor een grooter gedeelte van hout en minder van steen gebouwd was dan andere woningen; schade, welke de rook hem zou toebrengen door belemmering in zijne werkzaamheden en beschadiging van het meel; vermindering van de soliditeit van den molen door uitgravingen reeds nabij het muurwerk van den molen gedaan en door de trilling die het stoomwerktuig zal veroorzaken; verhooging van de assurantie-premie.

In die zitting was ook de aanvrager, Verduijn, tegenwoordig. Hij verklaarde de aangevoerde bezwaren voor denkbeeldig. Er zouden geen vonken uit den schoorsteen komen daar het vuur 25 meters verwijderd was van den top van den schoorsteen; in elk geval zouden er op de rieten kap van den molen geene vonken uit den schoorsteen kunnen vallen, daar deze slechts de hoogte zou hebben van eenen gewonen huisschoorsteen.

Door Burgemeester en Wethouders werd in die zitting nog nader nagegaan, waar de schoorsteen zou geplaatst worden, en bevonden dat hij ruim 1,20 meter digter bij den molen zou komen dan het geval zou geweest zijn bij inwilliging van het in 1875 gedaan verzoek.

Burgemeester en Wethouders hebben bij beschikking van den 20^{n} Maart 1876 het

verzoek afgewezen op grond dat door het plaatsen van den schoorsteen 1.20 meter nader aan den molen dan vroeger het voornemen geweest was, er nog meer gevaar en schade voor den naasten buurman zou ontstaan dan die ten vorigen jare een reden hadden opgeleverd om het destijds gedaan verzoek niet in te willigen.

Bij adres van 31 Maart heeft A. Verduijn aan Z. M. den Koning te kennen gegeven dat hij zich met de beslissing van Burgemeester en Wethouders bezwaard acht en alsnog vergunning tot het plaatsen van het stoomwerktuig verzoekt.

Op dit adres zijn Gedeputeerde Staten van Zuidholland gehoord, die berigt hebben ingewonnen van het gemeentebestuur, waarbij naar de vroegere stukken verwezen wordt en nog wordt medegedeeld dat binnen een kring van 200 meters van het gebouw of locaal der inrigting van app. geene gebouwen of localen bestemd tot ziekenverpleging, uitoefening van de openbare eeredienst of scholen gelegen zijn.

Gedeputeerde Staten adviseren, met verwijzing naar hunne in 1875 genomen beslissing, tot afwijzing van het verzoek, op grond dat de voorgenomen plaatsing van den schoorsteen digter bij den molen het nog bedenkelijker zou maken de vergunning te verleenen dan het vorige jaar, toen reeds in het brandgevaar een reden is gevonden om haar te weigeren.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Maart 1876.

Sedert zijn bij de Afdeeling ingekomen memorien van A. Verduijn en van A. van der Sluijs Wildt.

Eerstgenoemde geeft te kennen dat hij een stoomwerktuig behoeft om de concurrentie te kunnen volhouden, dat hij reeds groote uitgaven gedaan heeft voor de plaatsing van het stoomwerktuig, waarmede hij heeft doen aanvangen nadat deskundigen hem verzekerd hadden dat het geen gevaar van brand of andere onheilen voor de buren zou opleveren. Hij zegt dat zijn buurman bevreesd is dat door de uitbreiding der grutterij de korenmolen minder voordeel zal opleveren, dat het echter niet in zijne bedoeling ligt ook koren te gaan malen; voorts dat hij den schoorsteen niet hooger kan optrekken wegens de erfdienstbaarheid die ten behoeve van den korenmolen op zijn erf rust. Hij verzoekt in de gelegenheid gesteld te worden aan deskundigen aan te toonen dat er geen bezwaar bestaat, en legt over eene verklaring van verschillende fabriekanten die met stoomwerktuigen werken, stoombootondernemers enz., die hunne instemming betuigen met zijne bewering dat een schoorsteen van 7 meters hoogte niet in staat is om vonken uit een steenkolenvuur door eene circulatie van 25 meters metselwerk op te zuigen en in de buitenlucht uit te werpen, zoolang geene kunstmatige pressie op den trek van den schoorsteen wordt uitgeoefend door stoom als anderzins.

Door van der Sluijs Wildt wordt in zijne memorie gezegd dat zijne bezwaren, gegrond op art. 11 der wet van 2 Junij 1875, reeds vroeger aan het gemeentebestuur zijn kenbaar gemaakt, en dat voorts zijn verzet tegen de oprigting der stoommachine gegrond is op twee bepalingen, voorkomende in de voorwaarden, waaronder, blijkens een door hem overgelegd proces-verbaal, op 28 Dec. 1822 publiek verkocht zijn de onroerende goederen behoorende tot de nalatenschap van Neeltje Weilingsdochter

Lelyveld, weduwe Ary Dam, tot welke onroerende goederen de hierbedoelde grutterij en molen behoorden. Bij de bedoelde bepalingen, waarvan de inhoud in de memorie wordt opgegeven, worden lasten gelegd op het erf waarop de grutterij gevestigd is, ten behoeve van het erf waarop de korenmolen staat. Zoo heeft volgens die bepalingen de kooper van laatstgenoemd perceel het regt den eigenaar van het eerstgenoemde erf te beletten hooger te timmeren of op te halen dan het daarop staand huis toen was; en zal de eigenaar van het perceel waarop de grutterij staat, binnen 12 Rijnlandsche voeten van den korenmolen af zijn erf of grond niet mogen uitgraven.

IV. *Geschil tusschen de gemeenten Laren en Lochem, over de woonplaats van den armen krankzinnige, A. Nekkers.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Albert Nekkers, thans 62 jaren oud, was al gedurende ruim 20 jaren door een Armbestuur te Lochem, wegens den ongelukkigen toestand, waarin hij verkeerde, zijnde hij doof en met bekrompen geestvermogens bedeeld, uitbesteed bij een' landbouwer, Gerrit Holstege, in 't gehucht Oolde, in de aan Lochem grenzende gemeente Laren; toen hij in den laatsten tijd lastig en soms gevaarlijk werd, is hij, op geneeskundige verklaring van doctor Huender aldaar, op 15 December 1875 op regterlijke magtiging geplaatst in het krankzinnigengesticht te Deventer. Het Gemeentebestuur van Laren, 's mans werkelijke verblijfplaats gedurende meer dan 20 jaren, beweert, dat de kosten zijner verpleging in het krankzinnigengesticht moeten worden betaald door Lochem, als zijnde gebleven zijn wettelijke woonplaats; welk beweren door 't bestuur van Lochem wordt tegengesproken.

Uit de correspondentie, tusschen de beide Gemeentebesturen over deze zaak gevoerd, blijkt dat Lochem reeds op 22 Maart 1875 aan Laren geschreven heeft, dat het bestedingsgeld voor Nekkers voortaan niet meer zal worden uitbetaald; dat, toen er in December daaraanvolgende dringende noodzakelijkheid ontstond tot plaatsing van Nekkers in een krankzinnigengesticht, Laren de daartoe noodige magtiging heeft aangevraagd en de gewone rijks- en provinciale toelagen voor behoeftige lijders verzocht en bekomen; dat de plaatsing gedaan is in 't gesticht te Deventer, omdat er geen plaats beschikbaar was in dat van Zutphen.

Laren beweert, dat het niet te betwijfelen is, dat de man, tijdens de aanvrage tot zijne plaatsing wegens krankzinnigheid, wettelijke woonplaats had te Lochem, ofschoon hij jaren lang door diakenen en 't Provisoriebestuur van die gemeente, te Laren is besteed geweest.

Dit toch, en zijne overbrenging bij Holstege, had plaats buiten zijn' wil; hij zelf was lijdelijk en ging er niet heen geheel uit eigen beweging; men kan dus niet zeggen, dat hij door daden of uitdrukkelijk of middellijk had doen blijken van zijn voornemen om zijn domicilie Lochem tegen Laren te verwisselen. Lochem bleef dus zijn domicilie, al hield hij te Laren verblijf; Lochem antwoordde, dat art. 2 der wet

van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85) niet enkel slaat op toekomstige armen, maar ook op dezulken, die reeds vóór dien tijd bedeeling genoten; daar, ware zulks niet het geval, deze laatsten allen woonplaats zouden behouden op hun vroeger domicilie van onderstand en geen enkele arme tot dat zijner werkelijke woonplaats zou overgaan, hetgeen de bedoeling kennelijk niet is geweest; dat het bestuur der Provisorie, in 't begin van 1875 tot inzicht gekomen, dat Nekkers sedert de wet van 1870 te Lochem niet meer armlastig was, op 1 April 1875 met de betaling der bestedingskosten heeft opgehouden; dat de man niet als idioot bij Holstede werd uitbesteed, maar dat hij voor tuinwerk geschikt was; dat reeds op 12 Augustus 1854 een getuigschrift van woonplaatsverandering te Lochem aan hem is afgegeven, waarop hij in 't bevolkingsregister van Laren is ingeschreven.

Laren daarentegen wijst er op, dat men in dit geval niet te doen heeft met art. 2 maar met art. 4 der wet van 1 Junij 1870, en dat, was de man in 1854 al niet volslagen idioot, hij toch in zijne uitbesteding lijdelijk was, en er dus geen sprake was van voornemen tot woonplaatsverandering.

Op aanschrijving van Gedeputeerde Staten van Gelderland heeft de kantonrechter te Lochem omtrent den toestand van den behoeftige, toen hij te Laren besteed werd, getuigen onder eede gehoord, wier verklaringen op het volgende nederkomen:

1°. Gerrit Holstege. Dat Albert Nekkers in 1854 ten zijnen huize is besteed voor eene som van *f* 32; dat die som vervolgens is gebragt op *f* 52 en, naar mate comparant minder dienst van hem had, is vastgesteld op *f* 1.50 per week; dat voornoemde Nekkers, toen hij te Laren kwam, zeer doof was en onduidelijk sprak; dat hij echter voor zijn werk, nl. tuinwerk, niet ongeschikt was; dat hij dat werk, zoodra hem het een of ander werd aangewezen, vrij goed verrigtte, doch alles meer uit routine, zonder daarbij oordeel te gebruiken;

dat hij in geenen deele, toen hij bij comparant werd besteed, als idioot kon aangemerkt worden, maar dat hij door zijne doofheid een zekere dufheid heeft gekregen, die hem ongeschikt maakte om in zijn eigen onderhoud te voorzien; dat meergemelde Nekkers, voor zijne komst te Laren, te Lochem inwonende was bij zijn broeder Antonie Nekkers; dat hij met diens vrouw niet overweg kon; dat dit de reden is, dat hij bij hem, comparant, is besteed en dat die besteding voornamelijk is geschied door tusschenkomst van den heer A. Th. Harmsen, destijds aan het hoofd van de Provisorie te Lochem, die als zeer bevriend met de familie Nekkers dezen op die wijze een dienst heeft willen bewijzen; dat eindelijk Albert Nekkers bij zijne uitbesteding niet onder curatele was en ook thans nog niet is gesteld.

2°. Antonie Nekkers. Dat zijn broeder Albert Nekkers voornoemd, in 1851 bij hem is komen inwonen; dat hij, door zijne doofheid en weinige ontwikkeling, niet in staat was zijn brood te verdienen; dat hij wel goed zijn werk deed, maar alles zeer langzaam;

dat hij in den omgang lastig en kribbig was, met dat gevolg, dat hij in voortdurenden twist was met comparants vrouw;

dat, om hieraan een einde te maken, comparant zich bij den heer Thomasson

Harmsen heeft vervoegd, door wiens toedoen zijn broeder bij Holstege, in Oolde, is besteed;

eindelijk verklaart comparant, dat Albert Nekkers, bij zijn vertrek naar Laren, niet onder curateele is gesteld, waartoe niet de minste reden bestond, en dat die onder curateele stelling ook nu nog niet heeft plaats gehad.

3o. Jan Albert Dieperink. Dat Albert Nekkers, tijdens zijn verblijf te Lochem, steeds doof en suf was, doch in geenen deele kon gezegd worden idioot te zijn; dat het hem, comparant, zeer goed bekend is, dat Nekkers in daghuur werkt.

Laren trad, in een brief van 19 April jl. aan Gedeputeerde Staten, in een uitvoerig betoog, dat de overgang van Nekkers, in 1854, van Lochem naar Laren, niet is geweest eene vrijwillige woonplaatsverandering, en hij regtens dus nog geacht moet worden te Lochem gedomicilieerd te zijn.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, de stukken aan den Minister van Binnenlandsche Zaken opzendende, geven in hun schrijven van 2 Mei jl. te kennen:

„Ten opzigte van het jongste berigt van het Gemeentebestuur van Laren (dd. 19 April jl., no. 182) meenen wij intusschen nog in het midden te moeten brengen, dat daarin o. i. ten onregte wordt gesteld, dat Nekkers voornoemd, op grond van zijne weinige ontwikkeling, in 1854 niet in staat was, om uit eigen beweging van woonplaats te veranderen, en het voornemen te hebben, om zich elders te vestigen, en derhalve niet van woonplaats, volgens de wet, veranderde.

Het voornemen om dit wel te doen, werd, op grond van art. 76, 1e lid, van het Burgerlijk Wetboek, reeds voldoende bewezen, door het te Laren overleggen van het te Lochem op 12 Augustus 1854 verstrekte getuigschrift van woonplaatsverandering, tot welke overlegging Nekkers, destijds nog niet idioot, in staat moet worden geacht.

Nu is de bewering van Laren wel niet ongegrond, dat het bevolkingsregister geen wettelijk domicilie bewijst, maar die inschrijving komt toch bij de bepaling daarvan in aanmerking.

In casu wordt daartegen ten onregte in 't midden gebragt, dat aldus het gemeentebestuur, door inschrijving in het bevolkingsregister, iemand willekeurig van domicilie zou kunnen doen veranderen, daar toch, volgens de in 1854 vigerende bepalingen, en meer bepaaldelijk volgens art. 4 van het Koninklijk besluit van 22 December 1849 (*Stbl.* no. 64) de inschrijving in de bevolkingsregisters destijds slechts geschieden kon op grond van een door den betrokken persoon overgelegd getuigschrift van woonplaatsverandering, afgegeven door het Gemeentebestuur der laatste woonplaats.

Zonder overlegging van dit getuigschrift kon Nekkers derhalve in 1854 niet in Laren zijn ingeschreven, en daar het Gemeentebestuur dier plaats erkent, dat de inschrijving werkelijk heeft plaats gehad, kan er geen twijfel overblijven, of Nekkers heeft daartoe, door overlegging van een getuigschrift, als boven bedoeld, moeten medewerken, en zoodoende zijn voornemen kenbaar gemaakt, om zijne woonplaats naar Laren over te brengen.

Buitendien gedroeg meergenoemde Nekkers zich feitelijk geheel en al dienovereenkomstig, door werkelijk te Laren verblijf te houden, zoodat reeds daardoor alleen art.

74 2e lid van het Burgerlijk Wetboek op het onderhavige geval van toepassing zoude kunnen geacht worden, en Laren als de onderhoudspligtige gemeente moeten worden aangemerkt.

Mr. D. van Eck, Advocaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van het Gemeentebestuur van Laren:

Ten verzoeke van de gemeente Laren werd Albert Nekkers den 15 December 1875 ter verpleging overgebragt in het gesticht van krankzinnigen te Deventer, nadat kort te voren magtiging tot die plaatsing was gevraagd en van de regterlijke magt was verkregen.

Wie de kosten der overbrenging en van de verpleging moet betalen, zegt art. 26 van de wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85).

In casu is dit de burgerlijke gemeente, waar de verpleegde, tijdens 's regters magtiging om den krankzinnige in een gesticht te plaatsen werd gevraagd, woonplaats had, terwijl onder woonplaats moet verstaan worden: de burgerlijke woonplaats.

Zie mijn pleidooi in zake Maria Ziervogel, *R. v. State* 1872 bl. 391 vgg.

Over geen enkel punt of feit is er tusschen partijen verschil, dan alleen over de vraag, waar de woonplaats was van Alb. Nekkers op het einde van 1875.

Lochem erkent, dat tot 1854 die woonplaats was te Lochem, dat daarom een getuigschrift van woonplaatsverandering op 12 Augustus 1854 voor Nekkers werd afgegeven, en dat het gemeentebestuur van Lochem tevens den arme uitbesteedde bij G. Holstege, landbouwer te Laren, aan wien de Provisorie, dat is het burgerlijk armbestuur, tot in 1875 en de diaconie tot in 1861 eene jaarlijksche som tot onderhoud uitkeerden, omdat Nekkers te Lochem armlastig was.

Eerst den 22 Maart 1875 berigtte het burgerlijk armbestuur van Lochem aan de gemeente Laren, dat het met dat onderhoud zou ophouden met 1 April van dat jaar.

Het staat dus vast, dat in 1854 Lochem was de woonplaats van Nekkers, en dat die gemeente de kosten van de overbrenging en verpleging van dien armen krankzinnige in 1875 moet dragen, als Lochem niet kan bewijzen, dat vóór het einde van 1875 Nekkers van woonplaats was veranderd.

Op welke wijze moet nu van woonplaatsverandering blijken. Van art. 79 Burg. Wetb. is bij geene der partijen spraak. Nekkers was een bestedeling en kan dus niet als een dienstbode of werkman worden beschouwd, ook al verrigtte hij in zijn kosthuis eenigen handenarbeid.

Alleen gelden dus de artt. 75 en 76 Burg. Wetb.

Art. 75 zegt, dat tot verandering van woonplaats wordt vereischt het voornemen om in de woonplaats zijn hoofdverblijf te vestigen.

En art. 76, dat dat voornemen wordt bewezen door eene verklaring, zoowel bij het bestuur dat men verlaat, als bij dat der gemeente waar de woonplaats wordt overgebragt, terwijl bij gebreke van verklaring het bewijs van het voornemen uit de omstandigheden wordt opgemaakt.

Vooreerst valt dus te onderzoeken, of Nekkers zulke verklaringen heeft gedaan.

Dat wordt zelfs door Lochem niet beweerd. Lochem zegt wel, dat den 12 Augus-

tus 1854 een getuigschrift van woonplaatsverandering werd afgegeven, maar beweert volstrekt niet, dat dat getuigschrift aan Nekkers is ter hand gesteld, en evenmin dat Nekkers daartoe aanzoek had gedaan.

Er is ook geene enkele reden aangevoerd waarom Nekkers dergelijke handeling zou hebben gepleegd. Laren was hem vreemd. Er blijkt niet dat hij zijnen nieuwen kostbaas Holstege kende. Wat zou hem dus bewogen hebben om woonplaatsverandering te vragen? Hij was een bestedeling en moest dus wel gaan waar men hem naar toe zond.

In plaats van die handeling van Nekkers stelt Lochem echter een ander feit.

Lochem beroept zich op eene handeling door dat gemeentebestuur gepleegd.

Het zegt, dat het een getuigschrift van woonplaatsverandering heeft afgegeven, en dat daarvan inschrijving is geschied in Laren.

Dat Laren inschreef, is natuurlijk. Laren moest dat doen op vertoon van het getuigschrift en pleegde dus geene daad van erkenning.

Dat getuigschrift doet dus in deze zaak niets af; het is eene administratieve handeling die niet in de plaats kan treden van het vereischte dat art. 76 stelt, namelijk: de vrijwillige verklaring van den van woonplaats veranderenden persoon, die door die daad van zijn voornemen wil doen blijken.

Hoe lang men op de nieuwe plaats moge gewoond hebben, dat verblijf werkt niets uit, zegt Diephuis Burg. Wetb. deel 1 n°. 335, zoolang er niet van het voornemen van den persoon blijkt, om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen.

Dat voornemen moet zich in uitwendige handelingen openbaren: de verklaring van den persoon moet duidelijk afgelegd zijn, zegt Diephuis n°. 336 en 337.

Dat alles wordt niet ondervangen door een verhuisbiljet door een gemeentebestuur eigenmagtig afgegeven.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten van Gelderland, blijkens art. 4 van het Koninklijk besluit van 22 December 1849 (*Stbl.* n°. 64) kan de inschrijving in de bevolkingsregisters slechts geschieden op grond van een door de betrokken personen overgelegd getuigschrift van woonplaatsverandering afgegeven door het gemeentebestuur der laatste woonplaats. Laren erkent de inschrijving en dus heeft Nekkers door overlegging van het getuigschrift daartoe moeten medewerken.

Doch al had nu eens Nekkers een werktuigelijk aandeel genomen aan het streven van Lochem om zich, kon het, van dien man af te maken, zou daaruit dan nog per se blijken van een bepaald voornemen om zijne woonplaats over te brengen, zoo als art. 76 Burg. Wetb. dat vordert?

Bovendien vordert art. 4 van het besluit van 1849 niet, dat het getuigschrift gevraagd wordt door den persoon zelven.

Het besluit zegt wel, dat het getuigschrift aan den belanghebbende zal worden afgegeven, maar wanneer men er op let, dat bevolkingsregisters niet dienen om woonplaats te vestigen maar om de Regering in de gelegenheid te stellen op de meest zekere wijze eene statistiek te verzamelen van het aantal ingezetenen en hunne indeeling, alles beschouwd uit een administratief oogpunt, dan zal men begrijpen dat het afgeven aan den persoon van den belanghebbende wel niet zoo een bepaald vereischte zal worden geacht.

En wat betreft het eigenlijke feit, waaruit Gedeputeerde Staten redeneren, dat namelijk Nekkers door indiening van het getuigschrift op de gemeentegriffie tot de woonplaatsverandering heeft moeten medewerken, en dat Laren dit derhalve door de inschrijving heeft erkend, daarvan is niets te lezen in art. 4. Volgens dat artikel moest Laren inschrijven, wie het getuigschrift ook aanbood, en in casu kan men uit de betoogen van beide partijen gerustelijk opmaken dat Lochem, toen het Nekkers in Laren uitbesteedde, eigenmagtig het getuigschrift zal hebben opgemaakt, en dat aan den huisbaas Holstege ter hand zal hebben gesteld om het te doen inschrijven, zonder dat de half idiote Nekkers daarin werd gekend.

En dat Lochem dat ook zoo heeft opgevat, blijkt daaruit, dat niettegenstaande de overschrijving, die gemeente den arme van 1854 tot April 1875 is blijven ondersteunen, welke liefdadigheid Lochem zeker niet als onverpligt mag beschouwen, omdat die in strijd zou zijn met de wet, als Lochem niet van oordeel was dat Nekkers altoos als ingezetene van die gemeente moest worden beschouwd.

Zie de Nederlandsche Pasicrisie, op: domicilie n°. 10, vonnis Regtbank van Amsterdam van 2 Februarij 1858, zeggende: dat uit het Kon. besluit van 22 December 1849 (Stbl. n°. 64) niet volgt, dat alle in het bevolkingsregister eener gemeente ingeschrevene personen ook woonplaats in die gemeente hebben.

N°. 11 vonnis van de Arrond. Regtbank te Amsterdam van 9 Maart 1870 (Weekblad van het Regt n°. 3235) „O, dat ten bewijze, dat de woonplaats de gemeente Amsterdam zoude zijn geweest, door de eischeres is overgelegd een extract uit het bevolkingsregister dier gemeente, houdende, dat partijen sedert April 1869 — 20 September van dat jaar staan ingeschreven, als wonende alhier buurt F n°. 4, zijnde zij vóór dien tijd ingeschreven geweest buurt Z.

„dat dit extract nimmer als wettig bewijs voor de waarheid van gemeld feit kan gelden, omdat het houden der bevolkingsregisters, bij Kon. besluit van 13 October 1849 (Stbl. n°. 56) ingesteld en bij latere besluiten geregeld, niets anders is dan een administrative maatregel, volgens art. 1 n°. 2 van dat besluit dienende om alle opgaven betreffende de personen der ingezetenen te verzamelen, welker kennis in het belang van den Staat, van de algemeene en bijzondere besturen en van de ingezetenen, nuttig en noodzakelijk was bevonden;

„dat de bedoeling, waarmede zij zijn ingevoerd, dus nooit is geweest (en ook niet zijn kon) een beslissend antwoord te geven op de vraag naar het wettelijk domicilie der personen, en integendeel art. 3 van het Kon. besluit van 22 December 1849 (Stbl. n°. 64), hetwelk hunne inrigting nader omschrijft, uitdrukkelijk verwijst naar de artt. 74—79 Burg. Wetboek, als de bronnen waaruit die vraag te beantwoorden is.''

De Raad van State oordeelde, zie Kon. besluit van 23 Julij 1873 (R. v. State bl. 309), omtrent de woonplaats van Muis, die zich van Genemuiden had laten afschrijven en zich had doen inschrijven te Wageningen, door welks gemeentebestuur hem een certificaat van onvermogen was afgegeven, terwijl Muis was gaan rondzwerven:

„dat wel in Mei 1872 door het Gemeentebestuur van Wageningen een certificaat van onvermogen omtrent H. Muis is afgegeven, doch dit slechts geschiedde, omdat

hij aldaar nog in de bevolkingsregisters stond ingeschreven en daaruit niet kan worden afgeleid, dat hij steeds woonplaats aldaar had behouden."

Bij Kon. besluit van 23 Julij 1873 (R. v. State bl. 310) werd omtrent Maria Bouwens, die even als Nekkers niet wel bij het hoofd was, en van Ulestraeten was verhuisd naar Maastricht, waar zij elf dagen was verbleven, nadat zij persoonlijk aan den Burgemeester van Ulestraeten een bewijs van woonplaatsverandering naar Maastricht had gevraagd, dat haar werd gegeven, en dat ook te Maastricht is ingeschreven, overeenkomstig het advies van den Raad van State beslist dat zij in zoodanigen toestand verkeerde dat haar naauwelijks een duidelijk voornemen omtrent het kiezen van een hoofdverblijf kon worden toegeschreven; dat zij, wat haar verblijf te Maastricht betreft, daarbij niet zelve de handelende persoon is geweest, maar de voerman en vervolgens de politie (in casu het gemeentebestuur van Lochem) voor haar hebben gehandeld; dat het niet bewezen is, dat zij het ernstige voornemen zou gehad hebben hare woonplaats te Maastricht te vestigen, en dat zij dus moet geacht worden hare woonplaats te Ulestraeten te hebben behouden.

De Raad van State was dus even als de regterlijke ligchamen van oordeel, dat eene af- en inschrijving van en op de bevolkingsregisters, de vraag omtrent woonplaatsverandering niet uitmaakt.

Volgens art. 76 Burg. Wetb. moet dus uit de omstandigheden worden opgemaakt, of Nekkers het voornemen had en dat voornemen tot stand heeft gebragt, om zijne woonplaats in Laren te vestigen.

En dan heeft men geene enkele daad, van Nekkers uitgegaan, kunnen aantoonen, waaruit van dat voornemen zou blijken.

En evenmin eenige omstandigheid, die daartoe zou hebben geleid. Integendeel, Nekkers behoorde te Lochem te huis. Laren was hem vreemd, de voor hem bestemde huisbaas Holstege evenzeer.

Nekkers moest bovendien gedwee volgen: volgens het getuigenverhoor voor den kantonregter was hij ongeschikt om in zijn onderhoud te voorzien, hij was ten opzigte van zijn verblijf afhankelijk van anderen. Was hij al niet bepaald idioot, hij kon toch slechts arbeiden als een en ander hem goed werd aangewezen, doch alles meer uit routine zonder daarbij oordeel te gebruiken: zijne dofheid van verstand was de eenige oorzaak dat hij ongeschikt was om in zijn onderhoud te voorzien.

Daarentegen was de verplaatsing alleen het werk van Lochem. Toen, zie getuigenverhoor voor den kantonregter, de familie van Albert Nekkers hem om zijn lastige inborst niet meer in huis wilde hebben, heeft het gemeentebestuur van Lochem den behoeftige die tot zijn last kwam, door middel van den voorzitter van het provisorie (burgerlijk armbestuur) naar Laren verplaatst.

Lochem besteedde hem daar uit. Lochem doet wel voorkomen, alsof daarvoor slechts de geringe steun van f 16 door het provisorie is betaald, maar wij weten van Holstege dat dat niet juist is.

Aan Holstege werd door burgerlijk armbestuur en provisorie van 1854 af uitbetaald jaarlijks f 32 later f 52 en sedert 1861 tot April 1875 alleen door het burgerlijk armbestuur f 1.50 per week.

Uit dit alles vloeit dus voort, dat Nekkers niet te Laren verbleef omdat hij daar

wenschte te blijven wonen, maar omdat hij daar werd gesubsidieerd, zoodat men mag aannemen dat, hield de betaling op, hij dan naar zijne familie en bekenden te Lochem zou zijn teruggekeerd. Art. 75 Burg. Wetb. is dus niet toepasselijk.

Waarom deed Lochem nu den arme reeds bij de overbrenging naar Laren in 1854 op de bevolkingsregisters aldaar overschrijven, terwijl die gemeente voor zich zelf zoo overtuigd was dat hij zijne woonplaats in — en zijne betrekking tot Lochem had behouden, dat zij hem onderhoud bleef verschaffen tot April 1875?

Is dat mogelijk niet geweest om later, als de omstandigheden gunstig waren, zich op het gedurende zoo vele jaren ingeschreven zijn te Laren te kunnen beroepen, ten einde zich een persoon van den hals te schuiven, van wien om zijne houding altoos te vreezen was, dat hij te eeniger tijd tot krankzinnigheid zou vervallen?

Maar is er grond voor zoodanig vermoeden, dan is er eene meer dan gewone reden om aan het streven van Lochem geen gevolg te geven. Zoodanig streven heeft de wetgever steeds ernstig afgekeurd en zijne maatregelen er naar ingerigt om dat te keer te gaan en van den Raad van State is geene andere neiging te verwachten.

Ik concludeer dus, dat het den Raad behage aan den Koning een besluit voor te dragen, inhoudende dat tijdens de regterlijke magtiging tot plaatsing van Alb. Nekkers in het gesticht te Deventer diens woonplaats toen was en nog is Lochem, en zoo dit niet mogt geacht worden bewezen te zijn, alsdan dat die woonplaats niet in het Rijk is te vinden, immers dat in geen geval Laren in dat opzigt zal worden aangewezen.

De heer Boot, rapporteur, vraagt den gemagtigde, of hij ook weet of de persoon van Albert Nekkers van 1 April 1875 tot aan zijne overbrenging naar het gesticht te Deventer ondersteuning heeft genoten, en zoo ja, van wien?

Mr. van Eck antwoordt, dat daaromtrent hem geene bijzonderheden zijn medegedeeld; dat hij uit de toedragt der geheele zaak zou opmaken dat Laren wel zeker het subsidieeren, toen dat van de zijde van Lochem ophield, niet zal hebben voortgezet; dat hij echter het gewigt van de vraag begrijpt en aan het gemeentebestuur van Laren spoedig de noodige inlichtingen zal vragen, welke hij gaarne met goedvinden van den Raad alsnog zal overleggen.

V. Het beroep van *den Gemeenteraad te Middelburg, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van* 31 *Maart* 1876, *waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van den* 21 *bevorens, tot nadere regeling der jaarwedden van de hulponderwijzers aan eene der openbare lagere scholen te Middelburg.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Deze zaak staat in naauw verband met die, waarin verslag werd uitgebragt in onze openbare vergadering van 24 Mei jl.

In het begin dezes jaars is de Raad der gemeente Middelburg, terugkomende op zijn besluit van 1 October jl., overgegaan tot nadere herziening en verhooging der

jaarwedden van eenige hulponderwijzers op de school C voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens.

In zijn daartoe betrekkelijk besluit van 21 Maart jl., werd alsnu, op uitdrukkelijk verlangen van Gedeputeerde Staten van Zeeland, de voorwaarde opgenomen, die, als zijnde, naar het oordeel van den Gemeenteraad, van huishoudelijken aard, in het besluit van 1 October te voren onvermeld was gebleven: dat namelijk de tegenwoordige hulponderwijzers, om in het genot te komen van de hun bij dat besluit toe te kennen verhooging van jaarwedde, en zij, die later voor deze betrekking willen in aanmerking komen, zich moeten verbinden geen verzoek om ontslag te zullen indienen, dan tegen het einde van een jaarlijkschen cursus, uitgezonderd in het geval van benoeming tot hoofd eener school.

Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 31 Maart jl., hebben hunne goedkeuring aan voornoemd besluit van den Gemeenteraad, van 21 Maart jl., onthouden, daarbij overwegende:

1°. dat de voorschrevene bepaling of voorwaarde dermate ingrijpt in de nadere regeling der bezoldigingen, dat voor de onderwijzers, die belet worden haar aan te nemen, die regeling buiten gevolg zoude moeten blijven, niettegenstaande zij tegenwoordig eene jaarwedde genieten, welke, ook naar het oordeel van het Gemeentebestuur, onvoldoende is te achten;

en 2°. dat bovendien dergelijke bepaling, naar het oordeel van het Schooltoezigt en evenmin naar het gevoelen van hun collegie, kan worden toegelaten, omdat zij in strijd is met de belangen van het onderwijs, vermits zij noodeloos de vrijheid aan banden legt en daardoor ongetwijfeld hulponderwijzers zal terughouden om naar Middelburg te komen en sommigen, die er reeds zijn, vroeger of later zal nopen om die gemeente te verlaten, gelijk de ondervinding reeds heeft geleerd.

Tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten is de Gemeenteraad van Middelburg bij Z. M. gekomen in hooger beroep, bij een verzoekschrift gedagteekend 25 April jl.

Appellant geeft daarbij te kennen, dat hij aan den aandrang van Gedeputeerde Staten, om de meergemelde voorwaarde in het besluit tot regeling der jaarwedden alsnog op te nemen, heeft voldaan, ofschoon zonder de noodzakelijkheid daarvan te erkennen en uitsluitend met het oog op de belangen van het onderwijs.

Appellant meent echter, dat de belangen van dat onderwijs, door bovenbedoeld besluit van Gedeputeerde Staten, van den 31 Maart jl., zeer zijn benadeeld, en dat aan zijn besluit van den 21 Maart jl., n°. 11, ten onregte de goedkeuring is onthouden.

Hij wendt zich daarom tot Zijne Majesteit, met het verzoek, de beschikking van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van den 31 Maart jl., n°. 31, te vernietigen en alsnog goed te keuren zijn besluit van den 21 Maart jl., n_o. 11.

Zooveel betreft de gronden, waarop het verzoek tot vernietiging berust, neemt appellant de vrijheid zich te beroepen op zijn adres van den 18 Februarij jl., met de overige stukken in afschrift overgelegd.

Daar de inhoud van dat adres van 18 Februarij ll. bij het verslag, op 24 Mei jl.

uitgebragt, reeds aan deze Afdeeling is medegedeeld, acht ik het onnoodig dienaangaande in eene herhaling te treden.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 12 Mei jl., gedragen zich aan de tot dusverre gewisselde stukken en volharden bij hun gevoelen. Zij vestigen overigens nog de aandacht er op, dat de benoeming en het ontslag der onderwijzers in de openbare lagere scholen en de regeling hunner bezoldiging, van publiek-regtelijken aard zijn, en alzoo niet het onderwerp eener burgerlijke overeenkomst kunnen uitmaken, terwijl nogtans de verbindtenis, welke de Raad van Middelburg verlangt, volgens Gedeputeerde Staten, een civiel-regtelijk karakter zoude hebben, zoodat het beding, in het raadsbesluit opgenomen, ook in dit opzigt in strijd is met de wet.

Memoriën zijn er niet ingekomen.

Ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zestiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 5 *Julij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1_o. van den 20 Junij 1876, n°. 22, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *D. Dhont te Eede, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van* 31 *Maart* 1876, *n°.* 158, *waarbij aan Augustinus Coene, loteling der gemeente Eede, vrijstelling van de dienst bij de Nationale Militie is verleend.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876 bladz. 190).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door D. Dhont, te Eede, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 31 Maart 1876, n°. 158, waarbij aan Augustinus Coene, loteling der gemeente Eede, vrijstelling van de dienst bij de Nationale Militie is verleend;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 9 Junij 1876, No. 32;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Junij 1876, n°. 40, 4de Afd.;

Overwegende:

dat het gezin van genoemden Coene bestaat uit vier zonen, waarvan de oudste eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die nog in dienst is, de tweede en derde tweelingen zijn, die dit jaar hebben geloot, en de vierde nog niet militiepligtig is;

dat bij de loting aan Augustinus Coene is ten deel gevallen n°. 8 en aan zijnen tweelingbroeder Eduard no. 7;

dat laatstgenoemde heeft opgegeven gebreken te hebben en, nà door den Militieraad onderzocht te zijn, uit dien hoofde is vrijgesteld;

dat de Militieraad daarop Augustinus voor de dienst heeft aangewezen, maar dat Gedeputeerde Staten die uitspraak hebben vernietigd en hem alsnog vrijstelling hebben verleend;

dat de appellant, die ten gevolge dezer beslissing voor de dienst zal worden opgeroepen, tegen die door Gedeputeerde Staten aan Augustinus verleende vrijstelling bij Ons in bezwaar komende, beweert, dat het laatste lid van art. 49 der Militiewet alleen op het oog zou hebben het geval, dat de beide broeders voor de dienst geschikt zijn, en dat hij, die het hoogste nummer heeft getrokken, niet altijd mag worden vrijgesteld, daar hij, die het laagste nummer heeft getrokken, bij gebleken ongeschiktheid, tot de dienst niet kan aangewezen worden;

dat, volgens den algemeenen regel, van de beide lotelingen Augustinus en Eduard Coene één dienstpligtig was en één moest vrijgesteld worden;

dat, naar het duidelijke voorschrift van art. 49, laatste lid der wet, in dat geval bij broeders, die in hetzelfde jaar geboren zijn, hij die het laagste nummer heeft getrokken, voor de dienst moet worden aangewezen, tenzij anders mogt zijn overeengekomen, van welke bevoegdheid in dit geval geen gebruik is gemaakt;

dat de wet geene uitzondering behelst voor het geval, dat de broeder die het laagste nummer heeft getrokken, wegens ligchaamsgebreken van de dienst moet worden vrijgesteld;

dat de Militieraad dus ten onregte den loteling Augustinus, die, als het hoogste nummer hebbende getrokken, volgens de wet vrij was van de dienst, voor de dienst heeft aangewezen;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* no. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de bovenvermelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 31 Maart 1876 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 20 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van 21 Junij 1876, n_o. 13, houdende beschikking op het beroep *van den Gemeenteraad van Middelburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van* 21/28 *Januarij ll., no.* 31, *waarbij goedkeuring wordt onthouden aan het raadsbesluit van* 22 *December ll., no.* 16, *tot vaststelling der jaarwedden van eenige hulponderwijzers aan de openbare lagere scholen.* (Zie het verslag vau de behandeling dezer zaak in jaargang 1876 blz. 171).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Middelburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 21/28 Januarij ll., n°. 31, waarbij goedkeuring wordt onthouden aan het Raadsbesluit van 22 December ll., n°. 16, tot vaststelling der jaarwedden van eenige hulponderwijzers aan de openbare lagere scholen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 7 Junij 1876, n°. 20;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Junij 1876, no. 48, 5_e. Afd.;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Middelburg, bij besluit van 1 October ll., de jaarwedden der hulponderwijzers en hulponderwijzeressen op de scholen van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs op nieuw regelende, daarbij onder anderen bepaalde, dat de jaarwedden van den 2_n en 3^n. hulponderwijzer op de school C zouden bedragen voor den eersten *f* 600 's jaars en voor den tweeden *f* 550 's jaars en die van den eersten hulponderwijzer op de school D *f* 550 's jaars;

dat, nadat Gedeputeerde Staten dit besluit hadden goedgekeurd, de Gemeenteraad op 22 December besloot de drie bedoelde jaarwedden te verminderen op *f* 575, *f* 525 en *f* 475, op grond dat de drie genoemde hulponderwijzers weigerden zich te verbinden geen verzoek om ontslag te zullen indienen dan tegen het einde van eenen cursus, uitgezonderd het geval eener benoeming tot hoofdonderwijzer, terwijl de Gemeenteraad deze voorwaarde, buiten voorkennis echter van Gedeputeerde Staten, verbonden had aan de tractementsverhoogingen;

dat Gedeputeerde Staten, na den schoolopziener en den Inspecteur van het lager onderwijs te hebben gehoord, bij resolutie van 21/28 Januarij ll., hunne goedkeuring aan gemeld besluit van den Gemeenteraad van 22 December onthielden, op grond dat de genoemde voorwaarde niet was opgenomen in het besluit van 1 October en dus door hen niet was goedgekeurd, terwijl zij daarenboven, zoo al niet bepaaldelijk in strijd met de wet, dan toch ongetwijfeld niet in het belang van het onderwijs is te achten;

dat de Gemeenteraad, van dit besluit bij Ons in beroep komende, aanvoert, dat volgens art. 19 der wet op het lager onderwijs, het niet verboden is huishoudelijke

voorwaarden te stellen, waartoe het hier behandelde behoort, en dat het genomen is in het belang van het onderwijs;

Overwegende, dat de verhooging der jaarwedden bij het besluit van 1 October heeft plaats gehad voor alle hulponderwijzers, en dat van de bedoelde voorwaarde in het besluit geene melding is gemaakt en deze niet ter kennis is gebragt van Gedeputeerde Staten;

dat de Staten, bij hun besluit van 8 October ll., met den Gemeenteraad van meening waren, dat eenige verhooging der jaarwedde billijk was, en het daartoe strekkend besluit van 1 October hebben bekrachtigd;

dat zij teregt hunne goedkeuring hebben onthouden aan het besluit van den Gemeenteraad van 22 December, waarbij de jaarwedden van drie hulponderwijzers werden teruggebragt tot het bedrag, zooals zij dat genoten vóór den 1 October, enkel op grond, dat zij zich aan de bedoelde voorwaarde niet hebben willen onderwerpen; dat toch de jaarwedden der drie hulponderwijzers, bij het besluit van 1 October geregeld, als redelijk en niet te hoog moesten worden beschouwd, en het niet kan opgaan, wegens de niet vervulling dier voorwaarde, met de jaarwedde zou naauw zamenhangende en die door Gedeputeerde Staten niet zou zijn goedgekeurd, de jaarwedden te verminderen;

dat bij het bestaan van het besluit van 1 October, voor alle hulponderwijzers en hulponderwijzeressen geldende, geene vermindering der jaarwedden van drie hulponderwijzers te pas komt, die niet gegrond wordt op de bewering, dat die tractementen te hoog zijn;

dat er derhalve geene termen zijn om aan het verzoek van adressant te voldoen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 21/28 Januarij ll., het daartegen door den Gemeenteraad van Middelburg ingesteld beroep, te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 21 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van 21 Junij 1876, n°. 14, houdende beschikking op het beroep *door Burgemeester en Wethouders van Angerlo ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 23 *November* 1875, n°. 56, *betreffende den legger B. der wegen*

en voetpaden in de genoemde gemeente. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876 blz. 128).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURH, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door Burgemeester en Wethouders van Angerlo bij Ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 November 1875, n_o. 56, betreffende den legger B der wegen en voetpaden in de genoemde gemeente;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 16 Mei 1876, n_o. 14;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 Junij 1876, n_o. 21, 3de afd.

Overwegende dat op den legger B der wegen, voetpaden, enz. der gemeente Angerlo, tot nu toe onder n_o. 20 voorkwam een voetpad, waarvan de omschrijving in hoofdzaak vermeldde, dat het, aanvangende aan den grindweg van Doesburg naar Angerlo nabij de Polsmaat, liep langs de kerk te Angerlo, den weg naar Eldrik sneed, vervolgens liep naar zeker punt nabij het kadastrale perceel sectie B 224 en zich van daar zuidwaarts rigtte naar de grens der gemeente Wehl;

dat in September 1875 Burgemeester en Wethouders van Angerlo hebben opgemaakt een staat van wijzigingen in genoemden legger B, dat de door hen ontworpen wijzigingen hierin bestonden dat: 1o. het voetpad n_o. 20 beperkt werd tot het eerste gedeelte van den grindweg naar Doesburg tot den grindweg naar Eldrik, waarmede het pad gezegd werd zich te vereenigen;

2o. op den legger onder een nieuw nummer (23) gebragt werd een voetpad bestaande uit *a.* een tot nu toe niet op den legger voorkomend pad loopende van een punt nabij het perceel sectie B. 224, *b.* van daar af het laatste gedeelte van het pad no. 20, zooals dit tot nu toe op den legger had gestaan;

dat tegen het op den legger plaatsen van het sub *a* genoemde pad, voor zooveel betreft het gedeelte van de bouwplaats de Koppel, tot aan den grindweg naar Eldrik, bezwaren zijn ingebragt door H. J. Ketjen, eigenaar van het land, waarover dit gedeelte loopt, ook namens zijnen broeder, en wel op grond dat het gebruik van dit stuk voetpad door het publiek slechts bij gedoogen zou hebben plaats gehad;

dat Gedeputeerde Staten van Gelderland, bij besluit van 23 November 1875, n_o. 56, de ontworpen wijzigingen van den legger hebben vastgesteld met uitzondering van het pad no. 23;

dat dit pad door hen niet op den legger is opgenomen omdat van het stuk, bedoeld in de reclame van H. J. Ketjen, de openbaarheid hun niet genoegzaam bewezen voorkwam, en van het overige stuk een groot gedeelte hun gebleken was te zijn niet een voetpad van één meter breedte, zooals op den staat vermeld was, maar een rijweg

van ruim 2,5 meter breedte die te beschouwen was als een uitweg aan buren gemeen;

dat Burg. en Weth. van Angerlo van dit besluit van Gedeputeerde Staten bij Ons in beroep gekomen zijn, bewerende, wat betreft het eerste gedeelte van nummer 23, dat dit steeds zonder stoornis aan de publieke dienst was overgegeven geweest, en wat betreft het laatste gedeelte van hetzelfde nummer (vroeger begrepen in n°. 20) dat dit door Gedeputeerde Staten eigendunkelijk was opgeheven en deze dus ambtshalve eene wijziging in den legger gemaakt hadden zonder het gemeentebestuur te hooren, in strijd met art. 14 van het reglement op de wegen, voetpaden enz. in Gelderland;

Overwegende, dat het besluit van Gedeputeerde Staten in de eerste plaats inhoudt de beslissing dat niet op den legger zal worden opgenomen het tot nu toe daarop niet voorkomende pad hierboven sub *a* vermeld,

en dat het besluit overigens, door de vaststelling der voorgestelde wijziging van pad n°, 20, in verband met het niet opnemen van het hierboven sub *b* vermelde pad, de strekking heeft om niet meer op den legger te doen voorkomen al wat bezuiden den grindweg naar Eldrik tot nu toe tot het pad n°. 20 behoorde;

Overwegende wat de eerstvermelde beslissing betreft dat Gedeputeerde Staten, hetzij op voorstel van de Gemeentebesturen, hetzij ambtshalve, na verhoor van de Gemeentebesturen en van belanghebbenden, de leggers van wegen en voetpaden kunnen wijzigen volgens art. 16 in verband met art. 14 van het boven aangehaalde reglement, welk laatstgenoemd artikel tegen het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij eene wijziging is vastgesteld, beroep op Ons verleent, doch dat zoodanig beroep niet open staat tegen een besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij verklaard is dat de legger niet zal worden gewijzigd;

dat dus geen beroep openstaat tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten omtrent het pad, hierboven sub *a* vermeld, waarbij verklaard is, dat dit pad niet op den legger zal worden gebragt;

Overwegende, wat de verdere strekking van het besluit betreft, dat daardoor eene wijziging in den legger gemaakt is, welke niet door het Gemeentebestuur was voorgesteld, daar dit Bestuur zijn voorstel omtrent het pad n°. 20 niet gedaan had dan in verband met zijne voordragt omtrent n°. 23;

dat die wijziging dus is gemaakt ambtshalve; dat het Gemeentebestuur beweert er niet op gehoord te zijn en dat, ofschoon door gecommitteerden uit Gedeputeerde Staten een plaatselijk onderzoek is ingesteld, nadat het Gemeentebestuur van de komst dier gecommitteerden vooraf was onderrigt, het inderdaad niet blijkt, dat het Gemeentebestuur gehoord is omtrent een voornemen van Gedeputeerde Staten om hun besluit zóó te nemen dat al wat bezuiden den grindweg naar Eldrik tot het pad n°. 20 behoorde, geheel van den legger zou wegvallen;

dat intusschen eene wijziging, die niet is voorgesteld maar ambtshalve geschiedt, volgens art. 14 van het Reglement niet kan gemaakt worden dan na verhoor van het Gemeentebestuur;

dat derhalve het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 Nov. 1875, n°. 56, voor zoover het strekt tot wijziging van den legger, genomen is in strijd met het Reglement;

Gezien het Provinciaal Reglement van Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van

8 December 1857, n°. 60, zooals het is gewijzigd bij besluit der Staten van 8 Julij 1870, n°. 7, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1870, n°. 3;

Hebben goedgevonden en verstaan:

voor zoover het beklaagde besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland strekt tot het niet op den legger opnemen van het hierboven sub *a* vermelde pad, het daartegen ingesteld beroep niet ontvankelijk te verklaren, dat besluit overigens te vernietigen.

Onze Min. v. Binn. Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 21 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. Van 24 Junij 1876, n°. 30, houdende beschikking op het beroep van *J. J. Giesen, te Kerkrade, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van* 29 *Januarij ll., waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener leerlooijerij.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 207).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. J. Giesen, te Kerkrade, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van 29 Januarij ll., waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener leerlooijerij;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 14 Junij 1876, n°. 25;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Junij 1876, n°. 71, 12e Afd.;

Overwegende:

dat op een verzoek van J. J. Giesen, te Kerkrade, om vergunning tot plaatsing van vier looijerskuipen op een aan hem toebehoorend perceel tuingrond aldaar, kadaster Sectie B, n°. 3324, door Burgemeester en Wethouders dier gemeente, bij hun besluit van 10 October 1871, in overeenstemming met het advies van den Adjunct-Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, afwijzend werd beschikt, en Gedeputeerde Staten, in hooger beroep, deze beslissing handhaafden:

dat, op een nieuw verzoek van appellant in 1874 tot oprigting eener leerlooijerij, Burgemeester en Wethouders eene nieuwe instructie onnoodig achtten, dewijl de aanvraag slechts eene herhaling was van het vroeger afgewezen verzoek, zonder dat

de omstandigheden veranderd waren en Gedeputeerde Staten, bij wie appellant in beroep was gekomen, zijn klagt ongegrond verklaarden;

dat appellant zich ten derden male thans tot Burgemeester en Wethouders heeft gewend, met het verzoek om vergnnning tot oprigting eener leerlooijerij en deze, bij hun besluit van 29 Januarij ll., dat verzoek van de hand wezen, op grond, dat door gebrek aan gelegenheid tot afvoer van het vuil, dat in den grond zou dringen en daardoor het drinkwater zou worden besmet;

dat adressant van dit besluit bij Ons in beroep is gekomen, waarvan door Burgemeester en Wethouders openbare afkondiging is geschied op 8 Februarij d. a. v.;

Overwegende dat, blijkens een herhaaldelijk en nu laatstelijk op 6 April ll. ingesteld onderzoek blijkt dat thans de toestand niet meer dezelfde is als destijds, toen adressants verzoek werd van de hand gewezen, daar aan alle door genoemden Adjunct-Inspecteur vroeger aan de hand gegeven voorwaarden, na wier vervulling de vergunning zonder gevaar voor schade der volksgezondheid zou kunnen worden verleend, is voldaan;

dat dan ook Gedeputeerde Staten van oordeel zijn, dat onder die voorwaarden de vergunning thans zou kunnen worden verleend;

dat de bezwaren, die het Gemeentebestuur er toe leidden de vergunning te weigeren, bestonden eerstens in gemis aan geschikten afvoer van het vuil, ten gevolge waarvan dit in den grond zou dringen en het water bederven, en voorts in de walgelijke uitdampingen die de inrigting zou verspreiden en die voor de openbare gezondheid nadeelig zijn zouden;

dat die bezwaren door de nieuwe inrigtingen, op raad van den Adjunct-Inspecteur aangebragt, voldoende zijn uit den weg geruimd en dus slechts behoeft te worden zorg gedragen, dat die nieuwe inrigtingen bestendig blijven;

dat bezwaren van anderen aard niet zijn ingebragt;

dat er derhalve geene reden is om, mits slechts aan de hierna te noemen voorwaarden zij voldaan, langer de aangevraagde vergunning te weigeren;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

alsnog aan J. J. Giesen, te Kerkrade, vergunning te verleenen tot het oprigten eener leerlooijerij, op het perceel sectie B, n°. 3324, aldaar, onder voorwaarde:

1°. dat de huiden, die de fabrikant zal bereiden, in genoemd perceel niet zullen worden gedroogd, noch gezouten, maar dat zulks, zoo noodig, zal moeten plaats hebben buiten het bebouwde gedeelte der gemeente, in een overdekte loods;

2°. dat de huiden, na te zijn gebragt in genoemd perceel, terstond moeten worden geplaatst in de kuipen, die tot dat einde te voren met de tot voltooijing gevorderde mengsels zullen moeten zijn gevuld;

3°. dat de looikuipen moeten zijn waterdigt en door behoorlijk sluitende deksels gesloten;

4°. dat de werkzaamheden tot het bereiden van huiden zullen moeten geschieden in een overdekt gebouw of loods;

5°. dat de bodem van het gebouw, waarin de kuipen zijn geplaatst en waarin de werkzaamheden tot het bereiden der huiden geschieden zal, moet zijn water-

digt en afhellende, aan het laagste gedeelte voorzien van een waterdigt riool, dat voert tot eene waterdigte kuip, dienende tot opname van het afvloeijende vuile water, en gesloten met een naauwkeurig sluitend deksel;

6°. dat het vuile en gebruikte water, de afval, de haren enz., dagelijks zullen moeten worden vervoerd, in waterdigte, goedgeslotene vaten, buiten het bebouwde gedeelte der gemeente en dat deze niet mogen worden geledigd in beken, wier water wordt gebruikt als drank voor menschen of vee, noch in de nabijheid van pompen of waterputten;

7°; dat in de geheele inrigting de meest mogelijke zindelijkheid zal worden in acht genomen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 24 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *Mr. J. Leuringh, te Leek, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot vaststelling der waterleiding in de gemeente Vledder.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

De Gemeenteraad van Vledder, in Drenthe, heeft op 17 Augustus 1875 voorloopig vastgesteld den legger der waterleidingen en daartoe behoorende werken in die gemeente gelegen. Daarin is de stroom „de Vledder-Aa," die op den door Burgemeester en Wethouders voorgedragen legger was gebragt ter diepte van 1 meter beneden het maaiveld, gesteld op eene diepte van 1,50 meter daar beneden. Toen de aldus voorloopig vastgestelde legger ter definitieve vaststelling aan Gedeputeerde Staten was opgezonden, is Mr. J. Leuringh, wonende te Leek, in Groningen, een der onderhoudspligtige ingelanden der Vledder-Aa, met een bezwaarschrift opgekomen, waarin hij beweerde, dat de Raad onbevoegd was geweest om de diepte der waterleiding anders te bepalen dan door Burgemeester en Wethouders was voorgesteld, omdat, volgens art. 12 van het Drentsch reglement op de waterleidingen, van 11 Julij 1868, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 5 Augustus 1868, n°. 55, de breedte en diepte, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, bepaald wordt door het *toezigthebbend* bestuur, d. i. het collegie van Burgemeester en Wethouders — niet den raad der gemeente; — dat daarenboven eene diepte van 1.50 meter ook geheel onnoodig is, niet te bereiken dan door verbreeding en uitdieping van den

bodem, wat van de aangelanden niet te vergen is, maar door het openbaar gezag zou moeten worden gedaan, zoo noodig, na voorafgegane onteigening ten algemeenen nutte.

Ged. Staten hebben, bij hun besluit van 4 April 1876, met afwijzing der reclames, o. a. ook van die van mr. Leuringh, den legger vastgesteld, gelijk die voorloopig was vastgesteld door den gemeenteraad, en zulks op deze gronden: „dat, volgens art. 12 van genoemd provinciaal reglement, de breedte en diepte, welke de waterleidingen moeten hebben door het toezigthebbend bestuur, onder goedkeuring van Ged. Staten wordt bepaald, — dat de breedte en diepte der Vledder-Aa dan ook in 1869 door de Collegien van Burg. en Weth. van Diever en Vledder (door dat van Vledder op 28 Mei 1869) zijn bepaald, en wèl de diepte op 1.50 M. beneden het Maaiveld; — dat Gedep. Staten daarop bij resolutie van 9 Nov. 1869 aan die beide besturen hebben opgedragen, die breedte en diepte op te nemen in den op te maken legger, zullende in de eventueele goedkeuring van den legger dan tevens die van de breedte- en diepte-bepaling zijn begrepen;

dat dientengevolge op den Dieverschen legger de diepte der Vledder-Aa ook is gebragt op 1,50 M.; — dat volgens het bepaalde, Burg. en Weth. van Vledder dat zelfde hadden moeten doen, en, nu zij daarvan waren afgeweken, de gemeenteraad teregt op dat punt eene wijziging op den legger heeft gemaakt, ingevolge art. 5 al. 2 van het reglement, en dien in overeenkomst gebragt met dien van Diever.

Bij adres van 24 April jl. is de belanghebbende Leuringh daartegen opgekomen bij een adres aan den Koning. Daarin herhaalt hij het boven reeds gemeld formeel bezwaar, geput uit de woorden van art. 12 van het reglement. Wèl is het besluit van Burg. en Weth., de breedte en diepte bepalende, aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen, maar dezen mogen zelven dat niet eigenmagtig vaststellen, door vaststelling van een legger. De gemeenteraad, afwijkende van het voorgestelde door B. en Weth. ten aanzien der diepte, ging zijne bevoegdheid te buiten. Ged. Staten erkennen, dat er nooit aanwezig is geweest een door hen goedgekeurd besluit van B. en Weth. ten aanzien dier diepte. Dat kan niet geschieden bij het besluit van Ged. Staten omtrent den legger; want die legger wordt door hen niet goedgekeurd, maar vastgesteld. B. en Weth. zijn kennelijk, 7 jaren na 1869, op hun toen bepaalde diepte der Vledder-Aa, door betere ondervinding teruggekomen. Hij vraagt alzoo, dat de Koning de resolutie van Ged. Staten van Drenthe van 4 April 1876 zal vernietigen.

Gedep. Staten, op dat adres door den Minister gehoord, geven in hunnen brief van 9 Mei jl. het volgende te kennen:

„De Vledder-Aa is een natuurlijke stroom, welke de grensscheiding tusschen de gemeenten Diever en Vledder uitmaakt. Ter uitvoering van art. 12, alinea 2, van het reglement op de waterleidingen hebben wij overeenkomstig het beginsel, neergelegd in artikel 19 van het reglement, in der tijd de beide gemeentebesturen, die van Diever en Vledder, welke beide de genoemde waterleiding voor de helft der breedte te schouwen, hebben uitgenoodigd, om in overleg met elkander de breedte en diepte der Vledder-Aa te bepalen. Dit was volstrekt noodig, evenzeer als dat overeenstemming daaromtrent tusschen beide besturen noodzakelijk is, omdat van de eene helft der breedte eene andere afmeting en eene andere diepte, dan voor de wederhelft feitelijk ondenkbaar is.

"Beide besturen hebben daaraan voldaan en, in overleg en volkomen overeenstemming, de bepaling gemaakt. Het betrekkelijk besluit van Burgemeester en Wethouders van Vledder, dd. 28 Mei 1869, hebben wij de eer, als Bijlage I, in originali hiernevens te voegen.

(Daaruit blijkt, dat alle gedeelten, ook dat toebehoorende aan, of grenzende aan het land van J. Leuringh, gesteld zijn op eene diepte van 1.50 M., en dat die bepaling door Burgemeester en Wethouders is gemaakt in overleg met Burgemeester en Wethouders van Diever).

"Even als in alle gelijke gevallen, hebben wij ook in dezen niet dadelijk eene beslissing genomen. Daarvoor bestond een goede grond. Alvorens te beslissen, wenschten wij, zoo ze bestonden, de bezwaren van belanghebbenden te kennen. Om deze te kunnun vernemen, — en ook om andere redenen — hadden wij voorgeschreven dat in den legger, waarvan naar art. 2 van het reglement het model door ons Collegie moest worden vastgesteld, de breedte en dieptebepaling behoorde te worden vermeld. Door de verpligte herhaalde ter visielegging van den legger, kwam de bedoelde bepaling ook onder de oogen van het publiek; had dit daartegen gegronde bezwaren, dan was ons collegie door eene vooraf gegeven goedkeuring niet gebonden. Wij gaven dan ook bij resolutie van 9 November 1869 n°. 3, aan het gemeentebestuur van Vledder te kennen, dat wij onze beslissing wenschten aan te houden tot de behandeling van den legger der waterleidingen; in de eventuele vaststelling (in onze resolutie staat met eene minder gelukkige redactie "goedkeuring," dat in deze evenwel niet anders dan "vaststelling" kan beteekenen) van den legger zou dan tevens de goedkeuring van het besluit der breedte en dieptebepaling begrepen zijn.

"Hoe nu een belanghebbend onderhoudpligtige bezwaar kan hebben, dat wij niet dadelijk goedkeurden, en dus bezwaar tegen een uitstel, dat uitsluitend in zijn belang kon zijn, is moeijelijk te begrijpen. Zeker is het, dat het reglement ons niet bindt in den vorm, waarin wij onze goedkeuring hebben te geven, en dat wij dus ook vrij zijn, om daartoe den door ons aangenomen vorm te kiezen.

"In de gemeente Diever is de legger der waterleidingen tot stand gekomen, met de bepaling der breedte en diepte der Vledder-Aa, gelijk die vroeger door beide gemeentebesturen waren bepaald. Die legger is door ons vastgesteld en daarmede werd de bedoelde breedte en dieptebepaling reeds door ons goedgekeurd.

"Te Vledder is door Burgemeester en Wethouders in den door hen opgemaakten legger, de diepte aanvankelijk opgegeven op 1 meter, in plaats van 1,50 M. Naar het ons toeschijnt, was die opgaaf in den legger eenvoudig een abuis. Zeker is het althans, dat een besluit tot wijziging van de vroeger gemaakte bepaling der breedte en diepte door Burgemeester en Wethouders niet genomen en aan onze goedkeuring onderworpen is. Van een overleg, veel minder van overeenstemming, omtrent dergelijke wijziging, tusschen de gemeentebesturen van Diever en Vledder, is iets bekend. Wijst dit alles op een abuis, dit wordt daardoor bevestigd, dat, toen de Raad de diepte van 1 M. in den legger terugbragt op 1,50 M., dit zonder eenig verzet van de zijde van Burgemeester en Wethouders plaats vond, niet alleen, maar Burgemeester en Wethouders bij de inzending van den legger zelfs uitdrukkelijk ten aanzien van die wijziging aan ons mededeelden, dat de Raad "zich eenigzins gebonden heeft geacht aan eene

den 28 Mei 1869 door Burgemeester en Wethouders in overleg met het bestuur der gemeente Diever bepaalde breedte en diepte." Wel een bewijs, dat er geen nader besluit van Burgemeester en Wethouders is, hetwelk dat van 28 Mei 1869 wijzigde.

"De adressant diende bij ons collegie tegen den legger een reclame in, welke wij in originali als Bijlage II hiernevens voegen, en waarop de beschikking is gevolgd die door adressant is overgelegd. Blijkens die beschikking werd de legger door ons vastgesteld, en volgens hetgeen vroeger reeds door ons was bepaald, werd daarmede tevens door ons goedgekeurd het besluit van Burgemeester en Wethouders van Vledder omtrent de breedte en dieptebepaling, het eenig besluit, hetwelk daarover bestaat, dat van 28 Mei 1869.

"Uit deze mededeeling van den loop der zaak blijkt, dat de adressant geheel en al dwaalt in zijne bewering dat door ons eigenmagtig de breedte en diepte is vastgesteld. Die bewering is het gevolg van eene gebrekkige onderscheiding. In de vaststelling van den legger is tevens de goedkeuring van de breedte en dieptebepaling begrepen, een geoorloofde vorm, om onze goedkeuring uit te drukken. Doch dit is geheel iets anders, dan eene eigenmagtige vaststelling van de breedte en diepte.

"Omtrent de mogelijkheid of wenschelijkheid eener diepte van 1,50 M. voor de Vledder-Aa, waaromtrent de adressant twijfel oppert, in strijd trouwens met de meening der plaatselijk bekende gemeentebesturen en gemeenteraden van Diever en Vledder, meenen wij niet noodig te hebben, ons uit te laten. Van de bepaling der breedte en diepte, van art. 12 van het reglement is geen hooger beroep op den Koning, en adressant stelde dat ook niet in. Hij verzoekt immers de vernietiging van ons besluit van 4 April ll. n°. 53. Die vernietiging is alleen mogelijk wegens strijd met de wet of het algemeen belang. Strijd met de wet behelst ons besluit, naar ons inzien, niet. Dat adressant, die volgens den inhoud van zijn adres opkomt voor zijn belang, als onderhoudpligtige, in ernst eenigen strijd met een algemeen belang in ons besluit zou onderkennen, kunnen wij ook niet gelooven. De bepaling van breedte en diepte kan voor het *bijzonder belang* der onderhoudpligtigen te groote afmetingen bevatten, doch niet voor het *algemeen belang*, hetwelk medebrengt, dat er eene ruime gelegenheid besta tot afleiding, tot lozing van het water."

Gedeputeerde Staten geven dus den Minister te rade, eene afwijzende beschikking op des adressants verzoek te bevorderen.

III. Het beroep van het *Gemeentebestuur van Rijswijk, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, tot sluiting der algemeene begraafplaats dier gemeente, met* 31 *December* 1876.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Door het Gemeentebestuur van Rijswijk is hooger beroep bij Z. M. den Koning ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij bevolen is, dat de algemeene begraafplaats in de genoemde gemeente den 31 December 1876 zal worden gesloten.

Bij het ambtsberigt, door Gedeputeerde Staten omtrent dit beroep aan den Minister van Binnenlandsche Zaken uitgebragt, worden overgelegd afschriften van verschillende brieven, door den geneeskundigen Inspecteur in vroegeren en lateren tijd over de gezegde begraafplaats aan het Provinciaal Bestuur van Zuidholland gerigt.

De eerste brief is van 5 Junij 1872. Daarin wordt, naar aanleiding van een verzoek van den Commissaris des Konings aan den geneeskundigen Inspecteur, om zijn gevoelen omtrent de algemeene begraafplaats te Rijswijk mede te deelen, gezegd, dat die begraafplaats, naar de meening van het Gemeentebestuur zelf, onvoldoende is, zoodat reeds naar terrein voor den aanleg van eene nieuwe wordt omgezien; dat het Gemeentebestuur niet zonder grond eene nieuwe begraafplaats noodig acht, daar de bestaande van ééne zijde begrensd is door de kerk der Hervormde gemeente, aan de andere zijde van nabij door woningen omringd is en gerekend moet worden voortdurend 450 in ontbinding verkeerende lijken te bevatten, daar zij dient voor 1500 niet-Katholijke ingezetenen en de sterfte te Rijswijk bijna 3 ten honderd 's jaars bedraagt.

De Inspecteur geeft evenwel in overweging, dat aan het Gemeentebestuur eenige tijd gelaten worde en het tijdstip der sluiting van de begraafplaats b. v. gesteld worde op 1 Mei 1874, daar het niet gemakkelijk is in het bezit te komen van een geschikt terrein.

De volgende overgelegde brief is van 31 Januarij 1876. Na voorafgaande opmerking dat men het tot nu toe, voor zoover hem gebleken was, over de noodzakelijkheid der sluiting van de begraafplaats eens was, doch dat het Gemeentebestuur die nu schijnt te willen ontkennen, zegt de Inspecteur, dat hij de begraafplaats op nieuw bezocht heeft en daardoor versterkt is in zijne overtuiging, dat zij niet in gebruik behoort te blijven. Omtrent den plaatselijken toestand deelt hij nog mede, dat sommige woningen zeer nabij de begraafplaats staan; dat de muur van een dier woningen zelfs een gedeelte van den afscheidingsmuur van de begraafplaats vormt en dat in dien muur een raam is, dat derhalve op de begraafplaats zelve uitkomt, dat die woning niet is eene van die, bedoeld in al. 4 van art. 16 der begrafeniswet; dat vlak bij de begraafplaats is de gemeenteschool en eene bijzondere kost- en dagschool.

Omtrent het aantal lijken zegt hij, dat zijne vroegere schatting gebleken is hooger te zijn dan de werkelijkheid, daar volgens opgave van den Burgemeester er jaarlijks gemiddeld 34 lijken worden begraven. Hij merkt op, dat er dan voortdurend minstens 340 in rotting verkeerende lijken midden in het dorp liggen, en zegt, dat het in strijd zou zijn met het beginsel waarvan de begrafeniswet uitgaat, te beweren dat dit onschadelijk zou zijn.

Voorts deelt de Inspecteur mede, dat de sterfteverhouding te Rijswijk ongunstiger is geworden; dat de sterfte in de jaren 1841—1860 bedroeg 27 van de 1000 inwoners per jaar en daarentegen in de jaren 1866—1875 29.67 van 1000 inwoners. Hij zegt niet dat de vermeerdering der sterfte aan de begraafplaats te wijten is, maar wel dat dit feit alles moet doen aangrijpen wat gunstig op de algemeene gezondheid werken kan.

Hierop schijnt door Gedeputeerde Staten opgemerkt te zijn, dat, bij de bekende sterfteverhouding in de gemeente, een zoo gering getal jaarlijks begravenen op 1400

van de inwoners, als thans was opgegeven, naauwelijks verklaarbaar was, tenzij ook elders begraven werd. Althans in een volgenden brief van den Inspecteur van 29 Februarij 1876 wordt in de eerste plaats nader over het cijfer der begravenen gehandeld. De Inspecteur zegt, dat het cijfer van 34 per jaar steunt op eene stellige opgave van den Burgemeester; dat er van de niet-catholieke inwoners der gemeente, voor welk gedeelte der ingezetenen deze begraafplaats gebruikt wordt, slechts zeer weinig elders begraven worden, daar dit in de laatste 10 jaren slechts met 17 geschied is, doch het geringe cijfer der begravenen op de algemeene begraafplaats waarschijnlijk daaraan is toe te schrijven, dat deze begraafplaats door de meestgegoede ingezetenen gebruikt wordt, onder welke de sterfte geringer zal zijn dan onder de overige, omdat zij beter in staat zijn voor de gezondheid schadelijke invloeden af te weren.

Overigens zegt de Inspecteur, ook naar aanleiding van het schrijven van Gedep. Staten dat hij beantwoordt, dat zijne meening dat de begraafplaats schadelijk is reeds blijkt uit zijne vroegere brieven en zijn advies tot sluiting, maar dat een bewijs van de schadelijkheid van eene begraafplaats nooit kan worden gegeven en dus door de wet bezwaarlijk kan worden geeischt. Eene wettelijke bepaling, zegt hij, moet toch zoo worden opgevat dat zij doel kan treffen. Het zal altijd onmogelijk zijn aan te toonen, welke van de schadelijke invloeden, die op eene bevolking werken, aan de begraafplaats zijn toe te schrijven en welke aan andere oorzaken; het zal altijd onmogelijk zijn aan te toonen welke fractie van het sterftecijfer, welke fractie van het getal dergenen die ziek worden, aan de begraafplaats en aan haar alleen is te wijten. En zonder dit zou de schadelijkheid nimmer bewezen zijn.

Naar mijn gevoelen, zoo eindigt de Inspecteur dit schrijven, is de algemeene begraafplaats te Rijswijk een schadelijk moment voor de volksgezondheid en behoort niet in gebruik te blijven.

Eindelijk wordt nog in een schrijven van den Inspecteur van 31 Maart 1876 gezegd dat, nu men niet geslaagd is in het vinden van een terrein voor eene nieuwe begraafplaats, maar de onderhandelingen worden voortgezet, en er geen grond is om aan den goeden wil van het gemeentebestuur te twijfelen, een bevel tot sluiting binnen korten tijd vooralsnog niet noodig voorkomt, indien slechts dat bestuur met ernst naar een geschikt terrein blijft uitzien.

Het is met verwijzing naar de briefwisseling met den geneeskundigen inspecteur en met het gemeentebestuur, dat Ged. Staten bij hun besluit van 10/13 April 1876 bevolen hebben dat de begraafplaats den 31 December 1876 zal worden gesloten. In dit besluit wordt in den aanvang overwogen dat volgens een schrijven van Burgemeester en Wethouders de begraafplaats niet geacht kon worden op den in art. 45 der wet van 10 April 1869, *Stbl.* no. 65, bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente te zijn gelegen. Voorts worden vermeld de opgaven van den Inspecteur omtrent de begrenzing der begraafplaats, het aantal lijken dat er begraven wordt, het in de laatste jaren nog ongunstiger dan vroeger geworden en thans ongeveer 3 ten honderd van de bevolking bedragende cijfer der sterfte in de gemeente.

Verder wordt overwogen dat de Inspecteur bij herhaling, en meer bepaaldelijk nog in zijn schrijven van 29 Februarij, heeft verklaard niet te aarzelen als zijn gevoelen te doen kennen dat de bedoelde begraafplaats als een schadelijk moment voor de

volksgezondheid moet worden beschouwd en niet in gebruik behoort te blijven;

dat bij deze volhardende en pertinente verklaringen van het geneeskundig staatstoezigt, dat krachtens den aard der daaraan bij de wet opgedragen werkzaamheden moet beschouwd worden als het bij uitnemendheid bevoegd gezag ter beoordeeling der vraag of eenige begraafplaats als schadelijk is aan te merken, voor Ged. Staten geen termen bestaan om aan de schadelijkheid, voor zooveel zij redelijkerwijze voor bewijs vatbaar is, te twijfelen;

dat het integendeel er voor gehouden moet worden geheel overeenkomstig de strekking van art. 46 der wet op de begraafplaatsen te zijn om zoodanige verklaringen aan te nemen als aanwijzende de schadelijkheid eener begraafplaats voor de volksgezondheid en alzoo als kenmerken van den toestand waarvan de wetgever de bestendiging niet heeft gewild;

dat de begraafplaats alzoo èn is gelegen binnen den in art. 45 der wet bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente èn schadelijk moet worden geacht voor de volksgezondheid;

dat de verwachting, sints ettelijke jaren gekoesterd, dat het gemeentebestuur van Rijswijk uit eigen beweging zou overgaan tot sluiting dezer begraafplaats en tot aanleg eener nieuwe, tot dusverre niet is verwezenlijkt;

dat mitsdien eene toepassing van de bevoegdheid, toegekend in art. 46 der wet op de begraafplaatsen, tot voorkoming van nadeelen voor de volksgezondheid, niet langer mag worden vertraagd.

Op 26 April 1876 heeft de raad der gemeente Rijswijk, naar aanleiding van die besluit van Ged. Staten, overwogen dat het sterftecijfer te Rijswijk niet in verband kan worden gebragt met de aanwezigheid der begraafplaats in de kom der gemeente; dat binnen den kring van 50 meter van de begraafplaats een aantal menschen wonen tusschen de 60 en 70 en ook tusschen de 70 en 80 jaren, één zelfs van 89 jaren jaren oud, terwijl niemand zich ooit over slechte uitwasemingen van de begraafplaats of over nadeeligen invloed daarvan op den gezondheidstoestand heeft beklaagd.

De raad heeft derhalve besloten van het besluit van Gedep. Staten in beroep te komen bij den Koning, de uitvoering van dat besluit opdragende aan Burgemeester en Wethouders. Deze hebben zich daarop met aanhaling van dat raadsbesluit tot den Koning gewend bij een adres van 4 Mei, waarin gezegd wordt, dat Ged. Staten geene gronden voor hunne meening hebben doen kennen, maar zich beroepen op het door den Inspecteur bij herhaling, en meer bepaaldelijk in zijn schrijven van 29 Februarij, geleverd betoog; dat dit bij herhaling geleverd betoog bij Burgemeester en Wethouders niet bekend is en zij daarop niet kunnen antwoorden; dat zij van oordeel zijn, overeenkomstig het advies van Mr. D. van Eck, advocaat te 's Gravenhage, van 29 April 1875, dat er voor de sluiting der begraafplaats geene termen bestaan.

Het aangehaalde advies is overgelegd. Daarin wordt gezegd dat de voorwaarden tot een bevel van sluiting zijn:

1°. volgens art. 47 der wet, dat de begraafplaats niet overeenkomstig art. 18 is afgesloten waarvan hier geen sprake is;

2°. volgens hetzelfde artikel, dat de begraafplaats voor het vermoedelijk getal der

te begraven lijken de uitgestrektheid niet bezit, gevorderd bij art. 18, Het advies treedt hier in eene berekening, waarvan de uitslag is dat er zullen zijn 573 grafruimten en dat er jaarlijks 34 lijken begraven worden, zoodat de oppervlakte voor de lijken bijna het dubbele bedraagt van hetgeen art. 17 vordert.

3°. dat de begraafplaats volgens art. 46 binnen de 35 meters van eene bebouwde kom gelegen zij. Dit nu wordt gezegd hier het geval te zijn ten aanzien van sommige deelen der begraafplaats, maar niet wat een ander deel betreft. Aangenomen echter dat het geval van art. 46 zich hier voordoet, wordt opgemerkt dat dit nog niet voldoende is, want dat art. 46 zegt dat, al ligt een begraafplaats binnen de 35 meters van eene bebouwde kom, zij nog niet mag worden gesloten indien zij niet schadelijk is voor de volksgezondheid.

En nu wijzen alle verstrekte gegevens er op, zegt het advies verder, dat er aan schadelijkheid voor de gezondheid niet kan worden gedacht. Immers volgens de mededeelingen van Burgemeester en Wethouders en van de geneeskundigen te Rijswijk ligt de begraafplaats open voor de windstroomen, is zij geheel open aan de noordzijde; zijn er geene gronden om aan te nemen dat de begraafplaats, die 2 M. ligt boven het zomerpeil van den polder en waarvan de grondsoort aan alle redelijke eischen voldoet, van dierlijke bestanddeelen zou zijn verzadigd en buiten zijnen kring den grond zou bederven; immers is zelfs het water van de op het af hellend gedeelte voor het kerkplein staande pomp als drinkwater bruikbaar en niet schadelijk; laat de gezondheid in de kom der gemeente niets te wenschen over, evenmin binnen den kring van 50 meters van de begraafplaats.

Tot staving hiervan vermeldt het advies de feiten welke ook in het bovenvermelde raadsbesluit zijn opgegeven; het voegt er bij dat de drie geneesheeren der gemeente verklaren ook van hunne zijde geen reden te hebben voor slechte uitwasemingen of nadeeligen invloed van de begraafplaats op den gezondheidstoestand eenige klagt in te brengen.

En toch, zegt het advies, zoolang niet wordt aangetoond dat de begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid, mag er geen besluit tot sluiting worden genomen.

Ged. Staten zeggen in het ambtsberigt, door hen omtrent het ingestelde beroep uitgebragt, dat zij bij het nemen van hun besluit voornamelijk geleid zijn door het advies van den Inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt, vervat in zijne missive van 29 Februarij 1876.

Zij hadden steeds gehoopt, zeggen zij verder, dat het bestuur der gemeente, dat bij herhaling onderhandelingen aanknoopte tot het bekomen van terrein voor eene nieuwe begraafplaats, ten laatste uit eigen beweging een einde aan deze zaak zou hebben gemaakt door tot den aanleg eener nieuwe begraafplaats te besluiten; daar dit echter niet geschiedde, hebben zij zich alsnog genoodzaakt gezien een bevel tot sluiting uit te vaardigen.

Het adres van het gemeentebestuur geeft hun geen aanleiding hun besluit nader te verdedigen.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den minister van binnenlandsche zaken van 6 Junij 1876.

De heer Mr. D. van Eck, Advocaat te 's Gravenhage, voor het Gemeentebestuur van Rijswijk optredende, zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren!

Is het regt aan Gedeputeerde Staten in art. 46 der wet op het begraven van lijken, gegeven om begraafplaatsen te doen sluiten, ook toepasselijk op begraafplaatsen, die niet in overtreding zijn, maar opgerigt zijn overeenkomstig de bestaande wet en met toestemming van het bevoegde gezag?

Ik meen dit te mogen betwijfelen, want dan zou daardoor onregt worden gepleegd.

Even als thans in art. 16 is bepaald, kon vroeger ook het bouwen binnen een beperkten kring rond eene bestaande begraafplaats worden toegestaan. Thans wordt dergelijke vergunning ook nog al eens toegestaan. Zie verslag van het Geneeskundig Staatstoezigt in 1874, blz. 189 en volgende.

Maar als daarna het gezag oordeelt, dat het zich aldaar bevinden van gebouwen het gevolg kan hebben dat eene begraafplaats nadeelig is geworden voor de volksgezondheid, moet dan de begraafplaats, aan wier oprigting het nadeel niet te wijten is, maar zonder vergoeding worden opgeruimd?

In dat geval zou er nooit zekerheid van regt bestaan. In dien geest is de tegenwoordige wet ook niet ontworpen.

Immers vinden wij in de Memorie van Beantwoording van het ontwerp van Tets, zitting 1858—59, op art. 38, thans art. 46: „Wanneer eene begraafplaats, volgens de thans bestaande verordeningen, op een afstand van 35 ellen van de bebouwde kom is aangelegd, heeft het bestuur, dat haar oprigtte, aan de wet voldaan en de billijkheid vordert, dat men het niet tot het aanleggen eener nieuwe begraafplaats verpligte.”

Zoolang men dus niet aantoont, dat de toestand, waarop men zich tot de sluiting beroept, te wijten is aan wetsovertreding van de zijde der oprigters van de begraafplaats, is er geen regt tot sluiting, maar alleen dat tot onteigening in het algemeen belang.

In de tweede plaats moet het besluit van Gedeputeerde Staten worden vernietigd als niet rustende op eigen oordeel.

Art. 46 wil dat sluiting niet zal kunnen worden uitgesproken, dan nadat vooraf zij gegaan een besluit van Gedeputeerde Staten, rustende op gronden ontleend aan eigene overtuiging. Gedeputeerde Staten moeten wel vooraf inwinnen het advies van den geneeskundigen Inspecteur, maar dat advies mag alleen strekken tot voorlichting en niet zelf zijn het besluit.

Gedep. Staten staan in dit opzigt op dezelfde lijn als de regter die deskundigen hoort.

Als de regter nu de zaak in dezen of genen zin beslist, omdat de deskundigen van dat gevoelen waren, dan moet zulk een vonnis worden vernietigd, omdat het dan niet rust op de eigen overtuiging van den regter. Zie de artt. 236 Rv. en 438 Strafvord.

En nu doen Gedeputeerde Staten hunne uitspraak op de volgende overwegingen rusten:

dat de heer Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in dit gewest, bij her-

haling, en meer bepaaldelijk in zijn schrijven van 29 Februarij jl., heeft verklaard niet te aarzelen als zijn gevoelen te doen kennen, dat de bedoelde begraafplaats als een schadelijk moment voor de volksgezondheid moet worden beschouwd en niet in gebruik behoort te blijven;

dat bij deze volhardende en pertinente verklaringen van het geneeskundig staatstoezigt, dat krachtens den aard der daaraan bij de wet opgedragen werkzaamheden moet beschouwd worden als het hij uitnemendheid bevoegd gezag ter beoordeeling der vraag of eenige begraafplaats als schadelijk is aan te merken, voor deze vergadering geen termen bestaan om aan die schadelijkheid, voor zooveel zij redelijkerwijze voor bewijs vatbaar is, te twijfelen;

dat het integendeel er voor gehouden moet worden geheel overeenkomstig de strekking van art. 46 der wet op de begraafplaatsen te zijn, om zoodanige verklaringen aan te nemen als aanwijzende de schadelijkheid eener begraafplaats voor de volksgezondheid, en alzoo als kenmerken van een toestand waarvan de wetgever de bestendiging niet heeft gewild."

Ged. Staten bewandelen hier denzelfden weg, als in de zaak van Delfshaven. Toen zeiden zij ook dat zij zelve geene gronden van bezwaar tegen de begraafplaats konden opgeven, maar zij beriepen zich op eene circulaire van een Minister van Binnenlandsche Zaken, volgens welke, zoo de Inspecteur eene begraafplaats schadelijk oordeelt, het bevel tot sluiting moet worden uitgesproken.

Maar daaruit volgt, dat door het in art. 46 aangewezen gezag, de Gedep. Staten, de juistheid der gronden door den Inspecteur aangevoerd niet worden onderzocht, en dat evenmin acht wordt geslagen op hetgeen de belanghebbenden aanvoeren, en dat deze dus den waarborg missen hun in art. 46 gegeven.

En nu zegge men niet, dat alles kan toch teregt komen, omdat de Raad van State en de Koning altoos zelfstandig kunnen oordeelen, want: 1°. mag dat ook niet, als de leer van de circulaire opgaat, want dan moet iedere autoriteit de uitspraak van den Inspecteur blindelings aannemen; 2°. wordt de zaak daardoor uit haar geheel gebragt, omdat de hoogere autoriteiten niet altoos dat feitelijk onderzoek kunnen instellen, waartoe de Gedep. Staten in staat zijn, terwijl 3°. dan altoos een raderwerk ontbreekt in den schakel, door art 46 tot regtspraak aangewezen.

Ik ben dus van meening dat ook op dien grond de uitspraak van Gedep. Staten moet worden vernietigd.

Stellen wij nu eens alle gronden van niet-ontvankelijkheid ter zijde, dan moge de opmerking wel gelden, dat sluiting niet mag bevolen worden dan bij stellige noodzaak.

Sluiting komt hem die er bij betrokken is, vooral hier waar de grond zeer duur is, op vele duizenden te staan, en de ingezetenen zien het ook niet gaarne als de lijken hunner nabestaanden niet bijeen worden verzameld en later hunne eigen lijken, altoos echter liefst zoo laat mogelijk, niet daarbij worden gevoegd. De bedoeling van de wet van 10 April 1869 was ook niet om den oorlog aan de bestaande begraafplaatsen te verklaren, maar alleen om sluiting te bevelen daar, waar de volksgezondheid dat dringend eischte.

Maar zeggen Gedep. Staten, het Gemeentebestuur heeft zelf reeds herhaaldelijk onderhandelingen aangeknoopt tot aankoop van terrein voor eene nieuwe begraaf-

plaats, en, zegt de Inspecteur, het Gemeentebestuur zegt zelf dat het terrein is onvoldoende.

Geheel juist is die laatste bewering niet.

Reeds eenige jaren geleden hebben Gedep. Staten, op aandrang van den Inspecteur, aangespoord tot verplaatsing van de begraafplaats. Het Gemeentebestuur kwam toen niet op de gedachte, dat het inroepen van een rechtsgeleerd advies waarde kon hebben. Het meende, en ik heb ditzelfde begrip bij verschillende andere besturen ontmoet, die, later beter ingelicht, met goed gevolg op hunne eerste meening en reeds gedane verklaringen terug zijn gekomen, dat wanneer de hoogere en de deskundige autoriteiten dergelijke meeningen openbaarden, zij daaraan moesten gehoorzamen. En hier meende men dat vooral, omdat het waar is, dat de begraafplaats ligt in de kom van de gemeente. Maar dat de begraafplaats onvoldoende zou zijn, heeft men nooit erkend.

Ook het tegenwoordig gemeentebestuur is bereid om de begraafplaats te verleggen, maar is daartoe nog niet overgegaan, omdat er niet zoovele gronden voor dien aanleg geschikt zijn, het domein weigert zijne gronden af te staan en andere eigenaren zulk een buitensporig hoogen prijs vragen, dat daaraan met het oog op de financien der gemeente niet mag worden toegegeven, te minder, omdat de verplaatsing niet noodzakelijk is voor de bevordering der gezondheid.

De bezwaren, ter sprake gebragt, zijn drieerlei. Zij zijn allen afkomstig van den kundigen Inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt, voor wien ik de meeste hoogachting gevoel, maar met wien ik in deze zaak niet mag medegaan.

De Inspecteur zegt dat er geene behoorlijke afsluiting is, omdat hij in den afscheidingsmuur een raam heeft ontdekt.

Met die opmerking hebben we echter niet te maken in dit geding, dat loopt over de toepasselijkheid van art. 46, en niet van art. 47. Ged. Staten hebben aan die opmerking ook geene aandacht geschonken.

Te minder geldt de bedenking, omdat een venster zelf is eene afsluiting, en het verbreken van een venster in art. 393 Code Pénal zelfs wordt genoemd bris de clotûre.

Art. 18 verklaart zelfs een rasterwerk of heg voldoende ter afsluiting, en men zou dan bezwaar maken tegen een venster!

Eene andere opmerking die meer ter zake is, is dat de begraafplaats ligt binnen den afstand van 35 meters van de bebouwde kom der gemeente.

Daarover zullen wij geene opmerking maken.

Doch al ligt eens de begraafplaats binnen de 35 meters van de kom, tot sluiting is dat niet afdoende; sluiting, zegt art. 46, mag niet worden bevolen, indien niet tevens bewezen wordt dat de begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid.

Hier stuit ik op de beschouwing van de Inspecteurs voor het geneeskundig staatstoezigt, medegedeeld op bl. 11 van het Verslag over 1874. Zij beweren „dat bij de behandeling van de geschillen van bestuur bij den Raad van State, de belangen der volksgezondheid worden voorbijgezien, de adviezen der geneeskundige ambtenaren als van weinig waarde worden ter zijde gelegd, en door advocaten, die deze niet kunnen beoordeelen, worden bestreden.”

Bij de behandeling van de vergaderingen van de geneeskundige raden komt men op dat onderwerp terug. Daaruit blijkt echter, dat zich bij geen anderen geneeskundigen raad dat bezwaar heeft voorgedaan dan bij dien van Zuidholland. In dien raad werd de wensch te kennen gegeven, dat *bij twijfel* over de schadelijkheid, de begraafplaatsen, met terzijdestelling van de adviezen van den Raad van State, bij besluit des Konings zullen worden gesloten. Er wordt geklaagd, „dat de Raad van State vordert een *bewijs van gebleken schadelijkheid*, dat bijna nimmer, zoo ooit, kan worden geleverd, en dat door de bijna altijd gevolgde beslissingen van den Raad van State de werking der begrafeniswet wordt verijdeld, en het bijna onmogelijk is geworden eene schadelijke begraafplaats te doen sluiten.

Tegen dat betoog heb ik nog al eenige bedenking.

Met de adviezen van den Raad van State omtrent de begraafplaatsen, niet alleen in de zaken waarin ik de eer had het woord te voeren, maar ook in vele dergelijke onderwerpen waaraan ik vreemd bleef, kan ik mij, voor zoover ik daarvan inzage nam, geheel vereenigen. Zij hebben m. i. tot doel een getrouwe opvolging van de wet en ademen een gezonden geest van regtsbedeeling.

Er wordt, meenen de Inspecteurs, te veel gelet op het betoog van advocaten, die de adviezen der geneeskundige ambtenaren niet kunnen beoordeelen. Ik ben dat niet eens. Mij dunkt dat de advocaat, die ten gevolge van zijne studiën zich niet uitsluitend op een of ander afzonderlijk onderwerp heeft toegelegd, maar wiens studiën zijn van algemeenen aard, om, op welk terrein dan ook, een oordeel te kunnen uiten over regten en verpligtingen van maatschappelijken aard; die de grondbeginselen van het regt heeft bestudeerd, waaruit de toepassing voortvloeit van het *Suum cuique*, een zeer geschikt persoon kan worden geacht om advies te geven over de gronden die voor of tegen het sluiten eener begraafplaats worden aangevoerd, en zoo de onbevoegdheid van den advocaat in dat opzigt wordt beweerd, dan vloeit daaruit evenzeer hunne onbevoegdheid voort tot het geven van advies in andere technische onderwerpen.

Maar dan zijn daartoe even onbevoegd de Gedeputeerde Staten, de leden van den Raad van State en de Minister, die evenmin technici zijn, en dan komt het betoog daarop neder, dat in technische aangelegenheden het oordeel en de beslissing alleen toekomt aan hen, die, zonder studie gemaakt te hebben van het Staatsregt, zich alleen de kennis eigen hebben gemaakt van het onderwerp in geschil, en wier ongemotiveerde uitspraak als wet moet gelden.

Dat men dit laatste wil blijkt daaruit, dat men aandringt op sluiting der begraafplaats, *zonder dat eenig bewijs is geleverd van de schadelijkheid voor de volksgezondheid.*

Men ziet dus, dat de voorgestelde theoriën nog al eene verre strekking hebben; dat daarmede noodzakelijk verbonden zou zijn eene geheele omwenteling in onze staatsinstellingen in den aangegeven zin, en zoo lang men daartoe niet overgaat, zie ik geen reden om alleen ten opzigte van de begrafeniswet begrippen te doen gelden, die de Staat in elk ander opzigt, als schadelijk voor de toepassing van regt heeft ter zijde gesteld.

De Inspecteurs wenschen verder, dat Gedeputeerde Staten van hunne zijde de verdediging van hun besluit voor den Raad van State ook aan een advocaat zullen opdragen.

In den mond van de Inspecteurs komt mij deze wensch nog al vreemd voor. Want als advocaten in het algemeen de adviezen van de geneeskundige ambtenaren niet kunnen beoordeelen, welke hulp zal die door hen gewenschte advocaat dan kunnen aanbrengen? Zal de toestand dan zooveel beter worden, als men tegenover een onbevoegde een anderen onbevoegde overstelt? Zal dan de waarheid aan het licht komen?

Intusschen ben ik van mijn standpunt het in dezen met de Inspecteurs geheel eens, en doet het mij dikwijls leed, dat ik veelal geen regtsgeleerde tegen over mij zie gesteld. Al wordt men voor de kleinste geldsom voor den burgerlijken regter gedagvaard, dan stelt ieder zich partij, en doet door een regtskundige zijne belangen beschermen Maar in het administratieve regt, waar het meestal zulke ernstige belangen geldt, heerscht bij velen eene groote onverschilligheid en waagt men het er maar op.

Bij de autoriteiten, aan wie de behartiging van voor het algemeen belang zoo gewigtige onderwerpen is opgedragen, moest dergelijk laissez aller niet bestaan en met de heeren Inspecteurs ben ik ook van oordeel, dat voor de verdediging van de belangen, die zij ter wille van het algemeen meenen te moeten handhaven, dezelfde zorg behoort te worden aangewend, die vele bijzondere personen in het werk stellen ter handhaving van hetgeen zij als hun regt beschouwen.

Na deze uitweiding, die met mijn betoog in het naauwste verband staat, over het verslag, dat overigens, ik erken het gaarne, de doorslaandste bewijzen geeft van de verdiensten en den ijver van hen, die het Geneeskundig Staatstoezigt uitoefenen, kom ik terug op mijne stelling, dat geen begraafplaats mag worden gesloten, indien niet, volgens de leer dat hij die stelt moet bewijzen, wordt aangetoond, dat de begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid.

Is dit nu in deze zaak aangetoond?

Neen, niet in het minste. De Inspecteur zegt in zijn brief van 29 Februarij 1876, dat dat alleen zijne *meening* is; dat hij echter de schadelijkheid niet kan aantoonen, en dat die ook niet kan bewezen worden.

Zou daarop niet toepasselijk kunnen worden geacht, wat in het verslag van het Geneeskundig Staatstoezigt over 1874, blz. 14, de adjunct-Inspecteur van Gelderland en Utrecht zegt; „Eene zonder aanvoering van gronden uitgesprokene meening heeft in mijn oog geen waarde.”

En is het nu juist, als men beweert dat, is eene begraafplaats voor de gezondheid nadeelig, dit daarom nog niet kan worden aangetoond? Mij dunkt van neen. En al word ik ook gerangschikt onder hen, die als advocaat de adviezen der geneeskundige ambtenaren niet kunnen beoordeelen, meen ik toch gronden voor mijne meening te kunnen aanvoeren.

Men zou b. v. kunnen onderzoeken, of in de buurt van de begraafplaats verpestende dampen werden waargenomen. De niet deskundige neemt ze wel zeer duidelijk waar op de grachten van 's Gravenhage, waarom dan ook niet op eene begraafplaats, als men beweert dat zij schadelijk is.

Men kan den grond van de begraafplaats chemisch onderzoeken en zelf nagaan of die met schadelijke bestanddeelen is verzadigd.

Men kan het water uit de naburige pompen onderzoeken, om te zien of het afvloeijende water daarop een nadeeligen invloed uitoefent.

Men kan ook nagaan, of de sterfte rondom de begraafplaats grooter is dan elders in de gemeente, en onderzoeken of, is dat zoo, daarvoor andere redenen bestaan dan de nabijheid van de begraafplaats.

Een deskundige zou waarschijnlijk nog veel meer, wat echter buiten mijn gezigteinder als leek ligt, kunnen nagaan tot het maken van zijne gevolgtrekking.

Maar als men dat niet doet, of dat gedaan hebbende geene gronden voor een beweren van schadelijkheid kan vinden, is het dan volgens art. 46 genoeg dat de deskundige zegge: ik kan geene bewijsgronden voor de schadelijkheid aanvoeren, maar het is toch mijne meening?

De Raad van State heeft teregt als zijne meening verkondigd, dat voor het beweren van schadelijkheid voor volksgezondheid bewijs moet en, is er werkelijk schadelijkheid, dan ook kan worden aangevoerd, en dat alleen op een eenvoudig beweren geen sluiting mag worden uitgesproken. Zie o. a. de beslissingen in zake Fijnaart 11 November, Grave 11 November en Willemstad 17 November 1872 (Raad van State 1872, blz. 369, 371 en 377).

Daarmede is eigenlijk de zaak afgedaan.

Wij schroomen echter niet ons in een onderzoek van den toestand te begeven, en van onze zijde het bewijs te leveren, dat de begraafplaats te Rijswijk niet schadelijk is voor de volksgezondheid.

De Inspecteur zegt dat de sterfte te Rijswijk grooter is dan elders, en dat zij bedraagt over de laatste 10 jaar gemiddeld per jaar $2^{96}/_{100}$ per jaar op de honderd inwoners.

De Raad van State zeide van Fijnaart (Raad van State 1872 blz. 370) dat de sterfte aldaar was $2^{14}/_{100}$ ten honderd, echter na aftrek van de levenloos geborenen. Dat scheelt dus niet zoo bijzonder veel toch zeide de Raad van State dat dat cijfer niet ongunstig mag worden genoemd.

De redenering van den Inspecteur omtrent eene grootere sterfte te Rijswijk berust bovendien op eene dwaling. Men schijnt tot grondslag genomen te hebben de sterfte over het geheele rijk, en dan zijn er in 1874 overleden een op de veertig inwoners; dat is dus 2½ ten honderd, maar die sterfte was niet voor al de provincien dezelfde, en bedroeg voor Zuidholland een op de drieendertig personen, dat is dus drie ten honderd. Daarmede strookt geheel het sterftecijfer van Rijswijk; die gemeente ligt nu eens in Zuidholland, en moet met die provincie vergeleken worden.

En de Inspecteur spreekt dan nog alleen van het sterftecijfer over de geheele gemeente en voegt daarbij: „Ik zeg volstrekt niet, dat die vermeerdering der sterfte aan den invloed der begraafplaats is te wijten." Maar wat beteekent dan die beschouwing?

De Raad van State zeide ten opzigte van 's Heerenberg (Raad van State deel 10 bl. 197) „dat het sterftecijfer van 's Heerenberg, al neemt men aan dat het van onvoldoenden gezondheidstoestand te dier plaatse getuigt, niet bewijst, dat de bedoelde begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid is, zoolang niet is uitgemaakt, dat de hoogte van dat sterftecijfer door die begraafplaats wordt veroorzaakt."

In zake Grave overwoog de Raad van State (Zie Raad van State 1872 blz. 372) „dat ook niet is aangetoond, dat betrekkelijk meer sterfgevallen zijn voorgekomen in

de woningen in de nabijheid der begraafplaats staande, dan in de meer daarvan verwijderde huizen, zoodat de ligging der begraafplaats, op zich zelve genomen, niet van dien aard is, dat daaruit alleen tot hare schadelijkheid mag besloten worden."

De Inspecteur betoogt in zijn brief van 29 Februarij 1876, dat de meerderheid van de bevolking te Rijswijk bestaat uit katholieken: dat die behooren tot het armste gedeelte der bevolking, en dat daaronder de meeste sterfte wordt gevonden.

Die menschen wonen niet in het beste gedeelte van de kom der gemeente; zij wonen achter af; ten minste slechts voor een klein deel in de buurt van de begraafplaats. De gevolgtrekking is dus natuurlijk, dat de omtrek van de begraafplaats de gunstigste uitkomsten oplevert ten opzigte van de sterfte in Rijswijk.

Burgemeester en Wethouders schreven mij den 21 Februarij 1874, dat in den omtrek van 50 meters van de begraafplaats zich bevonden 44 woningen en daarin werden aangetroffen 8 personen van 60—70 jaar en 7 van 70—80 en een persoon van 89 jaar, die allen reeds geruimen tijd daar gevestigd waren. Nog nimmer vernamen Burgemeester en Wethouders van de buurtbewoners eenige klagt omtrent de begraafplaats.

Wat de ruimte van de begraafplaats in verband tot het aantal lijken betreft, wijs ik op mijn advies van 29 April 1875.

Daaruit blijkt dat er, grafkelders, eigen graven en grond bestemd voor andere doeleinden, zoo als voor het monument van Tollens, niet medegerekend, zijn 239 grafruimten, de oppervlakte van ieder graf berekend op 2 vierkante meters.

Voegt men daarbij 20 pCt., omdat de kinderlijkjes minder ruimte innemen, dan komt men tot 287 grafruimten.

Plaatst men twee lijken op elkander, dan heeft men 574 grafruimten.

Doch men kan er ook drie op elkander plaatsen omdat de grond hoog is, dan bekomt men 861 grafruimten.

Het is erkend dat op de algemeene begraafplaats, tien jaren dooreen genomen, jaarlijks 34 lijken worden begraven, dus in tien jaar 340.

De ruimte op de begraafplaats is dus ongeveer het dubbele, of ook veel meer dan het dubbele door de wet gevorderd.

De grootte van de geheele begraafplaats is 10 aren 30 centiaren.

Wat den aard van de begraafplaats betreft, melden mij Burgemeester en Wethouders in hun brief van 21 Februarij 1874, en dat staat ook in het overgelegde advies, dat de begraafplaats ruim 2 meters boven het zomerpeil van den polder ligt, zoodat de lijken niet met grondwater in aanraking komen. De grond is zanderig en uit de betrekkelijk spoedige ontbinding van kisten en lijken moet opgemaakt worden, dat die niet bijzonder bezwangerd is met ontbindings-bestanddeelen.

Wat nu betreft de doorstrooming van lucht, wijs ik op de schetsteekening, en voeg daarbij de verklaring van Burgemeester en Wethouders, dat de begraafplaats is het hoogste punt van het dorp; dat zij aan de zijde van het noorden bijna geheel open ligt en de weinige gebouwen die zich daar bevinden zeer laag zijn, en aan de zuidzijde zich de kerk en een groot plein bevinden, zoodat de begraafplaats voor de doorstrooming van de winden, vooral van den noordewind, geheel open ligt.

Dat dit punt niet zonder gewigt is, blijkt uit de besluiten van den Raad van State van 1872 in zake Kralingen, blz. 321, Fijnaart, blz. 370, Woudrichem, blz. 375, Willemstad blz. 378, Delfshaven blz. 379.

En nu ten slotte wat betreft den invloed van de begraafplaats op de omgeving, zij nog vermeld, dat op het plein voor de kerk, juist op het afhellend gedeelte van de begraafplaats, zich bevindt eene gemeentepomp, de eenige openbare pomp van de gemeente; dat de meeste bewoners van de kom sedert vele jaren voortdurend zich daaruit van drinkwater voorzien; dat dat drinkwater van zeer goede hoedanigheid is, en dat Burgemeester en Wethouders, toen een jaar of drie geleden Gedeputeerde Staten bedenkingen tegen het verder bestaan van de begraafplaats maakten, dat water door een deskundige uit Leiden hebben doen onderzoeken, die daarvan eene gunstige verklaring heeft gegeven.

Uit dat alles blijkt dus m. i. meer dan genoegzaam, dat er geene de minste reden bestaat om te vermoeden, dat de gemeente-begraafplaats te Rijswijk eenig nadeel zou opleveren voor de gezondheid der ingezetenen en ik kan die meening staven door het oordeel van de drie geneesheeren van Rijswijk, waarvan een daar reeds gedurende 43 jaren zijne betrekking heeft uitgeoefend en wier verklaring ik aan den Raad overleg.

Ik heb daarom de eer te concluderen, dat de Raad aan den Koning het besluit gelieve voor te dragen tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 13 April 1876, in deze zaak gewezen.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik meen tot den Burgemeester, die tegenwoordig is, een paar vragen te moeten rigten. In de eerste plaats, of de begraafplaats niet voor drie klassen is ingerigt?

De *Burgemeester* beantwoordt die vraag bevestigend.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Welke klasse wordt het meest gebruikt?

De *Burgemeester*. Op de teekening, die voorhanden is, zijn de drie klassen nagenoeg gelijk, wat uitgebreidheid betreft. Ik meen echter, dat van de tweede klasse het meest gebruik gemaakt wordt.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Hoeveel lijken worden er op elkander geplaatst?

De *Burgemeester*. Er worden nooit meer dan twee lijken op elkander geplaatst.

IV. Het beroep van *J. Jesaijes, te Zwolle, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel, dd.* 20 *April* 1876, *n*o. 1292/885, 4e *Afd., in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 2 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De loteling Mozes Jesaijes, voor de Nationale Militie van dit jaar in de gemeente

Zwolle, is de vierde zoon eener familie van 5 zoons, waarvan de oudste van de dienst is vrijgesteld, als te klein zijnde, de tweede als nummerverwisselaar is in dienst getreden den 11 Mei 1871 en volgens verklaring, in zijn militair zakboekje voorkomende, op den 16 Augustus daaraanvolgende uit de positie van nummerverwisselaar in die van loteling, voor zich zelven dienende, is overgebragt, als zijnde het door hem getrokken en verwisseld nummer weder opgeroepen, terwijl hij op den 10 Mei jl., wegens volbragte dienst, is gepasporteerd; de derde nog is dienende bij de Nationale Militie; en de vijfde nog te jong is om voor de Militie in aanmerking te komen.

De loteling, Mozes Jesaijes, is door den Militieraad te Zwolle voor de dienst aangewezen. Zijn vader, de adressant, heeft zich tot Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel gewend, met verzoek, dat zijn zoon Mozes, wegens broederdienst, van de dienst zou worden vrijgesteld. Die Staten hebben, bij besluit van 20 April jl., dat verzoek niet ontvankelijk verklaard, op grond, dat geen vrijstelling was gevraagd bij den Militieraad en volgens art. 98 der Militiewet geene bezwaren bij Gedeputeerde Staten kunnen worden ingediend tegen eene uitspraak, waarbij een loteling voor de dienst is aangewezen, die geen reden van vrijstelling bij den Militieraad heeft ingebragt.

Van die uitspraak is adressant gekomen in beroep. Hij beweert, dat hij wel degelijk de reden van vrijstelling reeds heeft opgegeven bij de loting van zijn zoon, en die heeft herhaald in de zitting van den Militieraad op den 16 Maart 1876, en meent, dat zijn zoon voor de dienst zal zijn aangewezen, omdat in het bewijs van werkelijke dienst van zijn zoon David, afgegeven te 's Bosch den 2 Febrruarij 1876, die zoon verkeerdelijk voorkomt als dienende als nummerverwisselaar, terwijl hij, gelijk gezegd is, slechts ongeveer 3 maanden heeft gediend als zoodanig en dus bijna de volle vijf jaren als milicien.

Het adres van den adressant is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten, die hebben ingezonden het ambtsberigt van den Voorzitter van den Militieraad, in dato 5 April jl. Deze berigtte, dat bij onderzoek in de rapporten is gebleken, dat door Mozes Jesaijes geen attest van broederdienst is ingeleverd of reden van vrijstelling is ingebragt; dat eerst nadat uitspraak door den Militieraad was gedaan, de adressant zich bij hem, Voorzitter, had vervoegd en onder overlegging van twee zakboekjes had gevraagd waarom zijn zoon niet was vrijgesteld. Verder wordt in dat berigt gezegd, dat de reden van vrijstelling toch in dit geval niet voldoende zijn zou, omdat David niet volle 5 jaren als milicien heeft gediend, maar ongeveer 3 maanden van dat tijdvak als nummerverwisselaar.

Het certificaat van den Burgemeester van Zwolle, over den staat der familie (model n°. 10), draagt de dagteekening van 15 Junij 1876.

V. Het beroep *van den Commissaris des Konings in Noordholland, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie, van* 31 *Mei* 1876, *n°.* 74, *in zake de Nationale Militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens magtiging des Konings, op den 15 Junij jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De burgemeester van Amsterdam deelde bij missive van 3 Maart jl. aan den Commissaris des Konings in Noordholland mede, dat Gerrit Gradus Soth, geboren te Amsterdam, den 5 Februarij 1856, zoon van Johann Christiaan Soth en van Naatje Boerkamp, loteling voor de Nationale Militie, voor het jaar 1876, als reden van vrijstelling had aangevoerd eenige wettige zoon te zijn, maar dat hij later, zich aanmeldende tot verkrijging van het getuigschrift model n°. 11, had opgegeven dat zijne moeder uit een vorig huwelijk nog in leven had een zoon, genaamd Bart Mekers, waarop het getuigschrift hem is geweigerd.

De Burgemeester deelde voorts mede, dat uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat werkelijk gezegde Bart Mekers, geboren in December 1876, zoon van Gerrit Mekers en Naatje Boerkamp, in 1866 van de militiedienst ten onregte is vrijgesteld als eenige wettige zoon, want dat Gerrit Gradus Soth een halve broeder van hem is.

De Commissaris des Konings heeft toen ook een onderzoek ingesteld, waaruit bleek dat Bart Mekers, bij de loting gemeten op 1496 millimeter, werkelijk, op overlegging van het getuigschrift model n°. 11, als eenige wettige zoon (zonder een halven broeder of halve broeders te hebben) door den Militieraad van de militiedienst is vrijgesteld.

De Commissaris, het voldingend bewezen achtende, dat die vrijstelling ten onregte was toegestaan, bragt de zaak ter kennis van den officier van justitie te Amsterdam, en zulks ten einde uitvoering te geven aan het bepaalde bij art. 178 der militiewet, voor zooveel de toepassing betreft der bepalingen van het Wetboek van Strafvordering.

De officier van justitie berigtte daarop bij schrijven van 11 April ll., dat een zijnerzijds ingesteld onderzoek geen termen opgeleverd heeft tot eene strafregtelijke vervolging, omdat daaruit gebleken was dat bij het opmaken van het getuigschrift tot bekoming van vrijstelling van de militiedienst voor Bart Mekers, als eenige wettige zoon, door de getuigen zonder eenige kwade trouw was opgegeven dat die loteling eenige wettige zoon was, en beide getuigen in dien waan verkeerd hebben, dat Bart Mekers en de loteling Gerrit Gradus Soth na het overlijden van hunne genoemde ouders waren opgenomen in het Roomsch Katholijke weeshuis te Amsterdam, waar hunne belangen, evenals die der andere weeskinderen, in het gesticht opgenomen, werden waargenomen door den Directeur van dat gesticht; dat het echter aan de aandacht van dien directeur ontsnapt was dat de beide weeskinderen halve broeders waren; dat die directeur en een suppoost van het gesticht ter goeder trouw aan den Burgemeester van Amsterdam destijds de verklaring hebben afgelegd, vereischt om het getuigschrift model n°. 11 te verkrijgen.

In de missive van den Burgemeester van Amsterdam van 3 Maart ll. komt ook voor dat Bart Mekers, die thans gehuwd en vader is, behoord heeft tot het Roomsch Katholijke jongensweeshuis, evenals de loteling Soth, zijn halve broeder; dat de directeur van het gesticht heeft opgegeven dat er in 1866 geheel ter goeder trouw niet op gelet is dat Bart Mekers nog een halve broeder had.

De Commissaris van oordeel zijnde dat de bepalingen van het Wetb. van Strafv. toepassing hadden gevonden, bragt de zaak van Bart Mekers ter kennis van Gedep. Staten der provincie Noordholland, die bij besluit van 31 Mei jl., n°. 74, zich echter onbevoegd verklaarden om in die zaak uitspraak te doen als bedoeld is in art. 178 der wet op de nationale militie.

Die uitspraak rust op de overweging dat, luidens de overgelegde stukken, het bedoelde getuigschrift model n°, 11 wel eene verklaring behelst, die gebleken is in strijd te zijn met de waarheid, doch dat niet is bewezen dat bij het opmaken of bij de overlegging van het getuigschrift met boos opzet zou gehandeld zijn, maar dat veeleer is aan te nemen dat slechts eene onwillekeurige vergissing heeft plaats gehad, geheel ter goeder trouw; dat derhalve genoemde loteling Bart Mekers niet kan geacht worden de hem verleende vrijstelling van de dienst te hebben verkregen door het overleggen van een valsch of vervalscht attest of bewijsstuk, in dien zin als bedoeld is bij art. 178 der wet op de nationale militie, naardien de loteling die in het bij die zinsnede omschreven geval verkeert, zoo hij voor de dienst bij de nationale militie wordt aangewezen, onverschillig of door den burgerlijken regter al dan niet een veroordeelend vonnis is uitgesproken, bij wijze van disciplinaire straf tot zwaarder dienst dan de gewone militiedienst wordt verpligt; dat van geen straf sprake kan zijn dan wanneer er schuld bestaat, zoodat de wetgever in art. 178 niet op het oog kan hebben gehad een geval waarin van geene schuld hoegenaamd is gebleken, terwijl ook naar het gewone spraakgebruik in de woorden „valsch" of „vervalscht," het begrip eener opzettelijke verkorting van de waarheid ligt opgesloten; dat alzoo art. 178 der wet op de nationale militie hier niet van toepassing is.

De Commissaris, dit besluit niet in overeenstemming achtende met de wet, heeft zich daartegen op den 3 Junij jl. bij den Koning in beroep voorzien.

Na mededeeling der hiervoor vermelde feiten, zegt hij, dat de minderheid van het collegie van Gedep. Staten, waarvan hij voorzitter is, van oordeel was dat uit den geheelen zamenhang der wet volgt, dat alleen hij van de militiedienst mag vrij blijven die daarop wettige aanspraak heeft, en dat hij die, op grond van een met de waarheid strijdig attest of bewijsstuk, ten onregte is vrijgesteld, nog tot de dienst is verpligt krachtens meervermeld art. 178; dat het afgegeven getuigschrift in den zin der militiewet valsch moet geacht worden, omdat het eene verklaring inhoudt die strijdig is met de waarheid;

dat zij, Gedep. Staten, zich niet hadden in te laten met de vraag of daarbij al dan niet eene strafbare handeling was gepleegd, doch alleen uitspraak hadden te doen omtrent de al of niet geschiktheid voor de dienst van gezegden Mekers, wanneer geene redenen aanwezig waren om hem van de militiedienst vrij te stellen of uit te sluiten.

De Commissaris, die tot gezegde minderheid behoorde, heeft op die gronden vermeend het bedoelde geschilpunt aan 's Konings beslissing te moeten onderwerpen.

Onder de stukken zijn voorhanden: het getuigschrift model n°. 11, de voormelde missives van den officier van Justitie en van den burgemeester van Amsterdam, alsmede het schrijven van 's Konings commissaris in de provincie Noordholland.

Van Bart Mekers en Gerrit Gradus Soth, hoezeer opgeroepen, om, dit verkiezende, memorien in te zenden, is bij de afdeeling niets ingekomen.

De Commissaris heeft te kennen gegeven dat door hem geene nadere memorien of bewijsstukken waren in te leveren.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zeventiende Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 12 *Julij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgende Koninklijke besluit:

Van 2 Julij 1876, n°. 9, houdende beschikking op het beroep door *den directeur-generaal der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij den Koning ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van* 1 *Junij* 1875, *n°*. 58, *tot vaststelling van wijzigingen in den legger A. van wegen en voetpaden in de gemeente Laren.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1875, blz. 627 en 649).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door den directeur-generaal der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij Ons ingesteld, van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 1 Junij 1875, n°. 58, tot vaststelling van wijzigingen in den legger A. van wegen en voetpaden in de gemeente Laren;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 23 Februarij 1876, nº. 93;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 28 Junij 1876, nº. 52, IIde Afd.;

Overwegende:

dat bij het genoemd besluit van Gedeputeerde Staten is vastgesteld een door het Gemeentebestuur van Laren opgemaakte staat van wijziging van den legger A. der wegen en voetpaden in die gemeente, voor zoo ver die staat strekte om op dien legger te brengen onder nº. 14 de toegangswegen tot het station Lochem, onder nº. 15 den toegangsweg tot het station Laren en onder de nºs. 16, 17, 18 en 19 vier overwegen over den Staatsspoorweg, met vermelding van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen als onderhoudspligtige van deze toegangswegen en overwegen, op grond van art. 7 der concessie, vermeld in de wet van 3 Julij 1863 (*Stbl.* nº. 101);

dat de directeur-generaal der Maatschappij, van dit besluit bij Ons in beroep gekomen is, bewerende dat art. 7 der concessie geene verpligting tot het onderhoud van toegangswegen aan de Maatschappij oplegt, daar zij niet kunnen gezegd worden te behooren tot de in dat art. genoemde gebouwen of kunstwerken, en evenmin tot den weg in de beperkte beteekenis van de spoorbaan, waarin het woord *weg* hier, blijkens de afzonderlijke vermelding van de gebouwen en de kunstwerken, gebezigd is; dat om dezelfde reden ook het onderhoud van de overwegen, behalve voor zoover zij tusschen de afsluithekken gelegen zijn, bij het genoemde artikel niet aan de Maatschappij wordt opgelegd; dat, al ware het anders, deze verpligtingen toch niet op den legger zouden mogen vermeld worden, omdat daarop uit den aard der zaak slechts publiekregtelijke verpligtingen kunnen geconstateerd worden, en de verpligtingen genoemd in art. 7 der concessie zijn privaatregtelijke, daar de Staat bij het opleggen daarvan niet, zooals bij het maken der bepalingen omtrent de uitoefening der dienst, is opgetreden als het Staatsgezag uitoefenende, maar als contracterende met de Maatschappij in zijne hoedanigheid van eigenaar van den weg;

Overwegende, dat volgens art. 8 van het Reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Gelderland, de legger A. in iedere gemeente moet bevatten de wegen en voetpaden genoemd in art. 1 *a* van dat Reglement en dat niet betwist wordt, dat de hierbedoelde toegangswegen en overwegen daartoe behooren;

dat volgens art. 9, litt. *g*, van het Reglement, op den legger bij iederen weg moeten vermeld worden de verpligtingen ten opzigte van het onderhoud;

dat volgens art. 28 van het Reglement het onderhoud der wegen, behoudens bestaande wettige verpligtingen van anderen, ten laste is van hen, aan wie zij toebehooren,

dat zoodanige wettige verpligtingen tot onderhoud; als waarop voormeld art. 28 doelt, ten deze bestaan voor de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen met opzigt tot de bovengenoemde, aan den Staat in eigendom toebehoorende, over- en toegangswegen;

dat dit volgt uit de artt. 3 en 4 der wet van 3 Julij 1863 (*Stbl.* nº. 100), tot regeling van de exploitatie der Staatsspoorwegen, en de bij de wet van dienzelfden

dag (*Stbl.* n°. 101) bekrachtigde artt. 4, 7 en 9 der concessie tot exploitatie der Staatsspoorwegen in hun onderling verband beschouwd.

dat toch aan deze artikelen kennelijk ten gsondslag ligt het beginsel, dat de Staat den spoorweg, met al wat daartoe behoort, aanlegge en voltooije, doch dat op den ondernemer overgaan alle onderhoudsverpligtingen, welke bij exploitatie van staatswege op den Staat zouden rusten;

dat, wel is waar, in genoemde artikelen op die onderhoudsverpligting van den ondernemer uitzonderingen gemaakt zijn, doch dat onder die uitzonderingen niet voorkomt het onderhoud van over- en toegangswegen;

dat integendeel het onderhoud dezer wegen, voor zoover zij bij exploitatie van staatswege ten laste van den Staat zouden zijn, begrepen is onder hetgeen aan den ondernemer wordt opgelegd bij het 1_e lid van art. 7 der concessie, hetwelk den ondernemer verpligt den weg, de gebouwen, de kunstwerken en al hetgeen tot een en ander behoort, goed te onderhouden;

dat toch de uit hunnen aard met de spoorbaan onmiddelijk verbonden overwegen, voor zoover zij, bij exploitatie door den Staat zelven, deze zouden aangaan, moeten geacht worden tot den spoorweg te behooren, en ook die toegangswegen, welke door den Staat in verband met den bouw van den spoorweg zijn aangelegd, moeten gerekend worden te behooren, hetzij tot de stationsgebouwen, waartoe zij toegang geven, hetzij tot den spoorweg;

dat de juistheid dezer opvatting bevestigd wordt, wat overwegen betreft, doordat deze in art., 4 der concessie bepaaldelijk worden genoemd als werken tot den spoorweg behoorende, ofschoon ook daar gebouwen en verschillende andere werken van den spoorweg onderscheiden worden, en wat toegangswegen betreft, door de verklaring bij de behandeling der wet van 3 Julij 1863 (*Stbl.* n°. 101) in de memorie van beantwoording, door de Regeering gegeven, dat de woorden: „en al hetgeen tot een en ander behoort,” welke aanvankelijk niet in het eerste lid van art. 7 der concessie voorkwamen, er ingevoegd zijn, ten einde allen twijfel weg te nemen omtrent de verpligting van den ondernemer tot onderhoud van de stationspleinen en de door den Staat gemaakte toegangswegen;

dat nu de hierbedoelde toegangswegen en overwegen in den omvang waarin zij op den legger gebragt zijn, bij den bouw van den spoorweg door den Staat, op gronden, door hem in eigendom verkregen, zijn aangelegd;

dat derhalve de Maatschappij tot exploitatie van staatsspoorwegen teregt op den legger vermeld is als onderhoudpligtige van de hierbedoelde toegangswegen en overwegen;

Gezien het Reglement op de wegen, voetpaden, straten en stegen in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60, en de wetten van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100 en 101);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 1 Junij 1875, n°. 58, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 2 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II het geschil tusschen *het polderbestuur van St. Jansteen en dat van Clinge, omtrent de kosten van onderhoud van den watergang in laatstgenoemden polder.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 13 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Bij missive van 3 Julij 1875 wendde het bestuur van den polder Clinge, provincie Zeeland, zich tot Gedeputeerde Staten van dat gewest met het verzoek dat die Staten eene beslissing zouden nemen in het geschil tusschen dat bestuur en dat van den polder St. Jansteen gerezen.

Volgens het schrijven van het polderbestuur van Clinge zou dat bestuur op aandrang van het polderbestuur van St. Jansteen hebben doen herdelven of verdiepen den watergang in den Clingepolder, bekend onder n°. 8, in welken watergang sedert onheugelijke jaren een groot gedeelte van den polder St. Jansteen heeft afgewaterd.

Het regt om af te wateren ten behoeve van den polder St. Jansteen werd niet betwist, maar men beweerde dat die polder tegenover dat regt ingevolge art. 28 van het algemeen polderreglement verpligt was om zooveel in de kosten van onderhoud en verbetering van den betrokken watergang bij te dragen als naar den maatstaf van het daarbij betrokken belang billijk kon gevorderd worden; daarbij in acht nemende dat de Clingepolder een hoogere ligging heeft dan een gedeelte van den St. Jansteenpolder, en alzoo minder belang heeft bij de verdieping van den watergang.

Het bestuur van den Clingepolder bragt $^3/_4$ gedeelte der kosten van verdieping ten laste van den St. Jansteenpolder; maar ingelanden van laatstgenoemden polder weigerden het $^3/_4$ gedeelte in de kosten te dragen, bewerende dat vroeger ter zake van genoemden watergang wegens onderhoud of anderzins door den polder St. Jansteen nimmer was bijgedragen, en in ieder geval het belang van dien polder in deze zaak niet zoo groot was te achten als van de zijde des bestuurs van den Clingepolder werd beweerd.

Gedeputeerde Staten hebben het berigt ingewonnen van den Hoofdingenieur van den waterstaat in Zeeland, die op den 11 Augustus 1875 mededeelde dat een gedeelte van den polder St. Jansteen zijn water loost op een watergang in den Clingepolder; dat een gedeelte van den Clingepolder in denzelfden watergang het water uitloost; doch dat de daarbij betrokken landen in den Clingepolder hoog zijn gelegen, zoo dat de verdieping van den watergang voor den St. Jansteenpolder noodzakelijk was, doch de Clingepolder daaraan geen behoefte had; dat de St. Jansteenpolder weigert bij te dragen in de kosten van verdieping op de volgende gronden:

1°. de vóórliggende polder Clinge is later bedijkt dan de achterliggende polder St. Jansteen en is bij de bedijking stilzwijgend verpligt geworden het water van den polder St. Jansteen te ontvangen en door te laten; 2°. er bestaat geene overeenkomst waaruit blijkt dat op den polder St. Jansteen de verpligting rust om in het onderhoud van den watergang in den Clingepolder bij te dragen; welke watergang dan ook steeds onderhouden is zonder dat door den Clingepolder hiervoor eenige vergoeding van den polder St. Jansteen is gevorderd.

Verder zeide de Hoofdingenieur dat hij de vraag onbeslist liet of art. 28 van het in 1873 ingevoerde reglement hier van toepassing was, omdat hier sprake is van regten en verpligtingen reeds sedert een paar eeuwen bestaande, maar dat de billijkheid meebragt dat de polder St. Jansteen in de kosten van verdieping moest bijdragen. omdat wanneer de Clingepolder niet bedijkt was de kosten voor het bruikbaar houden van den watergang veel aanzienlijker zouden zijn dan die daarvoor thans worden geeischt.

Gedep. Staten hebben gehoord het bestuur van den polder St. Jansteen. Dat bestuur berigtte op 3 September dat die polder, in het jaar 1616 ingedijkt, destijds uitwaterde naar zee door de gorzen en slikken die later bedijkt zijn en thans den Clingepolder vormen; dat derhalve het regt om door dien polder uit te wateren aan den polder St. Jansteen niet kan worden betwist; dat het uitwateren geschiedt door twee watergangen; dat de nu verdiepte watergang steeds van wege den polder de Clinge zonder hulp of bijstand van den Jansteenpolder, herdolven en onderhouden is, zoodat de weigering van den polder St. Jansteen om in de kosten bij te dragen berust op historische feiten en op art. 27 van het algemeen polderreglement.

Gedep. Staten hebben bij besluit van 4 Februarij jl. beslist dat in de bedoelde kosten zal worden bijgedragen van wege den polder St. Jansteen drie vierde gedeelten en van wege den polder de Clinge één vierde gedeelte. Dit besluit rust op de overweging dat eerstgenoemde polder wel beweert, maar niet bewijst, regt te hebben om het water steeds kosteloos af te voeren door den Clingepolder; dat art. 27 van het algemeen reglement niet kan worden ingeroepen, vermits de uitoefening van het regt van doortogt of afwatering daarbij slechts op den bestaanden voet wordt bestendigd; dat door bijdragen in de kosten van onderhoud van een houten brug, later in de kosten van aanleg en onderhoud van een steenen duiker over den betrokken watergang, van wege den polder St. Jansteen is erkend dat hij geen regt op kosteloozen doortogt kan doen gelden; dat de delving is geschied op aandrang van den St. Jansteenpolder, met bereidverklaring om evenredig in de kosten bij te dragen; dat die polder niet kan uitwateren dan door den Clingepolder, die hooger ligt, en dus bij

de verdieping van den watergang minder belang heeft; dat art. 6 van het octrooi van 27 Februarij 1683 bepaalt, dat de landen van St. Jansteen hun water zouden kunnen loozen door de sluis van de Clinge, mits door hen worde bijgedragen in de kosten van onderhoud, hetgeen overeenkomstig is met den regel dat polderbelang onafscheidelijk is van polderpligt.

Van deze beslissing is het polderbestuur van St. Jansteen op den 22 Februarij jl. bij den Koning in beroep gekomen. In het adres van het bestuur wordt gezegd dat de St. Jansteenpolder nooit heeft bijgedragen in eenige kosten van onderhoud van den questieusen watergang; dat eenige jaren geleden door het bestuur van den Clingepolder in het Hemelstraatje, gemeente St. Jansteen, wat door dien watergang loopt, een steenen duiker is gelegd, ter vervanging van een versleten houten buis, zonder dat de polder St. Jansteen tot eenige bijdrage in de kosten daarvoor werd aangezocht; dat de uitwatering plaats heeft op den voet bestaande toen het algemeen polderreglement werd ingevoerd en dus volgens art. 27 van dat Reglement kosteloos moet blijven bestaan, gelijk van ouds; dat, wel is waar, van wege den polder St. Jansteen voor eenige jaren voor de helft is bijgedragen in de kosten van aanleg van een steenen duiker in den zoogenaamden Slechtendijk, waardoor de tweede watergang loopt, en St. Jansteenpolder zich daarbij heeft verbonden tot voortdurend onderhoud van dien duiker, maar dat die schikking niet betrof den watergang in quaestie en uitsluitend ten doel had de landelijke communicatie te verbeteren, welke communicatie oneindig meer in het belang is van den St. Jansteenpolder, dan van den Clingepolder, zoodat die schikking, door dat belang geregtvaardigd, niet kan worden ingeroepen, ten betooge dat de St. Jansteenpolder zou verpligt zijn om bij te dragen in het onderhoud van den anderen watergang, waarmede die schikking blijkbaar niets gemeens heeft. Voorts werd in het adres gezegd, dat het bestuur van den St. Jansteenpolder zich nooit heeft verbonden om in de kosten van onderhoud bij te dragen; dat de Clingepolder niet hooger ligt dan de St. Jansteenpolder; dat toch anders afwateren door den Clingepolder niet mogelijk zou zijn; dat de inundatiën voor de verdediging, in 1833 gesteld, duidelijk hebben bewezen, dat de Clingepolder lager ligt; dat beide polders ook nog kunnen uitwateren door de groote sluis van het havenfort aan de zuidwestzijde van Hulst en het kanaal van Neuzen.

Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die daarover hebben gehoord het bestuur van den polder Clinge, welk bestuur daarop den 18 Maart jl. berigtte, dat de bewering, dat de polder van St. Jansteen, van nooit in de kosten van onderhoud te hebben bijgedregen, niet wordt bewezen; dat het werk in het Hemelstraatje zeer in het belang was van den Clingepolder en dat men toen welligt geene bijdrage van St. Jansteenpolder heeft gevorderd, omdat men vóór de invoering van het Algemee nPolderreglement soms verwaarloosde regtmatige aanspraken wilde doen gelden; dat de steenen duiker in den anderen watergang, met medewerking en ook gedeeltelijk op kosten van St. Jansteenpolder aangelegd, niet strekte voor de communicatie, maar integendeel voor de uitwatering, omdat anders geen duiker zou zijn noodig geweest en een houten brug voor de communicatie voldoende was; dat de Clingepolder hooger ligt en desniettemin het water uit den St. Jansteenpolder daar langs kan afwateren, omdat de watergang zoo diep gegraven is; dat de Clingepolder

dan ook in 1830 niet is geinundeerd geweest; dat de verdieping van den watergang niet werd vereischt in het belang van den Clingepolder, maar uitsluitend in dat van den St. Jansteenpolder en op aandrang van het bestuur daarvan.

Gedeputeerde Staten hebben berigt op den $\frac{31 \text{ Maart}}{7 \text{ April}}$ jl., dat op hunne beslissing ook van groot gewigt is geweest de bepaling, vervat in art. 6 van het octrooi van 27 Februarij 1683, betreffende de bedijking van den Clingepolder, luidende als volgt:

„Ende alsoo gevoegelijk de polder Abtsdale met de landen onder St. Jansteen haer water zullen kunnen lossen door de sluis van de Clinge, gelegen aan de Moerschans, zoo zullen de gelanden daartoe mede moeten verstaan, mits dat de kosten van de onderhoudinge, met het appropieren van de Sluisvliet te zamen zal moeten worden gedragen gemet gemetsgelijke.”

III. Het beroep *van E. van Bon c. s., te Zuidlaren, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning is geweigerd tot het oprigten van een windmolen.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Egbert van Bon en vier anderen, allen wonende te Zuidlaren (prov. Drenthe) wendden zich in Februarij dezes jaars tot Burgemeester en Weth. van genoemde gemeente, onder te kennengeving, dat zij vroeger, bij besluit van heeren Gedep. Staten, vergunning hadden bekomen om op het perceel in de gemeente Zuidlaren, bij het kadaster bekend onder sectie I, n_0. 739, een windwatermolen te bouwen; dat zij echter te rade waren geworden om een anderen windmolen op genoemd perceel te plaatsen, tot welk einde zij den molen in de Esch, tusschen Zuidlaren en Midlaren, hebben aangekocht, ten einde te worden verplaatst; dat zij, tot de oprigting van den molen, de vergunning van het Gemeentebestuur behoeven, waarom zij, onder overlegging van de vereischte stukken, die verzoeken.

Blijkens opgave der verzoekers, is het ongeveer in het midden van het perceel, kadastraal bekend, gemeente Zuidlaren, sectie I, n°. 739, op een afstand van nagenoeg 25 meters van den straatweg, dat zij den bedoelden molen wenschen op te rigten, welke molen zoude dienen tot het malen en pellen van granen en tevens tot wegmaling van het water, in gemeld perceel aanwezig, en gebouwd zou worden op eene zwichtstelling van bekwame hoogte.

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo* verschenen:

1°. Dr. H. W. van Veen, medicinae doctor, wonende te Zuidlaren, die verklaarde tegen de oprigting van bedoelden molen, op den in het verzoek genoemden afstand van nagenoeg 25 meters van den straatweg van Zuidlaren naar Hoogezand, bezwaar te hebben, wegens gevaar voor de algemeene veiligheid bij het passeeren van dien molen met paard en rijtuig, vooral daar de weg aan de eene zijde door een diep vaarwater wordt begrensd en dat, om dit gevaar te vermijden, de bedoelde molen op niet minder dan 75 meters van den straatweg behoort te worden gebouwd.

2°. Egbert Sissingh, kastelein, wonende te Zuidlaren, die zich aansloot bij de

bezwaren door Dr. H. W. van Veen aangevoerd, en er zich volkomen mede vereenigt.

Burgemeester en Wethouders van Zuidlaren namen daarop den 9 Maart 1876 eene beschikking, waarbij:

1°. het verzoek van adressanten, zooals hetzelve was liggende, op grond van het daartegen bestaand bezwaar van gevaar voor het publiek, werd gewezen van de hand;

2°. aan adressanten werd te kennen gegeven, dat het Gemeentebestuur alleen vergunning wilde verleenen onder voorwaarde, dat de bedoelde molen op geen naderen afstand dan 75 meters van den straatweg wordt daargesteld.

Belanghebbeuden zijn op 19 Maart ll. van deze beschikking bij den Koning gekomen in hooger beroep. Zij achten zich met die beschikking bezwaard en brengen in het midden, dat aan de andere zijde van den weg en de vaart, iets nader bij het dorp, een windmolen staat van E. van Bon, welke windmolen slechts 30 meters van den straatweg verwijderd is, en dat door dezen molen, die in 1851 is gebouwd, nog nooit een ongeluk gebeurd is; — dat op andere plaatsen, vooral in de gemeente Hoogezand en Sappemeer, de windmolens onmiddellijk aan den openbaren weg staan, welke weg van Groningen naar Winschoten geheel loopt langs een kanaal; terwijl te Spijkerboor, gemeente Anloo, voor ongeveer vier jaren een windmolen is gebouwd, die direct aan den openbaren weg en het vaarwater staat; van alle welke molens men nimmer hoort dat de openbare veiligheid daarvan iets heeft te lijden gehad; — dat volgens het proces-verbaal slechts twee personen tegen de verzochte vergunning zijn opgekomen; — dat de plaatsing van den molen in de nabijheid van het vaarwater eene onmisbare behoefte is, daar onnutte uitgaven van transportkosten van graan of meel, het voordeel van dergelijke fabrijken doet ophouden, en requestanten, wanneer de door het gemeentebestuur voorgeschrevene afstand mogt blijven gehandhaafd, van de bouwing van den bedoelden molen waarschijnlijk zullen moeten afzien. Requestranten leggen bij hun adres over eene verklaring geteekend door 31 ingezetenen der gemeente Zuidlaren, waaruit blijkt dat door de bouwing van meerbedoelden molen ter aangewezene plaats voor de publieke veiligheid volstrekt geen gevaar is.

Burgemeester en Wethouders, door Gedep. Staten over dit verzoekschrift van app. gehoord, hebben deswege berigt, dat perceel Sectie I n°. 739, eene grootte heeft van nagenoeg 10 hectaren; en voorts dat de in het adres vermelde watermolen, tot oprigting waarvan adressanten voor weinige jaren vergunning hebben verkregen, is een zeer klein watermolentje (zoogenaamde Jasper) en dat deze staat op hetzelfde perceel op een afstand van nagenoeg 140 meters van den straatweg. Adressanten zeggen nu in het adres, dat zij den geprojecteerden molen willen plaatsen ongeveer in het midden van het perceel op een afstand van ongeveer 25 meters van den straatweg; volgens die opgaaf zoude het perceel slechts eene breedte hebben van 50 meters. Deze opgaaf is ook onjuist, hetgeen blijkt uit de standplaats van het bovengenoemde watermolentje.

Burgemeester en Wethouders meldden al verder, dat het perceel Sectie I n°. 739, gelegen is aan den zuidoostkant van den straatweg van Zuidlaren naar Hoogezand, terwijl die straatweg loopt aan den noordwestkant langs eene vrij breede en diepe

vaart van Zuidlaren naar Groningen, zoodat, indien de geprojecteerde molen op de bedoelde plaats op een afstand van slechts 25 of 30 meters van den weg werd opgerigt, de passage langs dien weg, alwaar jaarlijks nagenoeg 3000 voertuigen passeren, (waarvan alleen in de maand October nagenoeg 700) hoogst gevaarlijk zoude zijn; indien nu de molen op een afstand van 25 meter van den weg wordt opgerigt naderen de wieken (welke, volgens inlichtingen van den bouwmeester, eene vlugt van 21 meters zouden hebben) tot op 15 meters den weg, terwijl bij zonneschijn de schaduw der wieken steeds over den weg schijnt, welk een en ander voor paarden een zeer vreemd gezigt oplevert.

Burgemeester en Wethouders, na nog in meerdere bijzonderheden de bezwaren van appellant te hebben wederlegd, volharden mitsdien bij hunne beschikking van 9 Maart.

Gedep. Staten van Drenthe in hun ambtsberigt van 29 Mei ll. zijn van oordeel dat adressanten werkelijk bezwaard zijn en stellen voor alsnog op 40 M. afstand de vergunning te verleenen. Vooreerst merken Gedep. Staten op, dat de beschikking van 9 Maart in een vreemden vorm is ingekleed. Het gemeentebestuur had te vergunnen of te weigeren, geene mededeeling aan adressanten te doen, zooals sub 2 daaraan is toegevoegd. De vergunning zou, naar het Gedep. Staten toeschijnt, voorwaardelijk naar art. 12 hebben kunnen en moeten worden verleend.

Bij 's Raads afdeeling zijn wijders memorien ingekomen: 1°. van appellanten, waarbij zij, onder overlegging eener situatie-teekening, hunne belangen nader toelichten; 2°, van E. Sissingh als voormeld, en nog een aantal andere ingezetenen van Zuidlaren, waarbij deze betoogen, dat de plaatsing van den voorgenomen molen op 25 à 40 meters van den straatweg hoogst gevaarlijk voor de passage met paarden zou zijn en verzoeken dat de vergunning niet worde verleend dan op een afstand van 80 M. van bedoelden weg. Zij merken ook nog op, dat de kortere afstand van den weg, waarop appellanten den molen wenschen te plaatsen, alleen een punt van financieel belang is, daar zij alsdan eenen korteren dijk zouden hebben te maken dan op den afstand door Burgemeester en Wethouders als aannemelijk vermeld, moetende het land, voor den dijk bestemd, nagenoeg 2 meters worden opgehoogd.

Eindelijk zij nog vermeld dat bij Koninklijk besluit van 9 Junij ll., n°. 5, Z. M. beslissing in deze, met het oog op art. 15 der wet van 2 Junij 1875, *Staatsblad* n°. 95, met twee maanden is verdaagd.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Achttiende Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 19 *Julij* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgende Koninklijke besluit:

Van den 5 Julij 1876, n⁰. 26, houdende beschikking op het door *L. G. Brocx, laatstelijk Minister van Marine, ingediend adres, daarbij verzoekende, dat, met intrekking van het beslnit van* 11 *Maart* 1875, *n⁰.* 19, *aan hem zal blijven toegekend de som van f* 250 *'s jaars als toelage wegens werkelijk verblijf in militaire dienst in Ned. Indie en tusschen de keerkringen, boven zijn pensioen als afgetreden Minister, en dat zal blijven gehandhaafd zijne op pensioenstelling als Kapitein-Luitenant ter zee.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1875, bladz. 585.

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons op den 19 Julij jl. door L. G. Brocx, laatstelijk Minister van Marine, ingediend adres, daarbij verzoekende, dat, met intrekking van Ons besluit van den 11 Maart 1875, n⁰. 19, aan hem zal blijven toegekend de som

van *f* 250 's jaars, als toelage wegens werkelijk verblijf in militaire dienst in Nederlandsch Indie en tusschen de keerkringen, boven zijn pensioen als afgetreden Minister, en dat zal blijven gehandhaafd zijne op pensioenstelling als Kapitein-Luitenant ter zee;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 8 December 1875, No. 89;

Op de voordragt van Onzen Minister van Marine, van 30 Junij 1876, n°. 68;

Overwegende:

dat bij Ons besluit van 13 Mei 1870, n°. 24, de adressant op zijn verzoek, als Kapitein-Luitenant, is gesteld op pensioen en het bedrag daarvan is bepaald op *f* 1500 's jaars, dat aan hem toen mede is toegekend de voormelde toelage van *f* 250 's jaars, alles onder voorbehoud dat het genot van pensioen en toelage zou zijn geschorst, zoolang de adressant zijne toenmalige betrekking van Minister van Marine zou blijven bekleeden;

dat bij besluit van 11 Maart 1874, n°. 17, aan den adressant is verleend een pensioen van *f* 4000 's jaars, als afgetreden Minister van Marine, en boven dat pensioen het genot der vermelde toelage; doch dat, met intrekking der beide besluiten van 13 Mei 1870 en 11 Maart 1874, bij besluit van 11 Maart 1875 is verstaan, dat de adressant enkel aanspraak heeft op een pensioen van *f* 4000 's jaars, zonder meer, als zijnde die som het maximum van pensioen, door een afgetreden Minister voor zijne gezamenlijke in die en in andere betrekkingen bewezen diensten te genieten;

dat adressant bij Ons heeft gevraagd herziening van dat laatste besluit, op grond dat zijne op pensioenstelling als Kapitein-Luitenant wettig heeft plaats gehad, zoodat daarop niet kon worden teruggekomen en dat de toelage mag worden genoten boven het maximum van pensioen wegens het bijzonder karakter dier toelage, waardoor zij niet met eigenlijk pensioen kan worden gelijk gesteld;

dat de adressant, toen hij zijne op pensioenstelling verzocht, door ouderdom en diensttijd regt had die te vorderen en zich op die wijze eervol te zien ontslaan uit 's lands militaire zeemagt, doch dat zijn pensioen wegens militaire diensten destijds niet had moeten zijn geregeld, omdat die diensten, volgens het bepaalde bij art. 11 der wet op de burgerlijke pensioenen van den 9 Mei 1846 (Stbl. n°. 24), zooals die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873 (Stbl. n°. 64), eerst in rekening konden worden gebragt bij de regeling van zijn pensioen als minister, wanneer hij als zoodanig zou zijn afgetreden; dat volgens gezegd art. 11 een afgetreden minister voor zijn pensioen mag in rekening brengen zijne diensten in burgerlijke of militaire betrekkingen bewezen, met dien verstande, dat daarbij niet in aanmerking komen verhoogingen bij de wetten of verordeningen betreffende militair pensioen toegekend, en dat het pensioen voor den gezamenlijken diensttijd en de gezamenlijke diensten niet meer kan bedragen dan *f* 4000;

dat alzoo de belooning als pensioen voor de diensten als Minister en tevens in andere betrekkingen bewezen, hoe langdurig en van welken aard die ook mogen geweest zijn, steeds tot *f* 4000 moet worden ingekrompen, als zouden zij zonder die beperking aanspraak geven op een hooger pensioen, waaruit volgt dat het de kennelijke bedoeling van den wetgever is geweest, dat aan een Minister, die bij zijne af-

treding het ambtelijk leven heeft verlaten, als belooning of vergelding voor alle zijne vroeger betoonde diensten geen grooter inkomen uit 's lands kas kan worden verzekerd dan van *f* 4000 's jaars;

dat daartegen niet afdoet de bewering van den adressant, dat de wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 96) is van geheel bijzonderen aard en het daarin gebruikte woord „toelage" eene andere beteekenis heeft dan pensioen; dat toch die wet in zooverre wel afwijkt van de organieke verordeningen op het stuk der militaire pensioenen, dat gelijke toelage wordt gegeven aan de gepensioneerde officieren, zonder onderscheid van rang, maar dat overigens de bedoeling der wet kennelijk was om door die toelage, nu onlangs merkelijk verhoogd, eene betere evenredigheid te brengen tusschen de belooning bij wijze van pensioen voor de diensten door officieren der Nederlandsche zeemagt in Indie bewezen en die der officieren van het Nederlandsch Indisch leger

dat het woord „toelage" ook zeer geleidelijk kan worden opgevat in den zin van toelage op pensioen, vermits er geen sprake was van toelage op bezoldiging; dat in het wezen der zaak die toelage is gelijk te stellen met pensioen; dat zij toch, evenals normaal militair pensioen, is vergelding voor militaire diensten, niet kan genoten worden dan na de op pensioenstelling en, evenals normaal pensioen, in den regel voortduurt tot het overlijden van den titularis

dat er dan ook geen reden bestaat om het genot dier toelage te onttrekken aan de beperking door het maximum pensioen, dewijl daaraan onderworpen zijn alle vergeldingen wegens aan den lande bewezen diensten in burgerlijke en militaire betrekkingen, en zelfs, volgens de artt. 8 en 11 der wet op de burgerlijke pensioenen, die der officieren van de landmagt in Indie, welke laatste diensten, bovendien gewoonlijk langdurig en onafgebroken, wat betreft de daaraan verbonden vermoeijenissen en ontberingen, met die der zeemagt in Indie in het algemeen kunnen worden gelijk gesteld;

Gezien de artt. 8 en 11 der wet op de burgerlijke pensioenen van 7 Mei 1846 (Stbl. n°. 24), zoo als die laatstelijk is gewijzigd bij de wet van den 21 Mei 1873 (Stbl. n°. 64) en de wet van 20 Augustus 1859 (Stbl. n°. 96);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te wijzigen Ons besluit van 11 Maart 1875, n°. 19, voor zooverre daarbij voor het geheel is ingetrokken het besluit van 13 Mei 1870, n°. 24; voorts eerstgemeld besluit overigens te handhaven en den adressant te verklaren ongegrond in zijne verdere daartegen ingebragte bezwaren, en mede te handhaven Ons gemeld besluit van 13 Mei 1870, maar alleen voor zooveel betreft de op pensioenstelling van den adressant.

Onze Minister van Marine is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 5 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Marine,
(*get.*) TAALMAN KIP.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het geschil tusschen *de gemeentebesturen van Olst en Heerde, over het onderhoud der bruggen en duikers, in den grindweg van Heerde naar het Blokhuis.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

In 1851 werd door eene commissie uit de betrokken gemeente- en polderbesturen langs den IJssel het plan ontworpen tot aanleg van een kunstweg van 't Blokhuis naar Heerde, met zijtakken naar Olst en Veessen.

Nadat die commissie, welke op 24 Februarij 1852 zich nader constitueerde, van verschillende polder- en gemeentebesturen en van particulieren de toezegging had ontvangen van vrijwillige bijdragen, bleek, dat nog eene som van *f* 23000 te kort kwam om de kosten van den weg te bestrijden.

De commissie wendde zich toen tot de gemeentebesturen van Olst en Heerde met het voorstel om elk voor de helft te garanderen de rente en de jaarlijksche aflossing van een aandeel in eene geldleening, die de commissie wenscht te doen tot vinding van bovenvermeld tekort.

Die gemeentebesturen namen dat voorstel aan, doch verbonden aan die aanneming elk op zich zelf zeer verschillende voorwaarden. Heerde nam het aan, o. a. onder de voorwaarde, dat de bruggen en kommen in den Kerkdijk voortaan uit de opbrengst van den weg zouden worden onderhouden; Olst nam het aan onder een tal van voorwaarden, omschreven in de raadsbesluiten van 16 Maart en 4 Junij 1853.

Toen de zaak aldus geregeld was, is de commissie aan het werk gegaan. Zij vroeg en verkreeg de concessie tot aanleg van den kunstweg. Zij liet den weg maken en bij die gelegenheid ook reeds kleine voorzieningen aan bruggen in den weg aanbrengen en is ook voortgegaan met de bruggen in den Kerkdijk te onderhouden.

In 1872 vroeg het gemeentebestuur van Olst aan de commissie, op welke gronden zij zich belastte met dat onderhoud, ook der bruggen en kommen.

Het antwoord van de commissie gaf aanleiding tot een besluit van den Raad van Olst, dd. 12 April 1873, waarbij de Raad aan de commissie te kennen geeft, niet tot de overtuiging gekomen te zijn, dat het bedoelde onderhoud der bruggen en kommen teregt uit de opbrengsten van den weg gekweten wordt en dat daarmede niet behoorde te worden voortgegaan, zoolang niet op afdoende gronden bleek, dat de commissie werkelijk met dat onderhoud belast is.

Een regtsgeleerd advies van de heeren Mrs. G. Everts P. P.z. en N. S. T. A. van Meurs, te Arnhem, door de commissie aan den Raad van Olst overgelegd, heeft dezen er niet toegebragt om op evengemeld besluit terug te komen.

Nadat in de vergadering der commissie van den 7 Junij 1875 het voorstel van een der leden om, niettegenstaande de tegenkanting van Olst, te besluiten tot de vernieuwing van de Kolkbrug uit de fondsen van den weg, verworpen was en het gemeentebestuur van Olst, op het verzoek van dat van Heerde, om de commissie aan te schrijven om tot de vernieuwing van die brug over te gaan, geantwoord had, dat

het daartoe onbevoegd was, is door Heerde het geschil, bij schrijven van 16 December 1875, aan de beslissing van den Koning onderworpen.

Het gemeentebestuur van Heerde, alvorens zich te wenden tot den Koning, had zich reeds gerigt tot Gedeputeerde Staten van Gelderland, met een verzoek om verlof om de gemeente Olst te dezer zake in regten te mogen aanspreken en (toen Gedeputeerde Staten van Gelderland, van oordeel zijnde, dat hier geen termen voor een burgerlijk regtsgeding waren, dat verlof hadden geweigerd) om de bemiddeling van de Gedeputeerde Staten hunner provincie in dit geschil bij hunne ambtgenooten van Overijssel.

De pogingen door deze laatsten, op verzoek van die van Gelderland, gedaan, om de gemeente Olst tot andere gedachten te brengen, leden echter schipbreuk op de weigering van Olst.

De beweringen van Olst strekken met name daarhenen, dat, haars inziens, wel het onderhoud van den weg ten laste is van de administratie van den kunstweg, maar *niet* het onderhoud der daarin gelegene *bruggen* en *duikers*, omdat die liggen binnen de burgerlijke gemeente van Heerde, en het onderhoud daarvan volgens art. 231 der Gemeentewet ten laste dier gemeente komen zou.

Over de zaak zelve bestaat tusschen de Gedeputeerde Staten van de beide betrokkene provinciën geen verschil.

Even als de regtsgeleerde adviseurs, hiervoren vermeld, zijn beide collegiën van oordeel, dat Heerde te regt onder het onderhoud van den kunstweg, ook het onderhoud der bruggen en duikers in dien weg wil begrepen hebben.

Maar verder gaat de overeenstemming tusschen de twee collegiën van Gedeputeerde Staten niet.

Die van Gelderland stelden in October 1874 aan hunne ambtgenooten voor om deze zaak als een bestuursgeschil, tusschen de gemeenten Heerde en Olst gerezen, in den zin van art. 132 Gemeentewet, de artt. 147 en 161 der Prov. wet en 125 der Gemeentewet, aan 's Konings beslissing te onderwerpen.

Die van Overijssel echter, waren van oordeel, met het oog op de geschiedenis der zaak, dat hier geen geschil tusschen twee gemeenten bestaat, doch dat men hier te doen heeft met eene zaak tusschen het gemeentebestuur van Olst en de commissie voor den kunstweg.

Bedoelde commissie zal, zeggen Gedeputeerde Staten van Overijssel, de bruggen en duikers in den weg, niettegenstaande de tegenspraak van Olst, blijven herstellen, en dan bestaat er voor Heerde geen verdere reden van beklag; of de commissie zal zich voortaan van het herstellen van bruggen en duikers onthouden, en dan wordt het eene zaak tusschen Heerde en de commissie.

Daargelaten, welke de aard van het geschil, zoo het bestond, zoude zijn, achten derhalve Gedeputeerde Staten van Overijssel ten deze geen bestuursgeschil tusschen twee gemeenten aanwezig, en de door die van Gelderland aangehaalde artikelen niet van toepassing.

Die van Overijssel maakten dan ook zwarigheid de zaak hunnerzijds aan Z. M. beslissing te onderwerpen.

Gedeputeerde Staten van Gelderland merkten hiertegen op, dat de commissie voor

en hier bedoelden kunstweg zich zelve niet had opgeworpen, maar wettig benoemd is door de beide gemeenteraden, van wie zij hare instructie, bij raadsbesluiten dd. 5 September 1854, heeft ontvangen en aan wie zij rekenpligtig is van haar geheele beheer; die commissie is partij in de zaak, als vertegenwoordigende de beide gemeentebesturen en hier is sprake van een geschil over het onderhouden eener publieke zaak, waarin de gemeentebesturen van Heerde en Olst, zij het ook niet gemeenschappelijk in den zin van art. 121 der Gemeentewet, toch *publico jure* zijn opgetreden, en waarover een dier gemeentebesturen in het belang dier gemeente, welke anders welligt het onderhoud der bruggen zelve zou te bekostigen hebben, de bemiddelende tusschenkomst der administratieve magt heeft ingeroepen.

Afgescheiden dus van den regtsband, die tusschen de gemeenten en de commissie ontstaan is, bestaat hier thans een geschil van bestuur tusschen de twee gemeentebesturen, waarover Z. M. de Koning heeft te beslissen.

Memoriën zijn er niet ingekomen.

De heer Troostenburg de Bruijn, Burgemeester van Heerde, treedt als belanghebbende in deze zaak op, en zegt:

Mijne Heeren!

Na het verslag van den heer rapporteur, heb ik nopens de onderhavige zaak slechts weinig meer in het midden te brengen.

Ik wenschte echter nog kortelijks een paar punten te releveren uit de correspondentie, die bij het dossier gevoegd is, nadat het uit handen van het Gemeentebestuur van Heerde is gegaan.

Die bijgekomene stukken zijn: 1°. een raadsbesluit der gemeente Olst; 2°. een besluit van H. H. Gedeputeerde Staten van Overijssel; en 3°. een van hunne ambtgenooten in Gelderland.

Uit het eerste stuk een paar punten:

Het Gemeentebestuur van Olst zegt, dat het onwaar is, dat die gemeente zoude hebben bedongen het maken en onderhouden van de afwegen, leidende van het overzetveer aan den IJssel. Die zijtakken waren reeds in het oorspronkelijke plan opgenomen. Daardoor vervalt dus, zegt het verder, de bewering van Heerde, dat tegen het maken der zijtakken in 't belang van Olst, zoude overstaan, het onderhoud der bruggen in 't belang van Heerde.

Die eerste bewering van Olst is zeer juist. De zijwegen over het veer waren door Olst van den aanvang af onder het plan opgenomen, en daarmede nam Heerde genoegen, omdat het van zijn kant evenzeer van den beginne af de bruggen en duikers in het plan opgenomen en onder den weg begrepen had. Beiden kwamen voor in het oorspronkelijke plan.

Bij de behandeling van dat plan, maakte de bepaling nopens de bruggen, alleen daarom een punt van briefwisseling uit, omdat van de raadsleden van Olst, één enkele (de heer Granpré Molière) daartegen bezwaar opperde, en bij uitdrukkelijke clausule,

dat onderhoud wilde uitgesloten hebben, doch de andere raadsleden vereenigden zich daarmede niet. Men wist te Olst, dat het van Heerde van den beginne af was eene *conditio sine qua non.* Voor Heerde was dat onderhoud der bruggen een equivalent tegen het onderhoud der veerwegen, en zóó werd het toen ook in den Raad te Olst beschouwd. Die laatste bewering van Olst (dat de bruggen en duikers niet als equivalent zouden overstaan tegen de veerwegen) wordt weerlegd door drie ten processe overgelegde stukken, allen vermeld in de memorie door Heerde. Het eerste stuk is eene nota van 1852 van den toenmaligen Burgemeester van Olst, ter beantwoording van aanmerkingen door den heer Granpré Molière er op gemaakt, dat de bruggen ten laste der corporatie zouden komen.

ZEd. (de Burgemeester van Olst) zegt letterlijk:

„Wanneer nu daar tegenover (tegen dat onderhoud der bruggen en duikers) wordt gesteld, dat van den zijtak van den IJsseldijk over den veerweg aan weerszijden van de rivier te voorzien is; dat zij jaarlijks nog al aanzienlijk aan onderhoud zal kosten, daar toch ieder jaar dezelve voor overstrooming vatbaar is, hetgene zich dikwijls herhaalt, dan geloof ik gerust te mogen aannemen, dat die weg meer als *f* .... zal kosten. In dezen last deelt Heerde voor de helft, zoodat ik voor mij het niet onbillijk acht, dat ook volgens die berekening de voormelde bruggen en duikers blijven voor den weg.

Ik zie ook geene zwarigheid om de reparatiën van bruggen, in het bestek begroot op *f* 250, niet ten laste des wegs zouden komen, aangezien die reparatiën zijn een gevolg van den aanleg des wegs.

Maar ook bovendien is zulks nog *officieel* behandeld in het mede ten processe overgelegde schrijven van de commissie van daarstelling van den 16 October 1852, waar o. m. het heet:

„De achtste aanmerking is: dat het onderhoud en de vernieuwing der bruggen en duikers moeten blijven voor rekening der besturen of personen, welke thans daarmede belast zijn.

„Hierop dient, dat Heerde, wel is waar, wordt ontheven van het onderhoud van vier bruggen, waaronder echter twee steenen, welke zeer goed in orde zijn en dus zeer weinig van onderhoudkosten, doch daartegen staat over, dat voor rekening des wegs ook moeten worden onderhouden de veerwegen aan weerskanten van den IJssel, welk onderhoud, door het gedurig onder waterloopen, nog al kostbaar zal wezen en zeker meer zal bedragen dan het onderhoud der bruggen, zoodat daarin volstrekt geene onbillijkheid is.”

En na die weerlegging is de som van *f* 250, die voor de vernieuwing of herstelling der bruggen was uitgetrokken, goedgekeurd en geleden.

Ik verwijs bovendien nog naar het bij de stukken onder n°. 10 overgelegde schrijven van Burgemeester en Wethouders van Olst zelve, van 8 December 1852, waarin zij uitdrukkelijk zeggen: „dat bovendien niet uit het oog verloren moet worden, dat Heerde niet alleen wordt ontlast van het onderhoud van vier bruggen en twee duikers, maar ook nog van de dadelijk noodige herstellingen van drie (dier) bruggen.

Ik geloof dus die bewering van Olst voldoende weerlegd te hebben en te hebben

aangetoond, dat het onderhoud der bruggen wel degelijk werd beschouwd als equivalent tegen het onderhoud der veerdammen.

Verder wordt in het tot raadsbesluit verhevene rapport door de commissie te Olst beweerd, dat bij het verleenen der rente-garantie op de voorwaarde van het onderhoud der bruggen niet zoude zijn teruggekomen.

Bij het garantie-besluit, zegt de commissie, is de zaak eene nieuwe periods ingetreden. De vroegere onderhandelingen vervielen. Had men de vroegere voorwaarde van het bewuste onderhoud willen in 't leven houden, dan had men dit uitdrukkelijk moeten zeggen. Dit heeft men althans aan Olst niet gedaan, want er is gevonden," zegt de commissie, "het aan Olst medegedeelde besluit van Heerde, door den toenmaligen Burgemeester eigenhandig geschreven, waarin geen woord van het onderhoud is te vinden. Dat dit laatste nu wel voorkomt in het zooveel later verzondene exemplaar van dat besluit aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, kan tegen Olst niets bewijzen. Het kan er later bijgevoegd zijn.

Wat de laatste insinuatie betreft: mijn ambtvoorganger, de heer Mr. N. S. van Meurs, stond algemeen bekend als te strikt eerlijk, dan dat ik daar verder op antwoorden zal. In de origineele notulen, die ik ter inzage voorhanden heb, is uitdrukkelijk die voorwaarde gestipuleerd en in die notulen is niet de minste bijvoeging of renvooi gemaakt of iets dat daarnaar zweemt.

Ik verwijs overigens naar hetgene door Heerde nopens dat raadsbesluit is gezegd, n. l. in hoofdzaak dat, toen eenmaal het onderhoud der bruggen en duikers uitgemaakt en afgedaan was, men dezerzijds, om bij de langdurige en drukke correspondentie daarover met Olst niet altijd in herhalingen te vallen, de vaststaande bepaling eenvoudig wegliet.

Maar verder wordt nog in art. 15 van het bestek van aanbesteding, op den 18 Augustus 1853 door Gedeputeerde Staten van Overijssel goedgekeurd, gezegd:

Indien heeren aanbestederen mogten goedvinden alle overige werken in dezen weg, met name de aardenbaan, bruggen en duikers, zooals die in de bestekken dier werken zijn beschreven, in massa met den kunstweg aan te besteden, zoo zullen de aannemingssommen dier werken vooraf worden vastgesteld om verwarring ten opzigte der betalingstermijnen te voorkomen.

Die generale aanbesteding in massa is toen niet doorgegaan, omdat men begreep, dat de besteding in kleine perceeltjes minder kostbaar was, maar uit dat bestek, hetwelk door Gedeputeerde Staten van Overijssel, niet zonder voorkennis en medewerking van Olst, konde vastgesteld worden, blijkt toch ook alweder, dat Olst met de door Heerde van den beginne af gestelde voorwaarde genoegen nam, ook *na* het garantiebesluit Olst maakte toen ook niet de minste zwarigheid om de helft der kosten van de behoorlijke herstellingen te dragen,

Verder: in de memorie van Heerde wordt gezegd, dat de geheele latere onderhandeling met Olst alleen betrof het *finantieele* gedeelte der onderneming en alleen tot den uitslag leidde, dat de bijdrage der beide gemeenten Olst en Heerde elk ad *ƒ* 125 's jaars werden gewijzigd en vervangen door de bepaling, dat elk dier gemeenten de helft zoude dragen in het te kort van de ontvangsten van den weg op de uitgaven tot bestrijding der kosten van onderhoud, aflossing van kapitaal

en rentebetaling en dat verder de uitvoering van het werk onveranderd bleef.

Die bewering bestrijdt Olst, met in hoofdzaak te zeggen: „Ware dat zoo, dan had die bepaling van het onderhoud der bruggen, in het raadsbesluit van Heerde van 1852 voorkomende, niet in 1853 behoeven herhaald te worden en had kunnen wegblijven.

Vooreerst merk ik op, dat eene overtollige vermelding eener voorwaarde in een raadsbesluit, die voorwaarde niet nietig maakt. Maar ten anderen: Olst beroept er zich juist op, dat die voorwaarde niet ten tweeden male zou zijn gemaakt en nu schrijft het weder, die had wel kunnen nagelaten worden. Eene vreemde en inconsequente redenering.

Olst vraagt verder: als de rente-garantie alleen kwam in de plaats der vroeger bepaalde *f* 125 bijdrage door de gemeentebrsturen 's jaars, waar blijft dan de vroeger voorgestelde conditie, dat, na aflossing van het kapitaal, Olst zoude krijgen $^3/_5$ en Heerde $^2/_5$ der zuivere opbrengst.

Als of die bepaling niet vervallen ware toen het geheele *finantieele* gedeelte van het plan van den weg is gewijzigd, in welke wijziging ook de *finantieele* bepaling was opgenomen, dat de zuivere opbrengst ten bate van ieder der gemeenten voor de helft zoude komen.

En om nu alle argumenten, die Heerde uit de vroeger gewisselde stukken en de gevoerde onderhandelingen put, als met één slag dood te slaan, zegt Olst: „Al de overgelegde stukken, die betrekking hebben op de raadsbesluiten van Heerde en Olst van den 2den en 11den Maart 1852, zijn nul en van geenerlei waarde, omdat die besluiten zijn ingetrokken en vervallen."

Over eene dergelijke redenering moet men inderdaad verbaasd staan. Dus al de feiten beteekenen niets. De onderhandelingen, die gevoerd werden, de wetenschap der beide partijen, dat de kosten van onderhoud der bruggen voor gezamenlijke rekening waren, en waarvoor twintig jaren lang die kosten gezamenlijk zijn betaald, het oordeel van Gedeputeerde Staten van Overijssel, die de handelwijze van Olst onverantwoordelijk en hoogst berispelijk noemen:

alles beteekent niets volgens de redenering van Olst, welke redenering nu ten laatste nog wordt besloten door het navolgende betoog:

Dat de bruggen 20 jaren lang door de commissie zijn onderhouden is waarheid, zegt het Gemeentebestuur van Olst, maar dat komt uitsluitend door den overwegenden invloed van het commissie-lid, den geldschieter van den weg en Wethouder van Heerde, J. Nienhuis. Die heer wist de commissie te beduiden, dat ze tot het onderhoud verpligt was.

Ik wensch ook die phrase nog even te bespreken, vooral omdat Olst daardoor schijnt te willen wegredeneren, dat die betaling wettig en verpligtend geschied is.

Die overwegende invloed moet eene *oorzaak* hebben. De heer Nienhuis wordt hier opzettelijk *geldschieter* genoemd, als of die qualiteit hem een overwegenden invloed gaf. Maar de leening voor den weg, groot *f* 23.000, is geschied in 't openbaar te Deventer in een publiek stadsgebouw en na velerlei aankondigingen in de dagbladen. Ze werd bij publieke inschrijving aan den laagsten inschrijver, den heer Nienhuis, tegen eene rente van *f* 3.70 % gegund. De heer Cost Jordens schreef voor *f* 3.90 in. Het

was dus met regt eene handelszaak, niets meer, niets minder. De heer Nienhuis maakte volstrekt geen cadeau aan den weg, maar leende, als laagste inschrijver, volgens den toenmaligen rentekoers. Van grootmoedigheid was hier geen sprake. Die omstandigheid, dat de heer Nienhuis geldschieter was, konde hem dus den grooten invloed niet verschaffen.

Welke omstandigheid verschafte hem dan dien alles overwegenden invloed? Zijne persoonlijkheid? Maar de heer Nienhuis was, hoe vermogend ook en hoe respectabel tevens, door geboorte en opvoeding uit, en behoorde, door zijne levenswijze tot in hoogen ouderdom, geheel tot den landbouwenden stand. En wie waren nu zijne medeleden in de commissie van daarstelling en later van beheer? De heeren Mr. Cost Jordens, lid der 1e Kamer, Mr. van Doorninck, Wethouder van Deventer, Mr. IJssel de Schepper, lid der 2e Kamer, de heeren Nilant en Jhr. van Suchtelen van de Haere, beide Burgemeesters, en Voorhorst, Wethouder der gemeente Olst, Granpré Molière, grondeigenaar en lid van den Gemeenteraad van Olst, allen leden, van welke de beide eersten geheel gedesinteresseerd en de anderen allen zelfs in 't belang der gemeente Olst optraden en door dat Gemeentebestuur zelf benoemd. Leden, mannen op wie men toch niet zóó maar den blaam mag werpen en van welke het niet te veronderstellen is, dat zij de hun toevertrouwde belangen zoo hadden verwaarloosd, door allen te bukken voor den invloed van een rijk maar eenvoudig landbouwer.

Maar wat meer zegt, die heer Nienhuis was Wethouder van Heerde, in welke gemeente hij woonde, hij had dus geene zitting in den Gemeenteraad van Olst, en kon op dien geen invloed uitoefenen, en toch keurde die Raad, die steeds blijken gaf van de rekeningen wel zeer naauwkeurig, tot in het minutieuse toe, na te zien, altijd de rekeningen, waarop die uitgaven voorkwamen, goed. Zelfs zes jaren na het overlijden van genoemden heer Nienhuis op 1 November 1866.

Ik vermeen dus, dat hiermede ook dit punt vrij voldoende is wederlegd.

Ik geloof verder, dat alle voorafgegane betrekkelijke feiten en gewisselde stukken pleiten tegen Olst, omdat niet te wederleggen is het vroeger door den Raad van Heerde vooropgestelde beginsel:

„Als twee besturen tot het verkrijgen eener betere communicatie tusschen twee plaatsen een grindweg leggen en het onderhoud op zich nemen, dan gaat niet enkel *de weg, de grindbaan*, in onderhoud op beide over , maar (*ten zij uitdrukkelijk anders is bepaald*) ook de bruggen en duikers, zonder welke die weg *niet* bruikbaar is en de communicatie niet bestaan zoude.”

Zóó heeft het ook indertijd de Gemeenteraad van Olst en de commissie van daarstelling begrepen.

Zóó heeft het indertijd de heer Granpré Molière, lid van dien Raad, het begrepen, die, zich met dien overgang van dat onderhoud niet kunnende vereenigen, voorstelde uitdrukkelijk het tegendeel te bedingen. De Gemeenteraad van Olst vereenigde zich toen met dat voorstel niet. Zóó begreep ook het bestuur van Olst het twintig jaren lang, zóó begrijpt het nog het gemeentebestuur van Heerde, ook al wil de Raad van Olst thans eene andere zienswijze doen opgaan.

Eindelijk zijn bij het dossier nog gevoegd een brief van Gedeputeerde Staten van

Gelderland en een van die van Overijssel. Ik kan daaromtrent zeer kort zijn en wil slechts wijzen op een punt van *verschil* en een punt van *overeenstemming.* Heeren Gedeputeerde Staten van Gelderland beweren, dat het hier wèl betreft een geschil van bestuur door Z. M. den Koning, na uw advies, te beslissen, en hunne ambtgenooten van Overijssel beweren het tegendeel. Dit is het punt van verschil, hetwelk, naar ik in alle bescheidenheid geloof, door de gewisselde stukken voldoende is toegelicht. Uit dezelve blijkt toch overtuigend, dat de leden der commissie van beheer van den weg slechts zijn gedelegeerden, zaakgelastigden, zonder de minste regtspersoonlijkheid, zoodat een civiel regtsgeding zoude ingesteld moeten worden tegen elk der leden van dat periodiek aftredend en van de zijde van Olst zeer afwisselend personeel; die commissie is rekenpligtig aan de gemeentebesturen, aan welke laatste ook alleen de concessie tot tolheffing is verleend. En het Gemeentebestuur van Olst weigert thans feitelijk zijne medewerking tot onderhoud van den weg in zijn geheel. De puaestie kan dus niet anders zijn dan een geschil van bestuur.

In een ander punt stemmen echter beide gewestelijke besturen van Gelderland en Overijssel volmaakt overeen. Heeren Gedeputeerde Staten van Overijssel zelve, de administratief als aangewezene verdedigers van Olst, drukken in sterke bewoordingen hun gevoelen uit, dat zij met die van Gelderland volkomen instemmen, dat het goed regt en de billijkheid beide geheel zijn aan de zijde van Heerde.

Dat Mijne Heeren moge ook uwe zienswijze zijn.

Overtuigd van ons goed regt en van de waarheid der door ons gestelde feiten, stellen wij met vertrouwen de zaak in uwe handen, en voor uw verlicht oordeel achten wij het overbodig de spitsvondigheden onzer tegenpartij verder te weerleggen, verzekerd als wij zijn, dat Gij, het kaf van het koorn scheidende, in deze zaak naar billijkheid zult oordeelen.

De *Staatsraad* DE JONGE. Het heeft mijne aandacht getrokken, dat er in de notulen van 2 Maart 1852 iets bijgevoegd was. Er was het een en ander bijgeschreven. Dat kan nu wel een bloot toeval zijn, maar het verdient toch opmerking.

De *Burgemeester.* Olst beweert dat die notulen van geene waarde zijn, zoodat die toevoeging of wijziging der notulen niets ter zake afdoet.

De *Staatsraad* DE JONGE. Ja, dat is zoo, maar toch verdient het opmerking. In allen gevalle verzoek ik voorlezing van die stukken.

De *Burgemeester.* Ik ben gaarne bereid daartoe over te gaan, maar zij zijn nog al lang.

(De bedoelde notulen worden daarop voorgelezen).

III. Het beroep *van den Raad der gemeente Smilde, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, van* 19 *April jl.,* n°. 25, *waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van* 8 *April bevorens* n°, 19, *tot toevoeging van een post van uitgaaf aan de gemeentebegrooting voor* 1876.

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Burgemeester en Wethouders van Smilde werden in 't begin van December 1875 onderrigt, dat in de gemeente zekere Janna de Graaf, wed. R. Bisschop, met een jong kind, zonder huisvesting was en zonder eenig middel van bestaan. Het Burgerlijk Armbestuur wilde haar niet bedeelen of in 't werkhuis opnemen, omdat zij was lidmate van de Hervormde gemeente en die zorg dus geacht moest worden te rusten op de Diaconie, terwijl diakenen oordeelden aan die vrouw, wegens haar slecht levensgedrag, geene ondersteuning te moeten geven. Wegens de strenge koude werd zij, nadat haar hutje door storm gedeeltelijk vernield en onbewoonbaar was geworden, door den Burgemeester uitbesteed voor *f* 2 per week. De Gemeenteraad besloot op 13 December 1875, aan het Burgerlijk Armbestuur den wensch kenbaar te maken dat die vrouw met haar kindje in het werkhuis zou worden opgenomen. Nadat de Burgemeester dit besluit ter kennis vsn het gezegd Armbestuur had gebragt, antwoordde dit Armbestuur aan den Gemeenteraad, „dat het aan die vrouw geene ondersteuning wilde verleenen, zoolang het niet door een brief van de Hervormde Diaconie was onderrigt, dat zij zich dáár om ondersteuning had aangemeld en was afgewezen." Naar aanleiding van 't slot van dien brief, waarin het Armbestuur te kennen gaf, dat, als de Raad meende, dat 't Armbestuur de zaken niet goed behartigde, de Raad slechts een votum van wantrouwen had te geven, waarna de leden hun mandaat zouden nederleggen, heeft de Gemeenteraad, op voorstel van Burgemeester en Wethouders, op 28 December 1875, besloten aan de leden van het Burgerlijk Armbestuur te verzoeken, dat, voor zoover zij bij de meening mogten volharden *niet* te kunnen overgaan tot de onmiddellijke opneming van Janna de Graaf in het werkhuis, zij den Raad gelieven te doen toekomen hunne aanvrage tot eervol ontslag.

De leden van dat Armbestuur vroegen evenwel dat ontslag niet, maar onderwierpen hun geschil met het Gemeentebestuur aan het oordeel van Gedeputeerde Staten, die, bij resolutie van 18 Januarij jl., aan het Armbesuur te kennen gaven: „dat het, naar art. 22 der wet op het Armbestuur, buiten twijfel is, dat het Burgerlijk Armbestuur, *zonder beroep*, beschikt op de aanvragen om onderstand; dat dus dat bestuur te Smilde, met de opneming van Janna de Graaf in het werkhuis te weigeren, gebleven is binnen de grenzen zijner bevoegdheid, en dat mitsdien het Gemeentebestuur zich ten onregte in de zaak heeft gemengd."

Burgemeester en Wethouders gaven op 15 Maart 1876 kennis aan het Burgerlijk Armbestuur, dat de Burgemeester *f* 30.50 voor de verpleging van Janna de Graaf had voorgeschoten, met uitnoodiging die som te restitueren, als meer eigenaardig tot dat beheer behoorende; maar 't Burgerlijk Armbestuur antwoordde met eene weigering, niettegenstaande eene door dat bestuur met den Kerkeraad van Hooger Smilde alsnu geslotene overeenkomst over de verdere hulp voor de genoemde behoeftige.

Daarop besloot nu de Gemeenteraad, op 8 April ll., om 1°. aan de gemeentebegrooting van uitgaven over 1876 toe te voegen een post „verplegingskosten voor Janna de Graaf, over 1875 en 1876," en 2°. Burgemeester en Wethouders te magtigen, om van den post der begrooting „tot nadere beschikking, met toestemming van den Raad, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, op voornoemden post over te schrijven *f* 30.50.

Gedeputeerde Staten van Drenthe hebben, in aanmerking nemende, "dat dit raadsbesluit mede betrekking heeft tot uitgaven, de dienst van 1875 betreffende, en alzoo dienstvermenging ten gevolge zou hebben, en dat voorts de uitgaven, tot wier verevening dat raadsbesluit moet strekken, geen wettige schuld der gemeente uitmaken," bij hun besluit van 19 April jl. aan dat raadsbesluit hunne goedkeuring onthouden.

Op 15 Mei jl. besloot de Gemeenteraad van Smilde, gezien artt. 200, 209 en 213 der Gemeentewet, zijn boven gezegd besluit alsnu te onderwerpen aan de goedkeuring des Konings.

Gedeputeerde Staten, daarop door den Min. van Binn. Zaken gehoord, geven in hun berigt van 3 Junij jl. te kennen:

De Raad van genoemde gemeente onderwerpt bij het aangehaalde besluit aan de goedkeuring van Z. M. den Koning het raadsbesluit derzelfde gemeente van den 8 April te voren, n°. 9, houdende toevoeging aan de begrooting van 1876, van een post wegens verplegingskosten voor Janna de Graaf, wed. R. Bisschop, aan welk besluit wij bij onze resolutie van 19 April d. a. v., n°. 25, onze goedkeuring hebben onthouden.

Schoon de vorm eenigzins vreemd is, is het duidelijk, dat bedoeld wordt naar art. 213, in verband met art. 209 der Gemeentewet, bij den Koning voorziening te vragen tegen ons besluit van weigering der goedkeuring van het raadsbesluit van 8 April jl. De termijn bij art. 200 voorgeschreven is in acht genomen en is dus het verzoek om voorziening ontvankelijk.

Twee gronden van weigering zijn in de beklaagde resolutie vermeld:

a. het raadsbesluit heeft mede betrekking tot uitgaven de dienst van 1875 betreffende, en zou alzoo dienstvermenging ten gevolge hebben;

b. de uitgaven, tot wier verevening het raadsbesluit strekt, hebben geene wettige schuld der gemeente tot onderwerp.

Tot nadere ontwikkeling dier gronden hebben wij de eer voor ons berigt, het volgende mede te deelen.

Wat *a* betreft, zal het voldoende zijn te doen opmerken, dat de uitgaven twee dienstjaren betreffen, die van 1875 en 1876, en dat het dienstjaar 1875 niet gesloten zijnde, uitgaven de dienst van 1875 betreffende hadden moeten zijn toegevoegd aan de begrooting der nog loopende dienst 1875. De aard der begrooting brengt dit mede; ten overvloede volgt het uit art. 10 der voorschriften betreffende de inrigting der begrooting van de inkomsten en uitgaven van de gemeenten van Drenthe, gegeven door Gedeputeerde Staten van die provincie den 15 Julij 1851, n°. 9, en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 16 Augustus 1852, n°. 38.

Wat *b.* betreft moge het volgende dienen:

Te Smilde is een Bugerlijk Armbestuur. Tusschen dat Armbestuur en het Gemeentebestuur van Smilde heeft eene zekere spanning geheerscht, waarvan de overgelegde stukken ten overvloede getuigenis geven. Door het Gemeentebestuur werd op het Armbestuur pressie uitgeoefend, in zoover verlangd werd, dat het de bovenbedoelde Janna de Graaf in zijn werkhuis zou opnemen. Toen nu het Burgerlijk Armbestuur zich in Januarij van dit jaar bij ons over die handelingen bezwaarde, beschikten wij bij de in afschrift overgelegde resolutie van 18 Januarij 1876, n°. 41, zooals wij

meenden dat de letter en de geest der wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n°, 100), gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 88), dit medebragten.

Inmiddels had de Burgemeester voor onderstand dier vrouw uitgaven gedaan en ging welligt voort ze te doen, (tot welke tijdvakken van 1875 en 1876 de uitgaven behooren blijkt niet, alleen dat ze anterieur zijn aan 15 Maart 1876). Van die uitgaven, tot een bedrag van *f* 30.50, vroegen Burgemeester en Wethouders teruggave van het Burgerlijk Armbestuur, dat weigerde. Dit schijnt ten gevolge te hebben gehad het nemen van het raadsbesluit van toevoeging van 8 April. Art. 22 der Armenwet, in het Tweede Hoofdstuk *van de ondersteuning der armen*, bepaalt, dat het burgerlijk of algemeen, het gemengd Armbestuur, of, *bij gebreke daarvan*, het bestuur der gemeente, beslist op de aanvraag om onderstand dergene, die verkeeren in het geval bij art. 21 bedoeld. Dus het bestuur der gemeente treedt tot ondersteuning der bedoelde arme alleen op, als er geen burgerlijk of algemeen, geen gemengd Armbestuur aanwezig is. Te Smilde, was een Burgerlijk Armbestuur, door de burgerlijke overheid den Gemeenteraad van Smilde geregeld. Ergo had het bestuur der gemeente Smilde, zich de ondersteuning der armen niet aan te trekken, had daarvoor geene uitgaven te doen.

Wat de Burgemeester gedaan had was buiten de wet, en in strijd met de wet. De gemeente werd voor die uitgave geen schuldenares. Het was ook geene *uitgave der gemeente* (art. 205 Gemeentewet initio), zij ging de gemeente niet aan. In zoover meenden wij ook, dat de omstandigheid, dat de Raad toestemde in het verevenen der uitgaaf ten laste der gemeente, de zaak niet kon veranderen, de gemeentebesturen hebben de wet na te leven, en kunnen niet willekeurig uitgaven brengen ten laste der gemeente.

Deze beschouwingen deelen wij ook nu nog. En, onder bijvoeging voor zooveel noodig van een afschrift van het reglement van het Burgerlijk Armbestuur, hebben wij dan ook de eer uwe Excellentie te raden een afwijzende beschikking des Konings te bevorderen.

Memoriën zijn er niet nader bij deze Afdeeling ingekomen.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Negentiende Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 2 *Augustus* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1o. van den 9 Julij 1876, no. 30, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *P. J. Eggen, te Schimmert, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd.* 7 *April* 1876, 2*de* *Afd., litt.* 2658/4 *X, in zake de Nationale Militie.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 215).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

> WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van P. J. Eggen te Schimmert, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg, dd. 7 April ll., 2de Afd. B, la 2658/4 X, in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 28 Junij 1876, no. 33;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 Julij 1876, n°. 38, 4e Afdeeling;

Overwegende:

dat het gezin, waartoe de loteling Pieter Joseph Eggen behoort, *vroeger* bestond uit *vier* zonen, waarvan de oudste, die in 1870 geloot heeft, na vijf jaren dienst is gepasporteerd, de tweede in 1873 wegens de dienst van zijnen ouderen broeder is vrijgesteld en den 5 Februarij 1874 overleden is, en de vierde den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt;

dat de Militieraad appellant voor de dienst heeft aangewezen, en Gedeputeerde Staten die uitspraak van den Militieraad hebben gehandhaafd, op grond dat hij de derde zijn zou van een gezin van vier broeders, waarvan alleen de oudste gediend heeft;

dat appellant, van dit besluit bij Ons in beroep komende, aanvoert, dat overleden broeders alleen worden medegerekend, wanneer zij in dienst of na volbragten diensttijd zijn overleden en niet gediend hebbende overleden broeders in dat getal niet medereken, zoodat hij geacht moet worden te behooren tot een gezin van drie broeders, waarvan reeds één gediend heeft;

Overwegende, dat de Wet, bij de berekening van het aantal broeders, tot toepassing van art. 41, geacht moet worden in den regel het oog te hebben op den staat, waarin het gezin zich bevindt wanneer de vrijstelling overeenkomstig de Wet bij den Militieraad wordt aangevraagd, en dus op het getal der op *dat* tijdstip in *leven* zijnde broeders;

dat er evenwel gevallen zijn, waarin overleden broeders moeten worden medegeteld;

dat toch de aanspraak op vrijstelling, volgens art. 50, n°. 2, verkregen door volbragte vijfjarige dienst van eenen broeder, niet kan geacht worden te vervallen door het latere overlijden van dien broeder, en dat broeders, wier dienst wordt in aanmerking genomen tot vrijmaking van andere, natuurlijk bij de bepaling van het aantal broeders moeten worden medegerekend;

dat dit bij uitzondering mederekenen van overleden broeders, hetzij dat overlijden plaats greep na geheel volbragten diensttijd, hetzij in den loop van dien diensttijd zelven, alleen een gevolg is van het in aanmerking nemen hunner dienst als reden tot vrijstelling en dus niet te pas komt bij overleden broeders, die *niet* gediend hebben, maar vrijgesteld zijn;

dat nu in dit geval de tweede broeder, die overleden is, niet gediend heeft, maar vrijgesteld is, en dus niet mag worden medegerekend;

dat derhalve het gezin bestaat uit drie broeders, waarvan een gediend heeft, en derhalve, krachtens art. 49, al. 1, der Militiewet, de overige broeders aanspraak hebben op vrijstelling;

dat P. J. Eggen derhalve ten onregte voor de dienst is aangewezen;

Gezien de wet op de Nationale Militie van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 7 April ll., 2de Afdeeling B, 1a 2658/4 X, P. J. Eggen alsnog vrijstelling

van de dienst bij de Nationale Militie te verleenen, uit hoofde van broederdienst.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 11 Julij 1876, no. 26, houdende beschikking op het beroep *van den Gemeenteraad van 's Gravenhage, houdende verzoek, dat worde beslist, dat de zorg voor het onderhoud, de bruikbaarheid en de veiligheid van de laan van Nieuw-Oosteinde niet afhangt van Bnrgemeester en Wethouders dier gemeente.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 155).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Gemeenteraad te 's Gravenhage ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons, krachtens art. 148 van de Provinciale Wet, zal worden beslist, dat de zorg voor het onderhoud, de bruikbaarheid en de veiligheid van de Laan van Nieuw-Oosteinde niet afhangt van Burgemeester en Wethouders dier gemeente;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 7 Junij 1876, No. 12;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 7 Julij 1876, no. 17, 3e Afd.;

Overwegende:

dat de Laan van Nieuw-Oosteinde, die Voorburg verbindt met 's Gravenhage, voor het gedeelte loopende over het grondgebied dier laatste gemeente voorkomt op den legger der wegen en voetpaden van de gemeente 's Gravenhage, als:

rijweg, bestraat, eigenaars en beheerders de heeren Willem en Johannes Petrus Koens en het niet wordt betwist, dat die laan niet behoorlijk wordt onderhouden en voorziening eischt, waarvoor de kosten zijn geraamd op *f* 4301;

dat Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland het Gemeentebestuur van 's Gravenhage hebben uitgenoodigd, om ten aanzien van deze laan te handelen, gelijk bij

art. 5 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland in dato 3 November 1870 (*Prov. Blad* n°. 103), door Ons goedgekeurd bij besluit van 21 November d. a. v., n°. 16, is voorgeschreven; — dat het Gemeentebestuur, aan die uitnoodiging voldoende, de eigenaars, beheerders en onderhoudspligtigen van de laan last hebben gegeven om de laan te herstellen en, toen aan dien last niet werd voldaan, het procesverbaal van bevinding hebben opgemaakt, bedoeld in gemeld artikel 5, en dat aan Gedeputeerde Staten hebben ingezonden;

dat die Staten daarop aan het Gemeentebestuur hebben aangezegd, dat het zorg moest dragen voor het herstel van de laan, behoudens het regt om de kosten op de onderhoudspligtigen te verhalen en vervolgens, toen het Gemeentebestuur weigerde daartoe over te gaan, bewerende, dat niet de gemeente 's Gravenhage maar de provincie Zuidholland met het herstel ten laste der nalatige onderhoudspligtigen was belast, bij twee besluiten van 7/14 en 27 December jl., krachtens art. 212 der Gemeentewet, in verband met art. 179, litt. *h*, dier wet, op de gemeentebegrooting voor 1876 hebben gebragt een post in uitgaaf, ten bedrage van *f* 4300, ter bestrijding der kosten van herstel, met vermindering van den post voor onvoorziene uitgaven met gelijk bedrag, — tegen welke besluiten de Gemeenteraad geen beroep bij Ons heeft ingesteld;

dat die Raad echter, bij memorie, gedagteekend 1 Februarij jl., zich tot Ons heeft gewend, verzoekende, dat door Ons, krachtens art. 148 der Prov. Wet, zal worden beslist, dat de zorg voor de bruikbaarheid der Laan van Nieuw-Oosteinde niet afhangt van het dagelijksch bestuur van 's Gravenhage, hoofdzakelijk op grond, dat de laan niet is het eigendom der gemeente, die daarover ook niet het beheer heeft, of daarvan de gewone onderhoudspligtige is; dat de verpligting, voortvloeijende uit art. 179 la *h* der Gemeentewet, om te zorgen voor het onderhoud, de bruikbaarheid en veiligheid der wegen tot algemeene dienst van allen bestemd, uitzondering lijdt, indien krachtens het publiek regt een ander openbaar gezag met die verpligting is belast, — hetgeen hier het geval zou zijn, omdat, volgens het bepaalde bij de artikelen 5 en 6 van het gemeld Provinciaal reglement van 3 November 1870, het Gemeentebestuur met betrekking tot deze laan aan alle verpligtingen volkomen heeft voldaan, door het geven van den last tot herstel aan de beheerders en onderhoudspligtigen en door het opmaken en inzenden van het procesverbaal van bevinding, maar de zorg voor het herstel van het gebrekkige ten koste van de daartoe verpligten is opgedragen aan Gedeputeerde Staten, handelende namens de provincie;

dat Gedeputeerde Staten in de eerste plaats ten aanzien van dit verzoek den twijfel hebben geopperd, of hier wel een geschil van bestuur bestaat over het onderhouden van werken, als bedoeld is bij gezegd artikel 148 der Provinciale Wet, gerezen tusschen eene provincie en eene gemeente, omdat de laan geen provinciale weg is, zij Staten slechts handelen ter uitvoering van art. 179, litt. *h*, der Gemeentewet en de provincie dus niet als partij kan worden beschouwd; voorts hebben beweerd, dat de Gemeenteraad van hunne besluiten van 7/14 en 27 December, binnen den daartoe gestelden termijn zich bij Ons in beroep had moeten voorzien, indien hij de gehoudenheid om voor het herstel te zorgen bleef betwisten en dat die Raad, dit niet gedaan hebbende, thans moet geacht worden niet meer ontvankelijk te zijn in het

verzoek, krachtens art. 148 der Prov. Wet gedaan en ten slotte hebben beweerd, dat het Provinciaal reglement de zorg voor het herstel niet opdraagt aan de provincie, maar alleen aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid geeft om voor het herstel te zorgen, indien zij dit in bijzondere, bij voorbeeld spoedeischende, gevallen geraden achten;

dat de Gemeenteraad duidelijk en bepaald beweert, dat de pligt tot herstel rust op de provincie en dit door de Gedeputeerde Staten, vertegenwoordigende de provincie, wordt ontkend; dat het verschil tusschen de provincie en de gemeente 's Gravenhage loopt over publiekregterlijke verpligtingen ten aanzien van het onderhoud van wegen, dus van werken in art. 148 der Provinciale Wet bedoeld, en er alzoo een geschil bestaat in den zin van gemeld artikel;

dat werkelijk de Gemeenteraad, door in beroep te komen van de hier vermelde besluiten van Gedeputeerde Staten, het punt in geschil ook aan Onze beslissing had kunnen onderwerpen;

dat echter, nu de Raad dit niet heeft gedaan, daaruit niet noodwendig eene niet-ontvankelijkheid in het thans gedaan verzoek behoeft te volgen;

dat toch de bevoegdheid, bij art. 148 der Prov. Wet gegeven, niet aan bepaalde vormen en termijnen is onderworpen en de beslissing, volgens dat artikel door Ons te nemen, niet tot onderwerp heeft, zoo als de besluiten van Gedeputeerde Staten, eene gemeentebegrooting, die na verloop van het dienstjaar ophoudt, zoodat die beslissing, in tegenstelling met de besluiten van Gedeputeerde Staten, van blijvenden aard is en ook nog blijft werken na afloop van het dienstjaar;

dat, wat de zaak betreft, de Laan van Nieuw-Oosteinde niet is het eigendom der gemeente 's Gravenhage, maar eigenaars, beheerders en onderhoudspligtigen daarvan zijn bijzondere personen;

dat wel art. 179, litt. *h*, der Gemeentewet aan het dagelijksch bestuur eener gemeente de verpligting oplegt te zorgen voor het onderhoud, de bruikbaarheid en veiligheid der wegen, tot de dienst van allen bestemd, maar die verpligting wordt beperkt door de bijvoeging: „voor zoover van hen afhangt,” waaronder verstaan moet worden: voor zoover geen ander openbaar gezag krachtens publiek regt met die taak is belast;

dat bij art. 11 van het Provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van den 11/17 November 1852 (*Prov. Blad* n°. 40) de gemeentebesturen het herstel moesten verrigten ten koste der onderhoudspligtigen, indien door beheerders aan den gegeven last tot herstel niet was voldaan; dat echter later, onder anderen in het reglement, gewijzigd den 4 November 1859 (*Prov. Blad* 1860 n°. 12) werd bepaald dat, indien een gemeentebestuur bezwaar maakte een werk te doen uitvoeren voor rekening van dengene, aan wien de last door Gedeputeerde Staten is gegeven, die Staten daarvan verslag doen aan de Provinciale Staten en magtiging vragen om het werk namens de provincie te doen uitvoeren voor rekening en ten koste der nalatige onderhoudspligtigen;

dat alzoo bij het bezwaar van een Gemeentebestuur om het herstel uit te voeren en verder te gaan dan het opmaken van procesverbaal van bevinding en het verrigten der andere handelingen in het reglement opgenoemd, de last van herstel rust op de provincie;

dat bij latere wijzigingen van de reglementen in 1864 en laatstelijk den 3 November 1870 dit beginsel, ook blijkens de handelingen en discussiën, die in den boezem der Provinciale Staten hebben plaats gehad, niet is verlaten; dat slechts Gedeputeerde Staten van de verpligting zijn vrijgesteld om, alvorens het werk te herstellen, daartoe de magtiging van de Provinciale Staten te vragen;

dat dan ook, volgens art. 6 van het thans vigerende reglement van 3 November 1870, de last tot herstel alleen aan een gemeentebestuur kan worden gegeven, wanneer het beheer of de verpligting tot onderhoud is bij de gemeente, — welk geval hier niet bestaat, omdat het beheer en de bedoelde pligt rusten op bijzondere personen;

dat in de laatste alinea van gemeld artikel wordt gezegd, dat in alle andere gevallen dan die in de voorgaande zinsneden zijn omschreven, de Gedeputeerde Staten namens de provincie het herstel, ten koste der daartoe verpligten, kunnen bevelen;

dat dit woord „kunnen" kennelijk niet in den zin kan worden opgevat, dat zij naar goedvinden het herstel zelven kunnen doen of het verpligtend aan de gemeentebesturen opdragen, maar enkel beteekent dat Gedeputeerde Staten namens de provincie en zonder speciale magtiging van de Provinciale Staten de bevoegdheid hebben, om tot herstel te geraken, het werk aan te besteden voor rekening van de daartoe verpligten;

Gezien art. 148 van de Provinciale Wet, art. 179, 1ª *h*, van de Gemeentewet en het Provinciaal Reglement op de wegen en voetpaden van 3 November 1870 voormeld;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de zorg voor de instandhouding, bruikbaarheid en veiligheid van de Laan van Nieuw-Oosteinde niet afhangt van Burgemeester en Wethouders der gemeente 's Gravenhage.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 11 Junij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. Van den 16 Julij 1876, houdende beschikking op het beroep *van den Gemeenteraad van Middelburg, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van* 31 *Maart* 1876, *n°.* 31, *waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van* 21 *bevorens, n°.* 11, *tot nadere regeling der jaarwedden van de hulponderwijzers van eene der openbare lagere scholen te Middelburg.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 171).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Middelburg, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 31 Maart ll., n°. 31, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 21 Maart te voren, n°. 11, houdende nadere regeling der jaarwedden van de hulponderwijzers op de school C. voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens aldaar;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 5 Julij 1876, no. 36;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 12 Julij 1876, n°. 60, 5de Afd.;

Overwegende:

dat in voormeld raadsbesluit van 21 Maart ll., n°. 11, de voorwaarde is opgenomen, dat de tegenwoordige hulponderwijzers, om in het genot te komen van de hun bij dat besluit toe te kennen verhooging van jaarwedde, en zij, die later voor deze betrekking willen in aanmerking komen, zich moeten verbinden geen verzoek om ontslag te zullen indienen, dan tegen het einde van eenen jaarlijkschen cursus, uitgezonderd in het geval van benoeming tot hoofd eener school;

dat Gedeputeerde Staten van Zeeland, met het oog op bovenomschreven voorwaarde, bij hun voornoemd besluit van 31 Maart ll., n°. 31, op daarbij uiteengezette gronden, geweigerd hebben hunne goedkeuring aan meergemeld raadsbesluit van 21 Maart ll., no. 11, te verleenen en dat appellant alsnu verzoekt, dat door Ons alsnog die goedkeuring verleend worde;

Overwegende, wel is waar, dat gestadige verandering van het onderwijzend personeel, vooral wanneer dit voorvalt in den loop van een schooljaar, nadeelig is voor het onderwijs; dat echter de bij raadsbesluit van 21 Maart ll., n°. 11, gestelde voorwaarden, ten doel hebbende dit nadeel tegen te gaan, hoogst bezwarend te achten is voor de aanwezige onderwijzers, die aldus genoodzaakt worden òf de vrijheid prijs te geven, die aan andere gemeente-ambtenaren niet wordt onthouden, om namelijk op het tijdstip, dat hun belang zulks medebrengt, hunne betrekking te verlaten, òf wel het genot te missen van zoodanige verhooging van jaarwedde als de Gemeenteraad zelf, blijkens eigen raadsbesluit, voegzaam en billijk oordeelt; dat de aanwezige hulponderwijzers

aldus zich genoopt zullen zien de gemeente te verlaten en anderen zullen afgeschrikt worden zich aan eene school te Middelburg te verbinden;

dat mitsdien de gestelde voorwaarde met het welbegrepen belang van het openbaar lager onderwijs niet is te rijmen en geene goedkeuring verdient;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van 31 Maart ll., no. 31, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 16 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

4o. Van den 18 Julij 1876, n°. 14, houdende beschikking omtrent het *geschil tusschen de gemeenten Lochem en Laren, over de woonplaats van den krankzinnige, A. Nekkers.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bl. 237).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beslissende het geschil tusschen Lochem en Laren (provincie Gelderland), over de woonplaats van den krankzinnige Albert Nekkers;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 5 Julij 1876, n°. 35;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Julij 1876, no. 15, 2de Afdeeling ;

Overwegende:

dat Albert Nekkers, op 10 September 1813 geboren en te Lochem woonachtig, in 1854 gegaan is naar het gehucht Oelde, behoorende tot de gemeente Laren (waar hij dan ook in het bevolkingsregister werd ingeschreven), waar hij tuinarbied verrigtte bij den landbouwer G. Holstege, wien door Armbesturen van Lochem, ter tegemoetkoming in de kosten voor zijne voeding en huisvesting, eerst *ƒ* 32 per jaar,

en daarna, toen de werkkracht van den behoeftige afnam, *f* 1 per week, later verhoogd tot *f* 1.50 wekelijks, werd toegelegd;

dat, nadat op ultimo Maart 1875 aan die toelage uit Lochem een einde was gemaakt, Nekkers toch bij gezegden landbouwer te Laren gebleven is, totdat in December d. a. v. de noodzakelijkheid ontstond om hem, wegens krankzinnigheid, in het geneeskundig gesticht voor zoodanige lijders, te Deventer, te plaatsen;

dat het, uit de onder eede afgelegde verklaringen van drie getuigen, gebleken is, dat de man, toen hij in 1854 zich onder Laren vestigde, wel doof en weinig ontwikkeld van geestvermogens, doch volstrekt niet idioot was, en allezins in staat om handenarbeid te verrigten en om een bepaald voornemen tot woonplaatsverandering te hebben en uit te voeren;

dat hij tot in December 1875 toe, dus langer dan 20 jaren, voortdurend aldus bij denzelfden landbouwer onder de gemeente Laren gebleven is en mitsdien geacht moet worden aldaar woonplaats te hebben gehad;

Gezien de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Laren (in de provincie Gelderland) aan te wijzen als de gemeente waar Albert Nekkers woonplaats had, tijdens de regterlijke magtiging tot zijne plaatsing in het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen te Deventer werd verleend.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 18 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. Van den 19 Julij 1876, n°. 17, houdende beschikking op het beroep van *Pastoors en Kerkmeesters der Roomsch Katholyke parochiën van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart, te Nieuwkoop, en Onze Lieve Vrouwe Geboorte, van de Bodegraafsche Meije en Zegveld, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van* $\frac{\text{31 Januarij}}{\text{7 Februarij}}$ *ll.*, n°. 20, *houdende afwijzing van hun verzoek tot afvoering van het Meije-Kerkpad van den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Nieuwkoop.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876 blz. 174).

Dit besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Pastoors en Kerkmeesters der Roomsch Katholyke parochiën van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart, te Nieuwkoop, en Onze Lieve Vrouwe Geboorte van de Bodegraafsche Meije en Zegveld, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van $\frac{\text{31 Januarij}}{\text{7 Februarij}}$ ll., no. 20, houdende afwijzing van hun verzoek tot afvoering van het Meije-Kerkpad van den legger der wegen en voetpaden, in de gemeente Nieuwkoop;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 7 Junij 1876, no. 21;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Julij 1876, no. 36, 3de Afd.;

Overwegende:

dat bij de vaststelling der leggers van wegen en voetpaden in de gemeente Nieuwkoop in 1854 daarop is gebragt een pad, genaamd het Meije-Kerkpad, loopende van den Zuideindschen weg tot aan het water de Meije, waarvan als eigenaar, beheerder en onderhoudspligtige was aangewezen de Roomsch Katholyke parochie van Nieuwkoop;

dat van dit pad steeds gratis gebruik werd gemaakt door de parochianen van Nieuwkoop, terwijl andere personen van dat pad gebruik mogten maken tegen betaling, vroeger van een oortje en later van $2^1/_2$ cent voor heen en terug;

dat ten gevolge der oprigting eener nieuwe parochie, van de Bodegraafsche Meije en Zegveld, de omschrijving van eigenaars, beheerders en onderhoudspligtigen van den weg dus is gewijzigd, dat alstoen het bestuur dier nieuwe parochie daarop gebragt is;

dat onlangs Gedeputeerde Staten de betrokken Kerkbesturen hebben aangeschreven dat zij met de heffing van het tolgeld, als zijnde nimmer daartoe magtiging verleend, ingevolge het Keizerlijk decreet van 21 October 1811, voortaan moesten ophouden;

dat dientengevolge bedoelde Kerkbesturen zich hebben gewend tot Gedeputeerde Staten, met verzoek, dat het genoemde pad, als ten onregte op den legger gebragt, daarvan mogt worden afgevoerd;

dat de Gemeenteraad, door Gedeputeerde Staten ter zake gehoord, in zijne vergadering van 24 November ll., besloten heeft dat verzoek te ondersteunen;

dat Gedeputeerde Staten echter, van oordeel dat het pad ligt ten dienste van het algemeen, in hunne vergadering van 31 Januarij ll., besloten hebben dat verzoek te wijzen van de hand;

Overwegende dat, krachtens art. 3 van het Provinciaal reglement op de wegen, ook na de vaststelling van den legger, daartegen door belanghebbenden bezwaren kunnen worden ingebragt bij Gedeputeerde Staten en derhalve hier alleen te onderzoeken valt, of het Meije Kerkpad ligt ten dienste van het algemeen, en dat niet kan worden beweerd, dat het pad openbaar is, omdat vroeger tegen de plaatsing van het pad op

den legger, ook toen deze later uitsluitend en alleen met betrekking tot het bedoelde pad werd gewijzigd, geene bezwaren zijn ingebragt;

dat het pad blijkbaar oorspronkelijk is aangelegd en onderhouden met het doel de Nieuwkoopsche parochianen in de gelegenheid te stellen, die van de Meije om te Nieuwkoop, en die van Nieuwkoop om in de Meije ter kerk te komen;

dat wel aan anderen dan parochianen vergund werd van dit pad gebruik te maken, maar slechts voorwaardelijk, namelijk tegen betaling, en derhalve ook hieruit het niet openbaar karakter van den weg mag worden afgeleid;

dat in 1850 subsidien door het Rijk en de Provincie tot herstel van den weg zijn verleend, maar uitsluitend in het kerkelijk belang en wel door de Staten uit den post van subsidiën aan Roomsch Katholyke kerken en pastorijen en door het Rijk, op voordragt van den Minister voor de Roomsch Katholyke Eeredienst, uit de fondsen van zijn Departement;

dat de vermelding van den weg als openbare weg op de kadastrale registers door den aard hunner zamenstelling geenerlei bewijs kan opleveren voor het karakter van den weg;

dat dus het gevorderd bewijs niet is geleverd, dat het pad in geschil tot de openbare dienst is bestemd, maar dat integendeel voldoende blijkt, dat het *niet* ligt ten dienste van het algemeen, en derhalve van den legger behoort te worden afgevoerd;

Gezien het Provinciaal Reglement op de wegen (*Provinciaal Blad* 1870, nº. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 31 Januarij ll., te verklaren, dat het Meije Kerkpad alsnog van den legger der wegen en voetpaden in die gemeente behoort te worden afgevoerd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 19 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zoken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

6º. Van den 19 Julij 1876, nº. 19, houdende beschikking op het beroep van *Y. L. Brouwers, te Franeker, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, voor zooverre daarbij voorwaarden zijn verbonden aan de hem verleende vergunning, om eene stoomoliefabriek op te rigten.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 230).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Y. L. Brouwers te Franeker van een besluit van Burg. en Weth. dier gemeente van 23 Februarij 1876, waarbij hem voorwaardelijk vergunning is verleend voor de oprigting eener stoomoliefabriek;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 5n Julij 1876, no. 23;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 15 Julij 1876, nº. 82, 12e Afd.;

Overwegende:

dat door het gemeentebestuur van Franeker bij zijue beschikking van 23 Februarij jl. aan Y. L. Brouwcrs voornoemd, vergunning is verleend tot oprigting eener stoomoliefabriek aan het Westvliet te Franeker op het erf achter de huizing, kadastraal bekend sectie D, no. 1120, en zulks onder voorwaarde dat in die fabriek nimmer mogen worden geplaatst of gebruikt gedruisch makende stampers om de olie uit het zaad te persen, maar dat daartoe ten allen tijde moet worden aangewend eene hydraulische pers;

dat apppellant, tegen deze voorwaardelijke vergunning bij Ons in hooger beroep komende, aanvoert dat hij zich door de boven-omschreven voorwaarde zeer bezwaard acht, daar eene hydraulische pers niet alleen oneindig veel kostbaarder is dan heijen en stampers, maar daarenboven de werking eener zoodanige pers voor den fabrikant veel schadelijker is en nimmer die gunstige uitkomsten oplevert, welke eene stoomfabriek met stampers werkende kan opleveren;

Overwegende:

dat ten deze alzoo te onderzoeken valt of de voorwaarde van het moeten bezigen eener hydraulische pers, behoort te worden gehandhaafd dan wel aan adressant alsnog vergunning kan worden verleend met ontheffing van voormelde voorwaarde;

O., dat uit een te dezer gelegenheid door deskundigen ingesteld onderzoek is gebleken:

dat de kosten van aanleg eener hydraulische pers belangrijk meer bedragen dan die eener inrigting met stampers en heijen; dat de kosten van herstelling eener hydraulische pers mede een veel grootere uitgaaf vereischen en zoodanige herstelling veelal slechts kan worden bewerkstelligd door de meest kundige fabriekarbeiders, die dikwijls moeijelijk en niet dan tegen hoog loon te verkrijgen zijn;

dat de bewerking door middel eener hydraulische pers minder en soms minder goede voortbrengselen oplevert dan die met stampers en heijen;

dat dan ook het gebruik eener hydraulische pers bezwaren oplevert, die het moeijelijk maken te concurreren met oliemolens waar stampers en heijen gebezigd worden, zoodat het stellen eener voorwaarde, als door B. en W. van Franeker is geschied, voor den fabrikant in waarheid eene belangrijke belemmering daarstelt;

dat, ofschoon het gerucht makende van het werken met stampers en heijen niet geheel te ontkennen valt, echter, met het oog op bovenvermelde overwegingen en op de plaatselijke gesteldheid in deze, in het tegenwoordig geval geene voldoende redenen bestaan om zoodanige voorwaarde aan appellant op te leggen;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van de beschikking van Burgemeester en Wethouders van Franeker van 23 Junij jl. aan adressant alsnog vergnnning te verleenen tot het oprigten eener stoomoliefabriek, met ontheffing alsnog van de verpligting tot het werken met eene hydraulische pers, en onder bepaling dat de vergunning geacht zal worden te zijn vervallen, zoo binnen één jaar na de dagteekening van dit besluit de inrigting niet zal zijn daargesteld.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, 19 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *J. M. Gazan, te Utrecht, tegen besluiten van Burg. en Weth. dier gemeente, dd.* 20 *en* 27 *April* 1876, *n°.* 31, *waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener slagterij.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Door J. M. Gazan is aan B. en W. van Utrecht vergunning gevraagd tot oprigting eener slagterij in het perceel aan de Oude Gracht op den hoek van de Zwaansteeg, sectie no. 4509. Tot slagtplaats zou worden ingerigt de met glas overdekte binnenplaats achteraan het perceel, omstreeks 38 meters van de Oude Gracht verwijderd. De slagtplaats zou een uitgang hebben in de Zwaansteeg; door die steeg zouden de runderen en kalveren, welke er geslagt zouden worden, naar de slagterij geleid worden.

Op 23 Maart 1876 werd de zitting gehouden bedoeld bij art. 7 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95); in die zitting werd namens J. M. Wolff, eigenaar en gebruiker van het aangrenzende perceel, verzocht dat aan eene eventuële vergunning de bepaling mogt verbonden worden, dat de scheiding tusschen de slagtplaats en het aangrenzende open terrein tot zoodanige hoogte zou worden opgetrokken als noodig zou zijn om hinder van rook en stank te voorkomen.

Door B. en W. werden verschillende adviezen ingewonnen. Het schijnt dat de inspecteur voor het toezigt op vee en vleesch en de hoofdcommissaris van politie gunstig adviseerden. De inspecteur over het bouwen achtte het nog al bedenkelijk vergunning te geven tot het oprigten van eene slagtplaats in een steegje van hoogstens 1 a 1½ meter breed; in de onmiddellijke nabijheid van vele digt aaneenge-

bouwde woningen, die slechts door de voorgevels lucht en licht ontvangen, en in de omgeving waarvan het dus hoogst noodzakelijk is elke oorzaak van onreinheid en stank te voorkomen, terwijl de ligging der slagtplaats nog al afgezonderd is en het dus voor de politie moeijelijk wordt om handelingen in strijd met de openbare reinheid tegen te gaan.

In het advies van de gezondheidscommissie werd eene beschrijving gegeven van de localiteit; daarin werd o. a. gezegd dat de met glas overdekte binnenplaats aan alle zijden door muren omringd was; dat eene achterkamer met twee dubbele glazen deuren gemeenschap had met die voor slagterij bestemde plaats en van daar licht en lucht moest ontvangen; dat het vee een afstand van 38 meter door de enge steeg van de Oude Gracht naar de slagtplaats zou moeten afleggen, of wel den langeren afstand van den Springweg tot de slagtplaats, tenzij de adressant het vee door zijn gang daarheen wilde voeren.

De commissie gaf te kennen dat zij, met het oog op de belangrijke offers die de gemeente moet brengen om haren gezondheidstoestand te verbeteren, het niet wenschelijk achtte zulk een toestand als den door haar beschrevenen te laten ontstaan, die aan de gezondheid slechts kon schaden en hinderlijk zou zijn aan de circulatie in de zeer enge steeg. De commissie was derhalve van oordeel dat het verzoek behoorde te worden afgewezen en wel voornamelijk op deze gronden:

1°. dat de plaats tot slagterij bestemd wegens hare bedekking met glas en wegens de hooge haar omringende gebouwen geene genoegzame gelegenheid tot luchtverversching aanbiedt;

2°. dat het belendende vertrek door de onmiddelijke aangrenzing der slagterij, van waar het licht en lucht moet ontvangen, tevens ongeschikt voor bewoning zou worden;

3°. dat de contrôle in zoodanigen achterhoek die afgesloten is moeijelijk met de vereischte zorg zou kunnen plaats hebben.

Met vermelding van de gronden, door de gezondheidscommissie aangegeven, hebben B. en W. bij beschikking van 20 April 1876 het verzoek van de hand gewezen.

De verzoeker heeft zich daarop bij adres van 23 April op nieuw tot B. en W. gewend, er op aandringende dat hem alsnog vergunning mogt verleend worden en aanbiedende zekere maatregelen te nemen ten einde tegemoet te komen aan de bezwaren in de beschikking uitgedrukt. Op dit nader verzoek is beschikt bij een besluit van B. en W. van 27 April. Daarin wordt overwogen dat door den adressant wel aan eenige der bestaande bezwaren zou kunnen worden tegemoet gekomen, doch dat er andere nog aanwezig zijn die de adressant niet bij magte is op te heffen. Vervolgens wordt den adressant medegedeeld het hiervoren door den inspecteur over het bouwen geopperde bezwaar, en hem te kennen gegeven dat op grond daarvan ook zijn nader verzoek niet voor eene gunstige beschikking vatbaar is geacht.

Bij adres van 3 Mei heeft J. M. Gazan zich daarop gewend tot Z. M. den Koning. Hij deelt mede dat hij na ontvangst der eerste beschikking heeft aangeboden in de met glas overdekte binnenplaats, die thans één openslaand raam bevat, meer ramen te maken, of wel de overdekking gedeeltelijk of zelfs geheel af te breken, naar gelang

het wenschelijkst werd geacht; voorts het aan de binnenplaats grenzend vertrek niet tot bewoning, maar tot bergplaats van slagttoestellen enz. te bestemmen; eindelijk al datgene te doen wat wenschelijk zou worden geacht, wanneer het hem slechts werd kenbaar gemaakt; dat hij voorts heeft aangevoerd, dat de binnenplaats door eene deur in directe communicatie was met de Zwaansteeg en er daardoor geene moeite aan de contrôle kon verbonden zijn.

Appellant zegt verder dat hij, daar alle in de beschikking van 20 April als gronden van weigering opgegeven bezwaren waren uit den weg geruimd, gemeend heeft dat hem alsnu de vergunning zou worden verleend; dat hij toen echter heeft ontvangen de beschikking van 27 April; dat hij zich door een en ander ten zeerste bezwaard acht;

dat toch volgens art. 11 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) de redenen, die tot weigering der vergunning hebben geleid, in het besluit moeten worden vermeld; dat nu al de bezwaren in het besluit van 20 April vermeld door hem zijn opgeheven; dat die dus niet meer bestonden en hem derhalve vergunning had moeten verleend zijn; dat het nieuwe bezwaar, als niet in de beschikking van 20 April vermeld, ten deze niet mag gelden;

dat ook de latere vermelding van dit bezwaar bewijst, dat het van geene beteekenis is, daar het niet aannemelijk is, dat B. en W. bij hunne eerste resolutie op een ernstig bezwaar niet zouden gelet hebben;

dat het ook inderdaad geen ernstig bezwaar kan zijn; dat toch de binnenplaats, wanneer de overdekking zal zijn weggenomen, zal zijn eene opene ruimte, ten overvloede grenzende aan (dus niet gelegen in) de Zwaansteeg, dat is de openbare weg, zoodat van die zijde derhalve de luchtververscbing, reeds van zelve aanwezig, nog wordt bevorderd;

dat zoolang nog niet elke slagtplaats binnen de bebouwde kom wordt schadelijk geacht en verboden, er geen gunstiger gelegenheid en betere inrigting kan worden verkregen dan de slagtplaats waarvoor hij vergunning vraagt;

dat ook geen der buren eenig bezwaar heeft ingebragt;

dat wegens den steeds aanwezigen voorraad vleesch het belang van een slager medebrengt zindelijkheid, netheid en het weren van schadelijke uitdampingen; dat bovendien, wanneer het waar is dat zich in de nabijheid gebouwen bevinden die slechts door hunne voorgevels lucht ontvangen, dat mogelijk een gebrek van die gebouwen zijn kan en welligt een reden om daarop plaatselijke verordeningen toe te passen, maar dat dit appellant niet mag hinderen, wanneer hij, bij de uitoefening van een bedrijf om op eerlijke wijze zijn brood te verdienen, van zijne zijde niets doet wat gevaar, schade of hinder kan toebrengen;

dat, al ware het laatstelijk opgekomen bezwaar behoorlijk volgens art. 11 der wet vermeld en gepubliceerd, en al ware het op zich zelf juist, het dan nog de weigering niet zou wettigen, daar het niet valt in de termen van de in art. 11 genoemde bezwaren;

dat appellant zich bovendien heeft bereid verklaard alles te doen wat wenschelijk geacht mogt worden, en hem dus voorwaarden hadden kunnen gesteld worden.

App. verzoekt derhalve dat hem alsnog vergunning verleend worde, met vernietiging van het besluit van B. en W. van 20 April, en zoo noodig ook van dat van 27 April.

Gedeputeerde Staten van Utrecht, hieromtrent gehoord, hebben een berigt ingewonnen van B. en W. van Utrecht en een advies van den inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt. B. en W. geven onder overlegging eener situatie-teekening te kennen dat zij tot de weigering geleid zijn hoofdzakelijk door de juist bevonden opmerkingen van den inspecteur over het bouwen en van de gezondheidscommissie en dat zij het in het belang der gezondheid zeer wenschelijk achten dat hunne beschikking gehandhaafd worde.

De inspecteur zegt na onderzoek in loco te erkennen dat de tot slagtplaats bestemde en met glas overdekte binnenplaats geene volmaakte slagtplaats mag genoemd worden. Hij voegt er echter bij, dat zij niet slechter is dan het meerendeel der thans in de gemeente aanwezige slagtplaatsen, ja dat veel slechtere ruimten te Utrecht tot het slagten van vee gebezigd worden. Dat het toezigt moeijelijk met de vereischte zorg in die localiteit zou kunnen plaats hebben, ziet de inspecteur niet in, men behoeft, volgens hem, slechts aan de vergunning de voorwaarde te verbinden, dat in de dubbele deuren van de binnenplaats, uitkomende in de Zwaansteeg, een kijkgat gemaakt en van de binnenzijde nimmer bedekt zal worden. Hij vermeldt nog dat de slagter J. M. Gazan gunstig bekend staat en eindigt met te verklaren, dat het zijns inziens onbillijk zou zijn, zoolang te Utrecht geen openbaar slagthuis aanwezig is, de gevraagde vergunning onder de gestelde voorwaarden niet te verleenen.

Gedeputeerde Staten adviseren tot afwijzing van het verzoek. Naar hun oordeel mag het niet bestaan van een abattoir geen aanleiding geven om in eene naauwe steeg eene slagtplaats daar te stellen. Zij achten voorts het beweren van appellant, als zoude in strijd met de bepalingen der wet op het laatste door hem gedane verzoek geene gunstige beschikking genomen zijn, omdat er nieuwe bezwaren bij B. en W. bestonden, welke niet in hun eerste besluit waren opgenomen, geheel ongegrond, daar in art. 11 en 12 der wet niet wordt verboden nader ontstane of bekend geworden bezwaren bij eene nadere beschikking te doen gelden.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestnur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Julij 1876.

Sedert zijn bij de afdeeling ingekomen:

1º. eene memorie van J. M. Wolff, die te kennen geeft bevreesd te zijn voor stank uit de slagtplaats, maar geen bezwaar te hebben indien de scheiding tusschen die slagtplaats en het aangrenzende open terrein wordt opgetrokken tot den bovenkant van zijn huis.

2º. eene memorie van den appellant. Daarin wordt hoofdzakelijk opgemerkt:

dat de aanvrage strekte tot oprigting eener slagterij in het perceel aan de Oude Gracht, wijk B, nº. 6, zooals dat nader was omschreven; dat dus de slagtplaats niet is gelegen in, maar slechts grenst aan de Zwaansteeg; dat de Oude Gracht, en bepaaldelijk het gedeelte waar zijn perceel gelegen is, een van de ruimste en meest opene gedeelten der stad is;

dat wanneer al een nieuwe reden mogt kunnen gelden in den stand der zaak waarin zij is aangevoerd, dit dan toch alleen zou kunnen geschieden op de wijze die de wet bepaalt en met inachtneming van hare voorschriften; dat nu het besluit van 27 April

niet overeenkomstig art. 8 der wet van 2 Junij 1875 is gepubliceerd; dat zelfs B. en W. dit besluit van 27 April niet eens geacht hebben genomen te zijn op grond van en krachtens die wet, zooals blijkt uit hunne kennisgeving in het Utrechtsch Dagblad van 5 Mei 1876, waarbij zij mededeelden dat door appellant beroep was ingesteld van het besluit van 20 April, en waarbij dus van dat van 27 April geene melding gemaakt wordt;

dat appellant daarom zijn beroep van het besluit van 27 April slechts voor zooveel noodig heeft ingesteld, het de vraag achtende of dit besluit wel kon gelden; en dat, indien dit niet kan gelden, dan de daarin vermelde reden niet in aanmerking kan komen, maar alleen te letten valt op de resolutie van 20 April met de daarin aangevoerde motieven en in verband daarmede op appellants tweede adres;

dat hij blijft volhouden dat eene slagterij op de door hem gekozen plaats voor de openbare gezondheid geen nadeel oplevert.

Bij deze memorie heeft appellant overgelegd drie nummers van het Utrechtsch Dagblad, waarin aankondigingen betreffende zijn verzoek voorkomen.

III. *het beroep van H. Meintz, te Beerta, tegen een besluit van Burg. en Weth. dier gemeente van* 19 *Februarij* 1876, *n°.* 4, *waarbij de vergunning is geweigerd voor de oprigting eener smederij.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

B. en W. der gemeente Beerta hebben, naar aanleiding van de daartegen door Sekkel Noachs de Jonge, vleeschhouwer aldaar, ingebragte bezwaren, bij hunne beschikking van 19 Februarij jl. aan H. Meintz, den app. in deze, de vergunning geweigerd tot oprigting eener grofsmederij in het perceel sectie I, n°. 909.

B. en W. overwogen daarbij dat de woning waarin de grofsmederij zal worden opgerigt onder één dak is vereenigd met het perceel van S. N. de Jonge; dat de scheiding tusschen beide niet voldoende is om den hinder voor het bewonen van het andere gedeelte der behuizing weg te nemen; dat blijkens berigt van den agent der brandwaarborg-maatschappij het perceel van S. N. de Jonge in eene andere klasse valt en daarom eene hoogere assurantie-premie zal moeten worden betaald dat het gebruik van den mandeellgen regenbak in waarde vermindert door den walm der steenkolendamp en alzoo de waarde van het perceel door S. N. de Jonge bewoond en gebruikt wordt verminderd.

Van dit besluit kwam H. Meintz den 5 Maart in hooger beroep.

App. ontkent niet, dat zijn buurman eenigen hinder van de voorgenomen smederij zal hebben, doch ontkent wel, dat die hinder van zoodanigen aard zoude zijn, dat daarom, of ter zake der overige door B. en W. aangevoerde redenen, de vergunning zou behooren te worden geweigerd.

Ged. Staten van Groningen, blijkens hun rapport van 28 April, stellen voor de vergunning alsnog te verleenen onder voorwaarde dat de zolder van het geheele gebouw, die door een houten beschot in tweeën is gescheiden, worde gescheiden door een halven-steensmuur, in kalk gemetseld, en welke muur door H. Meintz zou moeten worden gebouwd en onderhouden.

App. heeft aan 's Raads Afdeeling eene memorie ingediend, die echter geen nader licht over de zaak verspreidt.

De *Staatsraad* DE JONGE. Gedep. Staten stellen voor de gevraagde vergunning alsnog te verleenen onder voorwaarde dat de zolder worde afgescheiden door een halven-steensmuur; zijt gij daartoe bereid?

De *belanghebbende.* Daartoe ben ik allezins bereid.

De *Staatsraad* DE JONGE. Zou het gebouw dien muur wel kunnen dragen?

De *belanghebbende.* Ja wel.

De *Staatsraad* DE JONGE. Maar zijt ge bereid daartoe zelf de kosten te dragen?

De *belanghebbende.* Ja.

De *Staatsraad* DE JONGE. Hoe hoog zoudt gij den schoorsteen optrekken?

De *belanghebbende.* Wel twee meter.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 16 *Augustus* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van den 23 Julij 1876, n°. 15, houdende beschikking op het beroep van *J. Jesayes te Zwolle van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel van* 20 *April jl., n°.* 1292/885, 4*e Afd., in zake de Nationale Militie.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 270).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van J. Jesayes te Zwolle, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 20 April jl., no. 1292/885, 4de Afd., in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 12 Julij 1876, n°. 37;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Julij 1876, n°. 31, 4de Afd.;

Overwegende:

dat Mozes Jesayes, loteling van dit jaar voor de gemeente Zwolle, door den militie-raad voor de dienst bij de nationale militie is aangewezen;

dat de vader van genoemden loteling van die uitspraak van Gedeputeerde Staten is gekomen in beroep;

dat Gedeputeerde Staten echter dat beroep niet-ontvankelijk verklaarden, aangezien volgens art. 98 der militiewet geene bezwaren kunnen worden ingediend tegen eene uitspraak, waarbij een loteling voor de dienst is aangewezen, zonder dat door hem eenige reden van vrijstelling was ingebragt, en zulks niet had plaats gehad;

dat appellant, van dit besluit bij Ons in beroep komende, aanvoert dat wel voor den militieraad reden van vrijstelling was ingebragt;

Overwegende, dat dit beweren is ongegrond, omdat volgens de verklaring van den Voorzitter van den militieraad, dd. 5 April jl., geene reclame tot vrijstelling voor den loteling is ingebragt, en dat adressant zich eerst, nadat de uitspraak was gevallen, heeft aangemeld met de vraag, waarom zijn zoon niet van de militiedienst was vrijgesteld; dat die verklaring ten overvloede wordt bevestigd door de omstandigheid dat het getuigschrift model n°. 10 eerst op 15 Julij jl., en dus lang nadat de werkzaamheden bij den militieraad waren afgeloopen, afgegeven is;

dat derhalve de bewering van adressant blijkt onjuist te zijn;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Stbl.* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 20 April jl. het daartegen door den adressant ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 23 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 23 Julij 1876, n°. 16, houdende beschikking op het beroep *van den Commissaris des Konings in Noordholland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie van* 31 *Mei ll., n°.* 74, *in zake de Nationale Militie.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 271).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Onzen Commissaris in Noordholland van eene

uitspraak van Ged. Staten dier provincie van 31 Mei ll., n°. 74, in zake de Nationale Militie;

Den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 12 Julij 1876, n°. 41;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Julij 1876, n°. 32, 4de Afd. M.;

Overwegende, dat uit het eerste huwelijk van Naatje Boerkamp met Gerrit Mekers geboren is een zoon, Bart Mekers, die in 1866 als loteling voor de nationale militie aan de loting heeft deelgenomen, doch vrijstelling heeft verkregen van de dienst op grond van een door den Burgemeester van Amsterdam afgegevene verklaring, dat hij was eenige wettige zoon zonder eenen halven broeder;

dat uit een tweede huwelijk van genoemde Naatje Boerkamp met Johann Christiaan Soth geboren is een zoon, Gerrit Gradus Soth, loteling van dit jaar;

dat, toen deze zich aanmeldde tot het verkrijgen van een getuigschrift n°. 11, hem dit werd geweigerd, daar hij opgaf, dat uit een eerste huwelijk zijner moeder nog in leven was een zoon, Bart Mekers;

dat, toen daaruit bleek, dat het getuigschrift, dat in 1866 was afgegeven omtrent bedoelden Bart Mekers, niet overeenkomstig de waarheid was opgemaakt, de Burgemeester van Amsterdam van deze omstandigheid heeft kennis gegeven aan Onzen Commissaris in Noordholland;

dat deze, nadat de Officier van Justitie te Amsterdam verklaard had geene termen te vinden om ter zake tot eene strafvervolging over te gaan, de zaak ter tafel bragt bij Ged. Staten, die echter bij hun besluit van 31 Mei ll. zich onbevoegd verklaarden om in zake Mekers eene uitspraak te doen;

dat Onze Commissaris, van dit besluit bij Ons in beroep komende, verzoekt dat alsnog art. 178 der Militiewet op Bart Mekers zal worden toegepast;

dat uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat de beide kinderen van Naatje Boerkamp, na haren dood zijn opgenomen en verpleegd in het Roomsch-Katholieke weeshuis te Amsterdam; dat Bart Mekers aldaar verbleef, tijdens hij voor de militie moest loten, en alstoen, geheel ter goeder trouw, door den Directeur dier inrigting en één der suppoosten getuigenis is afgelegd, dat deze was eenige wettige zoon zonder halven broeder;

Overwegende, dat art. 178 der militiewet, waar het gewaagt van een valsch of vervalscht attest of bewijsstuk, zoowel blijkens zijne geschiedenis als zijne bewoordingen, uitsluitend het oog heeft op eene in de termen der strafwet vallende valschheid, en de toepasselijkheid van het artikel derhalve uitsluitend afhangt van het al dan niet aanwezen eener in den zin der strafwet valsche of vervalschte acte;

dat intusschen, volgens de regtspraak van den Hoogen Raad der Nederlanden, een attest, als hier bedoeld, in behoorlijken vorm door eenen daartoe bevoegden ambtenaar, edoch op onware verklaring van getuigen, opgemaakt, wel daarstelt eene onware verklaring, maar geene valsche of vervalschte acte;

dat derhalve door Ged. Staten teregt is beslist, dat art. 178 der militiewet niet van toepassing is op Bart Mekers;

Gezien de wet van 19 Aug. 1861 (*Stbl.* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door Onzen Commissaris in Noordholland ingestelde beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 23 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 31 Julij 1876, n_0. 20, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *E. Bloemendal, te Groningen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, dd.* 13 *Maart* 1876, *n°.* 4, *waarbij hem vergunning is geweigerd tot de oprigting eener slagterij.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 210).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van E. Bloemendal, te Groningen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, dd. 13 Maart 1876, n°. 4, waarbij hem vergunning is geweigerd tot de oprigting eener slagterij;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 19 Julij 1876, n°. 29;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken vau 27 Julij 1876, n°. 60, 12de afd.;

Overwegende:

dat E. Bloemendal, te Groningen, aan Burgemeester en Wethouders van Groningen vergunning heeft verzocht tot het oprigten eener slagterij in een perceel in de Zwanestraat, kadastraal bekend sectie K, n°. 66; dat, nadat op de volgens art. 7 der wet gehouden zitting door eenige naburen bezwaren waren ingebragt, Burgemeester en Wethouders de gevraagde vergunning hebben geweigerd, op grond dat uit het advies van den bouwmeester blijkt, dat de adressant zijn bedrijf wenscht uit te oefenen in het bekrompen achtergedeelte van het perceel, waarachter zich een mandeelige gang bevindt, en dat het vuil, bloed en ander afval van het door hem te slagten vee zal moeten worden afgevoerd door de dáár zijnde afwatering; dat appellant, van deze beschikking bij Ons in beroep komende, aanvoert dat het perceel, waarin hij zich voor-

stelt zijn bedeijf uit te oefenen, veel ruimer is dan dat, hetwelk hij thans bezigt, en waar de uitoefening van dat bedrijf volgens verklaring van naburen nimmer eenigen overlast heeft veroorzaakt; dat hij voorts bereid is zich aan eenige door hem opgenoemde voorwaarden te onderwerpen, waardoor de gevreesde bezwaren zullen worden voorkomen;

dat Burgemeester en Wethouders, met die voorwaarden in kennis gesteld, verklaren dat, zoo deze aan de inwilliging van het verzoek worden verbonden, tegen het toestaan der vergunning langer geen bezwaar bestaat;

dat, onder die voorwaarden, ook de naburen niet de gevreesde lasten zullen ondervinden;

dat derhalve onder deze omstandigheden geene termen voorhanden zijn om het gevraagde verlof te blijven weigeren;

Gezien de wet van 2 Julij 1875 (*Stbl.* no. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

aan E. Bloemendal, te Groningen, alsnog vergunning te verleenen tot het oprigten eener slagterij in het perceel Zwanenstraat, kadastraal bekend sectie K, no. 66, onder voorwaarde:

1o. dat in de slagterij alleen schapen zullen geslagt worden;

2o. dat die schapen naar de slagtplaats zullen worden gevoerd niet anders dan door adressants woonhuis;

3o. dat alle bloed, vuil, mest, huiden, vellen en stoffen onmiddellijk zullen worden verwijderd na iedere slagting, dat niets daarvan in de slagtplaats of op de opene plaats daaraan grenzende mag worden bewaard, en dat het vervoer zal geschieden door adressants woonhuis en nimmer daartoe zal worden gebruik gemaakt van den mandeeligen gang;

4o. dat op zijn terrein, onder toezigt van den gemeentelijken bouwmeester, een zinkput worde gemaakt tot afvoer van het vuil water;

en met bepaling, dat de inrigting binnen vier maanden na dagteekening van dit Ons besluit voltooid en in werking gebragt moet zijn.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 31 Julij 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 5 Augustus 1876, n°. 20, houdende beschikking op het beroep ingesteld door *E. van Bon c. s., te Zuid-Laren, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 9 *Maart ll., waarbij hun de vergunning is geweigerd tot het oprigten van eenen wind-pelmolen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, blz. 281).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van E. van Bon c. s., te Zuid-Laren, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 9 Maart ll., waarbij hun de vergunning is geweigerd tot het oprigten van eenen wind-pelmolen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Julij 1876, n_0. 40;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 Aug. 1876, n°. 63, 12de afd.

Overwegende, dat door appellanten in Februarij ll. aan B. en W. van Zuid-Laren vergunning is verzocht om te mogen oprigten eenen windmolen op het perceel kadastraal bekend sectie I, n_0. 739, op eenen afstand van nagenoeg 25 meters van den straatweg van Zuid-Laren naar Hoogezand;

dat op de volgens art. 7 der wet van 2 Junij 1875 gehouden vergadering bezwaren tegen het toestaan der gevraagde vergunning waren ingebragt, wegens de voorgenomen plaatsing van den molen op slechts 25 meters van den straatweg en het gevaar daaruit te duchten voor het verkeer op dien straatweg, welke aan de overzijde wordt begrensd door een diep vaarwater;

dat B. en W., gehoord de ingebragte, hiervoren omschreven bezwaren, het verzoek zooals het was liggende, op grond van het daartegen bestaand bezwaar van gevaar voor het publiek, hebben gewezen van de hand;

dat appellanten, van deze beschikking bij Ons in beroep komende, verzoeken, dat hun alsnog moge vergund worden den bedoelden molen te mogen plaatsen op het genoemde perceel, zoo nabij mogelijk aan den straatweg en de vaart, doch in geen geval verder vau den weg dan 40 meters;

Overwegende, dat er allezins vrees kan bestaan dat, zoo de molen op 25 meters van den weg wordt opgerigt, de paarden in het voorbijrijden schichtig worden en met de voertuigen in de vaart teregt komen;

dat de vraag, op welken, meer verwijderden afstand de molen zonder gevaar voor het verkeer op den weg zou kunnen worden toegelaten, een punt van nader onderzoek en beslissing zal kunnen uitmaken, wanneer belanghebbenden zich daartoe andermaal tot Burgemeester en Wethouders zullen hebben gewend;

dat echter door Burgemeester en Wethouders teregt de oprigting van eenen molen daar ter plaatse op eenen afstand van 25 meters van den straatweg met het oog op de publieke veiligheid gevaarlijk is geoordeeld;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n_0. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Zuid-Laren van 9 Maart ll., waarbij het verzoek van adressanten is gewezen van de hand, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 6 Aug. 1876, n°. 15, houdende beschikking op het beroep door *het gemeentebestuur van Rijswijk ingesteld van het besluit van Gedep. Staten van Zuidholland van* 10/13 *April* 1876, *waarbij bevolen is dat de algemeene begraafplaats in de genoemde gemeente den* 31 *Dec. zal worden gesloten.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 258.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door het gemeentebestnur van Rijswijk bij Ons ingesteld van het besluit van Ged. Staten van Zuidholland van 10/13 April 1876, waarbij bevolen is dat de algemeene begraafplaats in de genoemde gemeente den 31 Dec. zal worden gesloten;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 25 Julij 1876, no. 39;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 Aug. 1876, no. 8, 2e Afd.;

Overwegende dat de bedoelde begraafplaats ligt binnen de bebouwde kom der gemeente Rijswijk, aan de eene zijde begrensd is door de kerk der Hervormde gemeente en aan de andere zijde van nabij door woningen is omringd;

dat er gemiddeld 34 lijken per jaar begraven worden;

dat in het besluit van Ged. Staten van Zuidholland, hetwelk de sluiting de begraafplaats beveelt, deze omstandigheden zijn vermeld; dat daarin voorts is overwogen dat het sterftecijfer te Rijswijk, reeds vroeger niet gunstig, in de laatste 10 jaren nog

ongunstiger is geworden en thans ongeveer 3 ten honderd bedraagt, terwijl eindelijk in dat besluit wordt aangevoerd dat de inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt bij herhaling heeft verklaard dat naar zijn gevoelen de bedoelde begraafplaats als een schadelijk moment voor de volksgezondheid moet worden beschouwd;

dat in de overgelegde adviezen van genoemden inspecteur wordt gewezen op het sterftecijfer in de gemeente, op de ligging der begraafplaats en het aantal lijken dat er jaarlijks begraven wordt; dat het volgens genoemden inspecteur in strijd zou zijn met het beginsel, waarvan de begrafeniswet uitgaat, te beweren dat het onschadelijk zou zijn, dat er voortdurend minstens 10 maal 34, dat is 340 in rotting verkeerende lijken, midden in het dorp liggen;

Overwegende, dat art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* no. 65), de sluiting bevelende van begraafplaatsen niet op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom gelegen zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid, klaarblijkelijk niet heeft aangenomen dat alle aldus gelegen begraafplaatsen schadelijk voor de volksgezondheid zijn en ook niet kan geacht worden aldus gelegen begraafplaatsen schadelijk te achten enkel wegens het groote getal lijken dat er jaarlijks begraven wordt daar dit anders door de eenvoudige vermelding van een cijfer had kunnen worden uitgedrukt;

dat dus de schadelijkheid, indien zij bestaat, op andere wijze moet blijken;

dat nu in dit geval is gewezen op de ongunstige verhouding tusschen de jaarlijksche sterfte en de bevolking der gemeente;

dat echter deze verhouding zeer weinig verschilt van die welke de gemiddelde is voor geheel Zuidholland; dat bovendien de inspecteur zelfs verklaart volstrekt niet te beweren dat de vermeerdering der sterfte aan den invloed der begraafplaats zou te wijten zijn;

dat dit dan ook uit den aard der zaak alleen dan aannemelijk zou zijn, indien werd aangetoond dat in de nabijheid der begraafplaats de sterfte grooter was dan elders of dat zij althans juist daar was toegenomen; dat echter in de adviesen van den inspecteur of het besluit van Ged. Staten niets omtrent bijzonder groote sterfte of toeneming van sterfte bepaaldelijk in de nabijheid der begraafplaats vermeld is en er evenmin in gezegd wordt dat er meer ziektegevallen bij de begraafplaats dan elders zouden voorkomen of dat juist daar de gevallen van ziekte zouden toenemen;

dat ook niet in de stukken is aangevoerd, dat de begraafplaats eene onaangename lucht zou verspreiden of dat het water dat in de nabijheid gepompt wordt bedorven zou zijn;

dat er in één woord geene enkele omstandigheid is opgegeven, waaruit zou kunnen worden besloten dat de begraafplaats werkelijk een of anderen schadelijken invloed op de gezondheid der omwonenden uitoefent;

dat derhalve het besluit van Ged. Staten geacht moet worden niet op voldoende gronden te rusten;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65) op het begraven van lijken enz.,

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Ged. Staten van Zuidholland van 10/13 April 1876, waarbij de sluiting bevolen is van de algemeene begraafplaats te Rijswijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 6 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het beroep van *A. J. Weijden, te Kerkrade, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van 7 April* 1876, *waarbij aan G. Eck aldaar vergunning is verleend voor de oprigting eener smederij en van een bakoven.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Door G. Eck is in Februarij 1876 aan Burgemeester en Wethouders van Kerkrade vergunning gevraagd om eene smederij op te rigten op perceel sectie C, no. 2296, en een bakoven op perceel sectie C, no. 2300, der genoemde gemeente. Tegen die oprigting der smederij werd een bezwaarschrift ingediend door den buurman A. J. Weijden, winkelier. Hij merkte in de eerste plaats op dat het hier gold de verplaatsing van eene voor eenige jaren in den achterbouw van Eck opgerigte smederij naar een terrein naast zijn (Weijdens) woonhuis aan den openbaren weg. Hiertegen had hij bezwaar, veoreerst om het gedruisch, veroorzaakt door het hameren op het aambeeld, dat hem op zijnen hoogen leeftijd zou beletten in zijne slaapkamer rust te genieten en ook voor zijne huisgenooten onaangenaam zou zijn, Hij veronderstelde daarbij dat er in de smederij zou gewerkt worden van 6 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds. Verder vreesde hij dat de vetkolendamp zijn huis zwart zou maken en het openen van vensters zou verhinderen. Ook verwachtte hij hinder te zullen hebben van de zeer onaangename reuk bij het beslaan der paarden. Hij beweerde eindelijk dat zijn huis in waarde zou verminderen, en dat het meer gevaar van brand zou loopen, waarvan verhooging der assurantie-premie het gevolg zou zijn.

De reclamant zegt nog dat hij geen bezwaar zou hebben indien de smederij gevestigd werd op het terrein naast diens eigen woonhuis in plaats van op dat naast reclamants woonhuis, en dat Eck, toen hem dit gezegd werd, geantwoord had dat dan zijn huis aan aanzien zou verliezen; zoodat reclamant nu zou ondervinden hetgeen Eck zelf vreesde.

Ten slotte wees hij er op dat de gemeenteschool van Kerkrade geen 200 meters verwijderd was van de plaats waar de smederij zou opgerigt worden.

Bij besluit van 7 April, waarin omtrent het ingediende bezwaarschrift alleen gezegd

werd dat daarin geen reden tot weigering gevonden was, hebben Burg. en Weth. vergunning voor de oprigting van de smederij en van den bakoven op de aangewezen plaatsen verleend, onder deze voorwaarden:

dat beide inrigtingen worden gebragt onder een pannen of leijen dak en voorts van een behoorlijk gemetselde schouw of schoorsteen minstens vijf decimeters boven het dak uitkomende worden voorzien;

dat de smederij moet zijn een vast en hecht gebouw in metselwerk van minstens een en een halven briksteen dikte;

dat hoegenaamd geene ter smidse gebragte, aldaar vervaardigde of herstelde werktuigen of gereedschappen op den openbaren weg of straat en nog minder op den (voorbij het perceel loopenden) rijksweg mogen worden geplaatst.

Bij een adres, gedagteekend 2 Mei, is A. J. Weijden van deze beschikking, die volgens hem den 18 April is afgekondigd, in beroep gekomen bij Z. M. den Koning met verwijzing naar de bezwaren vroeger bij het gemeentebestuur ingebragt.

Op dat beroep zijn gehoord Ged. Staten van Limburg, die een berigt hebben ingewonnen van Burg. en Weth. van Kerkrade, welke later nog een tweede berigt hebben uitgebragt, nadat zij door Ged. Staten op enkele punten, zooals de ligging der school, waren opmerkzaam gemaakt. In die berigten wordt in hoofdzaak gezegd dat de smederij voor de inderdaad binnen 200 meters gelegen school geen hinder kan veroorzaken; dat het wat den buurman betreft wel niet zeer aangenaam is in de onmiddellijke nabijheid eener smederij te wonen; dat dit voor iemand van hoogen leeftijd eenige rustverstoring kan ten gevolge hebben; dat de vetkolendamp en het beslaan van paarden geen aangename reuk verspreiden; dat het huis van den buurman eenigzins in aanzien kan verliezen; dat er meer gevaar van brand zal bestaan en dus eene hoogere assurantie-premie zal moeten betaald worden; maar dat dit alles niet gewigtig genoeg is om de vergunning te weigeren; dat toch, indien dit om dergelijke redenen moest geschieden, er geene vergunningen meer voor industrieele inrigtingen zouden kunnen verleend worden; dat daarom de vergunning is gegeven, doch met de noodige voorwaarden ter voorkoming van brand en ter bescherming van de openbare veiligheid.

Door het Schooltoezigt is in een aan Ged. Staten uitgebragt berigt te kennen gegeven dat, ofschoon de op te rigten smederij slechts ruim 125 meters van het locaal der openbare school zal verwijderd zijn, het gebruik van dat locaal er niet in het minste door zal belemmerd worden; dat toch de bestaande smederij welke men verplaatsen wil, op hetzelfde perceel slechts 10 meters verder van de school gevestigd is, en volgens verklaring van den hoofdonderwijzer daarvan nooit eenige hinder is ondervonden, hetgeen dan ook om den afstand en de plaatselijke gesteldheid bijna onmogelijk schijnt.

Ged. Staten zijn op grond van het een en ander van oordeel, dat het bezwaar aan de school ontleend niet gelden kan; en wat de overige bezwaren van den appellant betreft, deze zijn naar hun gevoelen alle vreemd aan de in art. 11 der wet opgegeven uitsluitende redenen van weigering.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister

van Binnenlandsche Zaken van 13 Julij 1876. Reeds voor dat de stukken bij de Afdeeling waren ingekomen, was door den appellant aan haar eene memorie ingezonden waarin beweerd wordt dat de gestelde voorwaarden het gevaar, de schade en den hinder, die van de smederij te wachten zijn, niet kunnen afwenden.

Het plaatsen der inrigting in een vast en hecht gebouw in metselwerk van minstens een en een halven briksteen dik, kan volgens appellant niet beletten dat het gedruisch en de dreuning door de smidswerkzaamheden veroorzaakt in zijn vlak naast de smederij staand woonhuis merkbaar zullen zijn en wel in die mate dat het althans gedeeltelijk voor zijne bestemming ongeschikt zal worden. Appellant legt over eene verklaring van twee smeden tot staving van deze bewering; volgens die verklaring helpen zelfs de dikste muren niet, daar de schokken, door het slaan op het aambeeld veroorzaakt, door de aarde worden voortgeplant. Moet nu zijn bezwaar, ontleend aan de dreuning en het gedruisch, als juist worden erkend, dan volgt daaruit zijns inziens dat hij schade zal lijden door vermindering der waarde van zijn huis; voorts kan naar zijn oordeel het gevaar van brand, dat deze smederij zooals iedere andere zal opleveren, niet voorkomen worden door haar onder een pannen of leijen dak te brengen en den schoorsteen tot minstens 5 decimeters boven het dak op te trekken. Appellant ziet in het voorschrijven van dezen onbeduidenden maatregel juist het bewijs dat het gemeentebestuur zelf het gevaar van brand erkent? Ook de aanvrager erkent, volgens appellant, de bezwaren die eene smederij voor een huis dat er vlak naast staat oplevert, daar hij anders, indien hij verplaatsing zijner smederij noodig acht, haar even goed kon plaatsen naast zijn eigen woonhuis, waar thans een vrij ruim terrein zal openblijven. Appellant ontkent overigens dat de verplaatsing noodig zou zijn wegens de oprigting van zekeren scheidsmuur tusschen het terrein van appellant en dat van Eck, daar hij, appellant, heeft aangeboden, dien muur zoo te bouwen dat hij voor de smederij niet hinderlijk kan zijn.

Nadat de stukken bij de Afdeeling waren ingekomen, zijn nog bij haar ontvangen:

1°. eene verklaring van den hoofdonderwijzer der openbare school, dat hij noch voor de school, noch voor zich zelven, redenen van bezwaar heeft tegen de gevraagde vergunning.

2°. eene memorie van Eck, waarin hij opgeeft dat de smederij in het klein zal gedreven worden; dat er meestal door één man zal gearbeid worden en alleen bij dag; dat Weijden zelf dagelijks vetkolen gebruikt tot het warm maken van een bakoven, waardoor meer damp verspreid wordt dan uit de smederij zal komen; dat de op een afstand van 6 meters regt tegenover hem wonende leerlooijer Giesen (die de memorie mede onderteekend heeft) niet de minste schade of hinder van de smederij vreest, en dat volgens genoemden Giesen in de voornaamste steden van ons land smederijen, die in het groot gedreven worden, tusschen de voornaamste huizen in gevestigd zijn.

3°. eene verklaring van Contzen, wonende naast Eck, dat de smederij geen schade of hinder voor de inwoners der gemeente kan veroorzaken, maar wel veel gemak zal aanbrengen. Naar het oordeel van Contzen zouden de bezwaren van Weijden grootendeels daaruit voorkomen dat Eck in het begin van 1876 een gedeelte van zijn huis

heeft verkocht aan zijn zwager Schermin, die daarin dezelfde nering doet welke door Weijden wordt uitgeoefend.

De stukken, waarin de bezwaren van A. J. Weijden zijn uiteengezet en het adres waarbij appel is ingesteld, zijn onderteekend door diens zoon M. J. Weijden, die tot gevolmagtigde van zijn ouders is aangesteld bij eene notarieele akte, waarvan een afschrift is overgelegd.

III. Het beroep van *J. de Vries, te Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 3 *Junij* 1876, *n°.* 11, *waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener slagterij.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Na gehouden onderzoek de commodo et incommodo, waarbij niemand verschenen is, en alzoo geene bezwaren werden ingebragt, namen Burg. en Weth. van Leeuwarden onder dagteekening van 3 Junij jl., op het verzoek van J. de Vries, slager aldaar, eene beschikking houdende dat het perceel letter A, no. 165, waarin de slagerij zou worden opgerigt, — aan drie zijden is gelegen aan de openbare straat, terwijl het ten noorden is belend door de perceelen A, no. 164 en 164*a* en dat de adressant de slagerij zal uitoefenen in het voorhuis, dat tevens tot winkel en uitstalling van vleesch zal dienen; dat het geheele perceel, waarvan ruim een vierde gedeelte tot slagtplaats zal worden gebezigd, slechts eene oppervlakte heeft van 32 centiaren;

dat zoowel door de ligging als de zeer beperkte ruimte van de slagtplaats belangrijke hinder aan het publiek zal worden veroorzaakt; dat immers de geringe afmeting der slagtplaats niet zal toelaten, tijdens de slagting aldaar, eene trog of ander voorwerp te plaatsen tot berging van de faecale stoffen, bloed en ander afval, en daarvoor de publieke straat zal moeten worden gebezigd;

dat er in het perceel geen de minste ruimte beschikbaar is tot stalling van het voor de slagting bestemde vee, zoodat dit in den winkel en slagtplaats moet worden geborgen; dat er alzoo met het oog op de bepalingen der wet van 2 Juni 1875 (*Stbl.* no. 95) bezwaren bestaan tegen de oprigting van eene slagterij in het perceel letter A, n°. 165, weshalve Burg. en Weth. besloten het verzoek van J. de Vries als niet voor inwilliging vatbaar te wijzen van de hand.

Tegen deze beschikking van B. en W. volgde het hooger beroep van J. de Vries op Z. M. bij verzoekschrift van 9 Junij jl., waarbij appellant tracht te betoogen dat hier geen gegronde vrees aanwezig is voor gevaar, schade of hinder van ernstigen aard, en dat in ieder geval B. en W. ingevolge de wet bevoegd waren geweest om de door hem gevreesdo bezwaren door het stellen van voorwaarden weg te nemen.

In eene door appellant aan 's Raads Afd. op 24 Julij ll. ingediende memorie brengt hij deswege nog nader onder de aandacht:

1o. dat zijne slagtpluats tijdens de slagting geen hinder aan het perceel zal ver-

oorzaken, daar zij zooveel mogelijk aan het oog der voorbijgangers zal worden onttrokken.

2°. dat het bloed, de faecalia enz. zullen worden opgevangen in bakken of troggen en dat deze bakken of troggen *niet* op de *openbare straat* zullen *behoeven*, noch zullen worden geplaatst.

3°. dat zijne eventuële slagerij, telkens na iedere slagting, behoorlijk zal worden gereinigd.

4°. dat het vee, hetwelk adressant koopt, onmiddellijk wordt geslagt en, zoo dit voor een enkele maal niet het geval is, tot het uur van slagting wordt gestald bij eenen *stalhouder*.

5°. dat adressant, indien zulks, met het oog op de volgens heeren Burg. en Weth. dezer gemeente, zeer beperkte ruimte der slagtplaats, voor het verleenen van vergunning noodig mogt worden geoordeeld, — de voorwaarde te stellen is, dat in de slagtplaats geen koeijen zullen mogen worden geslagt, met welke voorwaarde app. genoegen zal nemen en derzelver opvolging wil verzekeren, niettegenstaande hij met meer anderen bepaald overtuigd is, dat de eventuële slagtplaats genoegzame ruimte voor het slagten van koeijen zal aanbieden.

En 6°. dat hij eindelijk nog meent ter kennis van den Raad te moeten brengen, dat er te Leeuwarden wel slagerijen worden gevonden van mindere grootte, dan de zijne zal worden, zoomede slagerijen die, òf door de daaraan verbonden stalling van het vee, òf door de afstrooming van bloed enz., zoo niet bepaald hinder, dan toch die onaangenaamheden voor derden opleveren, welke zijne slagerij nimmer *zal* en ook nimmer *kan* opleveren.

B, en W. van Leeuwarden in hun berigt van 21 Junij te voren volharden, — op daarbij aangevoerde gronden, die met de beweegredenen der beschikking van 3 Junij hoofdzakelijk overeenkomen, — bij die afwijzende beschikking.

Ged. Staten van Friesland zijn almede van oordeel dat het hooger beroep behoort te worden verklaard ongegrond.

IV. Het beroep van *W. Versterre, te Tilburg, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, dd.* 3 *Mei* 1876, *tot toepassing van art.* 17 *der wet van* 2 *Junij* 1875 (*St. n°.* 95).

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 18 Julij jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant W. Versterre, fabrikant, wonende te Tilburg, verkreeg bij besluit van B. en W. dier gemeente in dato 9 Dec. 1875 de vergunning tot het oprigten eener stoomfabriek aldaar. Die fabriek werd toen opgerigt. Toen de fabriek in aanbouw was heeft de heer P. Kooij, controleur der rijksbelastingen te Tilburg, zich gewend tot het gemeentebestuur, met het verzoek, dat de ramen der fabriek, in plaats van met gewoon glas te zijn voorzien, zouden hebben mat glas, omdat anders de achterhuizen

en tuinen, waarop de fabriek het uitzigt heeft, zoo onvrij worden, dat zij als het ware onbewoonbaar zouden zijn.

Het gemeentebestuur heeft daarop bij besluit van 3 Mei jl. aan den adressant de verpligting opgelegd, dat de ramen op de tweede verdiepidg aan de westzijde der fabriek ter hoogte van minstens 2 meters uit den vloer en de lage ramen der derde verdieping geheel moeten zijn voorzien van mat of ander glas, dat, zonder er iets overgestreken of voorgehangen wordt, niet doorzigtig is.

Dit besluit rust op de navolgende overwegingen: dat de fabriek uit de bovenverdiepingen regtstreeks uitzigt heeft op de binnenplaatsen van verschillende woningen in de komediestraat, waaronder die bewoond door den heer Kooij, en op die binnenplaatsen de ingangen van verschillende noodzakelijke gedeelten der woningen uitkomen; dat de vrijheid daarvan, alsmede die op de binnenplaats door groote glazen tuindeuren uitkomende suites, door het inkijken van het werkvolk der fabriek in hooge mate wordt geschaad, zoowel wanneer die deuren open staan, de kamers verlicht zijn, als onder gewone omstandigheden, wijl hetgeen binnen voorvalt van uit de fabriek zigtbaar is; — dat het uitzigt uit een gewoon huis veel minder bezwaar oplevert, dan uit eene fabriek, waarin voortdurend tal van personen, meestal uit mindere standen, werkzaam zijn;

dat door hinder in art. 11c niet behoeft verstaan te worden hinder die in *positieven zin* eene woning of een gedeelte er van voor bewoning ongeschikt maakt, maar tevens hinder van *ernstigen aard*, welke die is, waardoor de huurwaarde van een pand aanmerkelijk wordt geschaad;

dat hier in de daad hinder is van ernstigen aard, waaraan door den concessionaris op vrij onkostbare wijze kan worden tegemoet gekomen;

dat een aantal fabrikanten, om de buren geen overlast te doen en ook afleiding van hun werkvolk te voorkomen, uit eigen beweging zoogenaamd mat glas in de ramen hunner fabrieken plaatsen;

dat hier geen sprake is van het weigeren van vergunning, maar slechts het opleggen van een weinig of niet bezwarenden last, waartoe art. 17 der wet alsnog de bevoegdheid geeft, terwijl art. 12 bepaalt, dat, indien door het stellen van voorwaarden aan het bezwaar o. a. van hinder kan worden tegemoet gekomen, de vergunning voorwaardelijk wordt verleend.

Tegen dit besluit heeft de adressant zich op den 10 Mei jl. in beroep bij den Koning voorzien, verzoekende dat het besluit van 3 Mei voormeld, door het gemeentebestuur genomen, zal worden vernietigd. De gronden die hij tot ondersteuning van dat verzoek aanvoert zijn: dat, toen de vergunning tot oprigting der fabriek gevraagd werd, niemand der geburen er op aangedrongen heeft dat de glazen der ramen niet doorzigtig zijn zouden; dat de heer Kooij slechts huurder is van het huis door hem bewoond en uit den aard zijner landsbetrekking slechts een tijdelijk bewoner; dat eigenlijk de eigenaren van woningen geregtigd geacht moeten worden om te klagen over hinder door eene fabriek, naar men beweert, toegebragt; maar dat een tijdelijk bewoner, bij het stilzitten van den eigenaar, tot het doen van dergelijke klagten niet bevoegd schijnt; voorts, dat bij het bouwen van de fabriek al de voorschriften van het Burg. Wetb. in acht genomen zijn, en dat, wanneer over verzuim daarvan geklaagd werd,

de burgerlijke regter te oordeelen zou hebben; dat er zelfs eene tusschenruimte is van 3 meters tusschen de scheidingslijn van het erf en het fabriekgebouw; dat buiten die scheidingslijn nog eene strook grond is van 3 meters, zoodat de fabriek staat op een afstand van 6 meters van de meest nabijgelegen gebouwen; en ten slotte dat hier geen spraak kan zijn van hinder van ernstigen aard omschreven en bedoeld in art. 11c. der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), zooals voldoende blijkt uit de voorbeelden daarbij genoemd, die van geheel anderen aard zijn dan het hier aanwezig geval; dat het toch zeker niet de bedoeling kan geweest zijn, onder *hinder van ernstigen aard* datgene te brengen wat hoogstens met deu naam van minder aangenaam kan worden bestempeld; dat bovendien hinder het gevolg moet zijn van de inrigting eener fabriek; dat het hebben van ramen met doorzigtig of met mat glas niet zamenhangt met de inrigting van een gebouw tot fabriek; dat ieder particulier, behoudens de bepalingen van het Burg. Wetboek, glas ter zijner keuze kan nemen voor de ramen van zijn gebouw, zonder dat de buren daarom over hinder kunnen klagen, en dat een fabrikant hetzelfde regt moet hebben. Verder wijst de adressant in zijn adres er op, dat de hinder in hoogst geringe mate zal bestaan wanneer overeenkomstig de eischen des tijds de vensters en tuindeuren der kamers en suites van de naburige woningen van hang- of valgordijnen of jalousien zijn voorzien.

Dit adres is gesteld in handen van Ged. Staten der provincie Noordbrabant, die het oordeel hebben ingewonnen van den hoofdingenieur van den waterstaat, die op den 9 Junij jl. berigtte, dat werkelijk de 2e en 3e verdieping van de fabriek uitzigt hebben op de binnenplaats, tuinen en de daarop uitkomende vertrekken van de nabijgelegen gebouwen, hetgeen voor de bewoners daarvan zeker minder aangenaam moet zijn, omdat daardoor een groot gedeelte van de vrijheid wordt benomen, die zij vóór de oprigting van de fabriek hadden; dat echter die soort van hinder niet zoozeer is het gevolg van de oprigting eener fabriek, maar wel het gevolg van de oprigting van een gebouw; dat toch de vrijheid bestaat om gebouwen op te rigten, die wat het uitzigt betreft evenzeer hinderlijk knnnen zijn als deze fabriek, zooals schoolgebouwen, societeiten en dergelijken en dat een fabrikant dezelfde vrijheid moet hebben, omdat het uitzigt met de inrigting van het gebouw tot fabriek niets te maken heeft; dat de hinder ook door het aanbrengen van gordijnen kan worden voorkomen of verminderd; dat in de steden het niet te vermijden is dat er gebouwen zijn die door vele ramen aan talrijke bewoners of tijdelijke bezoekers dier gebouwen uitzigt geven op de nabijgelegen erven en de vrijheid benemen; dat alzoo de nieuw opgelegde voorwaarde niet is overeen te brengen met de wet.

Ged. Staten hebben zich, blijkens hun ambtsberigt van den 22 Junij jl., met deze zienswijze vereenigd.

Bij de Afdeeling is ingekomen een adres van F. van der Schoot en andere eigenaren van gebouwen nabij de fabriek gelegen, gerigt aan B. en W. van Tilburg. Daarin verklaren die eigenaren zich geheel te vereenigen met de motieven van het besluit van het gemeentebestuur van 3 Mei jl. en zich bepaald te verzetten tegen het verzoek van den adressant.

De heer P. Kooij heeft ingezonden een brief van den eigenaar van het door hem bewoond huis, gedagteekend Tilburg 20 Julij jl., waaruit zou moeten blijken dat die

eigenaar bepaald verlangt dat de ramen van de fabriek moeten zijn voorzien van niet doorzigtig glas en in de tweede plaats eene niet geteekende verklaring, gedagteekend Tilburg 2 Mei jl., waarin vermeld staat dat de eigenaar van het door den heer P. Kooij bewoond huis geen bezwaar had tegen ramen met doorzigtig glas.

De heer P. Kooy geeft verder bij missive aan de Afdeeling hoofdzakelijk te kennen, dat adressant aan bedoelden eigenaar had beloofd langs de zijde van diens huis mat glas aan te brengen; dat die eigenaar had geweigerd de bewuste verklaring te teekenen en dat het in de bedoeling lag van den adressant, om door die verklaring, zoo die werd gegeven, invloed uit te oefenen op het besluit door het gemeentebestuur toen nog te nemen; dat de opoffering voor den adressant geldelijk slechts *f* 16,20 meer zou hebben gekost, indien hij dadelijk mat in plaats van doorzigtig glas had gebruikt.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Een-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 30 *Augustus* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 10 Augustus 1876, n°. 19, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *W. Bauchmuller, te Houthem, en W. Nagelschnidt, te Birkesdorf, van het besluit van burgemeester en wethouders van Houthem van* 31 *December* 1875, *waarbij hen vergunning is geweigerd tot oprigting eener door een stoomwerktuig van* 12 *paardenkrachten te drijven papierfabriek op het terrein genaamd "de kruidwolen", sectie C, n°.* 331—345 *van genoemde gemeente.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 193).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door W. Bauchmuller, te Houthem, en W, Nagelschmidt, te Birkesdorf, van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Houthem van 31 December 1875, waarbij hen vergunning is geweigerd tot oprigting eener door een stoomwerktuig van 12 paardenkrachten te drijven papierfabriek

op het terrein, genaamd „de Kruidmolen", sectie C, no. 331—345 van genoemde gemeente;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestunr, gehoord, advies van 2 Augustus 1876, no. 22;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Augustus 1876, La. C, 12de Afd.;

Overwegende, dat de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Houthem hierop berust, dat het perceel, waarop men de fabriek verlangt te vestigen, ligt langs de rivier de Geul; dat, blijkens de opgave van de aanvragers, hun voornemen zou zijn het afgewerkte fabriekwater in die rivier te laten afloopen en dat water ook niet anders dan door die rivier kan worden verwijderd; dat, naar het gevoelen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, en te oordeelen naar de ondervinding in de nabijheid van eene andere papierfabriek aan dezelfde rivier in de gemeente Weert opgedaan, het water in de rivier, dat door menschen en vee gedronken wordt, door het afvalwater uit de fabriek zou worden bedorven en het dus te vreezen is, dat de fabriek schade aan de volksgezondheid en grooten hinder aan de gebruikers der weilanden langs de rivier zou toebrengen;

dat door de appellanten beweerd wordt, dat vrees voor bederf van het water der rivier de Geul geene reden tot weigering had mogen zijn, daar het, volgens art. 192 der Grondwet en volgens het Provinciaal Reglement op de waterlossingen in Limburg van 8 Julij 1854 (*Prov. Blad* no. 105), alleen aan Gedeputeerde Staten is tegen zoodanig bederf te waken; dat bovendien die vrees is ongegrond, daar het water uit deze fabriek, indien het in de rivier werd afgevoerd, evenmin het water in die rivier zou bederven, als dit bedorven is door het afvalwater uit verschillende andere daaraan gevestigde fabrieken; dat eindelijk een reservoir gegraven is waarin het water uit de fabriek zal worden afgevoerd.

Overwegende dat, onverminderd de bevoegdheid welke Gedeputeerde Staten van Limburg ontleenen aan het Reglement op de waterlossingen in dat gewest, bij de toepassing der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95), zoowel blijkens de woorden dier wet (welke in art. 11 onder anderen spreekt van schade aan de gezondheid en van hinder, door het verspreiden van vuil te weeg gebragt), als blijkens de daarover gevoerde beraadslagingen, zeer zeker kan gelet worden op zoodanige verontreiniging van polderwater of rivierwater, waardoor schade aan de volksgezondheid zou kunnen worden toegebragt of ernstige hinder worden veroorzaakt;

dat uit de oorspronkelijke aanvrage van appellanten is op te maken, dat tijdens het doen dier aanvrage hun voornemen was het afvalwater der fabriek onmiddellijk in de Geul te lozen; dat wel later is opgegeven, dat het zou afgevoerd worden in een reservoir en er dan ook werkelijk een reservoir gegraven is; dat hieruit echter niet schijnt te kunnen worden afgeleid, dat het fabriekwater in het geheel niet in de rivier zou komen; dat toch volgens het verslag van een onderzoek, door twee van Regeringswege aangewezen deskundigen op de plaats ingesteld, het reservoir nu en dan in de rivier zou moeten geledigd worden;

dat derhalve bij de beoordeeling dezer fabriek van de onderstelling dient te worden uitgegaan, dat het afvalwater uit de fabriek, hetzij onmiddelijk hetzij nà in een reservoir te zijn opgehouden, in de rivier zal komen;

dat nu, volgens het bovenvermelde verslag, de onmiddelijke afvoer van het afvalwater eener papierfabriek in de rivier het water der rivier wel kan bederven;

dat het evenwel niet als uitgemaakt kan worden beschouwd, dat die afvoer niet zóó zou kunnen gewijzigd worden, dat daarvan, bij het aanzienlijke verval van de rivier de Geul en de groote hoeveelheid water, die daardoor wordt afgevoerd, geene schadelijke gevolgen zouden te vreezen zijn;

dat, terwijl hieromtrent geene voldoende zekerheid bestaat, er termen zijn om krachtens art. 12 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95) de verlangde vergunning onder zekere voorwaarden voor eenen bepaalden proeftijd te verleenen;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95),

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Houthem van 31 December 1875, aan W. Bauchmuller en W. Nagelschmidt en hunne regtverkrijgenden voor eenen proeftijd van één jaar, aanvangende met het einde van den termijn binnen welken de inrigting voltooid en in werking gebragt moet zijn, vergunning te verleenen voor de oprigting eener door een stoomwerktuig van 12 paardenkrachten gedreven papierfabriek op het terrein sectie C, no. 331—345, der gemeente Houthem, onder voorwaarde:

dat het afvalwater der fabriek worde afgevoerd in een reservoir, dat niet anders dan nà zonsondergang en voor middernacht water uit dit reservoir in de rivier de Geul geloosd worde;

te bepalen, dat de inrigting voltooid en in werking gebragt moet zijn binnen drie maanden nà de dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 10 Augustus 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 17 Aug. 1876, no. 15, houdende beslissing omtrent het geschil tusschen *de gemeenten Olst (Overijssel) en Heerde (Gelderland) gerezen, over het onderhoud der bruggen en duikers in den grindweg over den Gelderschen IJsseldijk en den Kerkdijk, van het blokhuis onder Terwolde naar Heerde met zijtakken naar Olst en Veessen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 287).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDELANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen

de gemeenten Olst (Overijssel) en Heerde (Gelderland) gerezen, over het onderhoud der bruggen en duikers in den grindweg over den Gelderschen IJsseldijk en den Kerkdijk van het blokhuis onder Terwolde naar Heerde met zijtakken naar Olst en Veessen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 2den Augustus 1876, nº. 27;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Augustus 1876, litt. K, 2de Afd.;

Overwegende, dat bij Ons besluit van 18 Julij 1853, nº. 70, houdende vergunning tot aanleg van bovenomschreven kunstweg, onder anderen bepaald werd, dat, na de voltooijing des wegs, deze in beheer en onderhoud zou overgaan aan de gemeentebesturen van Olst en Heerde, ieder voor de helft, — aan welke gemeentebesturen daarbij tevens werd toegestaan een regt van tolheffing op dien weg, dat echter, bij gebreke van voldoend onderhoud, zou worden ingetrokken;

dat de gemeenteraden van Heerde en Olst, na bij raadsbesluiten van 29 December 1852 en 16 Maart 1853 ieder voor de helft de renten en jaarlijksche aflossing van eene voor den aanleg des wegs aan te gane geldleening te hebben gewaarborgd, bij gelijktijdige raadsbesluiten van 5 September 1854 met het aan hen, bij Ons voormeld besluit van 18 Julij 1853, nº. 70, opgedragen beheer en onderhoud hebben belast eene commissie, door ieder der twee gemeenteraden voor de helft te benoemen, en aan hen rekenpligtig;

dat de commissie voormeld, ingevolge den aldus op haar door de beide betrokkene gemeenten verstrekten last, sedert onafgebroken heeft onderhouden niet alléén den kunstweg, maar evenzeer de daarin liggende bruggen en duikers, totdat de gemeenteraad van Olst op 12 April 1873 aan haar te kennen gaf, dat met het onderhoud der bruggen en duikers van de zijde der commissie niet behoorde te worden voortgegaan, zoolang niet op afdoende wijze bleek, dat de commissie ook met dat onderhoud belast was;

dat het gemeentebestuur van Heerde hiertegen is opgekomen, bewerende, dat niet alléén de weg, maar ook de daarin liggende bruggen en duikers, in beheer en onderhoud zijn bij meergemelde commissie, en de Gedeputeerde Staten van Overijssel, daartoe aangezocht door hunne ambtgenooten van Gelderland, er niet in geslaagd zijn, het gemeentebestuur van Olst van gedachten te doen veranderen;

Overwegende, dat de gemeente Olst in gebreke is gebleven aan te toonen op welken grond het onderhoud der bruggen en duikers, dat gedurende omstreeks twintig jaren, zonder tegenspraak van hare zijde, door de commissie en ten laste der fondsen, ter harer dienste staande, heeft plaats gehad, voortaan ten laste zou komen der gemeente Heerde;

dat deze laatste, blijkens hare raadsbesluiten van 2 Maart en 29 December 1852 de renten en aflossing der hiervoren bedoelde geldleening voor haar aandeel heeft gewaarborgd, onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat de bruggen en kommen in den Kerkdijk voortaan uit de opbrengst des wegs zouden worden onderhouden, eene voorwaarde, waarin door Olst destijds stilzwijgend berust, en sedert tot 1873, blijkens harerzijdsche goedkeuring der jaarlijksche rekeningen, feitelijk toegestemd is; dat

hiertegen niets afdoet de omstandigheid, dat bewuste bruggen en duikers binnen de gemeente Heerde gelegen en vóór het begrinden van den weg, evenals die weg zelf, in onderhoud bij genoemde gemeente waren, daar uit de geschiedenis der zaak duidelijk blijkt van de bedoeling, om het onderhoud des wegs niet te scheiden van dat der daarin gelegene werken; dat de aard der zaak dan ook medebrengt, dat het beheer en onderhoud van den weg, en dat der bruggen en duikers, als uitmakende één geheel met den weg, die zonder die werken onbruikbaar is, in eene en dezelfde hand zijn, ten ware het tegendeel uitdrukkelijk zij bepaald, welk laatste hier het geval echter niet is, en met het, in Maart en December 1852 door Heerde gemaakt, voorbehoud in tegenovergestelden zin, dan ook onvereenigbaar zou geweest zijn;

Gelet op art. 132 der Grondwet, de artt. 147 en 161 der Prov. Wet en art. 125 der Gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen dat het onderhoud der bruggen en duikers in den grindweg, in hoofde dezes omschreven, zal blijven ten laste der fondsen, waaruit de weg zelf wordt onderhouden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 18 Aug. 1876, n°. 10, houdende beschikking op het beroep van *den Gemeenteraad van Smilde, van een besluit van Ged. Staten van Drenthe van* 19 *April jl., n°.* 25, *waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van* 8 *April bevorens, n°.* 9, *tot toevoeging aan de begrooting van uitgaven der gemelde gemeente over* 1876 *van een post wegens verplegingskosten van Janna de Graaf, weduwe R. Bisschop, over* 1875 *en* 1876, *met magtiging tot af- en overschrijving.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 294).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOT HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep aan den gemeenteraad van Smilde, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 19 April jl., n°. 25, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit van 8 April bevorens, n°. 9, tot toevoeging aan de begrooting van uitgaven der gemelde gemeente over 1876 van een post wegens

verplegingskosten van Janna de Graaf, weduwe R. Bisschop, over 1875 en 1876, met magtiging tot af- en overschrijving;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 2 Aug. 1876, no. 42;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Aug. 1876, La. Z, 2de afd., A.;

Overwegende, dat toen in December 1875 Janna de Graaf, weduwe Bisschop, met haar jong kind zonder huisvesting was en zonder eenig middel van bestaan, het Burg. Armbestuur weigerde haar te bedeelen of in het werkhuis op te nemen, omdat zij lidmate was der Hervormde gemeente, terwijl diakenen dier gemeente oordeelden aan die vrouw geene ondersteuning te moeten geven; dat alstoen de Burgemeester, uit een oogpunt van politiezorg, haar uitbesteed en de daartoe noodige kosten voorgeschoten heeft; dat de gemeenteraad, ten einde die kosten door den Burgemeester te doen terug bekomen, besloot aan de begrooting van uitgaven dier gemeente over 1876 toe te voegen een nieuwen post verplegingskosten van Janna de Graaf, weduwe Bisschop, in 1875 en 1876; en voorts Burgemeester en Wethouders te magtigen van den post „tot nadere beschikking" enz. op diezelfde begrooting, eene som van ƒ 30,50 af te schrijven en dit bedrag op dien nieuwen post over te schrijven;

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan genoemd besluit hebben onthouden, op grond dat het raadsbesluit mede betrekking heeft op uitgaven, de dienst van 1875 betreffende, en alzoo dienstvermenging ten gevolge zou hebben, en dat voorts de uitgaven, tot wier verevening dit raadsbesluit moet strekken, geene wettige schuld der gemeente uitmaken;

dat de gemeenteraad in zijne vergadering van 15 Mei jl. van dit besluit bij Ons in beroep is gekomen;

Overwegende:

dat art. 22 der wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n_o. 100), gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n_o. 85), in gemeenten, waar een burgerlijk gemengd armbestuur aanwezig is, de beslissing, of aan een behoeftige onderstand zal gegeven worden, aan dat bestuur overlaat, en alle uitgaven voor burgerlijke armenverzorging door zijne bemiddeling moeten geschieden;

dat, waar alzoo op eene gemeentebegrooting een post is uitgetrokken voor uitgaven, door zoodanig armbestuur te doen, niet daarnevens nog eene som kan worden gebragt, voor eene of meer bepaald aangewezen behoeftigen, door of van wege het gemeentebestuur uitgegeven of nog uit te geven;

dat daarenboven de gemeenteraad, terwijl het dienstjaar 1875 nog niet was gesloten, uitgaven, over 1875 gedaan, niet mogt begrijpen onder een post van uitgaaf op de begrooting voor 1876;

Gezien de bovenaangehaalde wet tot regeling van het armbestuur en art. 209, juncto 201, der Gemeentewet

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep van den gemeenteraad van Smilde tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 19 April jl., n_o. 25, ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit,

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 18 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. het beroep van *het R. K. parochiaal kerkbestuur van Pannerden, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 26 *April* 1876, *n*o. 49, *waarbij het verzoek, om op de R. K. begraafplaats aldaar eene nieuwe kerk te bouwen, is afgewezen.*

III. het beroep van *het R. K. parochiaal kerkbestuur van Pannerden, van een besluit van den Burgemeester dier gemeente, van* 27 *Mei* 1876, *waarbij verlof is geweigerd tot opgraving van lijken.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Krachtens koninklijke magtiging zijn bij deze Afdeeling op den 12 Julij jl. ter behandeling ingezonden twee geschillen van bestuur. Een daarvan betreft het verzoek van het R. K. parochiaal kerkbestuur van Pannerden, aan Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland gedaan, om de R. K. kerk, staande op de R. K. begraafplaats te Pannerden, te mogen vergrooten of op nieuw optrekken, — welk verzoek bij besluit dier Staten in dato 26 April jl. is afgewezen. Het tweede geschil betreft het verzoek van voornoemd bestuur aan den Burgemeester van de gem. Pannerden gedaan, om ten dienste van den herbouw en de vergrooting der gemelde kerk te mogen opgraven en vervoeren de lijken wier verwijdering voor gezegd doel noodzakelijk mogt zijn; alles op die conditiën en in dien tijd van het jaar als noodig zal worden bevonden; welk verzoek door den Burgemeester der gemeente Pannerden, bij beschikking van 27 Mei jl., is afgewezen.

Die geschillen van bestuur staan tot elkander in zoo naauw verband, dat het wenschelijk is beide in één verslag te omvatten.

Het R. K. kerkbestuur wendde zich op 3 Maart jl. tot Gedeputeerde Staten van Gelderland, met te kennengeving, dat te Pannerden eene oude R. K. kerk met flinken toren bestaat, die thans ten gevolge van het toenemen van het zielental der R. K. inwoners veel te klein is geworden om in de bestaande behoefte te voorzien; dat derhalve het kerkbestuur zich in de noodzakelijkheid geplaatst ziet, het kerkgebouw aanmerkelijk te vergrooten en zich dus gaarne zou gemagtigd zien om in plaats van de oude kerk eene veel grootere nieuwe kerk, met behoud van den toren, terzelfder plaatse te bouwen; dat het bestaande kerkgebouw staat midden op en geheel is

omgeven door de nog in gebruik zijnde begraafplaats aan de R. K. kerkelijke gemeente te Pannerden in eigendom toebehoorende; dat het kerkbestuur, met het oog op art. 16, al. 3 en 4, der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* no. 65), vermeent de toestemming van Gedeputeerde Staten te behoeven, om op de begraafplaats te mogen bouwen, en dat het kerkbestuur daarom verzocht hunne toestemming om op de bovenvermelde begraafplaats in stede van de oude eene nieuwe kerk te mogen bouwen.

Over dit verzoek werden Burgemeester en Wethouders van Pannerden door Ged. Staten gehoord. Burgemeester en Wethouders berigtten op den 24 Maart jl., dat wegens het toenemen der bevolking het bestaande kerkgebouw veel te klein is geworden en een groot gedeelte der kerkgangers geen bank of zitplaats krijgen kan, maar zich moet behelpen met te staan in den gang en het portaal; dat het oude kerkgebouw gelegen is op de R. K. begraafplaats, zijnde het schoonste punt in de gemeente Pannerden, waarom dat kerkbestuur dan ook gaarne terzelfder plaatse de nieuwe kerk wenschte te stichten, hetgeen met het oog op het behoud van den toren zeer voordeelig is, — dat op het te bebouwen terrein eenige lijken moeten worden opgegraven, waarvan het laatste den 4 Mei 1874 begraven is, — dat zij meenden te mogen adviseren het gevraagde verlof te verleenen, omdat door het bouwen der kerk op de voorgestelde plaats en de opgraving van lijken, bij inachtneming der noodige voorzorgsmaatregelen, de volksgezondheid niet kan worden bedreigd of ziekte kan ontstaan.

Gedeputeerde Staten hebben over het verzoek almede ingewonnen het advies van den inspecteur voor het geneeskundig staatstoezigt in Gelderland en Utrecht, die op 23 April jl. aan Gedeputeerde Stateu berigtte, dat hem bij het plaatselijk onderzoek was gebleken, dat men tot den voorgenomen bouw zou wenschen op te graven 22 lijken, als 1 achter de kerk, begraven in 1869, 18 begraven na 2 October 1871, 2 naast de kerk, begraven na Februarij 1874, en 1 ook aldaar begraven in Mei 1874; dat hij meende dat het verlof, om te bouwen op de plaats waar die lijken begraven zijn, niet moest worden verleend, omdat het voor de volksgezondheid bedenkelijk is een zoo groot getal betrekkelijk jonge graven te openen, vooral na de jongste overstrooming, die ook te Pannerden tot den drempel van de bedoelde begraafplaats doorgedrongen is, waardoor de producten van ontbinding en rotting der lijken uit de graven in de omliggende aarde zullen zijn gespoeld;

dat evenwel rondom de kerk een zeer breed voetpad ligt, waaronder geen lijken begraven zijn; dat dit gedeelte van de begraafplaats zonder gevaar voor de volksgezondheid tot vergrooting van de bestaande kerk zou kunnen worden gebezigd, wanneer bij den bouw streng de hand gehouden werd aan de voorwaarden dat bij het graven voor het leggen der fundering eene laag aarde van 2 meters dikte tusschen de nabijgelegen lijkkisten en de funderingsloopgraaf onaangeroerd blijft.

Bij besluit van 26 April jl. hebben Ged. Staten van Gelderland het verzoek van het kerkbestuur afgewezen op grond, dat de kerk niet kan worden vergroot zooals verlangd wordt dan na opgraving en verwijdering van 22 lijken; — dat art. 23 der begraveniswet het roeren van graven vóór dat er 10 jaren, nadat er het laatst een lijk in geplaatst is, verloopen zijn, uitdrukkelijk verbiedt; — dat bovendien het openen van een zoo groot getal betrekkelijk jonge graven voor de volksgezondheid

bedenkelijk zou zijn te achten, te meer dewijl wegens de lage ligging van het terrein, de jongste overstrooming, de producten van ontbinding en rotting der lijken uit de graven in de omliggende aarde zal hebben gespoeld; dat ook wegens die opgraving, afgescheiden van het verbod van voormeld art. 23, met het oog op de volksgezondheid in verband met het ongunstig advies van den geneeskundigen inspecteur, het verzochte verlof niet kan worden verleend.

Het kerkbestuur is op den 24 Mei jl. van dit besluit gekomen in beroep bij den Koning.

De inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt in Gelderland en Utrecht heeft aan de Afdeeling ingezonden een exemplaar van zijne mededeelingen aan den geneeskundigen raad, waarin op blz. 19 het betoog zou geleverd zijn, dat het kerkbestuur van Pannerden de vergunning tot het vergrooten van zijn kerkgebouw niet had behoeven te vragen en waarin op blz. 20/21 wordt gezegd, dat uit een sanitair oogpunt geen bezwaar bestaat tegen het vergrooten van het kerkgebouw, wanneer geene jonge graven geopend, maar naast deze graven aardlagen van 2 meters dikte onaangeroerd gelaten worden.

Het R. K. parochiaal kerkbestuur heeft op den 27 Mei jl. aan den Burgemeester der gemeente Pannerden het verlof verzocht om te mogen opgraven een aantal lijken op de R. K. begraafplaats en die te vervoeren naar een ander deel van de begraafplaats om in de plaats van de bestaande eene nieuwe en grootere kerk te kunnen bouwen. Bij besluit van denzelfden dag is dit verzoek door den Burgemeester van Pannerden afgewezen, op grond dat zouden moeten verplaatst worden 22 lijken, in de jaren 1869 tot en met 1874 begraven; dat art. 12 der wet op het begraven aan den Burgemeester slechts vergunt het geven van verlof tot het opgraven en vervoeren van één lijk; — dat, mogt gezegd art. 12 dit al niet duidelijk uitdrukken, toch uit de artt. 23 en 25 van genoemde wet genoegzaam is af te leiden dat het roeren, opgraven en vervoeren van een aantal lijken zeker door den wetgever niet is gewild.

Van deze beide besluiten is het kerkbestuur op den 27 Mei jl. bij den Koning gekomen in beroep.

In een adres van dezelfde dagteekening, mede aan den Koning gerigt, ontwikkelt adressant de bezwaren die hij tegen de twee beslissingen heeft. In het adres wordt in het breede omschreven de toestand van het oude kerkgebouw, als zijnde dit zoo gering van omvang, dat het de kerkgangers, waaronder er ook zijn die te Herwen en Aerdt te huis behooren, niet behoorlijk kan bevatten, zoodat velen hunner genoodzaakt zijn in de gangen te blijven staan en op de steenen vloeren moeten knielen, dat uit die opeenhooping van menschen in een gebouw, betrekkelijk daarvoor van te geringen omvang, nadeel moet ontstaan voor de volksgezondheid.

In het adres wordt verder gezegd, dat Gedeputeerde Staten zich bij hunne beslissing te veel hebben verdiept in de vraag: of het opgraven en het vervoeren van een 22tal lijken wel geoorloofd en voor de volksgezondheid niet schadelijk zou zijn; eene vraag die eigenlijk volgens art. 12 der begrafeniswet enkel staat ter beslissing van den Burgemeester.

De adressant beweert, dat de beide gronden, waarop de besluiten zijn gegrond, namelijk art. 23 der wet, het roeren der graven verbiedende, en het gevaar voor de

volksgezondheid geheel onjuist zijn; — dat toch wat den eersten grond aangaat, art. 23 niet beheerscht art. 12 maar dat laatstgemeld artikel integendeel eene uitzondering maakt op het bepaalde bij art. 23; — dat in dit geval geen sprake kan zijn; van toestemming van eigenaars van graven, omdat hier zoodanige eigenaars niet zijn dat er evenmin sprake kan zijn dat er noodig zijn zou een verzoek van nabestaanden van de begravenen om hunne lijken te mogen opgraven en vervoeren; dat er in art. 12 toch van zoodanig verzoek niet wordt gesproken en het blijkbaar de bedoeling van den wetgever is geweest om opgraving en vervoer toe te laten ook buiten verzoek en toestemming van nabestaanden, mits daarvoor billijke gronden en beweegredenen bestaan; — dat, wat den tweeden grond — de volksgezondheid in verband met de jongste overstrooming — betreft, Gedeputeerde Staten aan het gevraagd verlof die voorwaarden konden verbinden, die zij noodig achtten en dat niets belette de voorwaarde op te leggen, dat het opgraven en vervoeren der lijken eerst in den aanstaanden winter en bij felle koude zou mogen plaats hebben, met inachtneming bovendien van alle verdere wenschelijke voorzorgsmaatregelen; — dat in ieder geval Gedeputeerde Staten de vergunning hadden kunnen verleenen op de wijze zooals door den inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt is aangewezen, in welk geval er geen graven zouden geroerd worden; — dat dit plan van den inspecteur echter wel wat te beperkt is, omdat voor eene redelijke vergrooting van het kerkgebouw verplaatsing minstens van een vijftal lijken noodzakelijk is; — dat tegen de inwilliging en goedkeuring van een zoodanig gewijzigd plan toch wel geene bezwaren kunnen bestaan; — dat adressant gelooft, dat de inspecteur uit een sanitair oogpunt geen overwegend bezwaar zou hebben in eene opgraving en verplaatsing der lijken gedurende den volgenden winter en bij koude weersgesteldheid.

Het adres eindigt met een tweeledig verzoek: 1°. die lijken te mogen opgraven en vervoeren, wier verwijdering voor den opbouw der kerk noodzakelijk is, alles onder de voorwaarden door den Koning te stellen; 2°. in plaats van de oude kerk op de begraafplaats eene nieuwe kerk te mogen bouwen.

Gedeputeerde Staten, over dit adres gehoord, berigtten op den 21 Junij, met referte, aan hunne beslissing, dat zij zich vereenigden met het besluit door den Burgemeester genomen, en dat zij volhardden bij hunne meening, dat art. 12 werd beheerscht door art. 23 der begrafeniswet. Ten betooge daarvan beroepen zij zich op een vonnis door de regtbank te Hoorn op den 24 Maart 1875 gewezen (*Weekblad v. h. Regt* n°. 3879, *Gemeentestem* n°. 1248).

In dat berigt wordt verder gezegd: dat de adressant zich in zijn adres beklaagt, dat Ged. Staten niet hebben vergund om den uitbouw der kerk op een ander gedeelte van de begraafplaats toe te staan; dat dit beklag is onjuist; dat zij, Gedeputeerde Staten, alleen verlof hebben geweigerd tot vergrooting van een kerkgebouw op de (volgens de ingewonnen berigten) aangewezen plaats; — dat, wanneer adressant een ander of een gewijzigd plan had, hij dit dan had moeten opgeven; — dat in hooger beroep slechts te beslissen valt over hetgeen in eerste instantie aangevraagd en verzocht werd.

Voor den belanghebbende, het R. K. parochiaal kerkbestuur van Pannerden, treedt

op Jhr. Mr. L. C. C. O. M. VAN NISPEN TOT SEVENAER, advocaat te Arnhem, die hoofdzakelijk het volgende aanvoert:

In het dorp Pannerden bestaat een oude R. K. kerk, wier oorsprong, tijd van opbouw, niet bekend is.

Het was oorspronkelijk slechts een toren met middelschip, zonder één enkele zijbeuk.

In latere jaren, met het toenemen der bevolking, was de ruimte, die voldoende was geweest voor de behoefte van voor eeuwen, niet meer voldoende.

Toen is het schoollokaal, wat tegen de kerk was aangebouwd, daarbij aangetrokken en zoodoende is er één zijbeuk bij aangekomen.

Die kerk en ook die zijbeuk, uit den aard der zaak, door de oude bestemming als schoollokaal, is zeer laag van verdieping.

Sedert lange jaren is het gebouw dan ook te klein en speciaal in de laatste jaren is het tal kerkbezoekers zoozeer toegenomen dat de kerk die niet meer behoorlijk kan bevatten.

Tot dat gebrek aan ruimte dragen ruimschoots bij eenerzijds het bestaan of het ontstaan in de laatste jaren van een kostschool en anderzijds het kerkbezoek van inwoners uit de aan Pannerden grenzende gedeelten van Herwen en Aerdt, wat men die menschen niet kwalijk kan nemen en ook natuurlijk niet kan beletten.

Wanneer ik nu spreek van te weinig ruimte, dan is dat bedoeld van gebrek aan ruimte voor dat deel wat gelijktijdig de kerk pleegt te bezoeken en natuurlijk niet voor de geheele R. K. bevolking van Pannerden.

Ik zeg dat, omdat de inspecteur op een opmerking van het kerkbestuur heeft geantwoord, dat men dan maar twee diensten moest doen en de geloovigen in twee „ploegen" de kerk moest laten bezoeken; alsof men ooit had kunnen bedoelen dat er ruimte moest zijn voor al de inwoners wanneer die eens allen gelijk hunne huizen wilden laten leeg staan en ter kerk gaan.

Voor zoo'n ondenkbaar geval zou geen kerkbestuur gaan bouwen en groote uitgaven gaan doen, die niet voorhanden zijn en dus zich in schulden gaan steken.

Neen, voor het getal kerkbezoekers, wat gewoonlijk Zondags gelijktijdig de kerk bezoekt, is de kerk veel te klein, dus voor de pl. m. helft der inwoners enz.

De kerk *moet* dus vergroot worden. Zij moet *vergroot* worden, want een deel van de kerk en wel de toren zoude blijven bestaan.

Er werd dus besloten tot vergrooting der kerk.

In die omstandigheden adieerde het kerkbestuur mij en vroeg welke formaliteiten er vereischt werden om op het terrein van de oude kerk, die door het kerkhof is omgeven, te mogen overgaan tot den bouw der nieuwe kerk.

Ik antwoordde: verlof van Burgemeester voor het opruimen der noodzakelijke graven en verlof van Gedeputeerde Staten voor den bouw.

Mijn advies luidde dus, begin met verlof aan Burgemeester te vragen en, nadat verkregen en uitgevoerd te hebben, een rekwest aan Gedeputeerde Staten indienen.

Men vroeg nu mondeling verlof aan den Burgemeester, maar deze wenschte dat eerst het verlof van Gedeputeerde Staten verkregen was, om te bouwen, dan zou hij

zijnerzijds gaarne verlof geven om de voor dien bouw noodzakelijk te ruimen graven te rooijeren.

Ik poogde persoonlijk den Burgemeester tot een ander inzigt te brengen, maar daar hij bleef difficulteren, niet over de zaak, maar over den vorm en over de wijze of liever volgorde van aanvrage, kwam ik met hem overeen aan den griffier der Staten van Gelderland of een der Ged. te vragen welke der beide aanvragen moest voorgaan.

Ik adieerde Mr. v. OOSTERWIJK, griffier der Staten, en daar deze de zienswijze des Burgemeesters deelde, werd het rekwest aan Ged. in zee gezonden om op het oude terrein, zijnde de nog in gebruik zijnde begraafplaats, in plaats van de oude, een nieuwe kerk te mogen bouwen.

Dit verzoek was van begin van Maart en het werd afgewezen bij besluit van Gedeputeerde Staten dd. 26 April ll.

De gronden dier afwijzing behooren tot tweeërlei cathegorie, als de eerste van juridischen aard, de tweede ontleend aan belangen de volksgezondheid rakende.

Beide groepen van motieven betreffen echter het *opgraven van lijken* en nademaal, volgens de wet op de begrafenissen, de Gedeputeerde Staten nooit over het opgraven van lijken iets te zeggen hebben, zoo meende ik, dat de Koning bij de behandeling van het beroep over het bouwen (art. 16) niet zou kunnen oordeelen over de kwestie van het vervoer van lijken, zonder dat eerst verlof aan den Burgemeester was gevraagd, nademaal de Koning wel in *hooger beroep* en niet in eerste instantie over het vervoer van lijken oordeelt.

Nademaal Z. M. in appel *en* over bouwen binnen den verboden afstand *en* over het vervoeren van lijken moet oordeelen, zoo hebben wij eerst, hoewel met zekerheid van weigering, met het oog op het besluit van Gedeputeerde Staten, verlof van den Burgemeester gevraagd, om zoodoende in elk geval den Koning bevoegd te maken.

De beslissing van den Burgemeester behandel ik niet speciaal, want de motieven zijn ontleend aan de beslissing van Gedeputeerde Staten. Slechts op één argument van den Burgemeester wil ik antwoorden, nl. dat art. 12 den Burgemeester wel verlof geeft één, niet meer lijken op te graven, en wel dit, dat gemeld art. niet heeft bedoeld het verlof tot één te beperken, gelijk dat art. dan ook door de praktijk blijkens de koninklijke besluiten niet wordt opgevat, en dat, zoo dat art. ook nog zoo moest worden opgevat, men zooveel rekwesten zou kunnen indienen als er lijken vervoerd moeten worden, op welk dan telkens afzonderlijk kon worden beschikt.

Wanneer men nu de beslissing van Gedeputeerde Staten dd. 24 April voor zich legt, dan ziet men dat die weigering is gebaseerd op twee cathegorien van bezwaren als 1°. van juridischen aard en 2°. de volksgezondheid betreffende, maar beiden loopende over en rakende het vervoer van lijken, iets wat van hen niet gevraagd was en ook niet gevraagd kon worden, omdat Gedeputeerde Staten met de vraag over het opgraven en vervoeren van lijken op begraafplaatsen die nog in gebruik zijn, nooit te maken hebben.

De eenige autoriteit aan wie de wet dat heeft opgedragen is of de Burgemeester of, in appel, de Koning.

Nu rijst er bij lectuur twijfel of Gedeputeerde aldus hebben overwogen, omdat zij

begrepen dat zij de bevoegde autoriteit die over het opgraven moest oordeelen, niet waren en zij dus niet wilden toestaan te bouwen, zoolang de Burgemeester geen verlof had gegeven, dan wel of zij het vervoeren en opgraven *in se* ongeoorloofd vonden.

In het eerste geval is ook zonder twijfel Z. M. bevoegd in appel door het tevens appelleren van het besluit van den Burgemeester.

In het laatste geval — en na besluit van de missive dd. 21 Junij ll. aan den Minister is twijfel omtrent hunne bedoeling niet meer mogelijk — hebben Gedeputeerde Staten zich een oordeel aangematigd over een zaak waarover de wet de kennisneming aan hen had onthouden. Derhalve hebben zij dus onbevoegd aldus beslist.

Maar ook in elk geval is hunne beslissing bepaald erroneus en onhoudbaar (sit venia verbo).

Ad I. Leest men nu die missive van 21 Junij, waaruit blijkt welke geest tot het besluit van 24 April heeft geleid; en legt men daar naast het vonnis van Hoorn dd. 24 Maart 1875 (*Gemeentestem* n°. 1248 en *Weekbl. v. h. Regt* n°. 3879), waarop Gedeputeerde Staten zich beroepen; en vergelijkt men daarbij de rapporten en adviezen van de administratieve autoriteiten, behoorende bij de zaak die is beslist bij het K. B. van 26 April 1876, n°. 19, dan ziet men (zie bl. 100 van verslag van Raad van State — Belinfante) dat er zich in de laatste jaren bij sommige administratieve en helaas ook regterlijke autoriteiten de rigting openbaart om de werking van art. 12 te bekrimpen en als het ware te supprimeren.

Sommigen doen dat door te beweren dat art. 12 door art. 23 wordt beheerscht en ontzenuwd.

Nademaal die opinie bij gemeld K. B. van 26 April ll., n°. 19, is onjuist geoordeeld, zoo zal ik geen gronden bijbrengen om die beslissing, die is genomen conform advies van den R. v. St., te appuijeren.

Anderen willen de werking van art. 12 bekrimpen door voor de toepassing van dat art. behalve de toestemming van den eigenaar nog te vorderen dat het verlof van den Burgemeester gevraagd zij door een der naaste betrekkingen van den overledene.

Zie vonnis Hoorn 24 Maart 1875, waarop Gedeputeerde Staten zich bij hunne missive van 21 Junij uitdrukkelijk beroepen en een art. in *Gemeentestem* n°. 1284.

Hoewel ik nu een grooten eerbied heb voor regterlijke beslissingen, waartoe ik trouwens door den gezworen eed als advocaat verpligt ben en hoewel ik dat dubbel heb als hebbende zelf de eer regter-plaatsvervanger te zijn, zoo moet ik nogtans gul uit verklaren dat men nooit een slechtere autoriteit kan inroepen, dan datzelfde vonnis. Sit venia verbo.

Op dit oogenblik wil ik eens aannemen dat de bedoeling van de regering werkelijk is geweest dat slechts op aanvraag van een der verwanten het verlof van art. 12 kan worden verleend, dan echter nog is het vonnis onhoudbaar.

Art. 12 zegt, dat de Burgemeester het verlof kan verleenen met toestemming van den eigenaar.

Eigenaren van graven waren daar niet buiten den eigenaar van de begraafplaats zoodat er van toestemming van den eigenaar geen sprake kon zijn.

De Burgemeester kon dus het verlof verleenen.

Er bestond toch geen enkele bepaling der wet die hem dat verbood.

Er bestond zelfs geen enkele ministeriele resolutie of voorschrift van hooger hand, die hem voorschreef in welk geval hij het verlof moest weigeren, in welk geval niet

Er bestond niets dan eene memorie van beantwoording van de regering en daaruit viel (volgens het vonnis) te distilleren, dat het verlof slechts op verzoek van een der betrekkingen kon worden toegestaan en de Burgemeester had in strijd daarmee gehandeld.

Waar de wet *vormelijk* aan den Burgemeester de bevoegdheid geeft het opgraven toe te staan en aan dat te verleenen verlof geen andere conditien verbindt dan toestemming des eigenaars; en waar in geen ministeriele resolutie is voorgeschreven in welke gevallen het mag worden toegestaan, in welke geweigerd en waar dus alles aan de discretie van den Burgemeester is overgelaten, daar wordt een Burgemeester gestraft, tot geldboete veroordeeld, omdat hij handelt in strijd met de opinie der regering, uitgedrukt in een memorie van beantwoording!!

Er bestaat een wettelijk vermoeden, dat ieder geacht wordt de *wet* te kennen, maar volgens de Regtbank van Hoorn wordt ieder geacht ook de *antwoorden* der *regering* bij het maken der wetten te kennen en, zoo hij niet daarna handelt, is hij condemnabel tot boete en gevangenisstraf!

Maar wat nog sterker is, niet slechts moet ieder geacht worden de geschiedenis der wetgeving te kennen, d. i. de geschiedenis der vigerende wet, maar zelfs van al de vorige ontwerpen op dat chapitre ingediend.

Want dat antwoord der regering, waarop Hoorn zich beroept, is van de regering in 1858/59, dus van de regering die het 2de ontwerp indiende, terwijl in 1869 de tegenwoordige wet werd aangenomen, zijnde het zevende ontwerp.

Dus een ieder wordt geacht de geschiedenis met al de gewisselde stukken en verslagen van alle zeven ontwerpen van wet te kennen op straffe van boete en gevangenisstraf!

Dit vonnis van Hoorn is m. i. (sit venia verbo) een mal jugé, zooals in ons land slechts zelden voorkomt, en ik betreur het dan ook, dat de wet niet toelaat dat de proc.-gen. bij den H. R. van dit vonnis in belang der wet in cassatie konde komen, want ik geloof dat daartoe alle termen waren.

Dat nu zulk een vonnis bij mij weinig autoriteit heeft, ja zelfs een zeer verdachte autoriteit is, zal ieder toestaan.

Maar dat vonnis is m. i. ook op andere gronden verkeerd gewezen en wel speciaal op dat punt waarover de zaak van heden loopt en het hier juist aankomt.

M. i. is uit dat antwoord der regering allerminst te halen wat Hoorn er in wil lezen, gesteld al dat dit antwoord van een *vroegere* regering nu nog eenige beteekenis kon hebben.

I. Ik geloof dan ook gerust te mogen zeggen dat de uitleg, dien Hoorn aan het antwoord der regering geeft, is gewrongen en strijdig met de woorden zelf.

2^{0}. Integendeel blijkt m. i. dat de regering zelve een veelheid van gevallen op het oog had, waarin die aanvraag kon wordon ingewilligd.

De woorden der regering waren, dat de wet niet alle gevallen kon voorzien, waarin die opgraving regtmatig kan worden verlangd.

Dat antwoord duidt op een veelheid van als wettig erkende redenen. Allerminst dus op de beperktheid die Hoorn er aan wil geven.

De opvatting van H. is dus m. i. in strijd met het antwoord der regering.

3°. En al ware dat niet het geval, zou dan het antwoord in 1858/59 gegeven door den ontwerper van het 2de concept geacht moeten worden den wil te bevatten van den wetgever, d. i. van hem die het 7de ontwerp van 1869 tot wet hielp verheffen?

4°. Daarenboven. Wij allen weten welke waarde aan antwoorden der regering moeten worden gegeven, daar uit de geschiedenis van het B. W. o. a. blijkt dat dikwijls antwoorden werden gegeven in lijnregten strijd met de woorden der wet.

5o. Maar er is meer:

Men roept hier het antwoord eener vroegere regering in, ter uitlegging van de latere wet, maar vergeet daarbij dat de latere wet juist op dit punt geheel verschilt van het vroegere ontwerp waarbij dat antwoord werd gegeven.

In het ontwerp van 1858/59 werd voor het vervoer niets gevorderd dan verlof van den Burgemeester.

Hierop aanmerking van de Kamer en het bekende antwoord der regering.

In 1866/67 echter bragt de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken Heemskerk in het 4de ontwerp de bepaling in, dat buiten verlof van den Burgemeester nog toestemming des eigenaars gevorderd werd.

Dit was een verandering waarschijnlijk ten gevolge van de vroegere aanmerkingen der Kamer.

Dit was althans een tegemoetkomen aan de bezwaren in 1858/59 gemaakt en die wijziging van 1866/67 werd in de onderwerpelijke wet behouden.

Maar zal nu nog het antwoord der regering gegeven vóór de wijziging nog na de wijziging blijven gelden?

In 1857/58 werd gevraagd of er wel genoeg voor de regten der familie werd gezorgd, omdat art. 12 daar hoegenaamd niet van sprak. Daarop antwoord der regering.

In 1866/67 echter voorzag de wetgever op andere wijze om de regten der familie te verzekeren, door nl. toestemming des eigenaars te vorderen.

Maar daarmee vervalt van zelf het idée om behalve de toestemming des eigenaars ook nog te vorderen dat het verzoek uitga van een der naaste betrekkingen des overledene. Dit zou ook geheel doelloos zijn.

6o. En eindelijk: is het waarschijnlijk, is het zelfs bij mogelijkheid aan te nemen, dat de regering zich zoude hebben willen verbinden en zou hebben verbonden, om wel te mogen toestaan een lijk op te graven als een familielid het vraagt, niet als andere gewigtige belangen van een geheele gemeente, van een geheele provincie misschien, op het spel staan?

Het geval is denkbaar, dat een spoor, een kanaal, moet vallen door een begraafplaats, waar nog binnen de laatste jaren begraven is.

Nu zou het opgraven van één lijk het geheele spoor of kanaal kunnen tegenhouden

gedurende tien jaar, omdat of geen der familieleden de opgraving wilde vragen of er misschien hoegenaamd geen familie of naaste betrekking van den overledene bestond?

De wet gaf slechts verlof de opgraving toe te staan, zegt Hoorn, indien een der naaste betrekkingen het vraagt, anders niet.

De regering, de wet zou dus wel ten behoeve van een paar individuën het verlof willen geven, niet ten belange van het algemeen!

7°. Ten slotte nog een argument:

Indien de leer van H. opging, waarin zou dan het verschil bestaan tusschen de uitsluitende graven gedurende tien jaar, van art. 20, en de fosse commune?

Gedurende tien jaar kan volgens de wet het eigen graf van art. 20 niet worden opgegraven zonder toestemming van den eigenaar en gedurende tien jaar kan het lijk in de fosse commune volgens Hoorn niet worden opgegraven dan op verzoek van de naaste betrekkingen.

Het is toch ondenkbaar dat de wetgever zoo iets, zoo'n regt, aan de inwoners zou geven, dergelijke graven voor tien jaar te koopen, als er hoegenaamd geen meerder regt aan verbonden was dan aan niet eigen graven.

Hiermee stap ik van het vonnis van Hoorn en de daarmee gelijkstaande en zich daarop beroepende leer van Gedeputeerde Staten van Gelderland af.

Ik vlei mij te hebben aangetoond, dat die leer onhoudbaar is.

Ik geloof dat de juiste opvatting der wet is deze:

Gedurende tien jaar niet roeren, tenzij op verlof van den Burgemeester, in appel van den Koning en met verlof van den eigenaar, zoo er eigen graven zijn.

Dat verlof is echter aan niets gebonden dan aan goede geldige redenen. In dien geest besliste m. i. de Koning 17 Jan. 1876 (*Gemeentestem* n°. 1271).

Die geldige redenen zijn m. i. in voldoende hoeveelheid en van genoegzame zwaarwigtigheid voorhanden.

De kerk is veel te klein, dat is door het kerkbestuur steeds voorop gezet en niet weersproken.

Ook het rapport van den Burgemeester dd. 24 Maart bewijst het.

Daardoor worden de inwoners belemmerd in de behoorlijke uitoefening hunner godsdienst, daar zij in plaats van te kunnen knielen als haringen op een gehoopt in de gangen moeten blijven staan.

Maar behalve redenen van geestelijken aard zijn er ook argumenten van stoffelijken aard te over aanwezig, die den bouw en daardoor ook het opgraven der lijken noodzakelijk maken.

Deze redenen betreffen de volksgezondheid:

Door gebrek aan ruimte moet het grootste deel der kerkbezoekers in de gangen op de kille steenen blijven staan die hier, als overal, in de *gangen* liggen, terwijl de *banken* hier, als overal, houten vloeren hebben.

Ook moeten alle kerkbezoekers in een veel te klein en zeer laag kerkgebouw opgehoopt blijven, wat ook pertinent nadeelig is voor de volksgezondheid.

II. Motieven van Gedeputeerde Staten van sanitairen aard:

Hiertegen bestaan m. i. geen bezwaren van hygienischen aard, althans niet van overwegenden aard, en zoo kom ik tot de tweede cathegorie van bezwaren van Gedeputeerde Staten.

Die bezwaren zijn ontleend aan het rapport van den inspecteur.

Wanneer men dat rapport leest, ziet men dat het hoofdbezwaar van den inspecteur bestond in het hooge water van het laatste jaar Dit is zoo waar, dat hij mondeling aan het kerkbestuur heeft verklaard hoegenaamd geen bezwaar te hebben, zoo men een jaar wachtte.

Ten gevolge van de weigering van Gedeputeerde Staten is de tijd verstreken en in geengeval kan aan den bouw gedacht worden voor volgend voorjaar, zoodat men vol op tijd heeft om dezen winter, als het hard vriest, te ruimen.

Nog moet ik een opmerking maken over het terrein:

Gedeputeerde Staten beweren dat ten gevolge van de lage ligging van het terrein het water de producten der verrotting in den omliggenden grond heeft verspreid.

Die voorstelling is onjuist:

De begraafplaats is het hoogste terrein van geheel Pannerden en wel zoozeer, dat toen in Maart geheel Pannerden onder het kwelwater zat de begraafplaats alleen droog bleef, hoewel natuurlijk het water hoog in den grond geklommen was

Dat er in die omstandigheden bezwaar zou bestaan om des winters een twee-en-twintig-tal lijken op te graven, wat ook niet eens gelijktijdig behoeft te gebeuren, en wat bij strenge koude en met goede voorzorgsmaatregelen kan geschieden, geloof ik niet.

Te Arnhem heb ik als lid der bouwcommissie voor den bouw eener nieuwe kerk herhaald geassisteerd aan het roijeren van duizenden van lijken op een gedurende 20 jaar gesloten begraafplaats, waarvan echter de lijken volstrekt niet geheel vergaan waren, en dat wel op een terrein van alle zijden op eenige meters afstand door huizen omringd en in een der volkrijkste buurten van de stad.

Niet slechts heb ik niets hinderlijks ondervonden, maar niemand heeft hiervan eenig nadeel ondervonden: zooveel doet een behoorlijke desinfectie af.

Mogt echter het groote getal van 22 lijken een onoverkomelijke hinderpaal zijn, dan zullen wij het plan moeten volgen, waarvan de inspecteur in zijn rapport gewaagt, om binnen de paden te blijven.

Dit plan is op het schetsje met blaauw geteekend.

Daarbij zullen echter altijd nog minstens een vijftal lijken moeten geruimd worden en daarbij is natuurlijk geen sprake van twee meter van elk graf met de loopgraven verwijderd te blijven. Die condities zou de inspecteur voor den volgenden winter ook niet stellen.

Ik geloof nu dat Gedeputeerde Staten in elk geval eene verkeerde beslissing hebben genomen.

Er werd van hen gevraagd te mogen bouwen op de begraafplaats en later vernamen zij dat daartoe 22 lijken moesten vervoerd worden.

Tevens vernamen zij van den inspecteur dat er een ander plan was, volgens hetwelk geen enkel graf behoefde geschonden te worden.

M. i. dus hadden Gedeputeerde Staten, ingeval de wet niet toelaat lijken te

vervoeren, ook niet krachtens art. 12, moeten veroorloven te bouwen, *mits geen lijken of graven roerende.* Erroneuse uiting daaromtrent: verslag van den inspecteur, pag. 21.

Wij vragen dus vernietiging van de besluiten van Ged. Staten en van den Burgemeester en dus zoowel verlof om te bouwen als om lijken te vervoeren.

Bij dat besluit wordt dan tevens de uitvoering aan den Minister van Binnenlandsche Zaken opgedragen en zoo deze meent het opgraven van 22 lijken niet met de volksgezondheid is over een te brengen, dan zullen wij ons met het mindere moeten behelpen en ons met het plan tevreden stellen, waarbij slechts ongeveer 5 lijken worden geroijeerd.

Nademaal de juridische bezwaren m. i zijn fictief en die aan de volksgezondheid ontleend niet overwegend zijn, zoo vlei ik mij dat gevraagde verlof op beide punten van den Koning te zullen verkrijgen, waartoe ik de medewerking van den Raad van State eerbiedig inroep.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik zou wel gaarne nog eenige inlichtingen van den gemagtigde vernemen. Zonder vooruit te loopen op het oordeel en het advies van dezen Raad, moet ik doen opmerken, dat het kerkbestuur in zijn adres van 27 Mei ll. heeft gevraagd 1o. die lijken te mogen opgraven die den bouw van eene nieuwe kerk zouden belemmeren; en 2o. vergunning voor zooveel noodig tot het doen bouwen van eene nieuwe kerk.

Dat was dus de oorspronkelijke vraag.

Maar nu hebben belanghebbenden eene kaart overgelegd, waaruit blijkt, dat zij hunne vraag hebben ingekrompen en ook de gemagtigde heeft er van gesproken, dat zij subsidiair slechts vijf lijken wilden doen opgraven. Wat is daarvan?

Mr. VAN NISPEN toont uit de kaart aan welke de strekking is van de subsidiair gedane vraag.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik meen te moeten vragen, of het kerkbestuur niet bepaald kan aanwijzen wat zijn plan is, hoe het dan wil laten bouwen, hoe ver zich dat zal uitstrekken en hoeveel lijken er dan zouden moeten worden opgegraven. Ik wensch in een woord te weten wat juist het plan is voor 't geval de Raad eens adviseerde het subsidiair gedane verzoek toe te staan.

Mr. VAN NISPEN. Volgens het oorspronkelijk plan moeten er 22 lijken worden opgegraven en volgens het subsidiaire slechts ongeveer vijf lijken.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik acht het wenschelijk dat juist worde opgegeven wat men bedoelt, de hoegrootheid van het gebouw, de afscheiding tusschen kerk en begraafplaats enz.

Mr. VAN NISPEN. Ik wil gaarne zorgen, dat met den meesten spoed aan uw verlangen worde voldaan, maar dat subsidiaire, dat gewijzigde plan is nog niet uitgewerkt. Dat moet dus nog worden opgemaakt en uitgewerkt. Dat kan nu met den meesten spoed geschieden, maar daarmede gaat tijd verloren en eene spoedige beslissing in deze is wenschelijk. Het eerste plan was uitgewerkt, het laatste niet. Daarom heb ik gezegd, dat ik de kaart maar als eene schets overlegde en daaraan mij niet gebonden achtte.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Mijne vraag komt eenvoudig hierop neder: of het subsidiair gedaan verzoek behoorlijk kan worden opgehelderd en toegelicht, hetzij door eene juiste kaart en teekening, hetzij door bestek of beschrijving.

Mr. VAN NISPEN. Ik dacht dat dit op dit oogenblik niet noodig zou zijn, en dat eerst het beginsel zou worden uitgemaakt, of er vergunning zou worden verleend tot het doen bouwen eener nieuwe kerk en het daartoe opgraven van lijken. Het getal is dan toch eene zaak van nadere zorg.

Intusschen ben ik gaarne bereid aan dat verlangen te voldoen en zal eene uitgewerkte kaart, ter precisering van het subsidiaire verzoek, aanvragen.

De *Staatsraad* MEEUSSEN. Ik geloof, dat het inzenden van eene afbeelding en behoorlijke omschrijving allezins wenschelijk is. Anders komt het mij voor, dat de subsidiair gedane vraag zeer onbepaald is.

Mr. VAN NISPEN. Ik zal mij beijveren zoo spoedig mogelijk aan het geuit verlangen te voldoen. Ik was natuurlijk op die vraag niet voorbereid.

IV. het beroep van *kerkvoogden der gemeente Capelle aan den Yssel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is afgewezen het verzoek, om een gedeelte gronds op de gesloten burgerlijke begraafplaats te mogen gebruiken voor den bouw van eene nieuwe consistorie-kamer.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

In deze zaak hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland onder dagteekening van 22/28 Februarij ll. genomen het navolgende besluit:

„Gelezen de missive van kerkvoogden der Hervormde gemeente te Capelle aan den Yssel, dd. 9 Febr. 1876, daarbij verlof verzoekende om voor den bouw eener nieuwe consistoriekamer gebruik te mogen maken van een zeer klein gedeelte der in Aug. 1874 gesloten begraafplaats, welk gedeelte, volgens hen, niet tot begraafplaats was ingerigt;

Gelezen de daarop betrekkelijke missive van heeren Burgemeester en Wethouders van Capelle aan den Yssel dd. 17 Febr. 1876, n_o. 1365, o. a. mededeelende, dat op de aangewezen plaats den 29 Dec. 1857 één lijk is ter aarde besteld;

Overwegende, dat voorschreven stuk grond, zelfs al ware daarvan tot begraving geen gebruik gemaakt, — als begraafplaats behoort te worden beschouwd, aangezien het daarvan een deel uitmaakte;

Overwegende, dat volgens art. 25, 1ste lid, der begrafeniswet eene *gesloten* begraafplaats — en alzoo alle hare deelen — gedurende 10 jaren *onaangeroerd* blijft liggen, zonder dat daarvan dispensatie kunne worden verleend;

dat mitsdien het verleenen der door adressant verzochte vergunning, niet tot de bevoegdheid dezer vergadering behoort;

dat toch de vergunning hunner vergadering, waarvan sprake is in art. 25, 3de lid, in verband met het 1ste lid, alléén dus kan worden verstaan, dat gedurende de 10 eerste jaren na de sluiting de gesloten begraafplaats geheel onaangeroerd worde gelaten,

en uitgraving ter meerdere diepte dan 0.5 meter, gedurende de 20 jaren op voormelde 10 jaren volgende, slechts met hunne toestemming kan geschieden;

Gelet op art. 25 der meergemelde wet;

Gehoord het rapport der betrokken Afdeeling;

Hebben goedgevonden te verklaren, dat deze vergadering de bevoegdheid niet heeft om het verzoek van kerkvoogden voornoemd in te willigen."

Het is tegen voormeld besluit van 22/28 Febr. dat kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde gemeente te Capelle aan den Yssel bij een verzoekschrift, gedagteekend 23 Junij ll., bij den Koning zijn gekomen in hooger beroep.

Gedeputeerde Staten, over dat beroep gehoord, — volharden bij hunne beschikking van 22/28 Februarij. De inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt heeft uit een hygienisch oogpunt geen bezwaar tegen de inwilliging van het verzoek van kerkvoogden, doch is overigens van hetzelfde gevoelen als Gedeputeerde Staten. Deze laatsten maken bovendien de opmerking, dat de termijn voor het instellen van het hooger beroep, in art. 25 gesteld, door appellanten niet is nageleefd, en zij derhalve zullen behooren niet-ontvankelijk te worden verklaard.

Memorien zijn niet ingediend.

Ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Twee-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 13 *September* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1_o. van 21 Augustus 1876 (*Stbl.* n_o. 174), houdende beschikking op het beroep van *A. Verduijn, te Oudshoorn, ingesteld van een besluit van Burgemeester en Wethouders van Oudshoorn van* 20 *Maart* 1876, *waarbij hem vergunning is geweigerd om in zijn perceel, sectie C,* n_o. 1565, *der genoemde gemeente, een stoomwerktuig op te rigten, ten einde daarmede zijne in genoemd perceel gevestigde grutterij te drijven.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 233).

De *Staatscourant* van 31 Augustus jl., n_o. 205, behelst dienaangaande het volgende rapport:

N⁰. 69.

—

12de Afdeeling
Nijverheid.

——

Berigt op Kabinets-schrijven van 11 Julij 1876, n⁰. 24, betreffende: beroep A. Verduyn te Oudshoorn, oprigting stoomwerktuig.

Aan den Koning.

's Gravenhage, 16 Augustus 1876.

Het behaagde Uwer Majesteit bij kabinetsschrijven van 11 Julij, no. 24, mij om consideratien en advies te doen toekomen het advies van den Raad van State (afdeeling voor de geschillen van bestuur), in zake een beroep van A. Verduyn te

Oudshoorn, van een besluit van burgemeester en wethouders dier gemeente, dd. 20 Maart 1876, waarbij hem vergunning is geweigerd tot het oprigten van een stoomwerktuig in zijne grutterij, perceel sectie C, n°. 1565, der gemeente Oudshoorn.

De Raad stelt Uwer Majesteit voor, met handhaving van dat besluit, het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren en daartoe het volgende besluit te nemen:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door A. Verduyn, te Oudshoorn, van een besluit van burgemeester en wethouders van Oudshoorn van 20 Maart 1876, waarbij hem vergunning is geweigerd om in zijn perceel, sectie C, n_o. 1565, der genoemde gemeente, een stoomwerktuig op te rigten, ten einde daarmede zijne in genoemd perceel gevestigde grutterij te drijven;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 5den Julij 1876, n_o. 34;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken;

Overwegende:

dat het stoomwerktuig, waarvoor vergunning gevraagd is, zou zijn van omstreeks 12 paardenkrachten en dat de schoorsteen zou worden opgetrokken tot eene hoogte van 7 meters;

dat de vergunning geweigerd is omdat het gevaar, dat een op een aangrenzend perceel staande korenmolen door vonken uit den schoorsteen van het stoomwerktuig in brand zou kunnen geraken, welk gevaar ten vorigen jare voor Gedeputeerde Staten van Zuidholland eene reden geweest is om eene dergelijke aanvrage van appellant af te wijzen, nu nog grooter zou zijn, daar de schoorsteen nog 1.20 meter nader bij den molen zou geplaatst worden dan vroeger het plan was;

dat appellant ontkent dat er vonken uit den schoorsteen zouden komen, daar de afstand van de stookplaats tot den top van den schoorsteen 25 meters bedraagt;

Overwegende:

dat de afstand tusschen de hartlijn van den van hout opgetrokken en met riet gedekten molen en de hartlijn van den schoorsteen nog geen 9 meters zou bedragen en dat de wieken bij den ongunstigsten stand van den molen minder dan 1 meter van den schoorsteen zouden verwijderd blijven;

dat de mogelijkheid, dat de schoorsteen nu en dan vonken zou uitwerpen, bij dit stoomwerktuig, wegens de geringe hoogte van den schoorsteen, geacht moet worden in meerdere mate te bestaan dan bij andere stoomwerktuigen;

dat er dus inderdaad brandgevaar voor den nabij staanden molen zou ontstaan en dat dit gevaar niet kan worden afgewend door het hooger optrekken van den schoorsteen, daar appellant verklaart dat eene op zijn perceel rustende erfdienstbaarheid hieraan in den weg staat;

Gelet op de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n_o. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van burgemeester en wethouders van Oudshoorn, het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

In het vorige jaar was, onder de werking van het Koninklijk besluit van 31 Jan. 1824 (*Stbl.* n°. 19), door appellant een dergelijk verzoek tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland gerigt en bij beschikking van dat collegie, dd. 26 April 1875, geweigerd, uit overweging dat de plaats, waar adressant het stoomwerktuig wilde plaatsen, onmiddellijk belendde aan een houten korenmolen met rieten kap, voor welken molen door den geringen afstand, waarop de schoorsteen van het stoomwerktuig daarvan verwijderd zou zijn, groot brandgevaar zou ontstaan, welk gevaar nog zou worden vermeerderd door de geringe hoogte tot welke de adressant den schoorsteen zou willen optrekken, terwijl, volgens zijne verklaring, eene erfdienstbaarheid, op zijn pand rustende, verbood den schoorsteen hooger op te trekken.

Bij adres van 17 Februarij 1876 wendde A. Verduyn zich tot burgemeester en wethouders van Oudshoorn, met de aanvraag om in het reeds genoemde perceel een stoomwerktuig op te rigten. In de bij die aanvraag gevoegde beschrijving is vermeld dat het gebouw voor het stoomtuig van de belendende en aanhoorige gebouwen geheel is afgescheiden door een zoogenaamden brandgevel; dat het is opgetrokken van en bevloerd met steen; dat het stoomtuig, waarvan de juiste plaats in het gebouw op de platte grondteekening werd aangeduid, zou gebezigd worden tot het vervaardigen van meel en grutten en zou zijn van ongeveer 12 paardenkrachten.

In de krachtens art. 7 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) gehouden zitting werden door den eigenaar van den belendenden korenmolen op nieuw, zoowel mondeling als schriftelijk, bezwaren ingebragt, namelijk wegens gevaar voor brand door den geringen afstand van den schoorsteen, die, naar mate hij minder hoog of hooger werd opgetrokken, òf tot nabij het houten vlak of tot nabij de rieten kap van den molen zou reiken, terwijl zoowel de molen als het daarbij behoorende huis voor een grooter gedeelte van hout en minder van steen gebouwd was dan andere woningen; schade, welke de rook hem zou toebrengen door belemmering in zijne werkzaamheden en beschadiging van het meel; vermindering van de soliditeit van den molen door uitgravingen, reeds nabij het muurwerk van den molen gedaan, en door de trilling die het stoomwerktuig zal veroorzaken; eindelijk, verhooging van de assurantie-premie.

Burgemeester en wethouders hebben, bij hun besluit van 20 Maart jl., het verzoek op nieuw afgewezen, op grond dat door het plaatsen van den schoorsteen, 1.20 meter nader aan den molen, dan vroeger het voornemen geweest was, nog meer gevaar en schade voor den naasten buurman zou ontstaan dan die ten vorigen jare eene reden hadden opgeleverd, om het destijds gedaan verzoek niet in te willigen.

Tegen dat besluit is appellant bij Uwe Majesteit in beroep gekomen, en de Raad van State grondt zijn advies tot verwerping van dat beroep, even als Gedeputeerde Staten en het gemeentebestuur, met voorbijgang van de aangevoerde bezwaren wegens

rook en vermindering van soliditeit, op het gevaar van brand voor den molen, aangezien de afstand tusschen de hartlijn van dien molen en de hartlijn van den schoorsteen nog geen 9 meters zou bedragen, en dat de wieken bij den ongunstigsten stand van den molen minder dan 1 meter van den schoorsteen zouden verwijderd blijven, terwijl het brandgevaar niet kan worden afgewend door het hooger optrekken van den schoorsteen, daar appellant verklaart dat eene op zijn perceel rustende erfdienstbaarheid hieraan in den weg staat.

Het is blijkbaar dat de te nemen beslissing in dit geschil afhankelijk is van de beantwoording der vraag: Is het bij de voorgestelde inrigting van het stoomwerktuig met ketel-bemetseling en schoorsteen, mogelijk en waarschijnlijk, dat uit den schoorsteen vonken zullen ontsnappen, die brandgevaar kunnen veroorzaken, en zoo ja, bestaat de mogelijkheid het uitwerpen van vonken op andere wijze te voorkomen dan door het hooger optrekken van den schoorsteen, hetwelk door de op het perceel rustende erfdienstbaarheid wordt belet?

Het trekt de aandacht dat bij de stukken onder andere is overgelegd eene verklaring van een aantal fabrikanten, die met stoomwerktuigen werken, stoombootondernemers, enz. die hunne instemming betuigen met des appellants bewering „dat een schoorsteen van zeven meter hoogte niet in staat is om vonken uit een steenkolenvuur, door eene circulatie van vijf-en-twintig meter metselwerk op te zuigen en in de buitenlucht uit te werpen, zoolang geen kunstmatige pressie op den trek van den schoorsteen wordt uitgeoefend door stoom als anderzins," benevens een rapport van den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat in Zuidholland, waarbij deze voorstelt de vergunning te verleenen onder andere onder de volgende voorwaarden:

a. dat de schoorsteen zóó worde gefundeerd, opgetrokken en des noodig geschoord, dat daaruit geen gevaar ontsta voor de naburige erven;

b. dat de schoorsteen zóó worde ingerigt, door het aanbrengen van een vonkenvanger in- of uitwendig, dat daaruit geene vonken kunnen ontsnappen;

c. dat de afgewerkte stoom niet in den schoorsteen worde afgeblazen, maar gecondenseerd worde of door eene afzonderlijke pijp afgevoerd;

d. dat de vuurhaard uitsluitend met cokes gestookt worde, of wel zoodanig worde ingerigt dat de rook volkomen verbrand wordt.

Die stukken, ofschoon in 's Raads advies aangehaald, schijnen hem geen aanleiding te hebben gegeven om te trachten een nader antwoord te verkrijgen op de hierboven gestelde vraag, dat alleen door deskundigen kan worden gegeven. Ik heb gemeend een onderzoek te dier zake te moeten opdragen aan den hoofdingenieur van 's Rijks waterstaat in Zuidholland, gezamenlijk met den ingenieur der 1ste klasse voor het stoomwezen te Rotterdam. In hun rapport, na eene opname in loco opgemaakt, en hetwelk Uwe Majesteit hiernevens gelieve aan te treffen, is het volgende vermeld:

„Voor eene grutterij is de ketel bijzonder groot, 6 meter bij 1 meter, terwijl in den regel de ketels voor dezen tak van industrie niet grooter zijn dan ongeveer 4 meter bij 0.80 meter. Die meerdere grootte van den ketel is aan de goede rookverbranding en het voorkomen van de medevoering van vonken uit den schoorsteen, be-

vorderlijk. De afstand van den vuurhaard tot het einde van den schoorsteen is dan ook niet minder dan ruim 25 meter.

„Wanneer voorzorgsmaatregelen genomen worden door: het aanbrengen van een vonkenvanger, het afvoeren van den afgewerkten stoom, niet in den schoorsteen, maar afzonderlijk; het gebruik van cokes als brandstof, of van andere brandstof met zoodanige inrigting, dat geen hinderlijke rook den schoorsteen verlaat; het aanbrengen van smalle roosterstaven; het maken van behoorlijke rookkanalen en schoorsteen, waardoor eene goede trekking bevorderd wordt; dan meenen wij dat voor brand van de zeer hoog boven de balie liggende rieten kap op den molen, hoegenaamd geen gevaar bestaat."

Na overweging van dat rapport komt mij voor, dat door het stellen van voorwaarden aan het bezwaar van gevaar, schade of hinder kan worden te gemoet gekomen en dat mitsdien, overeenkomstig art. 12 der wet, de vergunning voorwaardelijk behoort te worden verleend.

Op grond daarvan kan ik Uwe Majesteit niet adviseren de door den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) voorgestelde beslissing te bekrachtigen, maar gevoel ik mij verpligt Uwe Majesteit eerbiedig voor te stellen, met vernietiging van het besluit van burgemeester en wethouders, de vergunning alsnog te verleenen onder de voorwaarden, vermeld in het ontwerp-besluit, hetwelk hiernevens ter bekrachtiging wordt aangeboden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

(Staatsblad n_o. 174.) *BESLUIT van den 21sten Augustus* 1876, *waarbij, met vernietiging van het besluit van burgemeester en wethouders van* Oudshoorn *van 20 Maart* 1876, *alsnog aan* A. VERDUIJN *aldaar en zijne regtverkrijgenden vergunning wordt verleend voor de oprigting van een stoomwerktuig tot het drijven eener grutterij.*

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door A. VERDUIJN te *Oudshoorn* bij Ons ingesteld van een besluit van burgemeester en wethouders van *Oudshoorn* van 20 Maart 1876, waarbij hem vergunning is geweigerd om in zijn perceel, sectie C, n_o. 1565, der genoemde gemeente, een stoomwerktuig op te rigten, ten einde daarmede zijne in genoemd perceel gevestigde grutterij te drijven;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 5 Julij 1876, n_o. 34;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 16 Augustus 1876, n_o. 69, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de vergunning is geweigerd op grond van brandgevaar voor een op een aangrenzend perceel staanden korenmolen, door het ontsnappen van vonken uit den schoorsteen van het stoomwerktuig;

dat op de krachtens art. 7 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) gehouden zitting mede bezwaren zijn ingebragt ten opzigte van te verwachten hinder van rook op de balie van den molen, en gevaar van instorting van den schoorsteen;

dat blijkens het rapport van deskundigen, die de zaak in loco hebben onderzocht, de afmetingen van den stoomketel bevorderlijk zijn aan de goede rookverbranding en het voorkomen van vonken, aangezien de afstand van den vuurhaard tot den mond van den schoorsteen ruim 25 meter bedraagt;

dat, bovendien, door het voorschrijven van gepaste maatregelen, het uitwerpen van vonken uit den schoorsteen kan worden belet;

dat de schoorsteen zoo kan worden gebouwd en voorzien, dat dientengevolge voor naburige erven geene vrees voor schade behoeft te bestaan;

dat hinder van rook is te voorkomen door het gebruik van rooklooze brandstof of zoodanige inrigting van den vuurhaard, de rookkanalen en den schoorsteen, dat eene goede trekking verzekerd wordt;

Gelet op art. 12 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan, met vernietiging van het besluit van burgemeester en wethouders van *Oudshoorn*, dd. 20 Maart 1876, alsnog aan A. VERDUIJN te *Oudshoorn* en zijne regtverkrijgenden vergunning te verleenen voor de oprigting van een stoomwerktuig tot het drijven eener grutterij, volgens de door hem gegeven beschrijving, in het perceel, sectie C, n°. 1565, der genoemde gemeente, onder de volgende voorwaarden:

a. dat de schoorsteen, ingevolge de door den hoofdingenieur van den waterstaat in het 10de district te geven aanwijzing, zoo zal worden gefundeerd, opgetrokken, en des noodig, geschoord, dat dientengevolge geen gevaar voor naburige erven ontsta;

b. dat inwendig in het bovengedeelte van het gemetselde voetstuk van den schoorsteen eene ijzeren plaat met nederwaarts omgebogen randen, als vonkenvanger, en op den schoorsteen eene kap van gevlochten ijzerdraad, met mazen van hoogstens 4 millimeter, geplaatst moet worden;

c. dat de roosterstaven ten hoogste 0.15 meter breed mogen zijn en scherp bijloopen tot 2 millimeter;

de voorwaarden onder *b* en *c* uit te voeren volgens aanwijzing van den ingenieur voor het stoomwezen in het 2de district;

d. dat de rookverbranding zoo volledig zij, dat geen hinderlijke rook den schoorsteen verlaat, bij gebreke waarvan alleen van cokes als brandstof gebruik mag worden gemaakt;

e. dat de afgewerkte stoom niet in den schoorsteen worde afgeblazen;

f. dat de inrigting voltooid moet zijn binnen zes maanden na de dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit

hetwelk in het *Staatsblad* en gelijktijdig met het rapport van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken in de *Staatscourant* zal worden geplaatst.

Het Loo, den 21 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Uitgegeven den *een en dertigsten* Augustus 1876.
De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

2°. van 27 Augustus 1876, n°. 4, houdende beschikking op het beroep ingesteld door *H. Meintz, te Beerta, tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van* 19 *Februarij* 1876, *n°.* 4, *waarbij hem vergunning is geweigerd om in het perceel kadaster sectie I, n°.* 909, *eene grofsmederij op te rigten.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 314).

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door H. Meintz, te Beerta, tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van 19 Februarij 1876, n°. 4, waarbij hem vergunning is geweigerd om, in het perceel kadaster sectie I, n°. 909, eene grofsmederij op te rigten;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 16 Aug. 1876, n°. 45;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 Aug. 1876, n°. 78, 12de Afd.;

Overwegende:

dat het gemeentebestuur van Beerta het verzoek van den adressant heeft afgewezen, omdat de smederij zou worden uitgeoefend in een perceel, dat onder een dak gelegen is met de woning, waarin Sekkel Noachs de Jonge woont en de vleeschhouwerij uitoefent; dat de scheiding tusschen beide perceelen niet voldoende is om den hinder voor het bewonen van het andere gedeelte der behuizing weg te nemen; dat het perceel van S. N. de Jonge, wegens het vermeerderd brandgevaar, in eene andere klasse voor de assurantie zou vallen, zoodat daarvoor hoogere assurantie-premie zou moeten betaald worden; dat eindelijk het gebruik van den mandeeligen regenbak in waarde zou verminderen ten gevolge van den steenkolendamp;

dat, ingevolge art. 11 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), de oprigting eener nijverheidsonderneming alléén mag worden belet wanneer er gegronde vrees bestaat voor gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid, of hinder van ernstigen aard;

dat uit het ingesteld onderzoek niet gebleken is, dat deze grofsmederij tot een der genoemde bezwaren aanleiding zal geven;

dat wel is waar het geraas der smederij eenigen hinder zal kunnen veroorzaken, maar dat daarover, bij geheel vrijwillige zamenwoning onder één dak, niet valt te klagen;

dat voor bederf van het regenwater geen vrees behoeft te bestaan, wanneer de schoorsteen tot voldoende hoogte wordt opgetrokken;

dat eindelijk het verhoogen der assurantie-premie veelal het gevolg van de oprigting eener fabriek voor de naburige woonhuizen wezen zal, en niet als afdoenden grond tegen het verleenen der vergunning mag gelden;

dat daarenboven aan de bezwaren van den nabuur de Jonge door het stellen van voorwaarden kan worden tegemoet gekomen;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovenvermelde beschikking van Burgemeester en Wethouders van Beerta van 19 Febr. 1876, alsnog aan H. Meintz en zijne regtverkrijgenden vergunning te verleenen tot oprigting eener grofsmederij in het perceel kadaster sectie I, n°. 909, onder voorwaarde dat:

1°. de zolder van het geheele gebouw, die door een houten beschot in tweeën is gescheiden, zal worden gescheiden door een halven steensmuur, in kalk gemetseld, welke muur door den concessionaris moet worden gebouwd en onderhouden;

2°. de schoorsteen van de smidse zal worden opgetrokken minstens 2 meter uit de nok van het dak;

3°. de inrigting zal moeten voltooid en in werking zijn binnen 6 maanden na dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 27 Aug. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. Het geschil tusschen de gemeenten *Hillegersberg en Kralingen, over de woonplaats van de arme krankzinnige, Jannetje van der Stelt, weduwe Staat.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Jannetje van der Stelt, weduwe Staat, geboren te Ridderkerk den 24 Julij 1811, was in 1875 en het begin van 1876 te Kralingen gevestigd, waar zij, naar het

schijnt, alleen eene woning bewoonde en door wasschen in haar onderhoud voorzag.

Op 26 Januarij is zij naar haren zoon te Hillegersberg gegaan; op 31 Jan. is te Kralingen een bewijs van verandering van woonplaats naar Hillegersberg ten haren name afgegeven en op 18 Febr. is zij in het bevolkingsregister in laatstgenoemde gemeente ingeschreven. Op 24 Maart is zij uit Hillegersberg naar het krankzinnigengesticht te Dordrecht overgebragt. B. en W. van Hillegersberg hebben hiervan kennis gegeven aan B. en W. van Kralingen, en verzocht, de toezegging te mogen ontvangen dat de kosten van de overbrenging en verpleging dezer vrouw, die volgens B. en W. van Hillegersberg, reeds in Dec. 1875 in hare woning te Kralingen krankzinnig geworden was, in dien toestand was weggeloopen en dus hare woonplaats niet had kunnen overbrengen, voor rekening van de gemeente Kralingen zouden genomen worden.

B. en W. van Kralingen antwoordden dat hun bij onderzoek gebleken was dat de genoemde vrouw in Dec. 1875, door gehechtheid aan haar huisraad en het gevoel van afhankelijk te zijn van hare kinderen, in een toestand van stijfhoofdigheid gebragt was, echter niet van krankzinnigheid, zoodat toen hare plaatsing in een gesticht niet noodig was; dat men echter ter voorkoming van gevaar het denkbeeld had geopperd dat zij bij een harer kinderen zou gaan inwonen, haar daarbij de keus latende bij wien; dat zij toen geheel uit eigen beweging verkozen had te gaan inwonen bij hare schoondochter te Hillegersberg; dat daarop van harentwege een getuigschrift van verandering van werkelijke woonplaats was opgevraagd en zij blijkens berigt van 18 Febr. in het bevolkingsregister te Hillegersberg was ingeschreven; dat zij dus aldaar woonachtig was bij het ontstaan der krankzinnigheid die hare plaatsing in een gesticht noodig maakte; dat derhalve Kralingen niet gehouden geacht werd de kosten der verpleging te dragen.

B. en W. van Hillegersberg traden nu bij een nader schrijven aan het bestuur van Kralingen in eenige bijzonderheden omtrent hetgeen hen had geleid tot de beschouwing in hun vorig schrijven uitgedrukt.

Zij deelden mede dat volgens de verklaringen van de drie gehuwde kinderen der krankzinnige, waarvan twee te Kralingen en een te Hillegersberg woonachtig, alsmede van hare naaste buren, die vrouw in Dec. 1875 te Kralingen niet wel bij het hoofd was geworden en de vreemdste dingen gedaan had, zooals kleederen in den kagchel stoppen, het waschgoed tegen den kagchel laten verbranden, brandend goed ergens nederleggen, soep door de bedstede werpen, half naakt buiten loopen, onzin spreken enz.; dat de buren zich bij den Burgemeester over hunne buurvrouw hadden beklaagd, waarop een agent van politie haar tot rust had aangemaand; dat zij echter waanzinnig bleef en hare kinderen daarop besloten dat zij naar haren zoon te Hillegersberg zou gaan, waarin zij toestemde; dat zij evenwel later weder weigerde te vertrekken; dat toen de eigenaresse van het door haar bewoonde huis zich bij den Burgemeester beklaagd had, waarop twee politie-agenten verschenen waren die haar gedreigd hadden dat, indien zij niet vertrok, zij zou opgesloten worden; dat zij toen uit angst naar haren zoon te Hillegersberg geloopen was, waarna hare kinderen hare meubelen hadden gedeeld, een bewijs van woonplaats-verandering

te Kralingen voor haar hadden gevraagd, en dat te Hillegersberg ingeleverd.

De verklaringen van de kinderen en de buren van de wed. Staat, waaruit B. en W. van Hillegersberg het bovenvermelde geput hebben, zijn bij de stukken gevoegd. B. en W. wijzen er nog op, dat, volgens eene van die verklaringen, van den schoonzoon Jongeleen, zijne schoonmoeder tot dat haar verstand gekrenkt werd steeds haar eigen kost verdiend had, zoodat het gevoel van afhankelijkheid van hare kinderen, waarvan B. en W. van Kralingen gesproken hadden, niet kon bestaan hebben.

Nog maken B. en W. van Hilligersberg melding van eene insgelijks bij de stukken voorhanden verklaring van een geneesheer te Kralingen, waarin deze zegt dat, zoo de wed. Staat te Kralingen gebleven was, zij waarschijnlijk in een gesticht zou zijn opgenomen wegens krankzinnigheid.

Bij hun antwoord ontkenden B. en W. van Kralingen, dat deze laatste verklaring eenig bewijs zou opleveren, dat de vrouw, toen zij te Kralingen was, krankzinnig zou geweest zijn; terwijl de opgegeven vreemde handelingen naar hun oordeel ook geene krankzinnigheid bewezen, maar als teekenen van kindsheid konden worden aangemerkt. Ook werd ontkend dat de vrouw zou zijn gedreigd geworden, zooals dit was opgegeven, maar verzekerd dat zij geheel vrijwillig naar haren zoon te Hillegersberg gegaan was.

B. en W. van Hillegersberg onderwierpen nu bij schrijven van 6 Mei 1876 de zaak aan het oordeel van Ged. Staten van Zuidholland.

Op grond van de reeds vermelde feiten beweerden zij, dat de wed. Staat te Kralingen krankzinnig was geworden; dat zij dus reeds daardoor tot het kiezen van eene nieuwe woonplaats niet in staat geweest was; dat er bovendien door haar zelve geene verklaring gedaan was dat zij van woonplaats wilde veranderen, en zij zich alleen uit angst tegen haar wil naar Hillegersberg begeven had; dat zij dus nog woonplaats had te Kralingen.

B. en W. van Kralingen, hieromtrent gehoord, zijn deze zienswijze blijven bestrijden, zooals zij dit reeds vroeger gedaan hadden. Zij voeren o. a. aan dat het gemeentebestuur van Hillegersberg door het berigt te zenden van de inschrijving van de wed. Staat in het bevolkingsregister op 18 Febr. erkend heeft, dat zij hare woonplaats daarheen had overgebragt, dat dit geschied is en zij feitelijk te Hillegersberg gewoond heeft, voordat zich verschijnselen vertoonden, die hare plaatsing in een krankzinnigengesticht noodig maakten.

Ged. Staten van Zuidholland, in aanmerking nemende, dat de inschrijving der vrouw in het bevolkingsregister te Hillegersberg niet overijld, maar eerst ruim drie weken na hare aankomst had plaats gehad, en dat zij omstreeks twee maanden bij hare kinderen te Hillegersberg had ingewoond, alvorens zij ten gevolge van geconstateerde krankzinnigheid naar een gesticht werd overgebragt, waren van oordeel, ook op grond der beginselen aangenomen bij het Kon. besluit van 6 Aug. 1872, n°. 50 (Belinfante XII, 279), dat Hillegersberg als de woonplaats der krankzinnige moest worden aangemerkt.

Met mededeeling van dat besluit vroegen zij aan B. en W. van Hillegersberg of zij bij hun gevoelen bleven volharden. Deze waren van oordeel dat de omstandigheden hier geheel anders waren dan in het geval bij het aangehaald Kon. besluit

behandeld, vooral omdat daar de geneeskundige der vroegere verblijfplaats niets kon verklaren, terwijl hier voorhanden was de verklaring van den geneesheer te Kralingen. B. en W. bleven dan ook bij hun gevoelen en verzochten dat de zaak aan de beslissing des Konings zou worden onderworpen.

Ged. Staten hebben daarop de zaak ter kennisse gebragt van den Minister van Binnenlandsche Zaken en geadviseerd dat aan Z. M. zou worden voorgesteld Hillegersberg aan te wijzen als woonplaats der krankzinnige.

Het geschil is vervolgens krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Julij 1876.

De heer Mr. VAN HAAFTEN, advokaat te 's Gravenhage, treedt als gemagtigde van de gemeente Hillegersberg tot toelichting van het beroep op. In eene korte voorafgaande opmerking geeft spreker zijne verbazing te kennen over de veelzijdige beschouwingen, waartoe het bij nader inzien zoo eenvoudige geschil heeft aanleiding gegeven, waarvan tot zijn leedwezen eene groote verwarring en onduidelijkheid het onvermijdelijk gevolg zou kunnen zijn en zelfs naar zijne meening het ongunstig advies van Ged. Staten het uitvloeisel is.

Hij acht zich dan ook niet gebonden om alle beschouwingen van het gemeentebestuur van Hillegersberg te volgen en bepaalt zich voorloopig bij deze twee punten:

1°. welke was de psychische toestand der wed. Staat op den 26 Jan. ll.?

2°. in hoeverre mogt zij op dien datum van burgerlijke woonplaats veranderen?

Ad I. Een persoonlijk onderzoek op de plaats harer woning ingesteld heeft bij hem de vaste overtuiging gevestigd dat de wed. Staat in den aanvang van dit jaar in een toestand van krankzinnigheid verkeerde en zoo ooit is het z. i. zeer gewenscht het verschillende stadium van krankzinnigheid, waarin men kan verkeeren, niet uit het oog te verliezen. Nu gelooft hij dat men in de gewisselde schrifturen de krankzinnigheid in het algemeen te veel vereenzelvigt met *dien* toestand waarin de opsluiting voor de publieke rust dringend wordt geëischt en zelfs heeft men het bepaald als synoniem beschouwd, met voorbijgang van den toestand van krankzinnigheid, waar plaatsing in een gesticht niet noodig is. Zoo ontkent o. a. de gemeente Kralingen de krankzinnigheid tijdens haar verblijf aldaar.

Zooals reeds hierboven is gezegd, bestaat bij pl. geen twijfel of de vrouw was krankzinnig en dat wel op grond zijner bevindingen, die hij achtervolgens opsomt, zooals de verandering harer levenswijze; de vreemde gedragingen, die de aandacht der buren tot zich trokken; hare in het oog loopende onzindelijkheid in tegenstelling van hare vroegere reinheid; de zonderlinge feiten die zij uitrigtte, maar vooral hare bekende voorliefde voor petroleum, waardoor zij dagelijks gevaar liep zich zelf te verschroeijen en haar huis en dat harer buren in den asch te leggen, zoodat dezen tot den dag van haar vertrek op 26 Jan. in onrust verkeerden.

Deze en meerdere feiten, zooals men ze in hare omgeving had opgemerkt, worden door spr., wien ze zijn verhaald, medegedeeld. Ook tracht hij aan te toonen, dat men hier niet te doen heeft, zooals het gemeentebestuur van Kralingen meent, met stijfhoofdigheid of kindsheid, want daarvoor is de afwijking te groot.

Op deze en andere beschouwingen komt spr. nogmaals tot de overtuiging dat de wed. Staat op den 26 Jan. jl. verkeerde in dien toestand van krankzinnigheid — bij onze wet erkend — waarin de ziekte bestaat al is zij niet zoo hevig dat opsluiting in het belang der publieke orde noodzakelijk is. Tot versterking dezer overtuiging staat gemagtigde nog een oogenblik stil: 1°. bij de later gevolgde overbrenging naar het gesticht, in welk feit een vermoeden ligt, dat de vrouw, wier 65-jarige leeftijd het vermoeden der kindsheid van het Kralingsche gemeentebestuur niet eens wettigt — op 26 Jan. al krankzinnig was; 2°. bij de houding der Kralingsche politie, die, naar spr. betoogt, op den bewusten dag de meening had, vast overtuigd was, dat de wed. Staat in een toestand van krankzinnigheid verkeerde, eene overtuiging welke de politie ook bij haar eerste bezoek had erlangd, zoodat pl. in de houding der Kralingsche politie eene bevestiging harer krankzinnigheid ziet; 3°. bij den brief van den geneesheer Dr. van Senus, te Kralingen, waarin z. i. duidelijk staat te lezen dat vrouw Staat bij hare verplaatsing naar Hilligersberg nog wel niet in een gesticht te huis behoorde — zoo verre was het nog niet gekomen — maar toch al krankzinnig was en welke verklaring pl. zeer belangrijk voorkomt.

Ad II. In hoeverre was de wed. op den 26 Jan., de datum waarop hij hare krankzinnigheid aanneemt, bevoegd haar domicilie te veranderen? In herinnering brengende dat de wil en de daad onmisbare vereischten zijn voor domicilie-verandering, zegt pl. dat de persoon, wiens wil niet bestaat, daardoor het vermogen mist dien te manifesteren. Al was dan ook alles door de wed. zelf verrigt — het verhuisbillet zelf gehaald en ingeleverd — dit doet er niets toe. De vrouw was krankzinnig — miste daardoor hare wilspersoonlijkheid en kon derhalve niet van domicilie veranderen.

Zijne beschouwing resumerende, zoo komt hij tot deze conclusie: dat de wed. Staat op den 26 Jan. ll. in een toestand van krankzinnigheid verkeerde, welke haar belette haar domicilie naar Hillegersberg te vorplaatsen. Op grond daarvan heeft hij de eer namens de gemeente Hillegersberg te concluderen, dat het de Afdeeling moge behagen in haar advies de gemeente Kralingen als woonplaats van de wed. Staat aan te wijzen.

III. het geschil over het *domicilie van onderstand van S. J. Spijkstra, opgenomen in het krankzinnigengesticht te Franeker.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Sipkje Jelles Spijkstra, geboren 3 Oct. te Wartena (gemeente Idaarderadeel) was sedert Mei 1872 ingeschreven in het bevolkingsregister van Hempens (gemeente Leeuwarderadeel), doch woonde sedert 1874, als boeremeid, eerst bij P. Brouwer, en laatstelijk bij H. E. Pel aldaar.

Van 13 Mei tot 31 Mei dezes jaars 1876 was zij in dienst bij P. Roorda, wonende tusschen Schilkampen en 't Vliet onder Leeuwarden, alwaar zij gedurende de eerste week tot groot genoegen haars meesters werkzaam was, hetgeen echter in de daarop volgende week veranderde, toen het werk met minder lust werd verrigt en zich allerlei kinderachtige handelingen bij haar openbaarden, als het loopen van de eene plaats naar de andere, het spelen met den hond enz.

Op 31 Mei jl. verliet zij hare dienst en begaf zij zich naar Swichum (gemeente Leeuwarderadeel) ten huize van G. R. de Jong, haren zwager, waar zij dien nacht doorbragt.

Den volgenden morgen 1 Junij ll. zond deze haar, onder geleide van zijn dochtertje, naar Warstiens (gemeente Idaarderadeel) ten huize van M. E. Terpstra, mede een zwager der lijderes. Volgens verklaring van Terpstra ontdekte deze alras vlagen van krankzinnigheid bij haar, en, hoe gaarne hij zich van dien last had zoeken te vrijwaren, zag hij zich genoodzaakt haar dien nacht van 1 op 2 Junij onder zijne hoede te nemen. Den volgenden morgen verwittigde hij den Burgemeester van den stand van zaken. Zij bleef echter nog veertien dagen ten huize van Terpstra, dag en nacht, volgens zijn zeggen, door haar in de grootste onveiligheid doorbrengende.

Den 16 Junij, toen zij wat beter scheen, is zij van Warstiens weder gegaan naar Wirdum, waar zij echter des avonds tusschen acht en negen uren door den veldwachter van Wirdum over Swichum begeleid, en haar gezegd werd, dat zij maar weder naar Warstiens moest gaan, alwaar zij dan ook des avonds ten 11½ ure van dien dag bij Terpstra weder aankwam.

Op 17 Junij werd zij alsnu, op vroeger reeds gedane aanvrage van den Burgemeester van Idaarderadeel, geplaatst in het krankzinnigengesticht te Franeker, alwaar zij ook in 1864 reeds voor rekening van eerstgemelde gemeente verpleegd was.

De Burgemeester van Leeuwarderadeel, door zijn ambtgenoot van Idaarderadeel op 5 Junij ll. in kennisse gesteld met den toestand van Spijkstra, heeft zich gehaast onder dagteekening van 6 Junij haar uit het bevolkingsregister van Hempens (Leeuwarderadeel) af te schrijven naar Wartena (Idaarderadeel) — toen en later bewerende dat in geen geval Leeuwarderadeel kon belast worden met het betalen der kosten van verpleging in deze, aangezien de lijderes sedert Mei jl. als boeremeid dienstbaar was geweest bij P. Roorda onder Leeuwarden.

De Burgemeester van Leeuwarden in zijne ambtsbrieven van 8 en 25 Julij ll. deelt hoofdzakelijk mede, dat, toen Spijkstra hare dienst bij Roorda op 31 Mei verliet, zij geenszins krankzinnig was, maar alleen zeer lastig van humeur, dat hare krankzinnigheid dan ook eerst na 6 Junij door een geneeskundige op vormelijke wijze schijnt geconstateerd te zijn, en derhalve de gemeente Leeuwarden niet te beschouwen is als de woonplaats van Spijkstra bij het ontstaan dier krankzinnigheid.

De Commissaris des Konings in de prov. Friesland heeft onder dagteekening van 27 Julij ll. dit bestuursgeschil ter kennis van den Minister van Binnenlandsche Zaken gebragt.

Verdere stukken zijn niet ingekomen.

Ik meen derhalve hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Drie-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 27 *September* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 3 September jl., n_o. 7, houdende beschikking op het beroep van *J. M. Gazan, te Utrecht, van besluiten van Burgemeester en Wethouders dier gemeente dd.* 20 *en* 27 *April ll., waarbij hem vergunuing is geweigerd voor de oprigting eener slagterij.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 310).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van J. M. Gazan, te Utrecht, van de besluiten van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, dd. 20 en 27 April ll., waarbij hem vergunniug is geweigerd voor de oprigting eener slagterij;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestnur, gehoord, advies van 16 Augustus 1876, n_o. 44;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Augustus 1876, n_o. 64, 12de Afd.;

Overwegende, dat door J. M. Gazan, te Utrecht, aan Burgemeester en Wethouders

vergunning is gevraagd tot oprigting eener slagterij in het perceel aan de Oude Gracht op den hoek van de Zwaansteeg, sectie C, no. 4509, alwaar tot slagtplaats zou worden ingerigt de met glas overdekte binnenplaats achter aan het perceel omstreeks 38 meters van de Oude Gracht verwijderd en uitgang hebbende in de Zwaansteeg;

dat Burgemeester en Wethouders, na den architect-directeur der gemeentewerken en de gezondheidscommissie, die beiden tot afwijzing adviseerden, te hebben gehoord, de gevraagde vergunning hebben geweigerd, hoofdzakelijk op grond, dat zoowel in de slagterij en het aangrenzende tot woning gebruikte vertrek van het huis van den slagter, als in de omgeving der slagterij, de lucht dermate zou worden verontreinigd dat dit een oorzaak van ziekte zou kunnen worden;

Overwegende evenwel, dat de lucht in de slagterij door openingen in de glazen bedekking behoorlijk ververscht kan worden;

dat van de eigenaars en bewoners der omliggende porceelen niemand tegen de oprigting der slagterij is opgekomen, doch alleen één hunner heeft verzocht dat de muur der overdekte binnenplaats aan den kant van zijn perceel eenigzins zou verhoogd worden;

dat de inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt deze slagtplaats niet slechter acht dan het meerendeel der thans te Utrecht bestaande en dan ook van oordeel is dat, terwijl te Utrecht geen openbaar slagthuis bestaat, de billijkheid medebrengt haar toe te laten;

Overwegende, dat de verlangde verhooging van den zuidelijken muur der slagtplaats naar het schijnt den toestand niet belangrijk zou wijzigen en er dus geene reden is om die verhooging voor te schrijven;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n_o. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der besluiten van Burgemeester en Wethouders van Utrecht van 20 April 1876, n_o. 31, en 27 April 1876, n_e. 31, alsnog aan J. M. Gazan, te Utrecht, en zijne regtverkrijgenden de gevraagde vergunning tot oprigting eener slagterij in het perceel sectie C, no. 4509, te Utrecht, te verleenen onder voorwaarde dat door het zooveel noodig openen of verwijderen van de glazen bedekking der slagtplaats de lucht aldaar behoorlijk ververscht worde;

te bepalen dat de inrigting zal moeten voltooid en in werking gebragt zijn binnen drie maanden na de dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 3 Sept. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van 9 Sept. 1876, n_o. 19, houdende beschikking op een onder dagteekening van 24 April ll. ingediend *adres van Mr. J. Leuringh, te Leek,* (*prov. Groningen*), *daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van* 4 *April* 1876, *no.* 53, *waarbij zijn afgewezen des adressants bezwaren tegen de bepaling der diepte van de Vledder-Aa op den legger der waterleidingen in de gemeente Vledder, waarbij die legger is vastgesteld.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876. bl. 255).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een onder dagteekening van 24 April ll. aan Ons ingediend adres van Mr. J. Leuringh, te Leek, (prov. Groningen), daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 4 April 1876, n⁰. 53, waarbij zijn afgewezen des adressants bezwaren tegen de bepaling der diepte van de Vledder-Aa op den legger der waterleidingen in de gemeente Vledder, en waarbij die legger is vastgesteld;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Julij 1876, n_o. 38;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Sept. 1876, n⁰. 23, 3de Afd.;

Overwegende:

dat, toen Burgemeester en Wethouders van Vledder, in overleg met hunne ambtgenooten van Diever, de vereischte diepte van de Vledder-Aa, welke tusschen de beide gemeenten loopt en er de grensscheiding van uitmaakt, bij beslnit van 28 Mei 1869 op 1.50 meter beneden het maaiveld hadden bepaald, Gedeputeerde Staten van Drenthe, zonder dat besluit destijds ingevolge het bepaalde in art. 12 van het Drentsche reglement van 11 Julij 1868 goed te keuren, hebben bepaald, dat later hunne vaststelling van den legger der waterleidingen in de gemeente Vledder, waarop de breedte en diepte van dat water in eene daarvoor bestemde kolom zou worden vermeld, tevens zoude gelden voor goedkenring van het besluit, waarbij die breedte en diepte bepaald waren;

dat, toen Burgemeester en Wethouders op den door hen ontworpen legger de diepte der Vledder-Aa hadden gesteld op 1 meter, de Gemeenteraad van Vledder, bij de voorloopige vaststelling van dien legger, de diepte overeenkomstig het genoemd besluit van 1869 gesteld heeft op 1.50 meter onder het maaiveld, waarna de aldus gewijzigde legger door Gedeputeerde Staten definitief is vastgesteld bij hun besluit van 4 April 1876;

dat adressant tegen laatstgemeld besluit bij Ons in beroep is gekomen, met het uitgedrukt doel om op den daarbij vastgestelden legger de diepte van de gezegde waterleiding gesteld te zien op 1 meter onder het maaiveld;

dat, ofschoon volgens art. 12 van het gezegd Provinciaal Reglement eene bepaalde en op zich zelf staande goedkeuring van Gedeputeerde Staten op het besluit van 28 Mei 1869 vereischt werd en daarvoor niet had behoeven te worden in de plaats gesteld eene stilzwijgende goedkeuring, opgesloten in de latere vaststelling van den legger, evenwel het regt, om tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot vaststelling van eenen legger van waterleidingen bij Ons in beroep te komen, beperkt is tot die punten, welke ingevolge art. 2 van het genoemd Provinciaal Reglement den inhoud dier leggers behooren uit te maken, doch uit den aard der zaak zich niet kan uitstrekken tot de daarop voorkomende vermelding van de breedte en diepte der waterleidingen, welke door Burgemeester en Wethouders, onder nadere goedkeuring van Gedeputeerde Staten, bepaald is en tegen welke bepaling volgens art. 12 van gezegd Reglement geen beroep op Ons open staat;

Gezien het Provinciaal Reglement op de waterleidingen in Drenthe, van 11 Julij 1868, goedgekeurd bij Ons besluit van 5 Augustus 1868, no. 55;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant te verklaren niet-ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 Sept. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van 9 Sept. 1876, no. 22, houdende beschikking op het beroep van *W. Versterre, te Tilburg, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 3 *Mei* 1876, *tot toepassing van art.* 17 *der wet van* 2 *Junij* 1875 (Stbl. no. 95). (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 328).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van W. Versterre, te Tilburg, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 3 Mei 1876, tot toepassing van art. 17 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95);

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 30 Aug. 1876, no. 50;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Sept. 1876 nº. 62, 12de Afd.;

Overwegende dat, nadat appellant op 9 Dec. ll. vergunning had bekomen tot oprigting eener stoomfabriek te Tilburg, P. Kooij, controleur der belastingen aldaar, aan het gemeentebestuur heeft verzocht, dat aan appellant alsnog zou worden opgelegd de ramen zijner fabriek met mat glas te vullen;

dat Burgemeester en Wethouders daarop bij besluit van 3 Mei ll. aan appellant de verpligting oplegden de ramen op de tweede verdieping, aan de westzijde der fabriek, ter hoogte van minstens 2 meters uit den vloer en de lage ramen der derde verdieping geheel te voorzien van mat of ander glas, dat, zonder er iets overgestreken of voorgehangen wordt, niet doorzigtig is;

Overwegende, dat de hinder waarover wordt geklaagd, en tot wiens wegneming genoemde inrigting bevolen werd, bestaat in het onvrij worden van huizen en tuinen, door de mogelijkheid voor het talrijke werkvolk om door de ramen der fabriek uitzigt te hebben op die huizen en tuinen;

dat de hierbedoelde hinder uit den aard der zaak een gevolg is van de oprigting van een gebouw, waarin een groot personeel zich vereenigt, en die zich in gelijke mate zou kunnen doen gevoelen, wanneer het gebouw tot een ander doel dan tot fabriek bestemd was;

dat derhalve de hinder niet voortspruit uit de inrigting der fabriek of een gevolg is van den dáár verrigten arbeid;

dat echter de wet van 2 Junij 1875 met hinder van ernstigen aard alleen bedoelt den hinder, die een gevolg is van de inrigting of werking der fabriek, niet van omstandigheden die zelfs in grootere mate dan bij fabrieken en andere door een talrijk personeel bezochte perceelen worden aangetroffen;

dat derhalve Burgemeester en Wethouders ten onregte tot toepassing der genoemde wet hebben besloten;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* nº. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Burgemeester en Wethouders van Tilburg van 3 Mei ll.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 Sept. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van 9 Sept. 1876, no. 23, houdende beschikking op het *beroep, ingesteld door J. de Vries, te Leeuwarden, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 3 *Junij* 1876, *n*°. 11, *waarbij hem de vergunning is geweigerd tot oprigting eener slagterij in het perceel kadastraal bekend sectie B, n*°. 69. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 327).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. de Vries, te Leeuwarden, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 3 Junij 1876, n°. 11, waarbij hem de vergunning is geweigerd tot oprigting eener slagterij in het perceel kadastraal bekend sectie B, n°. 69;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 30 Aug. 1876, n°. 49;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Sept. 1876, n°. 63, 12de Afd.;

Overwegende, dat het gemeentebestuur des adressants verzoek heeft afgewezen op grond, dat het perceel, waarin de slagterij zou worden uitgeoefend, aan drie zijden is gelegen aan de openbare straat, terwijl het aan de vierde zijde is belend door andere perceelen; dat de slagterij zou worden uitgeoefend in het voorhuis, dat tevens tot winkel en uitstalling van vleesch zal dienen; dat het geheel perceel, waarvan ruim één vierde tot slagtplaats zal worden gebezigd, slechts eene oppervlakte heeft van 32 centiaren; dat de geringe afmeting der slagtplaats niet zal toelaten tijdens de slagting aldaar een trog af ander voorwerp te plaatsen tot berging van de faecale stoffen, bloed en ander afval, zoodat daarvoor de publieke straat zal moeten worden gebezigd; dat ook in het perceel geen de minste ruimte beschikbaar is tot stalling van het voor de slagting bestemde vee, en dat dit in den winkel en de slagtplaats zou moeten worden geborgen;

dat de adressant niet heeft tegengesproken de beschrijving, die Burgemeester en Wethouders van de localiteit hebben gegeven, maar heeft beweerd, dat het publiek toch geen hinder van zijne slagterij zal hebben en dat in ieder geval door het stellen van voorwaarden aan de gevreesde bezwaren zou kunnen worden tegemoet gekomen;

dat echter eene localiteit, als waarvan hier sprake is, ten eenenmale ongeschikt is te achten zoowel door hare ligging als door het gebrek aan de noodige ruimte, voor de uitoefening van het slagersbedrijf, zij het dan ook op kleine schaal;

dat het voorschrijven van voorzorgsmaatregelen, als waartoe de adressant zich bereid heeft verklaard, geen voldoenden waarborg zou opleveren tegen de schade voor de gezondheid en den hinder van ernstigen aard, die van die inrigting te verwachten zijn;

Gezien de wet van 2 Julij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 3 Junij 1876 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 9 Sept. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. het geschil tusschen *de gemeenten Maastricht en St. Pieter over de woonplaats van de krankzinnige Maria Nelissen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 11 Aug. jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige Maria Nelissen is, krachtens bevelschrift van den voorzitter der Arrondissements-Regtbank te Maastricht, op den 15 Febr. jl. opgenomen in het krankzinnigengesticht. Zij is geboren op den 1 Nov. 1805 in de gemeente St. Pieter, hertogdom Limburg, uit ouders aldaar gevestigd.

Het gemeentebestuur van St. Pieter beweert, dat zij ongeveer in het jaar 1850 de gemeente St. Pieter als woonplaats heeft verlaten en veeltijds verblijf zou hebben gehouden in de gemeente Maastricht. Dat gemeentebestuur erkent dat de behoeftige ten laste der gemeente St. Pieter en voor dezer rekening is verpleegd geweest, eerst in het gesticht Calvarienberg, vervolgens eenigen tijd te Veenhuizen en later bij zekere vrouw Verheugen te Maastricht tot op 1 April 1870.

Het gemeentebestuur van Maastricht beweert dat de behoeftige ook nog in het jaar 1869 ten laste van de gemeente St. Pieter is verpleegd in het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch. Dit laatste wordt door het gemeentebestuur van St. Pieter niet erkend. In het algemeen wordt door dat bestuur gezegd, dat de bedoelde verpleging ten koste van de gemeente St. Pieter nu niets meer afdoet met betrekking tot het vraagpunt: waar de behoeftige woonplaats had, toen zij laatstelijk in een gesticht voor krankzinnigen werd opgenomen; dat toch die verpleging plaats had onder de toen nog ongewijzigde armenwet van 1854, die medebragt, dat deze behoeftige armlastig was te St. Pieter, als daar geboren uit ouders daar wonende; welke armlastigheid ophield toen het domicilie van onderstand bij de wet, die in de

wet van 1854 wijziging bragt, opgeheven werd en enkel de verblijfplaats voor het verkrijgen van onderstand in aanmerking kwam.

De behoeftige is in het laatst van 1870 vervolgd wegens bedelarij en landlooperij. Zij verklaarde toen op den 13 Dec. van dat jaar aan den regter-commissaris te Maastricht: „ik ben door de gemeente St. Pieter uitbesteed geworden bij personen, wonende in de Brusselsche Straat te Maastricht. In de maand Aug. jl. heb ik dezen verlaten, omdat sedert 14 dagen geene betaling gevolgd was. Van af dat tijdstip heb ik rondgezworven in de omliggende gemeenten, waar ik bekend ben, en ben dan hier, dan daar, blijven overnachten. Ik had geen andere middelen van bestaan, dan hetgeen de goede menschen mij wilden geven". Zij voegde daarbij, dat zij vroeger in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch was verpleegd geworden, doch dat gesticht ongeveer 1½ jaar geleden verlaten had.

Bij vonnis der arrondissements-regtbank te Maastricht van 21 Dec. 1870 is de behoeftige, die daarin gezegd wordt zonder beroep en zonder vaste woonplaats te zijn, veroordeeld wegens landlooperij.

Bij arrest van het provinciaal geregtshof in Limburg van 5 Jan. 1871 is dit vonnis bevestigd en bovendien bevolen, dat de behoeftige zou worden opgezonden naar een gesticht tot opneming van bedelaars en landloopers bestemd.

De behoeftige is toen werkelijk naar het gesticht te Veenhuizen overgebragt en, blijkens duplicaat-ontslagbrief, gedagteekend Veenhuizen 2 April 1872 — uit dat gesticht ontslagen. Zij verklaarde toen, blijkens dien ontslagbrief, het voornemen te hebben zich te gaan vestigen in de gemeente Maastricht.

Uit de overgelegde stukken blijkt niet dat de behoeftige aan dat voornemen uitvoering gaf, en blijkt evenmin waar zij zich tot 24 Jan. 1876 heeft opgehouden.

Volgens de overgelegde stukken werd zij op 24 Jan. 1876 buiten de Tongersche Poort, te Maastricht, gevonden, geheel verarmd en in hulpeloozen toestand en is zij toen in den nacht van 24/25 Jan. opgenomen in het politiebureau te Maastricht, den volgenden dag vervoerd naar St. Pieter en van daar dadelijk weder teruggebragt naar Maastricht, waar zij op particuliere kosten van den Burgemeester van St. Pieter is verpleegd tot den 9 Febr., en vervolgens op kosten der gemeente Maastricht tot den 12 Febr., toen zij in het burgerlijk ziekenhuis opgenomen werd en drie dagen daarna in het krankzinnigengesticht te Maastricht.

Het gemeentebestuur van Maastricht ontkent dat de behoeftige ooit ten laste van die gemeente is verpleegd en dat zij aldaar ooit domicilie heeft gehad. Wel wordt door het burgerlijk armbestuur in eene missive van 10 Mei jl. gezegd, dat de behoeftige, toen zij in 1869 uit het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch ontslagen werd, waarschijnlijk uit 's Bosch een verhuisbillet naar Maastricht heeft bekomen, dat zij toen althans in het bevolkingsregister is ingeschreven als wonende buiten de St. Pieterspoort, doch dat zij aldaar nimmer heeft gewoond.

In het algemeen wordt door het gemeentebestuur van Maastricht, alsmede door gezegd armbestuur, opgemerkt, dat de behoeftige, in aanmerking genomen de voormelde feiten, waaruit volgt, dat zij reeds in Aug. 1870 Maastricht verliet en een zwervend leven begon te leiden, niet geacht kan worden te Maastricht woonplaats te hebben gehad, toen zij in Febr. 1876 in een gesticht voor krankzinnigen opgenomen werd.

Gedeputeerde Staten van Limburg zijn, blijkens hun ambtsberigt van 30 Junij j[l]., van meening, dat de behoeftige geen woonplaats heeft te St. Pieter noch te Maastricht en dat de kosten van hare verpleging, als zijnde hare woonplaats niet te vinden, zullen moeten worden gedragen door het Rijk.

III. het beroep van *A. van der Schuijt, te Rotterdam, van een besluit van Burg. en Weth. dier gemeente van* 15 *Mei* 1876, *waarbij hem vergunning is geweigerd voor eene inrigting tot het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende rapport uit:

Door A. van der Schuijt is aan Burg. en Weth. van Rotterdam vergunning gevraagd om op een terrein aan de Oostmaaslaan (kadaster sectie E, no. 3778) eene inrigting tot het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen te plaatsen en tot dat einde een op te rigten gebouw te mogen inrigten en gebruiken tot smederij, waarin een stoomwerktuig van 8 paardenkrachten zou worden geplaatst — en eene op het terrein aanwezige loods en den opstal van een daar bestaanden molen, als smids-werkplaats voor bankwerk, zonder vuur, te mogen gebruiken. Volgens berigt van den hoofdinspecteur over het bouwen lag het in des adressants bedoeling, om dien molen, thans met riet bekleed, van die bedekking te ontdoen en met planken te beschieten, en den kap daarvan met zink of pannen te dekken. Het verzoek ging vergezeld van eene beschrijving, eene teekening in duplo, en een uittreksel uit den kadastralen legger. De genoemde bouwambtenaar was, blijkens mededeeling van diens berigt door den Burgemeester, opgenomen in het straks te noemen proces-verbaal, van oordeel, dat er tegen het toestaan van het verzoek geene bezwaren bestonden, mits de bepalingen der gemeente-verordeningen op het *bouwen* en tegen *brandgevaar* werden nageleefd, en een vijftal bepalingen, door hem aan de hand gegeven, als voorwaarden aan de vergunning verbonden werden.

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo* zijn op 8 Mei ll. bij het collegie van Burg. en Weth. verschenen de eigenaars en gebruikers van aangrenzende perceelen L. H. Schenkenberg van Mierop en P. H. A. Martini Buijs, en de eigenaar van een ander naburig perceel, J. S. Kolb; terwijl voor den verzoeker verschenen zijn A. Henkemans en Ph. Kanters. De beide eerstgenoemden gedroegen zich aan hunne schriftelijk uiteengezette bezwaren, waarmede de derde verklaarde in te stemmen. Die bezwaren nu waren, blijkens de overgelegde bezwaarschriften, deze: van Schenkenberg van Mierop; dat in de op te rigten fabriek ook stoomketels zouden worden vervaardigd; dat het klinken dier ketels zulk gedruisch maakt, dat de huizen in de omgeving daardoor onbewoonbaar worden; en dat hij, aldaar vier woonhuizen bezittende, door die onbewoonbaarheid alzoo belangrijk nadeel zoude lijden; — van Martini Buijs, dat hij ducht *brandgevaar*, omdat, ofschoon het ketelhuis en de smederij in steen zullen opgetrokken worden, de molen, grootendeels van hout, blijft bestaan, de hem toebehoorende erven van dat terrein door houten heiningen zijn afgescheiden, en in dergelijke fabrieken, als de voorgenomene, altijd met verplaatsbare haarden in de open lucht wordt gewerkt, zoodat dit, op zulk een klein erf, gevaar oplevert door

het door den wind voortdrijven der vonken tot op verre afstanden; — dat er door het vallen van roet uit den fabrieksschoorsteen *schade* aan zijn tuin zal worden toegebragt; — eindelijk, dat zijn huis onbewoonbaar zal worden door het oorverdoovend *geraas*, het onvermijdelijk gevolg van klinken van stoomketels. — Namens den verzoeker werd tegen die bezwaren aangevoerd, dat, al is 't niet aangenaam om eene fabriek in de nabijheid zijner woning te zien verrijzen, men weet dat men op *die* plaats in een centrum van fabrieken woont; en dat vlak er tegenover, aan de overzijde der rivier, eene soortgelijke fabriek op veel grooter schaal bestaat; waartegen de heer Martini Buijs opmerkt, dat die distantie het hinderlijk geraas verflaauwde, en die fabriek op Fijenoord dus lang zooveel stoornis hem niet geeft, dan de nu geprojecteerde in zijne nabijheid geven zal.

Bij hun besluit van 15 Mei ll. hebben Burg. en Weth. de verlangde vergunning geweigerd, uit aanmerking: „dat het terrein, door den adressant voor zijne inrigting gekozen, zeer digt in de nabijheid van bewoonde huizen gelegen is, en dat door het klinken van stoomketels en ijzeren werktuigen op dat terrein die huizen ongeschikt ter bewoning gemaakt zouden worden, aan welk bezwaar niet door het stellen van voorwaarden is tegemoet te komen."

Bij adres, gedagteekend 29 Mei ll., is Adrianus van der Schuijt daartegen in beroep gekomen bij den Koning. Hij geeft daarin te kennen, dat, naar zijne meening, de wet, welke ernstigen en reëlen hinder voor de bewoners der aangrenzende perceelen heeft willen afwenden, niet heeft bedoeld de nijverheid op te offeren aan de eischen van genot, door die bewoners aan hunne woning gesteld.

Ged. Staten, in wier handen dat adres gesteld is geworden ten fine van berigt, hebben, *vooreerst* er op gehoord Burg. en Weth. van Rotterdam, die van oordeel blijven, dat de afwijzing is geregtvaardigd door de omstandigheid, dat het geraas, door het klinken van stoomwerktuigen veroorzaakt, de vlak naast het terrein gelegen panden onbewoonbaar zou maken, en voor dergelijke fabriek dus een terrein moet worden gekozen, dat op voldoenden afstand van woonhuizen ligt. — Zij wonnen *vervolgens* het advies in van den hoofdingenieur van den waterstaat in Zuidholland, die, de geopperde bezwaren nagaande, in zijnen brief van 17 Julij ll. te kennen geeft: „dat het gevreesde brandgevaar, als 't aanwezig is, voor iedere smederij bestaat, maar ook rust op de veronderstelling, dat in de open lucht gewerkt zal worden, hetgeen kan worden verboden; — dat de vrees voor waardevermindering der perceelen, door het daarop vallen van roet, bij iederen fabriekschoorsteen bestaat, en dus zoude moeten leiden tot wering van iedere fabriek op minder dan eenige honderd meters afstand van bewoonde erven; — dat alleen overblijft de *hinder* door het *geraas*, en de vraag dus is, of dit bezwaar, dat zeker in meerdere of mindere mate bestaat, niet door het stellen van voorwaarden kan worden weggenomen. De hoofdingenieur zegt, door eene lokale inspectie tot de stellige overtuiging te zijn gekomen, dat dit wel degelijk het geval is. Wanneer men het klinken in de open lucht uitdrukkelijk verbiedt en het alleen vergunt in een steenen loods zoover mogelijk van de bewoonde perceelen verwijderd, dan kan het daardoor ontstane geluid niet dan zeer gedempt, en dus zonder overlast te veroorzaken, tot de bewoners der naburige erven doordringen.

Die loods plaatsende zooals met roode arceering bij *a* op de hierbij overgelegde copie van het kadastrale uittreksel is aangewezen, is het gebouw waarin geklonken wordt door den molen en daaraan verbonden schuur zoowel van de woningen van den heer Schenkenberg van Mierop als van het woonhuis van den heer Martini Buijs gescheiden en is de kortste afstand van den muur dier loods tot de woning en van den heer J. S. Kolb 30 meters.

Tal van voorbeelden zouden zijn aan te wijzen waar ketelmakerijen, koperpletterijen en soortgelijke niet minder geraas makende fabrieken, veel ongunstiger zijn gelegen ten opzigte van nabij gelegen woningen.

Op grond daarvan zou, naar zijne meening, met het oog op art. 11 en 12 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n⁰. 95), de gevraagde vergunning verleend kunnen worden, onder de volgende voorwaarden:

1°. dat de rietbekleeding van den molen weggenomen en door hout vervangen worde en die molen worde afgedekt met zink;

2°. dat het op te rigten gebouw, dienende voor smederij en machine-kamer, worde geplaatst met den zuidelijken muur in het alignement van den zuidelijken gevel van de bestaande loods en alzoo op minstens 2 meters van het erf van den heer Martini Buijs, kadastraal bekend, gemeente Rotterdam, sectie E, n°. 3779, 3780 en 3781, verwijderd blijve;

3°. dat gelijke afstand van minstens 2 meters blijve bestaan tusschen den oostelijken muur van dat gebouw en het aangrenzende erf van den heer J. S. Kolb, kadastraal bekend, gemeente Rotterdam, sectie E, n°. 4117;

4°. dat geen klinkwerk worde verrigt anders dan in eenen steenen loods, te stellen met den zuidelijken muur op minstens 23 meters uit den zuidelijken muur van het gebouw, dienende voor smederij en machine-kamer;

5°. dat de muren der vorengenoemde gebouwen minstens eene dikte moeten hebben van 22 centim. en dat alleen in de muren, staande op het noorden, ramen, deuren of andere openingen aanwezig mogen zijn, terwijl rondom de loods voor het klinken eene vrije ruimte van minstens 0.50 meter moet bestaan;

6°. dat de schoorsteen, ten dienste van het stoomwerktuig op te rigten, tot de hoogte van minstens 25 meters boven den beganen grond worde opgetrokken; dat de rook-uitgangen van de smidshaarden mede in dien schoorsteen worden gebragt en een en ander zóó worde ingerigt, dat de rookverbranding zoo volledig mogelijk zij;

7°. dat in de open lucht geen smidse geplaatst mag worden;

8°. dat nà 8 ure des avonds en vóór 6 ure des morgens in of bij de fabriek geen geraasmakend werk worde verrigt;

9°. dat de inrigting in werking zij gebragt binnen een jaar na den datum der verleende vergunning, bij gebreke waarvan die vergunning vervalt.

Gedep. Staten geven als hun gevoelen te kennen aan den Min. van Binnenl. Zaken dat het ongerief, hetwelk voor de belendende perceelen zoude kunnen voortvloeijen uit de daarstelling der inrigtiug op de aangewezen plaats, niet van genoegzaam

gewigt is te achten, om de afwijzing van het verzoek te kunnen wettigen, te minder daar, door te stellen voorwaarden, dat ongerief voor een groot deel kan worden weggenomen. Zij eindigen hun berigt met de opmerking, dat het mag worden aangenomen, dat het adres van appel, gedateerd 29 Mei, denkelijk eerst vezonden op 30 Mei, toch nog *tempore utili* is ingezonden, en het hooger beroep derhalve ontvankelijk is.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft op 's Konings magtiging deze zaak, bij brief van 15 Aug. jl., aangebragt bij deze Afdeeling van den Raad van State en, met het oog op art. 15 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), een besluit geprovoceerd, gedateerd 18 Aug. 1876, waarbij Z. M. het nemen eener beslissing twee maanden verdaagt.

Voor den appellant treedt als gemagtigde op de heer Mr. B. M. Vlielander Hein, die het ingestelde beroep toelicht en verdedigt.

Hierop heeft de heer Mr. A. P. Th. Eyssell, als gemagtigde van den heer Martini Buijs, het woord gevoerd tot bestrijding van het beroep. Zijne slotsom is deze, dat hij concludeert, dat de Raad van State voorstelle het besluit van Burg. en Weth. te handhaven en dat, zoo tot toelating van het verzoek wordt besloten, dan aan den appellant meer afdoende voorwaarden worden opgelegd, met bijvoeging, dat, zoo de ondervinding de noodzakelijkheid daarvan mogt aantoonen, de bevoegdheid worde gegeven om die voorwaarden te verzwaren.

Mr. Vlielander Hein heeft gerepliceerd en Mr. Eijssell gedupliceerd.

IV. het *geschil over de woonplaats van de krankzinnige Anna Verschoor, opgenomen in het gesticht Coudewater te Rosmalen.*

De *Staatsraad* van Vladeracken brengt het volgende verslag uit:

Anna Verschoor is op 8 Febr. 1875 uit het bedelaarsgesticht Veenhuizen overgebragt naar het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen. Kort vóór den 4 Febr. 1876, de dag waarop hare verpleging in laatstgenoemd gesticht voor rekening van het Departement van Justitie zou ophouden, vroeg het bestuur van dat gesticht de tusschenkomst van den Commissaris des Konings in Noordbrabant, ten einde uitgemaakt mogt worden ten wien laste voortaan de kosten harer verpleging zouden komen. De Commissaris des Konings zond de ontvangen stukken aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarna een onderzoek werd ingesteld, dat het volgende opleverde:

Anna Verschoor is geboren te Leeuwarden den 3 Maart 1843. In het begin van 1868 is zij door de Regtbank te Leeuwarden wegens in die gemeente gepleegde bedelarij veroordeeld tot 14 dagen gevangenisstraf en overbrenging naar een bedelaarsgesticht. Zij werd toen in de processtukken vermeld als wonende te Leeuwarden; zij is uit het bedelaarsgesticht ontslagen op 3 Junij 1870. Tusschen dien dag en den 28 Febr. 1871 schijnt zij in Amsterdam gewoond te hebben, althans zij staat op het bevolkingsregister van Leeuwarden vermeld als zijnde op laatstgenoemden dag te

Leeuwarden gekomen uit Amsterdam. Het bestuur van Leeuwarden erkent dat zij daar vervolgens gewoond heeft tot 4 Jan. 1874; op dien dag is zij uit Leeuwarden vertrokken, volgens hare eigene opgave gedreven door schaamte over hare destijds bestaande zwangerschap en met het voornemen om naar Assen te gaan. Zij heeft zich toen van het bevolkingsregister te Leeuwarden doen afschrijven. Zij is werkelijk naar Assen gegaan, heeft daar eenige dagen in eene slaapstede doorgebragt, is op 19 Jan. 1874 aangehouden terwijl zij bedelde, en is deswege bij vonnis der regtbank te Assen van 21 Jan. veroordeeld tot 14 dagen gevangenisstraf en overbrenging naar een bedelaarsgesticht, ten gevolge waarvan zij op 4 Febr. 1874 is opgenomen in het bedelaarsgesticht Veenhuizen, waaruit zij, zooals boven gezegd werd, op 8 Febr. 1875 naar een krankzinnigengesticht is overgebragt.

B. en W. van Leeuwarden zijn van oordeel dat zij tijdens hare aanhouding te Assen op 19 Jan. 1874 en dus ook later geene woonplaats meer had te Leeuwarden, welke gemeente zij op 4 Jan. te voren had verlaten, om zich naar Assen te begeven. De Commissaris des Konings in Friesland vereenigt zich hiermede.

B. en W. van Assen berigten, dat zij in het bevolkingsregister dier gemeente niet voorkomt (zij geeft dan ook zelve op zich aldaar niet te hebben doen inschrijven) en dat zij er waarschijnlijk alleen gekomen is om als bedelares te Veenhuizen te worden opgenomen.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Aug. 1876.

V. het *beroep van het bestuur van den Oost en West Eskamppolder onder Loosduinen, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan de benoeming van den heer H. C. Waldeck tot voorzitter van dat Polderbestuur.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Op 29 April 1876 is met 346 van de 494 door stemgeregtigde ingelanden uitgebragte stemmen tot voorzitter van het bestuur van den Oost en West Eskamppolder onder Loosduinen, benoemd H. C. Waldeck, die sedert verscheidene jaren die betrekking had bekleed. Door tusschenkomst van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Delfland is die benoeming, naar aanleiding van de laatste zinsnede van art. 8 van het Algemeen Reglement voor de polders in Zuidholland, aan de goedkeuring van Gedep. Staten van Zuidholland onderworpen.

In het schrijven van het Polderbestuur, waarbij de goedkeuring gevraagd werd, was die aanvrage genoemd eene vernieuwde aanvrage om goedkeuring.

Ged. Staten hebben bij besluit van 19/22 Junij hunne goedkeuring aan de gedane benoeming onthouden. Bij dat besluit werd overwogen dat voor eene vernieuwde aanvrage om goedkeuring geen grond bestond, aangezien zoodanige goedkeuring vroeger niet was verleend. De weigering der goedkeuring berustte overigens in hoofdzaak op

deze overwegingen: dat de heer Waldeck, die vroeger ingeland was, maar zijn eigendom in den polder had verkocht, daardoor zelf den band had losgemaakt, die zijne belangen aan die van den polder verbond, terwijl hij tevens zijne woonplaats buiten de gemeente Loosduinen, waaronder de polder gelegen is, had overgebragt;

dat de goedkeuring der benoeming van een niet ingeland, volgens art. 8 laatste lid van het Algemeen Reglement, uitzondering behoorde te blijven, daar zulk eene benoeming in strijd is met de beginselen van polderregt;

dat dan ook bij het K. B. van 19 Dec. 1874, n°. 26 (Belinfante XV, 1), teregt is verklaard dat bij het laatste lid van art. 8 voormeld, de overweging heeft voorgezeten dat niet zelden onder de ingelanden van een polder geene personen worden aangetroffen geschikt en tevens genegen om als voorzitter te fungeren;

dat evenwel waar, zooals hier, geenszins is gebleken dat zoodanig persoon onder de ingelanden niet zou te vinden zijn, er geen termen zijn om de benoeming van een niet-ingeland goed te keuren.

Het Polderbestuur heeft zich na ontvangst dezer beschikking bij schrijven van 28 Junij tot Ged. Staten gewend. Het bestuur beweert dat er niet is één Oost en West Eskamppolder, maar dat er twee polders zijn, die vóór 1858 ook twee besturen hadden, en sedert wel één bestuur hebben, maar afzonderlijk beheerd worden. Het bestuur geeft op, dat de thans benoemde voorzitter sedert 1850 als volger van den Ambachtsbewaarder het beheer heeft gevoerd over den West Eskamppolder en sedert 1854 voor den Ambachtsbewaarder het beheer heeft gevoerd over den Oost Eskamppolder tot dat hij bij de invoering van het reglement op de waterschappen in 1858 werd verkozen tot voorzitter van den Oost en West Eskamppolder; dat, vermits hij geen eigendom had in den Oost Eskamppolder, de goedkeuring van Ged. Staten op die benoeming is gevraagd, welke goedkeuring is verleend bij beschikking van Ged. Staten van 26 Mei/1 Junij 1858; dat hij op 26 April 1864 en weder op 26 April 1870 is herkozen; dat telkens een afschrift van het proces-verbaal der verkiezing is gezonden aan het bestuur van Delfland; dat echter daarop geene kennisgevingen van al of niet goedkeuring door Ged. Staten zijn ontvangen, waarom men gemeend heeft dat de in 1858 ontvangeu goedkeuring doorloopende was. (Hierbij is op te merken, dat het Polderbestuur ook thans. in 1876, weder een afschrift van het proces-verbaal van verkiezing aan het bestuur van Delfland heeft gezonden en zijne aanvrage om goedkeuring eerst schijnt gedaan te hebben ten gevolge van eene opmerking of van een verzoek om inlichting van laatstgemeld bestuur).

Omtrent de overweging van Ged. Staten, dat de heer Waldeck door den verkoop van zijn eigendom den band zou hebben losgemaakt die zijne belangen met die van den polder verbond, zegt het Polderbestuur, dat het verkochte sedert 1862, toen eene herziening der gaarderboeken heeft plaats gehad, slechts voor ruim 3 hectaren molengeldpligtig was en de verkozene ook nu, ofschoon voor eene kleine uitgestrektheid, nog molengeldpligtig is. De drie jaren na den verkoop hebben overigens het bestuur overtuigd dat het beheer niet minder zorgvuldig gevoerd is. Ook zegt het bestuur ondervonden te hebben, dat de overbrenging der woonplaats van den heer Waldeck naar 's Gravenhage eer in het voordeel dan in het nadeel van de polders is, daar hij nu een half uur gaans minder van de molens verwijderd is, vele ingelanden te

's Gravenhage wonen en de landgebruikers op de marktdagen gelegenheid hebben hem te spreken. — Of er ingelanden zijn voor de betrekking van voorzitter geschikt, beoordeelt het bestuur niet; maar het wijst op den toestand in vroegeren en lateren tijd, de onder het bestuur van den heer Waldeck uitgevoerde nieuwe werken en het lage bedrag van den omslag in den laatsten tijd, ten bewijze van de zorg en kunde waarmede genoemde heer het bestuur heeft gevoerd, op wiens hulp dan ook gerekend is bij de voorgenomen stichting van een stoomgemaal. Het bestuur eindigt met te verzoeken dat de eenmaal verleende goedkeuring gehandhaafd moge blijven.

Ged. Staten hebben hierop, bij schrijven van 3/8 Julij, aan het Polderbestuur geantwoord, „dat de overweging van den inhoud zijner missive geen aanleiding had gegeven om van hun besluit van 19 Junij terug te komen".

Bij een adres, gedagteekend 15 Julij, dat den 18 Julij bij Zijner Majesteits Kabinet was ontvangen, heeft het Polderbestuur beroep ingesteld bij den Koning.

Het bestuur zegt dat het na ontvangst der beschikking van 19/22 Junij bij zijn schrijven van 28 Junij nader bij Ged. Staten op de goedkeuring der benoeming heeft aangedrongen, en dat daarop bij nadere beschikking van Ged. Staten van 3/8 Julij is berigt, dat, na overweging van het schrijven van het Polderbestuur, de goedkeuring werd onthouden. Het bestuur meent in het belang der polders verpligt te zijn hierin niet te berusten, te meer daar bij de verkiezing zoo duidelijk is gebleken, dat de overgroote meerderheid der ingelanden met de zoo gunstig bekende administratieve kennis van den heer Waldeck is ingenomen. Uit de stemming blijkt ook, volgens het bestuur, dat moeijelijk onder de ingelanden een persoon te vinden is aan wien men het voorzitterschap kan en wil opdragen, daar de niet op den heer Waldeck uitgebragte stemmen, zijn uitgebragt op iemand die volstrekt geen eigendom in de polders bezit.

Ged. Staten, hieromtrent gehoord, merken op dat het beroep gegrond is op art. 95 van het Algemeen Reglement voor de polders, en zij achten het beroep niet-ontvankelijk omdat de daar gestelde termijn van veertien dagen na de kennisgeving niet is in acht genomen. Men mag volgens hen aannemen dat hun besluit van 19/22 Junij den 23 of uiterlijk 24 Junij aan het polderbestuur bekend geweest zal zijn; maar zeker was het den 28n in zijn bezit. daar het bestuur er bij schrijven van dien dag bezwaren tegen heeft ingebragt.

Rekent men nu van dezen laatsten dag af, dan was de termijn voor beroep reeds den 12 Julij verstreken, terwijl het adres aan den Koning de dagteekening draagt van 15 Julij.

Ged. Staten merken nog op, dat er van geen ander besluit sprake kan zijn dan van dat van 19/22 Junij; de voorstelling van het Polderbestuur, alsof door hunne vergadering onder dagteekening van 3/8 Julij een nader besluit zou zijn genomen, waarvan beroep zou openstaan, is huns inziens geheel onjuist; het stuk van 3/8 Julij was niets meer dan eene bloote mededeeling dat geene termen gevonden waren om op het genomen besluit terug te komen, terwijl omtrent het al dan niet onthouden der gevorderde goedkeuring volstrekt niet op nieuw in principe werd beslist.

Wilde men aan deze bloote kennisgeving de kracht van een nieuw beslnit toekennen, dan zou, zeggen Ged. Staten ten slotte, een appellerend bestuur het altijd in zijne magt hebben de gestelde termijnen te verwaarloozen, door dat collegie, wiens besluit

het aanvalt, eerst nog eens uit te noodigen daarop terug te komen en dan de mededeeling daaromtrent tot grond en terminus a quo van beroep te stellen.

Deze zaak is, krachtens 's Konings magtiging, bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenl. Zaken van 24 Aug.

Sedert zijn bij de Afdeeling twee memorien ingekomen, eene van H. C. Waldeck en eene van het Polderbestuur.

Naar aanleiding van de overweging van Ged. Staten omtrent het losmaken van den band der belangen van den verkozene met die van den polder door den verkoop zijner eigendommen, wordt in de eerste memorie door den heer Waldeck opgemerkt dat hij nog, hoewel voor eene kleine oppervlakte, ingeland en molengeldpligtig is in den West Eskamppolder, en dat hij zoowel de drie laatste jaren als vroeger getoond heeft de belangen van de polders met al zijn vermogen voor te staan en te bevorderen, waarvan ook blijkens de laatste verkiezing de ingelanden overtuigd zijn. Overigens wordt nog gezegd dat ook de bestuurders van andere polders wonen buiten de gemeente waarin de polders liggen, en en dat het wonen in de gemeente volgens het Algemeen Polderreglement geen vereischte is.

In de memorie van het Polderbestuur wordt beweerd dat de termijn van appel moet gerekend worden van de ontvangst der laatste beschikking van Ged. Staten van 3/8 Julij. Immers, zegt het bestuur, de eerste beschikking kan niet als eene eindbeslissing worden aangemerkt, omdat er eene vergissing in voorkwam, er werd gezegd, dat er vroeger geene goedkeuring verleend was, terwijl dit inderdaad wel is geschied, bij beschikking van 26 Mei/1 Junij 1858 (het bestuur legt een afschrift van die beschikking over) en bij de herbenoemingen in 1864 en 1870 die goedkeuring is gecontinueerd. Op die vergissing werd gewezen bij den brief van het bestuur van 28 Junij; met de ontvangst van het antwoord op dien brief ging nu eerst de ermijn in.

Nog wordt opgemerkt, dat de verkoop van eigendommen van den heer W. geene verandering gemaakt heeft, daar die eigendommen toch niet bedroegen het aantal hectaren vereischt om zonder goedkeuring van Ged. Staten bestuurslid te kunnen zijn.

Eindelijk wordt gezegd dat, als het beroep te laat was ingesteld, Ged. Staten zelve daarvan oorzaak zouden zijn, door hunne nadere beslissing van 3 Julij eerst den 8 Julij te verzenden. Ware deze verzonden den 4 of 5 Julij, dan zou er na ontvangst daarvan nog tijd geweest zijn om het beroep in te stellen zelfs binnen den termijn van 14 dagen, gerekend van de ontvangst der eerste beschikking, welke op 24 Junij bij het bestuur is ingekomen.

De heer H. C. Waldeck, ter vergadering tegenwoordig, geeft aan den Raad eenige nadere inlichtingen omtrent de herhaalde benoemingen die vroeger hebben plaats gehad, b. v. in 1864, 1870 en 1876. Toen was er behoorlijke mededeeling en kennisgeving van gedaan. Waar de fout nu ligt begrijpt hij niet.

VI. *Het geschil over de woonplaats van Jan Kraan.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Den 7 Junij ll. werd Jan Willemse Kraan wegens krankzinnigheid opgenomen in het Buitengasthuis te Amsterdam.

Geboren te Mijdrecht in 1821 had hij zich in April 1875 laten inschrijven in de bevolkingsregisters van Leiden.

Het bestuur van laatstgenoemde gemeente, aangaande den bedoelden persoon gehoord, deelde mede dat J. Kraan, voor zijn verblijf in de gevangenis te Hoorn, was schipper en steeds verblijf hield in den Haarlemmermeer-polder, wonende in zijn schuit; dat hij in April 1874 wegens diefstal tot één jaar gevangenisstraf werd veroordeeld en, in April 1875 ontslagen, zich heeft begeven naar de gemeente Leiden, alwaar hij zich, op zijn ontslagbrief uit de gevangenis te Hoorn, in het bevolkingsregister liet inschrijven ten huize van een slaapsteehouder op de Varkenmarkt, alléén met het doel om ondersteuning te kunnen genieten uit het fonds van het Genootschap tot zedelijke verbetering van ontslagen gevangenen.

Na een verblijf van 4 à 5 dagen in dat huis is hij vertrokken naar den Haarlemmermeer-polder, voorzien van gereedschap, dat hem van wege genoemd Genootschap was verstrekt, met het voornemen om aldaar als land- of polderwerker het brood te gaan verdienen.

Verder deelde zijne zuster, die te Leiden woonachtig en gehuwd is en aan Burg. en Weth. ook bovenstaande inlichtingen had verstrekt, hun mede, dat hij vervolgens in Julij 1875 weder wegens diefstal werd veroordeeld tot negen maanden gevangenisstraf, die hij, na eenigen tijd te Haarlem preventief gevangen geweest te zijn, te Amsterdam heeft ondergaan; na zijn ontslag uit het gevangenhuis aldaar, in April 1876, is hij volgens hare verklaring slechts eenige uren in de gemeente Leiden geweest, bij welke gelegenheid hij haar mededeelde, dat hij in Amsterdam werkzaam was, alwaar hij dan ook den 7 Junij 1876 wegens krankzinnigheid werd opgenomen in het Buitengasthuis.

Uit een ambtsberigt van den Burgemeester van Haarlemmermeer blijkt overigens, dat Kraan werkelijk van tijd tot tijd zich in die gemeente heeft opgehouden, met name in 1875 en 1876, zonder echter bij iemand te huis te zijn, of woonplaats te hebben, maar als zwerveling daar verkeerende, des nachts in deze of gene hooiberg of schuur ongevraagd nachtverblijf nemende.

Ook te Alkemade en te Sloten zou hij rondgezworven hebben.

De gemeente Leiden ontkent dat zij de woonplaats van dezen krankzinnige zoude zijn.

De Commissaris des Konings in Noordholland geeft als zijn gevoelen te kennen, dat de woonplaats van J. Kraan niet is te vinden, en dat derhalve het Rijk de kosten van verpleging zal moeten dragen.

Memorien zijn niet ingekomen.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vier-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 4 *October* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

Aan de orde is:

I. het geschil *over de woonplaats van Christina Hendriks, toen zij in het geneeskundig gesticht Coudewater, te Rosmalen, werd opgenomen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Christina Hendriks, in 1836 geboren te Boxmeer, eenige jaren als dienstbode gewoond hebbende te Antwerpen, is, daar hare geestvermogens verward werden, gekomen of door de politie gebragt, in 1874, naar haar ouderlijk huis te Gemert, in Noordbrabant, en op 5 Nov. 1874 op requisitoir van den officier van justitie te Eindhoven, krachtens regterlijke magtiging, in het geneeskundig gesticht voor krankzinnigen „Coudewater" te Rosmalen. Zij was toenmaals daar geplaatst voor rekening van haren vader, Peter Hendriks, borstelmaker te Gemert, die echter in Sept. 1875 aan 't bestuur van gezegd krankzinnigengesticht schreef, dat hij de kosten niet langer konde betalen, waarop de directeur hem, bij brief van 23 Sept. 1875, antwoordde: „dat hij aansprakelijk bleef voor de gelden voor 't kwartaal, dat reeds op 2 Aug. was ingegaan, en dat, als hij dan niet meer wilde of konde betalen, zijne dochter tegen November moest worden afgehaald" enz. — Zij is daarop op 25 Oct. 1875 ontslagen en onder geleide van haren broeder teruggekomen bij hare ouders te Gemert. Zij werd door den directeur-geneesheer op 't register aangeteekend als „hersteld ontslagen." Haar toestand was of werd op nieuw evenwel van dien aard, dat het gemeentebestuur

van Gemert zich op 31 Jan. 1876 verpligt zag, om hare vernieuwde plaatsing in het gesticht „Coudewater" te bevorderen.

In hunnen brief van 8 Febr. 1876 geven Burg. en Weth. van Gemert aangaande deze vrouw de volgende inlichtingen aan den Commissaris des Konings in Noord-brabant:

De voornoemde persone was gedurende 12 achtereenvolgende jaren te Antwerpen dienstbaar, doch werd zij alstoen zinneloos en dientengevolge, mede door tusschenkomst der politie, naar hare ouders te Gemert overgebragt. Aldaar aangekomen werd die toestand nog erger, zoodat hare ouders zich genoodzaakt zagen haar in de geneeskundige inrigting voor krankzinigen „Coudewater" te doen opnemen. De verpleegkosten werden uit hare spaarpenningen betaald, doch toen deze waren besteed, en alzoo hare ouders, die zelven onvermogend zijn, de betaling moesten staken, schreef de geneesheer-directeur van voornoemde inrigting, bij brief van 23 Sept. ll., dat de krankzinnige tegen November moest worden te huis gehaald. Daarop deden Burg. en Weth. van Gemert verzoek haar niet te ontslaan, op grond dat zij ten aanzien van hare woonplaats een geschil van bestuur wenschten op te werpen. Desniettegenstaande werd zij op den 25 Oct. daaraanvolgende, volgens bekomen berigt van hot bestuur, als toen hersteld ontslagen. Zij werd dan andermaal in haar ouders huis opgenomen, doch gaf steeds blijken van niet hersteld te wezen, daar zij het menschelijk opzigt schuwde, zich nimmer op straat begaf, zelfs hare godsdienstpligten niet vervulde en zich zeer weerspannig jegens hare ouders toonde, in die mate dat de wederopneming in de inrigting, die ze naauwelijks verlaten had, gebiedend werd. Uit dezen zamenloop van omstandigheden blijkt nu, naar inzien van Burg. en Weth., zeer duidelijk dat de onderwerpelijke krankzinnige niet geacht kan worden ingezetene te wezen en voorzeker geene wettige woonplaats te hebben binnen de gemeente Gemert waarin zij buiten kennis gebragt werd, en daarna in twee verschillende tijdstippen te zamen slechts vijf maanden vertoefd heeft, zonder ooit haar voornemen te hebben verklaard om er zich te vestigen of in het bevolkingsregister ingeschreven geweest te zijn, daar zij nog altijd op dat der stad Antwerpen schijnt voor te komen.

Uit een overgelegd extract uit het bevolkingsregister van Antwerpen blijkt, dat men haar aldaar heeft afgeschreven op 10 April 1876, zeker evenwel niet, gelijk men uit dat stuk moet opmaken, op hare eigene aangifte tot woonplaatsverandering.

In hunnen brief van 14 April ll. komen Burg. en Weth. van Gemert op dat „hersteld ontslagen", op 't register door den geneesheer-directeur op 25 Oct. 1875 vermeld, terug, en voeren zij het volgende aan:

Dat zij echter dadelijk bij hare tehuiskomst blijken gaf van niet hersteld — laat ons, zeggen B. en W., thans liever zeggen hervallen — te wezen, dit blijven wij verklaren en zouden wij in staat zijn dit door getuigenis te bevestigen, wanneer het feitelijk bewijs van hare wederopname in dezelfde inrigting, die zij nog zoo kort geleden verliet, deze verklaring niet reeds voldoende staven mogt. Dit plotseling hervallen in verband beschouwd met het schrijven van den geneesheer-directeur aan de ouders der lijderes, waarvan B. en W. reeds in hun brief van den 8 Febr. ll., n°. 862, gewaagden, komt het hun voor, dat het ontslag misschien te zeer is geforceerd, want immers bij evenbedoeld schrijven van den directeur-generaal werd gedreigd met

ontslag, maar alleen op grond, dat de verpleegkosten onaangezuiverd bleven.

Daargelaten nu of de bedoelde krankzinnige al dan niet eenigzins ontijdig mogt zijn ontslagen, dat zij volkomen uit vrijen wil naar hare ouders is teruggekeerd, dit mogen B. en W. in zoover betwijfelen als er invloed is uitgeoefend om haar daartoe te bewegen, daar toch ook hare ouders haar ontslag schijnen bevorderd te hebben, terwijl zij door haren broeder werd afgehaald, een en ander blijkbaar uit den brief van den directeur-generaal voornoemd van den 25 Oct. 1875, nº. 691.

Maar, aangenomen dat zij uit vrijen wil naar hare ouders zou zijn wedergekeerd, dan nog kunnen B. en W. niet aannemen, dat de *omstandigheid* van bij hen eenigen tijd (3 maanden namelijk) in eenen staat van zinneloosheid en gevolgelijk zonder bewustzijn te hebben vertoefd, zou medebrengen, dat zij bij hare tweede opname, in den zin van het Burg. Wetb., wettige woonplaats zou hebben verkregen in de gem. Gemert.

Bij punt 8 van den Staat van Inlichtingen, gevoegd bij hunnen brief van den 8 Febr. ll., nº. 862, meenen B. en W. te hebben bewezen, dat zij werkelijk vreemdelinge is, en dat zij als zoodanig ook te Gemert geene woonplaats heeft, volgt huns inziens, zeer duidelijk uit de bepalingen van de artt. 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek.

Aan de eischen, daar gesteld, is niet voldaan, noch in België, waaruit zij verwijderd, noch te Gemert, waar zij overgebragt werd, omdat een en ander geschiedde onder *omstandigheden* van haren wil onafhankelijk, waarin zij zich niet verklaren kon en waaruit immers ook haar toevallig verblijf in de gemeente Gemert ontstaan is.

Onder overlegging van een getuigschrift van woonplaats-verandering, ten blijke dat de voornoemde krankzinnige nu eerst in België is afgeschreven en van de beide aangehaalde missives van den geneesheer-directeur der inrigting „Coudewater” geven B. en W. den Minister van Binnenlandsche Zaken kennis, dat zij na vorenstaande beschouwingen zich niet *verantwoord* zouden achten, wanneer zij de gemeente Gemert als de woonplaats van meergenoemde krankzinnige mogten erkennen.

Ged. Staten van Noordbrabant geven evenwel als hun gevoelen te kennen, dat, vermits de lijderesse op 25 Oct. 1875 als *hersteld* werd ontslagen, hare terugkomst bij hare ouders te Gemert, waar zij tot 31 Jan. 1876, bij hare hernieuwde plaatsing in het krankzinnigengesticht, verbleven is, alzoo geacht moet worden uit vrijen wil te zijn geschied; weshalve Gemert moet worden aangemerkt als hare woonplaats tijdens zij in het gesticht werd *her*plaatst. — 's Konings Commissaris in Noordbrabant sluit zich bij datzelfde gevoelen aan.

II. het beroep van *M. L. de Haan tegen eene beschikking van den Burgemeester der gemeente Delft, waarbij het verzoek tot vervoer van een lijk van de voormalige algemeene begraafplaats te Delft naar 's Gravenhage wordt geweigerd.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

De appellant in deze, M. L. de Haan, wendde zich in de maand Julij ll. tot den

Burgemeester der gemeente Delft met verzoek om verlof ingevolge art. 12 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* nº. 65) om te mogen opgraven en vervoeren naar de algemeene begraafplaats van 's Gravenhage het lijk van zijne in Oct. 1849 overledene echtgenoote, hetwelk begraven ligt in een, den verzoeker toebehoorend, met een zerk bedekt, gegraven graf, op de ten jare 1875 geslotene algemeene begraafplaats te Delft.

De Burgemeester van Delft gaf onder dagteekening van 18 Julij ll. aan den verzoeker te kennen, dat het gevraagd verlof door hem niet kon worden verleend op grond van art. 25 der voormelde wet.

Het is tegen deze beschikking dat M. L. de Haan bij Z. M. is gekomen in hooger beroep bij een verzoekschrift, gedagteekend 21 Julij d. a. v.

Gedeputeerde Staten, over deze zaak gehoord, geven te kennen dat zij meenen te moeten volharden bij de zienswijze ontwikkeld in hun schrijven van 4 Jan. van het loopende jaar, eene soortgelijke zaak betreffende (deel XVI, blz. 100 en 150) en welke zienswijze daarop nederkomt, dat met opzigt tot eene, overeenkomstig art. 25 der wet, geslotene begraafplaats, een verlof, als bedoeld in art. 12 dier wet, niet mag worden verleend.

De inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt in zijn ambtsberigt van 9 Aug. ll. is dezelfde zienswijze toegedaan.

Ten aanzien van de vraag, of uit een hygienisch oogpunt tegen het verleenen van het gevraagd verlof bedenking bestaat, merkt de inspecteur op, dat het niet hetzelfde is, of een gemetselde grafkelder geopend en daaruit een of meer lijkkisten verwijderd worden, dan wel of uit een gewoon gegraven graf eene kist opgedolven wordt. In het laatste geval wordt de bodem omgegraven en de met rottingsproducten bedeelde aarde omgewoeld en naar boven gebragt.

Hygienisch bestaat daartegen zeker meer bezwaar, volgens den inspecteur, dan tegen het openen van eenen grafkelder.

En dit zou in het tegenwoordig geval geschieden. Want men heeft hier, zooals hem bij onderzoek gebleken is, te doen met een gewoon gegraven graf.

Indien het nu geoorloofd is, op eene gesloten begraafplaats binnen 10 jaren na de sluiting, in strijd met art. 25 der wet, den grond om te woelen, graven te openen, en lijken of overblijfselen daarvan weg te voeren, wat beteekent dan — aldus vraagt de inspecteur voornoemd — het stellig gebod van: „*onaangeroerd* laten" gedurende tien jaren? Welk onderscheid is er dan tusschen eene gesloten begraafplaats en eene niet geslotene?

Appellant, zoowel in zijn verzoekschrift aan den Koning, als in eene onder dagteekening van 13 Sept. jl. aan deze Afdeeling gerigte memorie, bestrijdt het gevoelen, als zou ten aanzien van begraafplaatsen, die ingevolge art. 25 der wet gesloten zijn, een verlof, als bedoeld in art. 12 voornoemd, niet kunnen verleend worden.

Tegen de hygienische bezwaren, tegen zijn verzoek geopperd, voert appellant vooreerst aan, dat de ontbindingsstoffen zich uit een gegraven graf door de werking van lucht en regen als van zelven naar den ondergrond verwijderen, terwijl in een grafkelder die stoffen juist opgesloten blijven en geene gelegenheid hebben om weg te zinken.

Hij wijst er ook op, dat het hier slechts geldt één alléén liggend lijk, dat reeds

zeven-en-twintig jaren in dat graf rust, waarvan vermoedelijk alleen nog de beenderen meer overig zijn.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De heer DE HAAN, ter vergadering verschenen, licht het beroep toe. Na het uitgebragt rapport heeft hij weinig meer te zeggen. In de door hem overgelegde en ingezonden stukken heeft hij zijne belangen voorgedragen. Hij is hier voornamelijk verschenen om, zoo men nadere inlichtingen mogt verlangen, die te geven.

De *Staatsraad* DE JONGE vraagt daarop aan welke ziekte de echtgenoote van den appellant is overleden?

De heer DE HAAN antwoordt, dat zijne echtgenoote ontijdig bevallen was en aan de gevolgen daarvan is overleden.

De *Staatsraad* DE JONGE. Zij bezweek alzoo niet ten gevolge van eene aanstekende ziekte?

De heer DE HAAN geeft daarop een ontkennend antwoord.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijf-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 18 *October* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende koninklijke besluiten:

1o. van 27 September 1876, no. 10, houdende beschikking op het beroep *van kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde Gemeente, te Capelle a/d IJssel, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten aan Zuidholland van* 22 *Febr.* 1876, *no*. 48, *waarbij deze zich onbevoegd hebben verklaard om het verzoek tot het gebruiken van een gedeelte gronds op de gesloten burgerlijke begraafplaats voor den bouw eener nieuwe consistoriekamer in te willigen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bladz. 350).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Capelle a/d IJssel tegen een besluit van Ged. Staten van Zuidholland van 22 Febr. 1876, n 48, waarbij deze zich onbevoegd hebben verklaard om het verzoek tot het gebruiken van een gedeelte gronds op de gesloten burgerlijke begraafplaats voor den bouw van eene nieuwe consistoriekamer in te willigen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 13 Sept. 1876, n°. 51;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 Sept. 1876, no. 8, 2de Afd.;

Overwegende:

dat het adres, waarbij kerkvoogden Onze voorziening tegen de genoemde beschikking van Gedeputeerde Staten hebben ingeroepen, is gedagteekend 23 Junij 1876;

dat het beroep dus niet is ingesteld binnen den termijn, daarvoor bij art. 25 der wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65) gesteld;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten niet-ontvankelijk te verklaren in hun ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 Sept. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van 9 Oct. 1876, n°. 10, *houdende beslissing over het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige S. J. Spijkstra.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bladz. 363).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige S. J. Spijkstra.

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 Sept. 1876, n°. 52;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Oct. 1876, n°. 12, 2de Afd.;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die den 3 Oct. 1834 geboren is te Wartena, gemeente Idaarderadeel, den 17 Junij 1876 is opgenomen in het krankzinnigengesticht te Franeker;

dat zij het laatst domicilie, in den zin van het Burgerlijk Wetboek, heeft gehad in de gemeente Leeuwarden, waar zij als boerenmeid inwoonde bij P. Roorda, tusschen Schilkampen en 't Vliet, dat zij die dienst heeft verlaten den 31 Mei 1876 en zich heeft begeven naar Swichum, gemeente Leeuwarderadeel, bij haren zwager G. R. de Jong, dat zij dáár slechts één nacht is gebleven en toen is gegaan naar Warstiens, gemeente Idaarderadeel, bij haren zwager M. E. Terpstra, volgens diens verklaring, met het doel om een dag te komen eten;

dat Terpstra al spoedig vlagen van krankzinnigheid bij haar bemerkte, waarvan hij den dag na hare aankomst kennis gaf aan het bestuur zijner gemeente, doch zich genoodzaakt zag haar tot den 16 Junij bij zich te houden;

dat het ingesteld onderzoek geene bewijzen heeft opgeleverd, dat de behoeftige op 31 Mei 1876, toen zij hare dienst bij Roorda verliet, in die mate krankzinnig was, dat zij niet meer kan geacht worden haren vrijen wil te hebben;

dat zij dus bij en door het verlaten van de dienst van Roorda hare woonplaats in de gemeente Leeuwarden heeft verloren en sedert geen domicilie in eene andere gemeente heeft gevestigd;

Gezien de wet op het armbestuur en de artt. 74, 75, 76 en 79 van het Burgerlijk Wetboek;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar en verpleging in het krankzinnigengesticht van S. J. Spijkstra zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk, tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 9 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

3°. van den 9 Oct. 1876, n°. 11, *houdende beslissing omtrent het geschil over de woonplaats van J. van der Stelt, weduwe Staat, toen zij op 24 Maart 1876 in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd opgenomen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in jaargang 1876, bladz. 359).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende op het geschil over de woonplaats van J. van der Stelt, weduwe Staat,

toen zij op 24 Maart 1876 in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd opgenomen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 Sept. 1876, n°. 43;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Oct. 1876, n°. 13, 2de Afd.;

Overwegende, dat J. van der Stelt, weduwe Staat, toen zij in het laatst van het jaar 1875 en in het begin van 1876, alleen in eene woning in de gemeente Kralingen woonde en het beroep van waschvrouw uitoefende, verschillende vreemde handelingen verrigtte, die hare buren aanleiding gaven om de tusschenkomst van den Burgemeester in te roepen, en hare kinderen, waarvan twee te Kralingen en een te Hillegersberg woonachtig, deden inzien dat het wenschelijk was dat zij niet alleen bleef wonen, maar bij een hunner haren intrek nam;

dat toen met haar goedvinden is overeengekomen dat zij zou komen inwonen bij haren te Hillegersberg wonenden zoon;

dat zij daarna weder geweigerd heeft aan de gemaakte afspraak gevolg te geven, maar eenige dagen later, op 26 Jan. 1876, toch naar haren zoon te Hillegersberg vertrokken is;

dat daarna door hare kinderen hare huishouding te Kralingen is opgebroken; dat op 31 Jan. te Kralingen een bewijs van verandering van werkelijke woonplaats naar Hillegersberg voor haar is aangevraagd en zij op 18 Febr. in het bevolkingsregister van laatstgenoemde gemeente is ingeschreven; waarvan aan het bestuur van Kralingen is kennis gegeven; dat zij bij haren zoon te Hillegersberg is gebleven totdat het noodig geworden is haar in een krankzinnigengesticht te plaatsen, hetgeen op 24 Maart 1876 geschied is;

dat het gemeentebestuur van Hillegersberg ontkent dat die gemeente op laatstgemeld tijdstip hare woonplaats was, op grond dat zij reeds krankzinnig zou geweest zijn toen zij nog te Kralingen woonde, en dus niet den wil kon hebben hare woonplaats elders te vestigen, en dat zij ook enkel naar Hillegersberg zou gegaan zijn, omdat de politie te Kralingen haar gedreigd had met opsluiting in het krankzinnigengesticht te Rotterdam, indien zij niet vertrok;

dat het bestuur van Kralingen daarentegen beweert dat zij tijdens hare inwoning in die gemeente niet bepaaldelijk krankzinnig was; dat zij vrijwillig naar Hillegersberg is vertrokken; dat zij op regelmatige wijze in het bevolkingsregister aldaar is overgeschreven en er feitelijk gewoond heeft, voordat zich verschijnselen vertoonden die hare plaatsing in een krankzinnigengesticht noodig maakten;

Overwegende, dat niet wordt tegengesproken dat de wed. Staat, wat het dan ook zijn moge dat haar daartoe heeft doen besluiten, zich op 26 Jan. uit eigen beweging en alleen uit Kralingen naar haren zoon te Hillegersberg begeven heeft;

dat, al moge zij destijds eenigermate aan verstandsverbijstering geleden hebben, er toch allezins reden is om aan te nemen dat zij, naar Hillegersberg vertrekkende kort na de bovenvermelde met hare kinderen gemaakte afspraak, het voornemen zal gehad hebben zich bij haren zoon te Hillegersberg te vestigen;

dat zij dan ook bij dien zoon gebleven is, totdat het een paar maanden later noodig werd haar in een krankzinnigengesticht te plaatsen;

dat haar zoon van zijnen kant volgens de gemaakte afspraak haar heeft ontvangen met het voornemen om haar bij zich in huis te houden, en dat dan ook hare kinderen, nadat zij te Hillegersberg was aangekomen, hare huishouding te Kralingen hebben opgebroken en voor hare overschrijving in het bevolkingsregister te Hillegersberg hebben gezorgd;

Gezien de wet op het Armbestuur, zooals zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Hillegersberg aan te wijzen als de woonplaats van J. van der Stelt, weduwe Staat, toen zij op 24 Maart 1876 in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd opgenomen.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestunr).

Het Loo, den 9 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

4°. van den 9 Oct. 1876, n°. 13, houdende *beschikking op het beroep, ingesteld door A. J. Weyden, te Kerkrade, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 7 April* 1876, *waarbij aan G. Eck vergunning is verleend voor de oprigting eener smederij en van eenen bakoven in het perceel sectie C, n°.* 2296 *en* 2300. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bladz. 324).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. J. Weijden, te Kerkrade, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 7 April 1876, waarbij aan G. Eck vergunning is verleend voor de oprigting eener smederij en van eenen bakoven in het perceel sectie C., n°. 2296 en 2300;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 September 1876, n_o. 48;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 October 1876, n°. 48, 12de Afd.;

Overwegende, dat het gemeentebestuur van Kerkrade de bovenomschreven vergunning heeft verleend, onder voorwaarde:

1°. dat beide inrigtingen onder een pannen of leijen dak zullen gebragt worden en voorts van eene behoorlijk gemetselde schouw of schoorsteen tot minstens vijf decimeters boven het dak zullen worden voorzien;

2°. dat de smederij moet daarstellen een vast en hecht gebouw in metselwerk van minstens een en een halve briksteen dikte;

3°. dat geene ter smidse gebragte aldaar vervaardigde of herstelde werktuigen of gereedschappen op den openbaren weg of de straat en nog minder op den Rijksweg mogen worden geplaatst;

4°. dat de beide inrigtingen binnen één jaar na dagteekening van het besluit in werking moeten zijn gesteld;

dat de adressant tegen dit besluit, dat den 18 April is afgekondigd, den 2den Mei bij Ons in beroep is gekomen, bewerende dat hij van de smederij, vooral als die opgerigt wordt naast zijn woonhuis in plaats van naast het woonhuis van Eck, grooten overlast zal ondervinden; dat hij vreest hinder van het gedruisch, veroorzaakt door het hameren op het aanbeeld, zwart worden van zijn huis en verhindering in het openen van vensters door den vetkolendamp, die uit den schoorsteen der smederij zal opstijgen; onaangename reuk bij het beslaan van paarden; waarde-vermindering van zijn pand en meer brandgevaar, waarvan verhooging der assurantie-premie het gevolg zal zijn;

dat ingevolge art. 11 der wet van 2 Junij 1875 (*S*tbl. n°. 95) de oprigting eener nijverheidsonderneming alleen mag worden belet, wanneer er gegronde vrees bestaat voor gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid, of hinder van ernstigen aard;

dat uit het ingesteld onderzoek niet is gebleken, dat deze smederij tot een der genoemde bezwaren aanleiding zal geven;

dat zij zal uitgeoefend worden op zeer kleine schaal en dat daarin alleen bij dag zal gearbeid worden;

dat dan ook bij de zitting gehouden volgens art. 17 der aangehaalde wet, behalve de adressant niemand zich tegen de inwilliging van het verzoek heeft verzet en dat twee andere naburen, alsmede de hoofdonderwijzer aan de in de nabijheid gelegen openbare school, uitdrukkelijk hebben verklaard dat zij geen bezwaar hadden tegen de gevraagde vergunning;

dat aan de gevreesde bezwaren daarenboven is tegemoet gekomen door het stellen van voorwaarden;

dat de smederij bezwaarlijk zou kunnen opgerigt worden naast het woonhuis van Eck, zooals adressant zou verlangen, omdat daardoor het licht benomen en de ingang belemmerd zou worden;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het beklaagde besluit van Burgemeester en Wethouders van Kerkrade, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit,

waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

Aan de orde is:

II. het beroep van *L. J. G. H. M. Smits van Hattert, te Vierlingsbeek, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hij niet-ontvankelijk is verklaard in zijn verzoek tot wijziging van den legger B der wegen en voetpaden in de gemeente Bemmel.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Krachtens Z. M. magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 2 Sept. jl., no. 19, Afd. III, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van een beroep op Z. M., ingesteld door L. J. G. H. M. Smits van Hattert, te Vierlingsbeek, van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 7 Maart jl., n°. 30.

Op den legger B der wegen en voetpaden in de gemeente Bemmel is onder n°. 22 geplaatst een voetpad, loopende over het erf van den adressant Smits van Hattert van af den dijk onder Bemmel naar het rijksveer bij de Groenenlanden. Zonder te erkennen, dat op zijn erf de last van dit openbaar voetpad ligt en zich daaromtrent al zijn regt voorbehoudende, heeft de adressant, op 't laatst des vorigen jaars, aan 't gemeentebestuur verzocht, dat de rigting en de breedte van het pad zouden aangewezen worden; waarop Burg. en Weth. van Bemmel bij hunne dispositie van 18 December 1875 hebben overwogen: „dat bedoeld pad tot de publieke dienst is bestemd, en op legger B gebragt, na behoorlijke ter visie-legging door Gedeputeerde Staten van Gelderland op 16 September 1863 vastgesteld, met beschrijving der rigting door deze woorden: „voetpad van Bemmel naar het Groenlandsche veer, lang circa 1775 meter, begint aan den bandijk bij den molen, en loopt over de perceelen no. 95, 99, 98, 63 en 209 van sectie D tot aan de rivier „de Waal", welke rigting volgens den bestaanden toestand op het land is te zien; — dat de breedte van het pad niet op den legger vermeld is, doch dit bij het vaststellen evenmin bij de belanghebbende toenmalige eigenaresse, als bij anderen, aanleiding tot reclame gegeven heeft; — op welke gronden zij verklaarden: 1°. dat de bedoelde bezwaren hadden kunnen zijn ingebragt vóór de vaststelling van den legger in 1863; 2°. dat, als de bedoeling van den adressant is om het pad te doen verleggen, de beslissing dáárover aan den Gemeenteraad behoort".

Op 10 Februarij 1876 is de adressant daartegen opgekomen bij een adres aan Gedeputeerde Staten, waarin hij aanvoerde: „dat het model van den legger B uitdrukkelijk aangeeft, dat daarop vermeld worden de rigting en de breedte der wegen; dat dit voorschrift ten aanzien van het pad n°. 22 niet is opgevolgd; dat wel de belanghebbenden in 1863 op dit verzuim hadden kunnen wijzen, maar dit hun stilzitten geen reden is, om de herstelling van een gepleegd verzuim te weigeren; — dat hij er groot belang bij heeft, te weten, welk gedeelte zijner weiden met den last van voetpad bezwaard is, opdat hij het publiek dan kunne beletten om willekeurig nu van dit, dan van dat gedeelte daarvan gebruik te maken; dat nu de last, dien hij zich in 't algemeen belang getroostte, noodeloos wordt verzwaard; weshalve hij verzocht, dat Gedeputeerde Staten den legger zoo mogen wijzigen, dat rigting en breedte van het pad er naauwkeurig op worden omschreven, — Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben, bij hun besluit van 7 Maart 1876, den adressant in zijn gedaan verzoek niet-ontvankelijk verklaard, lettende op hun besluit van 16 Sept. 1863, waarbij de legger was vastgesteld, zonder dat tegen de omschrijving van het voetpad n°. 22 eenige reclame was ingediend.

Daartegen nu is de adressant opgekomen bij een adres aan den Koning, gedateerd 17 Julij 1876, waarbij hij verzoekt, dat, met vernietiging der beschikking van Gedeputeerde Staten, hij, requestrant, zal worden verklaard ontvankelijk in zijn tot hen gerigt verzoek, en de zaak ter afdoening aan Gedeputeerde Staten zal worden teruggewezen. In dat uitvoerig adres wordt, in hoofdzaak, het volgende aangevoerd: „dat hij, zijne verpligting daartoe in 't midden latende, tot nu toe 't gebruik van dat pad door het publiek heeft toegelaten; dat in den laatsten tijd het ongerief voor hem is vergroot, omdat de arbeiders eener in de nabijheid opgerigte steenfabriek over verschillende deelen zijner uiterwaarden loopen, waardoor een goed deel dier weilanden voor hem verloren gaat; dat de leggers moeten vermelden, volgens art. 5 van het Geldersch Reglement op de wegen enz., strekking en breedte der wegen; dat die vermelding ten aanzien van dit pad ontbreekt, waardoor de politie buiten magte is het gebruik der uiterwaarden binnen de behoorlijke grenzen te beperken; dat, na de wijziging van art. 16 van het Geldersch Reglement op de wegen bij besluit van de Provinciale Staten van 8 Julij 1870, Gedeputeerde Staten bevoegd zijn geworden ambtshalve wijziging te brengen in reeds vastgestelde leggers; en hij dus vraagt: „Waarom een verzoek van belanghebbenden aan Gedeputeerde Staten, om van die bevoegdheid gebruik te maken, niet-ontvankelijk zoude zijn". Wat Gedeputeerde Staten ambtshalve kunnen doen, dat kunnen zij *a fortiori* doen op verzoek van belanghebbenden, die hen op bestaande gebreken opmerkzaam maken. Gedeputeerde Staten kunnen zulke verzoeken afwijzen als ongegrond, maar voor eene niet-ontvankelijkverklaring bestaat geene denkbare reden.

Gedeputeerde Staten, door den Minister op dat adres gehoord, geven, bij brief van 15 Aug. jl., als hun gevoelen te kennen, dat des adressants verzoek aan Z. M. voor geene inwilliging vatbaar is. De legger is in 1863 vastgesteld, zonder dat tegen de omschrijving van het voetpad n°. 22 eenige reclame was ingebragt; teregt hebben zij dus den adressant de bevoegdheid ontzegd, nu tegen den legger te reclameren. Wèl kunnen Gedeputeerde Staten, na de in 1870 in het Reglement gebragte wijziging,

ook na de vaststelling der leggers daarin verandering brengen; doch hier is geene sprake van die bevoegdheid van hun college, maar van de bevoegdheid van belanghebbenden tot reclame. Niet alleen is de adressant niet-ontvankelijk in zijn adres bij hun collegie; hij is het veel meer nog in zijn beroep bij den Koning. Art. 14 van het reglement kent dat beroep toe van beslissingen, door Gedeputeerde Staten genomen op tijdig ingediende reclames, of van wijzigingen door hen ambtshalve in den legger gebragt; noch van het een, noch van het ander, is hier sprake. Wat de zaak zelve betreft, ook daarin zoude aan des adressants bedoeling niet kunnen worden voldaan; de strekking van het pad n°. 22 is duidelijk aangegeven; eene omschrijving van meter tot meter ware onmogelijk. Het eigenlijk doel van den adressant is, om het pad van den legger af te doen voeren. — Gedeputeerde Staten adviseren tot niet-ontvankelijkverklaring van het hooger beroep.

Als gemagtigde voor den appellant treedt op de heer Mr. W. FRANCKEN van Nijmegen.

Hij zal onder referte aan request en rapport met een kort woord kunnen volstaan. Hij vreest geen tegenspraak, wanneer hij beweert, dat in de regtsbedeeling, dat woord in algemeenen zin genomen, voor de justitiabelen geen grooter kruis is, dan niet-ontvankelijkheden, die het onderzoek der zaak zelf beletten, en vaak verhinderen, dat hij, die inderdaad regt heeft, tot zijn regt komt.

In de civiele regtspraak geldt als regel, dat niet-ontvankelijkheden niet ambtshalve worden uitgesproken en dat de regter er alleen over te beslissen heeft, als de partijen die opwerpen.

Maar nu hebben wij het vreemde en niet verblijdende verschijnsel, dat men in de administratieve regtspraak, waar uit den aard der zaak minder strenge vormen zijn en waar 't vooral de vraag zijn moest, wat werkelijk regt is, dat men daar meer dan elders last heeft van n. o., en dat de regter die daar ambtshalve toepast.

In het korte berigt van Gedeputeerde Staten heeft men plaats gevonden voor 3 n. o.; het verzoek is n. o.; het appel is n. o.; app. verlangt eigenlijk iets anders, dan hij vraagt, en ook in dat verlangen is hij n. o.

Als er inderdaad grond was voor al die n. o., zou het te betreuren zijn, want hier wordt werkelijk onregt geleden.

Wat is 't geval?

App. is eigenaar van een uiterwaard te Bemmel, daarover loopt een voetpad, d. w. z. het publiek gaat over dien waard, zonder dat de eigenaar, al erkent hij ook niet, dat hij regtens verpligt is te gedoogen, dit belet.

Nu schrijven art. 19 van het Reglement op de wegen in Gelderland van 1857 en het krachtens art. 5 van dat Reglement door Gedeputeerde Staten vastgestelde model van den legger voor, dat de legger bevatten moet rigting en breedte. Dat ontbreekt voor dit pad geheel en verzoeker lijdt daardoor groote schade; het pad werd vroeger weinig gebruikt, maar wordt nu dagelijks begaan door een groot getal arbeiders uit naburige steenfabrieken; zij houden zich niet aan één pad, maar loopen naar goedvinden; eigenaar en politie kunnen dat niet beletten, want niemand kan aanwijzen

hoe 't pad loopt en hoe breed het is, en zoo gaat een niet gering deel van den waard voor den eigenaar verloren.

Hij begon met zich te wenden tot Burgemeester en Wethouders van Bemmel, met verzoek, dat zij overeenkomstig, art. 19 de breedte bepalen zouden; zij antwoordden: gij hadt dat moeten vragen bij de vaststelling van den legger; nu doen wij het niet.

Hij wendde zich nu tot Gedeputeerde Staten om wijziging van den legger overeenkomstig 't model; Gedeputeerde Staten zeggen zonder eenig motief: gij zijt n. o.

Derhalve, bij het opmaken van den legger zijn stellige wettelijke voorschriften niet nageleefd; een ingezetene lijdt daardoor schade; hij vraagt redres en uitvoering der wettelijke bepalingen; hij wordt n. o. verklaard!

Waarop steunt dat?

Gedeputeerde Staten zeggen nu: we kunnen wel ambtshalve wijzigen, maar gij moogt niet vragen.

Wat Gedeputeerde Staten ambtshalve kunnen, mogen zij zeker a fortiori op verzoek van belanghebbenden, en als dat zoo is, mogen de laatsten gewis vragen.

In de civiele regtsspraak staat het dan ook vast, dat partijen alles vragen mogen, wat de regter zelfs ambtshalve doen mag.

In abstracto is dus voor die n. o. geen denkbare reden.

Is die welligt te vinden in het Prov. Reglement?

Het tegendeel is waar.

Art. 16 gaf aanvankelijk bevoegdheid tot wijziging van leggers bij verandering van bestaande of aanleg van nieuwe wegen.

De vraag rees in 1869, of die woorden zoo waren op te vatten dat alleen in die gevallen wijziging geoorloofd was; dat werd zoo beslist bij Koninklijk besluit van 10 Oct. 1869.

Dat besluit werd van de zijde van Gedeputeerde Staten ernstig bestreden in 't „Weekblad voor de B. A.", no. 1066, men beriep zich op de memorie van toelichting waaruit bleek, dat de bedoeling was volkomen vrijheid tot wijziging te laten, wanneer Gedeputeerde Staten o. a. *op aanwijzing of aangifte van anderen*, ontdekten, dat leggers gebrekkig waren.

Bij besluit der Staten van 8 Julij 1870 werd het Reglement zoo veranderd, dat iedere belemmering van 't regt van wijziging der leggers werd weggenomen.

Maar, zeggen Gedeputeerde Staten, we kunnen wel ambtshalve wijzigen, maar gij moogt niet vragen.

Kan dat ernstig gemeend zijn?

Bij het opvoeden van kinderen kan 't zijn nut hebben, als de moeder hun iets weigert, omdat zij 't vragen, maar 't gaat toch niet aan, dat een openbaar college, voor wien bevoegdheid tevens verpligting is, zoo handelt. Bovendien in art. 16 van het Reglement staat niet, zooals in art. 14, *ambtshalve*.

Nu kunnen zeker Gedeputeerde Staten het verzoek afwijzen en verklaren, dat er geen reden is tot wijziging, m. a. w. zij kunnen het verzoek ongegrond verklaren, maar vooreerst dan is er onderzoek, en 't is van 't regtsgevoel van Gedeputeerde Staten te verwachten, dat zij, als zij slechts over de ongelukkige n. o., die zij zich zelf in den weg wierpen, heen zijn, als zij slechts onderzoeken, dat zij dan niet zullen

weigeren regt te doen. — In de tweede plaats, dan is er beroep op den Koning, want, en dit raakt het 2de middel n. o., art. 16 verklaart bij iedere wijziging van den legger de regelen voor de eerste vaststelling toepasselijk.

Als er dus eens, hetzij door een besluit ambtshalve van Gedeputeerde Staten, hetzij ten gevolge van een verzoek van belanghebbenden, een administratief geding, om 't zoo uit te drukken, aanhangig is geworden, dan moet dat worden gevoerd op de wijze en in de instantien, door 't Reglement voorgeschreven.

Zaak zelf.

Gedeputeerde Staten meenen, dat door verzoeken ontvankelijk te verklaren, de bij het Reglement voorgeschreven vormen illusoir zullen worden gemaakt.

Ten onregte, want alle vormen moeten worden in acht genomen, die het Reglement voorschrijft.

Het is, zeggen Gedeputeerde Staten, niet mogelijk te voldoen aan het verzoek van appellant om rigting en breedte van het pad te bepalen.

Maar Reglement en model, door Gedeputeerde zelf vastgesteld, willen het, en daarom mogen Gedeputeerde Staten zeker niet zeggen: het kan niet.

Wat vooreerst de rigting betreft, zeggen Gedeputeerde Staten, verzoeker wil, dat die van meter tot meter worde aangewezen.

Neen, dat verlangt verzoeker niet, hij vraagt alleen, dat evenals b. v. bij aanleg van spoorwegen aangeduid worde, hoe het pad loopt, opdat daarover geen twijfel mogelijk zij.

Van de breedte zwijgen Gedeputeerde Staten, en er is inderdaad niets in te brengen tegen het verlangen van adressant, dat in dit opzigt de duidelijke bepaling van het Reglement worde uitgevoerd.

Zal men dit nu aan den app. weigeren, omdat hij of liever zijn voorganger, want hij was toen nog geen eigenaar, verzuimde te reclameeren tijdens het vaststellen van den legger?

Zal men den legger beschouwen als eene wet van Persen en Meden, waarvan belanghebbenden geenerlei verandering vragen mogen, hoe gebrekkig zij ook zijn?

Er bestaat hier, 't valt niet te ontkennen, een legger, die niet overeenkomstig de wettelijke bepalingen opgemaakt is; dat verzuim is zeker niet aan den eigenaar van den uiterwaard *alleen* te wijten.

Is zijn verlangen onredelijk, dat het in den bij het Reglement voorgeschreven vorm hersteld worde?

III. het beroep van den *Gemeenteraad van Schoonhoven tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit, houdende regeling der jaarwedden van het hulppersoneel der school voor meer uitgebreid lager onderwijs.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Bij het openvallen van hulponderwijzersplaatsen bij het openbaar onderwijs in de

gemeente Schoonhoven, in 1875, bleek dat de jaarwedden, zooals zij toen geregeld waren, niet voldoende waren om nieuw personeel te krijgen. Het gevolg daarvan was dat de raad op 30 Dec. 1875 besloot tot verhooging van jaarwedden. In de notulen van deze vergadering werd hiervan, blijkens een overgelegd extract, aldus melding gemaakt, dat besloten werd de jaarwedde voor de hulponderwijzers op de school voor uitgebreid lager onderwijs te bepalen op f 625, wanneer zij huisvesting genieten bij den hoofdonderwijzer, en zoo zulks niet plaats heeft, alsdan de wedde te bepalen op f 725; en de wedde voor de hulponderwijzers op de school voor gewoon lager onderwijs te bepalen op f 600, zullende echter deze verhooging niet worden toegepast, dan na overleg met de hoofdonderwijzers, waaromtrent nader besluiten aan den raad zullen worden aangeboden.

De gemaakte regeling werd niet terstond aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen. Volgens een later, op 7 Aug. 1876, door den Burgemeester uitgebragt berigt, werd hiermede gewacht omdat het nog onzeker was of de verhooging voldoende zou zijn. Toen dit in den loop van Januarij 1876 bleek het geval te wezen, maakte de Burgemeester drie ontwerp-raadsbesluiten op, bestemd om aan de goedkeu- van Gedeputeerde Staten te worden onderworpen.

Het eerste ontwerp, waarop het hier voornamelijk aankomt, betrof de school voor meer uitgebreid lager onderwijs. Het luidde als volgt:

De raad der gemeente Schoonhoven,

Overwegende, dat de hulponderwijzers op de school voor U. L. O. in jaarwedde gelijk staan met de hulponderwijzers op de school voor G. L. O., dat de tegenwoordige hulponderwijzers wel geheel kosteloos bij den hoofdonderwijzer inwoning, kost enz., ontvangen, doch dat zij ook daarvoor verpligt zijn buiten de schooltijden toezigt te houden over in de twintig kostleerlingen bij genoemden hoofdonderwijzer, terwijl de hulponderwijzeresse, die niet bij den hoofdonderwijzer inwoont, geniet eene jaarwedde van f 625, zoodat het niet meer dan billijk is ook de jaarwedde van deze te verhoogen;

Gezien art. 19 der wet van 13 Aug. 1857 (*Stbl.* n°. 103);

Heeft besloten:

Ten eerste: De jaarwedde voor de hulponderwijzers en hulponderwijzeressen op de school voor M. U. L. O. in deze gemeente vast te stellen op f 725, zoo zij op zich zelf woonachtig zijn, doch zoo zij bij den hoofdonderwijzer inwonen, zal de jaarwedde met f 100 worden verminderd en alzoo bedragen f 625.

Ten tweede: De verhoogde jaarwedde te laten ingaan met den 1 Jan. 1876, met uitzondering van hen die ontslag hebben aangevraagd en verkregen; op hen is deze verhooging van geene toepassing.

Ten derde: Dit besluit in duplo opgemaakt te zenden aan hh. Gedeputeerde Staten dezer provincie ter goedkenring.

Het tweede ontwerp betrof de school voor gewoon lager onderwijs. Als beweegredenen waren daarin vermeld, dat het gebleken was dat voor eene jaarwedde van f 550 zich geene sollicitanten aanmeldden, zoodat verhooging noodzakelijk was, en dat het niet

billijk zou zijn nieuw te benoemen hulponderwijzers of hulponderwijzeressen aan te stellen op een hooger tractement dan de thans aanwezige genieten, zoo deze getoond hebben eene verhooging waardig te zijn.

Daarop volgde het besluit, om de jaarwedde voor de nieuw te benoemen hulponderwijzers en hulponderwijzeressen vast te stellen op f 600, en die der aanwezige hulponderwijzers en hulponderwijzeressen op dezelfde som, voor zoover zij geoordeeld zouden worden voor deze verhooging in aanmerking te kunnen komen.

Bij het derde ontwerp werd besloten de jaarwedde van den reeds op de school voor gewoon lager onderwijs aanwezigen hulponderwijzer, J. M. Koster, vast te stellen op f 600.

Met deze drie ontwerpen heeft, volgens een extract uit de notulen der vergadering van 3 Febr. 1876, de raad zich in die vergadering vereenigd. De besluiten zijn daarop onder de nummers 67, 68 en 69 aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland ter goedkeuring gezonden, de twee eerste met de dubbele dagteekening $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, het laatste alleen met de dagteekening van 3 Februarij 1876.

Zij zijn op 14 Febr. door Gedeputeerde Staten goedgekeurd.

In het begin der maand Maart kwam bij Gedeputeerde Staten een adres in van mejufvrouw A. Wildschut, hulponderwijzeres aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs, die er zich over beklaagde dat de Gemeenteraad de door Gedeputeerde Staten goedgekeurde raadsbesluiten had ingetrokken en hare jaarwedde op f 625 had teruggebragt en dat men haar dan ook slechts dat bedrag wilde uitbetalen.

Het Gemeentebestuur, hieromtrent gehoord, antwoordde door overlegging van de bovenvermelde extracten uit de notulen van 30 Dec. 1875 en van 3 Febr. 1876 alsmede van een extract uit de notulen van 2 Maart 1876.

In dit laatste uittreksel is vermeld dat een der raadsleden heeft gezegd dat het raadsbesluit van 3 Febr. betreffende de school voor m. u. l. o. niet was opgemaakt overeenkomstig het raadsbesluit van 30 Dec. 1875; dat de voorzitter heeft geantwoord dat de op 3 Febr. vastgestelde raadsbesluiten eerst waren voorgelezen en toen zonder aanmerkingen goedgekeurd; dat hetzelfde lid evenwel weder heeft gezegd dat de raad niet had kunnen vermoeden dat er wijziging in het raadsbesluit van 30 Dec. 1865 zou voorgesteld worden zonder kennisgeving, zoodat daarbij aan eenige verrassing moet gedacht worden; waarop dit lid heeft voorgesteld en, niettegenstaande de betuiging van den voorzitter dat er geene verrassing had plaats gehad, door de vergadering is aangenomen, het raadsbesluit van 3 Febr. betreffende de jaarwedden op de school voor m. u. l. o. in te trekken en een besluit vast te stellen zooals in de vergadering van 30 Dec. 1875 was besloten.

Inmiddels was dan ook bij brief van B. en W. van 7 Maart aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen een raadsbesluit van 6 Maart (op dien dag werden de notulen der vergadering van 2 Maart vastgesteld), waarbij besloten werd:

1°. de jaarwedde van de hulponderwijzers op de school voor m. u. l. o. vast te stellen op f 625 wanneer zij huisvesting genieten bij den hoofdonderwijzer, en zoo zulks niet plaats heeft alsdan de wedde te bepalen op f 725;

2°. in te trekken het besluit no. 67 van 3 Febr. betreffende de regeling der jaarwedde van het hulppersoneel op de genoemde school.

Het onderscheid tusschen dit besluit en het op 14 Febr. door Gedeputeerde Staten goedgekeurde bestond dus, behalve eenig verschil in de redactie, hierin, dat in het besluit van 6 Maart niet van hulponderwijzeressen gesproken werd.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 6/13 Junij, lettende op het adres van mejufvronw Wildschut en op de ontvangen berigten van B. en W. van Schoonhoven, hunne goedkeuring aan het raadsbesluit van 6 Maart onthouden. Zij hebben dit gedaan uit overweging dat er geene afdoende gronden waren aangevoerd om de hulponderwijzeressen van de verhooging van jaarwedde uit te sluiten; dat wel is beweerd dat het niet de bedoeling van den raad zou geweest zijn de hulponderwijzeressen aan de school voor m. u. l. o. er in te begrijpen en dat deze dus ten onregte in het ter goedkeuring ingezonden raadsbesluit van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ waren vermeld; dat tegenover dit beweren echter staat de verklaring van den Burgemeester dat het concept van bedoeld raadsbesluit aan de goedkeuring van den raad is onderworpen, en daartegen door geen der leden eenige bedenking is gemaakt; dat mitsdien geen twijfel kan bestaan of bedoeld besluit was inderdaad als wettig raadsbesluit aan te merken; dat er geene voldoende redenen kunnen bestaan om de jaarwedde van de hulponderwijzeressen aan de school voor m. u. l. o. op een lager cijfer te bepalen, dan die van de hulponderwijzers aan die school; dat het tevens niet billijk is te achten zonder geldige redenen de jaarwedden dier hulponderwijzeressen te verminderen.

Tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten heeft de raad van Schoonhoven bij adres van 26 Junij, met aanhaling van art. 200 der Gemeentewet, voorziening gevraagd bij Z. M. den Koning.

De raad zegt, dat vroeger de hulponderwijzers aan de school voor m. u. l. o. altijd geregeld inwoonden bij den hoofdonderwijzer, kostschoolhouder, terwijl de hulponderwijzeressen aan die school werkzaam steeds bij particulieren gehuisvest waren; waardoor de hulponderwijzers in eene eenigzins gunstiger positie waren dan de hulponderwijzeressen; dat zich nu het geval had voorgedaan dat een hulponderwijzer niet bij den hoofdonderwijzer inwoonde, en dat de bedoeling van het besluit van 30 Dec. 1875 was voor zoodanig geval aan den hulponderwijzer eene tegemoetkoming te verleenen door verhooging der jaarwedde met f 100; dat daarbij de hulponderwijzeres, die steeds bij anderen gewoond had en nog op die wijze gehuisvest was, niet bedoeld was; dat een raadsbesluit van zoodanige strekking als de raad hier opgeeft bedoeld te hebben, ook duidelijk is ingeschreven in de notulen van 30 Dec. 1875; dat echter dit besluit nooit ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten is ingezonden; dat daarentegen ter goedkeuring is ingezonden een quasi-raadsbesluit van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, waartoe de raad beweert niet te hebben medegewerkt, ofschoon de Burgemeester voorwendt dat het concept er van is voorgelezen, waarvan niemand der raadsleden iets weet dat in dit stuk ten onregte de hulponderwijzeressen waren vermeld en ook ten onregte gesproken was van eene *vermindering* der jaarwedde in geval van inwoning bij den hoofdonderwijzer; dat bij de mededeeling aan den raad van de door Gedeputeerde

Staten verleende goedkeuring de begane onjuistheid was ontdekt, en men toen besloten had Gedeputeerde Staten te verzoeken de verleende goedkeuring weder in te trekken, wat echter door deze was geweigerd. (De raad zal hier bedoelen dat toen een nieuw raadsbesluit, dat van 6 Maart, genomen is, waaraan Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring onthouden hebben).

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, omtrent dit adres gehoord, deelen bij hun berigt den loop der zaak mede, die voor zooveel hen betreft daarmede begonnen is dat hun bij brief van B. en W. van Schoonhoven van 4 Febr. 1876 werd toegezonden o. a. het raadsbesluit n°. 67 gedagteekend $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, welk besluit door hen werd goedgekeurd.

Zij zeggen dat de bewering van den raad, dat dit besluit niet overeenkomstig zijne beslissing zou zijn opgemaakt, hen aanleiding heeft gegeven den Burgemeester te verzoeken omtrent den loop der zaak bij het Gemeentebestuur een naauwkeurig rapport uit te brengen. Dit is het berigt van 7 Aug. 1876, waaruit hiervoren reeds iets is medegedeeld. De Burgemeester zegt daarin nog dat de benaming „hulponderwijzers”, in de notulen van 30 Dec. 1875 gebezigd, volgens zijne zienswijze was de algemeene term, waarin de hulponderwijzeressen begrepen waren. En ten bewijze dat dit ook de opvatting van den raad geweest is, voert hij aan, dat ook, wat de school voor gewoon lager onderwijs betreft, in de notulen van 30 Dec. 1875 staat hulponderwijzers; dat evenwel in het later naar aanleiding hiervan opgemaakte raadsbesluit no. 68 (evenzeer als in n°. 67) gesproken wordt van hulponderwijzers en hulponderwijzeressen; en dat hierop niet alleen geene aanmerking gemaakt is, maar dat de raad op grond daarvan bij besluit van 31 Maart (hetwelk de Burgemeester overlegt) de jaarwedde eener hulponderwijzeres, mej. Schless, heeft gebragt op f 600.

De Burgemeester verklaart ten stelligste dat hij de concepten der raadsbesluiten n°. 67, 68 en 69 in de vergadering van 3 Febr. heeft voorgelezen; hij merkt nog op dat, toen in de vergadering van 2 Maart op den inhoud van het besluit n°. 67 aanmerking werd gemaakt, niet gezegd is, zooals in het adres aan den Koning, dat niemand van de raadsleden van de voorlezing van het concept iets weet, maar dat de raad niet heeft kunnen vermoeden, dat er in het besluit van 30 Dec. wijziging zou worden voorgesteld.

Ged. Staten achten het buiten twijfel, dat het door hen goedgekeurde besluit werkelijk als een raadsbesluit is aan te merken. Daargelaten of de redactie juist uitdrukt hetgeen op 30 Dec. besloten was — ofschoon zij de gronden daarvoor door den Burgemeester aangevoerd juist achten, — staat het huns inziens vast, dat het stuk door de voorlezing en goedkeuring op 3 Febr. tot raadsbesluit is verheven. Zij wijzen er nog op dat blijkens het extract uit de notulen van 2 Maart toen ook niet is beweerd dat het concept op 3 Febr. niet zou zijn voorgelezen, en dat bij het tweede punt van het besluit van 6 Maart het besluit n°. 67 is *ingetrokken*.

In de tweede plaats behandelen zij nu de vraag, of voor die intrekking, waarvan feitelijk eene verlaging der hulponderwijzeressen-jaarwedden het gevolg zou zijn, genoegzame redenen bestaan. Dit nu meenen zij niet te kunnen aannemen. Vooreerst behoort huns inziens de Gemeenteraad zich, zoo noodig, te overtuigen, dat zijne

besluiten juist worden geformuleerd, en kan het niet aangaan op grond eener beweerde vergissing in eenig van hen uitgegaan stuk ook voor een reeds aanwezig gemeente-ambtenaar de eenmaal verhoogde jaarwedde weder te verlagen.

Maar ten andere bestaat er naar het gevoelen van Ged. Staten volstrekt geen reden waarom de hulponderwijzeressen, die niet bij den hoofdonderwijzer inwonen, slechts f 625, en de hulponderwijzers die in dezelfde omstandigheden verkeeren f 725 zouden genieten. Zij wijzen er op dat de raad zelf in zijn adres aan den Koning erkent, dat vroeger de hulponderwijzers feitelijk in eene gunstiger positie geplaatst waren dan de hulponderwijzeressen. Ged. Staten meenen, dat men zich dan te verblijden heeft, dat daaraan bij het raadsbesluit van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ een einde gemaakt is, en dat er dan voor hun collegie des te minder reden bestond om door goedkeuring van het besluit van 6 Maart die onbillijke verhouding te doen herleven.

Ged. Staten merken ten slotte op, dat de Gemeenteraad zijn beroep ten onregte grondt op art. 200 der Gemeentewet. Ware dit artikel toepasselijk, dan zou, volgens hen, de vraag kunnen rijzen of de termijn van beroep wel was in acht genomen, daar het adres eerst kort voor den 24 Julij bij Z. M. Kabinet schijnt te zijn ingekomen. Maar Ged. Staten achten het beroep ontvankelijk op grond van art. 13 der wet op het lager onderwijs.

Deze zaak is bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, krachtens 's Konings magtiging aanhangig gemaakt bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Sept. 1876.

Sedert zijn bij de Afdeeling ingekomen drie memoriën:

1°. eene memorie van B. en W. van Schoonhoven. Deze behelst grootendeels eene herhaling van hetgeen door den Burgemeester is aangevoerd, er worden bij overgelegd schriftelijke verklaringen van drie personen die bij de raadsvergadering van 3 Febr. zijn tegenwoordig geweest, dat de hierboven bedoelde concept-raadsbesluiten in die vergadering zijn voorgelezen; terwijl eene dier verklaringen nog inhoudt dat in de vergadering van 2 Maart, waarin op den inhoud van het besluit n°. 67 aanmerking is gemaakt, de voorlezing er van niet is tegengesproken.

Voorts wordt er in deze memorie op gewezen, dat het niet in hun geheel opnemen van de raadsbesluiten in de notulen, maar het later opmaken en in een besluitenboek onder zekere nummers inschrijven van de uitgewerkte raadsbesluiten, is eene wijze van notuleren, die de raad heeft goedgekeurd door de arrestatie der notulen, door de erkenning der uitvoering van de besluiten n°. 68 en 69, en door niet te vragen dat de besluiten in hun geheel in de notulen zouden worden opgenomen.

Eindelijk wordt in deze memorie gezegd, dat vóór de besluiten tot verhooging der jaarwedden, de jaarwedde der hulponderwijzeressen aan de school voor m. u. l. o. bedroeg f 625 en die van de hulponderwijzers f 550, omdat van de hulponderwijzeres meer gevorderd werd en zij ook niet bij den hoofdonderwijzer inwoonde; dat het nu ook niet meer dan billijk was dat toen de jaarwedde der hulponderwijzers verhoogd werd tot het bedrag van die der hulponderwijzeres, deze laatste ook weder de som

van f 100 meer ontving voor uitwoning; te meer omdat tevens de hulponderwijzeres voor gewoon lager onderwijs gebragt werd op f 600, zoodat er tusschen deze en de jaarwedde der hulponderwijzeres voor m. u. l. o., indien deze niet verhoogd was, slechts een verschil zou bestaan hebben van f 25, terwijl van laatstgenoemde behalve de acte voor het lager onderwijs werd gevorderd bevoegdheid tot het onderwijzen van nuttige handwerken en vreemde talen.

2o. eene memorie van mejufvrouw Wilschut, de hulponderwijzeres aan de school voor m. u. l. o. Deze beweert, dat de raad bij de eerste benoeming eener hulponderwijzeres voor eene meisjesklasse aan die school te besturen, is uitgegaan van het denkbeeld om aan die hulponderwijzeres eene zelfstandige positie te geven, zoodat zij slechts administratief onder het toezigt van den hoofdonderwijzer zou geplaatst zijn, en dan ook eene hoogere jaarwedde zou genieten dan de hulponderwijzers. Daarom werd de wedde bepaald op f 600, later verhoogd tot f 625, toen de hulponderwijzers slechts f 500 genoten.

Zij deelt mede, dat zij op die wedde van f 625 is aangesteld op 2 Dec. 1875; dat de raad echter nog voor hare komst, namelijk op 30 Dec., heeft besloten de jaarwedden van het hulppersoneel te brengen op f 725, indien zij niet inwoonden bij den hoofdonderwijzer. Zij meent hierin begrepen te zijn omdat zij in het bedoelde geval verkeert en niet uitdrukkelijk is uitgesloten geworden. Zij wijst er bovendien op, dat zij op hare acte aanteekening heeft voor wiskunde, Fransch en handwerken, terwijl een der hulponderwijzers aan dezelfde school alleen eene aanteekening heeft voor het Fransch; dat de jaarwedde der hulponderwijzeres aan de school voor gewoon lager onderwijs, die niet zooals zij verpligt is avondschool te houden en op wier acte geene aanteekeningen worden vereischt, gebragt is op f 600; dat de verhooging algemeen geweest is voor het hulppersoneel aan de school voor gewoon en die voor meer uitgebreid lager onderwijs; dat slechts één hulponderwijzer aan de eerstgenoemde school is uitgesloten geworden, omdat men over zijn werk niet voldaan was; dat zij meent dat hiervoor ten haren aanzien geen reden bestaat; eindelijk, dat zij van 1 Jan. af twee maanden in het vertrouwen geleefd heeft van te zullen ontvangen f 725 's jaars en daardoor in dien tijd verhinderd werd om te zien naar eene betere positie dan f 625 's jaars geven kan, en dat zij, indien zij vertrekken wil, drie maanden te voren haar ontslag moet vragen, zoodat de raad haar minstens 5 maanden tegen het kleine salaris van f 625 's jaars wilde laten werken.

3o. eene memorie van den Gemeenteraad. Hierbij is o. a. overgelegd een extract uit de notulen van 2 Dec., houdende benoeming van mejufvrouw Wilschut, op eene jaarwedde van f 625, in te gaan met 1 Jan. 1876; voorts een extract uit de notulen van 30 Dec. 1875, gearresteerd 20 Jan. 1876. Met het oog op dit laatste, de vaststelling dier notulen op 20 Jan., merkt de raad op, dat de twee dagteekeningen voorkomende op het door Gedeputeerde Staten goedgekeurd besluit, 30 Dec. 1875 en 3 Febr. 1876, niet kunnen aanwijzen de dagen waarop dat besluit zou genomen en gearresteerd zijn. De raad beweert voorts, dat het vermelden van nummers uit zeker besluitenboek van den raad in de notulen dagteekent van 3 Febr. jl., dat het

eertijds niet geschiedde, en teregt, omdat de besluiten uit de door den raad goedgekeurde notulen werden opgemaakt.

De raad legt nog over een exemplaar van den oproepingsbrief voor de vergadering van 3 Febr., ten bewijze, dat daarop niet vermeld was eene wijziging der jaarwedde van de hulponderwijzeresse aan de school voor m. u. l. o., zoodat zoodanige wijziging naar gevoelen van den raad volgens art. 20 van het reglement van orde in die vergadering niet kon behandeld worden; waarom de raad het te minder aannemelijk acht dat op 3 Febr. eene regeling zou hebben plaats gehad omtrent een onderwerp dat op 30 Dec. te voren geregeld was.

De heer Graves Kooiman treedt als gemagtigde voor den appellant op.

Hij doet opmerken, dat deze zaak van bijzonderen aard is. Oppervlakkig schijnt zij van finantielen aard te zijn, maar werkelijk betreft het hier een beginsel. Om dit te doen uitkomen, acht hij het noodig eenigzins terug te komen op de geschiedenis der zaak, welke reeds in het uitgebragt rapport is uiteengezet.

Op den 2 Dec. 1875 werd jufvr. Wilschut door den Gemeenteraad tot hulponderwijzeresse voor n. l. o. benoemd op eene jaarwedde van f 625, in te gaan op 1 Jan. ll., op welk tijdstip zij genoemde betrekking zou aanvaarden.

Den 30 Dec. 1875 werd door den raad de jaarwedde der hulponderwijzers voor u. l. o. vastgesteld op f 625 en bij niet-inwoning in het pensionnaat op f 725 (welk raadsbesluit echter nimmer ter goedkeuring aan hh. Ged. Staten is opgezonden, noch ingetrokken werd). Deze verhooging kon echter niet op haar slaan, waarover het geschil loopt, omdat in het pensionnaat nimmer hulponderwijzeressen inwoonden.

Dat de hnlponderwijzeresse evenwel vermoed heeft, dat deze verhooging ook op haar van toepassing was, is zeer wel mogelijk, en spreker zegt nog meer, zoo zij zich tot den raad had gewend om die verhooging ook te mogen erlangen, dan had de raad zeer zeker dat verzoek ook in gunstige overweging genomen. De raad toch is vrijgevig genoeg in zake het onderwijs. Maar zij heeft eenen anderen weg bewandeld. Zij heeft gemeend, dat haar tractement stilzwijgend was verhoogd, en toen de uitbetaling dienovereenkomstig niet volgde, heeft zij zich beroepen op het besluit in quaestie, hetwelk twee dagteekeningen draagt, $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ (waarin ook de hulponderwijzeresse genoemd wordt) en zich met een bezwaarschrift gewend naar hh. Ged, Staten van Zuidholland.

Deze, onbekend met de onjuistheid van laatstgenoemd besluit en dit goedgekeurd hebbende, hebben, dit handhavende, mitsdien ook het verzoek van jufvr. Wilschut toegestaan.

Er bestaat echter eenige verwarring met en in dit besluit met twee dagteekeningen: *den* 30 *Dec.* 1875 werd genomen een besluit, dat in de notulen dier vergadering behoorlijk omschreven, maar nog niet uitgevoerd is, en *niet voorkomt* in het zoogenaamd besluitenboek; en een besluit, dat op 3 Febr. 1876 zou genomen zijn, geheel verschillend met dat van 30 Dec. 1875, hetwelk in de notulen *niet is ingeschreven*, wordt echter wel gevonden onder n°. 67? (68) in het z. g. besluitenkoek met de twee dagteekeningen van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$.

Hoe dat mogelijk is kan de raad zich niet begrijpen. De raad verklaart dat het besluit met de twee dagteekeningen waarop hh. Ged. Staten zich beroepen niet gelezen en alzoo niet genomen is, en hoe nu andere personen kunnen verklaren dat het wèl gelezen is komt spreker onbegrijpelijk voor.

Uit de overgelegde stukken blijkt duidelijk:

a. dat aan bedoeld besluit eene dubbele dagteekening is gegeven, zonder eenige beteekenis of waarde. De notulen van 't besluit van 30 Dec. 1875, zijn gearresteerd den 20 Jan. 1876, en de notulen van 3 Febr. 1876 zijn gearresteerd op den 17 Febr.; zoodat de dagteekening $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ een raadsel is.

b. dat het bedoelde besluit is genomen zonder voorkennis of medeweten van den raad en in de notulen niet voorkomt.

c. dat bovendien dit besluit op den 3 Febr. 1875 niet genomen konde worden, als zijnde in strijd met art. 20 van het reglemeot van orde, waarbij verboden is zaken te behandelen of besluiten te nemen, welke op voorgaande besluiten terug komen, in het geval deze op den oproepingsbrief niet zijn vermeld, gelijk in dezen. *„Hoedanige bepaling of voorziening"* bij de behandeling van art. 42 der Gemeeatewet, de Minister vanBinnenlandsche Zaken te kennen gaf: *„behoorde te worden overgelaten aan het reglement van orde van den raad"*.

De raad heeft dit onjuist besluit (z. i. onnoodig) ingetrokken, alleen om de zaak spoediger weder in het reine te brengen, zich vleijende heeren Ged. Staten gelijkelijk zouden gehandeld hebben.

Na de ontdekking der onjuistheden van het bewust besluit, waarop hh. Ged. Staten zich beroepen, en dat door den raad ontkend wordt te zijn genomen, niet genomen kon worden, omdat het op het oproepingsbriefje niet voorkwam, spreekt het van zelf dat de raad onmogelijk er in zou berusten, dat men inriep een besluit dat naar zijne meening onwettig was en niet konde bestaan.

Wij laten, tot verdere toelichting van deze zaak, hier volgen:

Extract uit de notulen van den raad der gemeente Schoonhoven, de dato 26 Junij 1876. — Gearresteerd dd. 10 Julij 1876.

N°. 1 enz.

N°. 2. AAN ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING.

Sire!

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen, de Gemeenteraad van Schoonhoven, dat hij niet zonder redelijken grond meent redenen te hebben om zich bezwaard te achten met den inhoud van het besluit van heeren Ged. Staten dezer provincie dd. 6/13 Junij 1876, B, n°. 1402 (1e Afd.), G. S., n°. 15, weshalve hij, naar aanleiding van art. 200 der Gemeentewet, zich met eerbiedig vertrouwen tot Uwe Majesteit wendt, om voorziening te vragen:

Het betreft een besluit van den Gemeenteraad alhier, houdende voorwaardelijke verhooging der jaarwedde van de hulponderwijzers voor de school van u. l. o., waarbij de hulponderwijzeresse niet genoemd noch bedoeld is, en op duidelijke wijze in de notulen van de Gemeenteraads-vergadering dd. 30 Dec. 1875 ingeschreven, nog steeds op verdere behandeling wachtend is.

Dit besluit tot die voorwaardelijke verhooging, in het geval van niet-inwoning bij den kostschoolhouder en hoofdonderwijzer van u. l. o., vloeide voort uit het door een hulponderwijzer verlaten der woning van den kostschoolhouder. De hulponderwijzers woonden eertijds geregeld in huis van den kostschoolhouder, waardoor zij tegenover de hulponderwijzeresse in eene eenigzins gunstiger positie waren geplaatst.

En om den hulponderwijzer in het geval van niet-inwoning in het pensionaat eenigzins tegemoetkoming te verleenen, werd door den raad in bedoeld besluit dd. 30 Dec. 1875 de jaarwedde van den hulponderwijzer in zoodanig geval met f 100 verhoogd.

Deze tegemoetkoming behoefde voor de hulponderwijzersse niet in aanmerking te worden genomen, zij waren en zijn steeds inwonende bij particulieren, nimmer in het pensionaat.

De opzending ter goedkeuring van dit raadsbesluit dd. 30 Dec. 1875 heeft tot op heden niet plaats gehad, hoewel hetzelve niet is ingetrokken en duidelijk in de notulen dier vergadering is omschreven.

Hoe een ander quasi-raadsbesluit dd. $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, hetwelk in geen notulen van het verhandelde bij den Gemeenteraad wordt gevonden, is in de wereld gekomen, is een raadsel.

Er schijnt op nieuw een concept-raadsbesluit te zijn ontworpen n. b. voor of van een raadsbesluit dat reeds genomen en in de notulen omschreven was.

Dit quasi-raadsbesluit dd. $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, waartoe de raad beweert niet te hebben medegewerkt, hoewel de Burgemeester voorwendt het concept van een *immers reeds door den raad vastgesteld besluit* te hebben doen lezen, ofschoon niemand van de raadsleden er iets van weet, is ter goedkeuring opgezonden, komt voorzien van de goedkeuring van heeren Ged. Staten terug, wordende bij de mededeeling daarvan in de raadsvergadering van den 2 Maart 1876 ontdekt dat er eene onjuistheid was begaan, geheel onjuist komt ook in meergenoemd quasi-raadsbesluit dd. $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ voor dat bij inwoning in het pensionaat eene vermindering der jaarwedde van de hulponderwijzers met f 100 zou plaats hebben, welke onjuistheden behoorde te worden hersteld.

Hiertoe werd aan hh. Ged. Staten verzocht de gegeven goedkeuring op meergen. raadsbesluit $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ in te trekken, ten einde wederom in een zuiveren toestand te geraken.

Dit aan H. E. G. A. gerigt verzoek, hoe regtmatig en billijk ook, naar de zeer bescheiden meening van den raad, werd door genoemd college niet toegestaan, waarmede de Gemeenteraad zich bezwaard acht, nemende met eerbied de vrijheid, naar

aanleiding van art. 200 der Gemeentewet, bij Uwe Majesteit voorziening te vragen, met nederige overlegging van de noodige bescheiden.

'tWelk doende,

De Gemeenteraad van Schoonhoven.

Vorenstaand concept-adres, in omvraag gebragt zijnde, wordt met meerderheid van stemmen goedgekeurd.

Verzoekende de heer Denekamp aanteekening in de notulen, dat hij tegen het concept-adres is.

Voor extract conform,

De Secretaris der gemeente Schoonhoven enz.

Extract uit de notulen van den raad der gemeente Schoonhoven, dd. 16 Sept. 1876. — Gearresteerd 14 October 1876.

N°. 1. Enz.

N°. 4. De Gemeenteraad van Schoonhoven

heeft, naar aanleiding der missive van den heer secretaris van den Raad van State, tot nadere toelichting van het in zijn adres aan Z. M. den Koning dd. 26 Junij jl. eerbiedig omschrevene, de eer, hiernevens over te leggen:

een extract uit het verhandelde bij den Gemeenteraad van Schoonhoven, dd. 2 Dec. 1875, n_o. 1, houdende de benoeming en de vaststelling der jaarwedde van de hulponderwijzeresse A. Wilschut, waaruit blijkt, dat de jaarwedde van bedoelde hulponderwijzeresse à f 625, ingaande 1 Jan. 1876, bij raadsbesluit van 2 Dec. 1875 is vastgesteld (bijl. 1);

een extract uit het verhandelde bij den Gemeenteraad aldaar, dd. 30 Dec. 1875, no. 7, houdende verhooging der jaarwedde van de hulponderwijzers op de school voor g. l. en u. l. o. tot f 625, en bij niet-inwoning in het pensionaat tot f 725, besluit 30 Dec. 1875, gearresteerd 20 Jan. 1875, en wel op grond van overwegingen, welke niet van toepessing zijn op de hulponderwijzeresse, steeds buiten het pensionaat inwonende bij particulieren (bijl. 2);

en de eer te kennen te geven:

dat bij zoodanige behoorlijke regeling der jaarwedden het eenigzins opmerkelijk schijnt, dat de verkrijging der daarop vereischte goedkeuring van heeren Ged. Staten, *meer dan* 30 *dagen* kan worden uitgesteld, en dat op den 3 Febr. jl. weder eene regeling zou hebben plaats gehad door den raad, op gronden blijkbaar niet overeenkomende met de door den raad op den 30 Dec. 1875 overwogene; te meer omdat eene wijziging der jaarwedde van de hulponderwijzeresse op den 3 Febr. jl., als niet aan de orde zijnde, op den oproepingsbrief voor de vergadering (bijl. 3) niet is vermeld en mitsdien naar art. 20 van het reglement van orde voor zijne vergadering (bijl. 4) in de vergadering van 3 Febr. jl. *niet kon* behandeld worden;

dat de dubbele dagteekening $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ van het bedoelde raadsbesluit, goed-

gekeurd door heeren Ged. Staten van Zuidholland dd. 14/19 Febr. jl., B, no. 315, (1ste afd.), G. S. 13/1, de voorstelling is als ware het slechts *één besluit*, voorzien van de dagteekeningen van de vergadering, waarin het *genomen* en *gearresteerd* werd; maar de dubbele dagteekening heeft in deze eene andere beteekenis, want het besluit van 30 December 1875 was gearresteerd in de vergadering van 20 Januarij 1876 (bijl. 2) en het geheel anders luidende besluit van 3 Februarij 1876, werd gearresteerd in de vergadering van 17 Februarij 1876 (bijl. 5), zoodat het dragen der dubbele dagteekeningen blijkbaar aan vergissing of bijzondere motieven zal behooren te worden toegeschreven;

dat de raad tevens meent te mogen opmerken, dat het aanhalen of vermelden van *nommers* uit zeker besluitenboek in de notulen van den raad dagteekent van af den 3 Februarij jl., eertijds geschiedde zulks niet, en teregt, omdat de besluiten uit de door den raad goedgekeurde notulen werden opgemaakt;

terwijl een in de notulen van 3 Februarij jl. genoemd *concept*-raadsbesluit, betreffende eene verhooging der jaarwedde voor de hulponderwijzeresse, reeds in het bedoelde besluitenboek onder no, 67 (abusivelijk 68 in de notulen) schijnt te zijn opgenomen geweest, zonder dat het blijkt, dat de raad daaraan zijne goedkeuring gegeven had.

Het bij de resumtie der notulen van 3 Februarij jl. genoemde of aangehaalde nommer 68 (67) uit bedoeld *besluitenboek* deed alzoo redelijkerwijze denken aan en konde mitsdien bezwaarlijk eene andere betrekking hebben dan op het door den raad reeds *genomen besluit* van den 30 December 1875, gearresteerd 20 Januarij 1876.

Welke waarde overigens aan meergenoemd besluitenboek, opgemaakt buiten of zonder mededeeling aan den raad, door dezen mag toegekend worden, zou bij eenig onderzoek naar haar bescheiden meening meer duidelijk worden.

De Gemeenteraad heeft gemeend mede de aandacht te mogen vestigen op de intrekking van bedoeld besluit, dd. 3 Februarij jl., en de handhaving van meergenoemd besluit van den 30 December 1875, welke beide besluiten in de vergadering van 2 Maart jl. met eenparige stemmen, waarbij de *tegenwoordig zijnde wethouder*, genomen zijn (gearresteerd den 6 Maart jl. (bijl. 6);

In het vorenstaande heeft de raad met bescheidenheid en op duidelijze wijze o. a. nader getracht aan te toonen, dat in het onderwerpelijk geval de vereischte naauwkeurigheid en juistheid, overeenkomstig de bestaande voorschriften, geenszins zoodanig betracht zijn, dat daaraan goedkeuring kan worden geschonken, weshalve de Gemeenteraad de eer heeft zich met verschuldigde hoogachting te refereren aan zijn adres aan Z. M. den Koning, dd. 26 Junij 1876.

Schoonhoven, 16 September 1876.

Voor extract conform,

De Secretaris der gemeente Schoonhoven enz.

IV. Het beroep *van het Gemeentebestuur van Raalte tegen een besluit van Ged. Slaten van Overijssel, tot niet-goedkeuring van een besluit tot verkoop van een certificaat N. S. en wijziging der Gemeentebegrooting voor* 1876.

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

In aanmerking nemende, dat het noodig is middelen te vinden tot betaling van een stuk grond tot vergrooting van het kerkhof en van twee handbrandspuiten voor de buurtschappen Heeten en Luttenberg en de begrooting van 1876 te wijzigen, heeft de raad der gemeente Raalte den 26 Junij jl. besloten, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten:

1°. te verkoopen het aan de gemeente behoorende certificaat Nederl. Werkelijke Schuld ad f 1000 ad 4 %.

2°. Het na betaling van bovenvermelde posten overblijvende geld te besteden tot aflossing van schuld.

3°. Op de begrooting van 1876 te brengen:

a. in ontvangst, een nieuw artikel 18*b*, opbrengst van eene schuldvordering f 1000;

b. in uitgaaf, kosten der brandweer, te verhoogen met f 210 en alzoo te brengen op f 260;

c. een nieuw artikel op die begrooting te brengen, art. 58*e*, aankoop van grond, f 428.24;

d. art. 55, aflossing van schuld, te verhoogen met f 200;

Gedeputeerde Staten echter bij hun besluit van 27 Julij ll. weigerden hunne goedkeuring aan voormeld raadsbesluit te geven, daarbij overwegende: dat het bedolde certificaat, welk stuk, niettegenstaande herhaalden drang hunner vergadering, niet werd geconverteerd in eene inschrijving op het grootboek, afkomstig is van de marke Luttenberg, en dat de inkomsten daarvan moeten strekken tot onderhoud van in die marke aanwezige werken: dat alzoo reeds hieruit voortvloeit dat het kapitaal niet mag worden te gelde gemaakt en als waarborg voor het onderhoud moet blijven bestaan, doch al ware dit ook niet het geval, dan nog de verkoop van het certificaat, als vertegenwoordigende een kapitaal der gemeente, niet zou mogen geschieden met het doel om de opbrengst daarvan te bestemmen tot het doen van meerendeels gewone uitgaven, gelijk de raad zich voorstelt, daar gewone uitgaven ook door gewone middelen behooren te worden gedekt, — weshalve Gedeputeerde Staten op grond van art. 194*c* en 198 der Gemeentewet aan het bovengenoemd besluit van den raad der gemeente Raalte hunne goedkeuring hebben onthouden.

Tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten is de Gemeenteraad van Raalte den 4 Augustus ll. in hooger beroep gekomen bij Z. M., verzoekende dat het H. D. behage, met vernietiging van gemeld besluit van Gedeputeerde Staten, alsnog goedkeuring te verleenen aan het raadsbesluit van 26 Junij te voren.

Tot ondersteuning van dat hooger beroep voert app. de navolgende gronden aan:

Tot te geldemaking van bedoeld certificaat, zegt app. in eene, onder dagteekening van 18 September ll. aan deze Afdeeling gerigte memorie, — tot de te geldemaking van bedoeld certificaat Nederl. Schuld, werd de raad gebragt door twee buitengewone uitgaven over 1876 en wel 1°. de betaling van den grond door de gemeente aange-

kocht tot vergrooting van de algemeene begraafplaats, en 2º. de betaling van twee handbrandspuiten, — waartoe geene gelden beschikbaar waren.

Tot het aankoopen van bedoelden grond bood zich de gelegenheid toen de eigenaars daarvan waren overleden en hunne goederen in openbare veiling werden verkocht. Heeren Gedeputeerde Staten keurden het hiertoe betrekkelijk besluit dan ook goed bij hun besluit von den 4 Julij ll.

Het betrof eene uitgaaf, die zonder twijfel tot de buitengewone uitgaven mag gerekend worden, eene vergrooting van een gedeelte van het kerkhof tot begraving van de hervormden bestemd, dat niet veel ruimte meer overliet, door een perceel te koopen dat er naast was gelegen en dat, zoo het nu niet door de gemeente werd gekocht, welligt later niet of slechts onder meer bezwarende voorwaarden zoude te verkrijgen zijn.

De brandbluschmiddelen in deze gemeente bepaalden zich tot spuiten in het dorp geplaatst; de uitgebreidheid der gemeente maakte het echter wenschelijk ook in de buurtschappen, althans te Heeten en Luttenberg, eenige brandbluschmiddelen te hebben en de raad besloot twee handbrandspuiten te doen vervaardigen. Ook deze uitgave is een buitengewone. En om nu van het te gelde te maken certificaat niets tot gewone doeleinden te besteden, werd besloten het overschietende te gebruiken tot aflossing van schuld.

Deze besluiten van den raad waren genomen om buitengewone betalingen te doen, waartoe op geene andere wijze geld te vinden was, ten ware men tot eene leening overging.

Dit zoude echter een financieel nadeelige maatregel zijn, omdat de gemeente geen geld kan leenen, dan tegen hoogere rente als van de te verkoopen schuldvordering genoten wordt. Strekte het verkoopen dus uitsluitend om de schulden der gemeente af te lossen, dan nog zoude het een maatregel zijn door eene goede administratie gevorderd, terwijl de schulden der gemeente voor een gedeelte 5 % vorderen.

De opbrengst van dezen verkoop zal dus niet strekken om meerendeels gewone uitgaven te doen, zooals heeren Gedeputeerde Staten beweren, maar uitsluitend om buitengewone uitgaven te bestrijden. Heeren Gedeputeerde Staten zeggen echter dat meergemeld certificaat is aangekocht voor gelden van de marke Luttenberg ontvangen bij de overname der werken aan die marke behoorende. Intusschen, al is het waar dat die gelden voor een gedeelte daartoe zijn aangewend, en dat de gemeente zich heeft verbonden die werken te onderhouden, er bestaat geen verbindtenis om daarvoor een onvervreemdbaar kapitaal te hebben; de last tot onderhoud blijft bestaan en is onafhankelijk van het aanwezig zijn van dit of een ander kapitaal.

De raad meent derhalve redenen te hebben om in beroep te komen van vorenvermeld besluit van heeren Gedeputeerde Staten van Overijssel en vertrouwt dat zijn beroep gegrond zal worden bevonden in overeenstemming met de Koninklijke besluiten van 27 December 1874, nº. 2, en van 24 Julij 1875, nº. 10 (1).

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 17 Augustus ll. geven te kennen dat zij de gronden waarop zij de goedkeuring aan het raadsbesluit hebben onthouden, waar

---

(1) Belinfante, *Raad van State* XV, bl. 12 en 396.

dit te pas kwam, steeds hebben laten gelden. Zij zouden meenen aan hunne roeping te kort te doen indien zij niet een gestadig toezigt uitoefenden op het in stand houden van het vermogen der gemeenten.

Zij blijven dan ook op dien weg voortgaan en zijn van gevoelen dat gewone uitgaven ook door gewone middelen moeten worden gedekt en dat de rentegevende eigendommen eener gemeente niet mogen worden vervreemd om daarin te voorzien.

't Is niet voor het eerst dat zij de goedkeuring aan besluiten van den raad der gemeente Raalte van dergelijke strekking hebben onthouden. In 1864 was dit het geval met een besluit waarbij een gedeelte van het kapitaal der gemeente Raalte, van de marke Luttenberg verkregen, eveneens zoude worden gebezigd tot dekking van gewone uitgaven en in 1869 onthielden zij mede goedkeuring aan de begrooting voor 1870, omdat de opbrengst van het bedoelde certificaat in ontvang op de begrooting werd geraamd tot voorziening in de gewone uitgaven. De raad heeft toen, in beide gevallen, geen gebruik gemaakt van zijne bevoegdheid om zich van de genomen beslissingen in beroep te voorzien, 't welk wel als een bewijs mag worden aangemerkt dat hij met de gronden onzer weigering tot goedkeuring instemde.

Nu echter — aldus gaan Gedeputeerde Staten voort — komt de raad in beroep van ons besluit van 27 Julij jl., 2de Afd., n°. 2886/1953 en beweert hij dat de opbrengst van het certificaat zal worden gebruikt voor buitengewone uitgaven. Ten deele kunnen wij met die bewering instemmen. Wij geven toe, dat het aankoopen van grond tot vergrooting der algemeene begraafplaats tot de buitengewone uitgaven behoort, maar betwijfelen het zeer of ze van dien aard zijn om daarvoor rentegevende bezittingen te verkoopen. In allen geval behoort de aflossing op de leening tot de gewone uitgaaf.

Gelijk al de door de gemeente Raalte genomen en door ons goedgekeurde besluiten tot leening, bevat ook het besluit der leening ad 5 °/o., blijkens het bij de stukken gevoegd afschrift van dat besluit dd. 1 Julij 1872, naar aanleiding van art. 136 der Gemeentewet, de bepaling dat de aflossing zal worden gekweten uit de gewone inkomsten, en al moge nu de aflosssing op die leening met middelen gevonden uit den verkoop van rentegevend eigendom, voor het oogenblik eenig rentevoordeel opleveren, toch gelooven wij dat dit voordeel niet opweegt tegen de schade die de gemeente steeds zal lijden door vernietiging van een vruchtdragend kapitaal dat in gewone uitgaven wordt opgelost.

Voor het overige doen Gedeputeerde Staten opmerken dat tegenover eene som van f 1000, opbrengst van het certificaat, staat eene uitgaaf van f 838.24 (waarvan f 638.24 buitengewoon). Hieruit volgt, dat het minder uit te geven bedrag, zoo de geraamde posten in ontvang der begrooting beneden de raming blijven, 'twelk zeer ligt mogelijk is, uit den aard der zaak werkelijk mede zoude worden gebezigd voor gewone uitgaven.

Op grond van een en ander zijn Gedeputeerde Staten van oordeel. dat het in het belang der gemeente Raalte wenschelijk is, dat hun besluit worde gehandhaafd.

Behalve de reeds vermelde memorien van appellant van den 18 September ll. zijn er geene verdere stukken ingekomen en ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

V. Het beroep van *W. U. Kranenborg, te Oude Pekela, van besluiten van Gedeputeerde Staten van Groningen, houdende afwijzing van zijn verzoek om hermeting zijner eigendommen in den Nieuwen Diepsterpolder.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Ingevolge 's Konings magtiging is dit geschil van bestuur den 4 Sept. jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In het reglement voor het Waterschap de Nieuwe Diepsterpolder, onder de gemeente Oude Pelkela, door de Staten der provincie Groningen op den 16 November 1871 vastgesteld en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 23 December 1871, n°. 22, is bepaald dat vrijdom van lasten wordt verleend aan de voor de publieke dienst bestemde wegen aan de dijken, vaarten en waterwegen, die aan het waterschap als zoodanig toebehooren, of die, hoezeer niet aan het waterschap behoorende, ten koste van hetzelve bestaan, zoomede van kerkhoven en begraafplaatsen.

De adressant Udo Kranenborg, van beroep landgebruiker, wonende te Oude Pekela, ingeland van voormelden polder, werd aangemaand om zijne polderlasten, ten bedrage van f 41.72, aan het waterschap te betalen. Hij gaf daarop te kennen, bereid te zijn die waterschaplasten te voldoen, mits hij werd ingelicht of aan hem behoorlijke vrijdom van lasten was verleend voor zijne eigendommen, vallende onder de toepassing van het hiervoor vermelde art. 3 van het reglement. Hij wendde zich tot Gedeputeerde Staten der provincie Groningen, met te kennengeving dat het waterschapsbestuur weigerachtig was aan hem die inlichting te geven en met het verzoek dat zij aan dat bestuur zouden bevelen die inlichtingen te verstrekken. Die Staten hebben daarop gehoord het waterschapsbestuur, welk bestuur op den 12 April jl. berigtte, dat de dijken en wateringen, die volgens gezegd art. 3 aanspraak hebben op vrijdom van lasten, behoorlijk zijn opgemeten, en dat dit ook het geval is met de eigendommen van den adressant.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van den 28 April d. a. v. besloten aan den adressant te kennen te geven dat zij niet bevoegd waren om aan zijn verlangen te voldoen. Dit besluit was gegrond op de overweging dat het den adressant vrij stond zijne bezwaren tegen den omvang van dien vrijdom bij het bestuur in te dienen als wanneer dat bestuur zonder twijfel zou bereid zijn om, zijne bezwaren gegrond bevindende, daaraan tegemoet te komen;

dat adressant de tusschenkomst van Gedeputeerde Staten inroepende zich verkeerdelijk grondt op art. 52 van het waterschapsreglement, aangezien het hier niet geldt: „een geschil tusschen het bestuur en diens ingelanden, over de belangen van het waterschap of de uitvoering en uitlegging van het reglement".

De adressant heeft zich toen gewend tot het waterschapsbestuur, dat, volgens zijne bewering, hem zou hebben toegezegd, dat eene hermeting zou plaats hebben van zijne eigendommen die voor vrijdom van lasten in aanmerking zouden kunnen komen. Volgens adressant kwam van die hermeting niets en werd hij integendeel met regtsvervolging bedreigd, indien hij de waterschapslasten niet betaalde. Hij verzoeht toen op den 28 Junij jl. aan Gedeputeerde Staten, dat zij zouden bevelen dat de vrijdom van

adressant, vallende onder de bepaling van art. 3, worde hermeten en hem daarvan kennis gegeven alvorens de gevorderde waterschapslasten zullen kunnen worden geïnd.

Bij besluit van 7 Julij jl. hebben Gedeputeerde Staten daarop aan den adressant te kennen gegeven dat de regeling van den vrijdom van lasten en de invordering van waterschapslasten onderwerpen zijn, die geheel behooren tot de huishoudelijke belangen van het waterschap en aan de zorg van het waterschapsbestuur zijn overgelaten en dus geenszins vallen onder de bemoeijingen van Gedeputeerde Staten, zoodat zij aan des adressants verzoek niet konden voldoen.

De adressant heeft zich bij adres van 20 Julij jl. gewend tot den Koning, met gelijk verzoek tot hermeting zijner eigendommen, die aanspraak hebben, volgens art. 3 van het reglement, op vrijdom van lasten. In het adres worden de hiervoor vermelde feiten medegedeeld en voorts gezegd, dat hier wel degelijk een geschil bestaat, volgens art. 52 van het reglement, ter kennisgeving staande van Gedeputeerde Staten; — dat adressant er van overtuigd is dat betrekkelijk hem de omvang van zijn vrijdom niet naar eisch is gesteld en hij daardoor in zijne belangen wordt benadeeld; — dat het besluit van Gedeputeerde Staten zou medebrengen, dat het waterschapsbestuur willekeurig zou kunnen te werk gaan tegenover de regten en belangen van ingelanden.

Gedeputeerde Staten, in wier handen het adres is gesteld, hebben den 18 Aug. jl. berigt, dat naar hun inzien het beroep is niet-ontvankelijk, omdat het waterschapsbestuur niet is verpligt om op aanzoek van belanghebbenden tot eene hermeting der gronden over te gaan, te dien effecte dat eene nadere regeling der waterschapslasten van de uitkomsten dier hermeting zoude af hangen; — dat in ieder geval de adressant, indien hij vermeende dat zijne vrijdommen niet juist waren berekend, volgens art. 5 van het reglement tegen den waterschapslegger zijne bezwaren had moeten indienen; dat die legger nu, voor het loopende jaar althans, moet vast staan.

Het waterschapsbestuur geeft in eene memorie, aan de Afdeeling ingezonden, ook te kennen, dat op de vrijdommen behoorlijk is gelet; dat adressant daartegen in het vorig jaar geen protest heeft ingediend, maar hij de lasten destijds heeft betaald; dat hij tegen den waterschapslegger van het nu betrokken dienstjaar geen bezwaren heeft ingebragt, evenmin als hij dat heeft gedaan tegen den bereids over 1875/76 op regelmatige wijze vastgestelden aanslag; — en dat dus de adressant met zijne bezwaren, die bovendien volkomen ongegrond zijn, te laat komt.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zes-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 25 *October* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den VOORZITTER wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1°. van 11 October 1876, n°. 19, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur, te Pannerden, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 26 *April* 1876, *n°.* 49, *waarbij is afgewezen het verzoek om op de R.-K. begraafplaats, in plaats van de bestaande, eene nieuwe kerk te mogen bouwen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bladz. 338).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur, te Pannerden, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 26 April 1876 n°. 49, waarbij is afgewezen het verzoek om op de R.-K. begraafplaats in plaats van de bestaande eene nieuwe kerk te mogen bouwen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 Sept. 1876, n°. 46;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Oct. 1876, n°. 14, 2de Afd.;

Overwegende, dat de bestreden beschikking van Gedeputeerde Staten hoofdzakelijk

berust op den navolgenden grond: dat volgens het ingesteld onderzoek voor den voorgenomen bouw opgegraven zouden moeten worden 22 lijken, waarvan achter de kerk 1 lijk sedert 13 Februarij 1869, 18 lijken sedert 2 October 1871 rusten, naast de kerk 2 sedert Februarij 1874, 1 sedert Mei 1874, en dat art. 23 der begrafeniswet het roeren van graven, voordat er 10 jaren, nadat er het laatste lijk in geplaatst is, verloopen zijn, uitdrukkelijk verbiedt;

Overwegende, dat deze beslissing is overeenkomstig de wet; dat wel art. 12 der wet in sommige gevallen het opgraven van lijken toelaat. maar dat de vergunning daartoe alleen door den Burgemeester der gemeente en niet door Gedeputeerde Staten kan worden verleend;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 11 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
Alewijn *l. d.*

2°. van 11 October 1876, n°. 20, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur, te Pannerden, tegen een besluit van den Burgemeester dier gemeente van* 27 *Mei* 1876, *waarbij is afgewezen het verzoek om vergunning tot opgraving van een aantal lijken op de R.-K. begraafplaats en tot vervoer daarvan naar een ander gedeelte van die begraafplaats.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 338).

Dit besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het R.-K. Parochiaal Kerkbestuur te Pannerden, tegen een besluit van den Burgemeester dier gemeente van 27 Mei 1876, waarbij is afgewezen het verzoek om vergunning tot opgraving van een aantal lijken op de R.-K. begraafplaats en tot vervoer daarvan naar een ander gedeelte van die begraafplaats;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 27 Sept. 1876, n°. 47;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Oct. 1876, no. 14, 2de Afd.;

Overwegende, dat de bestreden beschikking van den Burgemeester van Pannerden berust op den grond: dat volgens ingesteld onderzoek voor den voorgenomen bouw opgedolven zouden moeten worden 22 lijken, eerst in de jaren 1869 tot 1874 begraven, en dat uit de artt. 23 en 25 der begrafeniswet genoegzaam is af te leiden, dat het roeren, opgraven en vervoeren van een aantal lijken door den wetgever niet is gewild;

dat de adreesant, van Ons de vernietiging dezer beschikking vragende, subsidiair heeft verzocht, voor het geval hem niet zou kunnen worden toegestaan zoovele lijken op te graven, om vergunning tot het opruimen van zeven lijken ten Oosten van de kerk;

dat op dit oogenblik door Ons alleen kan worden overwogen de vraag, in hoeverre teregt is geweigerd het verzoek, om te vervoeren al de lijken wier opgraving gevorderd wordt door den bouw der kerk volgens het oorspronkelijke plan; dat de adressant zijn subsidiair verzoek later tot den Burgemeester zal kunnen rigten, maar dat de hoogere administratieve magt geene uitspraak kan doen over een verzoek dat niet aan de lagere magt, die volgens de wet daarover in eersten aanleg moet beslissen, is onderworpen geweest;

dat uit de woorden van art. 12 der wet duidelijk is op te maken, dat de vergunning tot opgraven van lijken ook kan verleend worden om redenen van publiek belang en dat uit niets is af te leiden, dat alleen vergunning zou kunnen gegeven worden voor het vervoer van één enkel lijk;

dat echter uit den aard der zaak van de bevoegdheid tot het verleenen van vergunning slechts uiterst zelden gebruik mag worden gemaakt, en alleen ingeval er zeer overwegende redenen bestaan, die zwaarder moeten wegen dan die, welke den wetgever tot het algemeen verbod hebben geleid, en wanneer uit een hygienisch oogpunt van het vervoer hoegenaamd geen nadeel te vreezen is;

dat, daargelaten de vraag, in hoever zulke overwegende redenen kunnen geacht worden in dit geval aanwezig te zijn, het vervoer van een zoo groot aantal lijken volgens de verklaring van den geneeskundigen inspecteur zeker tot bedenkelijke gevolgen voor de algemeene gezondheid aanleiding zou kunnen geven;

dat dus de Burgemeester teregt de gevraagde vergunning heeft geweigerd;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n⁰. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het dispositief van het hierboven vermeld besluit van den Burgemeester van Pannerden van 27 Mei 1876, het ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 11 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

3°. van 15 October 1876, n°. 18, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *A. van der Schuijt, te Rotterdam, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van* 15 *Mei* 1876, *waarbij hem vergunning is geweigerd voor eene inrigting tot het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen aan de Oost-Maaslaan, kadaster sectie E, n°.* 3778. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl 378).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. van der Schuijt, te Rotterdam, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van 15 Mei 1876, waarbij hem vergunning is geweigerd voor eene inrigting tot het vervaardigen van stoom- en andere werktuigen aan de Oost-Maaslaan, kadaster sectie E, n°. 3778;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 Oct. 1876, n°. 54;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Oct. 1876, n°. 68, 12de Afd.;

Overwegende, dat bij het in deze zaak gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* drie eigenaars en gebruikers van naburige huizen zich tegen de inwilliging van het verzoek hebben verzet op grond van brandgevaar, overlast door het vallen van roet uit den schoorsteen en waarde-vermindering hunner panden bij eventuelen verkoop wegens den hinder die veroorzaakt zal worden door het geraas van de fabriek; dat de hoofdinspecteur over het bouwen echter van meening is geweest, dat tegen het toestaan van het verzoek geene bezwaren bestonden, mits eenige voorwaarden aan de concessie werden verbonden;

dat Burgemeester en Wethouders van Rotterdam de vergunning hebben geweigerd op grond: „dat het terrein door den adressant voor zijne inrigting gekozen zeer digt in de nabijheid van bewoonde huizen gelegen is en dat, door het klinken van stoomketels en ijzeren werktuigen op dat terrein, die huizen ongeschikt ter bewoning zouden worden, aan welk bezwaar niet door het stellen van voorwaarden is tegemoet te komen";

dat van de twintig door het Gemeentebestuur opgeroepen naburen slechts drie, eigenaars van nabijgelegen huizen, bij dat bestuur bezwaren hebben ingebragt;

dat die eigenaars hunne panden in 1873 hebben aangekocht en toen reeds hebben kunnen voorzien de waarschijnlijkheid dat in die buurt fabrieken zonden worden opgerigt; dat toch het terrein daarvoor bijzonder geschikt is als gelegen buiten de kom der gemeente; dat aan het brandgevaar en aan den overlast van het vallen van roet uit den schoorsteen door het stellen van voorwaarden kan worden tegemoet gekomen;

dat door den hoofdingenieur van den waterstaat is verklaard dat in dit geval ook de hinder veroorzaakt door het geraas grootendeels zal kunnen worden voorkomen doordien het klinkwerk binnen 's huis kan worden verrigt;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam van 15 Mei 1876 en aan A. van der Schuijt en zijne regtverkrijgenden de gevraagde vergunning te verleenen onder voorwaarde dat:

1°. de rietbekleeding van den molen weggenomen en door hout vervangen worde en die molen worde afgedekt met zink;

2°. het op te rigten gebouw, dienende voor smederij en machienekamer, worde geplaatst met den zuidelijken muur in het alignement van den zuidelijken gevel van de bestaande loods en alzoo op minstens 2 meters van het erf van den heer Martini Buijs, kadastraal bekend gemeente Rotterdam, sectie E, n°. 3779, 3780 en 3781 verwijderd blijve;

3°. gelijke afstand van minstens 2 meters blijve bestaan tusschen den oostelijken muur van dat gebouw en het aangrenzende erf van den heer Koll, kadastraal bekend gemeente Rotterdam, sectie E, n°. 4117;

4°. geen klinkwerk worde verrigt anders dan in eene steenen loods, te stellen met den zuidelijken muur op minstens 23 meters uit den zuidelijken muur van het gebouw, dienende voor smederij en machinekamer;

5°. de muur van vorengenoemde gebouwen minstens eene dikte hebben van 22 centimeters en alleen in de muren staande op het noorden ramen, deuren of andere openingen aanwezig mogen zijn, terwijl rondom de loods voor het klinken eene vrije ruimte van minstens 0.50 meter moet bestaan;

6°. de schoorsteen, ten dienste van het stoomwerktuig, op te rigten tot de hoogte van minstens 25 meters boven den beganen grond worde opgetrokken; de rookuitgangen van de smidshaarden mede in dien schoorsteen worden gebragt en een en ander zóó worde ingerigt dat de rookverbranding zóó volledig mogelijk zij;

7°. in de open lucht geene smidse worde geplaatst;

8°. na 10 ure des avonds en vóór 6 ure des morgens in of bij de fabriek geen geraasmakend werk worde verrigt;

9°. de inrigting in werking zij gebragt binnen één jaar na dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 15 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

4°. van 16 Oct. 1876, n°. 23, houdende beslissing omtrent het geschil *over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Nelissen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 371).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Nelissen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 4 Oct. 1876, no. 53;

Op de voordragt van Onzen Min. v. Binnenl. Zaken van 13 Oct. 1876, n°. 22, 2e Afd. B.;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, die den 1 Nov. 1805 geboren is te St. Pieter (Limburg), den 15 Febr. 1876 is opgenomen in het krankzinnigengesticht te Maastricht;

dat zij in Dec. 1870, toen zij wegens bedelarij is aangehouden en veroordeeld, heeft opgegeven geen vaste woonplaats te hebben;

dat zij, nà afloop der gevangenisstraf, is overgebragt naar het rijksgesticht te Veenhuizen, waar zij is gebleven tot 2 April 1872;

dat zij, na het verlaten van dat gesticht, op nieuw een zwervend leven heeft aangenomen, van de eene plaats naar de andere trekkende, totdat zij eindelijk, den 24 Jan. 1876, op den openbaren weg, buiten de voormalige Tongersche poort te Maastricht, in armoedigen en verlaten toestand is aangehouden, tot 12 Febr. d. a. v. te Maastricht is geherbergd, eerst eenige dagen voor particuliere rekening van den Burgemeester van St. Pieter, later op kosten der gemeente Maastricht, toen in het burgerlijk ziekenhuis aldaar is opgenomen, en drie dagen later naar het krankzinnigengesticht is overgebragt;

dat onder die omstandigheden geene gemeente kan worden aangewezen als de woonplaats van de hierbedoelde behoeftige;

Gezien de wet op het armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burg. Wetb.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging naar, en verpleging in het krankzinnigengesticht voor Maria Nelissen zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk, tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 16 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN *l. d.*

Aan de orde is:

II. het beroep van *den Gemeenteraad van Tiel, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij dat collegie goedkeuring heeft onthouden aan het raadsbesluit tot het voeren van een regtsgeding tegen den polder Wamel, tot wegruiming van eene los- en laadplaats.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

In 1863 heeft het gemeentebestuur van Tiel van den Minister van Binnenlandsche Zaken, als beheerder van 's rijks waterstaat, vergunning gevraagd en bekomen om de benedenste der in dat jaar gemaakt wordende rijkskribben onder Wamel, aan den linker-Waaloever, tot veerdam in te rigten voor het sedert onheugelijke jaren bestaande Tielsche veer op Wamel.

Op 18 Febr. 1875 heeft de Minister, beschikkende op een adres van het polderbestuur van Wamel, vergunning aan dat bestuur verleend, behoudens ieders regt tot het maken van een los- en ladingplaats aan het uiteinde van dien veerdam, in te rigten volgens de bij die dispositie gevoegde voorwaarden, o. a. inhoudende, dat de los- en ladingplaats wordt bepaald volgens de daar aangegeven meetlijn, overeenkomende met de tegenwoordige bovenkruinlijn van dien veerdam.

Toen het polderbestuur had aaegekondigd, dat op 16 Maart 1875 het maken van een los- en ladingplaats aan den bovenkant van den veerdam te Wamel, zoude worden aanbesteed, heeft het burger-weeshuisbestuur te Tiel, bij deurwaarders-exploit van 15 Maart 1875, het polderbestuur doen aanzeggen dat het weeshuis was eigenaar van dien bovenkant, wat den oever betreft, en voor zooveel betreft de oppervlakte tusschen dien dam en den bovenliggenden krib, sedert Oct. 1871 pachter van 't bestuur der registratie en domeinen; dat mitsdien het polderbestuur ter plaatse waar het de losplaats wil doen aanleggen, hoegenaamd geen regt heeft en door zijn voorgenomene daad inbreuk zoude maken op het regt van den insinuant. Bij de memorie, door 't Gemeentebestuur van Tiel ingediend, tot nadere adstructie van het appel (van welk stuk aan het slot van dit verslag nader melding zal worden gemaakt) legt het Gemeentebestuur van Tiel eene sommatie van denzelfden deurwaarder over, mede van 15 Maart 1875 en van dezelfde strekking, gedaan ten verzoeke van het Gemeentebestuur van Tiel.

Niettegenstaande die sommatien heeft het polderbestuur het werk laten maken.

Er volgde een overleg van het Gemeentebestuur van Tiel met den ingenieur van den waterstaat van Manen, die besprekingen hield met het polderbestuur, ten einde eene minnelijke beslechting van het geschil te bewerken. Een ontwerp van schikking werd door den ingenieur op den 29 Julij 1875 aan Burgemeester en Wethouders van Tiel ingeleverd.

De Haagsche advocaat, Mr. G. M. van der Linden, door deze laatstgenoemden geraadpleegd, gaf op 21 Sept. daaraanvolgende in een schriftelijk advies als zijne meening te kennen, dat de inneming door het polderbestuur van een deel van den veerdam, Tiels bijzonder eigendom, is eene onregtmatige daad, en dat, al ware de aanleg te dier plaatse van een weg ten dienste des polders niet geschied met

inneming van een deel van den veerweg, dan nog het polderbestuur onregtmatig had gehandeld door zonder verlof van het gemeentebestuur den weg te bezigen tot datgeen waartoe hij niet bestemd is en door willekeurig die bestemming te veranderen; — dat derhalve Tiel regt heeft, zoowel tot instelling eener possesoire actie, als om ten petitoire te ageren, tot wegruiming en herstel in den vorigen toestand, of, zoo noodig, ook tot afscheiding van eigendom, alles met vergoeding van kosten, schaden en interest.

Op 8 Dec. besloot de Gemeenteraad van Tiel een voorstel te doen, dat op 15 Dec. door den Burgemeester aan den ingenieur van Manen werd medegedeeld, volgens hetwelk de gemeente Tiel zoude worden eigenaresse van de door het polderbestuur aangelegde losplaats, ze zoude in stand houden, zoolang bleek, dat zij niet hinderlijk was aan het veer, doch, als blijken mogt dat dit laatste wel het geval was, vrij zou zijn ze te amoveren, met nog eenige verdere bepalingen omtrent het onderhoud. Er kwam evenwel geene minnelijke schikking tot stand. Op 28 Dec. 1875 besloot de geërfden-dag van den dorpspolder van Wamel aan Tiel te kennen te geven, dat die vergadering in het door Tiel gedaan voorstel in geenen deele kon treden.

Toen dit berigt in de gemeenteraadsvergadering van Tiel van 8 Jan. 1876 was medegedeeld, besloot die Raad, op voorstel van Burgemeester en Wethouders, bij meerderheid van stemmen, tot het door de gemeente voeren van een regtsgeding tegen Wamel's polderbestuur tot wegruiming der los- en laadplaats, met schadevergoeding. — Dit besluit werd met het regtsgeleerd advies aan Gedeputeerde Staten gezonden.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, op aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken, eene schikking tusschen partijen alsnog willende beproeven, droegen de taak van bespreking tusschen partijen op aan twee leden uit hun midden. Zij hebben inmiddels bij besluit van 26 Jan. aan den Raad van Tiel kennis gegeven, dat zij de beslissing omtrent het besluit van dien Raad van 8 Jan. verdagen.

Die gecommitteerden hebben, vóór dat zij partijen bij elkander bragten, blijkens hun verslag van het door hen verrigte, op 15 April 1876 gepoogd den Burgemeester en één der Wethouders te betoogen: „dat het onderwerp in geschil, zijnde een openbare weg, in eene andere gemeente gelegen, en de daarvan gemaakte losplaats, geen aanleiding kon geven tot een burgerregterlijk geding, maar wel vatbaar was om langs den administratieven weg te worden beslist, en dat het Gemeentebestuur niet mogt verwachten, dat eene autorisatie tot procederen door Gedeputeerde Staten zou worden verleend. Burgemeester en wethouders, de juistheid dezer laatste bewering in het midden latende, verklaarden wel te willen medewerken tot eene poging om tot eene schikking te geraken. Tot grondslag van bespreking werd vervolgens tusschen gecommitteerden en partijen genomen het voorstel, tot dat doel vroeger door den ingenieur van Manen ontworpen. Het bleek daarbij, dat de twee eerste door hem voorgestelde punten, „het verlagen der losplaats tot op de hoogte van den veerdam en het gezamenlijk dragen der kosten van gewoon onderhoud van dien dam voor 2/3 deel door Tiel, voor 1/3 deel door den polder van Wamel”, tusschen partijen werden goedgevonden, doch dat het derde punt, houdende „dat de polder zou waken tegen het gebruik van de losplaats in concurrentie met het veer” bezwaar ontmoette

bij den Burgemeester van Tiel, die, gevraagd alsdan zelf eene andere redactie voor te stellen, verklaarde de zaak bij den Gemeenteraad te zullen brengen, terwijl het polderbestuur zijnerzijds den geëerfden-dag er over wilde hooren. Commissarissen eindigden hun verslag aan het collegie van Gedeputeerde Staten met deze woorden: „Om nu den raad van Tiel tot het sluiten eener overeenkomst te eerder te doen over gaan zal het noodig zijn ten spoedigste eene beslissing te nemen op zijn besluit van 3 Jan. (lees 8 Jan.), waarbij hij tot het voeren van een proces tegen Wamel heeft besloten. Wij stellen U daarom voor daarop afwijzend te beschikken, en om verder de zaak aan te houden, totdat ons de uitslag der bemoeijingen van B. en W. van Tiel en poldermeesters van Wamel zal zijn medegedeeld".

Op 10 Mei deelde het dagelijksch bestuur van Tiel aan Gedeputeerde Staten mede dat de raad besloten had, om, *alvorens te volharden bij zijn op* 8 *Jan. genomen besluit tot het voeren van een regtsgeding tegen den polder van Wamel*, nog eene poging tot schikking aan te wenden. Een ontwerp voor zoodanige schikking, een negental punten behelzende, werd daarbij ingezonden. Het komt onnoodig voor in dit verslag die punten zelven op te noemen. B. en W. verzochten aan Gedeputeerde Staten dit voorstel met hunne aanbeveling te zenden aan het polderbestuur of mogten zij onverhoopt eenige bedenkingen hebben tegen sommige bepalingen, die hun vooraf te willen mededeelen.

Daarop hebben Gedeputeerde Staten, bij eene resolutie van 23 Mei 1876, aan het Gemeentebestuur van Tiel hun ongenoegen te kennen gegeven, dat men was afgeweken van het ontwerp van schikking, met gecommitteerden besproken, en een *nieuw* ontwerp had voorgesteld, dat *waarschijnlijk* door Wamel niet zou worden goedgekeurd. Zij bestrijden enkele der nu voorgestelde bepalingen; doen uitkomen, dat Tiel niet is eigenaresse van het veer over de Waal, maar slechts concessionaresse om te mogen hebben een veerdam aan de rijkskribben; dat ook 't polderbestuur concessie kreeg van het Rijk tot aanleg der losplaats; dat Tiel geen meer regt heeft dan Wamel; dat Tiel denkt meer te zijn dan concessionaresse; dat men hier te doen heeft met zaken niet van zuiver privaat regtelijken aard, maar van algemeen belang; dat eene burgerregtelijke actie hier dus misplaatst is en — aldus eindigt hun schrijven, — „Gedeputeerde Staten kunnen aan het daartoe betrekkelijk raadsbesluit hunne goedkeuring *niet* hechten, — en geven dit bij deze te kennen".

Burgemeester en Wethouders van Tiel zijn daartegen in beroep gekomen bij een kort adres aan Zijne Majesteit, gedateerd 16 Junij 1876, waarbij zij voorziening vragen tegen 't besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 Mei ll., met verzoek dat Z. M. dat besluit zal vernietigen en alsnog de vereischte goedkeuring zal verleenen op het raadsbesluit van Tiel van 8 Jan.

Gedeputeerde Staten, door den Minister daarop gehoord, refereren zich kortelijk aan de gronden van hun besluit en adviseren, zonder aanvoering van nieuwe gronden, tot ongegrond-verklaring van het hooger beroep.

Nadat belanghebbenden waren opgeroepen tot het indienen van memoriën aan deze Afdeeling an den Raad van State, en de termijn, op verzoek van den gemagtigde van 't Gemeentebestuur van Tiel, twee malen, telkens met éene maand, was verlengd, hebben Burgemeester en Wethouders van Tiel ingezonden

een, niet tot deze Afdeeling, maar tot den Koning gerigt adres, gedagteekend 26 Julij, doch bij de Afdeeling ingekomen op 25 Sept jl., waarin, na exposé der zaak en met overlegging van stukken (waaronder ook de sommatie in het begin van dit verslag vermeld) wordt betoogd, dat het besluit van Gedeputeerde Staten tot weigering der goedkeuring op het raadsbesluit van 8 Jan. is voorbarig en ongegrond.

1o. is het kennelijk, dat de raad nog geene beslissing verlangde op het verzoek tot goedkeuring van het besluit tot procederen. De raad geeft dit niet ondubbelzinnig te kennen; — maar het volgde bovendien onmiskenbaar uit de inzending van een ontwerp tot schikking in der minne. Gedeputeerdo Staten waren volkomen bevoegd niet te voldoen aan het verlangen van den Raad en te antwoorden dat zij dat ontwerp niet wilden ondersteunen; zij waren geheel bevoegd om er over te oordeelen of niet over te oordeelen;

zij waren evenzeer bevoegd om het ontwerp met juiste of onjuiste aanmerkingen terug te zenden; maar Gedeputeerde Staten waren niet bevoegd, in de bestaande omstandigheden, al of niet goedkeurend op het besluit tot procederen te beslissen; vooral niet om te beslissen niet alleen dat het geschil van Tiel met Wamel niet is van de competentie der regterlijke magt, maar dat in dat alzoo beweerd administratief geschil Tiel in het ongelijk gesteld behoort te worden. Het besluit van Gedeputeerde Staten toch beslist dat het hier een administratief geschil geldt en beslist tegelijkertijd dit geschil zelf.

De redenen, waarop de weigering van goedkeuring steunt, schijnen daarenboven aan den Raad toe gegronde betwisting niet te kunnen ontgaan.

Gedeputeerde Staten schijnen het eigendomsregt van Tiel op het veer te betwisten; de Raad zou dit punt kunnen laten rusten, maar hij is van het tegendeel overtuigd en volstrekt niet zeker dat Gedeputeerde Staten geroepen zijn om die eigendomsquaestie te beslissen. De raad meent echter dat de vraag, of het regt van Tiel eigendom of concessie moet genoemd worden, niets ter zake afdoet: 1o. omdat ook eene concessie regten geven kan, die door geen derde mogen geschonden worden; en 2°. omdat in deze quaestie is van den veerweg, speciaal den veerdam, en niet van het door niemand betwist veerregt van de stad Tiel.

Het besluit van Gedeputeerde Staten schijnt voortdurend het veerregt van Tiel met de concessie tot het maken van zijn veerdam naast de rijkskrib te verwarren. Het veerregt van Tiel is eeuwen oud en herhaaldelijk door diezelfde Gedeputeerde Staten, zelfs bij Koninklijk besluit, erkend en *jure privato* ongestoord sedert eeuwen bezeten; waar Gedeputeerde Staten die concessie voor het veer gevonden hebben is moeijelijk te gissen.

Wat den veerdam betreft heeft de stad eene concessie verkregen, die echter anders luidt dan zij door Gedeputeerde Staten schijnt te zijn begrepen.

Maar hoe dit zij, krachtens concessie, verlof van de Hooge Regering, heeft Tiel een werk gemaakt; dat is thans niet het eigendom van het Rijk, noch van de provincie, noch van Wamel, maar van Tiel en van Tiel alleen, waarover Tiel om die reden de beschikking heeft. Dat werk is niet *publici juris*; en de eigenaar is en

blijft bevoegd om in *foro civili* tegen iedereen, die, met miskenning der regten van Tiel, er de hand aan slaat, te vorderen herstel der onregtmatige daad.

Gedeputeerde Staten schijnen er veel gewigt aan te hechten, dat Tiel gelijk is aan Wamel, en dat beiden niets meer zijn dan concessionarissen, dit schijnt zelfs het hoofdfundament hunner beslissing, die dan ook reeds met dat fundament vervalt. Maar de raad meent met de meeste bescheidenheid, eens aangenomen het fundament van Gedeputeerde Slaten, dat daaruit dan ook volgt dat het polderbestuur, dat niet meer dan een concessionaris is, niet mag gebruiken hetgeen de stad Tiel, die dan toch, volgens Gedeputeerde Staten, ook zooveel als een concessionaris is, gemaakt heeft; vooral omdat: 1°. bij de concessie aan Tiel niet als voorwaarde is gesteld, dat zij al de polderwagens van Wamel over haar dam moet laten rijden; 2°. dat daartoe aan die van Wamel geen concessie is gegeven; en 3°. omdat Wamel bij de concessie is gewaarschuwd van een ander geen onregt aan te doen.

Daarom ook kan men om de handelingen van die van Wamel goed te maken zich niet beroepen op de concessie van Wamel, die verleend is, behoudens eens ieders regt, dus ook van de regten van de stad Tiel, die volgens Gedeputeerde Staten niets meer dan een concessionaris is, maar die inderdaad eigenares is van het veer en ook als zoodanig van den veerdam.

Het is op deze gronden, die Burgemeester en Wethouders zich voorbehouden nader schriftelijk of mondeling toe te lichten, dat zij eerbiedig verzoeken, dat het den Koning moge behagen:

1°. het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 Mei 1876, n°. 61, te vernietigen, als voorbarig op het verzoek tot goedkeuring van het raadsbesluit van 8 Jan. 1876, en:

2°. wanneer de onderhandelingen met Wamel tot geen bevredigend einde mogen hebben geleid, goedkeuring te verleenen op genoemd besluit van 8 Jan. 1876, of subsidiair de beslissing over dat verzoek te verdagen, totdat de raad van Tiel nader om beslissing zal hebben gevraagd.

Door het polderbestunr van Wamel is geene nadere memorie ingezonden.

De heer Mr. G. M. VAN DER LINDEN, advocaat te 's Gravenhage, treedt als gemagtigde voor den appellant op.

Hij vangt aan met de herinnering dat Tiel, sedert onheugelijke tijden, eigenaresse is van het veer Tiel—Wamel, waarvoor die gemeente veel kosten heeft over gehad, en dat zich in eenen uitnemenden toestand bevindt. In 1868 — zegt gemagtigde verder hoofdzakelijk — is dat eigendomsregt door Gedeputeerde Staten van Gelderland eenigermate betwist, door de weigering van dat collegie om de gemeentebegrooting van Tiel goed te keuren. Maar het verzet van Gedeputeerde Staten heeft een ongunstig advies van de Afdeeling voor de bestuursgeschillen van den Raad van State en een ongunstig Koninklijk besluit uitgelokt, dd. 17 Aug. 1866, waarbij de begrooting van de gemeente Nijmegen, waarover dezelfde quaestie gerezen was, is goedgekeurd; ten gevolge waarvan Gedeputeerdc Staten bij besluit van 28 Aug. 1866 dan

ook aan de begrooting van Tiel hunne goedkeuring hebben verleend; en waarin van het regt van Tiel wordt gewaagd.

Tiel legt veel aan dat veer ten koste, minder om de inkomsten die het er van geniet, als wel uit hoofde van het belang dat zij en de gansche omtrek blijft hebben bij een goeden overtogt.

Wat is er nu van de historie?

Nadat het Rijk aan den overkant van Tiel kribben had doen leggen werd de bediening van het veer moeijelijk; — toen heeft Tiel eene concessie verkregen, waarvan pleiter sommige bepalingen mededeelt, waaruit in substantie blijkt, dat Tiel vergunning verkreeg om in de rivier *naast of om* de benedenglooijing der krib een veerdam aan te leggen in dezelfde rigting der krib; art. 1.: geen «opgaand hout of eenig aan water of ijs belemmerend voorwerp» mogt op den dam geplaatst, de glooijingen mogten wel met rijshout worden beplant; «terwijl het Gemeentebestuur van Tiel moet zorg dragen dat *door het gebruik van den veerdam* geen beschadiging aan de rijkskrib wordt veroorzaakt».

Tiel heeft die concessie aanvaard, dien dam aangelegd; zij is buiten kijf eigenaresse van het door haar gemaakt en bekostigd werk; en is van regeringswege met de zorg voor *de krib* belast.

In 1875 krijgt de polder, — niet de gemeente, — van Wamel vergunning van den Minister van Binnenlandsche Zaken tot het maken van eene los- en laadplaats aan het uiteinde van den veerdam te Wamel. Tiel is daarover niet gehoord en strikt genomen — zegt pleiter — was dit niet noodig, want de Minister heeft alleen te letten op het waterschapsbelang en mag aan belanghebbenden zelven overlaten om met derden die er in betrokken kunnen worden, over een te komen. De concessie is dan ook verleend uitdrukkelijk «behoudens ieders regt». De Wamelaars echter hebben geen overleg met Tiel gevraagd, noch gepleegd. Zij hebben alles beraamd en bedisseld, aangevangen en aangelegd, buiten Tiel om, even alsof de polder over den veerdam vrije beschikking had. Volgens de beide concessiën zou ieder hebben een eigen werk, eigen regt en eigen beheer. Het behoeft geen betoog, dat zich denken laat dat twee personen verlof krijgen, ieder voor een werk, met een gelijk doel; doch zoodanig verlof is, noch kan ooit zijn eene magtiging van den een om het werk van zijn buurman aan te tasten en dat dienstbaar te maken ten eigen behoeve voor aan dien ander vreemd werk. Nu vraagt gemagtigde: wat was doel en gevolg; daargelaten de regtsschennis, welke naar zijne overtuiging plaats had. Dat men nu den veerdam *niet* liet blijven bij zijne bestemming — dienst van het overzetveer — maar hem openstelt, tegen wil en belang van den eigenaar, voor iets waartoe hij noch gemaakt noch bestemd, noch geconcessioneerd is; — namelijk voor het vervoer van en tot een los- en laadplaats die een waterschap goedgevonden heeft in de rivier te maken.

Door eigenmagtig dien dam te doen dienen om die losplaats met den wal te verbinden, wordt daarover een verkeer in 't leven geroepen, dat de weg benadeelt, het onderhoud kostbaarder maakt, en de zorg voor de krib verzwaart of belet.

De eigenaar wordt zoodoende in het beheer op zijde gezet en weldra zal, door

vermenging der beide werken, Tiel er uit gedrongen worden en de polder Wamel het beheer en bestier over het werk van Tiel voeren; maar Tiel van alles de kosten laten dragen. Pleiter meent dat met het onregt, tevens het groot belang van Tiel in het oog valt.

Pleiter heeft toen den raad verstrekt eene ligte afrastering op den veerdam te plaatsen; dan werden de werken gescheiden; en de grond gelegd om door schikking het gezamenlijk belang te regelen. Het rastertje evenwel moest worden weggenomen omdat het in strijd schijnt geweest met de voorwaarden der concessie op het rivierbelang.

Hierop volgde pleiters advies, dat het instellen van eene actie mogelijk was; behoudens echter den raad om toch alles te beproeven om in minnelijke schikking met die van Wamel te treden; hij meende dat daarbij moesten worden in acht genomen als hoofdpunten: geen gemengd beheer, dewijl dit zou kunnen zijn een onuitputtelijke bron van geschil; — een aequivalent voor het verlof van het gebruik en voor het onderhoud; — en zekerheid ter voldoening aan de concessie-bepaling dat de rijkskrib onbeschadigd blijft. Dus zelf meester blijven over krib en dam, en het gebruik concederen tegen eene vaste bijdrage in het onderhoud.

Maar de geerfden besloten in geen voorstel van dien aard te kunnen treden; van daar het raadsbesluit dat men zich in regte zou voorzien.

Daarop herinnert gemagtigde uitvoerig den loop der zaak en komt hij tot de bespreking van het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 Mei. Alvorens dat genomen werd heeft de raad van Tiel aan Gedeputeerde Staten den 10 Mei geschreven dat de raad, „alvorens te volharden” bij zijn op 8 Jan. genomen besluit tot het voeren van een regtsgeding tegen den polder Wamel, nog eene poging van schikking wilde aanwenden; — met verzoek om over eenige punten van schikking het advies van Gedeputeerde Staten te mogen vernemen. Pleiter meent dat die houding getuigt van de meest mogelijke inschikkelijkheid van het bestuur van Tiel; — het bewijst dat de gemeente gaarne het advies van Gedeputeerde Staten inwon; terwijl het aan Gedeputeerde Staten onmiskenbaar verklaarde, dat de raad voor het oogenblik was teruggekomen op zijn besluit van 8 Jan. — Het kwam gemagtigde voor, dat elke poging van Tiel eene gunstige ontvangst moest vinden. Niemand anders had belang bij afdoening dan Tiel; noch het belang der provincie, noch van den polder vorderde haast.

Desniettegenstaande gingen Gedeputeerde Staten er toe over om op het door Tiel zelf geschorste raadsbesluit eene beslissing te nemen.

Goedkeuring werd geweigerd.

Gedeputeerde Staten waren tot afkeuren of goedkeuren volstrekt onbevoegd. Sommige raadsbesluiten vorderen de goedkeuring van Gedeputeerde Staten om te kunnen werken. Maar wanneer zoodanig besluit genomen is, — stel tot aankoop van een huis — en een nader besluit strekt om, vóór tot dien koop over te gaan, een onderzoek nog zal worden ingesteld of dat huis wel noodig zal zijn, dan komt goedkeuring of afkeuring niet te pas; maar dan moet, dan mag niet worden afgekeurd, omdat Gedeputeerde Staten dat huis niet voor de gemeente zouden willen aankoopen.

Vooral in gevallen als deze moet alles worden vermeden, wat aan gemis van onpartijdigheid en bestuurskalmte zou kunnen doen vermoeden.

Spr. staat nu stil bij de overwegingen van het besluit a quo.

Hij wil bij den toon, die in het stuk gevoerd wordt, niet stil staan. Het was er zeker onwillekeurig in geraakt, dat 't was alsof het geschreven was van iemand, die zich wat geirriteerd had. Maar de zaak. Het was hier de vraag of eene eigenaresse niet van een gemeenteweg, maar van een veerdam, van een deel van haar veer, die van regeringswege is belast met de zorg voor het daar naast liggend en dien dam steunend rijkswerk; — onbevoegd is tot het inroepen van den burgerl. regter, wanneer een ander haar werk feitelijk aantast; — door overdekking, scheiding en begrenzing uitwischt; — beide werken verheelt; — en haar dam dienstbaar maakt aan een doel, waarvoor deze niet is gemaakt, en dat de eigenaresse benadeelt?

Hoe Gedeputeerde Staten er toe komen om te zeggen dat Tiel geen eigenaresse maar slechts *concessionarisse* van haar veer is, is spr. onbegrijpelijk; wordt ook in 't besluit niet verklaard en blijft onverklaarbaar.

Maar wanneer in het besluit van 23 Mei gelezen wordt, dat Tiel „concessie" heeft gekregen van het Rijk „om een rijkskrib tot veerdam in te rigten onder verpligting om die krib te onderhouden", dan is het duidelijk dat men in de concessie iets anders heeft gelezen dan spr. meent dat ieder ander er in vinden zal; en dat men het werk, dat ten gevolge dezer concessie gemaakt is, den veerdam, niet goed kent.

Spr. gaat het besluit verder in allen deele na; en merkt o. a. op, dat wanneer Gedeputeerde Staten mogten rigten tusschen eene gemeente en een polder, zij dan in de eerste plaats den polder moeten houden binnen de grenzen zijner concessie; eene concessie, die den polder *niet* de bevoegdheid toekent om het regt van Tiel te schenden en het door Tiel, krachtens de door haar verkregen concessie van 1863, wettig en *tot bepaald doel* gemaakt werk aan te tasten en te gebruiken; en moeten waken, dat hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in de Wamelsche concessie vooropzette, werd gehandhaafd; en dus de Wamelaars beletten het regt van anderen niet te behouden.

Hij komt tot de volgende conclusie:

1°. Gedeputeerde Staten zijn niet bevoegd om aan het besluit van den Gemeenteraad tot het voeren van een regtsgeding, waarop voorloopig is teruggekomen, eene beslissing te nemen, veel minder daarop „afwijkend te beschikken"; nog minder om daardoor drang op de gemeente uit te oefenen; hunne goedkeuring aan te onthouden;

2°. Hadden Gedeputeerde Staten, al hadde de Gemeenteraad volhard, naar zijn bescheiden oordeel, die goedkeuring om verschil over het regtspunt niet mogen onthouden.

Bij de vraag, of aan dergelijk raadsbesluit de goedkeuring moet worden onthouden, mag niet tot leiddraad dienen of het collegie van Gedeputeerde Staten van oordeel is, dat de gemeente gelijk heeft — want dat is de taak van den regter — maar of de Gemeenteraad, dat is hij die de gemeente onmiddellijk vertegenwoordigt — in de eerste plaats geroepen is te oordeelen wat in het belang der gemeente is, en in dat oordeel vrij is en moet blijven, — het gemeentebelang grovelijk miskent, en in strijd daarmede wil handelen.

Zijn Gedeputeerde Staten van een ander oordeel, wat het *regt* der gemeente aangaat, dan de Gemeenteraad, dan moet dat oordeel niet den doorslag geven.

Het verschil van gevoelen wijst reeds op twijfelachtigheid; en in dat geval moet men den raad laten geworden, en hem niet door weigering van goedkeuring trachten te dringen op een pad, dat misschien beter, maar niet door de gemeente zelve gewild is.

Spr. wijst daarbij op het motief voor de weigering, te vinden in het rapport van de commissie uit Gedeputeerde Staten van 18 April 1876, waarin verslag wordt gedaan van eene zamenkomst dier commissie met Burgemeester en Wethouders van Tiel.

De juistheid van dat verslag wordt in een brief, die spr. aan de Afdeeling overlegt, door B. en W. zeer bepaaldelijk bestreden.

De spreker wijst er op, dat de commissie in haar rapport van 18 April o. a. zegt: „Om nu den raad van Tiel tot het sluiten eener overeenkomst te eerder *te doen overgaan*, zal het noodig zijn *ten spoedigste* eene beslissing te nemen op zijn besluit van 8 Jan., n°. 90, waarbij hij tot het voeren van een proces tegen Wamel heeft besloten. Wij stellen u daarom voor daarop afwijzend te beschikken, en om *verder* de zaak aan te houden totdat ons de uitslag der bemoeijingen van B. en W. van Tiel en poldermeesters van Wamel zal zijn medegedeeld".

Op 10 Mei wordt aan Gedeputeerde Staten te kennen gegeven, dat de Gemeenteraad, „alvorens te volharden" bij haar besluit van 8 Jan., nog pogen wilde tot schikking te komen; en op 23 Mei weigeren zij goedkeuring aan een besluit dat virtualiter, aan hunne keuring onttrokken was.

Daarom moet die beschikking van 23 Mei worden vernietigd.

De Staatsraad-rapporteur Boot vraagt den gemagtigde of hij weet wat de sommatie van het Gemeentebestuur van Tiel dd. 15 Maart 1875 te maken heeft met eene bij de stukken overgelegde sommatie van het Burger-weeshuis te Tiel van dezelfde strekking.

De heer Mr. van der Linden verklaart daarop niet te kunnen antwoorden; laatstgemelde sommatie is hem volkomen vreemd. Wel heeft hij onder de stukken eene sommatie gezien, die dezelfde dagteekening droeg van de sommatie van Tiel, welligt dat hij daardoor de sommatie van het weeshuis niet heeft gelezen.

Hiermede is deze zaak afgeloopen.

III. het geschil tusschen *de gemeenten Breda en Zierikzee over de woonplaats van den behoeftige C. de Vister of de Visser.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 14 Sept. jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige C. de Vister of de Visser, die op den 2 Julij jl. in het gesticht voor krankzinnigen opgenomen werd, is te Zierikzee geboren in 1806. Reeds op jeugdigen leeftijd schijnt hij die gemeente te hebben verlaten; hij heeft er geen deel genomen

aan de nationale militie en is er geheel onbekend; hij is in Ned. Indische dienst geweest en van daar als gepensioneerd militair teruggekeerd met genot van pensioen, bedragende f 108 's jaars.

Door de gemeente Breda wordt erkend dat de behoeftige in het bestedelingshuis van de diaconie der Hervormde gemeente aldaar is verbleven van 1 Nov. 1871 tot 31 Sept. 1872, van 24 Jan. 1873 tot 20 Febr. 1875, van 30 Mei 1875 tot 15 Mei 1876, toen hij wegens slecht gedrag het gesticht moest verlaten. Het pensioen strekte tot bestrijding, zooveel mogelijk, der kosten voor zijn onderhoud gemaakt.

Op den 28 April jl. is hij gekomen te Zierikzee, zeggende op reis te zijn naar zijne zuster, gehuwd met P. de Bruine, te Serooskerke. Hij was ontbloot van geld en verkeerde in beschonken toestand, zoodat hij den nacht doorbragt in de politiewacht. Den 29sten vertrok hij werkelijk naar Serooskerke, den 6 Mei kwam hij op nieuw te Zierikzee, bragt er ook den nacht weder door in de politiewacht en vertrok, na reisgeld te hebben ontvangen van het burgerlijk armbestuur, naar Breda, alwaar hij in voormeld gesticht verbleef, gelijk gezegd is, tot 15 Mei d. a. v.

Op den 17 Mei, dus twee dagen nadat hij uit het gesticht was gezet, werd hij onder de gemeente Halsteren zwervende aangetroffen en op last van den burgemeester dier gemeente, onder politie-toezigt, vervoerd noar Zierikzee, waar hij opgaf te wonen.

Het gemeentebestuur aldaar heeft daarvan kennis gegeven aan het gemeentebestuur te Breda, met opgave tevens, dat de behoeftige lijdende scheen aan krankzinnigheid die echter nog niet gevaarlijk was. Dat bestuur vroeg tevens of, wijl de behoeftige blijkbaar te Breda te huis behoorde, het bestuur aldaar goedvond, dat hij onder geleide naar Breda zou worden teruggevoerd.

De vraag is: waar had de behoeftige woonplaats toen hij in het gesticht werd opgenomen?

Door het gemeentebestuur van Breda wordt gezegd, dat de behoeftige reeds den 3 Oct. 1872 met getuigschrift van woonplaatsverandering van Breda naar Vught is afgeschreven. Volgens berigt van het gemeentebestuur te Vught, heeft de behoeftige zich aldaar nimmer aangemeld. Verder zegt het gemeentebestuur van Breda, dat de behoeftige nog al een zwervend leven heeft geleid en geene vaste woonplaats schijnt te hebben gehad; dat dus de plaats van het werkelijk verblijf in aanmerking moet komen en dat dan de vraag rijst: moet voor de plaats van dat werkelijk verblijf worden gehouden Breda, waar hij bij tusschenpoozen geruimen tijd verbleef, of Zierikzee, waar zijne krankzinnigheid ontstond of althans openbaar werd? De beslissing dier vraag liet het gemeentebestuur van Breda over aan hooger gezag, waarnaar het zich zou gedragen.

Het gemeentebestnur van Zierikzee betoogt in onderscheidene missives, gerigt aan den Commissaris des Konings in Zeeland, alsmede aan het gemeentebestuur van Breda en voorts in eene memorie aan deze Afdeeling overgelegd, dat de behoeftige woonplaats heeft te Breda, alwaar hij verbleef in het diaconiegesticht tot 15 Mei 1876; en dat hij die woonplaats niet heeft verloren toen hij twee dagen daarna, namelijk op 17 Mei, zwervende werd gevonden te Halsteren en dat hij althans zeker zijne woonplaats niet heeft overgebragt, toen hij op last van den burgemeester van

Halsteren onder geleide van de politie werd overgebragt naar Zierikzee; en voert wijders aan dat er geen enkel feit bestaat, waaruit zou kunnen blijken dat de behoeftige zijne woonplaats heeft gevestigd of heeft *willen* vestigen te Zierikzee.

IV. het beroep van *J. Vonk en S. Evenblij, te Zaandam, tegen de door Burg. en Weth. aldaar aan J. van Lijnen Noomen verleende vergunning tot oprigting eener stoomhoutzagerij.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

In de maand Mei jl. verzocht J. van Lijnen Noomen, koopman in houtwaren te Zaandam, van Burg. en Weth. van die gemeente de vergunning tot het plaatsen van een stoommachine (locomobile) van zes paardenkracht op het aan den verzoeker toebehoorend terrein, kadastraal bekend gem. Zaandam, sectie G, n°. 1485, gelegen aan de Westzijde aldaar, en zulks tot het drijven eener houtzagerij met twee raamzagen en een ronde zaag.

De locomobile zou geplaatst worden in een steenen gebouw met gemetselden schoorsteen hoog 14 meter.

Bij het op 27 Mei ll. gehouden onderzoek de *commodo et incommodo* werden vier bezwaarschriften ter tafel gebragt en gelezen, allen van gelijken inhoud, en op grond van vrees voor gevaar, schade en hinder in den zin der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) op de niet-inwilliging van het gedaan verzoek aandringende.

B. en W. besloten daarop een onderzoek in loco in te stellen.

De uitkomst daarvan was, dat zij bij beschikking van 7 Junij d. a. v. de gevraagde vergunning verleenden, onder de navolgende voorwaarden:

1°. de schoorsteen moet gemetseld worden opgetrokken tot 14 meters boven den beganen grond, en voorzien van een vonkenvanger naar goedkeuring van het gemeentebestuur;

2°. er mag niet met zaagsel gestookt worden;

3°. de machine moet geplaatst worden in een steenen gebouw met steenen vloer;

4°. de inrigting moet binnen één jaar na heden (7 Junij) voltooid zijn.

Tegen deze beschikking van B. en W. dd. 7 Junij zijn op 17 en 20 Junij d. a. v, bij den Koning in hooger beroep gekomen twee belanghebbenden, welke ook op 27 Mei te voren hunne bezwaren reeds schriftelijk hadden ingebragt, met name J. Vonk en Simon Evenblij.

De eerstgenoemde J. Vonk, goud- en zilver- kashouder enz., eigenaar van de aangrenzende perceelen n°. 1484 en n°. 1126, vreest ten gevolge van de werking der locomobile verzakking zijner panden, grooten hinder door het gedruisch der machine en ook door den uitslaanden rook en asch, bederf van zijn drinkwater, alsmede van bleekgoederen en eindelijk nadeel voor zijne ziekelijke echtgenoote.

De app. Evenblij, particulier schipper op Rotterdam, eigenaar en bewoner der naburige perceelen n°. 1334 en 1333, geeft hoofdzakelijk te kennen, dat de ligplaats

van zijn vrachtschip achter die perceelen en achter perceel 1126 steeds in lading ter ontvangst van goederen ligt, en daartoe open moet gehouden worden; dat hij dikwijls ligt ontvlambare stoffen, als olie, terpentijn, petroleum enz., moet lossen en laden, en dat gevaar voor brand onvermijdelijk is wanneer op perceel 1485 een stoomwerktuig zal worden geplaatst, welk gevaar gelijkelijk bestaat voor zijn pakhuis staande op perceel 1333.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 30 Aug. ll. zijn van oordeel, dat de verleende vergunning behoort te worden gehandhaafd, doch stellen voor aan den concessionaris alsnog de voorwaarde op te leggen, ter voorkoming van bederf van drinkwater en bleekgoed, — dat het stoomtuig uitsluitend met cokes gestookt zal mogen worden.

Er zijn bij 's Raads Afdeeling memoriën ingekomen van van Lijnen Noomen, die daarbij de geopperde bezwaren nader wederlegt, en van de twee appellanten, van welker memoriën ik in den loop mijns verslags reeds den hoofdinhoud heb medegedeeld.

Een ander reclamant, die echter bij Z. M. niet in appel kwam, gebroeders van Heyningen, wijst in een schrijven aan de Afdeeling op door hem gevreesd brandgevaar.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen; ik meen dus met dit verslag te kunnen volstaan.

De appellant J. Vonk licht het beroep nader toe. Zijne bezwaren zijn hoofdzakelijk gerigt tegen de plaatsing van het stoomwerktuig in de onmiddellijke nabijheid van het bewoonbaar gedeelte der gemeente. Hij vreest dat, bij het in gang zijn der machine, zijn huis onbewoonbaar zal worden door het onophoudelijk gedruisch en de trilling van den grond, waarvoor hij ook des nachts beducht is. Ook uit een hygienisch oogpunt meent belanghebbende de plaats te moeten afkeuren. Voorts wijst hij op het brandgevaar, inzonderheid voor de schepen op de Zaan en vestigt nog de aandacht op de mogelijkheid dat dikwijls, in plaats van met cokes, met zaagsel zal gestookt worden.

Staatsraad de Jonge verzoekt den heer van Lijnen Noomen zijn gevoelen kenbaar te maken over het stoken alleen met cokes.

De heer van Lijnen Noomen antwoordt, dat een onderzoek de moeijelijkheid daarvan heeft doen uitkomen, in de eerste plaats omdat cokes geen genoegzame hitte en dus geen stoom geeft en ten tweede omdat daarvoor eene bergplaats zal noodig zijn.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten,

---

Zeven-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 *November* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende koninklijke besluiten:

1°. van 16 October 1876, n°. 25, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Jan Willem Kraan.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, blz. 380).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Jan Willem Kraan;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 Oct. 1876, n°. 58;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Oct. 1876, n°. 24, 2de Afd. B;

Overwegende, dat de genoemde behoeftige, die den 7 Junij 1876 ter zake van krankzinnigheid in het buitengasthuis te Amsterdam is opgenomen, is geboren in 1821 te Mijdrecht;

dat hij luidens de ingewonnen berigten vóor 1874 het schippers-bedrijf uitoefende en

steeds woonde in zijne schuit, dat hij in April 1874 wegens diefstal tot een jaar gevangenisstraf is veroordeeld en in April 1875 zich heeft begeven naar Leiden, waar hij zich in het bevolkingsregister heeft laten inschrijven; dat hij echter, na een verblijf van 4 of 5 dagen bij een slaapsteehouder aldaar, die gemeente weder heeft verlaten, voorzien van gereedschap, dat hem van wege het genootschap tot zedelijke verbetering voor ontslagen gevangenen was verstrekt, en met het doel om in den Haarlemmermeerpolder als aard- of polderwerker de kost te gaan verdienen; dat hij toen voortdurend heeft rondgezworven, des nachts in dezen of genen hooiberg of schuur ongevraagd nachtverblijf nemende, en dat niet is gebleken dat hij ergens een vast verblijf heeft gehad;

dat hij in Julij 1875 weder wegens diefstal is veroordeeld tot 9 maanden gevangenisstraf, na afloop waarvan hij te Amsterdam schijnt gebleven te zijn, hoewel niet is gebleken, dat hij daar eene vaste woonplaats heeft gehad;

dat onder die omstandigheden geen gemeente met de kosten van verpleging van den behoeftige kan worden belast;

dat de inschrijving in het bevolkingsregister te Leiden niet voldoende is om aan te nemen dat hij daar zijn domicilie zou hebben gevestigd;

dat hij alléén naar Leiden schijnt te zijn gegaan met het doel om ondersteuning te vragen uit het fonds tot zedelijke verbetering van ontslagen gevangenen en geen voornemen blijkt gehad te hebben om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen; dat al mogt dit voornemen hebben bestaan het in allen gevalle niet is ten uitvoer gelegd, daar een verblijf van enkele dagen bij een slaapsteehouder niet kan aangemerkt worden als werkelijke „woning" in den zin van het Burgerlijk Wetboek;

Gezien de wet op het armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burg. Wetb.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging naar en verpleging in het krankzinnigengesticht voor J. W. Kraan zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 16 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN *l. d.*

2o. van 16 Oct. 1876, houdende beslissing van het *geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Anna Verschoor.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 376).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Anna Verschoor;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 4 Oct. 1876, n°. 56;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Oct. 1876, no. 23, 2de Afd. B.;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die den 3 Maart 1843 te Leeuwarden geboren is, den 8 Febr. 1875 van uit het rijksgesticht Veenhuizen, waar zij van 4 Febr. 1874 was verpleegd, is overgebragt naar het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen;

dat zij van 28 Febr. 1871 tot 4 Febr. 1874 in den zin van het Burgerlijk Wetb. domicilie heeft gehad te Leeuwarden;

dat zij op laatstgemeld tijdstip Leeuwarden heeft verlaten en zich heeft begeven naar Assen, waar zij ongeveer acht dagen in eene slaapstede heeft doorgebragt en toen wegens bedelarij is aangehouden;

dat het ingesteld onderzoek geene bewijzen heeft opgeleverd, dat zij bij het verlaten van Leeuwarden niet met volkomen bewustheid zou gehandeld hebben; dat zij zelve eene afdoende reden heeft opgegeven, waarom zij niet langer te Leeuwarden wilde blijven, namelijk schaamte over hare destijds bestaande zwangerschap, en zij zich ook op regelmatige wijze uit het bevolkingsregister heeft laten afschrijven;

dat zij dus door het verlaten van Leeuwarden haar domicilie aldaar heeft verloren en dat haar zeer kortstondig verblijf te Assen, vooral onder de omstandigheden waaronder dit heeft plaats gehad, die gemeente niet als hare woonplaats kan doen aanwijzen;

Gezien de wet op het armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van het overbrengen naar en de verpleging in het krankzinnigengesticht van Anna Verschoor zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk, tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling

voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 16 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN *l. d.*

Aan de orde is:

II. het beroep van *T. van der Velden jr., hulponderwijzer aan eene openbare school te Amsterdam, tegen een besluit van Ged. Staten van Noordholland,, houdende weigering van vergunning tot het geven van godsdienstonderwijs en wel bij de doopsgezinde gemeente te Amsterdam.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Thomas van der Velden Jr., 3de hulponderwijzer aan de openbare tusschenschool Lr. C. te Amsterdam, is door den kerkeraad der vereenigde doopsgezinde gemeente aldaar benoemd tot godsdienstonderwijzer bij die gemeente.

Hij heeft zich naar aanleiding van art. 24 der wet op het lager onderwijs tot Gedeputeerde Staten van Noordholland gewend met verzoek om hunne goedkeuring te verleenen op het bekleeden van de genoemde betrekking. Gedeputeerde Staten hebben het verzoek in handen gesteld van B. en W. van Amsterdam, die, met overlegging van een berigt der plaatselijke schoolcommissie, welke verklaarde tegen de waarneming der bedoelde betrekking door den hulponderwijzer geen bezwaar te hebben, ook van hunnen kant adviseerden tot het verleenen der gevraagde goedkeuring. Gedeputeerde Staten hebben evenwel bij beschikking van 16 Aug. 1876, lettende op art. 24, al. 1, der wet op het lager onderwijs en op het koninklijk besluit van 20 Jan. 1863, n°. 51, aan den adressant te kennen gegeven dat de gevraagde vergunning niet kon worden gegeven.

Van dit besluit is van der Velden bij adres van 28 Aug. in beroep gekomen bij den Koning. Hij voert aan, dat de hoofdonderwijzer aan de openbare tusschenschool Lr. C. en de plaatselijke schoolcommissie te Amsterdam gunstig geadviseerd hebben, aangezien het vervullen der betrekking die hem is opgedragen niet den minsten invloed heeft op het openbaar lager onderwijs, en dat bij kon. besluit van 23 Julij 1866, n°. 54, aan twee openbare onderwijzers vergunning verleend is tot het aanvaarden eener kerkelijke betrekking.

Ged. Staten van Noordholland, omtrent dit beroep gehoord, berigten dat zij van de ontvangen gunstige adviezen zijn afgeweken met het oog op het in hunne beschikking aangehaalde kon. besluit van 20 Jan. 1863, n°. 51, waarbij, met intrekking

eener door hen aan zekeren F. Zwart te Schermerhorn verleende vergunning, tot het gelijktijdig waarnemen der betrekkingen van openbaar onderwijzer en van onderwijzer in koraalgezang en bijbellezen, verklaard werd dat er geen termen waren om het verzoek van dien hulponderwijzer in te willigen, en wel o. a. uit overweging dat het bekleeden van kerkelijke bedieningen door openbare hoofd- en hulponderwijzers in het algemeen als strijdig met den geest der wet op het lager onderwijs moest worden beschouwd en er ten deze geene redenen bestonden om daartoe goedkeuring te verleenen.

Ook ten aanzien van het verzoek van van der Velden, zeggen Ged. Staten, waren hun geene bijzondere redenen kenbaar geworden op grond waarvan het zou kunnen worden toegestaan, en zij meenden daarom van het beginsel in genoemd koninklijk besluit uitgesproken voor zooveel van der Velden betreft niet te mogen afwijken.

Ged. Staten merken nog op dat bij het koninklijk besluit van 23 Julij 1866, n°. 54, in het adres van van der Velden aangehaald, en bij een ander kon. besluit van gelijke dagteekening, sprake is van bedieningen die van een anderen aard worden geacht dan die tot het bekleeden waarvan van der Velden vergunning wenscht te bekomen.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 22 Sept. 1876.

Sedert is bij de Afdeeling ontvangen eene memorie van den appellant. Hij meent dat het onjuist is wat in het door Ged. Staten aangehaalde kon. besluit van 20 Jan. 1863 wordt overwogen, dat het bekleeden van kerkelijke bedieningen door openbare hoofd- en hulponderwijzers in het algemeen als strijdig met den geest der wet op het lager onderwijs moet worden beschouwd. Volgens hem heeft men integendeel de 1ste alinea van art. 24 juist met het oog op kerkelijke bedieningen in de wet opgenomen.

Hij brengt in herinnering dat in het ontwerp der wet op het lager onderwijs van 1855 was bepaald, dat hoofd- en hulponderwijzers geene ambten of bedieningen zouden mogen bekleeden, geen beroep of nering uitoefenen dan met goedkeuring van Ged. Staten. Hij haalt aan de toelichting op deze bepaling, waarin zij voorgesteld wordt als bestemd om te voorkomen, dat de onderwijzers door het bekleeden van andere betrekkingen of het uitoefenen van andere bedrijven zouden worden afgetrokken van de vervulling hunner hoofdpligten, en waarin van kerkelijke bedieningen in het bijzonder melding gemaakt wordt als onder deze bepaling vallende; terwijl ook bij de verdere behandeling van de bedoelde bepaling uitdrukkelijk van kerkelijke bedieningen sprake geweest is.

Hij leidt uit het een en ander af, dat het bekleeden van eene kerkelijke bediening in het algemeen den openbaren onderwijzers veroorloofd is, en dat, had de wetgever hun het bekleeden van zoodanige bedieningen willen verbieden, dit verbod uitdrukkelijk in de wet zou opgenomen zijn, evenals daarin is opgenomen het verbod om eenig beroep of bedrijf uit te oefenen.

Appellant voert verder aan dat Ged. Staten slechts twee jaren geleden aan een openbaren onderwijzer te Amsterdam vergunning hebben verleend om de betrekking

van voorzanger bij de Luthersche gemeente te bekleeden en dat twee openbare onderwijzers bij die gemeente godsdienstonderwijs geven.

Volgens appellants oordeel hadden Ged. Staten slechts te onderzoeken of de hem opgedragen bediening hem zou verhinderen zijne pligten als openbaar onderwijzer behoorlijk te vervullen, m. a. w., of hij aan het onderwijs in de godsdienst te veel tijd zou moeten besteden; en hiervan kon z. i. geen sprake zijn, vermits het onderwijs bij de Doopsgezinde gemeente slechts gedurende drie uren 's weeks zou gegeven worden en wel Zondag- en Dingsdagavond van 9 tot 10 uur en Zaturdagmiddag van 3 tot 4 uur. Er is dan ook, zegt appellant, gunstig geadviseerd door den hoofdonderwijzer der school waaraan hij werkzaam is en door de plaatselijke schoolcommissie. Ten slotte vestigt appellant er nog de aandacht op dat in de vergadering van de genoemde schoolcommissie van 4 Sept. 1876 eene motie is aangenomen, waarbij als het oordeel der commissie werd uitgesproken, dat het geven van godsdienstonderwijs buiten den schooltijd niet onvereenigbaar kan worden geacht met de betrekking van onderwijzer aan eene openbare school.

III. het beroep van *het bestuur van den Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking, onder Alkemade, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is vernietigd een bevel van het polderbestuur tot opruiming van een molentje.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Onder dagteekening van 25/31 Julij ll. hebben Ged. Staten van Zuidholland, na het betrokken polderbestuur te hebben gehoord, en in overeenstemming met de deswege aan hen uitgebragte berigten van den hoofdingenieur van den provincialen waterstaat in Zuidholland en van het Hoogheemraadschap van Rijnland, genomen het navolgende besluit:

„Gezien een adres dd. 16 Mei 1876 van mevrouw de wed. C. Heineken, geboren A. G. van der Paauw, te Amsterdam, eigenaresse van landen, gelegen in het onder den naam van „de kas” bekende deel van den Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking (gemeenten Alkemade en Woubrugge), op daarvoor aangevoerde gronden vernietiging verzoekende:

a. van een besluit der vergadering van stemgeregtigde ingelanden van genoemden polder van den 15 Dec. 1874, waarbij aan haar de vergunning is geweigerd tot plaatsing van een molentje ter bemaling harer landen gelegen in het gedeelte van bovengenoemden polder genaamd „de kas”;

b. van een besluit van het bestuur van bovengenoemden polder dd. 8 Mei 1876, waarbij aan adressante, onder verdere verwijzing naar art. 53 van het Algemeen Polderreglement in de provincie Zuidhollend, de opruiming is gelast van een door haar ter bemaling harer landen geplaatst molentje.

Gelezen het ter zake ingewonnen rapport van heeren Dijkgraaf en Hoogheemraden

van Rijnland dd. 24/27 Junij ll. n_o. 20/708 en het in afschrift daarbij overgelegd berigt van het polderbestuur voornoemd;

Overwegende:

dat D. van Wieringen als gemagtigde van adressante, ten einde hare landen gelegen in het onder den naam van „de kas” bekende deel van den Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking van het overtollige water te kunnen bevrijden, in vereeniging met andere belanghebbenden, zich in 1874 heeft gewend tot het bestuur van genoemden polder, tot het verkrijgen van vergunning om bij wijze van hulpgemaal voor eigen rekening een molentje te stichten ter bemaling dier landen;

dat het bestuur van oordeel zijnde, dat de beslissing omtrent dit verzoek behoorde tot de bevoegdheid der vergadering van stemgeregtigde ingelanden des polders, dit heeft ter tafel gebragt in de vergadering van stemgeregtigde ingelanden, gehouden den 15 Dec. 1874; dat in deze vergadering het verzoek van adressante is afgewezen met 99 tegen 40 stemmen;

Overwegende, dat adressante bij nadere overweging van oordeel zijnde, dat voor de plaatsing van zoodanig molentje noch van het bestuur, noch van de vergadering van stemgeregtigde ingelanden, vergunning vereischt wordt, in 1876 een molentje als bovenbedoeld op hare landen heeft doen plaatsen;

dat echter adressante onder dagteekening van 8 Mei 1876 van het voormeld polderbestuur een schrijven heeft ontvangen, waarin haar, onder verwijzing naar art. 53 van het Algemeen Reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, last werd gegeven om den bewusten molen binnen veertien dagen na die dagteekening op te ruimen, met mededeeling dat dit bij verzuim van wege den polder voor hare rekening zou plaats hebben.

Overwegende, dat art. 64 van het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie duidelijk omschrijft wat tot de bevoegdheid der vergadering van stemgeregtigde ingelanden behoort;

dat echter daarbij nergens is voorgeschreven, dat aan die vergadering behoort de beslissing over een verzoek om vergunning tot plaatsing van een molentje als hulpbemaling voor landen tot den polder behoorende;

dat evenmin bij eenige andere wet of verordening die bevoegdheid aan de vergadering van stemgeregtigde ingelanden is toegekend;

dat mitsdien het boven omschreven besluit der vergadering van stemgeregtigde ingelanden van den „Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking,” van den 15 Dec. 1874, is in strijd met het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie en mitsdien, ingevolge art. 91 van dat Reglement, behoort te worden vernietigd;

Overwegende verder, dat door het bestuur van den Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking bij aanschrijving van 8 Mei 1876 aan adressante is bevolen de opruiming van een molentje, hetwelk zij als hulpbemaling heeft doen plaatsen op hare landen gelegen in het onder den naam van „de kas” bekende deel des polders;

dat het polderbestuur dit gegeven bevel grondt op art. 53 van het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie, waarbij aan de polderbesturen is opgedragen te bevelen de opruiming van al hetgeen binnen den polder, in strijd met de bestaande verordeningen, ten nadeele van den waterstaat des polders of van

aangrenzende polders of waterschappen is gebouwd, geplaatst, gemaakt, gedaan of geplant;

dat, zoo al beweerd zou kunnen worden — hetgeen echter door het polderbestuur niet is geschied, veelmin daarvoor eenig bewijs is geleverd — dat de plaatsing van het bewuste molentje ten nadeele strekt van den waterstaat des polders of van aangrenzende polders of waterschappen, het bestuur aan art. 53 voormeld alleen dan de bevoegdheid kan ontleenen de opruiming van het molentje te bevelen en bij gebreke daarvan de opruiming ten koste der nalatigen te doen verrigten, wanneer de plaatsing tevens is geschied in strijd met de bestaande verordeningen;

dat toch, bijaldien het de bedoeling van art. 53 ware geweest, voorschreven bevoegdheid aan de polderbesturen toe te kennen, ook dan wanneer niet werd gehandeld in strijd met de bestaande verordeningen, de aanhef daarvan zoude hebben moeten luiden : „het beveelt de opruiming van al hetgeen binnen den polder, in strijd met de bestaande verordeningen *of* ten nadeele van den waterstaat des polders enz., is gebouwd enz. enz.”;

dat echter bij geene wettelijke verordening de plaatsing van een molentje als hier bedoeld is verboden en evenmin de keur des polders daaromtrent eene bepaling bevat;

Overwegende ten slotte, dat door het polderbestunr in zijn berigt van 6 Junij jl. wordt beweerd, dat het bewuste molentje zou zijn gesticht op of in den togt aan den polder behoorende;

dat echter — aangenomen al dat dit door niets gestaafd beweren juist ware — dit een geschil zou betreffen van civielregterlijken aard en aan den polder het regt zou kunnen geven om tegen adressante eene revindicatoire vordering in te stellen, doch dat daaruit geenszins door het polderbestnur als publiekregtelijk ligchaam de bevoegdheid zou kunnen worden ontleend om uit krachte van art. 53 van het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie, de opruiming van het molentje te bevelen;

dat mitsdien het bevel door het polderbestuur gegeven is onwettig en alzoo behoort te worden vernietigd;

Gelet op de artt. 53, 64 en 91 van het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie (Provinciale Bladen van 1856, n°. 99, en van 1857, n°. 87;

Hebben besloten :

Te vernietigen :

a. het in de praemissen breeder omschreven besluit van de vergadering van stemgeregtigde ingelanden van den Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking van 15 Dec. 1874;

b. het bevel door het bestuur van den polder onder dagteekening van 8 Mei 1876 uitgevaardigd tot opruiming van het daarbij bedoeld molentje.”

Het is tegen dit besluit van Ged. Staten van den $\frac{25}{31}$ Julij ll., dat het bestuur van den „Veender- en Lijkerpolder buiten de bedijking” bij den Koning is gekomen in hooger beroep bij verzoekschrift van 22 Aug. d. a. v., — en zulks nadat voormeld

besluit van Ged. Staten op 9 Aug. te voren aan het genoemd bestuur was uitgereikt.

App. begint met op te merken, dat, hoe vreemd het ook zij, dat mevrouw Heineken de bevoegdheid van de vergadering van stemgeregtigde ingelanden betwist, om op een door haar zelve aan die vergadering gerigt verzoek eene beslissing te nemen, nu die beslissing ten haren nadeele is uitgevallen, het verzoekend bestuur de al of niet bevoegdheid dier vergadering daartoe vooralsnog buiten beschouwing wenscht te laten, maar zich in zijn regt om de opruiming van meergemeld molentje te gelasten verlangt gehandhaafd te zien; dat dit regt steunt én op de wet van 9 Oct. 1841 (*Stbl.* no. 42) én op art. 53 van het Algemeen Reglement voor de polders in Zuidholland;

dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland, de genoemde wet van 1841 ter zijde latende, op grond van eene geheel onjuiste verklaring van gemeld art. 53 van het Algemeen Polderreglement, het regt van het verzoekend bestuur ontkennen;

dat eene bloote lezing van het bedoelde artikel 53 de onjuistheid van het beweren van Ged. Staten aantoont;

dat toch het bedoelde artikel luidt als volgt:

„Het beveelt de opruiming van al hetgeen binnen den polder, in strijd met de bestaande verordeningen, ten nadeele van den waterstaat des polders enz. is gebouwd enz.”

dat nu Ged. Staten over het hoofd hebben gezien, dat achter het woord *verordeningen* een *comma* staat, waardoor beide gevallen, waarin de opruiming kan worden gelast, worden afgescheiden;

dat om tot de uitlegging te komen door Ged. Staten aan het artikel gegeven, of die comma *niet* zou moeten aanwezig zijn, of het woord *en*, beide zinsneden zou moeten verbinden;

dat de zin van het artikel alzoo deze is: dat aan de polderbesturen het regt wordt toegekend de opruiming te gelasten en van al hetgeen in strijd met de bestaande verordeningen (daargelaten of het al of niet ten nadeele van den polder strekt) en van al hetgeen ten nadeele van den waterstaat des polders (daargelaten of de verordeningen daaromtrent al of niet iets bepalen) is geplaatst of gemaakt;

dat er dan ook geene reden denkbaar is waarom wat ten nadeele van den waterstaat des polders is gebouwd, alleen *dan* zou moeten worden opgeruimd, wanneer het bouwen *tevens* bij verordening verboden ware;

dat de eenige vraag, die hier alzoo in aanmerking komt, deze is: „of het plaatsen van het molentje ten nadeele strekt van den waterstaat des polders, welke vraag naar het inzien van het bestuur bevestigend moet worden beantwoord;

dat toch dan, wanneer een der ingelanden van een polder het water langs zijne landerijen in het polderwater van hooger gelegen land willekeurig kan en mag opmalen, alle toezigt en zorg door het polderbestuur voor een doeltreffenden waterafvoer aan te wenden, onmogelijk wordt, maar het ten andere ook geen betoog behoeft, dat door die willekeurige opmaling van water de hooger gelegen landerijen, wier polderwater daardoor toeneemt, groote schade kunnen lijden, vooral ook omdat dit polderwater niet bij elken wind kan worden afgevoerd;

redenen waarom het polderbestuur eerbiedig verzoekt dat het Z. M. moge behagen

bovenbedoeld besluit van Ged. Staten van Zuidholland, waarbij het bevel van het polderbestuur dd. 8 Mei 1876 tot opruiming van het bedoeld molentje is vernietigd, te willen vernietigen en buiten effect te stellen.

Ged. Staten in hun ambtsberigt van 5/11 Sept. jl. vestigen al dadelijk de aandacht op de omstandigheid, dat, ofschoon bij hun besluit van 25/31 Julij vernietigd werden *zoowel* het besluit der vergadering van stemgeregtigde ingelanden van 15 Dec. 1874 als het bevel tot opruiming van dat molentje — de app. in de eerste vernietiging berust en zich alleen tegen de laatste in hooger beroep heeft voorzien;

dat de app. geheel ten onregte in die vernietiging strijd ziet met de wet van 1841 of art. 53 van het Algemeen Reglement voor de polders in deze provincie;

dat toch de wet van 1841 in art. 2, n°. 1, geene de minste oplossing geeft op de vraag wie tot eenige opruiming *verpligt* zij te achten, — maar alleen aan de polderbesturen de bevoegdheid toekent om, zoo hij, *die tot eenige opruiming verpligt is*, daaromtrent nalatig is, zulks te diens koste, met regt van parate executie, te verrigten;

dat echter uit art. 3*b* dier wet regtstreeks voortvloeit, dat tot opruimingen, waartoe men niet, volgens art. 2, n°. 1, en uit anderen hoofde verpligt is, alleen kan worden genoodzaakt, bijaldien de daarstelling heeft plaats gehad in strijd met de bestaande reglementen en gebruiken of de voorschriften naar aanleiding daarvan gegeven;

dat art. 53 van het Algemeen Waterschapsreglement mede uitdrukkelijk als *vereischte* der bevoegdheid van het polderbestuur tot het bevelen eener opruiming van hetgeen beweerd mogt worden ten nadeele van den waterstaat des polders of van aangrenzende waterschappen te zijn gebouwd, *vordert* dat dit bouwen in strijd met de bestaande verordeningen zij geschied;

dat daar, gelijk door den appellant wordt erkend, het bouwen van het bewuste molentje noch door de keur des polders, noch door eenige andere verordening, is verboden, mitsdien voormeld art. 53 aan het polderbestuur geene bevoegdheid gaf om de opruiming te bevelen, en alzoo het besluit tot dat bevel teregt door Ged. Staten werd vernietigd, zelfs al kon met regt worden beweerd, dat het bewuste molentje nadeelig ware voor den waterstaat des polders;

dat het te dien aanzien echter opmerking verdient, dat, ofschoon het polderbestuur, kennelijk ten einde toe te geven aan het verlangen der meerderheid van ingelanden welke het vernietigd besluit uan 15 Dec. 1874 namen, bij zijn adres aan den Koning op algemeene gronden het nadeelige van zulk molentje betoogt, daardoor in strijd handelt met *eigene* overtuiging, daar dit bestuur in zijne in afschrift overgelegde missive van 6 Junij jl. aan heeren Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland verklaarde, „dat de leden van het bestuur zich niet tegen de plaatsing van gezegd molentje gestemd gevoelden” en dus daarin geen nadeel voor den polder zagen; — terwijl Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland in hunne mede overgelegde missive van 24/27 Junij ll., n°. 20/708, „in de niet-toelating der stichting van dat molentje eene kennelijke benadeeling zagen van de landen der zoogenaamde KAS, daar door die stichting de landen der kas zonder eenige werkelijke opoffering van de overige landen des polders zouden zijn geholpen”.

Er zijn bij 's Raads Afdeeling ingekomen twee memoriën, als eene van den ge-

magtigde der wed. Heineken, — Mr. J. P. Amersfoordt, advocaat te Haarlemmermeer, — en ééne van den appellant.

De gemagtigde, Mr. Amersfoordt, legt over eene kaart, waarop, met potlood, is aangewezen de plaats waarop het molentje is gezet.

Hij komt wijders in zijne memorie tot de slotsom 1°. dat het bestuur van den polder voormeld sedert langen tijd zijn pligt verzuimd heeft, door den laaggelegen polder „de kas" niet behoorlijk droog te houden, en 2°. dat, wanneer men in een polder wil beletten het stellen van „kilgemalen", zulks uitdrukkelijk behoort bepaald te zijn in het reglement van den betrokken polder, tot bewijs van welke stelling door hem is overgelegd het reglement op den Haarlemmermeerpolder, hetwelk in art. 13 daarin voorziet, en tevens een reglement op de inpoldering en afzonderlijke bemaling van lage landen in genoemden Haarlemmermeerpolder. Ten slotte wordt bij die memorie de handhaving verzocht van der Ged. Staten besluit van 25/31 Julij.

Appellant in zijne memorie dd. 12 Oct. ll. wijst ten eerste op de nadeelige gevolgen welke die hier plaats gehad hebbende handelwijze hebben moet op den boezem en de waterberging des polders, en zulks te meer, wanneer, gelijk te voorzien is, meerdere molentjes van dien aard zullen opgerigt worden, indien de beslissing door Ged. Staten in deze genomen mogt gehandhaafd worden.

In de tweede plaats volhardt hij bij de door hem gegevene uitlegging aan art. 53 van het Algemeen Polderreglement en aan de wet van 1841.

Hij licht wijders toe het vroeger te kennen geven des bestuurs, dat het zich persoonlijk niet tegen het verzoek om plaatsing van bewust molentje gestemd gevoelde, door op te merken, dat het destijds daarbij had gevoegd nog eene tweede zinsnede, luidende, „met inachtneming echter van eenige te stellen voorwaarden omtrent het gebruik enz."

Appellant betreurt het overigens, dat de gemagtigde van Wieringen in deze geheel eigendunkelijk gehandeld heeft, zonder in overleg te treden, gelijk Hoogheemraden van Rijnland hadden aan de hand gedaan, met het bestuur des polders, aangezien, bij betrachting van zoodanig overleg, de zaak waarschijnlijk tot wederzijdsche tevredenheid zou hebben kunnen geschikt worden.

Ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De heer VAN KLINK zegt namens het appellerend bestuur:

Het plaatsen van het bewuste molentje heeft nadeelige gevolgen voor boezem en waterberging.

Dit zal erger worden indien er meer zulke molens worden geplaatst.

Het plaatsen van dit molentje strijdt met art. 53 van het polderreglement en de wet van 1841.

Het bestuur ware persoonlijk niet tegen de plaatsing geweest, mits met inachtneming van voorwaarden.

Van Wieringen, de huurder van mevr. Heineken, heeft eigenmagtig en willekeurig gehandeld, anders ware deze zaak wel geschikt.

Reeds vroeger is hem toegegeven dat hij zijn land van den polder mogt afsluiten. Dit echter, het afzonderlijk bemalen, gaat te ver.

De hoofdingenieur en Ged. Staten hadden van Wieringen bevolen zich met het bestuur te verstaan, niet eigenmagtig te handelen.

Mr. J. P. van Amersfoordt zegt voor *antwoord:*

Het land, genaamd "de kas", het laagste van den Veener- en Lijkerpolder buiten bedijking, is sedert langen tijd door het bestuur van dien polder nalatig behandeld.

Ofschoon de beide molens van den polder in staat zouden zijn geweest, dit land, evenals het andere land, droog te malen, men deed het niet.

In dezen polder wordt het hooger gelegene land gebruikt door groenboeren, die gaarne hunne groenten te water vervoeren, hunnen mest te water aanvoeren; die meenen, dat voor den groei der planten door hen geteeld, hoog water nuttig en noodig is; om dit te verkrijgen, zetten zij de menigvuldige sluizen open, laten het buitenwater overvloediglijk binnen en malen het niet weder uit, schoon ook het land "de kas" blank moge staan.

De huurder van mevr. Heineken, genaamd van Wieringen, heeft langen tijd het water zelfs uit zijnen stal en woning, ook des nachts, moeten uithozen met eenen schop, door zijner handenwerk.

Deze Danaïdenarbeid heeft den man verdroten: als hij aan den molenaar of aan de leden van het bestuur onderdaniglijk vroeg, om toch te willen malen, gaf men hem kwaad bescheid, dikwijls in zeer ruwe bewoordingen.

Een verzoek door hem aan de vergadering van hoofdingelanden gedaan, om een molen te mogen zetten, werd met groote meerderheid afgewezen.

In zijnen droevigen toestand, riep hij mijnen raad in en in Oct. 1875 stelde ik voor hem een verzoekschrift aan Zijne Majesteit den Koning, met de zekerheid, dat de zaak, namens Zijne Majesteit, zoude worden ter kennis gebragt van de bevoegde magt.

Er is hier dus geene sprake van eenige willekeurige handeling; de zaak werd door Zijne Majesteit verwezen naar Ged. Staten en Rijnland; in die beide collegiën behandeld, en op 25 Maart 1876 meldde Rijnland, namens Ged. Staten, aan van Wieringen "dat, aangezien het ongerief, waarover hij heeft geklaagd, in overleg met het bestuur van den Veender- en Lijkerpolder b. d. kan en waarschijnlijk zal worden weggeruimd, van geene tusschenkomst der Regering sprake behoeft te zijn".

Eerst na het ontvangen van dit schrijven, werd door van Wieringen het molentje geplaatst, en niet weinig was hij, zoowel als mevr. Heineken, verwonderd, uit een schrijven van 8 Mei 1876 te vernemen, dat het polderbestuur nu weder het wegnemen van dit molentje gelastte.

Van dit bevel kwam mevr. Heineken in hooger beroep bij Ged. Staten van Zuid-holland.

Deze beslisten in haar voordeel op 25 Julij 1876.

Van deze beslissing appel door het polderbestuur bij den Raad van State.

Dit appel heeft iets zeer vreemds: het bestuur vraagt gemagtigd te worden, om uitvoering te geven aan een besluit der vergadering van hoofdingelanden, welk besluit *vernietigd* is, en in welke vernietiging het bestuur zegt te *berusten*; bereids hebben

Ged. Staten, in hun advies, op het ongerijmde dezer handeling van het bestuur gewezen, en hieromtrent gedraagt zich pleiter dan ook aan dit advies van Ged. Staten.

Wat de regtsvraag in deze betreft merkt pleiter aan, dat, bij het onbeschrevene van ons polderregt, het moeijelijk is, in vele vragen, naar bepaalde teksten te verwijzen.

Er zijn echter in het polderregt zekere bekende regtsregelen, welke, zoo zij al niet in den mond des volks leefden, ook uit algemeene regelen van natuurregt zouden zijn af te leiden.

Onder die regelen is één zeer bekende:

Wie meê maalt, meê betaalt.

Deze regel kan ook omgekeerd worden:

Wie meê betaalt, meê maalt.

Deze regel is hier door het bestuur uit het oog verloren: het is altijd zeer naauwkeurig geweest in het invorderen der polderlasten; maar als het er op aankwam om het land droog te houden, was het bestuur niet te vinden.

Het is in de beide provincien Holland, althans in Rijnland, regel dat al het land bunder-bunders — gelijk draagt in den omslag; waar deze regel geldt, behoort ook al het land gelijke voorregten te genieten.

Nimmer is er sprake van geweest, het land in „de kas" lagere polderlasten te laten betalen, of het te ontslaan van lasten; als de bruiker van het land vroeg om beter bemaling, gaf men hem kwaad bescheid; als hij vroeg om eenen kilmolen te zetten, *voor eigen kosten*, werd hem zulks geweigerd; als hij aan Rijnland vroeg om uit het polderverband te worden ontslagen, en zelf op het *buitenwater* te mogen uitmalen, kreeg hij ten antwoord, dat het polderbestuur onwillig was, en Rijnland dien maatregel niet konde voorschrijven.

Steeds moest de gebruiker zien, dat de mede-eigenaars in den polder door waterinlating, en verzuim van malen, hun voordeel betrachtten, op zijnen watersnood werd nimmer acht geslagen. Van daar zijn beroep op hooger magt, en het plaatsen van den molen, in overleg met die hoogere magt.

Wat de *willekeurige handeling* betreft, die is hier niet bij den steller van het molentje, maar bij het polderbestuur.

Dat polderbestuur heeft (volgens art. 53 van het Algemeen Reglement van het polderbestuur van Zuidholland) het regt wettelijke bepalingen omtrent molentjes en afzonderlijke inpolderingen te maken; maar om dit te kunnen doen, behoort het eerst (zooals bereids door den hoofdingenieur in Zuidholland is aangemerkt) een maalpeil te bepalen, waaraan het zich streng moet binden; het moet dan de ingelanden raadplegen, zijne concept-verordeningen ter visie leggen, daarop de aanmerkingen der ingelanden hooren; dit alles ter kennis brengen van Rijnland, van Gedeputeerde Staten, des noods van Zijne Majesteit den Koning, en van die allen op de te maken bepalingen, goedkeuring ontvangen, en van dat alles de bevolen afkondigingen doen.

Eerst wanneer dat alles geschied is, komt in den polder wet en regelmaat, in plaats van willekeur en onregt, waaraan zich thans het bestuur van Veener en Lijkerpolder b. d. schuldig maakt.

Een voorbeeld hoe zulk eene zaak als afzonderlijke bemaling van polders, behoorlijk geregeld wordt, levert Haarlemmermeerpolder, mede in Rijnland gelegen.

Zijn reglement voor afzonderlijke bemalingen is dezerzijds in 't geding gebragt, en zoude aan Veender en Lijkerpolder tot voorbeeld kunnen strekken.

Namens mevr. Heineken concludeert pleiter tot handhaving van het besluit van Ged. Staten van Zuidholland.

De heer van Klink zegt voor *repliek:*

Ik protesteer tegen het gebruik van eene triviale uitdrukking, die van dit bestuur zoude zijn uitgegaan om bemaling te weigeren.

De molenaar moge zulk eene gebruikt hebben, geen bestuurslid maakte zich daaraan schuldig.

Een polder is eene verzameling van ingelanden die gezamenlijk lasten moeten dragen.

Mevr. Heineken heeft eenig slecht laag land in den polder duur gekocht, dit land heeft altijd onder water gestaan, en behoeft ook nu niet bemalen te worden, dan had mevrouw het maar niet moeten koopen.

Wij hebben vroeger uit medelijden de afdamming van dit land toegestaan, maar hierbij moet het nu ook blijven.

Het is waar, het turfvaren in den polder is vermenigvuldigd bij vroeger, en hierdoor wordt het water hooger, maar dat gaat «de kas« niet aan, die heeft altijd onder water geweest, en moet maar onder water blijven.

Mr. Amersfoordt zegt voor *dupliek:*

Of een antwoord van het bestuur aan van Wieringen is gegeven op ruwen of beschaafden toon, doet eigenlijk niets tot de zaak; mevr. Heineken beklaagt zich over het *feit,* dat het polderbestuur haar land laat verdrinken, dit vooral moet belet worden en komt hier alleen ter sprake.

De appellant gaf eene bepaling van eenen polder, als *»eene verzameling van ingelanden die gezamenlijke lasten moeten dragen«.*

Als men die bepaling aanneemt is het duidelijk, dat tegen de *lasten lusten* behooren over te staan.

Dit nu wordt hier aan mevr. Heineken geweigerd; men laat haar hooge lasten betalen: waar zij *als lusten* aanspraak maakt op bemaling en drooghouding, laat men haar in den steek, en helpt alleen de landen behoorende aan de leden van het bestuur. Hierover is het beklag, hiertegen wordt bij den Raad van State regt gezocht. Dat het bestuur vroeger erkende, dat »de kas» onregt leed, toont reeds het toestaan der afdamming.

Of mevrouw Heineken haar land duur of goedkoop heeft gekocht, doet hier niets ter zake, zij betaalt voor hare landen even hooge polderlasten als andere ingelanden, zij heeft regt dat de bestaande middelen van drooghouding ook ten haren nutte worden aangewend en niet steeds en bij voortduring met voordacht buiten werking

worden gesteld, juist op het oogenblik dat zij zouden beginnen, voor hare landerijen nuttig te werken.

Pleiter geeft de zaak dan ook met vertrouwen over aan het gevoel van regt, dat bij den Raad van State zeker het overwigt zal hebben.

De heer Klink herhaalt in eene tripliek het verwijt van willekeur in zijne beide eerste termijnen aangevoerd, waarop Mr. Amerspoordt van het verder woord voeren afziet.

IV. het beroep van *W. L. H. A. van der Monde, burgemeester van Bemmel, tegen een besluit van Ged. Staten van Gelderland, betreffende zijne niet-toelating als hoofdgeerfde van het polderdistrict Overbetuwe.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 4 Oct. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den 4 April jl. had er eene stemming plaats ter benoeming van een hoofdgeerfde in het polderdistrict van Overbetuwe. Niemand verkreeg eene meerderheid van stemmen. De meeste stemmen werden uitgebragt op den heer C. J. Rau v. Gameren en op den adressant W. L. A. H. van der Monde, zoodat eene herstemming tusschen die beide moest plaats hebben. Bij die herstemming verkreeg de adressant van der Monde 473 stemmen, de heer Rau van Gameren 472 stemmen. Er was één stem te veel uitgebragt, doch het stembureau was van meening, dat desniettemin de adressant wettig gekozen was, omdat, al trok men die eene stem af van de 473 stemmen op hem uitgebragt, hij dan nog een gelijk aantal stemmen als de heer Rau van Gameren, namelijk 472 stemmen, verworven had en dus de verkozene was, als zijnde hij ouder in jaren dan genoemde heer Rau van Gameren.

In het proces-verbaal van de herstemming is woordelijk vermeld „door den heer Mr. N. van Troijen van Hulst, kantonregter te Lent, is een bezwaarschrift ingediend, dat ZEd. als gemagtigde van den heer Mr. W. R. baron van Lijnden, die volgens de kiezerslijst negen stemmen kan uitbrengen, door het stembureau te Lent niet tot de stemming is toegelaten".

Het stembureau reikte aan den adressant den geloofsbrief uit, dat hij wettig gekozen was. De adressant zond dien geloofsbrief in aan het gecombineerd collegie van het polderdistrict Overbetuwe.

Tegen de geldigheid van de verkiezing van den adressant kwamen bij gezegd gecombineerd collegie twee bezwaarschriften in; als 1°. van den heer van Troijen van Hulst, die beweerde ten onregte niet te zijn toegelaten tot het deelnemen aan de herstemming, niettegenstaande hij voorzien was van eene deugdelijke volmagt van den heer Mr. W. R. baron van Lijnden en niettegenstaande de kennisgeving bedoeld in art. 161 van het Geldersche Polderreglement geschied was; 2°. van den heer H. Breunissen, bewerende dat de heer Mr. W. Francken ten onregte aan de herstemming te Elst is toegelaten, omdat, hoezeer hij op de kiezerslijst als gevolmagtigde

voorkwam van M. S. van Kuijk, hij de volmagt aan het bureau van stemopneming niet had vertoond en niet bleek dat hij die volmagt vóór den 1 Febr. bevorens had overgelegd; dat hij evenmin aan de stemming namens de stad Nijmegen en voor A. Francken NGz. mogt deelnemen, omdat voor 1 Febr. bevorens aan den dijkgraaf geen kennis was gegeven, dat hij voor die gemeente en voor dien persoon als gemagtigde optreden zou.

Het gecombineerd collegie heeft bij besluit van 17 Junij jl., met algemeene stemmen genomen, den adressant niet toegelaten als gekozen hoofdgeërfde van het polderdistrict Overbetuwe.

In het besluit komen voor zoowel de gronden van de meerderheid als van de minderheid, die tot de niet-toelating hebben geleid. De gronden van de meerderheid kwamen hoofdzakelijk hierop neder: dat de artt. 141, 143 en 147 van het Geldersche Polderreglement voor alles vorderen kennisgeving aan den dijkgraaf voor 1 Februarij van ieder jaar van de personen die het kiesregt zullen uitoefenen; dat de bepalingen dier artikelen kennelijk in verband staan met het voorschrift van art. 151, volgens hetwelk de, blijkens art. 152, vóór den 15 Februarij op te maken kiezerslijsten o. a. moeten vermelden de namen en voornamen van hen die voor hun niet alleen of niet persoonlijk behoorende bezittingen kiesregt zullen uitoefenen; dat voor hen die als gemagtigden optreden (art. 144 en 147) bovendien eene schriftelijke volmagt, die ook bij de kennisgeving kan worden overgelegd (art. 151) of bij de verkiezing zelve (art. 164), gevorderd wordt, en dat daarom het bureau van stemopneming alleen hen tot het uitoefenen van het kiesregt kan toelaten, wier namen vermeld zijn in de kiezerslijsten, terwijl het van hen, die naar aanleiding van de artt. 144/147 als gemagtigden optreden, overlegging van volmagten kan vorderen, wanneer niet uitdrukkelijk in de kiezerslijsten vermeld is dat de volmagten reeds bij de kennisgeving aan den dijkgraaf overgelegd zijn; dat alzoo de heer van Troijen van Hulst teregt niet is toegelaten, vermits niet blijkt dat de hiervóór bedoelde kennisgeving door art. 147 geeischt vóór 1 Februarij bevorens aan den dijkgraaf gedaan is en de naam van den heer van Troijen als gemagtigde van den heer van Lijnden, ook niet op de kiezerslijst voorkomt.

Dat op denzelfden grond de heer Francken ten onregte voor de gemeente Nijmegen en ten onregte als gemagtigde van den heer A. Francken NGz. is toegelaten; dat hij teregt is toegelaten als gemagtigde van M. S. van Kuijk, omdat zijn naam als gemagtigde op de kiezerslijsten voorkomt en daaruit tevens blijkt dat de op hem gegeven volmagt bij de kennisgeving aan den dijkgraaf is overgelegd; dat adressant bij de herstemming is gekozen met meerderheid van één stem, zoodat het toelaten van den heer Francken, die meer dan één stem uitbragt, van invloed heeft kunnen zijn op den uitslag der stemming.

De minderheid was van meening in 't algemeen dat de door de meerderheid ingeroepen artikelen 141 en 143 als bepalingen van huishoudelijken aard te beschouwen zijn en de tijdsbepaling in die artikelen en in art. 147 genoemd blijkbaar gesteld zijn met het oog op de bepaling van art. 152, waaruit volgt dat de opgave in art. 141, 143 en 147 bedoeld alleen moet dienen om de lijsten voorgeschreven bij art. 151 ter zijner tijd te kunnen opmaken; dat derhalve deze artikelen bloot als

bepalingen van huishoudelijken aard te beschouwen zijn en dit te meer blijkt, omdat op de niet-nakoming daarvan geen straf is bedreigd; dat hoofdstuk III, art. 158, 187, voorschriften geeft die in de eerste plaats door de bureaux van stemopneming zijn op te volgen; dat alleen wanneer art. 161 niet is nagekomen, bepalende dat men opgeven moet in welk bureau men stemmen wil, of geen volmagt hoegenaamd is overgelegd (art. 164) het reglement de straf bepaalt, dat men niet tot de stemming is toegelaten, doch dat aan het voorschrift der beide genoemde artikelen was voldaan namens den heer van Lijnden en dat dit evenzeer het geval was ten aanzien van den heer Mr. W. Francken, als gemagtigde van de gemeente Nijmegen, van den heer A. Francken en van den heer M. S. van Kuijk, dat de heer van Troijen van Hulst negen stemmen kon uitbrengen en dus zijne niet-toelating tot de stemming, welke niet-toelating ten onregte plaats vond — op den uitslag der verkiezing van invloed heeft kunnen zijn.

Van dit besluit is de adressant gekomen in beroep bij Ged. Staten, bewerende dat het gecombineerd collegie bij het onderzoek van adressants geloofsbrieven ten onregte zou hebben acht geslagen op een bezwaar van Mr. van Troijen van Hulst tegen zijne niet-toelating tot de stemming als gemagtigde van den heer van Lijnden, welk bezwaarschrift niet volgens art. 179 van het rivierpolderreglement bij het gecombineerd collegie was ingediend en dat dit collegie, zoo het vermeende het genoemde bezwaar ambtshalve te kunnen onderzoeken, dan ook ambtshalve het geheele verkiezingwerk had moeten onderzoeken, — hetgeen echter niet is geschied.

Voorts dat het gecombineerd collegie ten onregte heeft beslist, dat de gemagtigde, al is eene volmagt overgelegd, bij de verkiezing niet kan worden toegelaten zonder dat volgens art. 147 van het Reglement vóór 1 Febr. aan den dijkgraaf kennisgeving is gedaan van naam en voornaam van den persoon, die voor den kiezer optreden zou.

Ged. Staten hebben het adres van den adressant in handen gesteld van het gecombineerd collegie, dat daarop den 8 Julij jl. berigtte, dat het gecombineerd collegie volgens art. 58 van het Reglement bevoegd en verpligt is te onderzoeken en te beslissen al de geschillen die over de wettigheid eener verkiezing rijzen en dat de klagten over de onwettigheid ten aanzien van deze verkiezing beweerd, zoo door het procesverbaal van stemopneming bij de herstemming, als door bezwaarschriften, wettig ter kennis waren gebragt van het gecombineerd collegie en dat dit collegie overigens bleef volharden bij de gronden vervat in zijn besluit van 17 Junij.

Ged. Staten hebben bij hun besluit van den 25 Julij jl. het verzoek van den adressant om als wettig gekozen te worden beschouwd, afgewezen, op grond dat art. 58 van het Reglement van het gecombineerd collegie, zonder eenige beperking de bevoegdheid geeft om te onderzoeken en te beslissen de bezwaren die bij de verkiezing zijn voorgekomen en die, op welke wijze ook, ter zijner kennis zijn gekomen, terwijl verder aan het collegie is overgelaten te beslissen hoe ver het onderzoek omtrent de gehouden verkiezing zal worden voortgezet; voorts, dat bij art. 147 is voorgeschreven dat hij, die het kiesregt niet in persoon uitoefent, jaarlijks vóór 1 Febr. aan den dijkgraaf opgave moet doen van naam en voornaam van den persoon die voor hem zal optreden, en volgens art. 151 de kiezerslijst dien naam en voornaam moet bevatten; dat blijkens het besluit van het gecombineerd collegie, hetgeen ook door

reclamant niet is ontkend, aan art. 147 ten aanzien van de uitoefening van het kiesregt van de gemeente Nijmegen en van den heer A. Francken NGz. niet is voldaan aan de kiezerslijst, dan ook den naam van hunnen gemagtigde niet bevat; dat het reglement wel niet in uitdrukkelijke bewoordingen aan het gebrek der voorgeschreven kennisgeving heeft verbonden het niet-toelaten van den gemagtigde tot uitoefening van het kiesregt, gelijk zulks wel bij art. 161 en 164 is gedaan, bij gebreke van opgave der plaats waar de kiezer verlangt zijn kiesregt uit te oefenen en bij gebreke van een overgelegde volmagt; dat niettemin de kennisgevingen in art. 147 bedoeld, evenals die van art. 141 en 143, in gebiedenden zin zijn voorgeschreven, met de blijkbare bedoeling de uitoefening van het kiesregt door gemagtigden van de opvolging daarvan afhankelijk te stellen, zoodat het stembureau geen persoon tot de stemming mogt toelaten, dan te wiens opzigte aan art. 147 was voldaan; dat trouwens uit het in bepaalde gevallen bij het Reglement gegeven verbod, van toelating van personen tot de stemming, geenszins kan worden afgeleid, dat de provinciale wetgever in de overige gevallen, waarvoor tot de uitoefening van het kiesregt voorschriften zijn gegeven, bij verzuim de toelating tot de stemming wel zou gewild hebben.

Tegen dit besluit heeft de adressant zich op den 6 Aug. jl. bij den Koning voorzien in beroep, verzoekende, na mededeeling der feiten, dat het Z. M. moge behagen in deze verkiezingszaak te willen beslissen en bij de beoordeeling er van ook in overweging te nemen of een gemagtigde, op de kiezerslijst vermeld, al dan niet door een anderen, onder aanbieding eener wettige volmagt, kan worden vervangen, vooral, zoo als hier plaats had, wanneer de wethouder (Mr. Francken), onder overlegging eener volmagt, voor den afgetreden burgemeester en lid van het gemeentebestuur moest handelen.

Dit adres is gesteld in handen van Ged. Staten, die daarover hoorden het gecombineerd collegie. Dit collegie berigtte op 9 Sept. jl., dat de deelneming aan de stemming door Mr. Francken zoowel bij het gecombineerd collegie als bij dat van Ged. Staten een punt van overweging en beslissing had uitgemaakt, dat het adres geen gronden bevatte ten betooge dat de besluiten van beide collegiën onjuist zouden zijn en dat het gecombineerd collegie bleef volharden bij de gronden waarop zijn besluit tot niet-toelating rustte.

Ged. Staten zijn ook van meening, dat het beroep van adressant niet is gemotiveerd en geene gronden inhoudt ter bestrijding van hun besluit van 25 Julij jl., waarbij zij derhalve volharden.

Bij deze Afdeeling zijn geen nadere memoriën ingezonden.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Acht-en-twintigste Vergadering.

Vergadering van Woensdag, 22 *November* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. VAN REENEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den VOORZITTER wordt voorlezing gedaan van de volgende koninklijke besluiten:

1^{0}. van 30 Oct. 1876, n°. 24, houdende beschikking op het beroep van *L. M. de Haan, te 's Gravenhage, tegen eene besehikking van den Burgemeester van Delft van* 18 *Julij* 1876, n$_{o}$. 213, *waarbij hem vergunning is geweigerd tot overbrenging van het lijk zijner in Oct.* 1849 *overleden echtgenoot, van de algemeene begraafplaats te Delft naar de algemeene begraafplaats te 's Gravenhage.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 385).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep ingesteld door L. M. de Haan, te 's Gravenhage, tegen eene beschikking van den Burgemeester van Delft, van 18 Julij 1876, n^{0}. 213, waarbij hem vergunning is geweigerd tot overbrenging van het lijk zijner in Oct. 1849 overleden echtgenoot, van de algemeene begraafplaats te Delft, naar de algemeene begraafplaats te 's Gravenhage;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 18 Oct. 1876, n^{0}. 59;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 27 Oct. 1876, n°. 16, 2e Afd.,

Overwegende dat de Burgemeester van Delft heeft verklaard het verlof tot opgraven van dit lijk, uit de in 1875 gesloten begraafplaats, niet te kunnen verleenen, op grond van art. 25 der Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

dat genoemd art. 25 wel de bepaling inhoudt, dat een gesloten begraafplaats gedurende tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen, maar dat die bepaling alléén strekt tot aanwijzing van den tijd, die verloopen moet alvorens een terrein, dat tot begraafplaats gediend heeft, voor andere doeleinden mag gebruikt worden, en, evenmin als het verbod van art. 23 der wet, om op begraafplaatsen die in gebruik zijn binnen zekeren tijd graven te roeren, in den weg staat aan het verleenen van het, bij art. 12, bedoeld verlof, tot opgraving en vervoer van enkele lijken, wanneer daarvoor overigens termen aanwezig zijn;

dat de aanleiding tot het verzoek van den appellant kennelijk bestaat in den wensch om, na overlijden, begraven te kunnen worden in hetzelfde graf dat de overblijfselen zijner vroeger overleden echtgenoot zal bevatten, een reden die allezins zijn verzoek, hiervoren omschreven, geacht mag worden te billijken;

dat tegen de verlangde verplaatsing van het lijk *uit het oogpunt der hygiène* te minder bezwaar kan bestaan, omdat tot bescherming der volksgezondheid voorzorgsmaatregelen kunnen worden in acht genomen;

Gezien de Wet van 10 April 1869 (*Stbl.* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan;

te vernietigen de bovenvermelde beschikking van den Burgemeester van Delft en aan den appellant de door hem verlangde vergunning te verleenen, onder voorwaarde dat in acht genomen moeten worden alle zoodanige voorschriften, als Onze Minister van Binnenlandsche Zaken in het belang der volksgezondheid, vermeenen zal te moeten geven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 30 Oct. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
Alewijn, *l. d.*

2°. van 2 November 1876, n°. 18, houdende beslissing omtrent het geschil over *de woonplaats van Christina Hendriks, in Januarij* 1876, *toen zij in het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen werd opgenomen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 382).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van Christina Hendriks in Januarij 1876, toen zij in het krankzinnigen-gesticht *Coudewater* te Rosmalen werd opgenomen;

Den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 18 Oct. 1876, n⁰. 55;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Oct. 1876, no. 20, 2e Afd., B.

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die geboren is 17 Januarij 1836 te Boxmeer, omstreeks het jaar 1862 is vertrokken naar Antwerpen, waar zij als dienstbode heeft gewoond tot 1874, toen zij als krankzinnig door de Belgische politie naar Nederland is teruggebragt, en, op magtiging der arrond.-regtbank te Eindhoven, in het krankzinnigen-gesticht Coudewater is opgenomen;

dat zij den 28 October 1875 als „hersteld" uit dat gesticht is ontslagen, door haren broeder is afgehaald en gebragt bij hare ouders te Gemert, alwaar zij is gebleven totdat zij den 31 Januarij 1876 op nieuw, krachtens regterlijke magtiging, in het gesticht Coudewater is geplaatst;

dat dus de gemeente Gemert zou moeton aangewezen worden als de woonplaats, indien men kon aannemen, dat de behoeftige dáár gekomen is met het voornemen om er haar hoofdverblijf te vestigen;

dat uit de aanteekening in het register van het gesticht Coudewater „hersteld ontslagen" niet kan worden afgeleid dat zij destijds de vrije beschikking over haren wil terug had gekregen;

dat toch ingevolge de Wet van 29 Mei 1841 (*Stbl.* n⁰. 20) de geneesheer van een geneeskundig gesticht, wanneer hij meent, dat een lijder kan worden ontslagen, op het register moet aanteekenen, óf dat er geene sporen van krankzinnigheid aanwezig zijn, óf dat de lijder genoegzaam is hersteld, en dat in dit geval kennelijk alleen het laatste is bedoeld;

dat ten bewijze daarvan, zoo noodig, kan worden aangehaald de brief van den Geneesheer-Directeur aan den Burgemeester van Gemert van 25 October 1875, waarin hij schrijft, „dat hij het ontslag der behoeftige aan de familie wilde voorslaan, vermits in den laatsten tijd haar toestand *zooverre verbeterd was dat zij huiswaarts kon keeren*; dat hij haar nu met haren broeder heeft mede gegeven;"

dat van dit laatste zeker geen sprake zou geweest zijn, indien de vrouw in normalen toestand had verkeerd, daar zij alsdan de korte reis van Rosmalen naar Gemert wel zonder geleide had kunnen maken;

dat door Burgemeester en Wethouders van Gemert uitdrukkelijk is verzekerd, dat de behoeftige steeds blijken heeft gegeven van niet geheel hersteld te wezen, en dat zij reeds in Januarij 1876 op nieuw in het krankzinnigengesticht is opgenomen;

dat daarenboven niet is gebleken, dat de behoeftige ooit direct of indirect haar voornemen heeft te kennen gegeven om zich te Gemert te vestigen;

dat het ook niet waarschijnlijk is dat eene vrouw, die twaalf jaren lang de kost had verdiend als dienstbode, op veertigjarigen leeftijd voor goed haar intrek zou hebben willen nemen bij hare ouders, die zóó behoeftig zijn, dat zij de kosten harer verpleging in het gesticht niet meer konden betalen; dat men dus, indien de vrouw al geacht kon worden een voornemen te hebben gehad, veeleer moet denken aan een voornemen om tijdelijk bij hare ouders te verblijven, totdat zij weder eene betrekking als dienstbode kon krijgen, dan aan een voornemen om aldaar haar hoofdverblijf te vestigen;

dat onder die omstandigheden geene gemeente als de woonplaats kan worden aangewezen;

Gezien de Wet op het Armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 Burgerlijk Wetboek;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging naar en verpleging in het krankzinnigengesticht voor Christina Hendriks zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk, tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestuur, en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 2 Nov. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

3o. van 8 November 1876, n°. 14, houdende beschikking op het beroep, ingesteld door *den Gemeenteraad van Raalte, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel,* van 27 Julij 1876, n°. 2886/1953, *waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van* 26 *Junij bevorens, tot verkoop van een certificaat Nationale Schuld ad f* 1000 *rentende* 4%, *en tot wijziging van de begrooting voor* 1876, *daarmede in verband staande.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 408).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Raalte tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 27 Julij 1876, n°. 2886/1953,

waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 26 Junij bevorens, tot verkoop van een certificaat Nationale Schuld ad *f* 1000 rentende 4% en tot wijziging van de begrooting voor 1876, daarmede in verband staande;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Oct. 1876 n°. 63;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Nov. 1876, n°. 10, 2e Afd.,

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Raalte tot den verkoop van genoemd certificaat heeft besloten, ten einde uit de opbrengst te kunnen aankoopen een stuk grond voor de vergrooting van de begraafplaats en twee handbrandspuiten ten dienste van de buurtschappen Heeten en Luttenberg, waar thans geene brandbluschmiddelen aanwezig zijn; dat hij voorts heeft besloten om het na betaling van bovenvermelde posten overblijvend saldo geheel te besteden voor buitengewone aflossing;

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan dit besluit hebben onthouden, op grond dat het bedoelde certificaat afkomstig is van de marke Luttenberg, en dat de inkomsten daarvan moeten strekken tot onderhoud van in die marke aanwezige werken; dat het dus als waarborg voor het onderhoud moet blijven bestaan; dat, ook al ware dit niet het geval, dan nog de verkoop van het certificaat, als vertegenwoordigende een kapitaal der gemeente, niet zou mogen geschieden met het doel om de opbrengst daarvan te bestemmen tot het doen van meerendeels gewone uitgaven;

dat het certificaat, volgens de erkentenis van den app., gedeeltelijk is aangekocht voor geld, ontvangen van de marke Luttenberg bij de overname der werken aan die marke behoorende, maar dat de gemeente zich nooit heeft verbonden om voor het onderhoud der werken een onvervreemdbaar kapitaal te hebben; dat zij dus de vrije beschikking over het ontvangen geld heeft verkregen en zeer zeker zou bevoegd geweest zijn het op andere wijze te besteden, indien zij dit indertijd raadzaam had geacht;

dat het doel, waarom de Gemeentewet de zelfregering der gemeenten, wat het geldelijk beheer betreft, heeft beperkt, alleen is geweest om de gemeente, als blijvend ligchaam, te beschermen tegen het besturend personeel van het oogenblik en om handelingen te kunnen beletten, die de toekomst der gemeente kunnen benadeelen

dat in dit geval voor benadeeling van de toekomst der gemeente geene vrees behoeft te bestaan;

dat toch ongeveer de helft van het geld zal besteed worden voor aankoop van vast goed, zoodat het vermogen der gemeente, voor zooveel dat gedeelte betreft, eer vermeerderd dan verminderd zal worden;

dat de buitengewone aflossing van schuld ten bate zal komen zoowel van de oekomstige als van de tegenwoordige ingezetenen der gemeente, en dat van de aan te koopen brandspuiten, wanneer daaraan goed de hand wordt gehouden, gedurende een lang verloop van jaren goede diensten verwacht mogen worden;

dat er dus geene afdoende reden is, waarom men de gemeente Raalte niet vrij zou laten om de voorgenomen financiële operatie, die ongetwijfeld voordeelig zal uitkomen, te bewerkstelligen;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* no. 85),

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovenvermeld besluit van Ged. Staten van Overijssel van 27 Julij 1876 en het besluit van den gemeenteraad van Raalte van 26 Junij bevorens alsnog goed te keuren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 8 Nov. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van 8 Nov. 1876, no. 15, houdende beschikking op het beroep door den *Raad der gemeente Schoonhoven ingesteld tegen het besluit van Ged. Staten van Zuidholland van* 6/13 *Junij* 1876, *waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van den Raad van* 6 *Maart* 1876. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 397).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door den raad der gemeente Schoonhoven bij Ons ingesteld van het besluit van Ged. Staten van Zuidholland van 6/13 Junij 1876, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van den raad van 6 Maart 1876;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 25 Oct. 1876, no. 62;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Nov. 1876, no. 32, 5de Afd.;

Overwegende, dat door Ged. Staten van Zuidholland op 14 Febr. 1876 is goedgekeurd een besluit van den raad van Schoonhoven, gedagteekend $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, inhoudende dat de jaarwedden van de hulponderwijzers en hulponderwijzeressen aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs zal bedragen f 725, zoo zij op zich zelven woonachtig zijn, doch f 625, zoo zij bij den hoofdonderwijzer inwonen, —

welk raadsbesluit de Burgemeester opgeeft te hebben opgemaakt naar aanleiding van het in de vergadering van 30 Dec. beslotene en te hebben voorgelezen in de raadsvergadering van 3 Febr.;

dat de raad, bij gelegenheid dat hem de door Ged. Staten verleende goedkeuring werd medegedeeld, is opgekomen tegen den inhoud van het goedgekeurde raadsbesluit;

dat namelijk de raad beweert op 30 Dec. 1875, wat betreft de school voor meer uitgebreid lager onderwijs, alléén voor de hulponderwijzers bepaald te hebben, dat hunne jaarwedde f 625 zou bedragen, indien zij, zooals vroeger steeds gewoonte geweest was, bij den hoofdonderwijzer inwoonden, en f 725 in het geval, waarvan onlangs een voorbeeld was voorgekomen, dat zij niet bij den hoofdonderwijzer inwoonden, maar niet bedoeld te hebben iets nieuws vast te stellen ten aanzien van de hulponderwijzeres, wier jaarwedde f 625 bedroeg en die nooit bij den hoofdonderwijzer had ingewoond;

dat daarom de raad bij besluit van 6 Maart 1876 het raadsbesluit van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$ heeft ingetrokken en alléén voor de hulponderwijzers aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs de jaarwedde bepaald heeft op f 625, indien zij bij den hoofdonderwijzer gehuisvest zijn, en op f 725, indien zij niet bij hem gehuisvest zijn

dat Ged. Staten aan dit raadsbesluit van 6 Maart bij besluit van 6/13 Junij hunne goedkeuring hebben onthouden, hoofdzakelijk op grond, dat het besluit van $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, ofschoon de raad beweert, dat het zijn bedoeling niet uitdrukt, door den Burgemeester stellig verklaard wordt aan den raad te zijn voorgelezen en geene bedenking ontmoet te hebben, zoodat dit besluit ongetwijfeld als een wettig raadsbesluit is aan te merken, en dat er geene voldoende reden is aangevoerd, waarom de bij dat besluit bepaalde jaarwedde der hulponderwijzeres aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs thans weder zou worden verminderd en op een lager cijfer gesteld dan de jaarwedde der hulponderwijzers aan die school;

Overwegende, dat het besluit van den $\frac{\text{30 Dec. 1875}}{\text{3 Febr. 1876}}$, behalve dat de Burgemeester stellig verklaart, dat het in de vergadering van den raad is voorgelezen en goedgekeurd, ook in ieder geval niet ontkend wordt alle uiterlijke teekenen van een werkelijk raadsbesluit te hebben vertoond; dat de Raad zelf het als zoodanig heeft behandeld door het bij besluit van 6 Maart in te trekken en dat het dan ook als zoodanig moet worden beschouwd;

dat nu bij dat besluit aan de hulponderwijzeres aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs eene hoogere jaarwedde ten bedrage van f 725 is toegekend in hetzelfde geval, waarin die hoogere jaarwedde bij datzelfde besluit ook aan de hulponderwijzers werd toegekend, het geval namelijk dat zij niet bij den hoofdonderwijzer gehuisvest waren en daardoor meer uitgaven te bestrijden hadden;

dat, behalve de bewering dat het bedoelde besluit niet den wil van den raad zou hebben uitgedrukt — welke bewering niet in aanmerking kan komen, zoodra het besluit als een geldig raadsbesluit wordt aangemerkt — geen reden is aangevoerd

waarom bij uitzondering voor de hulponderwijzeres aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs de jaarwedde, ook voor het geval van niet-inwoning bij den hoofdonderwijzer, tot het lagere bedrag van f 625 zou behooren te worden teruggebragt; dat Ged. Staten derhalve teregt hunne goedkeuring aan het raadsbesluit van 6 Maart hebben onthouden;

Gezien de wet op het lager onderwijs,

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het beklaagde besluit van Ged. Staten van Zuidholland van 6/13 Junij, het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 8 Nov. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van 9 Nov. 1876, no. 23, houdende beschikking op het verzoek van *H. Meintz, te Beerta, om verlenging van den termijn,* bij Z. M. besluit van 27 Aug. 1876, n°. 4, gesteld *voor de oprigting van eene grofsmederij in die gemeente.* (Zie dat besluit in Jaargang 1876, blz. 358).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het verzoek van H. Meintz, te Beerta, om verlenging van den termijn bij Ons besluit van 27 Aug. 1876, n°. 4, gesteld voor de oprigting van eene grofsmederij in die gemeente;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 November 1876, n°. 76, 12de Afd.;

Gelet op art. 13 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging in zoover van Ons besluit van 27 Aug. 1876, n°. 4, den daarbij gestelden termijn voor de oprigting van eene grofsmederij te Beerta, tot 15 Junij 1877 te verlengen.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan

afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 Nov. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met dezelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

Aan de orde is:

het beroep van *D. Kool, te Berkenwoude, tegen een besluit van Burg. en Weth. van Berg-Ambacht, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Krachtens Zijner Majesteits magtiging, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 14 Oct. jl., n°. 80, afd. XII, bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aangebragt het beroep van D. Kool, te Berkenwoude, van een besluit van Burg. en Weth. van Bergambacht dd. 1 Aug. jl., waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener leerlooijerij in die gemeente.

Bij zijne aanvrage aan het gemeentebestuur tot het bekomen van vergunning tot die oprigting op de perceelen kadaster sectie A n°. 4323, 4324 en 4327, liggende aan het stuk, genaamd Bergstoep, aan den Lekdijk, had de adressant er op gewezen, dat leerlooijerijen in den regel niet schadelijk zijn voor de gezondheid van menschen en vee; dat tijdens de laatste veeziekte in ons land juist in de stallen nabij eene leerlooijerij te Leerdam die ziekte zich niet heeft vertoond, schoon ze op andere plaatsen verder af heerschte; dat er te Schoonhoven en Gouda ook dergelijke fabrieken zijn in het midden dier gemeenten zonder iemands hinder; dat de plaats waarop hij de fabriek wenscht te bouwen, ligt op 20 minuten gaans van het dorp, nabij de begraafplaats, en dat hij overtuigd is, dat de eigenaar van het naastbij gelegen perceel, Evert Langerak, geen bezwaar er tegen heeft.

Bij het gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* is er geen enkel belanghebbende opgekomen; alleen baron van Hardenbroek van Bergambacht, eigenaar van aangrenzend land, had een bezwaarschrift ingezonden, waarin hij aanvoert, „dat het vuile water, uit deze werkplaats afkomstig, het water, dat rondom en door zijn land loopt, zal bederven; dat zijne landerijen als weiland gebruikt worden, en gemis van goed drinkwater voor het vee groot nadeel zou veroorzaken; dat leerlooijers, huiden van zieke en gezonde beesten gelijkelijk opkoopende, door de bereiding van huiden van ziek vee medewerken tot overbrenging van besmetting, waardoor er gevaar voor den geheelen polder ontstaan zou; en dat het vuile water der Leerdamsche looijerij, waarop de adressant zich beroepen heeft, zoodanig wordt afgevoerd, dat het niet in gemeenschap komt met het polderwater.

Op 1 Aug. Jl. is de gevraagde vergunning geweigerd, zoowel op de door B. en Weth. gegrond geoordeelde bezwaren van den heer van H., als ook, omdat de plaats, waar de fabriek zou verrijzen, gelegen is aan den bergstoep, op het punt waar de openbare weg langs de stoep of oprid den Lekdijk opgaat, en waar veel passage van paarden en voertuig is, als zijnde nabij de aanlegplaats van de stoombooten en marktschepen en bij het pontveer, terwijl de bijzondere reuk, door leerlooijerijen verspreid, vele paarden doet schrikken, hetgeen juist op dat punt gegronde vrees voor ongelukken doet ontstaan; dat deze fabriek almede komen zou digt bij de Zijl, bestemd ter inlating van versch rivierwater in den polder, en er grond bestaat voor de vrees, dat de huiden gespoeld zullen worden in de dijklaansloot, die de Zijl met den polder verbindt, waardoor het drinkwater voor menschen en vee zou worden bedorven; dat dan ook reeds op den 8 April te voren de oprfgting eener looijerij te dierzelfder plaatse was geweigerd; dat er dus was vrees voor *gevaar*, voor *schade* aan eigendommen, en voor *hinder* van ernstigen aard.

Bij adres van 10 Aug. jl. is de belanghebbende daarvan in beroep gekomen bij den Koning, daar, naar zijn oordeel, de weigering steunt op onvoldoende gronden, welke niet in de bedoeling van den wetgever kunnen gelegen hebben.

Gedep. Staten van Zuid-Holland, op dat adres gehoord, zijn, na ingewonnen advies van den Hoofdingenieur van den Waterstaat, met dezen van oordeel, dat, ofschoon er door de lederbereiding aan het wegloopend fabriekwater slechte stoffen worden toegevoegd, daardoor evenwel geen wezenlijk nadeel wordt veroorzaakt;

dat op vele plaatsen in deze provincie water van leerlooijerijen op de polders gebruikt wordt, zonder dat daarover klagten zijn gerezen; dat ook het gevaar voor de passage gering is te achten, zoo maar de fabriekant verpligt wordt, om, ten einde het gezigt op in den wind fladderende vellen te verhinderen, eene hooge schutting om de fabriek te maken. Zij adviseren dus tot vernietiging van het besluit van B. en Weth. van Bergambacht en tot het geven der vergunning, onder de door den Hoofdingenieur aan de hand gedane voorwaarden, van het stellen eener schutting of van een muur, hoog minstens 3 M. uit den beganen grond, ter afscheiding der fabriek van den weg, welke afscheiding zich zal moeten uitstrekken over ten minste 10 M. langs de noordelijke grens van het perceel. De klagte over bederf van het polderwater werd door den Hoofdingenieur overdreven geoordeeld. Op vele plaatsen wordt het water uit looijerijen over polders gevoerd, zonder dat dit aanleiding tot klagten geeft, als te Ouderkerk, Haastrecht, Krimpen en elders het geval is.

Door den appellant is nader bij deze afdeeling ingediend een brief, waarin hij zich beklaagt over de tegenwerking van een paar ingezetenen van Bergambacht, die zelfs het polderbestuur hebben bijeengeroepen om een adres *tegen* zijn aanvrage in te dienen. Hij legt attesten over van geneeskundigen van Lekkerkerk en Krimpen a/d Lek, dat zij looijerijen onschadelijk achten voor de gezondheid van mensch en vee.

Het polderbestuur heeft eene korte memorie ingezonden, waarbij het de handhaving der weigering verzoekt, zonder aanvoering van nieuwe gronden. Ook het gemeentebestuur (B. en Weth.) van Bergambacht dringt bij een nadere memorie op de handhaving van het afwijzend besluit van 1 Aug. aan, daarin volgende en wedersprekende de beschouwingen van den Hoofdingenieur van den Waterstaat.

Als belanghebbenden treden in deze zaak op de heeren: P. J. Smits, burgemeester

van Bergambacht, en C. J. G. baron VAN HARDENBROEK VAN 'S HEERAERTSBERG EN BERGAMBACHT.

Als gemagtigde van den belanghebbenden Baron van Hardenbroek van Bergambacht, treedt op Mr. W. J. WINTGENS. Hij geeft te kennen dat uit het uitvoerig rapport van den Staatsraad-Rapporteur de feiten aan den Raad wel genoegzaam zullen gebleken zijn, maar dat hij zich toch verpligt acht het een en ander daarbij te voegen, waardoor deze zaak welligt een eenigzins ander aanzien zal krijgen.

Reeds in de maand Maart of April was door een zekeren Quint aanvrage gedaan eene leerlooijerij te mogen oprigten op de plaats waarvan nu sprake is. Burgemeester en Wethouders van Bergambacht hebben op die aanvrage afwijzend beschikt, en hierin is door den verzoeker berust. Het scheen dus wel, dat deze niet zoo bepaald verlangde de toestemming te krijgen. Er kwam echter een ander belang in het spel; de grond nl. waarop de leerlooijerij zou worden opgerigt, behoorde aan zekeren Langerak en deze had die perceelen aan Quint verkocht, onder deze bepaling. dat de koop van kracht zou zijn, wanneer de vergunning tot oprigting der leerlooijerij verkregen werd; gelukte dit echter niet, dan zou de koop niet doorgaan. Voor den verkooper dus, was het van belang de toestemming te verkrijgen en deze schijnt nu den tegenwoordigen aanvrager Kool te hebben voorgespannen, die dus eigenlijk niets anders is dan een strooman.

Wordt dus nu het besluit van B. en W. vernietigd, zoo geschiedt zulks geenszins in het belang van den aanvrager, maar veeleer van den eigenaar van den grond, wiens verkoop dan van kracht zal zijn.

Het verzoek om vergunning tot oprigting van eene leerlooijerij is geweigerd bij besluit van B. en W. van Bergambacht dd. 1 Aug. 1876. Er bestonden namelijk overwegende bezwaren tegen het stichten van zulk een inrigting, vooral op het daartoe aangewezene punt. Die bezwaren wensch ik kortelijk na te gaan;

1°. Gevaar voor ongelukken met paarden en rijtuigen bij het op- en afrijden van den bergstoep, zijnde openbare weg.

Blijkens de kaart grenst het perceel, waarop de leerlooijerij zou worden aangelegd, onmiddellijk aan de oprij naar den Lekdijk; het is gelegen juist in den regten hoek door deze beide wegen gevormd. Nu is het algemeen bekend dat eene leerlooijerij een ondragelijken stank kan verspreiden, zelfs in zulk eene mate, dat paarden er van schrikken of althans blijven stilstaan en achteruitloopen. Dit kan op een gelijken weg groote ongelukken veroorzaken, en dus zooveel te meer op een punt als dit, bij een oprijweg naar een hoogen dijk, waar bovendien zeer veel passage met wagens en rijtuigen is, ten gevolge van de nabijheid van de aanlegplaats der stoombooten en marktschepen, alsmede van het pontveer over de Lek.

De aanvrager heeft getracht dit bezwaar te ontzenuwen door er zich op te beroepen dat op verschillende andere plaatsen leerlooijerijen bestaan, z. a. te Krimpen, te Lekkerkerk, te Ouderkerk aan den IJssel en te Haastrecht, waar geen belemmering wordt gebragt in de passage en ook geene ongelukken voorkomen. Deze bewering bewijst echter niets, want B. en W. hebben, in hun besluit, juist eenige voorvallen aangehaald, die op die verschillende punten hebben plaats gehad. Te Lekkerkerk is de landbouwer Hoffland, ten gevolge van de reuk der looijerij, met paard en rijtuig

van den dijk geraakt; de aanvrager zelf heeft bekend, dat te Ouderkerk zijn paard om dezelfde reden is omgekeerd; en ook te Haastrecht komen veelvuldig ongelukken voor. Dit is aangevoerd door B. en W. van Bergambacht, die in deze wel eenigermate als autoriteit mogen worden aangemerkt.

Het Collegie van Gedeputeerde Staten van Z. Holland heeft geadviseerd tot vernietiging van het besluit en zich o. a., wat dit punt betreft, beroepen op het advies van den heer Hoofdingenieur van den Waterstaat. Nu hecht ik groot gewigt aan het oordeel van dien Hoofdambtenaar, wanneer het geldt eene quaestie, die meer bepaald zijn vak aangaat, maar ik moet bekennen. dat ik, over de vraag, of paarden al of niet zullen schrikken van het een of ander voorwerp, in casu voor den stank van eene leerlooijerij, aan dat oordeel even veel hecht als aan dat van ieder ander particulier. Het is bovendien opmerkelijk, dat waar de Hoofd-Ingenieur de autoriteit inroept van koetsiers (en hieraan zou ik meer gewigt hechten), deze juist verklaren dat het wel voorkomt dat paarden van die lucht schrikken.

Men kan dus wel aannemen dat dit bezwaar gegrond is.

2°. Schade aan eigendommen van naburige eigenaars, doordien het water loopende rond en door hunne landerijen, zal bedorven worden.

De heer van Hardenbroek namelijk is eigenaar van perceelen weiland, grenzende aan dat, waarop de leerlooijerij zou worden opgerigt, en heeft als zoodanig ook reeds bij B. en W. zijne bezwaren doen gelden.

De aanvrager haeft beweerd, dat niet de heer van H., maar Langerak zijn naaste buurman was en dat deze volstrekt geen bezwaar maakte tegen de op te rigten leerlooijerij. Dat deze daartegen geen bezwaar maakt, zal, dunkt mij, wel van zelf spreken, wanneer men bedenkt hetgeen ik in het begin omtrent diens verhouding in deze zaak gezegd heb. Maar bovendien is die bewering omtrent de ligging der perceelen ook niet juist. Langerak toch heeft verklaard dat hij zijn geheele perceel land had verkocht en wanneer hij voor de leus iets voor zich mogt behouden, dan zou zulks niet anders zijn dan aan de eene zijde een smalle strook kreupelhout en aan de andere zijde geen grond, maar alleen het regt van overpad. Zoo zal dus de grond van de leerlooijerij toch zoo goed als onmiddellijk grenzen aan de eigendommen van den heer van H. De scheiding tusschen de beide perceelen wordt gevormd door eene sloot, waarin dus waarschijnlijk de huiden, voor de looijerij bestemd, zullen worden gespoeld; in ieder geval dus, zelf al bleef het smalle strookje grond aan L. behooren, dan nog zou het vuile water uit de werkplaats afkomstig rond en in het land van den heer van H. vloeijen en dit bederven.

Het staat vast, dat de onzuivere bestanddeelen, die dientengevolge aan het water zouden worden medegedeeld, hoogst nadeelige gevolgen kunnen medeslepen. Het land wordt als weiland gebruikt, het water daar om heen vloeijende strekt tot drinkwater voor het vee; bederf in dat water kan dan zeer zeker verkeerde gevolgen hebben. Bovendien worden voor leerlooijerijen huiden opgekocht, zoowel van zieke als van gezonde beesten, en bestaat er dus groote kans, dat in tijden van epidemie daardoor besmetting zal worden overgebragt.

Dit is dus een bezwaar dat niet alleen den onmlddelijken nabuur, den heer v. H., maar den geheelen omtrek zal treffen, en het is van dubbel belang hierop te letten

in eene streek, waar men zich bijna uitsluitend op veeteelt en zuivelbereiding toelegt.

Het door den aanvrager aangehaalde voorbeeld van de leerlooijerij van den heer Tukker te Leerdam, waardoor geene nadeelige gevolgen worden veroorzaakt, kan in deze niet als bewijs gelden, want daar wordt het vuile water op zoodanige wijze weggevoerd, dat het met het polderwater niet in aanraking komt.

3o. Belemmering van het vrije gebruik der Zijl bestemd tot het inlaten van versch rivierwater in den polder, of het verspreiden van vuil in het ingelaten rivierwater.

De leerlooijerij zou nl. worden opgerigt nabij de bestaande Zijlduiker, waardoor versch rivierwater in den polder Bergambacht wordt ingelaten.

De huiden zullen dus worden gespoeld in de sloot, waarvan ik zooeven sprak, of in de zoogenaamde Dijklaansloot, waardoor de Zijl met den polder verbonden wordt, want ander water is daar niet in den omtrek. In het eerste geval heeft het verkeerde gevolgen, maar in het tweede niet minder, want daardoor zal, òf de Zijl tijdelijk onbruikbaar gemaakt worden, òf, in plaats van versch water, zal er vuil spoelwater in den polder worden gebragt.

Dit water wordt niet alleen als drinkwater gebruikt van het vee, maar ook voor menschen, en nu mogen de deskundigen beweren dat de bestanddeelen, die er nu in zouden gebragt worden, niet nadeelig werken, maar dan meen ik toch daartegen te mogen opmerken, dat ons gezond verstand ons zegt, dat water, waarin de huiden van zieke en zij het dan ook van gezonde koeijen gespoeld zijn, ten eenemale ongeschikt is voor drinkwater.

Ook over dit punt is het advies ingewonnen van den heer hoofd-ingenieur. Deze is vooreerst van oordeel dat dit bezwaar niet van ernstigen aard is, omdat de Zijl of duiker in quaestie en de daarmede in verband staande sloot of vaart, gelegen zijn aan de andere zijde van den weg, waaraan de looijerij zou grenzen, en dat dus de afstand te groot zou zijn om daarin de huiden te doen spoelen.

Hiertegen valt op te merken, dat wel is waar die weg daartusschen gelegen is, maar dat deze slechts vijf meter breed is en dus de afstand geen bezwaar kan zijn. De Dijklaansloot is trouwens het breedste water in den omtrek en dus zeer geschikt voor het spoelen der huiden.

Omtrent het nadeel, door het vuile water of de daaraan toegevoegde stoffen veroorzaakt, heeft de heer hoofdingenieur het volgende opgemerkt: „hoewel door de lederbereiding aan het weggevoerde water noodwendig stoffen worden toegevoegd, aanwezigheid in het water niet wenschelijk is, zoo schijnt daardoor toch geen wezenlijk nadeel gebragt te worden.”

Er wordt dus voorop gesteld, dat het niet wenschelijk is dat zulke onzuivere stoffen aan het water worden toegevoegd; er behoeft dus niet meer over gesproken, want dit is reeds een voldoende reden om het besluit van B. en W. te laten handhaven. Al zijn er nu te Ouderkerk, te Haastrecht en mogelijk op veel meer plaatsen, looijerijen waarover niet geklaagd wordt, zoo bewijst zulks niets, want een bezwaar kan zwaar wegen, maar toch niet van dien aard zijn, dat men eene bestaande inrigting daarvoor moet opheffen. Maar hier is het geval geheel anders, hier is sprake van eene nieuwe leerlooijerij op te rigten, daartegen worden ernstige bezwaren geopperd, hier zal men dus niet over die bezwaren mogen heenstappen, uit overweging dat er reeds

meer zulke inrigtingen bestaan, waarover niet geklaagd wordt. Men vergelijke het Kon. besluit van 21 Dec. 1868:

„Overwegende, dat door het spoelen van vellen, het water onrein en nadeelig voor de gezondheid wordt gemaakt en ook de passage met paarden langs het kanaal onveilig kan worden.”

4o. 't Gevaar voor schade aan den Lekdijk.

Op dit bezwaar is tot nu toe nog niet gewezen en zal toch vooral moeten worden acht gegeven.

Zooals ik reeds opmerkte zou de leerlooijerij onmiddellijk aan den Lekdijk grenzen; bij zulk eene inrigting wordt gebruik gemaakt van zeer diepe putten waarin de huiden moeten liggen te verrotten. Het kan niet anders of in dit geval zullen die putten zeer nabij den dijk gegraven moeten worden, waardoor dus het water aangetrokken door die putten langs en door den dijk zal sijpelen en dezen zal beschadigen.

De Algemeene Keur voor het Hoogheemraadschap van den Krimpenerwaard heeft in de artt. 9, 13, 14 hiertegen gewaakt en bepaald dat binnen een afstand van 18 ellen geene putten mogen gegraven worden. Eene vergunning dus om op het punt in quaestie eene leerlooijerij op te rigten zou al ligt in strijd kunnen komen met deze keur, want de uitgestrektheid van het geheele terrein is maar zeer gering.

Maar gesteld zelfs, dat de aanvragers, om aan de bepalingen van de keur te voldoen, die putten op grooteren afstand van den dijk doen graven, dan nog zou het gevaar blijven bestaan, want het geheele perceel grond is zoo klein, dat zij nog steeds zeer nabij den dijk zouden gelegen zijn.

Dit laatste bezwaar zal vooral wel in aanmerking mogen komen in een land als het onze, waar wij de vreesselijke gevolgen van overstroomingen nog zoo versch voor oogen hebben en het er dus wel op aan komt alles te voorkomen wat ook maar eenigszins schade aan de dijken zou kunnen veroorzaken.

De heer Smits, burgemeester van Bergambacht, verklaart bij het aangevoerde door den gemagtigde slechts weinig te voegen te hebben, Alleen acht hij zich verpligt te verklaren, dat het gemeentebestuur geene bijzondere redenen heeft, waarom het de vergunning heeft geweigerd. Het zou gaarne de oprigting van fabrieken in de hand werken, maar de weigering is alleen geschied op grond, dat de vestiging der looijorij op de bedoelde plaats gevaarlijk is te achten voor de passage. Wij, buitenlui, zegt spreker, weten hoe zeer de paarden steigeren, wanneer zij eene onaangename lucht inademen. Alleen vrees voor ongelukken, die kunnen ontstaan, heeft het gemeentebestuur tot de weigering der aangevraagde vergunning doen besluiten.

Ook meent spreker er de aandacht van den raad op te moeten vestigen, dat zoowel het gemeentebestuur als het polderbestuur hebben verklaard, dat er geen ongeschikter plaats voor eene leerlooijerij zou kunnen worden aangewezen dan die, waar de appellant haar vestigen wil.

De Staatsraad Boot, rapporteur, vraagt nog eenige nadere inlichtingen omtrent de ligging van naburige woningen.

De heer Smits geeft de verlangde inlichtingen.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Negen-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 6 *December* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van het volgend Koninklijk besluit:

van 19 November 1876, n°. 8, houdende beslissing omtrent het *geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Cornelis de Vister of de Visser.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 428).

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beslissende het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Cornelis de Vister of de Visser,

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 8 November 1876, no. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Nov. 1876, no. 18, 2de afd., B;

Overwegende: dat Cornelis de Vister in 1806 te Zierikzee geboren na afgeloopen militaire dienst in Nederlandsch Indië voor eigen rekening werd verpleegd in het bestedelinghuis van de diaconie der Hervormde Gemeente te Breda van 1 November 1871—30 September 1872, vau 24 Januarij 1873—20 Februarij 1875 en van 30 Mei 1875—15 Mei ll.;

dat hij op laatstgenoemden datum wegens wangedrag uit het gesticht verwijderd is gaan zwerven en twee dagen later ronddoolende en zonder middelen van bestaan is aangetroffen onder de gemeente Halsteren en alstoen op last van den Burgemeester dier gemeente is vervoerd naar Zierikzee, waar hij voorgaf te wonen;

dat hij, aldaar aangekomen, blijk gaf van aan verstandsverbijstering te lijden, die al spoedig zijne opneming in een krankzinnigengesticht noodzakelijk maakte;

dat hij dan ook op 2 Julij ll. na verkregen regterlijke magtiging in het geneeskundig gesticht voor dergelijke lijders te Delft, het Sint Joris Gasthuis, is opgenomen;

Overwegende dat de gemeente Breda ontkent tot de betaling der verplegingskosten gehouden te zijn; dat hij echter met korte tusschenpoozen in die gemeente woonplaats heeft gehad van het laatst van 1871 tot den 15 Mei ll.;

dat hij twee dagen later te Zierikzee aankomende reeds blijk gaf van aan verstandsverbijstering te lijden; dat hij in den vroegen morgen van dien dag zwervend is gevonden te Halsteren en hij dus blijkbaar, sints hij Breda verliet, nergens elders een nieuwe woonplaats heeft gevestigd;

dat uit zijn slechts twee dagen te voren plaats gehad hebbend vertrek uit Breda, nadat hij uit het gesticht aldaar was verwijderd, niet kan worden afgeleid, dat hij voornemens geweest is zijne woonplaats Breda voor goed te verlaten; dat uit geen enkel ander feit dat voornemen is af te leiden;

dat hij te Zierikzee op last van den Burgemeester van Halsteren is aangebragt en dus aldaar geen vrijwillig verblijf heeft gehouden;

dat derhalve Breda moet worden beschouwd als de gemeente, die tot de betaling der verplegingskosten verpligt is, voor zoover ze niet uit de eigen middelen van den krankzinnige kunnen worden gekweten;

Gezien de Wet van 28 Junij 1854 (*Stbl.* n°. 100), zooals zij is gewijzigd bij de Wet van 1 Junij 1870 (*Stbl.* n°. 85):

Hebben goedgevonden en verstaan:

Breda aan te wijzen als de gemeente, die gehouden is tot de betaling der overbrenginge- en verplegingskosten van C. de Visser in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen, voor zoover die kosten niet uit de eigeu middelen van den behoeftige kunnen worden gekweten.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

's Gravenhage, den 19 Nov. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN, *l. d.*

Aan de orde is:

II. het beroep van *de Scherpschutters-Vereeniging van de dienstdoende Schutterij te Waalwijk tegen een besluit van Burgemeester en Wethonders van Loon op Zand, van 7 Augustus* 1876, *tot weigering van de vergunning voor de oprigting eener schietbaan.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 21 October 1876 bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Scherpschutters-Vereeniging der dienstdoende Schutterij te Waalwijk, prov. Noordbrabant, heeft verzocht de vergunning te verkrijgen van het gemeentebestuur der naburige gemeente Loon op Zand, tot het oprigten eener schietbaan op het perceel sectie C n°. 1467, gelegen onder Loon op Zand, om daarop de schietoefeningen der vereeniging te doen plaats vinden. Bij het verzoek was gevoegd eene beschrijving der plaats waar de inrigting zou worden opgerigt, benevens een schetsteekening dier voorgenomen inrigting.

Bij het gehouden onderzoek de *oommodo et incommodo* hebben Johannes de Kort, Cornelis van den Hoven en Gerard de Nijs, landbouwers, wonende te Loon op Zand, verklaard, dat zij benevens andere bewoners van het Hoekje bezwaren hadden tegen de oprigting der schietbaan, wegens vrees voor gevaar, omdat de schietbaan zal opgerigt worden in een volkrijke buurt, in de onmiddellijke nabijheid van huizen en aan den openbaren weg, zoodat ongelukken daaruit kunnen voortspruiten.

Het gemeentebestuur van Loon op Zand heeft bij besluit van 7 Aug. jl. het verzoek der bedoelde vereeniging afgewezen, op grond, dat tegen de oprigting der schietbaan bezwaren, ontleend aan vrees voor gevaar, zijn ingebragt, wier gegrondheid niet valt te ontkennen, daar de schietbaan zou aangelegd worden in eene volkrijke buurt en in de onmiddellijke nabijheid van huizen en van den openbaren weg.

Van dit afwijzend besluit is de vereeniging bij den Koning gekomen in beroep. In het adres wordt gezegd, dat de vereeniging aanvankelijk in de meening verkeerde dat eene eenvoudige toestemming van den burgemeester en van de aangrenzende bewoners voldoende was, en men daarom een begin had gemaakt met het oprigten der schietbaan; dat, toen nader bleek, dat volgens de Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95), eene vergunning van het gemeentebestuur noodig was, de vereeniging zich, om die te bekomen, tot dat bestuur had gewend; dat kort daarna de burgemeester van Loon op Zand de aangevangen werkzaamheden tot het opwerpen van kogelvanger, observatiepost enz. in oogenschouw heeft genomen en, na inlichting te hebben verkregen hoe de baan zou worden veilig gemaakt, verklaard heeft, dat naar zijne meening met het werk gerust kon worden voortgegaan, hetgeen dan ook heeft plaats gehad; dat de weigering van het gemeentebestuur geheel en al ongegrond is, omdat de schietbaan geheel is overtoogd met stevige togen van graszoden, de kogelvanger eene hoogte heeft van circa 5 meters, achter den kogelvanger in eene regte lijn geen huizen staan en een kogel die, hetgeen schier als onmogelijk is aan te nemen, vóór de schijf mogt aanslaan en over den kogelvanger heen gaan, noodwendig in de heide moet teregt komen, zoodat op geenerlei wijze eenig gevaar te duchten is.

Dit adres is gesteld in handen van Gedep. Staten, die daarover hebben gehoord het gemeentebestuur van Loon op Zand, dat op den 20 September jl. berigtte, dat het terrein, waarvan de Scherpschutters-vereeniging gebruik wil maken, geenszins geschikt is voor eene schietbaan, omdat indien een kogel regts of links vóór de schijf afwijkt, de bewoners der huizen, welke zich op een afstand van ongeveer 200 meters achter den kogelvanger bevinden, niet vrij van gevaar zullen zijn; dat het plaatsen

van een kogelvrije waarneemplaats wel tot bewijs strekt dat de Scherpschutters-vereeniging zelve aan de mogelijkheid dier afwijking heeft gedacht.

Ged. Staten hebben ook het oordeel ingewonnen van den Hoofd-Ingenieur van den provincialen waterstaat, die op den 3 Oct. jl., onder overlegging van twee schetsteekeningen, berigtte, dat de afstand van de standplaats van den schutter tot de bedoelde huizen, op zijne teekening met den letter B aangeduid, bedraagt ongeveer 400 meters en dat die huizen nog aanmerkelijk uit de rigting van de schietbaan liggen; dat zonder de noodige voorzieningen een zeer onhandig schutter soms die huizen zou kunnen treffen, hetgeen echter niet waarschijnlijk is, daar de rigting te zeer afwijkt van die naar de schijf en het vele struikhout tusschen de schietbaan en de huizen, den kogel in zijne vaart zou stuiten; dat echter op de schietbaau zoovele kogelvangers en togen van opgestapelde zoden zijn aangebragt dat het *onmogelijk* is, zelfs voor den meest onbekwamen schutter, om uit de schietbaan de huizen te treffen; dat, al werd het geweer in den meest ongunstigen stand gehouden, waartoe opzet noodig zou zijn, de kogels ook dan nog zouden worden opgevangen; dat de oprigting eener kogelvrije waarneemplaats niet tegen de veiligheid van de schietbaan pleit, daar de kogels die in zijdelingsche rigting geschoten worden die waarneemplaats niet kunnen bereiken en die plaats enkel kogelvrij is gemaakt voor de kogels die tegen de schijf komen en terugspringen en voor die welke kort langs de schijf gaan en dus voor de huizen in het geheel geen gevaar opleveren.

Ged. Staten hebben, blijkens hun ambtsberigt van 6 Oct. jl., zich volkomen vereenigd met het gevoelen van den Hoofd-Ingenieur.

Bij de Afdeeling is ingekomen eene memorie van G. de Nijs, ook namens J. de Kort en C. van den Hoven voornoemd, waarin gezegd wordt, dat het perceel achter den kogelvanger hun dagelijks tot weg verstrekt, zoodat wanneer in de schietbaan geschoten wordt, dat perceel onveilig wordt; dat de rijweg naar Waalwijk, dien zij gebruiken, ligt ten westen van de schietbaan, op geringen afstand daarvan, zoodat er vrees is dat de paarden door het schieten zullen schrikken; dat zij dikwijls op het land op korten afstand achter en op zijde van den kogelvanger werkzaamheden moeten verrigten; dat hunne huizen slechts op 200 meters eenigzins ten Oosten achter den kogelvanger staan en dat door het schieten het terrein waarop zij werken en de huizen waarin zij wonen onveilig zullen worden; dat de oprigting eener kogelvrije waarneemplaats genoegzaam aanduidt dat de vereeniging zelve overtuigd is dat het schieten gevaar kan opleveren.

Ook is nog ingekomen eene korte memorie van het Gemeentebestuur, waarin gelijke opmerkingen voorkomen als in die van Gerardus de Nijs en verder nog wordt gezegd dat de bedoelde rijweg naar Waalwijk slechts 7 meter ten Westen ligt van de schietbaan; en dat, indien er in de togen van graszoden welke vóór de schijf zijn opgesteld steenen of andere harde voorwerpen aanwezig zijn, de mogelijkheid bestaat dat een kogel aanslaat en een geheel andere rigting krijgt.

III. het beroep van *den gemeenteraad te Vlissingen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan het derde suppletoir kohier van den hoofdelijken omslag over* 1875.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Te Vlissingen is een derde suppletoir kohier van den hoofdelijken omslag over het jaar 1875 door B. en W. voorloopig vastgesteld op 27 Mei 1876 en door den gemeenteraad vastgesteld den 17 Junij daaraanvolgende. Ged. Staten van Zeeland hebben geweigerd dit kohier goed te keuren omdat het niet was opgemaakt met inachtneming der voorschriften vervat in art. 7 der verordening op de invordering. Dit artikel schrijft voor dat van de aangiften der belastingschuldigen die na 1 Jan. van elk jaar in de gemeente komen, door B. en W. suppletoire kohieren worden opgemaakt in de maanden April, Julij, October en Januarij. Ged. Staten gaven van hun besluit kennis aan B. en W. van Vlissingen bij schrijven van 14 Julij 1876. Bij adres van 15 Sept. hebben B. en W. krachtens een besluit van den gemeenteraad bij Z. M. den Koning voorziening gevraagd van de beslissing van Ged. Staten.

In dit adres wordt gezegd dat de reden van de bepaling van art. 266 der Gemeentewet, dat de kohieren de goedkeuring van Ged. Staten behoeven alvorens uitvoering te kunnen erlangen, naar het oordeel van het gemeentebestuur deze is, dat het noodzakelijk is dat Ged. Staten de zekerheid erlangen, dat aan hunne uitspraken in zake van hoofdelijken omslag is voldaan; dat nu echter hier de goedkeuring niet wordt onthouden omdat aan die uitspraken niet is voldaan, want dat zulke uitspraken niet bestonden en niet konden bestaan omdat het kohier zonder inzage ter zijde gelegd is, maar dat de goedkeuring enkel is onthouden omdat niet is voldaan aan art. 7 der verordening op de invordering. Omtrent dit artikel nu zegt het adres dat het geene nietigheid verbindt aan de niet-naleving der voorschriften die het bevat; dat het is eene bepaling van publieke orde, terwijl daarentegen het op het kohier brengen van personen die hun hoofdverblijf in de gemeente vestigen, een voorschrift is volgens art. 245 der Gemeentewet.

Wel is waar, zegt het adres verder, is het vaststellen van een kohier geen der besluiten met name in art. 194 der Gemeentewet genoemd, doch het is toch mede een besluit van den gemeenteraad hetwelk de goedkeuring van Ged. Staten behoeft.

Volgens het adres zouden Ged. Staten, indien hunne bewering in dit geval opging, even goed op grond van niet-inachtneming der voorgeschreven termijnen hunne goedkeuring kunnen onthouden aan begrootingen (art. 207), en zelfs met meer regt omdat daaromtrent voorschriften zijn gegeven bij de wet en niet bij gemeente-verordening; zulk eene handelwijze zou evenwel de belangen en de rigtige administratie der gemeente omverwerpen; de laatstbedoelde termijnen zijn dan ook evenmin fatale termijnen als die welke in het tegenwoordig geval te pas komen.

B. en W. wijzen er ten slotte nog met nadruk op, dat art. 266 der Gemeentewet al. 1 beveelt de wijziging der kohieren overeenkomstig uitspraken van Ged. Staten, en de 2de alinea de goedkeuring dier kohieren door Ged. Staten als vereischte stelt voor de uitvoering, terwijl in dit geval van al of niet wijziging geen sprake kon zijn.

Ged. Staten van Zeeland, omtrent dit adres gehoord, zeggen bij hun berigt van 6 Oct. dat, indien het de bedoeling is van het aangevallen besluit bij den Koning in hooger beroep te komen, het reclamerend bestuur huns inziens niet ontvankelijk is, omdat tegen de door Ged. Staten, ingevolge art. 266 2de alinea der Gemeentewet genomen besluiten bij de Wet geen hooger beroep is toegekend.

Welligt echter zeggen Ged. Staten, is het de bedoeling de vernietiging van het besluit te vragen wegens strijd met de wet of met het algemeen belang.

Daargelaten nu of, gelijk wordt aangenomen in een krachtens 's Konings magtiging genomen beslissing van 17 October 1870 (medegedeeld in de *Gemeentestem* no. 997), naar de bedoeling van den wetgever vernietiging van dergelijk besluit bestaanbaar is, en of die vernietiging eenig gevolg zou hebben, staat het naar het oordeel van Ged. Staten in ieder geval vast, dat zij slechts mogelijk is wanneer het aangevallen besluit in strijd is met de wet of met het algemeen belang. En hiervan kan huns inziens geen sprake zijn. De uitlegging in het adres gegeven aan art. 266, 2de lid, der Gemeentewet, achten zij geheel willekeurig en ongemotiveerd; zij meenen te kunnen volstaan met daaromtrent op te merken dat de algemeene bewoordingen der bepaling elke beperking van het regt van Ged. Staten tot goed- of afkeuring verbieden, en dat, indien de in het adres geuite meening juist ware, na de eerste alinea van art. 266 slechts had behoeven te worden bepaald dat de kohieren aan Ged. Staten moesten worden médegedeeld.

Ofschoon dus aan het adres huns inziens geen gevolg kan worden gegeven, achten zij het toch niet ongepast het aangevallen besluit eenigzins toe te lichten. Ged. Staten zeggen nu van oordeel te zijn dat de gemeentebesturen zich bij het opmaken der kohieren moeten gedragen naar de verordeningen welke de wijze van heffing der plaatselijke belastingen bepalen; die verordeningen toch worden nagegaan wanneer tot het invoeren der belastingen de goedkeuring des Konings wordt gevraagd, en zij worden aangehaald in het Koninklijk besluit waarbij die goedkeuring wordt verleend.

In dit geval had men nu — zooals uit het overgelegd kohier blijkt — verzuimd de nuttige bepaling van art. 7 der betrekkelijke verordening na te leven. Dit was naar het inzien van Ged. Staten een afdoende reden om aan het kohier goedkeuring te onthouden.

Daarenboven het kohier was eerst vastgesteld den 17 Junij en de invordering had eerst na den 1 Julij kunnen geschieden: intusschen had het kohier betrekking op het jaar 1875 en behoorde de rekening van dat jaar volgens art. 10 der door Ged. Staten gegeven voorschriften, opgenomen in het *Prov. blad* van 1852 no. 100, op dien datum reeds gesloten te zijn.

Ged. Staten meenen derhalve dat aan de juistheid hunner beslissing niet valt te twijfelen.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 October 1876.

IV. het beroep van *A. Boer tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van Haarlem, waarbij hem vergunning is geweigerd om in de Groote Houtstraat, kadaster sectie D, no.* 1041, *eene slagterij op te rigten.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Door A. Boer is aan B. en W. van Haarlem vergunning gevraagd tot oprigting eener slagterij in het perceel kadaster sectie D n°. 1041 aan de Groote Houtstraat.

De slagterij zou gevestigd worden in het achterste gedeelte van het perceel, waarheen van de Houtstraat uit een toegang is door een zoogenaamde poort. Op 3 Aug. 1876 werd de zitting gehouden bedoeld bij art. 7 der Wet van 2 Junij 1875, *Stbl.* n°. 95. Door twee gebruikers van naburige perceelen waren bezwaarschriften ingediend; door verschillende anderen werden in de bedoelde zitting mondeling bezwaren ingebragt; de bezwaren bestonden hierin dat men stank uit de slagterij verwachtte en geschreeuw van het op stal staande slagtvee. Met betrekking tot dit laatste bezwaar wees een der reclamanten er nog in 't bijzonder op dat de slagterij aan zijne slaapkamer zou grenzen, een ander die een boekhandel uitoefent in het huis op een der hoeken van de gezegde poort verwachtte niet alleen den hinder, ook door anderen aangewezen, maar vreesde ook nadeel voor zijne affaire, wanneer allerlei onreinheden uit de slagterij door de poort vervoerd zouden worden.

De aanvrager gaf tot antwoord op deze bezwaren te kennen dat hij geen vee zou houden of stallen, dat hij in de slagtplaats een goeden vloer zou doen maken en tot het vervoeren van afval een digten wagen zou gebruiken; dat hij niet voornemens was in zijn perceel bloed te bewaren. Overigens merkte hij op dat de poort toch al niet fraai was, dat een der nabnren die bezwaar gemaakt hadden er een stal in had waarin een ezel gestald werd.

B. en W. hebben bij beschikking van denzelfden dag, 3 Aug., de vergunning geweigerd, uit overweging dat het perceel van den adressant ligt in een digt bevolkt gedeelte van de gemeente, en dat het op zoodanige wijze door de perceelen der naaste buren is ingesloten dat, indien het verzoek werd toegestaan, aan de bewoners der belendende huizen niet alleen veel hinder zou worden veroorzaakt door het geloei van het vee, maar dat er gegronde vrees bestaat dat de gezondheid van de bewoners dier huizen door nadeelige uitwasemingen, stank en andere ongeriefelijkheden, noodwendig aan eene slagterij verbonden, schade zou leiden.

Door den aanvrager is daarna een nieuw verzoekschrift aan B. en W. gerigt. Hij zeide daarin dat hij meende te mogen veronderstellen dat hier een misvatting plaats had; dat toch de buurt, waarin zijn perceel gelegen is, moeijelijk kon genoemd worden digt bevolkt, daar de naast gelegen ruime woningen ieder slechts door een gezin werden bewoond en de achtergelegen percelen pakhuizen waren, dus voor bewoning ongeschikt; dat door geloei van het vee geen hinder veroorzaakt kan worden daar hij op de bedoelde plaats geen vee zou stallen; dat hij twijfelde of de vrees voor benadeeling der gezondheid van de buren wel gegrond was, daar sedert een reeks van jaren achter zijn perceel een slagtplaats had bestaan, die in geen enkel opzigt aan de eischen der hygiène voldeed, zonder dat de gezondheid der buren werd benadeeld, hetgeen daaruit bleek dat bij epidemien die buurt weinig of niet te lijden had en de slager zelf even als de toenmalige bewoners der nabij gelegen huizen eene goede gezondheid genoten, en een zeer hoogen ouderdom bereikten; dat eindelijk naar zijn oordeel voor nadeelige uitwasemingen geen vrees behoefde te bestaan, daar hij geen vet zou smelten, geene beenderen of afval bewaren, en in een gesloten wagen een en ander onmiddellijk zou vervoeren. Redenen waarom de adressant meende dat de achter

zijn perceel volgens de regelen der hygiène aan te leggen slagtplaats, met hellende asphalt-bevloering en goeden rioolafvoer, niet meer onaangenaams kon opleveren voor de bewoners der naastbij gelegen huizen dan visch,- kaas,- zuurkool,- leder- en andere winkels en werkplaatsen en hij alzoo verzocht dat hem alsnog vergunning zou worden verleend tot oprigting eener slagtplaats achter zijn perceel, althans voorloopig in afwachting der oprigting eener algemeene slagtplaats van stadswege,

Hierop hebben B. en W. bij schrijven van 4 Sept. het volgende geantwoord: „In antwoord op het door U ingediende request, dat U voorloopig vergunning moge worden verleend tot oprigting eener slagtplaats in het perceel in de Groote Houtstraat kad. sectie D n°. 1041, berigten Wij U dat Wij geene termen hebben gevonden om terug te komen op onze beschikking van 3 Aug. jl."

Bij adres van 18 Sept. is A. Boer van de weigering van B. en W. in hooger beroep gekomen bij den Koning.

Hij voert aan dat sommige slagers in de gemeente hunne slagtplaatsen houden aan den openbaren weg, zelfs in hoofdstraten, zooals de Koningstraat en de Barteljorisstraat; dat de door hem op te rigten slagtplaats niet zal gelegen zijn aan den openbaren weg, maar achter zijn perceel; dat er te Haarlem geen algemeene slagtplaats bestaat.

Ged. Staten van Noordholland, omtrent dit adres gehoord, hebben een berigt ingewonnen van B. en W. van Haarlem. Deze deelen mede dat de afkondiging bedoeld bij art. 8 der wet heeft plaats gehad den 4 Aug. 1876 en dat zij den 23 Sept daaraanvolgende door A. Boer met het ingesteld beroep in kennis zijn gesteld.

B. en W. achten dus den appellant niet ontvankelijk, daar hij niet binnen den termijn bedoeld in art. 15 der Wet in beroep is gekomen: Ged. Staten van Noord. Holland vereenigen zich hiermede.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 31 October 1876.

Sedert hebben enkele der vroegere reclamanten hunne bezwaren op nieuw uit een gezet in memoriën aan de Afd. gerigt. De reeds vroeger vermelde boekhandelaar, wonende op een der hoeken van de poort, heeft ook te kennen gegeven dat het nadeel, hetwelk hij voor zijne zaken vreest, hierin bestaat, dat de deftige clientèle, die thans zijn winkel bezoekt, dien zal mijden wanneer door de daarnaast uitkomende poort gedurig vee en onreinheden vervoerd worden. Een banketbakker, insgelijks nabij de poort wonende, geeft nog te kennen dat zijne zaak de onaangename lucht eener slagterij niet kan verdragen, en dat hij ook vreest dat de huurder zijner bovenkamers die zou verlaten indien de slagterij werd opgerigt; de bedoelde huurder heeft ook zelf eene korte memorie ingeleverd, waarin hij zich sterk tegen de oprigting der slagterij verklaart.

Daarentegen is ter ondersteuning van appellants beroep eene memorie ingeleverd door zijn gemagtigde Mr. H. J. A. van Heumen. Deze handelt in de eerste plaats over de bewering van het gemeentebestuur dat het appel, als niet tijdig ingesteld, niet ontvankelijk zou zijn. Bij die bewering wordt, volgens de memorie, het eerste verzoek van Boer verward met het tweede. Het eerste strekte tot bekoming eener

gave, onvoorwaardelijke vergunning; dat verzoek is afgewezen en van die afwijzing is Boer niet in beroep gekomen. Het tweede verzoek was in aard en strekking geheel verschillend van het eerste; het strekte daartoe dat aan adressant ingevolge art. 12 der wet zou vergund worden eene slagterij op te rigten tijdelijk en voorwaardelijk, namelijk, ingerigt volgens de regelen der hygiène, althans voorloopig, in afwachting van de oprigting eener algemeene slagtplaats van gemeentewege.

Ook dit verzoek is door het gemeentebestuur afgewezen; aan den adressant is daarvan kennis gegeven bij missive van 4 September; den 18 September is hij van die beslissing in beroep gekomen bij den Koning en heeft daarvan den 22 aan het gemeentebestuur kennis gegeven. Het beroep is dus binnen den voorgeschreven termijn ingesteld.

Het gemeentebestuur heeft volgens de memorie niet alleen ten onregte het tweede verzoek niet van het eerste onderscheiden, maar ook op onverklaarbare wijze en in strijd met art. 15 der wet de ontijdigheid van het appel afgeleid uit den dag der daarvan aan het gemeentebestuur gedane kennisgeving. Immers niet door die kennisgeving komt men in beroep, maar bij verzoekschrift aan den Koning.

De memorie voert nog aan dat, zal men kunnen aannemen dat door het verloop van een termijn eene bevoegdheid, niet als gunst maar als regt bij de wet toegekend, vervalt, het wel onomstootelijk vast moet staan dat de wetgever die déchéance gewild heeft.

De memorie merkt vervolgens op dat in de vorige wetsontwerpen alleen een termijn gesteld was voor het beroep in geval van vergunning; dat alleen in de laatste ontwerpen, ingediend in de zitting 1874/75, ook voorkwam een termijn voor het beroep in geval van geweigerde vergunning, en dat noch uit de gewisselde stukken, noch uit de beraadslagingen, is op te maken wat den wetgever daartoe heeft geleid.

Wat de ingediende bezwaren betreft, ook al konden deze overigens gewigtig genoeg geacht worden om eene weigering te motiveren, hetgeen wordt ontkend, vervallen zij toch volgens de memorie door de voorwaarden waaronder A. Boer zijn verzoek heeft gedaan; terwijl art. 18 in verband met art. 20 der wet het gemeentebestuur de magt geeft bij het niet opvolgen der gestelde voorwaarden de vergunning terstond weder in te trekken.

Mr. H. J. A. VAN HEUMEN, van Haarlem, treedt als gemagtigde voor den appellant op. Hij zal dit beroep zoo beknopt mogelijk toelichten. De bezwaren, tegen het verzoek van den appellant ingebragt, zijn van tweeërlei aard:

1°. de door het gemeentebestuur van Haarlem beweerde niet-ontvankelijkheid wegens verloop van den termijn; en

2°. beweerde schade of hinder.

Die bezwaren zijn reeds wederlegd in de memorie, die door pleiter voor den appellant is ingezonden. Hij acht het echter wenschelijk een en ander nader mondeling toe te lichten.

Wat in de eerste plaats de niet-ontvankelijkheid betreft, volgens het tapport van het gemeentebestuur aan Ged. Staten, heeft de afkondiging den 4 Augustus jl. plaats gehad en den 23 September zou het gemeentebestuur eerst kennis hebben bekomen

van het appel bij den Koning ingesteld. Die voorstelling der feiten is onjuist, die data's slaan volstrekt niet op elkander. De wet kent twee soorten van vergnnningen 1°. eene gave en onvoorwaardelijke en 2°. eene voorwaardelijke en tijdelijke. Boer heeft eerst eene onvoorwaardelijke aanvrage gedaan. Toen die werd geweigerd, heeft hij eene voorwaardelijke gevraagd, die echter den 4 September mede werd geweigerd. Het is daartegen dat hij den 18 September in beroep is gekomen bij den Koning. Het gemeentebestuur verwart dus de eene zaak met de andere, terwijl het toch twee afgescheidene zaken zijn. Ook de conclusie van het gemeentebestuur is onjuist; men komt niet in beroep door kennisgeving aan eenig gemeentebestuur doch door beroep op den Koning binnen zekeren termijn, en deze termijn is in casu in acht genomen.

Pleiter behandelt hierop uitvoerig het leerstuk van de „fatale termijnen." Met aanhaling o. a. uit de geschriften van de hoogleeraren van Bonneval Faure en Goudsmit, twee regtsgeleerden op wie men zich gerust beroepen mag, komt hij tot de conclusie dat in deze Wet de 1e alinea van art. 15 *wel* doch de 2e *niet* een fatalen ermijn bevat; hij staaft dit nog uit de gewisselde stukken en de beraadslagingen.

Ten opzigte van het tweede punt zijn de bezwaren gelegen in beweerde schade en hinder. Hij gaat die bezwaren achtervolgens na, als:

a. digt bevolkte buurt.

Hij betoogt, zich o. a. beroepende op de extracten kadastr. leggers en plans, dat dit niet het geval is; dat het geen digtbebouwde achterbuurt is waar de slagterij zal worden gehouden en dat integendeel daar overal ruimte wordt aangetroffen.

b. Daar Boer geen vee in zijn perceel zal stallen kon dit gewis zoo hinderlijk niet zijn. — Bovendien heeft een der reclamanten zelf een ezel in die poort en van het gebalk van dit dier schijnen de naburen geen last te hebben.

c. Stank en nadeelige uitwasemingen. Ook daarvoor behoeft geen vrees te bestaan, want de appellant zal geen vee stallen, geen vet smelten en voor goede riolering en afspoeling zorgen.

d. Schade voor de gezondheid. Dat is een groot woord, maar pleiter vreest niet dat door de oprigting dezer slagterij schade aan de gezondheid zal worden veroorzaakt. De gronden voor de vrees daarvoor aangegeven, bestaan niet. Het is meermalen gebleken dat de gezondheidscommissiën wel wat te ver gaan, en deskundigen het niet met haar eens zijn. Een voorbeeld daarvan brengt hij bij uit het verhandelde in den gemeenteraad van Delft. Den 7 November 1876 werd in die vergadering behandeld eene verordening om een bepaalde plaats in die gemeente aan te wijzen voor de klopperij van tapijten. De gezondheidscommissie had verklaard dat die inrigtingen nadeelig kunnen zijn. Twee deskundigen, in den raad gezeten, hebben zich tegen die verordening verklaard; mannen, die jaren lang een zeer uitgebreiden practijk in die gemeente hebben uitgeoefend en wier gevoelen gerust kan worden aangehaald. Dr. Kuller en Dr. de Witt Hamer bestreden deze opinie. De raad heeft met 11 tegen 6 stemmen het ontwerp dier verordening verworpen. Bovendien heeft pleiter het gevoelen ingewonnen van een geacht deskundige uit de gemeente Haarlem, die volstrekt geen bezwaar maakte dat het verzoek werd toegestaan mits de appellant zich onderwierp aan de door hem zelf gestelde voorwaarden, o. a. dat de afval dadelijk in een besloten wagen zou worden weggeruimd. Pleiter beroept zich verder op een artikel van

een specialiteit in zake gezondheidsleer, nl. Dr. Benjamin Miller, over de slagterijen in verband met de volksgezondheid te Chicago, opgenomen in het tijdschrift „Engeneering" jaargang 1875. — De eischen die deze aan slagterijen stelt zijn hier aanwezig.

e. Schade aan de bedrijven. Die bewering is overdreven en ongegrond. Hij moet daarbij doen opmerken, dat er wel gelet moet worden op de uitlegging, die aan het woord *hinder* moet worden gegeven. Uit de gevoerde beraadslagingen over de laatste wet is het duidelijk gebleken dat de hinder zeer ernstig moet zijn. Men moet zich niet beklagen over ongeriefelijkheid. Zelfs belemmering van het gebruik van een woonhuis valt niet in de termen der Wet. Doch daarvan kon hier zelfs geen sprake zijn. Uit het Bijblad, bl. 1251, kan blijken wat de Regering onder hinder verstaat en ook op bl. 1250, wordt te kennen gegeven dat er waarborgen moeten bestaan dat de industrie niet worde tegengewerkt of belemmerd. Het gemeentebestuur heeft het doel, dat de wetgever zich stelt, bij de weigering niet voor oogen gehad. Juist bij weigering zal er een privilegie worden gegeven aan de bestaande slagters en de nijverheid worden tegengewerkt.

Met vertrouwen ziet pl., ook namens den appellant, het oordeel van den Raad en 's Konings beslissing te gemoet. De appellant is volkomen bereid zich aan de voorwaarden te onderwerpen, die hij zelf gesteld heeft of die men hem stellen mogt. Voorzeker zou de aanleg van eene algemeene slagtplaats zeer zijn aan te bevelen, maar die bestaat te Haarlem niet, en daar worden zelfs in de voornaamste straten, in de voorhuizen, zelfs bij het Stadhuis, slagtplaatsen aangetroffen, maar bij Boer zal er niets van de slagtplaats kunnen worden gezien. Het terrein is volkomen vrij, in den omtrek worden slechts woningen aangetroffen, die bijkans allen door enkele gezinnen worden bewoond en bovendien veel onbewoonde pakhuizen. Pl. twijfelt dan ook niet, of de Raad zal, even als bij zoo vele vorige gelegenheden, ook hier de nijverheid en het fabriekwezen steunen tegen eene niet op de wet gegronde weigering en aan den appellant het brood niet ontnemen en aan het juist beginsel, dat ook de Regering bij deze Wet vooropzette, blijven vasthouden dat het openbaar gezag nooit moet tusschenbeide komen als het openbaar belang dit niet gebiedend vordert.

V. het beroep van *de Weduwe van Keeken, te Breda, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van* 31 *Augustus* 1876, n°. 8, *waarbij haar de vergunning is geweigerd voor het hebben eener bewaarplaats van lompen en beenderen.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Nadat B. en W. van Breda bij beschikking van 25 October 1875 reeds eenmaal, met toepassing der wet van 2 Junij 1875, *Stbl.* n°. 95, aan belanghebbende hadden geweigerd de gevraagde vergunning tot oprigting eener bewaarplaats voor lompen en beenderen, en zulks ter zake van de bouwvalligheid van het daartoe dienende gebouw, kwam belanghebbende in den loop dezes jaars bij B. en W. op de zaak terug.

Onder dagteekening van 31 Augustus ll. namen alstoen Burg. en Weth. van Breda de navolgende beschikking:

„Gelet op het verzoekschrift van Mej. A. B. de Pineda, Wed. van W. van Keeken

koopvrouw, wonende alhier, strekkende om vergunning te erlangen tot het oprigten van eene bewaarplaats van lompen en beenderen in een gebouw gelegen in deze gemeente in de Zoutstraat Wijk C nu. 234, kadastraal bekend onder sectie A, no. 43;

Gelet op het den 10 Augustus 1876 opgemaakt proces-verbaal van het plaats gehad hebbend onderzoek, waarin de door J. van den Brink en 26 andere eigenaren en bewoners van panden in de Zoutstraat tegen de oprigting van de voorschreven bewaarplaats ingebragte bezwaren zijn opgenomen;

Gelet op het berigt van den Commissaris van Politie en den Stads-architect van den 16 Augustus 1876 no. 3466;

Mede gelet op dat van den inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt voor Noordbrabant en Limburg dd, 29 Aug. 1876, no. 217.

Overwegende dat, volgens missive van dezen laatste, het gebouw, waarin de adressante de bewaarplaats van beenderen en lompen wenscht op te rigten, is gelegen in de Zoutstraat alhier, en alzoo binnen den bebouwden kring dezer gemeente, in eene volkrijke buurt;

dat het derhalve in het belang van den openbaren gezondheidstoestand niet wenschelijk is, dat dergelijke bewaarplaatsen in zoodanige gedeelten der gemeenten worden opgerigt;

dat immers lompen, zoo als die gewoonlijk door den kleinhandel verzameld, min of meer nat of vochtig, door onreinheden van allerlei aard bezoedeld, welligt voor een gedeelte afkomstig uit gast- of ziekenhuizen, waar besmettelijke ziekten voorkomen, in eene beperkte ruimte te zamen gepakt, door uitwasemingen ligtelijk aanleiding geven tot schadelijke gevolgen voor de gezondheid niet alleen, maar, bij het heerschen van besmettelijke ziekten, de dragers der smetstof kunnen genoemd worden;

dat zulke bewaarplaats nadeelig voor de gezondheid der bewoners in de buurt moet geacht worden, dewijl bij het verwerken in droogen toestand, de atmospheer voortdurend bezwangerd wordt met fijne stofdeeltjes, die een zeer ingrijpenden invloed op de ademhalingswerktuigen uitoefenen, zoodat ook langs die zijde gevaar voor de volksgezondheid dreigt;

dat eindelijk beenderen, die, in verschen toestand niet gezuiverd, opeengepakt worden, somtijds eene ondragelijke lucht in den omtrek verspreiden;

dat derhalve bewaarplaatsen van lompen en beenderen, noch in de bebouwde kringen, noch in volkrijke buurten, maar op het land, afgezonderd van huizen en woningen, behooren te worden opgerigt.

Gelet op de artt. 8, 9 en 11 der wet van 2 Junij 1875 (*Stb.* no. 95);

Hebben besloten:

aan de adressante te kennen te geven, dat de verzochte vergunning tot het oprigten eener bewaarplaats van lompen en beenderen in het hierboven omschreven gebouw, niet kan worden verleend."

Tegen deze beschikking is de Wed. van Keeken, geb. de Pineda, bij verzoekschrift gedagteekend 12 Sept. ll. bij Z. M. gekomen in hooger beroep.

Zij merkt daarbij op, evenals zij reeds gedaan had bij het op 11 Aug. te voren gehouden onderzoek *de commodo et incommodo,* dat zij, en vroeger wijlen haar echtgenoot, sinds jaren — gelijk zij zegt, sinds meer dan dertig jaren — voorzegd perceel,

hetwelk onlangs op aandrang van het gemeentebestuur wegens bouwvalligheid is hersteld, — gebruikt hebben als bewaarplaats van lompen en beenderen, waarvoor zij, volgens het K. B. van 31 Jan. 1824, *Stbl.* n°. 19, geene vergunning behoefden.

Zij ontkent overigens de gegrondheid der beweringen van B. en W., als zoude hare bewaarplaats gelegen zijn in eene volkrijke buurt, eene ondragelijke lucht veroorzaken en daardoor schadelijk zijn voor de openbare gezondheid.

Zij verzoekt ten slotte dat het Z. Maj. behage het besluit van B. en W. van 31 Aug. te vernietigen en haar alsnog vergunning te verleenen tot het behouden harer voormelde bewaarplaats.

Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant leggen bij hun ambtsberigt van 19 Oct., over een rapport van den Hoofdingenieur van 's Rijks Waterstaat met bijbehoorende situatieteekening, welk rapport voor inwilliging van der appellante verzoek gunstig gestemd is. Uit dat rapport blijkt intusschen, zeggen Ged. Staten, dat de bedoelde bewaarplaats reeds bestond vóór het in werking treden van het Koninklijk Besluit van 19 Oct. 1852 (*Stbl.* n°. 185), waarbij de magazijnen of hoopen van beenderen en lompen worden opgenomen onder de inrigtingen, welke volgens art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Jan. 1824 (*Stbl.* n°. 19) niet dan na verkregen toestemming der plaatselijke besturen kunnen worden daargesteld of veranderd.

Door de omstandigheid nu, dat de muren der bergplaats bouwvallig waren en derhalve moesten worden vernieuwd, kon h. i. niet worden gevorderd, dat voor die bewaarplaats vergunning gevraagd werd, terwijl bovendien de herstelling, naar hunne meening, niet kan gerekend worden te behooren tot die, bedoeld in art. 14, sub 3, der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95).

Gedeputeerde Staten geven dan ook in overweging het in het hoofd dezes omschreven besluit van Burgemeester en Wethouders van Breda te vernietigen, op grond dat bedoelde bergplaats en het gebouw, staande in de Zoutstraat, op het perceel kadastraal bekend gemeente Breda, sectie A n°. 43, reeds bestond vóór het Koninklijk besluit van 1852 en de daaraan gedane herstelling niet valt in de termen van Art. 14 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95).

Memoriën zijn er niet ingediend. Ik meen derhalve hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Mr. H. M. van Andel treedt als gemagtigde voor de appellante op. Hij herinnert dat de ten deze bedoelde bewaarplaats van lompen en beenderen reeds meer dan 30 jaren geleden is opgerigt zonder dat die ooit tot eenige reclame heeft aanleiding gegeven. Die oprigting heeft plaats gehad lang vóór de afkondiging van het Kon. Besl. van 19 Oct. 1852, *Stbl.* n°. 185, waarbij het vragen van vergunning voor het hebben van bewaarplaatsen van lompen en beenderen werd geboden. De bewaarplaats in deze is dus opgerigt zonder vergunning; en de appellante heeft een verkregen regt die te hebben en te behouden. Geene wet toch heeft terugwerkende kracht, tenzij dit speciaal is bepaald. De Hooge Raad heeft dan ook bij verschillende arresten, o. a. in zake de bewaarplaatsen van petroleum, het beginsel aangenomen, dat er aan de Kon. Besl. van 1824 en volgende jaren geen terugwerkende kracht kan worden gegeven. De Wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* n°. 95) huldigt hetzelfde beginsel. Wat

vóór hare inwerkingtreding wettig bestond blijft bestaan. Alleen art. 29 bevat eene uitzondering op dat beginsel, doch dit artikel is hier niet van toepassing. Men zie het arrest van den Hoogen Raad van 14 Febr. 1876 (*Weekbl. van het Regt* n°. 3964), waarbij is beslist, dat, vermits voor eene huidenzouterij vroeger geene vergunning noodig was, zoodanige inrigting, vóór de wet van 1875 opgerigt, mag behouden blijven. Eigenlijk was het vragen van eene vergunning dus hier niet noodig, maar de Weduwe van Keeken had eene aanschrijving ontvangen dat zij vergunning moest vragen om hare inrigting te behouden. Zij vroeg die toen, doch kreeg ten antwoord, dat het gebouw te bouwvallig was. Toen diende zij, krachtens de te Breda bestaande politie-verordening, een plan van verbouwing in; maar toen werd haar, bij missive van Burg. en Weth. van 29 Maart 1876, geschreven, dat zij maar niet moest gaan verbouwen, omdat er toch geen vooruitzigt bestond, dat haar verzoek zou worden ingewilligd. Dat werd geschreven, zonder dat er nog eenig onderzoek *de commodo et incommodo* had plaats gehad. Er schijnt dus te hebben bestaan eene soort van *parti pris* om aan de vrouw, die reeds 30 jaren lang daar hare bewaarplaats had, de vergunning te weigeren. Aan zoodanige beslissing is weinig waarde te hechten, en daarom moet het ons niet verwonderen, dat zoowel de Hoofdingenieur van den Waterstaat als Gedeputeerde Staten voorstellen háar te vernietigen.

Burg. en Weth. voeren geen enkel argument aan tot staving van hunne weigering. Het is blijkbaar, dat zij zelve met de zaak inzitten. Zij verschuilen zich eenvoudig achter het advies van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt. Men zie hun nader rapport van 10 Oct. 1876, n°. 589.

Ik geloof dus, dat men zal moeten verklaren, dat in deze het vragen van vergunning was onnoodig, omdat de appellante had een verkregen regt om hare bewaarplaats van lompen en beenderen te behouden.

Mogt echter de Raad van State van oordeel zijn, dat er toestemming wordt gevorderd, dan gelooft pleiter toch *subsidiair*, dat de beschikking van Burg. en Weth. moet worden vernietigd. Wanneer men de ligging van de bergplaats nagaat, dan moet men tot de overtuiging komen, dat zij geen nadeel of hinder kan veroorzaken. Pleiter meent te dien aanzien te mogen verwijzen naar de uitvoerige bijzonderheden in het rapport van den Hoofdingenieur opgenomen.

De heer VAN DEN BRINK, te Breda, een naast wonende rijtuigverhuurder, acht zich verpligt dit beroep te bestrijden. De ondervinding heeft hem bewezen, dat dergelijke bergplaatsen, als de appellante wil vestigen, een verpestenden stank vorspreiden, hetgeen, vooral bij het ontstaan van epidemische ziekten, zeer gevaarlijk is. Het gebouw, waarin de bergplaats zou worden aangelegd, ligt wel degelijk in de bebouwde kom der gemeente. Dat er vroeger geen klagten werden vernomen, spreekt van zelf, daar de vorige bewoner van het huis, dat nu door spreker wordt bewoond, ook dergelijke bewaarplaats hield; maar hij kan verklaren, dat de lucht, die dergelijke bewaarplaatsen verspreiden, ongezond en onhoudbaar is. Hoezeer geen deskundige zijnde, heeft hij gemeend zijne bezwaren nader te moeten ontwikkelen en vertrouwt hij, dat zij den Raad van State zullen bewegen ongunstig op dit beroep te adviseren.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Dertigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 20 *December* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten:

1o. van 3 December 1876, no. 20, houdende beschikking op het beroep van *W. U. Kranenborg, landgebruiker te Oude Pekel-A, van besluiten van Ged. Staten van Groningen, dd.* 28 *April en* 7 *Julij ll., no.* 9 *en* 9, 1e *afd., waarbij zij zich niet bevoegd verklaarden aan zijn verlangen te voldoen.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 412).

Het besluit luidt als volgt:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van W. U. Kranenborg, landgebruiker te Oude Pekel-A, van besluiten van Ged. Staten van Groningen, dd, 28 April en 7 Julij ll., no. 9 en 9, 1e afdeeling, waarbij zij zich niet bevoegd verklaarden aan zijn verlangen te voldoen;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur gehoord, advies van 8 November 1876, no. 64;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 Nov. 1876, no. 30, 3de afd.;

Overwegende dat adressant, ingeland van den Nieuwen Diepsterpolder en aldaar over het dienstjaar 1874/75 voor f 42.72 in den omslag aangeslagen, na het ontvangen van zijn aanslagbillet aan het polderbestuur verzocht om te worden ingelicht, of de

hem bij art. 3 van het reglement van het waterschap bedoelde vrijdom van lasten was verleend;

dat, nadat het polderbestuur geweigerd had aan dat verlangen te voldoen, adressant zich wendde tot Gedep. Staten, met verzoek dat, alvorens hij tot betaling genoodzaakt werd, aan hem de bedoelde inlichting zou worden verstrekt;

dat Ged. Staten bij hunne resolutie van 28 April ll. hem te kennen gaven, daartoe niet bevoegd te zijn;

dat adressant zich daarna op nieuw tot Gep. Staten wendde, met verzoek dat zijne vrijdommen alsnog aan eene hermeting mogten worden onderworpen en hem daarvan kennis worden gegeven alvorens tot de betaling der waterschapslasten te worden genoodzaakt;

dat Gedep. Staten nu andermaal bij hun besluit van 7 Julij ll., n°. 9, aan adressant te kennen gaven, dat zij aan zijn verzoek niet konden voldoen, daar hetgeen hij verlangde niet viel onder de bemoeijing hunner vergadering;

dat adressant van deze beslissingen bij Ons in beroep komende, aanvoert, dat Gedep. Staten krachtens art. 52 van het bijzonder reglement van den polder, vastgesteld bij besluit van de Prov. Staten van 16 November 1871 (*Prov. Blad* 1872, n°. 5), de aangewezen regters zijn in geschillen tusschen het bestuur en de ingelanden en zij dus ten onregte zich onbevoegd verklaarden van het geschil kennis te nemen;

Overwegende dat adressants verzoek om te worden ingelicht of de hem toekomende vrijdom hem was verleend, gedaan was nadat de omslagen waren vastgesteld en het aanslagbillet was uitgegeven; dat op dat tijdstip voor adressant geen andere weg om daartegen op te komen, meer openstond, dan die, naar mate van de onderscheiding daar gemaakt, is aangewezen in de artt. 13 en 15 der wet van 9 Oct. 1841 (*Stbl.* n°. 42), betrekkelijk de magt der hooge en andere heemraadschappen, dijks- en polderbesturen, zoodat de adressant in den stand der zaak was niet-ontvankelijk in zijn verzoek;

Gezien de wet van 9 Oct. 1841 (*Stbl.* n°. 42) en het reglement voor het waterschap de Nieuwe Diepsterpolder, goedgekeurd bij Ons besluit van 23 Dec. 1871, n°. 22;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der besluiten van Ged. Staten van Groningen, van 28 April en 7 Julij ll., den adressant te verklaren niet ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 3 Dec. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN *l. d.*

2°. van 7 Dec. 1876, n°. 18, houdende beschikking op het adres van *het Gemeentebestuur van Tiel van 16 Junij ll., daarbij in beroep komende van een besluit van*

Ged. Staten van Gelderland van 23 *Mei ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Tielschen Gemeenteraad van* 8 *Junij* 1876, *tot instelling eener burgerlijke regtsvordering tegen het polderbestuur van Wamel* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaarg. 1876, bl. 420).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van het Gemeentebestuur van Tiel van 16 Junij ll., daarbij bij Ons in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 Mei ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Tielschen Gemeenteraad van 8 Januarij 1876, tot instelling eener burgerlijke regtsvordering tegen het polderbestuur van Wamel;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 22 November 1876, no. 66;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 December 1876, Litt. W., 2e Afd.;

Overwegende:

dat de Gemeente Tiel, sedert onheugelijke jaren bezittende een veer over de rivier de Waal, in 1863 van de Regering vergunning heeft bekomen tot het maken van eenen veerdam aan den linker Waaloever op het grondgebied van Wamel, aansluitende aan de Rijks kribbe, onder beding dat die dam door en op kosten van Tiel zal worden verlaagd of weggeruimd, ingeval 's Rijks rivierbelang een of ander te eeniger tijd mogt vorderen;

dat, nadat de daartoe noodige werken door Tiel aangelegd en nu sedert eenige jaren gebruikt zijn, het polderbestuur van Wamel, bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Februarij 1875, op zijn daartoe strekkend verzoek, vergunning heeft erlangd *behoudens ieders regt,* om aan het uiteinde en tegen de bovenglooijing van dien veerdam eene los- en ladingplaats te maken, onder gelijke verpligting tot geheele of gedeeltelijke opruiming zonder schadeloosstelling, ingeval het in 's Rijks waterstaatsbelang mogt worden noodig geacht en verlangd;

dat, toen de openbare aanbesteding van dit laatstgenoemde werk door het polderbestuur tegen 16 Maart 1875 was uitgeschreven, het Gemeentebestuur van Tiel den voorgaanden dag aan het polderbestuur bij deurwaardersexploit heeft doen aanzeggen, dat het geene inbreuk mogt maken op de regten dier Gemeente op haren veerdam, noch op de door haar in pacht bezeten wordende oppervlakte, gelegen tusschen dien dam en de Rijkskribbe;

dat, toen desniettegenstaande de aanbesteding voortgang had en de werken van de losplaats op last van het polderbestuur waren gemaakt, de Gemeenteraad van Tiel oordeelde dat door die werken Tiels veerdam werd benadeeld en dat van den voor hare rekening aangelegden weg, loopende van de rivier tot den dijk, de onderhoudslast

voor die gemeente door de daad van het polderbestuur werd verzwaard, en, na inwinning van een regtsgeleerd advies, overeenkomstig dat advies op 8 Januarij ll. besloot tot instelling van eene burgerlijke regtsvordering tegen meergemeld polderbestuur;

dat Gedep. Staten van Gelderland toen hunne zoo vóór als nà het Gemeenteraadsbesluit van 8 Januarij 1876 aangewende pogingen om eene schikking tusschen de besturen der Gemeente Tiel en des polders van Wamel tot stand te brengen, mislukt waren, hunne goedkeuring aan 's Raads gezegd besluit hebben onthouden bij hun besluit van 23 Mei ll., waartegen de Raad thans Onze voorziening heeft gevraagd;

dat thans de vraag is, of aan Tiel de gelegenheid tot het voeren van een burgerlijk regtsgeding kan en moet worden afgesneden;

dat, al mogen zoowel de Gemeente als het polderbestuur zijn concessionarissen van het Rijk tot het aanleggen en gebruiken der aan alle geconcedeerde werken, het bestaand werk van den eenen concessionaris niet door den aanleg of de inrigting van het werk des anderen mag worden benadeeld, of de onderhoudslast van den eenen door de daad van den anderen mag worden verzwaard, en dat de beslissing der vraag, of het een en ander ten nadeele van Tiel al dan niet heeft plaats gehad en, zoo ja, welke de regtsgevolgen daarvan zijn moeten, uitsluitend behoort bij de regterlijke magt;

Gezien art. 200 der wet van 29 Junij 1851 (*Stbl.* n_0. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Ged. Staten van Gelderland van 23 Mei ll., Onze goedkeuring te verleenen op het besluit van den Gemeenteraad van Tiel van 8 Januarij 1876.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 7 Dec. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
ALEWIJN *l. d.*

3o. van 12 December 1876, n°, 21, houdende beschikking op het beroep ingesteld door *J. Vonk en S. Evenblij, te Zaandam, tegen eene beschikking van Burg. en Weth. van genoemde gemeente van* 17 *Junij* 1876, *waarbij aan J. van Lijnen Noomen en zijne regtverkrijgenden vergunning verleend is tot het plaatsen van een stoommachine* (locomobile) *van zes paardenkracht, tot het drijven van twee snijraampjes en eene ronde zaag in zijne houtkooperij op het terrein kadastraal bekend sectie G. n_0.* 1485. (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 430).

Het besluit luidt als volgt:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. Vonk en S. Evenbly te Zaandam, tegen eene beschikking van B. en W. van genoemde gemeente van 17 Junij 1876, waarbij aan J. van Lijnen Noomen en zijne regtverkrijgenden vergunning is verleend tot het plaatsen van een stoommachine (locomobile) van zes paardenkracht, tot het drijven van twee snijraampjes en eene ronde zaag in zijne houtkooperij op het terrein kadastraal bekend sectie G, n_o. 1485;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 1 Dec. 1876, no. 68;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Dec. 1876, no. 76, 12de Afd.;

Overwegende dat de adressanten, die zich reeds bij B. en W. tegen de inwilliging van het verzoek hadden verzet, nu van Ons de intrekking der verleende vergunning hebben gevraagd, op grond van brandgevaar, schade door waardevermindering hunner perceelen en verhooging van assurantiegelden, hinder van rook en vuilnis, bederf van drinkwater en bleekveld, en vrees voor het verzakken der gebouwen door het dreunen der machine, terwijl bovendien de eerstgenoemde adressant nog heeft overgelegd een attest van eenen geneesheer, houdende dat de gezondheid zijner echtgenoot zou worden benadeeld door de oprigting van de stoomhoutzagerij;

dat ingevolge art. 11 der wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95) de oprigting eener nijverheidsonderneming alleen dán mag worden belet, wanneer er gegronde vrees bestaat voor gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid of hinder van ernstigen aard;

dat uit het ingesteld onderzoek niet is gebleken dat de oprigting dezer kleine stoommachine tot één der genoemde bezwaren aanleiding zal geven;

dat de vergunning toch is verleend onder de navolgende voorwaarden:

1o. dat de schoorsteen moet gemetseld opgetrokken worden tot 14 meter boven den beganen grond en voorzien van een vonkenvanger, naar goedkeuring van het Gemeentebestuur;

2o. dat niet met zaagsel gestookt mag worden;

3o. dat de machine geplaatst moet worden in een steenen gebouw met steenen vloer;

dat men kan aannemen dat door die voorzorgen voldoende wordt tegemoet gekomen aan mogelijk brandgevaar en aan den overlast van het neerslaan van rook, roet en vuilnis;

dat volgens de verklaring van den hoofdingenieur van den Waterstaat er geene vrees behoeft te bestaan dat het geraas, door de houtzagerij veroorzaakt, van dien aard zal zijn, dat het in de woningen van de buren zeer hinderlijk zal wezen en dat het stoomwerktuig van zóó gering vermogen is dat van verzakking der omliggende gebouwen ten gevolge van dreuning geen sprake kan zijn;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Stbl.* no. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de vergunning zooals die door B. en W. van Zaandam bij hun besluit van 17 Junij 1876 is verleend en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 12 Dec 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van 18 December 1876, no. 18, houdende beschikking op het beroep van *L. J. G. H. M. Smits van Hattert te Vierlingsbeek van een besluit van Ged. Staten van Gelderland van 7 Maart jl., no. 30, waarbij hij niet-ontvankelijk is verklaard in zijn verzoek tot wijziging van den legger* B *der wegen enz. van Bemmel.* (Zie het verslag van de behandeling dezer zaak in Jaargang 1876, bl. 393).

Het besluit luidt als volgt:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van L. J. G. H. M. Smits van Hattert te Vierlingsbeek van een besluit van Ged. Staten van Gelderland van 7 Maart jl., no. 30, waarbij hij niet-ontvankelijk is verklaard in zijn verzoek tot wijziging van den legger B der wegen enz. van Bemmel;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 8en Nov. 1876, no. 61;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 7 Dec. 1876, no. 23, 3de Afd.;

Overwegende:

dat op den legger B der wegen en voetpaden in de gemeente Bemmel, zooals die in 1863 is vastgesteld, onder no. 22 voorkomt een voetpad loopende over het erf van adressant van af den Dijk onder Bemmel tot aan het Rijksveer bij de Groenenlanden, met aanduiding der rigting en lengte;

dat adressant, daar wel de algemeene regeling, niet de *breedte* van het pad op den legger is aangegeven, aan Burg. en Weth. verzocht, dat alsnog in die leemte zou worden voorzien;

Burg. en Weth. bij hunne dispositie van 18 Dec. overwogen dat de breedte van

het pad niet op den legger vermeld is, doch dat dit bij het vaststellen evenmin bij de belanghebbende toenmalige eigenaresse, als bij anderen, aanleiding tot reclame gegeven heeft en derhalve verklaarden dat de bedoelde bezwaren hadden kunnen zijn ingebragt vóór de vaststelling van den legger in 1863;

dat nadat adressant van dit besluit bij Ged. Staten in beroep was gekomen, deze bij hunne resolutie van 7 Maart jl. adressant niet-ontvankelijk verklaarden;

Overwegende dat wel is waar, volgens de laatste zinsnede van art. 16 van het reglement op de wegen en voetpaden, de regels, voor de eerste opmaking des leggers gesteld, bij iedere wijziging toepasselijk zijn en derhalve ook de slotbepaling van art. 14 van dat reglement, houdende toekenning van hooger beroep op Ons;

dat echter Gedep. Staten *geene aanleiding vonden* om aan adressants verzoek te voldoen om den legger te wijzigen;

dat meergemeld reglement alleen hooger beroep toelaat van beslissingen, waarbij de legger gewijzigd werd, hetgeen hier *niet* heeft plaats gehad;

Gezien het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 Dec. 1857, nº. 60, en de wijziging van voormeld reglement, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Aug. 1870, nº. 3;

Hebben goedgevonden en verstaan:

adressant niet-ontvankelijk te verklaren in zijn bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State, Afd. voor de geschillen van bestuur.

Het Loo, den 10 Dec. 1876.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. het beroep van *E. N. Boer, te Baflo, van een besluit van B. en W. dier Gemeente, dd. 7 Sept.* 1876, *waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting van een koorn- en pelmolen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Door E. N. Boer, te Rasquert, gemeente Baflo, is, nadat zijn aldaar staande molen op 18 Julij 1876 was afgebrand, aan Burg. en Weth. van Baflo vergunning gevraagd om een nieuwen windmolen tot het pellen van gerst en het malen van koorn te mogen oprigten op dezelfde plaats waar de afgebrande molen gestaan had, namelijk op het perceel sectie C, n_o. 649, in de kom van het dorp Rasquert, op 35 m. van den publieken weg en op 10 m. van het voetpad door het dorp. Tusschen het bedoelde terrein en den openbaren weg staat de woning van den aanvrager. In de bij zijn verzoek gevoegde plaatsbeschrijving werd er op gewezen dat door die omstandigheid,

gepaard met den tamelijk verren afstand, de molen bijna geheel onzigtbaar zou zijn voor paarden die den publieken weg passeren. In die beschrijving werd nog opgegeven dat de inrigting van den molen zou zijn zooals die van andere pel- en koornmolens hij zou worden opgetrokken op de oude fundamenten, van onderen van steen, van boven van hout en dus niet met riet of stroo worden gedekt. De hoogte zou zijn 8 meter tot aan de stelling, en van daar tot aan het hoogste gedeelte van de kap $11^1/_2$ m.; de wieken zouden een vlugt hebben van 21 m.

Twee der naaste buren, M. Lenting en A. Klont, verzochten schriftelijk dat de aanvrage niet mogt worden toegestaan, op grond dat de ondervinding ook in de gemeente Baflo geleerd had hoe gevaarlijk het is in de nabijheid te wonen van zoodanigen molen als men er wilde oprigten. In de zitting naar aanleiding van art. 7 der wet van 2 Junij 1875 op 31 Aug. 1876 gehouden, hebben deze twee personen hunne bezwaren nader uiteengezet door mededeeling van de volgende feiten: dat van den nu afgebranden molen eens een stuk van een rol is afgevlogen en eens de kap met toebehooren naar beneden is gevallen; dat bij den brand hunne huizen groot gevaar geloopen hebben van af te branden en aanmerkelijk beschadigd zijn; dat in de laatste zeventien jaren van de vijf molens in de gemeente een twee malen is afgebrand door onbekende oorzaken, en die van Boer nu is afgebrand ten gevolge van het gebruik dat er van gemaakt is, dat van dezen laatsten molen tweemalen de bliksemafleider door den bliksem is getroffen;

dat ook twee der overige molens in het genoemde tijdvak door den bliksem zijn getroffen, waardoor de eene niet in brand geraakt is, de andere echter nog eenige brandschade bekomen heeft, dat ook nog een der andere molens in brand geweest is ten gevolge van het pellen.

De aanvrager, die ook tegenwoordig was, heeft verklaard dat hij bij den inhoud van zijn adres niets in zijn belang had te voegen.

Burg. en Weth. hebben bij beschikking van 7 Sept. het verzoek afgewezen. In hun besluit vindt men de volgende motieven vermeld: dat het perceel waar de afgebrande molen gestaan heeft, is gelegen in de kom van het gehucht Rasquert, in de onmiddellijke nabijheid van woningen en schuren, gedeeltelijk met riet gedekt, waaronder een paar kapitale boerenplaatsen; dat het perceel ook onmiddellijk gelegen is aan het publieke voetpad door Rasquert; dat de aard der inrigting van een molen veel brandgevaar medebrengt, en dat ook bij onweder molens meer dan lagere gebouwen aan brandgevaar onderhevig zijn; dat ook bij harden wind wegens het afslaan van roeden enz. groot gevaar bestaat voor hen die in de onmiddellijke nabijheid wonen; dat de bezwaren van Lenting en Klont zonder eenige tegenspraak zijn gebleven; dat volgens de verklaring van Boer zelven de brand is ontstaan door het gebruik van den molen.

Bij adres van 15 Sept. is Boer in beroep gekomen bij den Koning. Hij vangt aan met te betuigen dat het behoud van zijne kostwinning en het bestaan van zijn huishouden afhangen van de wederoprigting van den molen. Wat het brandgevaar betreft zegt hij dat wel is waar zijn molen is afgebrand, maar dat die ook 28 jaren gestaan had en gebruikt was zonder dat er ooit zelfs eenig begin van brand was ontstaan. De gevallen dat molens in de provincie Groningen afbranden, zijn volgens

appellant in vergelijking met het aantal aldaar bestaande molens hoogst zeldzaam. Van al de omwonenden hebben zich dan ook slechts twee tegen de wederoprigting van den molen verklaard, terwijl de vele andere er geen bezwaar tegen hebben, hetgeen ook wel zijn reden heeft, daar het voor de ingezetenen van Rasquert van groot belang is hun koorn daar gemalen te kunnen krijgen en de schippers en voerlieden nog al eene aanzienlijke som verdienen aan het vervoer van gerst en gort. Wel bestaat er nog een tweede pel- en koornmolen te Rasquert, doch volgens appellant s het bekend dat de eigenaar voornemens is dien voor afbraak te verkoopen. Omtrent de beide kapitale boerenplaatsen, in de beschikking bedoeld, geeft apellant op dat de eene behoort aan den heer H. W. Wierda te Winsum, die hem verklaard heeft geen bezwaar te hebben tegen de wederoprigting van den molen, terwijl de andere behoort aan den vader van den burgemeester en meer dan 100 m. van het molenerf verwijderd ligt.

Ged. Staten van Groningen, op dit adres gehoord, hebben een berigt ingewonnen van Burg. en Weth. van Baflo. Deze geven daarin te kennen, dat de kostwinning van den adressant niet afhangt van de wederoprigting van den molen op dezelfde plaats, dat toch bij den molen zeer weinig zoogenaamd boeren- of roggegemaal was, en het pellen of gortmaken even goed op andere plaatsen kan geschieden, zoodat hij bij de tegenwoordige goedkoopte der molens met voordeel een anderen kan koopen op eene betere en geschiktere plaats.

Burg. en Weth. erkennen dat slechts 2 der omwonenden bezwaren hebben ingebragt, maar zij vermelden tevens dat op den morgen van den brand de ingezetenen van Rasquert als uit éénen mond riepen: nooit moet de molen daar weer staan.

Omtrent den tweeden molen te Rasquert deelen zij mede dat de eigenaar zelf niet weet van afbraak.

Dat de heer Wierda geen bezwaar heeft tegen de wederoprigting van den molen achten Burg. en Weth. zeer verklaarbaar, daar die heer de 1ste hypotheekhouder is. Zij erkennen dat de boerenplaats van den heer Doornbosch meer dan 100 m. van het molenerf verwijderd is, maar toch heeft voor die plaats bij den brand groot gevaar bestaan, daar de zeilen der wieken in volle vlam in de hooge populieren nabij de plaats hingen en dan ook eene achter de plaats staande bijschuur slechts met moeite is behouden geworden.

Zij verwijzen overigens naar de motieven van hun besluit en leggen over een kaartje genomen uit de kadastrale plans der gemeente, waarop het dorp Rasquert is voorgesteld, uit welk kaartje huns inziens blijkt dat de door adressant overgelegde plattegrondsteekening den toestand niet juist voorstelt.

Ged. Staten geven te kennen dat zij, na naauwgezette overweging even als Burg. en Weth. en op de door dezen aangevoerde gronden, groot bezwaar vinden in den herbouw van den molen op de bedoelde plaats.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Nov. 1876.

Sedert zijn nog bij de afdeeling ingekomen:

een brief van Burg. en Weth. van Baflo, waarbij wordt ingezonden eene verklaring

van den appellant, waarin deze te kennen geeft, dat hij op den morgen van den brand, nadat die ontdekt was, geroepen en in den molen gekomen zijnde, bevonden heeft dat er brand ontstaan was in de houten bus, waarin lag de noot van den roggesteen, en dat die zijns inziens aan geen andere oorzaak is toe te schrijven dan aan het heet loopen van genoemde noot door het malen van p. m. 20 hectoliter koorn op den vorigen dag;

eene memorie van H. Lenting en A. Klont, waarin deze nog wijzen op den hinder in geval van ziekte, te verwachten van de schudding van den grond en de trilling in de lucht, veroorzaakt door een molen niet meer dan 10 m. van de woning van eerstgenoemde en 12 m. van die van laatstgenoemde verwijderd. De aanleiding tot het opperen van dit nieuwe bezwaar is, dat, volgens eene overgelegde verklaring van een geneeskundige, de dochter van den eersten reclamant lijdende is aan eene slepende ziekte en haar lijden toeneemt bij veel en aanhoudend gedruisch in de onmiddellijke nabijheid. In de memorie wordt nog vermeld dat Boer persoonlijk heeft verklaard dat indien de molen niet op de oude plaats mogt worden herbouwd, hij zijn molenerf kon verruilen tegen een stuk grond buiten het dorp, toebehoorende aan den heer Wierda.

Eindelijk is nog ingekomen eene verklaring van vijf ingezetenen van Rasquert, wonende, zoo zij opgeven, in de nabijheid van het perceel van Boer, dat zij niet het minste bezwaar hebben tegen het wederopregten van een pel- en koornmolen op dat perceel.

III. het beroep van *W. J. Schellings, te Helenaveen, tegen een besluit van Ged. Staten van Noordbrabant, waarbij hem magtiging is geweigerd tot het instellen eener regtsvordering namens de Gemeente Deurne.*

De Staatsraad Boot brengt het volgende verslag uit:

Op 3, 4 en 23 November 1857 zijn door het gemeentebestuur van Deurne en Liessel, in Noordbrabant, ten overstaan van den Notaris C. L. van Riet, in het openbaar aan de meestbiedenden verhuurd, voor een tijdvak van 10 jaren, eenige perceelen veengrond, om met boekweit te worden bezaaid. Dat tijdvak zoude eindigen op 1 October 1867. De som der bedongen huurprijzen beliep f 3006.95 per jaar Art. 6 der conditiën luidde: „de huurprijs zal, met het wettig salaris van den notaris, jaarlijks moeten worden betaald ten kantore van mij notaris, aan houder van den plaatselijken ontvanger van Deurne en Liessel, en wel eerstmaal op den eersten Julij 1858 en verder jaarlijks op gelijk tijdstip tot op den eersten Julij 1865, als wanneer de geheele huurprijs, loopende tot het einde van den geheelen huurtijd, zal moeten zijn betaald, met het salaris van den notaris.”

Het schijnt, doch blijkt niet uit de conditiën, dat 10 pct. opgeld bedongen is, of als usantie stilzwijgend aangenomen, voor noodige kosten, enz.

Nu is door de pachters aan den Notaris — en door dezen aan den ontvanger verantwoord, gedurende de 7 eerste jaren, telkens $^1/_{10}$ der totale huursommen, en in het 8ste jaar $^3/_{10}$.

W. Schellings, ingezeten van Deurne en wonende te Helenaveen, heeft zich in Junij 1876 bij adres gewend tot Ged. Staten van Noordbrabant, verzoekende magtiging, ingevolge art. 143 al. 3 der gemeentewet, om ten zijnen koste voor de gemeente een regtsvordering tegen den Notaris van Riet in te stellen wegens te min verantwoorde gelden, door hem ontvangen als pachtprijs en opgelden voor verhuurde veengronden.

Gedep. Staten hebben, op grond dat uit het adres niet voldoende bleek van 't bestaan van gronden tot het instellen eener actie, bij resolutie, welke op 14 Junij ll. bij den Burgemeester van Deurne ter uitreiking is ingekomen, aan den adressant te kennen gegeven, "dat, zoolang hij niet summierlijk van de gegrondheid der door hem voor de gemeente in te stellen actie zal hebben doen blijken, door hen bezwaar moet worden gemaakt de gevraagde magtiging te verleenen."

In stede van eene nadere opgave van gronden voor eene actie aan Gedep. Staten te doen, is Schellings op 26 Junij in beroep gekomen bij een adres aan den Koning, waarin hij te kennen geeft, dat, naar zijn oordeel, zijn aan Gedep. Staten gerigt adres meer dan voldoende was, omdat juist de aanmerkingen van dat collegie indertijd aanleiding hebben gegeven om verdere misbruiken in het geldelijk beheer der gemeente tegen te gaan;

dat hij nu duidelijker zijne gronden zal opgeven, namelijk, dat, inweerwil dat de conditiën bepaalden, dat de huur over 10 jaren in 7 jaarlijksche termijnen moest worden betaald, de verantwoording der eerste 6 jaren (lees: 7 jaren) telken jare slechts was $^1/_{10}$, het laatste jaar eerst met bijvoeging der 2 laatste termijnen; dat hierdoor aanmerkelijk renteverlies aan de gemeentekas is berokkend, en het jaarlijks te min betaalde door den Notaris en zijne medestanders, de pachters, is kunnen gebruikt worden; dat achterhouden van het aan de gemeente op tijd verschuldigde was dus een onregtmatige daad, althans een verzuim, waardoor de gemeente schade heeft geleden. Voorts heeft de Notaris 10 pct. opgeld bedongen en ontvangen, zijnde veel hooger bedrag, dan hem voor verschotten en wettelijk honorarium toekwam; wat Gedep. Staten moeten weten, vermits op hunne aanmerking die exorbitante berekening van den Notaris heeft opgehouden.

Gedep. Staten, over dat adres gehoord, geven in hun berigt van 20 Julij aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen, »dat zij de door Schellings verzochte magtiging *niet* hebben *geweigerd,* maar hem hebben doen kennen, dat er bezwaar bestaat om ze te verleenen, *zoolang* hij niet summier van de gegrondheid der in te stellen actie zal hebben doen blijken." Zij adviseren dus tot niet-ontvankelijkverklaring van het hooger beroep en terugwijzing van den adressant tot hun collegie met inachtneming van hetgeen dat collegie nader van hem verlangde.

Uit een nader schrijven van Ged. Staten aan den Minister van 17 Aug. ll. blijkt, dat de laatstgenoemde opheldering had gevraagd over de door adressant in zijn adres aan den Koning genoemde onregelmatigheden in het finantieel beheer der Gemeente Deurne." Daarop antwoorden Gedep. Staten in den laatstelijk aangehaalden brief, dat een groote grief van Schellings betreft de niet-verantwoording van ontvangen opgelden, — dat het hun collegie, bij het onderzoek der gemeenterekening over 1866, was opgevallen, dat de opgelden daarin niet waren verantwoord; — dat zij den gemeenteraad daarop hebben gewezen, met de vraag, of die 10 pct. jaarlijks waren

geïnd, daar dan over 10 jaren aan opgelden zouden worden geheven f 5515.45, terwijl de registratieregten slechts f 264.67[5] hadden bedragen; dat de raad daarop bevestigend had geantwoord, waarna echter in de volgende rekening anders is gehandeld, daar toen die 10 pct. in ontvangst zijn verantwoord en 2 pct. als salaris van den Notaris in uitgaaf gebragt.

Ten aanzien der beweerde onregelmatigheid door het gedurende de 7 eerste jaren betalen telkens van $^1/_{10}$ der gezamenlijke 10jarige huursom, in plaats van telkens $^1/_8$, wijzen zij op de — reeds door mij bovengenoemde — bepaling der conditiën, volgens welke de voldoening binnen 8 jaren verpligtend is, doch zóó, dat telkens 7 malen $^1/_{10}$, de 8ste maal in ééns $^3/_{10}$ mogt worden betaald. Gedep. Staten achten de nu eerst in appel aangevoerde gronden ongenoegzaam om het regt op eene in te stellen actie te motiveren; doch persisteren bij hun advies tot niet-ontvankelijk-verklaring van het beroep.

Vermits in de resolutie van Gedep. Staten van Junij werden aangehaald, doch niet er bij overgelegd, brieven van den raad en van Burg. en Weth. van Deurne van 11 en 17 Mei ll., zijn die brieven door den Voorzitter dezer afdeeling nader opgevraagd; uit die beide stukken, en uit de naar aanleiding daarvan door deze Afdeeling nog verder opgevraagde stukken, te weten, een extract uit de notulen van den gemeenteraad van Deurne van 24 Mei jl. en de gemeenterekening over 1865, blijkt, dat de raad aanvankelijk had gemeend, dat in die laatstgemelde rekening slechts was verantwoord $^1/_{10}$ der huursom, d. i. f 3006.95, in plaats van $^3/_{10}$, zoodat er f 6013.90 te weinig verantwoord was, doch dat later ontdekt is, dat wel degelijk $^3/_{10}$, te zamen f 9020.85, verantwoord waren. Eene inzage der rekening toont, dat dit werkelijk zoo is. Daar de adressant Schellings *die* te min gedane verantwoording niet beweert, kan over dit punt hier worden heengestapt, en behoeft het daaromtrent in den gemeenteraad verhandelde niet breeder te worden vermeld.

De gemeenteraad van Deurne had in Oct. jl. uitstel verzocht tot indiening eener memorie aan deze Afdeeling, welk uitstel hem werd verleend tot 9 Nov. Dien termijn heeft hij evenwel ongebruikt laten voorbijgaan, denkelijk omdat de heer van Eck thans optreedt als gemagtigde van den Notaris van Riet, met wiens gronden van tegenspraak tegen Schellings door dien raad wordt ingestemd.

De heer Mr. D. VAN ECK treedt als gemagtigde op van C. L. van Riet, Notaris te Deurne (Noordbrabant).

Hoog Edel Gestrenge Heeren!

Ged. Staten van Noordbrabant merken op, dat het regt, in art. 143 der Gemeentewet aan een ingezetene gegeven om namens de Gemeente een eisch in regten te doen, wel is verleend in het belang der gemeente, maar niet om tegen dat belang noodeloos wrevel en ongenoegen te verwekken, waardoor het vertrouwen op het bestuur der gemeente aanmerkelijk zou worden geschokt.

Dat dit laatste vermoedelijk grootendeels heeft bijgedragen tot het doen van het verzoek, kan blijken uit de mededeeling van de ten deze toepasselijke feiten, en grootendeels wordt dit vermoeden bevestigd, als men er op let, dat de appellant, die zijne betrekking niet vermeldt, is de administrateur of zaakwaarnemer van de

Maatschappij tot ontginning van het Helenaveen, en dat die Maatschappij sedert vele jaren met groote verbittering een administratieven oorlog voert tegen het gemeentebestuur van Deurne, omdat dat bestuur meent de belangen van de gemeente anders te moeten begrijpen dan de Maatschappij dat wenschelijk acht voor het Helenaveen. Eene beoordeeling van dien strijd zal ik niet leveren, maar uit de brochures, die ik overleg, kan blijken, met welk eene verbittering tegen het Gemeentebestuur is te velde getrokken.

Thans keert de administrateur van het Helenaveen zich tegen een lid van den gemeenteraad, dat voornamelijk geijverd heeft voor de ontginning der Peel, voor zoover die aan de gemeente Deurne behoort, en welk lid vroeger voor de Gemeente, toen hij nog geen lid van den raad was, als Notaris de verpachting van het veen heeft gedaan, terwijl tevens de vordering ten doel heeft om aan te toonen dat de gemeenteraad de belangen der gemeente heeft veronachtzaamd.

De vordering die de appellant wil instellen, is de actio popularis. Het is een buitengewoon regt in het belang der gemeente aan den ingezetene gegeven, maar dan alleen, als van de noodzakelijkheid daartoe blijkt; als de Gemeenteraad weigert zelf de vordering in te stellen.

Dit blijkt uit de Memorie van Toelichting op art. 143 van de Gemeentewet, Bijbl. 1850—51, Bijl. bl. 394: "Het 3de lid voorziet, zoo de Gemeenteraad onder "dezen of genen invloed, of angstvallig of nalatig, in gebreke bleef de regten der "gemeente of van eene harer afdeelingen als eischer te doen gelden. In dat geval "zal de moedige ingezeten, die namens de Gemeente in regten opkomt, voor haar "winnen, doch ten zijnen bate verliezen."

In de Memorie van Beantwoording bl. 521 leest men: "hij doet het als lid der "Gemeente, in haar belang uit overtuiging dat haar regt wordt verwaarloosd. Een "ander beginsel mag hem niet leiden."

Derhalve, geen ingezetene heeft het regt eene vordering namens de Gemeente in te stellen, zoolang niet gebleken is, dat de Gemeenteraad weigert dat te doen.

En dat is zeer goed, want de Memorie van Beantwoording zegt ook "wordt "door zijn toedoen aan de Gemeente bepaaldelijk een regt ontzegd, het zal een regt "wezen, dat de raad toch niet wilde doen gelden.»

Het gevolg van het geding door een ingezeten ingesteld, is dus, dat bij verlies de Gemeente dat regt niet meer kan doen gelden.

Nu spreekt het van zelf, dat in den regel de Gemeenteraad beter ten strijde zal kunnen komen dan de ingezetene.

De gelegenheid moet ook kunnen worden afgesneden, dat een ingezetene, die er belang bij heeft om eene vordering niet te doen toewijzen, den raad voorkome om op zoodanige wijze geding te voeren, dat de Gemeente haar regt verlieze.

Daarom mag door den ingezetene geen verzoek worden gedaan om eene zoodanige vordering in te stellen, tenzij hij tevens bewijze dat de raad daartoe ongezind is.

Daarvan draagt het request aan Ged. Staten geene sporen. Van de ongezindheid van den raad is daarbij met geen enkel woord spraak.

Ofschoon deze opmerking alles afdoet, merk ik ten overvloede op, dat in de vergadering van 3 April 1876 de Gemeenteraad besloten heeft "aan heeren Ged. Staten

„de verzekering te geven, dat ingeval de belangen der gemeente de instelling eener „regtsvordering eischen, zij dan niet zullen aarzelen daaraan gevolg te geven, zelfs „dan niet, al moest zulks geschieden tegen een zijner beambten of een lid uit „zijn midden.”

Om die reden is de appellant niet ontvankelijk in zijn verzoek.

Maar hij is ook niet ontvankelijk om eene andere reden. Zijne vordering is onbestemd.

Actor certus esse debet.

Op eene onbestemde vordering mag de regter geen regt doen.

Appellant wil eene vordering instellen tegen het raadslid van Riet, Notaris te Deurne, „ter zake van ontvangen pachtpenningen en opgelden van verpachte veen„gronden sedert 1856, welke niet behoorlijk in de Gemeentekas zijn overgestort.”

Er wordt dus geen bepaald feit genoemd: niet beweerd dat de Notaris de pachtpenningen en opgelden sedert 1856 onder zich zou hebben gehouden; dit blijkt ook uit appellants nader schrijven, en ook evenmin welk feit ten opzigte dier penningen de Notaris zou hebben bedreven.

Welk feit zou nu door de regterlijke magt kunnen worden uitgemaakt? Bij de regterlijke magt kan toch geene andere vordering worden gedaan, dan die waartoe magtiging aan Ged. Staten is gevraagd.

De klagt is alleen dat die overstorting niet *behoorlijk* heeft plaats gehad.

Maar daargelaten, dat weder niet wordt aangetoond, waarin dat onbehoorlijke zou hebben bestaan, mag ik toch vragen, uit welke bepaling de appellant het regt zou ontleenen de regterlijke magt te bemoeijelijken met het onderzoek of eene overstorting al of niet *behoorlijk* zij geschied?

En dat de appellant zelf niet weet wat hij vraagt, blijkt uit zijn eigen request aan Ged. Staten, want hij vraagt daarbij tevens „opgaaf van de in de Gemeenterekeningen „over 1856—1874 verantwoorde pachtpenningen en opgelden voor verpachte veen„gronden, kan het zijn, met vermelding der acten van verpachting.”

Een duidelijk bewijs dat de appellant zelf niet weet waarover hij klaagt.

3°. In den brief van 20 Julij 1876 aan den Minister van Binnenl. Zaken, wijzen Gedep. Staten er op, dat zij niet, zooals de appellant beweert, geweigerd hebben magtiging te verleenen tot het instellen eener regtsvordering, maar alleen dat daartoe bezwaar bestaat, zoolang hij niet summierlijk van de gegrondheid der door hem in te stellen regtsvordering heeft doen blijken. De vraag ontstaat nu, of appellant naar Ged. Staten zou kunnen worden teruggewezen om dat bewijs te leveren, waarop dan eene eindbeslissing zou moeten volgen.

Ik geloof niet dat die weg kan worden ingeslagen. Ged. Staten hadden het verzoek toe te staan of van de hand te wijzen. Om de gronden, door mij opgegeven, konden zij niet anders doen.

Hebben zij bij hunne afwijzing als reden opgegeven, dat adressant niet summierlijk van de gegrondheid zijner vordering had doen blijken, dat neemt niet weg dat hunne beslissing was eene afwijzing.

Een vonnis van den burgerlijken regter in dien zin geslagen, zou ook niet anders kunnen beschouwd worden dan als een eindvonnis, inhoudende eene niet-ontvankelijkverklaring.

Ged. Staten hebben dus niet gezegd: *tibi non competit actio*, maar *tibi non competit haec actio.* Het regt tot het verzoek om eene nieuwe, eene betere actie te mogen instellen, is dus in het midden gelaten, maar op het verzoek, zooals het is gedaan, is eene uitspraak van niet-ontvankelijkheid gevallen; daarop kan niet verder worden voortgeprocedeerd.

Doch al mogt de raad zich niet vereenigen met hetgeen ik aanvoerde, en al konden tot beoordeeling der in te stellen regtsvordering de feiten worden onderzocht die uit de wisseling van stukken aan het licht zijn gebragt, dan blijkt daaruit dat de appellant in zijn verzoek is ongegrond.

Wat betreft de overstorting der pachtpenningen, beweert de appellant in zijne nadere betoogen niet, dat die niet zou hebben plaats gehad.

Wel is later in de raadsvergadering van 3 April 1876 ambtshalve het vermoeden ontstaan, dat in de rekening over 1865 niet zouden zijn verantwoord de pachtpenningen over 1866 en 1867 ten bedrage van f 6013.90, maar blijkens den brief van Burg. en Weth. van 17 Mei 1876 aan Ged. Staten en de overgelegde gemeenterekening van 1865 is het gebleken, dat dat vermoeden alleen het gevolg was van eene schrijffout, en dat alle pachtpenningen zijn verantwoord.

De appellant beklaagt zich in zijn request van 24 Junij 1876 aan den Koning over een ander feit.

Bij de 10jarige verpachting van veengronden was bepaald, dat de huur over 10 jaren in zeven jaarlijksche termijnen moest worden betaald. Desniettegenstaande heeft de Notaris de verantwoording in de eerste zes jaren slechts telken jare over $^1/_{10}$ gedaan, en het achtste jaar eerst met bijvoeging van de twee laatste termijnen.

Omdat in de eerste jaren slechts $^1/_{10}$ in plaats van $^1/_7$ is verantwoord, heeft zijns inziens de Gemeente daardoor een aanzienlijk renteverlies geleden.

Ik laat daar de verwarring in de berekening, waaruit zou voortvloeijen dat er over een jaar geen verantwoording was gedaan, doch dat is de bedoeling van den appellant niet.

Ged. Staten merken in hun brief van 22 Aug. 1876 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken op, dat uit de vrij onduidelijke bepaling van de tijdstippen der betaling en van het pachtcontract niet blijkt, dat, zooals de appellant schijnt bedoeld te hebben, jaarlijks juist $^1/_8$ van de geheele pachtsom moest worden betaald, en zij voegen er bij, dat dan toch de geheele verantwoording binnen acht jaren heeft plaats gehad.

Ik sluit mij hierbij aan, maar wensch bovendien aan te toonen, dat het pachtcontract niet zoo onduidelijk is.

Art. 6 zegt, dat de huurprijs jaarlijks zal moeten worden betaald, en wel eenmaal op 1 Julij 1858 en verder jaarlijks op gelijk tijdstip tot op 1 Julij 1865, als wanneer de geheele huurprijs, loopende tot het einde van den geheelen huurtijd, zal moeten worden betaald.

Als art. 6 nu zegt, dat *de huurprijs* jaarlijks zal moeten worden betaald, dan kan daardoor alleen bedoeld zijn de huurprijs, zooals die voor ieder jaar was bedongen.

De Notaris was dus geheel in zijn regt, als hij de eerste 7 jaren een tiende van het geheel ontving en overmaakte en het 8ste jaar de drie laatste termijnen.

Als laatste punt beklaagt zich de appellant, dat ten behoeve van de gemeente door een Notaris meer opgelden zijn bedongen, dan het beloop zijner voorschotten en zijn honorarium volgens de wet kunnen bedragen.

Het schijnt dat de appellant bedoelt, ofschoon hij dat niet zegt, dat dat meerdere aan de gemeente had moeten zijn verantwoord. Ged. Staten antwoorden daarop in hun brief van 22 Aug. 1876 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat uit de overgelegde stukken niets blijkt van de juistheid dier klagt.

Aangenomen echter dat de Notaris van Riet 10 pct. voor onkosten had bedongen, en het daarin begrepen bedrag boven kosten en salaris niet aan de Gemeente had verantwoord, hetgeen een gebruik bij alle, of zeer vele Notarissen schijnt te zijn, terwijl sommigen zelfs 13 pct. bedingen, eene wijze van handelen, die ik hier niet heb te beoordeelen, dan merk ik hierbij toch op, dat het hier iets geheel anders geldt dan een gewoon pachtcontract. Vooreerst wijs ik op de uitgebreide werkzaamheden, voortvloeijende uit eene verpachting, waarbij men niet te maken had met éénen gegoeden pachter, maar met een groot aantal gezinnen uit de geringe klasse, die zich voor een groot deel verbinden eene jaarlijksche pachtsom van 4 tot 6 gulden te betalen.

Blijkens de verklaring van den Gemeenteraad, nam de Notaris het risico dier betalingen ten behoeve van de Gemeente op zich, en werd hem daarvoor het genot van de 10 pct. voor kosten en salaris toegestaan. Mij dunkt dat dergelijke regeling wel in het belang der Gemeente geschiedt.

Eindelijk heeft de Gemeenteraad blijkens die verklaring in de overgelegde rekeningen ten opzigte van den Notaris goedgekeurd alles waarover de appellant zich meent te mogen beklagen, zoodat daaardoor iedere grond is ontnomen aan zijn voorgenomene regtsvordering tegen den Notaris, omdat door de goedkeuring van zijne handelingen de Gemeente Deurne geen vordering meer kan doen gelden, aangenomen dat zij daar ooit regt toe had gehad.

Ik concludeer dat het u behage den Koning een besluit voor te dragen tot verwerping van het ingestelde beroep.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

Een-en-dertigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 27 *December* 1876.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, Jhr. Mr. G. C. J. van Reenen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen: Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Royaards.

Aan de orde is:

I. het beroep van *A. van Roessel jnr., te Tilburg, tegen een besluit van Burg. en Weth. dier Gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd voor de oprigting eener leerlooijerij in het perceel sectie M, no.* 1370.

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 31 Aug. jl., bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant A. van Roessel te Tilburg, heeft verzocht aan Burg. en Weth. aldaar de vergunning tot het oprigten eener leerlooijerij op het perceel sectie M, no. 1370.

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo,* dat plaats had op den 29 April jl., bragt de heer A. H. Bogaers, grondeigenaar te Tilburg, in hoedanigheid van gemagtigde 1o. zijner mede-eigenaren der Societeit Philharmonie en 2o. van het kerkbestuur der R. C. Parochie het Heinken, beide te Tilburg, bezwaren in tegen de inwilliging van het gedaan verzoek. Die bezwaren kwamen hoofdzakelijk hierop neder, dat de tuin der societeit onmiddellijk grenst aan het perceel 1370 en daarin des zomers bij muziekuitvoeringen, doelschieten enz., veeltijds eene groote menigte bezoekers te zamen komen, voor wie de stank der leerlooijerij nadeelige gevolgen kan hebben, hen soms van het bezoek der societeit zal terughouden, waardoor de inrigting hinder en nadeel zou ondervinden; — dat de talrijke bezoekers der R. C. kerk, waarvan de deuren aan de oostzijde uitkomen vlak aan de overzijde der straat tegenover de op te rigten looijerij, vooral in den zomer veel last zullen hebben van den stank die zoodanige inrigting veroorzaakt, — dat dit mede het geval is met de uitgebreide schoolgeb uwen,

welke dagelijks door ongeveer 1000 jonge kinderen worden bezocht en slechts op een afstand van ongeveer 30 meters van het perceel 1370 zijn verwijderd; dat eene looijerij dikwerf een ondragelijken stank verspreidt, omdat de huiden in het zoogenaamde smorthok tot zekeren graad van bederf moeten overgaan, zoodat zij, er uitgehaald wordende, een verpestenden stank verspreiden, — het lijmvleesch, dat in de open lucht te droogen moet worden gelegd, door den regen nat wordende, tot verrotting overgaat, waardoor ongezonde en stinkende uitdampingen ontstaan; — dat de afval van vaste stoffen en de vloeistoffen voor de looijerij gebruikt, door den adressant, volgens zijn verzoek, zullen verzameld worden in een kuil; dat daardoor zullen ontstaan schadelijke uitwasemingen en de wellen en waterputten in den omtrek, door het in den bodem dringen dier vloeistoffen, zullen worden bedorven.

Burg. en Weth. van Tilburg, overwegende dat de looijerij in een zeer digt bebouwd en aanzienlijk gedeelte der gemeente zou worden opgerigt, — dat het pand niet aan den adressant toebehoort, — elders in de gemeente veel betere gelegenheid bestaat voor het beoogde doel en zich overigens vereenigende met de hiervoor vermelde aangevoerde bezwaren, — hebben bij besluit van 3 Mei jl. de gevraagde vergunning geweigerd.

Daartegen is de adressant bij den Koning gekomen in beroep. In zijn adres wordt gezegd, na mededeeling van eenige feiten, dat naar zijne meening eene leerlooijerij veeleer gunstig dan ongunstig werkt op de gezondheid, vooral ten tijde van epidemiën.

Ged. Staten van Noordbrabant, in wier handen dit adres is gesteld ten fine van consideratie en advies, hebben den hoofdingenieur van den Provincialen Waterstaat uitgenoodigd in loco een onderzoek in te stellen en zijne meening te willen mededeelen over de aanvrage van den adressant. Die ambtenaar heeft dat onderzoek ingesteld en na afloop daarvan op den 3 Julij jl. aan Ged. Staten berigt, met overlegging eener schetsteekening van de localiteit, dat de looijerij bij oprigting zou zijn gelegen aan de Groote Markt te Tilburg; dat in het voorste gedeelte van het daarvoor bestemde gebouw reeds eene slagterij is, met slagterswinkel en dat in het achtergedeelte de looijerij op kleine schaal zou worden opgerigt; — dat aan de bezwaren, door het Gemeentebestuur geopperd, door eene doelmatige inrigting der leerlooijerij ware tegemoet te komen, maar dat één bezwaar niet is weg te nemen, namelijk het verzamelen van het vocht uit de looikuipen en den afval in eene groote kuip, te graven op het perceel sectie M, n°. 1396, en het daarin laten versterven dier stoffen; — dat het voorschrift, dat die stoffen in een digt gewelfden put moesten loopen, ter voorkoming van nadeelige uitdampingeu, goed zijn zou, — maar dat daardoor toch niet zou worden belet het bederven van den grond, en van het welwater in de nabijgelegen putten in de zoo digtbevolkte buurt; — dat er alzoo zou moeten gezorgd worden voor een behoorlijken afvoer dezer stoffen; — dat de eenige gelegenheid daartoe zou zijn de afvoer in stadsriolen, op de situatieteekening met blaauw aangegeven, loopende van de Heuvelstraat over de Markt, de Zuiderkerkhofstraat en den Nieuwendijk naar de gracht van het zoogenaamd kasteeltje; dat echter dat riool voor dien afvoer geen voldoende capaciteit en geen regelmatig verval heeft, daar de wijdte van het riool slechts bedraagt 0.38 meter en geheel ongeschikt is om tot afvoer van met vaste stoffen bezwaard fabriekwater te dienen.

Ged. Staten hebben den adressant in kennis gesteld met dit advies van den hoofdingenieur. De adressant heeft daarop medegedeeld dat het zijne bedoeling is om het water, ontdaan van alle vaste stoffen, om de drie dagen af te voeren in de stadsriolen, dat de hoeveelheid van het af te voeren water telkens ongeveer 500 liters zal bedragen en dat de vaste stoffen mede elke drie dagen geregeld zullen worden vervoerd.

Volgens hun ambtsberigt van den 10 Aug. jl. waren Ged. Staten van meening, dat de vergunning zou kunnen worden toegestaan, onder voorwaarde dat de adressant het water zou moeten afvoeren en de vaste stoffen vervoeren op de wijze zoo even vermeld. De Afdeeling heeft het nog noodig geacht het gevoelen te vernemen van den hoofdingenieur en van Ged. Staten over de juistheid der gronden tot weigering door Burg. en Weth. van Tilburg ontleend aan de nabijgelegen kerk en scholen, alsmede het gevoelen van den inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt over de vraag: of eene combinatie van vleeschhouwerij en winkel met leerlooijerij en aankleve van dien, uit een hygienisch oogpunt geen bezwaren oplevert, en eindelijk van het gemeentebestuur van Tilburg, over de voorwaarde die Ged. Staten willen opgelegd hebben, en speciaal over de vraag, of er eene plaatselijke politieverordening is, die uitloozing van water op het stadsriool verbiedt en of het wel mogelijk is om de vaste stoffen om de drie dagen af te voeren.

De hoofdingenieur heeft daarop den 24en Nov. jl. berigt, dat de nabijheid der kerk en der scholen op zich zelf genomen geen afdoend bezwaar zou opleveren tegen de inwilliging van het gedaan verzoek, wanneer er voldoende gelegenheid was tot het onmiddellijk verwijderen van alle schadelijke stoffen der looijerij; — dat voor dien afvoer het stadsriool geheel ongeschikt is, zoodat de bedoelde stoffen altijd gedurende eenigen tijd op het terrein zouden moeten bewaard worden, om daarvan in vaten te worden weggevoerd; — dat de voorwaarde die men *kan* opleggen om die stoffen te bewaren in een behoorlijk gesloten gemetselden put, niet afdoende zijn zou, omdat telkens bij het openen van den put schadelijke gassen zich zouden ontwikkelen, die bij westelijke winden zeer hinderlijk zouden zijn voor de bezoekers van het op 26 meters afstand gelegen kerkgebouw en bij noordwestelijke en noordewinden het verblijf in het op 15 meters afstand gelegen societeitsgebouw onaangenaam zouden maken; — dat die bezwaren, hoewel in mindere mate, voor de in den omtrek gelegen scholen ook zouden bestaan.

De inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg berigtte op den 10 Nov., dat eene combinatie van looijerij met slagterij en vleeschwinkel, nadeelig is voor de volksgezondheid, omdat de omgevende lucht, door in rotting verkeerende stoffen bezwangerd, het rottend vermogen overbrengt en de ontbinding van vleesch, waarmede zij in aanraking komt, verhaast; dat dit te meer het geval is wanneer, gelijk hier, het fabriekwater en de afval niet behoorlijk kunnen worden afgevoerd; dat hij, na de localiteit te hebben gezien, van meening is, dat, zelfs al ware de looijerij niet verbonden aan de slagterij, geene vergunning moet worden verleend tot het oprigten dezer looijerij op deze plaats, in eene digt bevolkte buurt, in de nabijheid eener kerk, van druk bezochte scholen en van een societeitsgebouw.

Burg. en Weth. van Tilburg hebben, onder overlegging van de algemeene politieverordening der gemeente Tilburg, den 18 Nov. jl. hoofdzakelijk berigt dat het bedoelde riool bestaat uit engelsche potbuizen van 0.38 meter diameter en uitsluitend dient tot afvoer van regen- en huiswater, zoodat daardoor eenigzins vaste stoffen niet kunnen worden afgevoerd; dat die stoffen, zoo tot afvoer daarvan het riool al bruikbaar ware, zouden uitvloeijen in de open grachten bij het zoogenaamd Kasteeltje, op den Ouden dijk en daar schadelijke uitwasemingen zouden doen ontstaan; dat uit den aard der zaak voor het gebruik maken van het gemeenteriool eene vergunning noodig zijn zou van het gemeentebestuur, volgens Hoofdstuk XIV der politieverordening; dat de waterafvoer en de voorzorgen daarbij in acht te nemen, volgens art. 68 dier verordening, onderworpen zijn aan de bepaling door het gemeentebestuur te stellen. Voorts wordt in dit berigt nog medegedeeld, dat bij een bezoek, door den Burgemeester ter plaatse gebragt, is gebleken dat daar aanwezig was eene vrij diepe kuil of zinkput, waarin het water enz. van de bestaande slagterij werd opgevangen; dat bij het vervoer van het water zich een zeer onaangename stank verspreidde en een roode bloedkleur zigtbaar werd; dat W. van Roessel, broeder van den adressant, verklaarde dat men dit water niet kwijt kon raken, omdat, volgens art. 70 der politieverordening, het vervoer daarvan bij dag verboden is en de landbouwers het de moeite niet waardig achten om het des nachts weg te halen, en dat het vuil water van de op te rigten looijerij in denzelfden put zou worden opgevangen.

Eindelijk zegt het Gemeentebestuur, dat het niet mogelijk zijn zal de vuile stoffen der op te rigten looijerij om de drie dagen op te ruimen, omdat, gelijk gezegd is, reeds is gebleken dat dit niet gedaan wordt en ook niet wel doenlijk is met de veel mindere hoeveelheid vuile stoffen, die uit de bestaande slagterij voortkomen.

Ged. Staten zijn na deze inlichtingen, blijkens hun ambtsberigt van 30 Nov. jl., van oordeel, dat er geen gronden bestaan om het verzoek van den adressant in te willigen.

Bij de Afdeeling is ingekomen een korte memorie van den adressant en eene gelijke memorie van den heer A. H. Bogaers, waarin vroegere beweringen worden herhaald, maar die geene feiten of gezigtspunten bevatten die hiervoor niet reeds zijn vermeld.

II. het beroep van *het polderbestuur van Tuil, van een besluit van Ged. Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van den geërfden dag tot vernietiging der tienden in dien polder.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Op eene vergadering van 't bestuur en de stemgeregtigden van den dorpspolder Tuil, in Gelderland, gehouden op 16 Junij 1876, welke werd bijgewoond door 12 personen, te zamen uitbrengende 38 stemmen, is door 10, te zamen uitbrengende 31 stemmen, besloten tot vernietiging van de grove en smalle tienden over de landen in dien polder, met uitzondering der krijtende tiend, welke zou blijven bestaan. Die meerderheid achtte het wenschelijk, en in 't belang van al de geërfden, als de tiendpligt

algemeen werd opgeheven, waartoe de gelegenheid nu geschikt was, nu de polder zelf door aankoop tiendheffer was geworden. Wel was ten vorigen jare een gelijk besluit door eene meerderheid op den geërfden dag genomen, welk besluit door Ged. Staten *niet* was goedgekeurd, doch men verwachtte de goedkeuring thans wel, nadat onlangs een besluit van dezelfde strekking, te Hellouw genomen, de goedkeuring van Ged. Staten had verworven. De minderheid, bestaande uit 2 leden, te zamen uitbrengende 7 stemmen, had bezwaar tegen die tiendvernietiging, omdat zij ongelijk zou werken, en voor sommigen voordeelig, voor anderen nadeelig zou zijn, dewijl er geërfden zijn, die enkel weiland bezitten en dus geen tiend opbrengen, terwijl de bezitters van bouwland daarentegen alle de voordeelen van den maatregel zouden hebben.

Ged. Staten, aan wie dat besluit door het gecombineerd collegie van het district Tielerwaard ter goedkeuring werd toegezonden, hebben bij hunne resolutie van 8 Aug. ll. overwogen: dat het geërfdendagsbesluit tot vernietiging der tienden zonder vergoeding voor diegenen, die daarbij minder belang hebben, aan bezwaar onderhevig is, terwijl blijkens een ingekomen adres van H. Kardol c. s., en blijkens de notulen van de vergadering waarin dat besluit genomen werd, enkelen er tegen waren, omdat hunne gronden gewoonlijk niet met vertiendbare vruchten beteeld worden en zij dus geen genot zouden hebben van eene vernietiging der tienden, wier aankoop bestreden is uit de kas van den polder; — dat wel is waar een soortgelijke tiendvernietiging in den dorpspolder Hellouw was goedgekeurd, doch eerst nadat aan hun collegie gebleken was, dat allen met dien maatregel instemden, en dus mogt worden aangenomen dat niemand er door in zijne belangen verkort werd. Ged. Staten weigerden derhalve de goedkeuring op het besluit van den geërfden dag van den polder Tuil, en gaven in overweging om den beoogden afkoop van tienden billijk te regelen. Die resolutie is van 8 Aug. jl. Op 28 Sept. besloot de vergadering van stemgeregtigden in den polder, met 20 tegen 7 stemmen, om van de resolutie van Ged. Staten in beroep te komen bij den Koning. Dit nu is gedaan bij een ongedagteekend adres, dat op 9 Oct. jl. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken uit 's Konings Kabinet blijkt te zijn verzonden. Als grond, waarop het polderbestuur daarbij verzoekt, dat de Koning, met vernietiging van het besluit van Ged. Staten van Gelderland van 8 Aug jl., alsnog het besluit van den geërfden dag van Tuil van 16 Junij ll. moge goedkeuren, wordt daarin aangevoerd „dat het de vraag geldt of besluiten, als dat van 8 Aug. ll., moeten genomen worden met algemeene stemmen, dan wèl of het voldoende is, dat zij genomen worden met volstrekte meerderheid van stemmen, en dat adressanten meenen, dat volgens de bepalingen van het Geldersche polderreglement, alle besluiten genomen moeten worden met *meerderheid* van stemmen en nergens *geëischt* wordt dat zij met *algemeene* stemmen worden genomen; dat het besluit van Ged. Staten derhalve moet vernietigd worden, als steunende op de erroneuse meening, dat voor een besluit, als op 8 Aug. genomen werd, algemeenheid van stemmen vereischt zoude zijn.

Ged. Staten, op dat adres door den Minister gehoord, geven te kennen, dat huns inziens het geërfdendagsbesluit in deze zaak niet voor goedkeuring vatbaar is, als zijnde genomen tegen den wil van eenige geërfden, die daardoor geldelijk zouden benadeeld worden.

Aan deze Afdeeling is door het polderbestuur eene breedvoerige memorie inge-

zonden, waarin betoogd wordt het nut der opheffing van tiendlast, en waarin wordt gezegd, dat het besluit tot aankoop der tiendheffing door de polderkas ook was genomen met meerderheid van stemmen en dat dit besluit, niettegenstaande het verzet van enkelen, door Ged. Staten bij besluit van 29 April 1875, no. 19, is goedgekeurd. Dat dit collegie later almede goedkeuring heeft verleend op 't besluit tot het aangaan eener geldleening, groot f 13.500, tegen $4^1/_2$ pct., met eene jaarlijksche aflossing van f 1000,—, om daaruit dien aankoop te bestrijden; dat het nu vreemd is, dat het besluit tot vernietiging der tienden de goedkeuring van Ged. Staten niet verwierf. Uit het besluit van 1 Maart, dat op 29 April werd goedgekeurd, bleek ten volle het doel, dat men beoogde, t. w. opheffing van de tiendlasten en, zoo Ged. Staten daartoe niet willlen medewerken, hadden zij ook dat eerste besluit niet moeten goedkeuren. Nu toch levert die aankoop geen voordeel, maar slechts last op aan 't polderbestuur, gelijk daaruit kan blijken, dat de geldleening van f 13,500 à $4^1/_2$ pct. is aangegaan (makende 's jaars f 607.50), terwijl de tienden in 1875 slechts f 542, in 1876 f 708 opbragten. In de dorpspolders Hellouw, Gameren, Bruchem, Kerkwijk, Delwijnen, Hurwijnen en Rossum is dezelfde maatregel ook genomen en door Ged. Staten wèl goedgekeurd. 't Bestuur betoogt voorts, dat een waterschap is een staatsregterlijk ligchaam, zijn ontstaan ontleenende aan het openbaar gezag, en dat dáár dus de algemeene beginselen omtrent het nemen van besluiten gelden moeten, voor zooverre geene andere bepalingen daarover uitdrukkelijk in de reglementen zijn opgenomen; dat het Geldersche polderreglement geene eenstemmigheid eischt voor besluiten van een geërfden dag. Adressant wijst daarbij op de besluiten van den Koning, genomen op voordragt dezer Afdeeling voor de geschillen van bestuur van 24 Jan. 1864 (Belinfante IV, 29) en van 14 Dec. 1873 (ibid. XIII, 447).

Het bestuur doet uitkomen, dat de minderheid in de vergadering van 16 Junij 1876 bestond uit den predikant van Tuil Ribbius, als gemagtigde van H. Kardol en A. van Oort, en uit C. Overheul. Deze laatste is sedert eigenaar geworden van de landen van A. van Oort, en nu legt 't bestuur over bij zijne memorie eene verklaring van gezegden Overheul, dat hij afziet van zijne oppositie tegen het besluit van den geërfden dag, en het er voor wil gehouden hebben, niet alleen dat hij zich niet verzet tegen het door de groote meerderheid genomen besluit, maar er zich geheel mede vereenigt, als het achtende te zijn in 't belang van den polder en van de gezamenlijke geërfden. De eenige opposant is dus nu nog H. Kardol, die nog geene 7 hectaren bezit van de ruim 365 hectaren, waaruit de polder bestaat. En ten opzigte van dien opposant legt het polderbestuur nog over eene verklaring door 12 geërfden van den polder onderteekend, houdende dat Kardol geregeld ieder jaar op zijne bouwlanden vertiendbare vruchten teelt, dat hij dus tegen de waarheid verklaard heeft aan Ged. Staten dat hij geene vertiendbare vruchten teelde, dat die man oud en sufferig is, en daarom zich heeft doen vertegenwoordigen door den predikant, die alleen de opheffing der tienden tegenwerkt.

H. Kardol heeft evenwel zijnerzijds ook eene memorie ingediend, waarin betoogd wordt, dat in eene vereeniging met de helft plus een geen regt heeft om aan zich zelve weg te schenken geldmiddelen die aan allen toebehooren. Wil men 't noemen *verdeelen*, ook daartegen is bezwaar uit een oogpunt van billijkheid. Van

de beoogde tiendvernietiging zullen enkel zij genot hebben, die bouwland bezitten en daarop vertiendbare vruchten teelen. Wie bosch- of weiland bezit, of aardappelen, beetwortelen of klaver teelt, heeft er genot van. Hij wijst er voorts op dat in den Tuilschen polder vele kleine grondeigenaren zijn, met minder dan 1 hectare lands, die dus geen stemregt hadden en wier belangen door den beoogden maatregel zeker zouden schade lijden, daar zij in den regel aardappelen en suikerpeen verbouwen, die niet vertiendbaar zijn. Wordt in beginsel uitgemaakt, dat de meerderheid in een polder naar welgevallen over de gemeene geldmiddelen kan beschikken, dan kan die ook besluiten tot vervreemding van alle polderbezittingen enkel tot eigen voordeel.

De heer Mr. G. Kolff, advocaat en notaris te Zalt-Bommel, treedt als gemagtigde voor den appellant op en zegt hoofdzakelijk:

Mijnheer de Voorzitter en leden dezer Afdeeling van den Raad van State! Na de ampele memorie, door Ons bij deze Afdeeling ingediend, waarin onze bezwaren tegen het aangevallen besluit van Ged. Staten van Gelderland zijn opgenomen, kan ik in mijne bestrijding van dat besluit thans kort zijn, daar ik anders in herhalingen zou moeten vervallen, die onnoodig zouden zijn. Ik zou zelfs hier niet zijn verschenen, zoo mijne cliënten er niet op hadden gestaan, dat ik, die door mijne vroegere betrekking van secretaris van den Tielerwaard, met den loop dezer zaak, die reeds meer dan twee jaren heeft geduurd, in hare verschillende phases ten volle bekend ben, hier heden zou tegenwoordig zijn om de Afdeeling die inlichtingen te geven, die zij noodig zou achten.

Voor den polder Tuil toch hangt van de beslissing in deze zaak alles af. Een ander besluit tot afkoop der tienden te nemen, kan, de gesteldheid van dien polder in aanmerking genomen, niet genomen worden met eenig gevolg. Van Zr. Ms. beslissing in deze hangt af niet alleen de vraag, of de geërfden van den polder Tuil immer genot zullen hebben van de wet tot afkoop der tienden, of hunne landerijen immer van den zoo drukkenden tiendenlast zullen worden ontheven: doch daarenboven hangt er ook van af de vraag of de predikant van Tuil, lasthebber van een oude suffige geërfde, alleen uit plagerij zal kunnen keeren eene voor den landbouw en voor een ieder voordeelig besluit.

Nu ik echter toch hier ben, zal ik de vrijheid nemen, nog een paar punten te releveren

Ged. Staten erkennen in hun schrijven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 24 Oct. 1876, dat, zoo het besluit genomen was met algemeene stemmen der tegenwoordige geërfden, zij het zouden hebben goedgekeurd. Zij beroepen zich toch op de niet eenstemmigheid in de eerste plaats. Wij hebben er in onze memorie al op gewezen, dat volgens de bepalingen van het Geldersch polderreglement, eenstemmigheid niets afdoet, en wij zullen daarop dan ook niet verder terugkomen. Wij zullen er echter nog iets bijvoegen, waaruit blijkt dat eene vordering van eenstemmigheid van al de op de vergadering tegenwoordig zijnde geërfden, volstrekt niet bewijst, dat er geene benadeeling van anderen kan zijn. De geërfdedagen toch worden, volgens de bepalingen van het polderreglement, alleen in den polder zelf gepubliceerd. De personen derhalve die niet in den polder wonen, ja die zelfs soms uren ver afwonen, hooren daarvan niets. En zoo kan het gebeuren en gebeurt het dikwijls, dat er besluiten

genomen worden met unanieme stemmen door de tegenwoordig zijnde geërfden, geheel tegen het belang der zoogenaamde buitengeërfden in. Wat geeft dan zoodanige eenstemmigheid? Daardoor valt, hetzij met bescheidenheid gezegd, onzes inziens het geheele argument van Ged. Staten. Zoo is het echter in Tuil met deze zaak niet geschied. In de eerste plaats toch, heeft het polderbestuur al de buitengeërfden met het doel der te houden vergadering in kennis gesteld, en zijn ook de meesten tegenwoordig geweest, of hebben zij zich laten vertegenwoordigen. Daarenboven echter heeft de predikant van Tuil zoo door de niet tegenwoordig geweest zijnde geërfden aan te schrijven, als door verschillende berigten, zoo in de blaadjes die in den Tielerwaard het meest gelezen worden, als in de beide *Arnhemsche* en de *Nieuwe Rotterdammer Courant* gezorgd, dat die geërfden alles wisten wat er gebeurde. Geen enkele dier geërfden heeft zich echter bij Ged. Staten of bij het gecombineerd collegie van den Tielerwaard, waaronder de polder Tuil ressorteert, tegen het genomen besluit verzet, wel een bewijs dat er van benadeeling geen sprake kan zijn.

Daarenboven nog heeft het gecombineerd collegie van Tielerwaard, waarin verschillende personen zitting hebben, in Tuil geërfd, doch aldaar niet wonende, met unanieme stemmen aan Ged. Staten geadviseerd het besluit goed te keuren, en zulks niettegenstaande er bij dat collegie was ingekomen een schrijven van de hand van den predikant, geteekend door Overheul c. s., dat dezelfde argumenten inhield als de klagt aan Ged. Staten.

Dat collegie echter, bestaande uit mannen, met personen en zaken in Tuil ten volle bekend, wist waar het den schoen wrong, en liep er, hetzij met allen eerbied gezegd, niet in als Ged. Staten. Zij, de mannen met personen en zaken ten volle bekend, wisten dat de aangevoerde argumenten even zoovele onjuistheden waren (ik zal ze zoo maar noemen om geen ander meer waar woord te bezigen). Zou men nu maar mogen aannemen, dat zoodanig collegie, met personen en zaken ten volle bekend, zeker beter dan Ged. Staten, want zij kennen de finantiële zaken van den polder Tuil, — zoodanig advies zou geven als er van benadeeling sprake kon zijn? Of zou men mogen aannemen, dat de heeren te Arnhem beter op de hoogte zouden zijn dan zij die er rondom wonen. Dit mag men toch niet aannemen. Zouden, wanneer er van benadeeling sprake kon zijn, zich niet meer geërfden tegen het aangevallen besluit hebben verklaard? Of moet men aannemen dat de oude sufferige H. Kardol, opgezweept door den predikant, beter het belang van de geërfden zou kennen, dan personen als de kantonregter van Zalt-Bommel, Mr. Thooft, een der grootste geërfden, wiens land geheel tiendvrij is, en zoovele anderen, die tot de zoogenaamde meer ontwikkelde standen der maatschappij behooren. Dit is niet aannemelijk. Ged. Staten geven Z.Exc. den heer Minister van Binnenlandsche Zaken in overweging te bevorderen, dat er eene afwijzende beschikking op ons adres worde gegeven. En waarom? Omdat zij daarin benadeeling van bijzondere belangen meenen te zien. Maar waarin die benadeeling bestaat, verzuimt dat collegie op te geven. En nu heb ik wel zeer veel eerbied voor den in Gelderland zoozeer geachten Voorzitter van het collegie van Ged. Staten en voor de individuele opinie der leden van dat collegie, doch het collegie *qua talis* duidde mij ten goede dat ik gaarne argumenten voor dergelijke opiniën hoor, en ik twijfel er niet aan, mijne heeren, of zoo zal het

ook bij U zijn. Waren er argumenten, dan had ik kunnen trachten ze te wederleggen. Nu ze echter niet zijn aangevoerd, moeten we het er voor houden dat ze er niet zijn. Ze zouden anders wel zijn aangevoerd. Ged. Staten hangen aan de eenstemmigheid. Zij zien in, dat hun vereischte niet opgaat en daarom wordt eene meening zonder argumenten voorop gesteld. Dat dergelijke meening bij U, mijne heeren, zou opgaan, is echter bij mij niet twijfelachtig.

Daarenboven nog hebben we door de overgelegde verklaring aangetoond, dat van benadeeling van Kardol geen sprake kan zijn; terwijl de andere adressanten aan Ged. Staten zelf erkennen, dat zij gedwaald hebben en dat er van benadeeling geen sprake zijn kan.

Namens H. Kardol, (ik zeg namens, want de man kan ter naauwernood zijne handteekening zetten) wordt door den predikant van Tuil in de eerste plaats beweerd, dat door de helft plus een in dergelijke zaken geen besluiten kunnen worden genomen omdat dan de deur voor alle knoeijerijen zou openstaan. Dit is echter abusief, omdat hier geene eenvoudige meerderheid is (de helft plus een), doch eene overgroote meerderheid. Veel geërfden die op de allereerste vergadering over de vernietiging der tienden tegenwoordig waren en er voor gestemd hadden, kwamen niet meer op, omdat de zaak al zoo dikwerf voor was geweest.

Wat de bewering aangaat, dat er zoovele personen zijn die minder dan een bunder bezitten en slechts aardappelen enz. teelen, deze gaat niet op. Wie heeft den predikant, of Kardol, de magt of bevoegdheid gegeven voor hen op te treden? Waren zij door het genomen besluit benadeeld, zij hadden in elk geval het regt om hunne bezwaren bij Ged. Staten in te dienen, een regt dat van geen bundertal afhankelijk is; niemand hunner heeft dat gedaan. Zij zijn dus niet benadeeld, doch daarenboven gaf het Geldersche polderreglement hun aan de hand, om zich te combineeren en zoo door een of meer hunner den geërfdendag te doen bijwonen. Doch ook dit is niet geschied. Von benadeeling kan ook geen sprake zijn.

Hetzij mij vergund hier nog eene opmerking te maken tegen het aangevallen besluit van Ged. Staten. Dat collegie zegt in zijn besluit, dat eene soortgelijke tiendvernietiging in Hellouw was goedgekeurd, nadat 't hun collegie gebleken was, dat allen met dien maatregel instemden. Dat „allen", mijne heeren, beteekent niet al de geërfden in den polder, doch alleen al de geërfden op den betrekkelijken geërfdendag tegenwoordig. Slechts 35 stemmen werden daarop uitgebragt, en in het geheel kunnen er ruim 200 uitgebragt worden. Ged. Staten willen dus eenstemmigheid van de tegenwoordig zijnde geërfden.

Dit principe schijnt eerst in den laatsten tijd bij dat collegie ingang te hebben gevonden. In den polder Hurwenen toch besloot de meerderheid van den geërfdendag, den krijtenden tiend, waarbij alleen de eigenaren van huizen in den polder genot kunnen hebben, voor rekening van den polder aan te koopen en hem dus te vernietigen. Vele buitengeërfden kwamen daartegen met hunne bezwaren op, daar zij moesten meêbetalen voor iets waarvan ze geen genot *konden* hebben. Het gecombineerd collegie van Bommelerwaard adviseerde tegen, doch Ged. Staten waren van oordeel, dat het algemeen belang alstoen werd gebaat, en keurden het besluit goed. Toen was er geen eenstemmigheid, en stellige benadeeling.

Kardol beweert geen tiendbare vruchten te teelen. De onwaarheid daarvan is aangetoond, doch het zag er vooral op, dat beetwortelen, die er in Tuil enorm veel geteeld worden, niet tiendpligtig waren. En nu is juist door den Hoogen Raad onlangs uitgemaakt, dat dit wel het geval is. Al hadden we de onwaarheid van het beweren niet aangetoond door de overgelegde verklaring, dan viel zij nu al dadelijk in het oog.

Het is geen wegschenken van poldereigendom. De polder Tuil is rijk. Er worden geen polderlasten betaald. De districtslasten worden uit de polderkas betaald. De polder heeft nog kapitalen op het grootboek en jaarlijks worden door de hoogere pachtprijzen de inkomsten van den polder grooter. Het vernietigen van de tienden te Tuil is derhalve niet anders dan het verdeelen van iets dat uit de inkomsten is aangekocht onder de geërfden, die daarop regt hebben, en zulks naar mate zij regt hebben. Of dit nu in contanten of in tiend is, is hetzelfde. En in vele polders worden de overschotten der inkomsten *pro parte* onder de geërfden verdeeld.

Ik zal thans eindigen. Ik vertrouw, dat Uwe Afdeeling vrijheid zal vinden Z. M. te adviseren op ons adres goedgunstig te beschikken, opdat niet een geërfde, die circa $^{1}/_{60}$ gedeelte van den polder bezit, daarbij iemand die oud en sufferig is, iets zal kunnen keeren, wat circa $^{59}/_{60}$ der geërfden goed en nuttig achten.

De *Staatsraad* Boot merkt op, dat spreker gezegd heeft, dat het advies, door het gecombineerd collegie genomen, aan Ged. Staten is toegezonden.

Intusschen wordt in de overgelegde stukken dat advies, terwijl dit op de beslissing der zaak welligt van invloed zou kunnen zijn, niet gevonden.

De heer Kolff antwoordt, dat het gecombineerd collegie voorzeker allezins bereid zal zijn het bedoelde stuk alsnog aan de afdeeling toe te zenden. De vorige besluiten, door dat collegie genomen, omtrent de Tuilsche tiendzaak, waren geheel anders, doch de geërfdendag heeft zijn besluit gewijzigd in dien geest, dat er bij het gecombineerd collegie geen bezwaren meer bestonden, als alleen de niet eenstemmigheid, die Ged. Staten, krachtens vroegere besluiten, schenen te eischen.

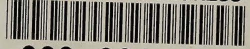
De *Staatsraad* de Jonge vraagt, van wie de tienden waren?

De heer Kolff antwoordt, dat zij waren van het Domein en van den heer van Eck, te Arnhem.

De *Staatsraad* de Jonge: Zijn het bloktienden?

De heer Kolff geeft daarop een toestemmend antwoord.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

LIBRARY OF CONGRESS
0 022 021 275 0